

OYA BAYDAR

O MUHTEŞEM HAYATINIZ

özelbil

OYA BAYDAR
O MUHTEŞEM
HAYATINIZ

ROMAN

Diva

Hangisi gerçek hayatım benim?
Kendi yaşıadığım mı, onun anlattığı mı?

Bitpazarına düşmüş bir hayat

Sürücünün yanındaki koltuğa oturdu. İlişti demek daha doğru olacak. Ben her zamanki yerimde, arka sağ koltuktayım. Yanıma oturmak isterdi, biliyorum; hamle de etti zaten. Şoförüm izin vermedi, siyah Jaguar arabasının ön kapısını açtı, saygılı ama kesin bir ses tonuyla, "Buyurun," diyerek adamı kendi yanına oturttu.

Şimdi denize paralel giden yolda, kimisi son depremde çökmüş, onarılmadan öylece bırakılmış binaların; kış boyunca kaderlerine terk edilmiş yazlık sitelerin; dış sıvaları yer yer dökülmüş, çardakları çökmüş, bahçelerini ot bürümüş, hüznü yaz evlerinin önünden geçerken, dönüp dönüp bana bakıyor. Tam arkasında oturduğum için zorlanıyor; boynunu inciteceği korkusuna kapılıyorum; koltuğun ortasına doğru kayıyorum biraz rahat etmesi için. Orada oturanın ben olduğuma, benimle aynı arabada gittiğine inanamayan bir hali var. Kabına sığamaması, gemleyemediği aşırı heyecanı, coşkusu, gevzeleliği bundan olmalı. Yoksa ağır başlı, sakin, mahcup bir adam izlenimi bırakmıştı bende. Yazdığı notlardaki ağdalı saygı ifadelerini hatırlıyorum; benim ben olduğumu anlayınca utangaç bir edayla yanıma yaklaşmasını, hemen yanı başımda duran siyah gözlüklü, takım elbiseli şoförü görünce ne yapacağını şaşırmasını, uzattığım eli

sıkmalı mı öpmeli mi, kararsız kalışını ve sağ elimi hafifçe kavrarken elinin titremesini...

Tonunu ayarlayamadığı, alçalıp yükselen garip tınılı bir sesle durmaksızın konuşuyor. Orta yaşta bir erkek için biraz ince bir ses; kastrato diyemem ama kontrtenora yakın. Daha ne söylendiğini bile algılamadan önce sese takılma, sesi sınıflandırma alışkanlığım, engelleyemediğim kötü bir meslek güdüsü. Sesin söze üstünlüğü... Önce söz değil, ses vardı. Kelam, Tanrı'nın ezeli ve mutlak sessizliğini, "ol" diyerek bozmasıdır. Bu cümleyi nereden hatırladığımı çıkaramıyorum, bir kitapta mı okudum, yoksa konservatuvardaki hocalarımdan biri mi söylemişti?

"İnanamıyorum; burada olduğunuza, benimle konuştuğunuza, dokunabileceğim kadar yakın olmanıza inanamıyorum," diyor. Bir hitap sözcüğü arıyor cümlesini bağlamak için. Dilinin ucuna gelen sözcüklerin hiçbirini beğenmiyor, belli belirsiz heceler çıkıyor dudaklarının arasından.

"Diva, diyorlar size, biliyorum ama Diva... çok yabancı, çok uzak, biraz da özentî, öyle değil mi? Yani ben söylesem ağzıma yakışmazdı, yapay kalırdı, demek istiyorum. Size ben, size... izin verin, Kraliçem, yok hayır, Sultanım diyeyim ben. Yani saygısızlık kabul etmezsiniz değil mi, yani size Sultanım desem, yani? Yine de nasıl isterseniz öyle olsun."

Dikiz aynasından şoförümün alaycı bakışlarını görüyorum. Adamı küçük düşürecek bir şey söylemesinden korkuyorum. "Aslında ben..." diyorum, "keşke adımla seslenseydiniz bana... O Diva falan, hiç ısınmadım bu hitaplara; tanıtım ajanslarının, reklamcılarının, medyanın uydurduğu bir söz. Üstelik öyle bol keseden dağıtılıyor ki divalık. İnsanlar hoşlanıyorlar böyle iri laflardan. Ben pek de sevmem abartık sıfatları. Hak ettiğimi de düşünmem zaten."

"Ne demek! Ne demek Sultamm! Hak etmemek mi? Siz?.. Çağın en büyük sesi! Kaç oktavdı? Ümmü Gülsüm'den, İma Sumac'tan sonra siz. Müzik dünyasında bir efsanesiniz. Kim hak ediyor siz etmiyorsanız?"

"Nasıl isterseniz öyle olsun," diyorum kısa kesmek için. "Adımı söyleyin; Aliye Sema ya da sadece Sema deyin."

O âna kadar görevinin ve yerinin bilincinde, suskun kalan şoförüm, "Ben hep Hanımefendi derim Hanımefendi'ye," diyor.

Edası küçümseyici, sesi dost değil. Adama acımaya başlıyorum, "Hiç önemli değil, nasıl isterseniz öyle hitap edebilirsiniz," diyorum yeniden. Sonra lafı değiştiriyorum: "Fotoğraflar yazlık evinizde mi? Yanılmıyorsa öyle demiştiniz."

"Evet, evet efendim. Bütün o kâğıtları, gazeteleri, fotoğrafları hanım evde bir an bile tutmak istemiyor artık. Haklı tabii. Birazdan siz de göreceksiniz. Yazlık fakirhane doldu da taşıyor. Ama zaten, depremden sonra bu evi kullanmıyorduk. En büyük yıkım bu yazlık sitelerde oldu, can kaybı da yaşandı. Zemin sağlam değilmiş, evler de kum zemine göre yapılmamış. Bizim ev sahilden biraz içeride olduğu için ciddi hasar görmedi. Zaten tek katlı, kulübe gibi bir şey ama ben koleksiyonlarımı tehlikeye atmamak için depremden sonra iyi bir güçlendirme yaptırdım. Koleksiyon dediğime bakmayın; kâğıtlar, eski fotoğraflar, gazeteler, dergiler... Bir değeri yok ama benim için kıymetli."

"Rahatsız olacaksınız. Keşke bu kadar zahmet etmeseydiniz, fotoğrafları kargoyla gönderseydiniz adresime. Hay Allah! Niye düşünmedik ki bunu?"

"Ama o zaman sizi böyle yakından göremezdim, yüzünüze bakamazdım, elinize dokunamazdım ki. Yani ben, bunca yıllık hayranınız yani... Bütün kasetleriniz,

bütün 33'lükleriniz, CD'leriniz... Göreceksiniz şimdi Sultanım. Ah, ben elime geçen fırsatı nasıl kaçırdım! Kabalık saymayın lütfen, zaten bu taraflardan geçeceğinizi söylemeseydiniz cesaret edemezdim. Ama, mademki buralara gelecek, yazlık eve onunla birlikte gitmeliyiz, dedim. Yani ben sizi..."

Sürekli arkasına dönüp konuşmaktan yorulan boy-nunu iki tarafa döndürerek rahatlamaya çalışıyor. Orta yaşı yeni aşmış, ne uzun ne kısa, ne zayıf ne şişman, mahcup havasıyla abartık coşkusu bağdaşmayan, sokakta yanınızdan geçerken dikkatinizi çekmeyecek, başınızı bile çevirmeyeceğiniz sıradan bir adam. Koyu renk saçlarına kır düşmeye başlamış. Kırk şakaklarına doğru yayılıyor. Mesleğini tahmin etmeye çalışıyorum. Tapuda memur ya da bankada veznedar olabilir. Belki de öğretmen...

Tam mesleğini soracakken vazgeçiyorum. Samimiyet kurmaya hiç niyetim yok. Kendinde olduğunu menajerim kanalıyla bildirdiği fotoğraflarını alıp, gönlü hoş olsun diye biraz sohbet edip ayrılacağım. Bir sürü tuhaf insan var şu dünyada. Birara, dünyanın hangi ülkesinde sahneye çıkacak olsam en ön sıraya yerleşen o Fransız vardı, bir de yıllar önce, sahneye her defasında çiçek gönderen, çiçeğe ilıştirdiği kartın altında Türkçe "hayranınız" yazan meçhul kişi. Para sızdırmaya çalışanları hiç saymayalım.

"Şimdi eve girince şaşıracaksınız efendim," diyor. "Derli toplu bir koleksiyon beklemeyin sakın, ama kim-sede bulunmadığından adım gibi emin olduğum bir sürü parça var bende. Fotoğraflar, belgeler, eski madalyalar, eski gazeteler, kitaplar. Bir tek resim işine girmedim, yani tablo demek istiyorum. O bambaşka bir konu, hem resimden anlamak hem de zengin olmak gerekir; beni aşar."

Birden, yıllar önce genç kızlığımda gördüğüm bir filmi hatırlıyorum: *Korkunç Koleksiyoncu*. Kelebek koleksiyonu yapan, sevdiği kadınları da kelebekler gibi

ebediyete kadar saklamak için öldüren psikopatın hikâyesi. Kim oynuyordu koleksiyoncuyu, çıkaramıyorum. Sırtımdan bir ürperti geçiyor; iyi ki yalnız değilim, şoförüm var.

Aklımdan geçenleri sezmiş gibi, "Ben öyle ciddi bir koleksiyoncu değilim, sadece toplayıcıyım," diyor. "Koleksiyonculuk tasnif etmeyi, sistematik çalışmayı, ek bilgiler toplamayı, eksik parçanın peşinden koşmayı gerektirir. Biraz da para ve imkân ister. Tabii o nispette de para getirir. Eskiden kimse ilgilenmezdi ama son zamanlarda bu işten zengin olanlar çok. Eski dergilerden kestikleri bir fotoğrafla bile dünyanın parasını kazanıyorlar. Bende ne fotoğraflar var ama bu işleri beceremem."

Menajerim kanalıyla gönderdiği notta, hiçbir maddi talebim yoktur, diye yazmıştı. İlişki kurmaya karar vermem de bu yüzden zaten; sıradan bir para avcısı olmadığını düşünmüştüm. Bir de fotoğraflarımı nasıl ele geçirdiğini merak etmiştim. Hâlâ da merak ediyorum ya...

Yolun denizden uzaklaştığı bir dönemeçte, "Biraz ileriden sağa sapacağız, denize doğru," diyor şoföre. "İzin verirsiniz efendim, sadece bir dakika şu bakkalın önünde duralım. İçecek bir şey almalıyım."

İkramını kabul etmez görünüp gönlünü kırmak istemiyorum. "Duralım tabii, ama hiç zahmet etmeseydiniz."

"Zahmet mi dediniz? Şu anda hayatımın en mutlu anlarından birini yaşadığımı bilseydiniz!.. Size ikram edebileceğim bir şey bulunmaz bu kötü bakkalda ya, yine de bir bakalım. Çay da yapabilirim ya da kola gibi, meyve suyu gibi birşeyler?"

"Çay iyi fikir," diyorum. Adamın telaşlı adımlarla bakkala girişini seyrediyorum.

"Garip adam," diyor şoför. Sağ eliyle pantolonunun arka cebi hizasındaki, dıştan bakınca fark edilmeyen küçük silahını yokladığını fark ediyorum. Huzursuzlandığı

zamanlar böyle yapar. "Size gerçekten bu kadar hayran mı, başka bir iş mi var işin içinde, göreceğiz. Yanlış anlamayın efendim, hayran olunmayı hak etmiyorsunuz demek istemedim. Ama bu adam biraz tuhaf. Yani ne bileyim, ölçüsü bozuk biraz. Şu fotoğrafları alıp bir an önce yolumuza gidelim."

Yolumuza kestirmeden gidemeyeceğimizi, yolların yollara açılacağını henüz bilmiyorum, bilmiyoruz.

* * *

"Burada inelim efendim. Arabayı buraya park edebiliriz. Sitenin içine araba sokmuyorlar, iyi de yapıyorlar. Biraz yürüyeceğiz, sizi biraz yoracağım, bağışlayın."

Araba durur durmaz şişelerle, bisküvi kutularıyla dolu naylon poşeti elinden bırakmamaya çalışarak şoförün inmesini beklemeden arabadan atlıyor, kapımı açmak için arkaya hamle ediyor.

"Ev biraz dağınık, son topladığım eski mektupları, fotoğrafları yerleştiremedim daha. Elime yeni birşeyler geçti mi, önce doyasıya inceleyip içime sindirmek isterim; hikâyeyi yakalamak için yani."

Ne çok yani diyor bu adam. Kendini anlatma ihtiyacı, yanlış anlaşılma korkusu, özgüven eksikliği.

"Hikâye mi yazıyorsunuz?"

"Estağfurullah Sultanım. Yazarlık kim ben kim! Yani demek istemiştım ki, her fotoğrafın, insanın elinin değdiği her kâğıt parçasının, karalanmış her satırın bir hikâyesi vardır. Ben naçizane, bu hikâyeleri düşünürüm, başkalarının hayallerini kurarım. Beğenmem, siler, yeni baştan yazarım. Sizin hayatınız mesela, o muhteşem hayatınız!"

Hay Allah! Bu kadarı fazla; mahcup oluyorum. Hayranlarla karşılaşmak zaten her zaman huzursuz eder beni. Aşırı övgüler altında ezilirim. Hak etmiyormuşum gibi

gelir, utanırım. Bu garip adamınkiler büsbütün aşırı. Muhteşem hayatımmış! Neler kuruyorsa o saplantılı kafasında.

“Muhteşem bir hayatım yok benim,” diyorum kuru bir sesle. “Hiç muhteşem hayatım olmadı benim. Mütevazı bir ailenin çocuğuydum, subay kızıydım. Hele de benim çocukluk, genç kızlık dönemlerimde subayların durumu şimdiki gibi değildi. Yoksulduk diyemem ama maddi imkânlarımız çok kısıtlıydı.”

“Ah, tevazu gösteriyorsunuz efendim. Paşa babanızla çekilmiş o fotoğraflarınız, güzeller güzeli muhterem annenizin tüllerle örtülmüş, güllerle bezenmiş şapkaları, ipek dantel tuvaletleri, dirseklerini aşan sim işlemeli balo eldivenleri... Ya o sizin masal prensesleri giysileri içinde, lüle lüle saçlarınıza takılmış tafta kurdelelerinizle prenses edasıyla poz verdiğiniz çocukluk fotoğraflarınız... Sahnelerde, konserlerde çekilmiş, afişlere çıkmış fotoğraflarınızdan söz bile etmiyorum. İtalyan Dışişleri Bakanı’nın önünüzde eğilip elinizi öptüğü fotoğraf: La Scala’daki göz kamaştırıcı *La Traviata* başarısının ardındandı değil mi? İngiltere Kraliçesi’ne takdim edilirken Kraliçe’yi gölgede bırakan fotoğrafınız, limuzinlerden inerken şoförlerinizin tuttuğu şemsiyelerin altında uzun eteklerinizle bir siyah kuğu gibi süzülmeniz... Gerçekten muhteşem bir hayat, rakipsiz bir ses... Üstelik de bu alçakgönüllülüğünüz...”

Hepsi fotoğraflarım üzerinden de olsa benimle ilgili bu kadar çok şey bilmesine şaşıyorum ama cevap veririm daha fazla konuşacağını düşünüp susuyorum.

“İşte burası, bu fakirhane benim sığınağım; daha doğrusu hazinelerimi sakladığım gizli mağara,” diyor, tek kanadı kırılmış ahşap bahçe kapısını açarken. İki yanında çiçekleri kurumuş saksılar dizili birkaç basamak merdiveni, o önde, şoförle ben arkada, çıkıyoruz.

“Buyurun,” diyor sokak kapısını açıp. “Havalar pek ısınmadı daha, kış bitmek bilmedi bu yıl; ama ben vakti-

min çoğunu burada geçirdiğim için, elektrik sobasını en kısığında sürekli yakıyorum. Sizi üşütmek istemem.”

Biraz arkama geçip zarif bir hareketle içeri buyur ediyor.

Muhteşem hayatıma ilk adımı atıyorum.

Her şey, konser bağlantılarımı düzenleyen ajans üzerinden menajerime gelen bir iletiyle başladı. Bana ulaşamayan meçhul bir kişi, ajansa gönderdiği *mail*'de, “Elimdeki bazı özel fotoğrafların muhterem şahsınıza ait olduğunu tahmin ediyorum. Hiçbir maddi talebim yoktur, sadece bilginiz olsun diye arıyorum. İlgileniyorsanız aşağıdaki numaralardan arayabilir ya da bu *mail* adresine yazabilirsiniz,” diyordu.

Tedbirli menajerim dikkatli olmam uyarısında bulundu. Ona göre, maddi talebim yoktur, demek güven sağlamak için kurulmuş bir tuzak olabilirdi. Hatta böyle olduğundan kendi deyişiyle, yüzde doksan dokuz onda dokuz emindi. “Birkaç da fotoğraf eklemiş *mail*'e, görmek ister miydiniz?” dedi.

Hem yaşımın hem de bu kış bir türlü tam kurtulamadığım sürekli yorgunluk halinin etkisiyle, “Fotoğraf fotoğraf görmek istemiyorum, her yeni ilişki yeni sıkıntılar yaratır, en masumu bile,” dedim bıkkınlık ve doygunlukla. Sonra menajerimin kendi bilgisayarının ekranında açtığı fotoğrafa ilişti gözüm. İki-üç yaşlarındayken çekilmiş bir çocukluk fotoğrafı; kucağımda kocaman bir bebek, başımda kafamdan büyük bir tafta kurdele, özenle düzenlenmiş buklelerim, yavruağzı pembe olduğunu hayal meyal hatırladığım, fiyonklarla, farbalalarla süslü organize elbisem...

“Bu fotoğrafı hatırlıyorum. Evin duvarında büyütül-

müşü de asılıydı. *Mail*'i gönderen doğru söylüyor galiba, elinde bana ait eski fotoğraflar olmalı."

Bir sonraki fotoğraf bilgisayar ekranında belirdi. Babam, üzerinde subay üniformasıyla beni omzuna almış, çiçeğe durmuş bir ağacın –bir kiraz ağacı belki de– dallarına uzanıyorum. Babamla çekilmiş çocukluk resimlerimin en güzeli, en sevdiğim.

"Evet, benim çocukluk fotoğraflarım bunlar. Önce, adamın elindekileri gazetelerde, dergilerde çıkmış, şu toplantıda, bu kokteylde, konserlerde falan çekilmiş sıradan fotoğraflar sanmıştım. Ama bunlar başka, bunları nasıl ele geçirmiş olabilir ki!"

"Garip! Yine de dikkatli olmalısınız Hanımefendi, dikkatli olmalıyız. Her yerde bulunabilecek fotoğraflarınız olsaydı önemli değildi ama bunlar gerçekten de size aitse iş değişiyor. Verilen telefon numaralarından arayayım *mail*'i gönderen her kimse. İzin verirsiniz tabii."

"Evet, arayın lütfen. Bakalım kimmiş, fotoğrafları nereden, nasıl bulmuş?"

Stüdyoya girip oynadığım operalardaki aryalardan bir seçkiyi yeniden kaydetmeye hazırlandığım günlerdi. Sesimin giderek yaşlandığını hissediyordum. Bu denemeden sonra sonuçtan memnun kalırsam bütün opera ve şan repertuvarımı bir çeşit toplu eserler gibi kaydetme tekliflerini gözden geçirmek istiyordum. Kafam sadece bu işle meşguldü. Fotoğraflar konusunu unuttum; menajerim de unutmuş olmalı ki bir daha hatırlatmadı.

Birkaç ay sonra; beni derleyip toplayan, giydiğimden çıkardığıma, yediğimden içtiğime, sevincime kederime, her şeyime bakan hem yardımcım hem can yoldaşım Gülizar Hanım, "Bugün siz stüdyodayken kibar bir bey telefon etti. Elinde sizi ilgilendirebilecek bazı fotoğraflar olduğu bilgisinin size ulaşmış olduğunu, bu fotoğrafları ne yapması gerektiğini sordu," dedi.

"Hay Allah, tamamen unutmuşum, aklımdan çıkmış. Unutkan olmaya başladım galiba. Telefon numarası bıraktı mı?"

"Ajansınızda varmış telefonları, yine de her ihtimale karşı bir daha verdi. Not defterine yazdım."

"Hemen ara o numarayı. Ev telefonundan ya da kendi cebinden ara da cep numaram çıkmaması karşı tarafta. Telefonu aarsa konuşmak istediğimi söyle, sonra da bana ver."

"Biraz geç değil mi Hanımefendi?"

"Önemli değil, şimdi aramazsam iş güç arasında yine unutacağım."

"İstanbul içi bir numara değil, şehirlerarası koduna bakılacak olursa yakın bir il olmalı," dedi Gülizar elindeki deftere yazdığı numarayı tuşlayarak. "Bir dakika efendim, Hanımefendi konuşacak sizinle," deyip telefonu bana uzatırken, sesimin tonunu ayarlamaya çalışıyordum. Sabırsız, heyecanlı bir ses mi, soğuk, ilgisiz bir ses mi?

Normal, sıradan bir seste karar kıldım.

"Kiminle görüşüyorum?"

"Ben..."

Sessizlik.

"Kiminle görüşüyorum efendim?"

"Ben... Bağışlayın, sizden haber çıkmayınca mesajımı almadığınızı sandım; yani ben sizi bir daha rahatsız etmek istemezdim. Siz, sizsiniz değil mi? İnanamıyorum sizinle konuştuğuma. Ben..."

Adamın sesi öylesine heyecanlıydı ki, bugüne kadar aramadığım için, önem vermeyip unuttuğum için utandım. Amma burnu büyük kadınımmış, diye düşünmüş olmalıydı. Yalan söyledim:

"Uzunca bir konser turnesindeydim, *mail*'iniz geç ulaştı, bu yüzden arayamadım."

Oysa artık öyle art arda gelen konserlerim, opera

angajmanlarım yoktu ama bunu adamcağız nereden bilecek.

"Hayır, hiç önemli değil. Ben... ben sizi rahatsız etmekten korktum, yanlış şeyler düşünmenizden korktum. Hiçbir maddi talebim olmadığını yazmıştım ama yine de insanların aklına neler gelir. Fotoğraflarınız bende, evet o hazine benim elimde. Size iade etmek isterim, sahibinde kalsın isterim."

"Anlıyorum, teşekkürler; ama çocukluk fotoğraflarının elinize nasıl geçtiğini çözemiyorum bir türlü."

"Yanlış anlamayın efendim, yanlış anlarsanız çok üzersiniz beni. Fotoğrafları size bizzat vermek, sizi görmek isterdim. Bu hazineye nasıl eriştiğimi size kendim, yüz yüze anlatmak isterdim. Yani siz benim için o kadar değerlisiniz ki, sizin sesiniz, şarkılarınız, başarılarınız... Şu saniyede sizinle telefonda konuşuyor olmak bile ne kadar inanılmaz bir mucize."

Adam samimiydi. Birden karar verdim: "Yakında arabamla Ayvalık tarafına gideceğim, yol üstü sayılırsınız. Gelmeden ararım, buluşuruz. Fotoğrafları da kendim alırım sizden."

Konuşmayı dinleyen Gülizar'ı tembihledim: "Kimseye söz etme bu konuşmadan, kimileri durumdan vazife çıkarır. Adam kötü niyetli olabilir, belki de dolandırıcıdır diye engellemeye kalkışır." "

"Ya gerçekten kötü niyetliyse Hanımefendi?"

"Söz yalan söyler ama ses yalan söylemez. Sezgilerime güvenirim, iyi bir adam. Havalarda biraz daha düzeline Ayvalık'taki arkadaşşıma giderken uğrayıp alırım fotoğraflarımı. Hem adamcağızın gönlü hoş olur hem de işin sırrım çözeriz."

İşin sırrı yoktu. Ya da sır, eskicilerin, hurdacıların, çöplükleri eşeleleyen çöp çocuklarının, şişe, kâğıt, hurda toplayan Doğulu delikanlıların torbalarında, çuvallarında gizliydi. Bitpazarlarında dolaşan, naylon poşetlerde taşınan, meraklılarına pazarlık sırasında fısıldanan bir sırdı. Belki de gerçekliğin başka bir boyutunda, unutulmuş bir dilde, şifresi çözülmemiş harflerle, düşünle gerçek arasındaki bilinç sınırına yazılmış bir cümleydi.

Sonraki günlerde karşılaştığımızda, hikâyenin sıra dışılığının heyecanını, puslu gizemini, şiirsel çekiciliğini yok eden sıradan bir anlatımla, "Bizim burada perşembe günleri bitpazarı kurulur. Çuvallara, naylon torbalara doldurulmuş eski fotoğraflar, mektuplar, kitaplar da bulunur bazen. Perşembe pazarını kaçırmamaya çalışırım. Gözüme kestirdiğim bir poşet, bir torba olunca, kaç para istiyorsun buna, derim. Torbayı açmam, çünkü açarsam istekli alıcı olduğumu anlar, fiyatı yükseltirler. Bir beşlik atarım önlerine, torbayı kapıp giderim," demişti.

"Bana ait fotoğrafları da böyle mi aldınız? Öyle naylon torbada mı duruyorlardı?"

"Sizi rencide etmesin sakın, fotoğrafların size ait olduğunu, kutsal bir hazine olduğunu nasıl bilsin o çocuklar! O gün benim kadir günümdü, müjdeli bir gündü. Sizin fotoğraflarınızın olduğu poşetle hemen yanında duran büyük bir sarı zarf ilişti gözüme, ikisini de aldım. Garip bir sezgim vardır, bazen Tanrı vergisi olduğunu bile düşünürüm haddim olmadan; içimden bir ses 'işte bu' der, onca ıvır zıvır arasından bir torbayı, bir poşeti, bir zarfı işaret ederim, içinden ne mücevherler çıkar."

"Mücevherler mi?"

"Yanlış anlamayın, yani benim için değerli şeyler: kâğıt parçaları, eski fotoğraflar... İlk gözüme ilişen sarı zarfta mektuplar vardı. Size ait değil, 'görölmüş' damgalı hapishane çıkışlı mahkûm mektupları. Bana günlerce

hayal kurduracak, mahkûmun izinden gidip nice hikâyelere ulaştıracak mektuplar. Sonra ağzı lastikle bağlı naylon poşeti açtım, içinden bir sürü fotoğraf döküldü. Çocukluk fotoğraflarınızdan, hatta genç kızlık resimlerinizden çıkaramazdım size ait olduklarını. Ama aralarında çok iyi tanıdığım, defalarca baktığım konser afişi fotoğraflarından da vardı birkaç tane. Bunları görünce gözlerime inanamadım, bir tuhaf oldum. Birinin çocukluk fotoğrafları sizinkilerin arasına karışmış da olabilirdi, değil mi? Sonra resimlerinizi günlerce inceledim. Gözleriniz Sultanım, ummanlar gibi derin gözleriniz. Çocukluğunuzu gözlerinizden tanıdım."

Ummanlar gibi derin gözlerin... Benzer bir cümleyi daha önce duyduğumu hatırlıyorum. Bir opera aryasında ya da bir şarkıda mıydı? Bir filmde miydi yoksa?

"Okyanuslar gibi derin gözlerin." Aşk fısıltıları Mendelssohn'un Keman Konçertosu'na karşılıyor. Sözler seslere dönüşüyor. Bilmediği bir dil ama bilmesine gerek yok, anlıyor. Genç adam bu defa kırık İngilizcesiyle tekrar ediyor: Okyanuslar gibi derin gözlerin... Adı Efşin'di, böyle şiirli cümleler kurardı. Dil gerekmezdi; şiir ve müzik onun içinden fıskırırdı. İlk gençliğin, ayrılırsa öleceğini sandığı ilk büyük aşkın, bir de tepeden tırnağa bulandığı, sarmalandığı müziğin dili. Viyana yılları, Tuna boyları, köprüler, katedraller Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu karar-mış mermer yüzlerinde yaşatan saraylar. Almanca öğreniyor: tutkuyla ve çabucak. Almanca söylüyor, İtalyanca söylüyor şarkılarını. Anlamını bilmeden bir duyuşta kapıyor sesleri. "Bir primadonna olur mu bilinmez ama bu kız bir dil mucizesi, aksansız söylüyor." İtalyan şan hocasının sözlerini tam anlamasa da aynen tekrarlıyor. Dil, Efşin'in umuru değil. Öğrenmese de olur. Müziğin dili, kemanın sesi yetiyor ona. Farsça öğrenmeye çalışıyor sevgilisinin fısıl-

dadığı aşk sözcüklerini anlayabilmek için. Farsça sözcükler, sanki bir başka yaşamda bu dili konuşmuşçasına, sanki bu dilde ninnilerle büyümüşçesine bildik geliyor. Sevişirken durmaksızın o sözcükleri tekrarlıyor. Şarkılar dört dilde, aşk fısıltıları hep Farsça. Farsçanın yumuşacık, kıvrımlı, ahenkli akışı sevişmenin akışına uyuyor.

"Ne kadar derin bakışları var bu çocuğun, derin ve hüznü", "Kara üzüm gözlü minik kızım benim." Yüzüne eğilen annenin gözlerinde kendi bakışlarının aksini görüyor. Bir el usul usul saçlarını okşuyor. Annenin yumuşacık dokunuşu, bütün kötülükleri kovan temas, sessiz ninni. "Uyu küçük kızım, korkma, korkma, anne yanında." Annenin derin bakışları, korkma derken korkuyla dolan kara gözleri. Belleğin yanılması; annenin gözleri saf sular gibi maviydi, Efşin'in gözleriydi siyah olan, saçlarını okşayan Efşin'di.

Okyanuslar gibi derin gözlerin... Bir cümleciğin yarattığı karmakarışık çağrışımlar, peşinden sürüklediği üst üste binmiş, birbirini yok eden görüntüler... İçini tırmalayan keman sesi Efşin'in kemanından fışkıran Mendelssohn'un Keman Konçertosu mu? Kulak veriyor: Hayır; kavalla çalınan usul, içli bir ezgi. "Dinle bak, kiraz kaval." Dinliyor. Kemanın yayı, kavalın deliği oluyor. Sesin peşinden koşuyor. Sesle buluşuyor. Sonsuz karanlık sonsuz ışığa kavuşuyor.

"Ummanlar gibi derin gözleriniz," mi dedi? Tuhaf bir adam bu.

"Çözemediğim bilmece, fotoğrafların sizin elinize nasıl geçtiğinden çok bitpazarına nasıl düştüğü," diyorum.

"Ben de düşündüm bunu. Siz atmış olamazsınız. Belki başka birinde duruyordu, aileden birinde veya bir yakın arkadaşta..."

"Bildiğim kadarıyla, hayır, en azından ben kimseye vermedim. Bu fotoğrafların varlıklarından bile haberim yoktu, ilgilenmemiştim, unutmuştum."

"Belki de anneniz hanımefendideydi fotoğraflar. Bazılarının arkasında annenize yazdığınız satırlar var da... Birinde çok güzel, çok sevimli bir küçük kıza sarılmışsınız, birinde de yakışıklı bir erkekle birbirinize gülümsüyorsunuz. Gözleriniz mutlulukla parlıyor. Eşiniz belki de."

Torununun fotoğrafını yollamış olmalıyım anneme. Çok sevimli, çok hoş bir çocuktur gerçekten de. Resmin arkasına ne yazdığımı merak ediyorum şimdi. Bir an önce görmek, çocukla birlikte olduğum yıllardaki duygularıma dönmek istiyorum. Yoksa... yoksa hiç ilgilenmesem mi adamın elindeki fotoğraflarla? Bugüne kadar aklıma bile gelmemiştii bu resimler, çoktan unutmuştum, şimdi tilkinin kuyruğunu aklına getirmenin ne faydası var? Peki sözünü ettiğı yakışıklı erkek kim? Hangisi? Gözlerimi mutlulukla parlatan kimdi? Böyle bir aşk yaşadım mı bir zamanlar? Belki de rol icabı verilmiş bir pozdur, kim bilir hangi opera sahnesinden, hangi oyundan...

Fotoğrafları görmek, hele de teslim almak isteyip istemediğimden emin değilim şimdi. İçimde tuhaf bir duygu var; çocukluğumdan tanıdığım o kötü duygu. Tehlikenin nereden geleceğini kestiremeyen kısıtılmış av hayvanının çaresiz, şaşkın korkusu, göğsümün orta yerinde hıçkırıkla bulantı arası bir basınç, kaçıp kurtulma ihtiyacı.

"Evet, belki de annemin sakladığı fotoğraflardır. Bunları geri almak istediğimden emin değilim. Hoşunuza gittiyse, işinize yarayacaksa sizde kalsın hepsi. Ben..."

Cümlemin devamını tahmin etmişçesine heyecanla kesiyor sözümü:

"Siz buraya kadar geldikten sonra, yani ben sizi yıllardır bekleyip de şimdi burada... Yani ben o fotoğrafları sizinle paylaşmak için..."

Sanki kaçacakmışım gibi kolumdan tutmak üzere

bana doğru ürkek bir hamle yapıyor, sonra utanıyor, geriiliyor.

Uğraşacak halim yok, nasıl isterse öyle olsun. Alt tarafı birkaç saatimi ayıracağım. Nice beş para etmez adama ne kadar uzun zamanlar harcadım ben; bari bu adamcağız, kendine armağan edilen zamanın kıymetini bilecek gibi görünüyor.

“Hadi gidelim o zaman,” diyorum. “Arabam şu karşı köşede bekliyor.”

Buluştüğümüz iskele meydanının karşı köşesinde duran siyah Jaguar araba, çevrede park etmiş otomobillerin arasından hemen seçiliyor. Gözucuyla adamı izliyorum. Arabayla hiç ilgilenmediğini, belki de fark etmediğini görünce hoşuma gidiyor, bu tuhaf adama içim ısınıyor biraz.

“Uzak mı gideceğimiz yer?” diye soruyorum, merak ettiğimden değil bir şey söylemiş olmak için.

“En fazla yirmi dakika sürer. Yazlık siteler semtinde.”

Hangi semtte olduğu umurumda değil, yeter ki fazla uzak olmasın.

Çok uzaklara gideceğimizi, sonu belirsiz bir yolculuğa çıkacağımızı henüz bilmiyorum.

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Bitpazarı neşesiz, hareketsiz, tenhaydı. Kötü havalarda hep böyle olur. Yazın deniz için gelen yerli turistlerle, yazlıkçılarla, pazarda alışveriş ettikten sonra eskicilerin sokağına da bir göz atıp vakit geçirmek isteyenlerle hareketlenir biraz. Kışları, pazar esnafının “hastalar” dediği benim gibi meraklı-

lar dolaşır sadece. Eskiden işinin ehli gerçek eskiciler hâkimdi bitpazarına. Müşterileri tanırlardı, kimin neye "hasta" olduğunu bilir, ellerine geçirdikleri "şahsa mahsus" parçaları meraklısına saklarlardı. İyi bir parçayı ucuza almak için poker oyuncusu kadar ifadesiz bir yüze sahip olmak gerekirdi. Gözlerinizin parladığını, o malı ne pahasına olursa olsun kapatmak istediğinizi hemen fark eder, analarının nikâhını isterlerdi. Şimdilerde pazar da, satıcılar da değişti. Antika parçaların, nasılsa buralara düşmüş değerli malların yerini eski giysiler, hırdavat, ikinci el tas taraba aldı. Hırsızlama mal arttı. Ne pazarladığının bile farkında olmayan, oradan buradan, hatta çöp kutularından topladığı döküntüleri yere yayıp alıcı çıkmadığında da öylece bırakıp giden işsiz güçsüz takımı türedi.

Perşembe günleri okuldan çıktıktan sonra bitpazarı da denen eskiciler sokağından geçmek âdetimdir. Sarımsı renkli büyük naylon poşet, yere serilmiş eski kitapların, buruşmuş, yırtılmış film afişlerinin, kırmızı ciltleri yıpranmış, sayfaları dağılmış ortaöğretim atlaslarının arasında gözüme ilişti. Yılların verdiği toplayıcılık alışkanlığıyla içinde fotoğraf, kartpostal gibi şeyler olduğunu tahmin etmek güç değildi. Yine de, ne var bunda, diye sordum. Zayıf, esmer, sakallı delikanlı torbayı açıp içindekileri yere dökmeye davranırken durdurdum. "Hiç açma," dedim, "öylece ver işte üç liraya." "Olur mu abi, içindekileri bir görsen on üç lira bile eder," demesine aldırmadım. Yüzlerce defa duyduğum sözler. "Hadi lan! Sanki içindekilerin değerini biliyorsun da konuşuyorsun... Ne var ne yok görürsem belki de hiç almam, sen zararlı çıkarsın. Dört tekliğe veriyorsan kapıp giderim," dedim yürümeye başlayarak. Arkamdan sesleneceğini biliyordum, seslendi de: "Beş olsun abi." "Peki," dedim, "beş. Ama bak içi çöp çıkarsa haftaya hepsini getirir, paramı geri alırım. Beşten fazla edecek birşeyler bulursam, o zaman da bahşişini veririm." Torbayı alırken, gözüm yanındaki büyücek sarı zarfa ilişti. "Bunu da alıyorum, hepsi beşe." Mızıldanır gibi yapmasına hiç aldır-

madım. İçinden, herife iyi kazık attım, diye düşündüğünü biliyordum. Bir torba çöpe beş lira vermiştim, neden kötü!

Hanım duysa yine vıdı vıdı eder. Oğlanın derslane parası, evin yakıt masrafı, televizyonun, buzdolabının taksitleri dururken herkesin çöp diye attığı yırtık pırtık kâğıt parçalarına, eski dergilere, notalara, el âlemin eski fotoğraflarına, hele de o Nuh Nebi'den kalma cızırtılı plaklara, müzik kasetlerine para dökmek... Haksız mı? El Hak! Haklı. Bir öğretmen maaşı, bir de hanımın erken emeklilik maaşı ile evi çevirmek kolay olmasa gerek. Neyse ki o hem tutumludur hem de akıllı. Kimselere muhtaç olmadan, yazlık kooperatif evinin taksitlerini de aksatmadan sürdürebiliyoruz mütevazı yaşamımızı. Oğlan da anlayışlıdır; yaz tatillerinde, hafta sonlarında ne iş bulsa çalışır. Kendi harçlığını çıkarır en azından.

Mümkün olsa, değerli parçalar toplamak isterdim. Mesela antika şamdanlar, mesela ince porselenler, hele de el yazmaları ya da camaltı çalışmaları. O Şahmeran'lı, denizkızlı, güllü laleli, ejderhalı, canavarlı rengârenk masal dünyası. Bunlar bana uzak; en kolayı, en ucuzu, hem de en keyiflisi eski fotoğraf, kartpostal, mektup toplamak. Bilinmeyen insanların mahremine büyüğü bir yolculuk, gözlerinizin önünde akıp giden yaşamlar, insanların kaderini yeni baştan yazma gücü...

Yazmayı denediğimi itiraf etmeliyim. Kafamın içinde, muhayyilemde kalan o muhteşem hikâyeler benimle birlikte yitip gitmesin, diye yazmak istedim; beceremedim. Düşünce olmaktan, hayal olmaktan çıkıp da söze, cümleye, yazıya dökülünce büyü bozuldu. Yaşamlar, olaylar, insanlar sıradanlaştı. Sıradan olanı yazmaya değmez ya da büyük yazar olmak gerekir sıradanı yazabilmek için. Ben hep vasat kaldım. Yazmakta vasat, çizmekte vasat, mesleğim olan müzikte de vasat.

Sesin büyüünün peşine takıldığımda çocuk yaşıyordum. Evimizde müzik yoktu, terzi babam dikiş dikerken Rumeli türküleri mırıldanırdı kendi kendine, bir de radyodan klasik Türk musikisi dinlenirdi. Benim aklım klasik Batı müziğindey-

di. İnsanı sarıp sarmalayıp yükseklerle taşıyan, kendini unutturan gürül gürül müzikte. Kasaba çarşısındaki karmakarışık kırtasiye dükkânında eski kitaplar da satan; kimilerine göre hafif üşütük, kimilerine göre komünist emekli Fransızca öğretmeni aşlamıştı klasik müzik tutkusunu. Dükkânına uğrayan liselilere ödünç kitap verir, kendi elinde olmayan klasikleri tavsiye eder, bulmalarına yardımcı olurdu. Bana müzik dinletir, müzik kasetleri, plaklar verirdi. Her Anadolu kasabasında benzerlerine rastlanan, hayalleri büyük, olanakları dar yalnız adamlardan biri. Defalarca okuduğu şiirdeki mısralar onun için yazılmıştı sanki: "Başka bir kader için hazırlanmış şu silahsız askerlere benziyor hayat / Mutlu aşk yoktur." Anlatmaya çalıştığının kendisi olduğunu yeniyetme toyluğumla bile kavramıştım. Kendini başka bir hayata hazırladığı belliydi. "Güneşi zapta çıkmıştık, küllerimiz yere savruldu," türünden firaklı cümleler kurardı. Sonra, "Bak bunu dinle," diyerek ya bir senfoni ya bir piyano konçertosu veya bir keman parçası koyardı portatif müzikçalarına. Gözlerini kapar, kendini müziğin ritmine bırakıp iki yana sallanarak huşu içinde dinlerdi. Gazi Eğitim'in Müzik bölümüne girmemde çok payı olmuştur. "Sende müzikçi ruhu, müzikçi kumaşı var," derdi. Sonra iç çeker, "Fırsat eşitliği olan bir ülkede, sosyalist bir toplumda yetişseydin, büyük bir virtüöz, büyük bir besteci olabilirdin," diye hayıflanırdı.

Ne yapıp yapıp hem kaset hem plak çalan elden düşme bir pikap edindikten sonra başladım eskicileri, bitpazarlarını dolaşmaya. Eski plakların, cızırtılı 33'lüklerin, 45'liklerin, müzik kasetlerinin peşinde; yerlere serilmiş hırdavatın, tabak çanağın, eskilerin ortasında eşelenirdim. Çöplerin arasında yüzlerce, binlerce hayat değerinde muazzam bir hazine olduğunu o günlerde keşfettim. Atılmış fotoğraflarla, mektuplarla, elyazısı pusulalarla, küçük hatıra eşyalarıyla, eski giysilerle, ayakkabılarla, bir eldiven tekiyle, bir kasketle, yapma çiçeklerle, tuğ işi bir örtü, ipeği erimiş eski bir yastıkla, daha neler

nelerle yeniden kurgulanacak, yeniden yazılacak hayatlar; gönlümce şekillendireceğim, bir tanrı gibi hükmedebileceğim, istersem parçası olacağım hikâyeler...

Onun fotoğraflarını bulana kadar ne hayatlar geçmişti elimden; nice hikâye, nice roman, nice hayal. Böylesine bir hazineye ilk kez rastlıyordum! Şahane bir hayat, bir başyapıt! Hâlâ inanamıyorum. O benzersiz ses, benzersiz güzellik... Hayır, güzellik değil, bir tanrıça salınımı. Tanrıçalar güzel ya da çirkin olamazlar. O eşsiz benzersiz ses fâni bir bedenden çıkamaz. Ben onu gençliğimden beri sesiyle tanıyıp sevdim. Afişlerini, fotoğraflarını topladım, konserlerinin, turnelerinin haberlerini izledim. Öğrencilik yıllarında da, öğretmenlik hayatında da hep dar gelirliydim, yine de ayırabildiğim üç kuruşla kasetlerini, plaklarını aldım. Onun hayatını hayalhanemde bile yazmaya cesaret edemezdim. Ses nasıl yazılır, onun sesiye hele...

Mucize, o alelade naylon torbadan çıktı. Sonra... Sonra O burada işte, benim hanemde, dokunma mesafemde. Hâlâ inanamıyorum, kimse de inanmaz anlatsam. Zaten kime anlatabilirim ki! Arabasıyla ayağıma geldiğine, elini tuttuğuma, onunla konuştuğuma kim inanır! Belki öğrencilerim; ama onlar için Diva'nın önemi yok, Madonna olsaydı, o başka.

Yüz yüze ilk karşılaşmamız böyle olmuştu. Sonra arabayla yaz evine yolculuk. Ve işte Toplayıcı'nın hazine odasındayız.

Önce, hiç unutmadığım, burun deliklerime sürül-müşçesine sürekli kokladığım, kurumuş yaprak, yanık kâğıt, reçine, erimiş lastik ve toz karışımı bir koku. "Bu kızda köpek burnu var," derdi annem. Kokulara oldum bittim çok hassasımdır. Kan kokusuna hiç dayanamam mesela. Kan kokmaz derler ama yalan, buram buram ko-

kar. Ceviz yaprağı, taze biçilmiş yeşil çimen, bir de yonga kokusunu en değerli parfümlere değişmem. Subay çocuğuydum, çocukluğum dağlarda bayırlarda geçti, bundan olmalı.

Sonra yarı aralık panjurlardan odaya sızan soluk, yumuşak ışık. Ve kitaplıklardaki gibi art arda, sıra sıra dizili, tavana kadar yükselen geniş raflar. Yerlere diz boyu yığılmış eski gazeteler, dergiler, afişler, pankartlar. Raflarda kutular: onlarca, belki yüzlerce kutu. Bir köşede, üst üste yerleştirilmiş 33'lük plaklar, CD'ler, müzik kasetleri. İlk bakışta darmadağın görünen, düzensizlik içinde bir düzen.

"Burası. Her şey burada işte. Bütün tarih, bütün hikâyeler. Ve işte bakın siz, siz de buradasınız."

Sırtımdan bir ürperti geçiyor, hava mı serinledi? Hemen yanımda duran şoföre sokuluyorum belli belirsizce.

Üzerinde makaslar, yapıştırıcılar, şeffaf kâğıtlar, renk renk karton tabakaları, çeşitli boylarda zarflar ve bir kavanozun içinde binlerce ince paket lastiği olan tahta masanın önündeki sandalyeyi kaldırıp tozunu özenle siliyor.

"Buyurun, ayakta yorulmayın lütfen. Salonlarınızı süsleyen o muhteşem mobilyalarınızdan sonra bunda rahat etmeniz zor, biliyorum. Daha önce iki rahat koltuğum vardı ama çok yer kaplıyorlardı, küçük odaya taşıdım. İsterseniz hemen getiririm."

"Hiç gereği yok, sandalyede oturmak daha sağlıklı. Bu arada, muhteşem mobilyalarım olduğunu da nereden çıkardınız? Evimdeki eşya sadedir. Fazla eşya kafamı karıştırıyor, yüreğimi daraltıyor."

"Fotoğraflarınızdan biliyorum Sultanım, evinizde çekilmiş fotoğraflarınız var. Duvarlardaki tablolar, yaldızlı oymalı koltuklar, kapakları gül nakışlı, bezemeli İspanyol dolapları, yerlerdeki Acem halıları..."

"Hay Allah," diyorum gülmemi engellemeye çalışa-

rak. "Herhalde sahne dekorlarının önünde ya da çeşitli dergiler için özel mekânlarda çekilmiş fotoğraflardır. Evimde yaldızlı mobilya hiç olmadı, halı da yok, çünkü alerji yapıyor, sesime iyi gelmiyor."

Odanın loşluğunda, yüzünden bir gölgenin geçtiğini, dudaklarının ağlamaya hazırlanan küçük bir çocuk gibi büküldüğünü görüyorum. Tam bir şey söyleyecekken vazgeçip susuyor. Elinde tuttuğu küçük minderi arkama koymaya çalışıyor. "Yine de şu minderi arkanıza koyun lütfen, yoksa çok üzüleceğim." Bir yandan da masanın altından çektiği küçük bir tabureyi şoföre uzatıyor: "Siz de ayakta kalmayın, buyurun oturun."

Yoksa çok üzüleceğim... Bu sözü ne kadar çok duyacağım ileriki günlerde ve dudakları ağlamaya hazırlanan küçük bir çocuk gibi nasıl bükülecek hikâyesine sıkıldığım her kurşunda.

Çay hazırlamak için odadan çıktığında, şoförüm "çattık" der gibi yüzüme bakıyor. "Üşütük bir adam," diyor fısıltıyla. Huzursuzluğunun dağılmadığını, ikide bir elini pantolonunun arka cebine götürmesinden anlıyorum.

"Bence, kendi hayal dünyasında yaşayan zararsız bir adam; bir hikâye avcısı. Endişelenmemize gerek yok."

"Çay demlenene kadar sizin fotoğraflarınızı hazırlayayım ben," diyerek giriyor odaya. Masanın hemen yanındaki rafta duran karton kutulardan birine uzamıyor. Raflara dizilmiş öteki kutulardan farklı, kırmızı yaldız kâğıtla kaph büyücek bir kutu bu. Açmakta acele etmediğini, beklediği âna kadar geçecek zamanın tadını çıkardığını gözlemliyorum. Kapağı özenle açışı, dağılmasını diye bakkal lastiği geçirilmiş fotoğraf desteciklerini okşayışı, parmaklarının çevik ve usta hareketlerle desteciklerin arasında dolaşması, pelür kâğıdıyla sarılı otuz-kırk fotoğraflık bir desteyi seçip resimleri önüme yerleştirdiği taburenin üzerine yayışı...

“Ve işte çocukluğunuz; o muhteşem çocukluğunuz!”

Çocukluğuma bakıyorum, hiç tanımadığım birinin fotoğraflarına bakar gibi. Uzak, yabancı, unutulmuş çocukluğum. Çoğu 6x9'luk, biraz sararmış, kenarları tırtıklı siyah-beyaz amatör fotoğraflar. Babamın pek övündüğü Zeiss Ikon marka körüklü fotoğraf makinesiyle çekilmiş. Birkaç tane de büyük fotoğraf var; Foto Sabah ya da Foto Kanzler'de çekilmiş olmalı. Her yaş günümde, eğer İstanbul'daysak süsleyip püsleyip fotoğraf çekimine götürürlerdi. Anadolu'nun küçük bir şehrindeyse şehir fotoğrafçısına gidilirdi. Babamların kuşağı fotoğrafa meraklıydı. Fotoğraf çekmek ve çektirmek annemin tabiriyle “monden olmak”tı. Bence, ânı dondurmanın, geleceğe aktarıp ölümsüzleştirmenin, kendinden iz bırakmanın bir yoluydu. Babamın, geleceğe kalmayı, geleceğe kalacak eserler vermeyi önemseydiğini hatırlarım. İlk konserimden sonra bana sarılıp alnımdan öperken, “Sen benim geleceğe bırakacağım tek eserimsin. Başka hiçbir başarı yok hayatımda,” diye fısıldamıştı. Hem şaşırmıştım hem de içim sızlamıştı. İstiklal madalyalı, yıldızlı apoletli koca komutan... Belki de o günün heyecanı ile öyle demişti, bilmiyorum.

“Şuna bakın, şu elinizde oyuncak ayınızla, pembe organze elbisenizle, lülelerinizi bağlayan koyu pembe tafta kurdelenizle prensesler gibisiniz.”

“Giysinin pembe organze olduğunu da nereden çıkardınız? Fotoğraf siyah-beyaz.”

“Pembeydi; hem de uçuk pembe.”

Sesindeki tartışma kabul etmez küstah tını, birden gerginleşen yüz hatları sinirime dokunuyor. Ne yani? Elbisemin rengini nereden bilecek bu adam! Fotoğrafı siz mi çektiniz ya da elbiseyi siz mi dikmiştiniz de rengini biliyorsunuz, gibi alaylı bir cümle kurmak geliyor içimden. Hemen vazgeçiyorum. Çünkü...

Elbise uçuk pembeydi. Kabarık etekli, süslü püslü, kırmalı, tafta kurdeleli, pembe organze elbise. Zamanın ünlü çocuk yıldızı Shirley Temple'ın elbiselerinden kopya çekilmiş. Küçük kızın bütün gardırobu Shirley'nin filmlerde giydiklerinin aynı. Anne, giyim konusunda kızına da kendine de aşırı özenli. Karton bebek Shirley'nin kâğıttan çeşit çeşit giysileri var. Küçük kızla anne bunları özenle kesip karton bebeğe giydirtiyorlar. Annenin en sevdiği ortak oyunları bu, küçük kız ise dışarıda koşup oynamak için sabırsızlanıyor. Bebek giydirmeyi de, koşarken çalılara dolanan kurdeleli, kırmalı, kabarık etekli giysileri de sevmiyor. Hele saçının tepesine takılan kocaman tafta kurdelelerden nefret ediyor. O süslü püslü giysiler, o dev kelebek kurdeleler onu öteki çocuklardan ayırıyor. "Komutanın kızı, tutamazsın bizi! Eteği katkat, kafasını patlat..." Anne küçük kızını masal prensesleri gibi giydirmeyi, bebek gibi süsleyip püslemeyi seviyor. Kendi giyimine de düşkün. Subay hanımlarına dikiş diken dul teyzenin artırdığı kumaş parçalarından –bazen fark edilmesin diye boyayarak, bazen işlemelerle, pullarla payetlerle bezeyerek– kızına da kendisine de süslü elbiseler diktiriyor. Orduvelelerindeki 30 Ağustos ya da 29 Ekim balolarında, düğünlerde, toplantılarda, hanım günlerinde, film yıldızlarından esinlenmiş tuvaletleriyle, roblarıyla parlıyor, kıskanç subay karlılarının dedikodularına aldırıyor.

Uçuk pembeydi elbise. Kol ağzları tiftilmiş, ilik yerleri sökülmüş olan, bacaklarını örtüp yere kadar uzanan, içinde kaybolduğu, kimse görmeden yatağına taşıyıp bebeğini sardığı çingenepembesi hırka kimindi peki? Annenin mi, teyzenin mi ya da başka birisinin mi? "Bu çocuk büyüyünce eskici olacak! Bunca giysi arasında bulup çıkarıp şu pırtıya sarılıyor. Yarın atıcam bu paçavrayı." "Çocuklar böyledir abla, bilmez misin, benim de çocukken eski bir yastığım varmış kucağımdan düşürmediğim, sen anlatırdın." Teyzeyi kızdırmak için eski püskü hırkaya sarınıyor, başını

hırkanın geniş yakasının içine sokuyor. İki simsiyah göz kötü kötü bakıyor çingenepembesi sığınağın içinden. Hırkaya tuhaf bir koku sinmiş, küçük kız kokuyu içine çekiyor.

Toplayıcı'nın elime tutuşturduğu fotoğraftaki çocuk üç, belki de dört yaşında görünüyor. Fotoğrafın sağ alt köşesindeki "Sema'nın ikinci yaşı" yazısı doğru olmaz. Üstelik o süslü pembe elbiseyi iyi hatırlıyorum; eskidikçe alışmıştım, büyüyünce de giymek istemiştım, eteğine beyaz dantel eklenmiş, kol evleri genişletilmişti. Teyzem, bu çocuğu bu kadar şımartırsanız sonu kötü olur, diye söylene söylene yapmıştı annemin istediğı tadilatı, hatırlıyorum. "Bu zamanda bir subay maaşıyla çocuğa yeni elbise alacak halimiz mi var! Boyunu, kolunu biraz uzatırsan daha bir yıl yabanlık giysi diye giyer fakirim," demişti annem. Teyzem ağzının içinde birşeyler mırıldanmış, başını dikişine eğmişti.

Beni pek sevmezdi nedense. Buna hâlâ şaşarım. Teyze anne yarısıdır, derler ama benimki bir tuhaftı. Şımarık bir çocuk olduğumu, annemin babamın üstüme çok düştüklerini, kendimi Pamuk Prenses, herkesi de Yedi Cüceler sandığımı, ileride başlarına çok iş açacağımı, benim de duyabileceğim gibi uluorta söyler, annemi küstürdü bazen. Babamın, "Kesin artık! Sema bizim tek kızımız, elimizden geldiğince iyi yetiştireceğiz onu, şımartacağız da. O her şeyi hak ediyor, yüzümüzü ağartacak, göreceksiniz," dediğini hatırlıyorum. Sonraları büyüyünce teyzemin bu halini genç yaşta dul kalmasma, çocuğu olmamasına bağlamıştım. Eksiklik duygusundan, tatminsizlikten doğan bir sevgisizlik hali.

"Şimdi de şu fotoğrafa bakın. Kucağınızda taşbebeğiniz, bebeğin lüle lüle sarı saçları, yatırınca kapanan bol kirpikli mavi gözleri, mor dantel elbisesi... İkinci Dünya Savaşı yıllarında böyle bir bebek nasıl bulun-

muş! Belli ki anneniz babanız küçük prenseslerinden hiçbir şey esirgememişler. Prenseler gibi bir çocukluk geçirmişsiniz."

"Yine renklendirdiniz siyah-beyaz fotoğrafı. Sihirbaz gibisiniz, bir bakışınızla, bir dokunuşunuzla her şeye renk geliyor."

"Her şey renklidir zaten. Gönül gözüyle baktınız mı bütün renkleri görürsünüz Sultanım. Masalları dinlerken mesela, anlatıcı renklerden söz etmez ama çocuklar masal dünyasının, masal kişilerinin renkli fotoğraflarını çekerler kafalarında. Benim yaptığım da böyle bir şey işte."

"Masalı yazmakla kalmayıp renklendiriyorsunuz da."

"Böyle de denebilir; ama ben, 'Masalı gerçek kılıyor sun ya da gerçeği masallaştırıyorsun', demenizi tercih ederdim."

Fotoğrafta sarıldığım taşbebeğin lüle lüle saçları, yatınca kapanan bol kirpikli gözleri, kat kat etekli süslü elbisesi vardı gerçekten de. Bebeği alıp eve götürmek istediğimi, bu bebeği istiyorum, diye tutturduğumu, annemin kızdığını, babamın bana öyle bir bebek alacağına söz verdiğini hatırlıyorum. Hayret! İnsanın belleği o kadar eskilere, iki-üç yaşa uzanıyor demek ki!

Gözleri kapanan, uzun saçlarını tarayabileceği, karnına basınca ıngaaa diye ağlayan bir bebek istiyor tutkuyula. Bez bebeklerin yüzüne bile bakmıyor artık. Anne onlara ne kadar süslü elbiseler dikerse diksin, yünden yapağıdan ne kadar uzun saçlar yapıştırırsa yapıştırın kafalarına, bez bebeklerle oynamıyor. Ayıcığı var, hem de kendi boyuna yakın. Ama ayıcık taşbebeğin yerini tutmaz, üstelik ayıdan korkuyor. Geceleri ayısına sarılıp uyumuyor, yastığa sarılmak daha güvenli.

Bütün bebeklerini çocuklara dağıtıp iki dalı çaprazlayarak kendine ceviz başlı bir bebek yaptığında kaç yaşın-

daydı, beş mi? Sopaların etrafına basma parçaları sarmıştı, kafasına mısır püskülleri takmıştı. Minyatür bir korkuluğa benzemişti bebeği. Adı da... adı Asme'ydi galiba; eve temizliğe gelen köylü kadın Esmâ'dan esinlenmiş olmalı. Çok küçükken sözcüklerdeki harflerin sırasını karıştırırdı. Kibrit kirbit olurdu, şemsiye şesmiye. Büyükleğin en çok güldükleri, babasının yaverine rayver amca demesiydi. Adamcağızın pek hoşuna giderdi bu söz.

Yine teyzenin sesi: "Ne inatçı kız bu. Taşbebek alınmadı, diye çar çaputtan bebek yapıp bağrına basmış, sizi âleme rezil etmek için öyle dolaşıyor ortalıkta. Âlem ne der! Askerî garnizonun ortasında kumandan evinde oturuyoruz. Komutanın biricik kızının bir bebeği bile yok demezler mi!" Küçük kız keyifle gülüyor, bunun için yapmış zaten, bir çeşit duygu sömürüsü, sessiz bir protesto. "İstanbul'a inince oyuncakçılara bir bakalım, gücümün yeteceği fiyata bulursam istediği bebeği alacağım şu kıza," diyor baba. Annenin gözleri parlıyor, "Alalım tabii, ben lezar çanta pa-buçtan vazgeçebilirim şimdilik." "Bu kız sizi parmağında oynatıyor," diyor teyze, sonra susup somurtuyor.

"Benim öyle kocaman bir taşbebeğim hiç olmadı," diye tekrarlıyorum.

"Nasıl olur! Komutanın biricik kızının güzel bir bebeği olmaz mı hiç! Siz yine alçakgönüllülük yapıyorsunuz Sultanım."

"Bebek fotoğrafçındı. Çocuk fotoğrafları çekerken böyle oyuncaklar tutuşturulurdu çocukların ellerine. Hem dekor olsun hem de çocuk oyalansın da huysuzlanmasın diye."

"Savaş yılları tabii. Ekmek, şeker, un bile karneye bağlanmış. Babalarımız, dedelerimiz anlatırdı. Benim kuşağım savaşı yaşamadı. Haklısınız, insanlar bu kadar dar-dayken, şeker bile bulunmazken, muhterem babanız kı-

zına pahalı ithal bebekler almazdı kuşkusuz. O zamanın, ordusu, o zamanın komutanları başkaydı, gerçek vatanseverlerdi onlar. Size de böyle bir baba yakışır efendim."

Beyoğlu'nda, Bonmarşe'nin oyuncakçı vitrininde kutular içinde çeşit çeşit bebekler. Tam istediği gibi, gözleri açılıp kapanan, uzun kirpikli, uzun saçlı, kabarık etekli bebek küçük kıza göz kırıyor. Daha büyükleri, daha süslüleri de var ama gözünü o bebeğe dikmiş, onu istiyor, çok istiyor. Babasının elini sıkıca tutmuş. "Şu ortadakini sevdim, hem de çok sevdim. Bunu alalım." Baba yüzünü vitrine yaklaştırıyor, kutunun yanına ilıştırılmış fiyat etiketini okumaya çalışıyor. "Yirmi beş lira galiba. Gözlüksüz çok iyi göremedim ama yirmi beş lira yazıyor sanırım. Gel içeri soralım, o kadarsa alabiliriz."

Bir çocuk yüreği bu kadar hızlı atar mı, bu kadar ses çıkarır mı? Kalbinin atışının dışarıdan duyulduğunu sanıp utanıyor. Öyle bir heyecan, öyle bir mutluluk işte. Bonmarşe'ye girip oyuncak reyonuna ilerliyorlar. Eli hâlâ babanın avucunun içinde. Babanın eli terli. Tezgâhtarla birlikte yeniden dışarı çıkıp bebeği gösteriyor: İşte şu ortadaki. Yine giriyorlar mağazaya. Şimdi bebek önünde, kutusunun içinde yatıyor. Gözleri kapalı, uzun kirpikleri kıpırdıyor sanki. "Buydu istediğin değil mi kızım?" Heyecandan sesi çıkmıyor, başını sallamakla yetiniyor.

"Yirmi beş liraydı değil mi?" diyor baba kendine güvenli bir ses tonuyla.

"Yüz yirmi beş lira efendim, baştaki '1' biraz okunaksız, haklısınız."

Sessizlik.

"Çok pahalı değil mi? Yarı maaşım neredeyse."

"Bunlar ithal malı efendim, biliyorsunuz harp de var, bir parti oyuncak gelmiş işte nasıl gelmişse. Vitrinde hemen yanında duran bebek üç yüz lira."

"Kimler alıyor bu oyuncakları bu fiyatlara, merak ediyorum. Ekmeğin şekerin karneyle dağıtıldığı şu memlekette dağda bayırda eşkıya takibinde, sınırlarda nöbette ömrümüzü harcıyoruz, aldığımız maaş bir taşbebek parası."

Çocuk yüreğini delen keskin acı, nefes borusunu tıkayan yumru, gözlerine hücum eden yaşlar. Ağlamamalıyım, ağlamayacağım. Kimse duymamalı hıçkırıklarımı.

Bebeği almaya paralarının yetmemesi değil şu anda yüreğini parçalayan. Bebeğin acısı daha sonra gelecek. Babanın sesine yansıyan hayal kırıklığı, biricik kızcağızına istediği bebeği alamamanın ezikliği... Babam benim üzülmeme hiç dayanamaz. Ben de onun üzülmesine.

Koca adamın eline yapışıp dışarı sürüklüyor. "O bebeği sevmedim ben baba, yüzü güzel değil, saçları da uzun değilmiş. Sen bana hani o içinden renk renk çiçekler geçen dürbünlerden al, Sema daha çok sevinecek o zaman."

Babanın elinin titrediğini hissediyor. Eğilip kızını yanağından öpüyor. Bebek yerine bir kaleydoskop alıyorlar. Gözüne dayayıp çevirdikçe binbir renk, binbir çiçek birbirine karışıyor, renkten ışıktan şelaleler kayalıklardan atlayıp ırmaklara kavuşuyor.

Uzak biryerlerde, belki de rüyada, anne saçlarını okşuyor, yumuşacık bir sesle kulağına fısıldıyor: Sakın ağlama, sakın sesin duyulmasın, akıllı bir kızsın sen, sakın ağlama bebeğim... Annenin eteklerinin altına saklanıyor sesi duyulmasın, diye. Sarı-yeşil çiçekler açmış bir çayırda, yerde yatıyor şimdi. Ağlamıyor.

Başı ceviz kabuğundan, saçları mısır püskülü, kolları bacakları söğüt dalından bir bebek yüzüyor nazlı nazlı akan suda. Yüzdukçe, çaputtan giysileri suya dağılıyor, başı kopuyor, suyun üstünde kalan haç sürüklenip kayboluyor. Kim elimden alıp suya attı bez bebeğimi? Ağlayarak uyandırıyor.

Adam bebek konusunu üstelemiyor, başka bir fotoğrafa uzanıyor.

İşte bunu çok iyi hatırlıyorum. Okulda katıldığım ilk 23 Nisan töreninde çekilmişti. Neresi olduğunu çıkaramıyorum şimdi. Küçük bir Anadolu kasabasının anacadesinde okullar geçit resmi yapıyor. Atatürk anıtına çelenk konacak. Şiirler, marşlar okunacak. Okula başlamış mıydım o yıl, yoksa ilkokul müdürü babamın arkadaşıydı da çok istediğim için beni de törene mi katmıştı? Kortejin en önünde tek başıma yürüyorum. Üzerinde "Atatürk'ün Çocuklara Armağanı: Ulusal Egemenlik Bayramı" yazan bir karton levha taşıyorum elimde. Etekleri farbalalı, beli fiyonklu uzun bir tuvalet giymişim. Nasılsa kurdele yok kafamda, saçlarım yine lüle lüle taranmış, serbestçe bırakılmış, omuzlarımdan aşağı dökülüyor. Annem, saç maşasıyla özenle kıvrırmıştı saçlarımı. Saçların iyi ki babana değil bana çekmiş; sağlam ve gür, demişti bukleleri birbiri ardına dizerken.

"Daha o yaştayken, geleceğinizin bütün ışığı, bütün parlaklığı bir hale gibi kuşatmış sizi. En öndesiniz; en önde ve tek. Yine itiraz edeceksiniz, biliyorum ama söylemeden edemeyeceğim, harika bir çocukluğunuz varmış. Bir de şu fotoğrafa bakın, aynı gün çekilmiş olmalı. Aynı ipek bürümcük tuvalet, aynı bukleli saçlarla mikrofonun önündesiniz; bir 23 Nisan şiiri okuyorsunuz ya da şarkı söylüyorsunuz. Herkes hayranlıkla dinliyor, alkışlar yükseliyor. Bakın bu da hemen ardından dinleyicileri selamlarken. Yıllardır alkışlara alışmış bir diva gibisiniz."

"Sadece renkleri görmekle kalmayıp sesleri de duyuyorsunuz, müthişsiniz doğrusu. Evet, şarkı söylemeyi severdim çocukken. Büyükleri bilirsiniz; hadi bir şarkı söyle, hadi bir şiir oku, diye ısrar ederler eğlenmek için. Anne babalar da çocuklarının marifetleriyle övünürler. Bayramlar, kutlamalar olduğunda beni çıkarırlardı orta-

ya. Şu gösterdiğiniz fotoğrafa büyüdükten sonra annemle de bakmıştık birkaç kez. Geçit resminden sonra orduvinde müsamere vardı. Önce şiir okumuştum, hatırlıyorum: 'Bugün 23 Nisan, neşe doluyor insan.' Bilirsiniz işte, öyle bir şiir... Sonra da bir şarkı istemişlerdi, çocuk şarkısı söylememi bekliyorlardı herhalde. Ben başladım, 'Burası Muş'tur, yolu yokuştur, giden gelmiyor, acep ne iştir' diye. Benim çocukluğumda radyoda Yurttan Sesler Korosu vardı. Çeşitli yörelerden türküler söylerlerdi. Çocuk saatinde dinlediğim kuşlu böcekli, dağ başlı, izcili, baltalı, ormanlı çocuk şarkılarını sevmezdim. Kulağım türkülere daha yatkındı."

Ne kadar uzun konuştuğuma kendim de şaşarak susuyorum. Çocukken, konservatuvara başlamadan önce en çok türkü söyledim, çevrede türkü duyardım da ondan. Tabii ki türkücü olmayı hiç düşünmedim. Dünya sahnelerinde söylemek yerine neden yerele sıkışmış türkücü olayım ki!

"Çay demlenmiştir, siz fotoğraflara bakarken çayları koyayım," diyor. "Ne tuhaf, ben de en çok türkülerinizi severim," diye ekliyor. "Türkü sizin aslınız, sanki türkülere saklanmışsınız da opera giyinip tebdil geziyorsunuz, diye düşünürüm bazen. Ne yazık ki türkülerinizin profesyonel kaydı yok hiçbir yerde."

Nereden biliyor bu adam bir zamanlar yakın dost meclislerinde biraz da çakırkeyif olunca türkü söylediği mi? Profesyonel kayıt olmadığı doğru, peki nerede, ne zaman dinlemiş olabilir? Kendi hayalhanesinde bana bir yaşam hikâyesi yazdığı gibi sesleri de mi duyuyor, kafasında bestelediklerini bana mı söyletiyor? Nedense sormak istemiyorum, bilgiçlik taslamak için, lafın gelişi öyle söylemiştir, diye düşünüyorum. Onunla tartışmaya, daha fazla açılmaya hiç gerek yok.

"Bazen yakın dost meclislerinde, aile içi toplantılarda,

bazen de çok özel, kapalı bir konserin sonunda istekleri kıramadığım için türkü söylediğim oldu. Haklısınız, profesyonel bir türkü kaydım yok tabii. Yazılmamış bir kural vardır uluslararası müzik dünyasında: Opera sanatçıları operadan, şandan vazgeçmedikçe türkü söylemezler, pop müzik yapmazlar. Bu kural da artık geçerliğini yitirdi ya... Gençler ünlü olmak için, kitlelere ulaşmak için pop da söylüyorlar, en akıl almaz gösterilere de katılıyorlar."

Yine dilim çözüldü işte. Gereksiz, çok gereksiz; üstelik insanın mahremiyetine hırsız gibi, sapık bir röntgenci gibi girip de sizin hikâyenizi istediği, bildiği gibi yazan bu garip adama fazla açık vermeye ne gerek var! Bir an önce gönlünü hoş edip, fotoğraflara şöyle bir bakıp, kırılmasın diye bir çayını içip yola koyulmayı planlarken basbayağı sohbete başladım.

Şoförüm oturduğu taburede sıkıntıyla sallanıp duruyor.

"Sıkıldınız, biliyorum Musa Bey. Şu çayı içelim, birazdan kalkarız, adamcağıza ayıp olmasın."

"İzninizle ben de bakabilir miyim fotoğraflara Hanımefendi? Biraz oyalanmış olurum."

"Tabii, eğer ilginizi çekiyorsa..."

Adam çay tepsisiyle içeri girerken konuşmasını aynı heyecanla sürdürüyor:

"O son fotoğrafta, hani dinleyenleri eğilerek selamladığınız fotoğraf, orada söylediğiniz türkünün bizim oralardan bir Rumeli havası olduğunu sanmıştım ben."

Bu defa, elbise pembeydi, diye ısrar ettiği gibi, Rumeli türküsüydü söylediğiniz, diye üstelemiyor ama düş kırıklığı yaşadığı belli.

"Bizim oralardan dediğinize göre Rumeli'den misiniz?"

"Ailem Rumeli göçmenidir, dedeler Üsküp'ten gelmişler. Sizin de kökeninizin Rumeli olduğunu düşünmüştüm fotoğraflarınıza bakarak."

"Bir bakıma, yanılmış sayılmazsınız. Rumeli değil ama anne tarafım Girit'tendir. Bana da anneannemin adını vermişler: Aliye..."

Bu kız kime çekmiş, bu boy bos, bu renk... Sınıfın en ince, en uzun boylu kızı. Selvi gibi maşallah! "Kız halaya, oğlan dayıya, derler ya, bizde tersi oldu; rahmetli ağabeyimi tanısaydınız, Sema'nın kime benzediğini hemen anlardınız. Saçları da annemin saçları. Annem kara gözlü, kara kaşlı, duru buğday tenli, böyle simsiyah saçlıydı. Benim mavi gözlerim baba tarafından gelmedir." "Hepimiz karışmışız işte. Mavi gözlü sarışın Kürtler vardır, Ak Arap deriz, açık renk gözlü, beyaz tenli Araplar bile vardır. Bu topraklar halklar mahşeridir. Ama sesini kimden almış bilemem. Baba tarafından olmalı. Babası güzel alaturka okur keyfi yerinde olduğu zaman. Dedesinin neyzen olduğunu anlatırdı."

Bu kız hiç susmuyor. Geç konuştu aslında; erkek çocuk olsa neyse de kızlar çabuk konuşur, telaşlandık tabii, sonra birden açıldı. Geç konuştu ama şarkısı hiç susmadı. Sözlerini kendisinin uydurduğu şarkılar söylerdi hep. Kendine ninni söyleyen çocuk duydunuz mu hiç? Bir şarkı söyleyin, bir melodi mırıldanın yanında, hemen kapar. Sözleri yanlış yunluş olsa da tek nota şaşmadan tekrarlar. İlk fark ettiğimizde beş yaşındaydı, şaşıp kaldık. Bir yedeksubay vardı alay bandosunu çalıştıran: konservatuvar mezunu bir müzisyen; babası ona danıştı. Orduevindeki piyanoyla birkaç tuşa bastı adam, bir-iki melodi tıngırdattı, bizimki aynını tekrarladı, yetinmedi, piyanonun başına geçti. Boyu klavyeye zor yetişiyor, bir-iki tuşa bastıktan, denedikten sonra aynen tekrarlamaz mı, 'Daha dün annemizin kollarında yaşarken'i. Bandocu subay küçük dilini yutacaktı az daha. Büyük bir yetenek, Allah vergisi bir kulak, heba olmamalı, dedi. Heba eder miyiz hiç! Babası bu yüzden ta-

yinini Ankara'ya yaptırdı rütbe almamayı, geri hizmeti göze alarak. Konservatuvar Ankara'da diye..."

"Hepimiz bir yerdeniz işte," diyor adam. "Köklerini, atalarını biraz karıştırırsan kim bilir nereler, kimler çıkar!"

Üzerini şeffaf naylonla kapladığı bir fotoğrafa uzanıyor sonra.

"Bu siyah-beyazlar zamanla soluyor, yıpranıyor. Çok değer verdiklerimi böyle korumaya alıyorum. Bakın buna; biraz silikleşmiş ama karlarla kırmızı mantonuz ne güzel bir kontrast yaratıyor. Hele şu kürklü manşonunuza bayıldım. O zamanlar beş-altı yaşındaki bir kız çocuğunun böyle yakası kürklü paltosu, böyle beyaz kürk manşonu olsun! İnanılır gibi değil. Ne kadar özenilmiş, ne kadar el üstünde tutulmuş bir çocuksunuz Sultanım; bir küçük prenses adeta."

"Abartıyorsunuz. Evet, annem giyimime meraklıydı. Daha çocukken genç kız gibi giydirdi beni. Şimdi düşünüyorum da, bebekle oynar gibi oynardı benimle. Paltunun rengini iyi bildiniz; evet, kırmızıydı. Ellerim üşümesin diye boynuma yem torbası gibi takılmış kürk manşon da beyazdı dediğiniz gibi. Artık manşon nedir bilen kalmadı, o zamanların modasıydı işte. Açıkçası, kukla gibi giydirilmişim."

Fotoğrafa dikkatle bakıyorum. Kürk manşon, kenarları beyaz kürklü kapüşonlu kırmızı manto. Sevdığım giysiler. Teyzemin sesi: "Bu kızı böyle prensesler gibi giydiriyorsun, büyüyünce her şeyi kanıksamış olacak, hiçbir şeyle tatmin olmayacak." Annemin sesi: "Büyüyünce her şeyi olacak onun, en âlâsından. Çocuğa iyiyi öğretirsen hep iyinin peşinden gider. Sana kalsa besleme kılığında gezdirmek lazım çocukları." Her zamanki, bitip tükenmeyen tartışma...

"Fotoğrafın nerede çekildiğini hatırlıyor musunuz?"

Arka plana dikkatle bakınca diz boyu kar görünüyor. Soğuk bir kış olmalı.”

Şoförüm de omzumun üstünden başını uzatıyor resme bakmak için. Meraklandı herhalde, çok gereksiz gördüğü bu sohbetten canı da sıkılıyor besbelli.

“Soğuk bir kış ve soğuk bir iklim,” diye fikir beyan ediyor.

“Doğu’da bir yerde çekilmiş olabilir. Ben küçükken babamın Şark hizmeti nedeniyle oralarda bulunmuşuz, hayal meyal hatırlıyorum.”

Soğuk bir kış ve soğuk bir iklim...

Lapa lapa kar yağıyor. Minik elleri kürk manşonun içinde sıcacık değil, kürklü kapüşonlu mantosu da yok üstünde. Üşüyor, çok üşüyor. Karların üzerinde çıplak ayakla yürünmez, ayacıkları donar insanın. Çıplak ayakla karların üstünde yürüyor. Yaramaz kız, deli kız... Annesinin sesi; annesi bağırtıyor, karlara bata çıka koşuyor arkasından. Yetişip küçük kızı kucağına alıyor. Kışına bir şaplak, sevecen tehdit cümleleri. Morarmış minik ayakları göğsüne sokuyor, iki memesi arasında ısıtmaya çalışıyor. Alabildiğine uzanan soğuk beyaz sessizlik. Uzaklarda kara saplanıp boğulan bir çığlık, vahşi hayvan uluması. Sonra sessizliğin ortasında patlayan bir gümbürtü; çığ düşüyor.

Kar bastırıyor, fırtına, tipi... Çadır bezinden bir örtü atılı üzerlerine. Birbirlerine sokulmuş tipiden korunmaya çalışıyorlar. Kayalık dağların dorukları görünmez oldu. Kırmızı damlı şaleler, kilisenin çan kulesi, teleferiğin çelik halatları da öyle. Çocuk koynuna sokulmuş, uyuyor. Çocuğu uyandırmalı. Uyumamalıyım, çocuk uyumamalı, uyutmamalıyım onu. Karlar ılık, karlar yumuşak; derin kar uykusu usul usul sarmalıyor. Yüzünde ılık bir nefes; alnında, yanaklarında yumuşak bir sıcaklık. Kürk mantosunun eteğinden çekeştiren köpek hangisi? Senbernar mı, Kangal

mi? Bağırtıyor; sesi karlarda boğuluyor. Çocuk uyuyor, köpek deli gibi yalıyor çocuğu, etrafında çemberler çiziyor. Çocuk uyuyor; kar uykusu.

Uzak kışların karları birbirine karıştırıyor. Karın üstünde koşarken ayakları çıplak, morarmış; annesinin memelerinin arası sıcacık. Çocuğun ayaklarında fok derisinden ısı geçirmez kar botları vardı oysa. Köpek umutsuzca dönüp durmuştu etrafında, kar botlarından sürüklemeye çalışmıştı, çocuk uyanmamıştı.

Sesleri boğan, ölümü bile sessizleştiren kar. Boğuk bir havlama, çatlayan bir nar, karın üzerine serpilip dağlan kıpkızıl bir bilmece. Bir gümbürtü, sessiz bir patlama; çığ... Beyaz, sıcak bir yorgan örtüyor üzerlerini.

Karın üzerinde kan izleri. Çatlayan narın taneleri. Annenin memelerinin arası sıcak. Bir tüfek patlıyor, dağların karında boğuluyor çığlıklar. Anne koşuyor, koşuyor. Çepeçevre dağlar kar içinde, karlar kan içinde.

"Kar fotoğraflarınızı biraraya toplamaya çalıştım. Bunlar sadece benim elimdekiler, kim bilir daha ne güzelleri vardır sizde. Bakın, kartpostal gibi bir fotoğraf işte! Güzel oğlunuzla İsviçre Alpleri'nde... Resmin arkasına Alpler'de diye yazmışsınız. Mutluluk okunuyor yüzünüzden. Aman Allahım, ne tatlı bir küçük oğlan bu! Sarışın; tam bir Kuzey sarışınlığı, ama dikkatli bakınca sizin çizgileriniz, sizin gözleriniz. Ne yakışıklı bir delikanlı olmuştur kim bilir."

Yakışıklı bir delikanlı olur muydu, babasına benzer miydi? Senbernar köpeği izimizi bulduğunda derin bir kar uykusuna dalmıştı. Tipi ara verdiğinde köpeğin izinden buldular yerimizi. Göğsümde uyuyordu. Yoksa ben miydim annemin göğsünde uyuyan?

Uyuma, uyuma sakın, şarkı söyle, hadi şarkı söyle...

Hayır, sus, bağırma, kötü adamlar duymasın... Süt, kekik, saman kokusu. Yüzünde gezinen sıcak nefes, "Sana masal anlatacağım, uyuma. Bağırma sakın, usul usul, kulağıma söyle. Duymasınlar, duyulmasın, korkma, başını göğsüme sakla." Boğulma duygusu, beyaz sessizlik, kar...

"Güzel oğlum"la İsviçre Alpleri'ndeyiz. Çocuğun adı: Olaf. Norveç fiyortlarının vahşi, derin yeşili gibiydi gözleri. Tıpkı Jan'ın gözleriydi. Tam bir Kuzey sarışınlığı... Vikinglerin soyundanız, derdi Jan kendisiyle dalga geçerek. Onunla İtalya yıllarımda karşılaşmıştık. İyi bir müzik eleştirmeniydi. Bir konserden sonra önemli bir müzik dergisinde hakkımda övgü dolu bir yazı yazmıştı. Zor günlerimdi. Çok şeyi arkada bırakmıştım, kendimi suçlu hissediyordum, yalnızdım, kararsızdım, çılgın bir çalışma temposu içindeydim. Dayanacak birine ihtiyacım vardı. O da yalnızdı, kararsızdı, boşluktaydı. Karısı, küçük oğullarını bırakıp beyaz hayallerin peşinde uzaklara gitmişti. Çocukla kalakalmıştı bir başına. Şikâyeti çocuktan değildi, karısını kurtaramamış olmanın acısı oturmuştu yüreğine. Belki de birbirimize itiraf etmediğimiz, kendi içimizde yaşadığımız suçluluk duygusuydu bizi yaklaştıran. Uzun süremeyeceğini ikimizin de bildiği bir ilişkiydi. Cinselliğe sırtını dönmüş, utangaç, yine de tensel, garip bir duygular yumağı. Bir gün, hiçbir şey söylemeden çocuğu getirdiğinde, soru sormadım, itiraz etmedim. Olaf'ı kendi günahlarımın kefareti olarak benimsedim. Olaf'ı o çığ kazasında, yanı başımda yitirdikten sonra sessiz, sitemsiz giderken de konuşmadık; suskundu, suskunduk. Çocuğun ölümü aramıza çökmüş, aşılmaz bir sessizlik olmuştu: kar uykusunun sessizliği...

Benim hiç oğlum olmadı ki karlarda kaybolsun. Benim hiç oğlum olmadı... Karda kaybolan bendim.

Üşüyorum, çok üşüyorum yine. Kaçmak istiyorum

bu odadan, bu fotoğraflardan, bana yaşamadığım hayatlar biçen, gerçeği kendi hayalleriyle sarıp sarmalayan bu adamdan. İçim katılıyor: "Bir çay daha içebilir miyim lütfen."

"Emredersiniz, affedin beni, bardağınızı dolu görünce... Evet, soğumuştur, hemen tazeleyeyim çayınızı."

Adam odaya dönmeden toparlanıp çıksam buradan... Şoförüne bir göz atıyorum. O da havaya girmiş, fotoğrafları dikkatle inceliyor. Hadi hemen gidelim, desem... Eteğim oturduğum tahta sandalyeye yapışmış sanki, hamle etsem de kalkamayacağımı hissediyorum.

"Oğlunuz muydu gerçekten?" diye soruyor şoför. Soruya öfkeleniyorum. Ölçülü, saygılı bir adamdır aslında, alışılmadık laubaliliği sinirime dokunuyor. "Benim hiç oğlum olmadı," diyorum soğuk bir sesle.

Toplayıcı elinde küçük çay tepsiysiyle odaya girerken, halimden habersiz, kendi masalına devam ediyor:

"Söylediğimi garip bulacaksınız efendim, ama kar size yakışıyor. Mor giyiyorsunuz daha çok ama sizin asıl renginiz beyaz. Kar fotoğraflarınızı bu yüzden seviyorum. *Karlar Kraliçesi* diye bir masal vardı çocukluğumda, oradaki kraliçe size benzerdi. Bembeyaz elbisesiyle bulutların üzerinden uçarak kar yağdırırdı. Çocuklar evlerin pencerelerine burunlarını dayayıp karlar kraliçesini beklerlerdi. Sonra bir gün..."

"Ben karı hiç sevmem. Kar içime ürküntü verir. Kar soğuktur."

Ölümdür, diyeceğim ama yüzüne yerleşen hayalleri tuzla buz olmuş çocuk ifadesi lafımı ağızma tıkıyor.

"Ah! Ben... ben sanmıştım ki..."

"Sanmayın," diyorum buz gibi bir sesle. "Fotoğraflar her şeyi göstermez. Acıları, kederleri göremezsiniz fotoğraflarda. Onlar hayallerinizi besleyen suretlerdir, görüntülerdir sadece. Tıpkı sahnedeki gibi."

Neden bu kadar tersleştigimi, neye tepki verdiğimi anlayamıyorum. Vardır bu huyum; karşımdakine hak etmediği ölçüde öfkelenirim bazen, öfkemin nedenini kendim de bilmem.

“Gerçek hayat nedir ki, gerçek nedir ki Sultanım bizim kurduğumuz hayallerden başka? Kendi gerçeğimizi, kendi hikâyemizi kurarken malzememiz nedir sizce?”

Şaşkınlıkla bakıyorum yüzüne. Ondan beklemediğim derinlikte sözler: çocuksu hali, gülünç davranışları, insanı bunaltan aşırı saygısı, abartılı iltifatları... hiçbirinden eser yok şimdi.

“Karda sizi üzen bir şey var; karların altında saklı bir şey... Bağışlayın, bilemezdim. Kar fotoğraflarınızı size hiç göstermeseydim keşke. Bunu düşünmeliydim. O kadar güzelsiniz ki o fotoğraflarda, heyecanıma verin. Karları bırakalım bir yana. Bakın hepsini kutuya sokuyorum; Pandora’nın kutusuna. Sizi üzme, isteyeceğim en son şey olurdu Sultanım. Çocukluk resimlerinize dönelim. Çocukluğun tasasız, neşeli, uçarı günlerine. Küçük prensesin peri masalı günlerine. Bakın şu elimdeki fotoğrafa!”

Pıtrak gibi çiçek açmış bir ağacın dalları arasındayım. Top top, bembeyaz çiçekleriyle bir kiraz ağacı. Babam omzuna oturtmuş, dallara doğru uzatmış beni. İnsanın içine ferahlık veren, mutluluğun resmi. Kim çekmiş acaba? Annem olabilir.

“Bu resmi biliyorum,” diyorum, “çiçek açmış ağaçları, bahar dallarını, buğday tarlalarını, kırları severim.”

Evin önünde göz alabildiğine buğday tarlaları uzanıyor. Baharda yemyeşil, yaz sonunda altın sarısı başaklar, bozkır rüzgârına kapılmış harelenen bir deniz gibi dalgalanıyor. Küçük kız mavi ufka uzanan başak denizine koşmak, kendini dalgalara atmak, başakları kucaklamak,

içine sokmak, avuç avuç yemek istiyor. Haşarı bir çocuk isteği değil, karşı konmaz bir tutku.

Başak denizine koşmasına izin vermezler. Başına bir şey gelir korkusu. "Böcekler vardır, yılan bile çıkabilir." Küçük kız böceklerden de, yilandan da korkmuyor. Örümcekleri, tırtılları eliyle yakalamasına şaşıyorlar. "Böceklere dokunma, ısırırlar, zehirli bile olabilirler. Şerbetli midir nedir bu çocuk böceklere karşı! Baksana, sokmuyorlar."

Başak denizine ilerliyor. Evdekiler işe dalmış. Evden her kaçışında arkasından koşturulan emir eri de ortalarda yok. Kıpırmızı gelincikler, beyaz papatyalar. Gözlerini gelinciklere dikmiş tarlaya doğru yürüyor, başakların arasına karışıyor, görünmez oluyor. Şimdi bütün sesler sustu, sadece rüzgârda dalgalanan olgun başakların fısıltısı. "Sessiz ol bebeğim, saklambaç oynuyoruz, bizi burada bulamazlar. Bak dinle, başaklar ninni söylüyor, hadi uyu artık." Sessiz, çok sessiz olmalıym. Kötü cinler sobelemesinler. Başaklar ninni söylüyor, uyumalıym.

Bir el ateş; kuşlar çığlık çığlığa havalanıyor. Avcının vurduğu çulluk, tarlanın ortasına düşüyor. Küçük kız elle riyle kulaklarını tıkamış başakların arasından koşuyor, koşuyor. Bir el silah sesi daha; kargalar kara bulut olup kaçıyor. Küçük kız başakları yarararak dehşet içinde koşuyor. Dan, dan, dan... Avcı, köpeğin getirdiği çulluğu torbasına koyup uzaklaştı çoktan. Dan, dan, dan... Silah sesi kulaklarında patlıyor, başakların her biri tüfek olmuş ateş ediyor. Küçük kızın bacaklarından sızan kan, çulluğun kanına karışıyor.

Avcı gitti, kırlar eski sessizliğinde şimdi: Dalgalanan bal rengi başakların fısıltısı, sığırcıkların tarlaya dönüşünün ılık rüzgârı, tarla faresinin deliğine sessizce süzülüşü, başını kabuğundan çıkarıp etrafı kolaçan eden kaplumbağanın tedirginliği... Sonra sessizliğin ortasından bir avaz yükseliyor. Hedefini şaşırmış bir ok gibi, vahşi bir kuşun

son ötüşü gibi, kayalıklarda yankılanıp başakların arasın-
da boğulan bir çığlık gibi. Küçük kızın, korku değil zafer
çığı. Cinsel birleşmede tatmine varılan ânın bedeni kuşa-
tan sesi: kavuşmanın, tek olmanın çığı. Toprak kanı emi-
yor. Küçük kız toprakla birleşiyor.

Yokluğu, çocuk hançeresinden çıkamayacak kadar gür
çığıyla duyuruyor kendini. Rüzgârda dalgalanan başak-
ların arasında pembe bir kurdele. Önde emir eri, arkada
annesi buğday tarlasına koşuyorlar. Adının çağrıldığını
duyuyor:...ma, Sema, ma... Esmâ... Asme... Sema... ma.
Adı başakların arasına takılıp, buğday saplarına dolanıp
türlü biçim alıyor. Kaçıyor, başakların arasına çöküyor:
muhteşem bir saklambaç.

“Dalıp gittiniz, çocukluğun güzel günlerine döndü-
nüz. Fotoğraflar geçmişe döndürür insanı, bir çeşit za-
man makinesi. Bir de size ithaf edilmiş şu fotoğrafa ba-
kın. Genç, yakışıklı bir subay. Çok küçüktünüz, hatırla-
mazsınız tabii, babanızın yaveri olmalı. Bakın resmin
arkasına ne yazmış: ‘Sema’ya... Harika çocukluğunun
hayranı.’ İmza da var: ‘Rayber Amca.’ Allah Allah! Ray-
ber miymiş adamın adı?”

“Çocukken bazı sözcükleri bozarak söyledim de-
miştım ya. Hani yarım konuşuyor derler, öyle işte. Yaver
yerine de rayber derdim hep, bu babamın da, onun da
pek hoşuna giderdi. Gerçekten de yakışıklı bir adammış.
Fotoğrafı hatırlamadım ama yüzbaşayı hatırladım. Be-
nimle konuşurdu, yaşıma göre çok büyük olduğumu
söylerdi. Akli yaşından en az iki-üç yıl büyük, derdi. Ba-
na sorarsanız babamın gözüne girmek içindi bütün bun-
lar. Hatırlıyorum, şiirler ezberletirdi bana; bayraklı, şe-
hitli şiirler, vatan şiirleri. Kimi zaman da şarkı söyledik
birlikte.”

“Ne güzel! Bir komutan kızına vatan şiirleri yakışır

elbette. Avrupa konserlerinizi, yabancı sahnelerde sergilenen operalardaki başarılarınızı izlerken hep ülkemiz adına gururlanmışımdır. Çağımızda Avrupa'yı fethetmenin yolu kılıçtan kalkandan değil sanattan geçiyor, değil mi efendim?"

"Bilmem, fethetmeyi hiç düşünmemiştim. Ben şarkı söylerim. Operada hangi kahramanı oynuyorsam onun kalıbına, onun ruhuna girerim. Uzun yıllar yurtdışında yaşadım. Biraz dünya vatandaşı gibi hissediyorum kendimi. Nerelisin, kendini nereye ait hissediyorsun, diye sor-sanız, müziğin ülkesinden derdim."

"Böyle konuşmayın Sultanım, beni üzersiniz. Milli gururumuzsunuz siz, dünyayı kendine hayran bırakan bir Türk kadını. Yine alçakgönüllülük yapıyorsunuz. Bakın, şimdi bir fotoğraf göstereceğim, bakın..."

Bir tören fotoğrafı. İlkokul dördte miydim, beşte mi, hatırlamıyorum. "İstiklal Marşı"nın ilk sesini ben verecektim, çocuk korosunu yönetecektim. Gururluydum, heyecanlıydım. Babam benden de heyecanlıydı. Fotoğrafta biraz arkamda duruyor. Kareye tesadüfen girmiş, yarım gözüküyor. Üstümde bayraktan yapılmış uzun bir giysi var, kollarım çıplak. Kaç yaşındayım bu resimde? Kendi yaşımı tahmin etmeye çalışıyorum. Fotoğraftaki kız ürkek çocuk gülümsemesiyle bakıyor objektife ama duruşu, havası on iki-on üç yaşında bir genç kız. Boyumu daha da uzun gösteren uzun bayrak elbise yüzünden belki.

Bayrak giysi kırmızı krepon kâğıdından. Dikiş yerleri topluiğnelerle tutturulmuş. Anne, iğneler batar, diye korkup kâğıtları zamkla yapıştırmış, bazı yerlerini de küçük çengel-iğnelerle sağlamlamış. Kol evleri ve etek uçlarında, krepon kâğıdı esnetilerek çok hoş bir farbala görünümü yaratılmış. Göğsündeki ay yıldız, beyaz kuşe kâğıttan kesilmiş; hilalin

hangi yöne bakacağı, ayla yıldızın boyutlarının bayrak nizamnamesine uygun olup olmadığı babaya sorulmuş.

İnce bedenini saran, olduğundan da uzun gösteren kıvrım kıvrım krepondan tuvaletini çok seviyor; bir tek rengi hariç. Yaprak yeşili ya da gök mavisi olmasını isterdi ya da periler gibi beyaz. "Bayrak hep kırmızı olmak zorunda mı baba?" "Tabii kızım, al bayrak, rengini bu ülkeyi düşmanlardan korumak için dökülen kandan almıştır."

Al rengi sevmiyor. Kırmızı krepon tuvalet çok güzel ama kendini kanlar içinde hissediyor. Kan kokusu duyuyor, kandan korkuyor.

Bademcikleri şişip de yüksek ateşle yattığında hep aynı kâbusu görüyor. Koyu lacivert kapkaranlık gecenin içinde kızıl bir nehir akıyor. Nehir boyunca koşuyor, koşuyor, sonra nehre düşüyor. Sonsuz bir düşüş. Avaz avaz bağıyor, sesi çıkmıyor. Ağzında kan tadı, ter. "Yine nöbet geçiriyor," diyor anne, "çocuğun bademciklerini aldıramadık bir türlü." Alnında ıslak, sirkeli bezin serinliği, bilekleri kolonyalı, sirkeli suyla ovuluyor. Kanıyor, diyor fısıltıyla. Gececek yavrum, geçecek güzel kızım. Hiçbir yerinde kan yok, sadece ateşin var, korkma. Kan kuyusuna yuvarlanıyor. Düşüyorum, düşüyorum!.. Annen burada, hepimiz buradayız, düşmene izin verir miyiz hiç! Gözlerini açıyor: al kan, al bayrak... "Bu kız çok hassas, sudan nem kapıyor."

Ay yıldızlı krepon kâğıdı tuvaletini çok seviyor, bir de kan rengi değil, masmavi olsaydı...

"Bayrağımız gibi dalgalanıyorsunuz. Siyah saçlarınızı, selvi boyunuza kim bilir nasıl yakışmıştır kızıl renk! Daha o yaşta, incecik dal gibisiniz, neredeyse bir genç kız. Fotoğraf aslı kadar güzel olamaz. Nerede, hangi törende çekilmiş acaba?"

"Arkasında tarih vardır belki."

"Bakalım... Evet; 1948 Cumhuriyet Bayramı yazı-

yor. Demek ki Cumhuriyet'in yirmi beşinci yılı kutlamaları. Bir de... silinmiş, güç okunuyor ama galiba Van/Başkale..."

"Olabilir, babam Van'a tayin olmuştu da annem çok üzülmüştü, yine mi Şark, yine mi oralar, gelecek yıl çocuk ilkokulu bitiriyor, konservatuvara gitmesi gerek. Oralarda, Türkçe bile bilmeyen Kürt çocuklarıyla mı okuyacak, diye günlerce yas tutmuştu."

"Valideniz hanımefendinin endişelerini anlamamak mümkün değil ama siz bütün bunları aşacak yetenektedirsiniz. Türkçeye hâkimiyetiniz, diksiyonunuz, ailenizin ilgisi... Ah, subay çocuklarının kaderi bu; Anadolu'yu kır bayır dolaşırlar. Şimdi biraz daha farklı, Türkiye değişti ama pederinizin döneminde çok daha güçlü her şey. İstanbul'dan, Ankara'dan, İzmir'den ötesi mahrumiyet bölgesiydi, Belki bir de Bursa, Adana; o kadar işte. Şark hizmeti denildi mi, Kürt'ün, Kızılbaş'ın, eşkıyanın kahrını çekeceksin. Hepsi askere düşman. Güç iş."

Şoförüm, adamın elinde tuttuğu fotoğrafa doğru uzatıyor kafasını. Dikkatle inceliyor. Bir şey söylemeye niyetlenirken susuyor.

"Hem terfi etmemi istiyorsun, 'Herkesin kocası paşa oldu, sen hâlâ albaylıkta pinekliyorsun,' diyorsun hem de Şark hizmetine karşısın." "Kaç kere yapıyor bu Şark hizmeti Allah aşkına! Daha on yıl önce, beş yıl önce oralar daydık. Ben kendimi düşünmüyorum, şehirde yaşayıp da ne yapıyorum ki, sosyete davetlerine mi katılıyorum, o tiyatro senin bu opera benim geziyor muyum! Benim derdim çocuğun iyi yetişmesi, iyi eğitim alması, Allah vergisi yeteneğini geliştirmek. Geç bile kaldık, çoktan başlamalıydı müzik eğitimine." Küçük kız kulak kabartıyor. Sözleri anlaşılmaz şarkılarından birini söylemeye başlıyor. "Çocuğun sesinin farkında değil misin? Bu sese yazık değil mi? Sade-

ce ses de değil radyoda duyduğu bütün müzikler aklında kalıyor."

Küçük kız sesini yükseltiyor. Tanıdık bir müzik... Ses yükseliyor, yükseliyor, odayı dolduruyor, odanın duvarlarını, sokakları, meydanları aşıyor, uzaktaki dağlara vurup yankılanıyor. Küçük kız kendi sesinden ürküyor, kendi sesiyle büyüleniyor. "Sus küçük kızım, bağırma, bağırma, kötü dev duymasın. Bağırma, orman cinleri duyarsa sesini kaçırlar." Sesinin peşinden koşuyor, orman cinleri kanat takmış yetişiyorlar, sesini kaçıracaklar. Ağlamaya başlıyor. Anne fısıldıyor: "Ağlama, kötü cinler duymasın, yerimizi bulmasın."

Okul merkezdeydi, beş sınıflıydı. Subay çocukları, memur çocukları diğerlerinin arasında sadece giyimlerinden kuşamlarından değil, hallerinden tavırlarından, yürüyüşlerinden, duruşlarından hemen seçilirdi. Ön sıralarda oturlardı. Arka sıralar öğretmenin anlattıklarını iyi anlayamayan, okumayı sökmüş de okuduklarına anlam veremeyen "tembel çocuklar" sırasıydı. Ön sıralar gürültü ettiğinde öğretmenin uzun sopası onların kafasına inerdi. Tırnak muayenesinde, uzun ve kirli tırnakları yüzünden hızla inen cetvel onların avucunda kırılırdı. "Türk'üm doğruyum"u en yüksek sesle, en iyi onlar söylerdi de "İstiklal Marşı"na gelince, sözlerde teklerlerdi. Kendi aralarında Türkçe olmayan anlaşılmaz bir dille konuşurlar, öğretmen duyarsa dayak yerlerdi.

Albay'ın kızı; bembeyaz yakası, ütülü siyah önlüğü, uzun siyah saçlarını toplayan beyaz tafta kurdelesıyla öğretmenin tam karşısındaki sırada oturuyor; yanında mal müdürünün oğlu. Çocuklardan duyduğu anlaşılmaz sözcükleri tekrarlıyor. "Kötü sözler söyleme," diyor yanındaki çocuk. "Kötü söz değil, Mısto'dan öğrendim." "Babam öyle

konuşanları sevmiyor." "Benim babam seviyor, herkes kendi dilini konuşur ama hepimizin dili Türkçe, diyor." "Senin baban buraya sürülmüş, paşa yapmıyorlarmış onu." "Nedenmiş o?" "Bilmiyorum, babam öyle söylüyor. Seni de çok şımartıyorlarmış. Başlarına iş açacakmışsın."

"Ben senin başına iş açar mıyım baba?" diye soruyor akşam babası eve döndüğünde. Bir de, "Sürülmek ne demek?" diye soruyor. Baba susuyor. Annenin sesi: "Ne biçim sözler bunlar! Bunları okulda mı sokuyorlar kafana?" Susuyor.

"Çocuğun öyle bir kulağı var ki duyduğunu kapıyor, Allah vergisi işte. Yakında Kürtçe konuşmaya başlarsa vay halimize!" "Ezberi de o yüzden iyi, 'İstiklal Marşı'nı sonuna kadar ezberledi bir çırpıda. Sema iyi dil öğrenir." "Öğrenmesi için yabancı okula, koleje gitmesi gerek, biz burarlarda süründükçe gideceği okul belli."

"Siz fotoğrafları gösterdikçe ben karmakarışık birşeyler hatırlamaya başlıyorum. Elinizdekiler hep çocukluk fotoğraflarım mı, sonraki yıllara ait resimler de var mı?"

"Olmaz olur mu, ama ben en çok bunları görmek isteyeceğinizi düşünmüştüm. İnsanlar çocukluklarına dönmeyi severler, hele sizinki gibi bir çocukluk geçirmişlerse. Yıllar ilerledikçe tatlı anılara acıları da karışır, hayatın gelgitleri işte. Bazen eski fotoğraflara bakarken içinin burkulduğu olur insanın. Tabii sizi kastetmiyorum efendim. Bir de ben henüz çocukluğunuzdayım, genç kızlığınıza, başarı dolu müzik kariyerinize geçmedim daha. Onlara da sıra gelecek."

"Yani romanınızın birinci bölümündesiniz."

"Böyle de denebilir. Geçmişe yolculuğumuzun birinci bölümündeyiz, demek daha doğru belki."

"Geçmişe yolcuğumuz," mu dedi? Birlikte yapılmış bir yolculuk da nereden çıktı!

“Geçmişe yolculuğun tamamı epeyce uzun sürecektir anlaşılan.”

“Evet, uzun bir yolculuk, hep doruklara doğru giden uzun bir yolculuk. Bu yolu birlikte yürümek nasip oldu bana. Kabul ettiniz, beni onurlandırdınız.”

“Rica ederim, abartmayın, ayrıca kabul ettiğim nedir anlamadım? Bitpazarında bulduğunuz fotoğraflarımı bakıyoruz birlikte, hepsi bu.”

“Böyle düşünürseniz beni çok üzersiniz Sultanım. Hayır, hepsi bu değil; benim için bu kadar değil. Sizin için de bu kadar olmayacak. Devamı var.”

“Alay mı ediyor bu adam benimle?” duygusu yaratan abartılı hayranlığının, aşırı saygılı davranışlarının altında gizlenen küstahlık, inatçılık, haksız sahiplenme sesine yansıyor. Sinirleniyorum, ne hakkı var benimle böyle konuşmaya! Ne hakkı var benim hayatımı dilediğince hayal etmeye? Müzik hariç kimseyi hayatıma sahiplendirmemek için bunca yıl önce kendimle, sonra başkalarıyla mücadele etmişken ne hakkı var bu adamın benim tarihimi kendi bildiğince yeniden yazmaya, birkaç fotoğrafımı ele geçirdi, diye benim hikâyem üzerinde hak iddia etmeye! Ne demek, “Sizin için de bu kadar olmayacak.” Bu kadar olacağını göstereceğim ona. Psiko-pat olmadığı, para sızdırma peşinde olmadığı ne malum!

Öfkem gitgide kabarıyor. “Hikâyeler yaşandı, bitti,” diyorum. “Devamını da ömrüm elverdiği kadarıyla kendim, bildiğimce yaşayacağım. Fotoğraflarımı iade ederseniz sevinirim. Kaça almıştınız bitpazarından, beş liraya mı? Zahmetleriniz için teşekkür ederim, beş yüz liraya ya da ne kadar istiyorsanız o kadara geri alıyorum onları.”

Sözler ağzımdan çıkar çıkmaz büyük bir hata yaptığımı anlıyorum. Bu kabalığa ne gerek vardı! Toplayıcı karşımda ayakta duruyor. Kaskatı kesilmiş, taşlaşmış, heykelleşmiş adeta. Yüzünde yine o hayal kırıklığına uğ-

ramış, en sevdiği oyuncağı elinden alınmış çocuk ifadesi. Gözlerimi indiriyorum, onu bu halde görmek istemiyorum. Masanın üstünde duran fotoğraf kutusunu hoyratça kucaklıyor. Birkaç resim düşüyor yere. Uçup ayağımın ucuna konan resme gözücuyla bakıyorum. Efşin'le el ele Viyana Operası'nın önündeyiz. Saçlarım rüzgârda uçuşmuş, bir tutam sevgilimin boynuna dolanmış. Efşin'in bir elinde kemanı. Ne kadar genciz, ne kadar mutluyuz ve ne kadar budala...

Schubert'in lied'lerini Almanca, Aida'daki o en güç aryayı İtalyanca söyleyecek. Viyana Konservatuarı'nda jüri önünde mezuniyet yarışması. "Alışılmadık muhteşem bir ses. İnanılmaz genişlikte, koloratur soprano tınısı, mükemmel diksiyon. Ancak çok başına bırıyordu, disipline alana kadar çok zorlandım," diyor şan hocası.

Ses nasıl disiplin altına alınır, içten kopan çığlık zapturapta gelir mi? Kalıpları aşmadıkça yorumların farkı, özgünlüğü nerede kalır, anlayamıyor. Umurunda da değil zaten. Yetersiz bulsunlar istiyor, çok kötü söylemeyi diliyor içinden. Sesimi birden kaybetsem, sözleri unutsam. Aşkın müziğe, sesin duyguya karıştığı rüya bölünmese.

Mezuniyetten sonra Türkiye'ye dönecek. Devlet bursu bitiyor, ailenin maddi gücü yok yurtdışında ileri eğitimi karşılayacak. Bir burs da bulamadı daha. Efşin Viyana'da kalacak, Farsça sevgi sözcükleri, aşk fısıltıları –her biri bir şarkı nağmesi, yumuşacık bir nota– bir daha tekrarlanmayacak. Efşin müziğin peşinden koşacak; hiçbir şeyin, hiç kimsenin adımlarını yavaşlatmasına izin vermeyecek. Müzikle beslenen sevdanın büyüünün bozulmasına dayanamayacağını söylüyor. Büyü bozulursa müziği de yitireceğini anlatıyor.

Büyü müzikte miydi, sözcüklerde mi? Duyguların tazelğinde, iklimin yabancılığında mı yoksa? Bir daha benzeri

yaşanmadı. Sonrakilerin hiçbiri; tenin hazzı, hazzın anlık sarhoşluğu, çılgınlığa varan tutku; hiçbiri, hayır, hiçbiri... Hesapsız, çekincesiz teslimiyet. Bedenin teslimiyeti değildi; beden teslim edilmez, hazzı birlikte tatmak için sevgiliye ulaşmanın aracıdır sadece. Yaşanan olağanüstü duygu seline kaptırmak kendini, sürekli olarak öncesiz ve sonrasız bir anda yaşamak... Ötekilerle hep öncesi ve sonrası vardı. Yaşanan ânın sonsuzluğu hep aklın zamanına yenildi. Efşin'le... Mendelssohn'un Keman Konçertosu'nun ilk üç cümlesi, benzersiz motifi; Efşin'le sevişmek o motifin tekrarıydı, çeşitlemeleri idi. Efşin'le sevişmek cisimsiz bir ses, bir ezgiydi.

Gözlerimi Efşin'li fotoğraftan kaçırırken bir başkasına takılıyorum. Biraz ötede, odanın karo fayanslı zemininden sarı saçlı, mavi gözlü ölü çocuk bana gülümsüyor. Kedi Pisik de orada işte, yerde, biraz daha uzağa düşmüş fotoğrafta, beyaz göğsünü sergiliyor. Kediciği kucağıma almış, göğsüme bastırmışım. Eğilip Pisik'i ve kendimi yerden kaldırıyorum, Efşin'le çocuğu da şoförüm topluyor yerden.

Gözlerinin yaşadığını belki de ağladığını görmeyelim, diye Toplayıcı arkasını bize dönmüş, fotoğraflarımla dolu kutuyu rafa yerleştirmeye çalışıyor. Pişmanım, çok pişmanım ama ne yapacağımı bilemiyorum. Bu birden öfkelenme, bir anda her şeyi berbat etme huyumdan nefret ediyorum. Kediyle çekilmiş fotoğrafımı evirip çeviriyorum elimde.

"Sokakta bulduğu kör-topal bütün kedileri Pisik, diye bağırıyor bu kız. Çocuk korkmaz mı kediden köpekten! Benim ödüm kopar. Hayır, yani, kuduz olur, biti piresi olur, hayvan bu." Küçük kız tüylü her şeyi seviyor, hele de kedileri. Yüzünü yavru pisilerin yumuşak, tüylü göğüslerine bastırıyor, pembe burunlarından öpüyor. Bahçede, so-

kakta bulduğu yavruları gizlice eve sokuyor, yatağına alıyor. Anne kızıyor, iğreniyor; baba, bırak hanım okşasın, ne zararı var, diyor. Biri gelip biri giden kedi yavrularının adı hep Pisik. Kara Pisik, Sarı Pisik, Yamalı Pisik, Çizgili Pisik... Hastalıklı, cılız yavrular birbiri ardına ölüyor. Küçük kız cenaze törenleri düzenliyor kediciklere. Emir erine küçük bir mezar kazması için yalvarıyor. Mutlaka bir ağacın ya da bir çalının, en azından süpürgeotlarının altında olmalı. Sadece ölü kediler değil, bahçede bulduğu ölü sıçanlar, yuvalarından düşmüş, henüz et parçası tüysüz kuş yavruları ve kırılmış, parçalanmış bebekler... Hepsinin cenazesini kaldırmaya meraklı. Komşu çocuklarıyla oynanan bu oyunun adı: mezarçılık oyunu. Küçük bir kutu, bir gazete kâğıdı ya da kürek içinde taşınan minik ölünün üstüne ille de kırmızı bir bez parçası, kırmızı bir kurdele ya da eğer bulunabilmişse kırmızı bir çiçek konuyor. Baharda gelincikler, yazın kırmızı güller, horozibikleri, sonbaharda kızıl yıldızçiçekleri. En önde, incecik ama pürüzsüz sesiyle kuşdilinden ağıtlar söyleyerek yürüyor; arkadan çocuklar geliyor tek sıra. Küçük kızın sesinden başka ses duyulmuyor; çocuklar sessizce boyun eğiyorlar kurduğu oyunun kurallarına. Ölü hayvancık, ağacın ya da çalının dibine gömülüp üstüne toprak atılınca, ağaca ona iyi bakması, aç susuz bırakmaması için yalvarıyorlar. En çok çınarlara güveniyor çocuklar; süpürgeotları çok narin, eğretilotları mevsimlik, geçici, kendilerini bile korumaktan acizler, mezarı nasıl korusunlar! Onlar da tembihleniyor ama pek güvenilmiyor. Defin töreninden dönünce, cemaat varsa bütün çocuklar, yoksa tek başına, yine kuşdili şarkılar söyleyerek dans ediyorlar. Ayinin ayrılmaz parçası bu.

Anne endişe ediyor, biraz ürküyor da. Ölümün soğukluğunda ne bulur ki bu çocuk! "Çocuk işte canım, aldırma," diyor baba. "Öteki çocuklar da oynuyorlar aynı oyunu. Sen kızınla iftihar et, sanki kırk yılın tiyatro rejisörü.

Farkında değil misin öteki çocukları nasıl yönettiğinin. Oyunu o sahneliyor, başrol de hep kendisine ait."

Bir süre rafların önünde arkası bize dönük oyalanan adam yüzünü dönüyor. "Sizi üzmemek, hele de kızdırmak istemezdim Hanımefendi. Bağışlayın ama fotoğraflarınız satılık değil. Zenginsiniz biliyorum ama beş bin lira da, beş milyon lira da verseniz kimseye, size bile satmam onları. Bu odadaki hiçbir şey, tek bir kâğıt parçası bile satılık değil. Dükkân değil burası."

Şimdi olaya hâkim olan o; alttan alan saygılı halinden eser kalmamış. Sert, hatta küstah. Hak ettiğimi düşünüp pısıyorum.

"Üzgünüm, gerçekten de üzgünüm," diye geveliyorum. "Kabalık etmek istememiştim. Siz öyle kesin bir sesle, sanki tehdit gibi, 'Hepsi bu kadar değil, bu kadar olmayacak, devamı var,' deyince birden..."

"Korktunuz mu birden? Neden? Devamı mı korkutuyor sizi, yoksa yaşananlar mı? Hayır, hayır; korkmanıza hiç gerek yok. Geçmişinizde sadece mutluluk var, başarı var, güzellikler var. Geleceği ise zaten bilemeyiz. Korkmanıza gerçekten gerek yok. Sizi bir daha rahatsız etmeyiz. Yani, fotoğraflar ve ben, değerli vaktinizi almıyoruz, endişe etmeyin Hanımefendi..."

Kaba olmayan yumuşak bir el hareketiyle elimde tuttuğum fotoğrafı alıyor, sonra şoförün elindekileri topluyor.

"Henüz dönemlere göre tasnifi bitiremedim. Çok üzgünüm ama fotoğraflarınızı size hemen veremeyeceğim. En ufak kuşkunuzun kalmasını istemem, onlar tabii ki size ait; çocuklarınıza, yakınlarınıza değerli bir emanet olarak bırakmak istersiniz tabii. Muhteşem hayatınızın soluk suretleri bile kim bilir nasıl övünç kaynağı olacaktır."

Kızgın mı, üzgün mü? Hayal kırıklığına mı uğrattım onu? Hikâyesini bozdum, kurgusunu dağıttım. Şimdi, ele geçirdiği psikolojik üstünlüğün tadını çıkarıyor. Elindeki fotoğrafları vermeyeceğini anlıyorum. Teslim oluyorum.

“Mademki sizin için bu kadar önemli, sizde kalsın. Eğer arayıp da haber vermeseydiniz bu fotoğrafların varlığını bilmeyecektim. Çoğunu unutmuşum, zaten onlar daha çok babamla anneme ait sayılır. Bu işe meraklı olan, çocukluğumda poz poz fotoğrafımı çeken onlardı. İnsan kendi fotoğraflarını merak etmez pek. Yıllar sonra dönüp baktığında da biraz hüzünlenir, biraz şaşırır, nostaljik anlar yaşar, hepsi o kadar. Gençlerin de eski resimlere ilgi göstereceğini sanmıyorum. Ânı yaşayan, kalıcı hiçbir şeyle ilgilenmeyen farklı bir kuşaktan onlar.”

“Haklısınız, kendi çocuklarımın da, okuldaki öğrencilerimin de ilgileri çok farklı. Ne güzel söylediniz: ânı yaşamak, geçmiş ve gelecekte kopmak, kalıcı olandan kaçmak... Fotoğraf kalıcıdır, kitap kalıcıdır, efemera, yani ölümlü, geçici denilen eski kartpostallar, kâğıt parçaları, kupürler, pullar, etiketler, aklınıza ne gelirse, aslında kalıcıdır. Hayatı onlar yazar, tarihi onlar anlatır. Ama yeni kuşaklar... Nerdeee?”

Konuşmayı bitirip tam da ortam yumuşamışken kalkmak var ama şeytan dürtüyor.

“Tasnifi bitirmemiş olsanız da hepsini şöyle bir elden geçirmişsinizdir. Elinizdeki en eski fotoğraf hangisi?”

“En eskileri size ilk gösterdiğim İstanbul’da Foto Kanzler’de çekilmiş olanlar. Daha da eskileri, bebeklik resimleriniz de vardır mutlaka, pederiniz fotoğrafa bu kadar meraklı olduğuna göre. Ama onlara ulaşamadım henüz, bu poşetlerden çıkmadı. Sizde olabilir veya başka bir yerde, başka birinde. Keşke bulabilseniz de bu muhteşem hikâyeyi tamamlasak. Birinci kitabın ilk bölümündeyiz henüz, o da eksik...”

Şoförümün, "Daha epeyce yolumuz var, akşam davetine geç kalacaksınız Hanımefendi," uyarısı imdadıma yetişiyor. Hassas bir adamdır Musa, huzursuzluğumu, sıkıntımı, bir an önce buradan kaçma isteğimi hissetmiştir.

Toplayıcı ile vedalaşırken, şehre incekse istediği yere bırakabileceğimizi söylüyorum. Teşekkür ediyor: "Burada epeyce işim var daha, pek çok şeyi gözden geçirmem gerek."

Elimi uzatıyorum: "O zaman hoşça kalın, görüşürüz."

Alışkanlıkla ağzımdan çıkan "görüşürüz" sözcüğü, bir an havada asılı kalıyor.

"Görüşeceğiz," diyor havada kalan sözcüğü toplamışçasına. Sesinde alaycı mı desem, tehditkâr mı; tuhaf, gizemli bir titreşim var. Artık Sultanım hitabını kullanmadığını fark ediyorum, canım sıkılıyor. Neden canımın sıkıldığını anlayamıyorum. Yoksa hoşuma mı gitmişti adamın aşırı hayranlığı? Eski güzel günlerin şaşaası gerilerde kaldığından beri bilinçaltımda pohpohlanmaya ihtiyaç mı duyuyorum? Bu kötü işte. Can sıkıntım derinleşiyor.

Arşiv evin –belki de çöp ev demek daha doğru– kapısından çıkıp yazlık sitenin araba parkına doğru yürürken dönüp arkama bakmıyorum. Onun kapıda durup otomobil hareket edene kadar gözleriyle bizi izlediğinden eminim.

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Onu kırdım, aman Allahım, rencide ettim onu. Neden öfkелendiğini anlamadım, düşünüyorum, düşünüyorum bulamıyorum nedenini. Hiç gelemeyebilirdi, fotoğrafları kargoyla

göndermemi isteyebilirdi ya da şoförüyle aldirtirdi; belki bir fotoğrafını, belki de imzalı bir CD'sini gönderirdi, o kadar. Ama geldi, kendi isteğiyle geldi. Sonra ne oldu, neye kızdı? Bir huzursuzluğu var. Hayatın her şeyi bahşettiği, Allah'ın ayrıcalıklı kıldığı, sevgililer sevgilisi bir kulunda olmaması gereken bir huzursuzluk. Nedenini bilmiyorum, belki de çok çetin koşulların, kıskançlıkların, hoyratlıkların, kıyasıya rekabetin hüküm sürdüğü müzik dünyasının yıllardır birikmiş stresidir. Kendi içine kapanık, kendini ele vermekten kaçınan biri. Bu da mesleki bir ruh hali. Okuduğum, incelediğim yüzlerce büyük sanatçının biyografilerinden biliyorum bu ruh halini; ne kadar göz önündeyseniz, sahne ışıkları ne kadar çok aydınlatıyorsa sizi, kendi içinize çekilme ihtiyacı, gerçek benliğinizi gizleme ihtiyacı artıyor. Büyük sanatçılar iki ruhlu, çifte kişilikli, çifte yaşamlı oluyor.

Gelmesi bir mucizeydi, şurada hemen karşımda, şu tahta iskemlede oturuşu, elinin elime değmesi, konuşması, bir ara neredeyse kabuğundan sıyrılıp sohbete başlaması, güvenip yüreğini açması inanılmaz bir mucizeydi. Okul yıllarımda sesiyle ilk karşılaştığım, fotoğrafını ilk gördüğüm, hepsi birer efsane olan opera binalarının sahnelerindeki başarılarının haberlerini hiç atlamadığım günlerden beri hayranı olduğum –hayır, ne yetersiz, ne sıradan bir sözcük bu– içimden hiç çıkmayan, tapınmak demeyeyim, bu da iyi anlatmıyor duygularımı, klişe bir sözcük tapınmak, kendimi onda bulduğum demek istiyorum, evet, kendimi onda bulduğum, insan yaşamının böyle kişilerle anlam kazandığını düşündüğüm Diva buradaydı. Bu benim yaşamımın bir daha tekrarlanmayacak gerçek mucizesiydi. Bitpazarında, kirli muşamba örtünün üstünde gözüme ilişen naylon poşet mucizeyi haber veren işaretledi. Kader onunla karşılaşmayı yazmıştı, fotoğraflar bahaneydi. Belki şu toplayıcılık hastalığım bile o mucize gerçekleşsin, diye verilmişti bana. Görünenin ötesinde ne sırlar, ne bilinmezler var kim bilir?

Günlerdir kafa patlatıyorum, ne hata yaptım, onu neden kaybettim, bulamıyorum. Kaybettim mi, bunu da bilmiyorum. Onun muhteşem kimliğine, benzersiz yaşamına dokunmama izin veren güç, böyle bir düşüşü reva görmüş olamaz. Yollarımızın ayrılmadığını, ayrılmayacağını, garip bir şekilde de olsa kesişeceğini, hikâyeyi birlikte yazmaya devam edeceğimizi hissediyorum. Belki de onu kızdıran tam da buydu işte: hikâyesine dahil olmam, kıskançlıkla kendine sakladığı özel tarihini eşelemem, onun kendine dönüp kendi gerçeğini görmesini sağlamam. Bundan korkuyor mu? Sanmam, çünkü bu kadar alçakgönüllü bir kişi; güzel çocukluğunun, peri masalı hayatının, parlak başarılarının hatırlanmasından bile mahcubiyet duyan, fotoğraflarında okuduğum, hissettiğim apaçık gerçekleri bile tevazuyla reddeden büyük kadın kendi yaşamından neden korksun? Dönüp dolaşıp aklıma gelen tek ihtimal kendini, mahremini saklama isteği oluyor. Paylaşmak istemiyor kendini; benimle bile...

Bunları kimseye anlatamam. Okuldaki arkadaşlarım, mahalledeki komşular, bu sitedeki tanışlar, çarşı eşrafı, kahve arkadaşları, toplayıcılık tutkumun biraz aşırıya vardığını hissettiklerinden bu yana garip olduğuma karar verdiler çoktan. Pek efendi, terbiyeli, namuslu adamdır, öğrencileri severler, iyi hocadır ama bir tuhaflığı var. Kendini eski kitaplara, fotoğraflara, bir de müziğe vermiş; iyi saatte olsunlara karışmış gibi biraz, diyorlardır arkamdan; adım gibi biliyorum. Eskiden karımla konuşurdum, çok konuşurduk, beni dinlerdi; hikâyelerimi de, müziği de paylaşırdı benimle. Sonra... Ne oldu sonra? Bir boşluk doğdu. Adım adım, günbegün genişleyen bir boşluk. Ortak hayatımızın renksiz, hikâyesiz, ışıksız, heyecansız, biteviye akışının derinleştirdiği boşluk. "Senin fotoğraflara, kâğıt parçalarına bakarak uydurduğun hikâyeler artık ilginç hoşluklar olmaktan çıktı, mitomanik bir hal aldı, yoruldum, usandım," dedi bir gün. Adını koymadan, belki kendi de fark etmeden anlatmaya çalıştığı, aramıza giren suskunluktu,

yabancılıktı, usanmışlıktı. Boşluğun hikâyelerden değil hikâyesizlikten doğduğunu söyleyemedim ona. Anlatsam anlardı belki de, kendimde güç bulamadım. Hayaller ve hikâyeler gerçeklerden ve yaşamdan daha zahmetsiz, biliyorum. Karımın beni tembel bir hayalci olarak görmesinde, yaralasa da gerçek payı var.

Gençliğimde, okulda karımla tanıştığımız yıllarda, sıradanlığı aşabileceğime inanırdım. Müzik öğretmeni değil de besteci olmak ya da büyük bir icracı olmak mesela. İnsan gençlikte kendini aşma, hayata hükmetme hayalleri kurar. O yıllarda arkadaşlarımın çoğu siyasi eylemlere, sağ-sol çatışmalarına karıştı. Şimdi düşününce, onlarınkinin de kendini aşmanın, hayatı sıradanlıktan kurtarıp yüceltmenin bir başka tarzı olduğunu anlıyorum. Güneşi zapt etme arzusunun çeşitli yolları olmak. Ne ben ne de o arkadaşlarım sonuna kadar yürüebildik o yollarda. Güneş çok yakıcıdır, kendine doğru yürüyenleri kül eder. Yola devam edebilen o ender kişiler, Tanrı'nın o seçilmiş kulları büyülüyor beni. Diva onlardan biri; hikâyesinin de vardığı noktaya uygun olması gerek. Alelade, sıradan bir hikâye sadece onu değil Tanrı'nın iradesini de, beni de yaralar.

Neden bazılarına deha bahşedilmiştir? Nasıl seçilir Tanrı'nın seçkin kulları? Neden bana değil de ona, şuna, buna? Kulların yarattığı eşitsizlikten daha korkunç, daha acımasız değil mi Yaratan'ın bağış terazisinin eşitsizliği? Düşünüp düşünüp içinden çıkamıyorum. Ferahlayabilmek için kendi hikâyelerime sığınıyorum. Kendi yarattığım kahramanların kaderlerini yazarken, onlara en muhteşem yaşamları, kendimde ne eksikse hepsini bol bol ihsan ederken kendi çapında bir tanrı oluyorum.

Artık böyle şeyleri karıma bile anlatmaktan vazgeçtim. Budala bir hikâye uydurucu, takıntılı bir adam olarak görülmek istemiyorum. Kendime saygım var. Müziğe, sanata, öğrencilerime saygım var. Saygımı ve saygınlığımı yitirmeden

vasat olmaya katlanabilmek için aşmış olanların hikâyesine sığınıyorum. Kimseye zararı yok bunun.

Onu kızdırmanın da ötesinde üzdüm galiba. Sırları var, korkuları var. Onlardan kaçmak istiyor ya da fotoğrafların faş etmedikleri bilinçaltının öylesine derinliklerinde gizli ki yüzleşmeyi kendi de fark etmeden reddediyor. Karlar mesele; sonra o güzel sarışın oğlan çocuğu, törendeki bayrak giysili fotoğraf, süslü püslü tozpembe bebek entarisi... O fotoğraflara bakarken yüzünden geçen gölge, bakışlarını karartan bulut, dalıp uzaklara gitmesi... Geçmiş neler saklar, neler gizler bağrında, hangi yaşam sırsız ve korkusuzdur? Bütün bunlar beni ilgilendirmiyor, ben sırların peşinde değilim, varsa bile öğrenmek istemem. İnsanların mahremine değil apaçık yansıyan yüzlerine ihtiyacım var. Ah, bunu ona anlatabilseydim.

Yine de o kadar kırıncı olması gerekmiyordu. Fotoğrafların bedelinden söz etmesi, kaç paraysa vereyim, demesi ona yakışmadı, beni değil kendini küçülttü; buna hakkı yoktu, küçülmeye hakkı yoktu. O anda, yer yarılrsa da içine girsem, diye düşündüm. Para sızdırmaya çalışan bir dolandırıcı gibi hissettim kendimi. Bunu kastetmemiştii, biliyorum ama manzara böyleydi açıkçası. Sırtımı döndüm gözlerimde biriken yaşları görmemesi için. Fark etti mi, pişman oldu mu söylediklerine. Ona kızamadım, kahroldum. Bir yanılsım olmuşsa söyleyebilirdi, neye kızdığını anlatabilirdi. Ama o anlatanlardan değil, susup içine atanlardan. Ben de küçük bir hile yaptım, daha doğrusu ondan bir şey sakladım; birkaç yıl önce bulduğum amatör ses kaydından hiç söz etmedim. Türkü söylediği o eski ses kasedinin elimde olduğunu, bilerek söylemedim. Elimden almasından korktum. Ver dese, nasıl vermem, diyebilirim! Şimdi düşününce, türkülerini nereden bildiğimi, nerede dinlediğini sormamış olmasına şaşıyorum. Bir de elimdeki en eski fotoğraflar konusunda doğruyu söylemedim ona. "En eskiler bu gösterdiklerim," dedim. Hepsine do-

yasıya bakamamıştım daha, onları incelemek, bir bölümünü kendime saklamak istiyordum.

Kızgınlığı geçti sonra, sohbet bile ettik. Bilerek Hanımefendi diye hitap ettim, uzaklaştığımı, mesafe koyduğumu fark edip kırıldığımı anlasın diye.

Giderken, "Görüşürüz," dedi. Lafın gelişi, ağız alışkanlığıyla. Fırsatı kaçırmadım, kendinden emin, biraz da küstah bir sesle, "Yine görüşeceğiz," dedim. Yine görüşecek miyiz, bilmiyorum. O başıma gelmiş en iyi şeydi, hayatımın en büyük kazancıydı, en acı kaybı olacak mı, bilmiyorum. İçimden bir ses her şeyin sadece bir başlangıç olduğunu, bu hikâyenin burada bitmeyeceğini söylüyor. Onu kaybetmeye izin veremeyeceğim.

"Görüşürüz," derken sıradan bir veda sözcüğü kullandığımı sanıyordum. O görüşeceğiz dediğinde de öyle. Niye görüşelim ki bir daha? Aramızda ortak ne var? Ben biraz da adamı kırmamak, ilgisiz görünmemek için, kendisinde olduğunu bildirdiği fotoğraflarımın peşine düşmüştüm. Aslında eski fotoğrafların onun eline nasıl geçtiğini merak ediyordum. Merakımı gidermişim, benim için olay kapanmıştı. O ise hayranlık duyduğu şarkıcıyı merak ediyordu; görmüş, tanışmıştı işte; onun için de olayın bitmesi gerekiyordu ama bir türlü bitiremiyordu. Tipik bir marazi hayran psikolojisi.

Bir keresinde İtalya'daki turneden Avusturya'ya dönerken yol üstünde bir yerde gecelememiz gerekmişti. Bu yolu arabayla gitmeyi severim. Yorucu da olsa, irili ufaklı Kuzey İtalya göllerinin en güzellerini görmek için anayoldan sapıp biraz içerilere dalmak ruhuma iyi gelir. Sonbahardı. Turizm mevsimi sona ermiş, el ayak çekilmiş, yol üstündeki küçük oteller, pansiyonlar kapanmış-

tı. Maggiore Gölü kıyısında neredeyse terk edilmiş eski bir göl otelinde konaklamıştık. Burada kalmayı ben istemiştim. Kuleleri, mermer heykellerle bezeli cephesi, bahçesindeki ulu manolya ağaçları, mevsim çoktan geçtiği halde rengârenk açmış açelyalarıyla büyülenmişim. Tek müşteri bizdik. Hatırlıyorum; antika mobilyaların, kadife koltukların üstleri örtülmüş, mevsimi kapatma hazırlıkları başlamıştı.

Oteli seçmemiz sadece rastlantıydı. Bakımsızlığının, terk edilmişliğinin unutturamadığı asaleti çekmişti beni. İçeri girince şaşırdım. Giriş holündeki resepsiyon bölümünden başlayarak salonlarda, odalarda, oymalı tırabzanlarla çıkılan mermer basamaklı merdivenlerin duvarlarında, her yerde, hatta yatağımın başucunda bile Zarah Leander'in poz poz, büyütülmüş fotoğrafları vardı. Salondaki çepeçevre vitrinlerde Zarah Leander'e ait nesneler, sahne kostümleri, eldivenleri, şapkaları, yelpazesi, tarağı, aynası, elinin değdiği notalar, daha neler neler sergileniyordu. Bize odamızı gösteren yaşlı İtalyan kadına konağın eskiden Zarah Leander'e mi ait olduğunu sorduğumda, "Hayır, büyük ağabeyim ona hayrandı, hastalık derecesinde bir hayranlık. Onu birkaç gece burada misafir etmek için ömrünün yarısını vermeye hazırdı. Büyük sanatçıya ait ne bulursa alır saklardı. Bütün servetimizi bu uğurda harcadı, desem yeridir. Anlıyorsunuz ya, biraz akıldan sakattı," demişti işaretparmağını şakağına bastırıp kaçık işareti yaparak.

Toplayıcı, bir İtalyan asilzadesi değildi kuşkusuz, kendi çapında bir hayrandı işte. Ben de Üçüncü Reich'in kraliçesi ya da gelini denen, Hitler'in gözdesi Diva değilim zaten. Benimki fotoğraflarımla yetiniyor, fotoğraflardaki ben'i hayalhanesinde yeniden yaratıyor, hayalinin sanal sultanına muhteşem hayat hikâyeleri yazıyordu. Daha yaratıcı ve daha ucuz bir hayranlık.

Son anları biraz tatsız da olsa, kırıcı da olsa, muradına nail olmuştu, tanışmıştık, bu iş bitmişti. Daha doğrusu bittiğini sanıyordum. Ama bitmedi. Üstelik bu defa Toplayıcı'yı arayan ben oldum. Hem de sekreterim kanalıyla değil, bizzat, şahsen...

Araya giren bir sürü iş: Stüdyo kayıtlarını aksatan kötü bir grip, boğazıma yapışıp kalan, hiçbir ilaçla, gargarayla, pastille kurtulamadığım gıcık, ardından gelen psikolojik çöküntü hali Toplayıcı'yı da, o garip karşılaşmayı da unutturdu. Sonra bir gün, kendimi yorgun ama almaya başladığım antidepresanların etkisiyle dingin ve mahmur hissettiğim bir gün, onlarca yıldır el sürmediğim bazı eski evrakı -işle ilgili yazışmalar, atmaya kıyamayıp sakladığım mektuplar, kartpostallar, ödül ve teşekkür belgeleri, önemli kişilerden gelmiş notlar, fotoğraflar- elden geçirmeye niyetlendim.

"Artık zamanı geldi Guli," dedim Gülizar'a, "yavaş yavaş sonrasına hazırlanmak gerek. Arkamı kimsenin toplamasını istemiyorum, özel eşyamın, evrakımın bitpazarlarına düşmesini hiç istemiyorum."

Gülizar'a "Guli" derdim kolayıma geldiği için. Çocukluğumdan beri adları kısaltmayı severim. Gülizar, Guli olmaktan pek hoşnut değildi, belli de etmişti bunu. "Guli Kürt adıdır, biz Orta Anadolu'luyuz," diye mızıldanmıştı bir keresinde. "Kürt'müşsün, Türk'müşsün ne fark eder, sen neysen osun Gülizarcığım," diye gönlünü almıştım ama Guli'den de vazgeçmemiştim.

Guli'ye, sonrasına hazırlanmak gerek derken, özel fotoğraflarımın bitpazarına düşmüş, üç kuruş veren yabancının eline geçmiş olmasından duyduğum rahatsızlığın etkisindeydim kuşkusuz.

"Böyle konuşmayın Hanımefendi, şu lanet grip moralinizi bozdu sizin, ama geçti artık, birkaç güne kadar sapsağlam kalkacaksınız ayağa. Üç otuzunuzda değilsiz-

niz, sonrasına hazırlanmak da ne demek oluyor?”

“Üç otuzumda değilsem de iki otuzu çoktan aştım.”

“Yaşlar uzadı artık, yetmiş beşinde ölene genç gitti, diyoruz. Üstelik de maşallah hâlâ genç kız gibisiniz. Ne bir dirhem kilo almak, ne kemik erimesi.”

“Sen bir de içime sor benim, bir de şu kollarımın altından boş çuval gibi sarkan etlere. Önemli sahnelerden, büyük operalardan hiçbir başrol gelmiyorsa artık Primadonna’ya, senin fark etmek istemediğini birileri çoktan fark etmiş demektir. Ses de yaşlanır, biliyor musun Guli. Benim yaşımdaki şarkıcıların çoğu artık gençleri eğitmekle yetiniyorlar. Ben henüz o noktada değilim ama sesin yaşlanması bedeninin yaşlanmasından da kötüdür bir şarkıcı için. Her neyse; kutularda, çekmecelerde, nereden ne varsa, fotoğraf, mektup, kâğıt, yazışma, hatıra niyetine biriktirilmiş ıvır zıvır, hepsini gözden geçirelim; atılacağı satılacağı bir bakalım.”

“Çoğu çalışma odanızdaki dolaplarda zaten, bir de yatak odanızda duran annenize ait antika sandık var. Birkaç ay önce tozunu almak için açmıştım, o zaman gördüm; içi eski giysilerle, kumaş parçalarıyla dolu. Oyuncaklar da vardı, herhalde size ait oyuncaklar. Anneniz kıyıp atamamış. Sandığın dibinde de fotoğraflar, mektuplar olan iki kutu ilişmişti gözüme temizlik yaparken.”

Kapağı tahta oyma kuşlarla, dallarla, yapraklarla bezeli ceviz sandık... Ankara'da Samanpazarı'ndan alınmış: kıvrım kıvrım kaleye tırmanan yokuştaki antika eşya da satan eskici dükkânından. Anne sandığa çoktan göz koymuş, subay ailesi bütçesi için biraz pahalı ama olsun, diktirmeyi planladığı siyah tayyörden bir mevsim daka vazgeçebilir. Anne eski eşyaları, antikaları seviyor. Hiçbir şey almayacak da olsa antikacılarıdaki değerli eşyalara, halılara, gümüş şamdanlara, ahşap oyma raflara, kutulara,

sandıklara bakıyor, okşuyor onları. Bazen fiyat da soruyor, bir düşüneyim, diyerek çıkıyor dükkândan, sonra unutuyor. O sandığı unutmadı; gel sen de bir bak, çok beğeneceksin, dedi kızına. Güzeli, iyiyi, değerliyi çocuğa tanıtmaktan zevk alırdı. Güzel olanı, zarif olanı öğrenmeli, istemeli de. Hele böyle sanatçı ruhlu, böyle ince, zarif bir kız...

Yokuşu ağır ağır tırmanıyorlar. Annesinin eli elinde. Henüz genç kız değil ama çocukluğun sınırına dayanmış, boyu neredeyse annesine erişmiş. Babaya göre "selvi boylu, kömür gözlü kızım", anneye göre "kuğu", teyzeye göre "kara marsık"... "Çok güzel, ince oymalı, usta işi, bezemeli bir sandık. Beğeneceksin. İleride çeyiz sandığı yaparız sana."

Sandığı görür görmez tantıyor. İncecik yapraklı gül dalları arasına saklanmış kuşlarla büyüleniyor. Sandığın kapağındaki kuşlara dokunmak istiyor ama kuşlar havalandı havalanacak, kaçmalarından korkuyor. Anne dükkândaki yaşlı adamla pazarlık ediyor. "Bura işi değil," diyor adam, "ben onu taa nerelerden bulup getirdim. Şurada başka sandıklar var, onlar daha ucuz isterseniz." "Hayır, bu," diyor anne, "o boyalı sandıkları her yerde bulurum, benim gözüm bunda."

Pazarlık uzayacağı benziyor, kız çocuğu sandığın önünde diz çökmüş gülleri okşuyor. Kuşları ürkütmeden usulca kaldırmaya çalışıyor kapağı. Sandığı açma sakın, içinden orman cinleri çıkar. Sandığa dokunma çarpılırsın, içinde cinler var. Elini kıştırıcaksın, parmakların acıyacak, oynama o kapakla... Kapak ağır, ancak aralayabiliyor. Çürük elma, kuru ceviz, yonga kokusu; gri metal pırlıtsı, sarı parlak ışıltılar: cinlerin gözleri... Kemani sandıktan çıkarıyor. Tellere dokunuyor parmaklarıyla. Çıkan seslerle büyüleniyor. Koşuşmalar. Çabuk kapa sandığı, koy o griğry içine. Elleme bir daha, cızzz!.. Annenin sesi: "Bir de içine bakalım şu sandığın; dikkatli aç canım, ağırdır, acıtma elini." Kapağı ürkerek, açıyor. Sandık boş. "İçinde

kadife astar bile yokmuş, düz tahta. O dediğiniz fiyatı kırın biraz daha." Pazarlık sürüyor. "Bu sandık boş," diyor küçük kız oymalı kapağı kapatmaya çalışırken, "ne ceviz ne elma ne keman ne de cin var içinde." "Ne cini güzel kı- zım!" "Masallarda öyle anlatılır ya... Cinler çıkar sihirli sandıktan ya da korsan hazineleri." Kemani söylemiyor, sesini duyuyor sadece. Masallarda keman yoktur sandıkla- rın içinde. Bunu kendisi uydurdu. Anne gülüyor. "Kırın fi- yatını şu sandığın, bakın içinde ne cin ne de hazine varmış. Boş bir tahta sandık nihayetinde..." Satıcı da gülüyor.

"Çocukken sandığın içinde cinler olduğunu sanır- dım, bir de üstündeki oyma kuşların ürküp uçuverme- sinden korkardım. Hadi Guli, önce şu sandığa bakalım; annemin sevgili sandığına."

Bir türlü atlatamadığım, tam iyileştim deyip normal hayata dönmeye çalışırken ateşimin yeniden yükselme- siyle eve kapandığım bu kötü gribin bir yan faydası ol- sun, şu temizlik işini yapayım bari.

Eskileri deşmek, geçmişe uzanmak fikrini bilinçaltı- ma yerleştirenin Toplayıcı'daki fotoğraflar olduğunu dü- şünmemiştim o sırada. Ne zamandır aklıma düşmeyen, yüzü bile unutuşun sisleri arasında kaybolan annemi ha- tırlatan O'ydu aslında. Annem öldükten sonra, evi toplama- ya geldiğimde çok sevdiği oymalı sandığını atmaya ya da birine vermeye kıyamamıştım. Kapağını kaldırıp için- dekilere şöyle bir göz atmakla yetinmiş, karıştırmamış- tım bile. Hem hiç zamanım yoktu hem de annemden kalmış, atıp satmanın ayıp olacağını düşündüğüm ahşap bir nesneden ibaretti benim için. Tıpkı hiçbir işime yara- mayacağını bildiğim şapka kutuları gibi, babamın üni- forması gibi, kendimi bildim bileli babaevinde duvarda asılı duran, babamın dedesi olduğunu söyledikleri göğsü nişanlarla dolu fesli Osmanlı paşasının yağlıboya tablosu

gibi. Tümü de atılamayıp bir köşeye tıkıştırılmış değerli ve gereksiz eşya. Ne atılır ne satılır cinsinden.

Şimdi salonun Boğaz'a en hâkim köşesine yerleştirdiğim divanın üstüne uzanmış nekahet döneminin şımak ve mahmur dinginliğinin tadını çıkarırken Gülizar'ın önüme serdiği nostaljik hazineyi inceliyorum.

Toplayıcı'nın gösterdiği fotoğraflara bakarken içime yayılan sıkıntıyı, kısıtılmışlık duygusunu yeniden yaşamamak için belki, temizlik işine eski giysilerle, kumaş parçacıkları, danteller, yarım kalmış dikişlerle, annemin izlerini taşıyan ıvır zıvırla başlamak istedim. Yitirilmiş anneye dönüş, hüznle karılmış da olsa arınma duygusu verir insana.

Burnumda, çürük elma kokusunu andıran küf ve naftalin karışımı koku, parmaklarımda grimsi toz izleri, beynimin bir yerlerinde susturamadığım bir müzik: Mendelssohn'un *Keman Konçertosu* fonunda akıp giden bir türkü ya da bir ağıt. İnsan beyni, insan belleği ne tuhaf işliyor. Her şey birbirine karışıyor, birbirine giriyor. Mendelssohn'la ağıdın, annemle kemanın ne ilgisi var! Annem keman çalmazdı ki, keman Efşin'indi...

"Çocuğu müzikle uyutmak iyidir, ninni yerine klasik müzik. En iyisi Mozart'mış, Hanımeli dergisinin 'Çocuk Yetiştirme Sanatı' köşesinde okudum." Radyoda büyük besteciler saati. Taş plak cızırtılı. Kemanın yayı beyninin tellerine dokunuyor. Beyni sesleri tek tek ayırıyor, kaydediyor. Yatağının tertemiz çarşaflarının sabun kokusu annenin el kreminin leylak kokusuna karışıyor. Güvende olma, sığınma duygusu; uykunun sıcakık rehaveti. Uzaktan uzağa bir keman sesi, flüt mü yoksa... Usul, sözsüz bir ninni; bir yaklaşıp bir uzaklaşan fısıltılar. Çürük elma, ceviz yaprağı, ateşte kavrulan meşe palamutu, yanık tahta kokusu. Dondurucu soğuk, rutubet, kar kokusu. Gırtlakta boğulan, ince

bir mırıltıyla kemana eşlik eden, bembeyaz karın üzerinde kızıl izler bırakarak akan sözsüz, dilsiz bir ağıt. Ağlayan keman. Keman ağlar mı? "Kemanı ağlat"... Şimdi güldür: allegro, allegro!" Kayalık ve karanlık... "Sus, ağlama, uyu artık. Kuşlardan korkma, korkma, korkma..." Mutlak sessizliğin ortasında patlayan davul. Kayalıklara çarpıp dönen çığlık. "Burada sesinin göğe ulaşması gerek. Bir mağarada olduğunu, sesini duyuramadığını, son bir çığlık attığını düşün. Bir daha tekrarla, bir daha, bir daha... Nefesini kontrol için diyafram yetmez, bütün bedenini kullanacaksın... Bir daha dene, bir daha. İşte şimdi oluyor. Mucize bir ses bu." Mağarada yankılanan çığlık... üzerine kapanan kalabalık. Nefes alamıyor, boğulma duygusu... Son bir gayretle, imdat istercesine haykırıyor. "İşte bu! Yakalamam gereken tını buydu. Kuğunun ölüm çığlığı." Sahne karartıyor, perde iniyor. Sessizlik, sonra alkışların uğultusu. Sessizliğin ortasında, keman eşliğindeki ağıdı bir tek o duyuyor.

Gülizar'ın uzattığı giysiye dokunuyorum. Omsuna çengelliğe ile iliştilmiş ipek tül duvağa, beyaz güllerden örülmüş taca bakılırsa kemik rengi ipek jarse tuvalet annemin gelinliği olmalı. Biraz geç doğmuş bir çocuk olduğum söylenirdi. Asker ailesi olarak mahrumiyet bölgelerinde oradan oraya gezerlerken çocukla zor olacağı için epeyce beklemişler benim doğumuma karar verene kadar.

Sade ama asil görünümlü gelinliği inceliyorum. Tam o günlerin modasına uygun; dönemle ilgili tiyatro-opera kostümlerinden, otuzların kırkların moda dergilerinden biliyorum bunu. Bir düğün fotoğrafı hatırlıyorum hayal meyal. "Düğünü o dağ başlarında yapmadık, İstanbul'da evlendik," derdi annem. Hatırladığım fotoğrafta yan yana durmuş, birbirlerinin gözlerinin içine bakarak poz vermişlerdi. Babam üniformalıydı; belinde kılıcıyla filinta gibi genç bir subay. Gelinlik; incecik, narin bir genç kız

bedenini haber vermiyor. Fotoğrafta da etine dolgun, gözlerinin içi gülen, şipşirin sarışın bir kız vardı yanlış hatırlamıyorsam. O fotoğraf biryerlerdedir mutlaka. Belki de Toplayıcı'daki fotoğrafların arasındadır. Onun elindekilerin sadece birkaçını görebildim. İstesem orada günlerce kalıp hepsini kendi yorumlarıyla bana göstermekten büyük zevk alırdı, biliyorum.

"Bu gelinliği kuru temizleyiciye gönderelim Guli, annemden bir hatıra işte. Şimdi genç kızlar bayılıyorlar böyle şeylere, ikinci el dükkânlardan dünyanın parasını verip alıyorlar bunları, nostalji modası var. Torunum olsaydı, o da giyerdi belki."

Öylesine, düşünmeden ağzımdan çıkıveren torunum sözcüğü, Gülizar'la aramızda havada asılı kalıyor. İkimizde de bir şaşkınlık. Ben o sözcüğü söylediğim için, Gülizar da duyduğu için. Bu kadar doğal, bu kadar sıradan bir söz neden garip geliyor bize? Torunum yok, belki var da ben bilmiyorum. Göğsümün tam ortasına saplanan incecik bir sızı; belki de grip, zatürreye çeviriyor ya da? Ya da ne? Torunum yok diye mi? Kızımı kaybettiğim için mi? Yitirdiklerimin arkasından hiç koşmadım bugüne kadar, benim tarzım değil. Eksikliğini hissettim mi yitirdiğim insanların, dostların, aşkların, duyguların? Eksilmelerini mutlak özgürlüğün bedeli saymış olmaya mı! "Sanatın için kendini her şeyden özgürleştirmelisin." Kim söylemişti bunu? Kimden duymuştum ilk kez? Efşin'den mi, Viyana'daki şan hocamdan mı?

"Sanatım için kendimi her şeyden özgürleştirmek istiyorum, aşktan bile." Öğrenilmiş bir cümle: durumu kurtarmak için imal edilmiş, sözde derin özde bomboş, kof bir cümle. Terk edilmenin gurur yarasına pansuman niyetine benimsediği, yalnızlığına, uzaklığına, duygusal soğukluğuna mazeret olarak kuşandığı, kendi kendine hesaplaşırken

zırh gibi giyindiği bir cümle. Hiçbir şeye, hiçbir insana tam bağlanmadım ki özgürleşmek için büyük çaba göstermem gereksin. Bir eksik var, bir bozukluk, bir kara delik. "Bu çocuğun yüreğine, özüne ulaşılmıyor. Anlaşılması güç bir kız." "İstedğin kadar saçını süpürge et, dünyaları versen umurunda değil. Bu kızın içi yok, sevmeyi bilmiyor." "İçi olmayan öyle şarkı söyleyebilir mi? Onun yüreği sesinde." "Üstün yetenekli insanlardan alışılmış, sıradan davranışlar bekleyemezsiniz." "Yürek yetenekle çatışmaz ki! Yürek yeteneği besler."

Kendi içine eğilmekten kaçınıyor. Sesler, sadece sesler... Sesler dört bir yandan gelip ona çarpıyor, sonra derin bir mağaranın kayalık duvarlarına çarpmışçasına yankılanıp dört bir yana dağılıyor. Her şey bundan ibaret; gerisi kalıp ve süs. Sadece sesler var, yerlerine başka bir şey koyarsa yitip gidecek sesler. Hep aynı karabasan: Şarkısı ormanın karanlığına dalıp kayboluyor. Şarkısının peşinden koşuyor nefes nefese. Orman cinleri, şarkısını kaçırıyor. Sonra kemanla çalınan bir ağıt. "Şarkına kavuşmak istiyorsan sevdiğilerinden vazgeç." Hangi acımasız masaldı bu? Hangi budalaca hakikat? Özgürleşmek istiyorsan, seni tutsak eden her şeyden vazgeçmelisin."

Özgürleşmek... Ne pahasına?

Boşandığımızda çocuk sekiz yaşındaydı. On yıl evli kalmışız demek ki; üzerimde ne kadar az iz bırakmış, hayret! "Her şey üzerinden iz bırakmadan akıp geçiyor senin," demişti. "Sıra dışı insanlarda gözlenen bir durum," diye de eklemişti beni incitmemek için. "O akıp geçtiğini sandığınız şeyler gün gelir öyle ağır bir birikim yaratır ki, altında ezildiğinizde bu kadar yükü nasıl taşıdığınıza şaşarsınız." Hayır, bunu söyleyen o değildi. Geçirdiğim ağır depresyonların birinde sanatoryumda destek aldığım İsviçreli psikologdu. Altında ezildiğim yük

neydi benim? Ses ve müziğin dışındaki her şey ya da tam tersi; sesin, müziğin dayanılmaz yükü.

Gençtim; Viyana'da konservatuvar yıllarının, Efşin'le yaşadığım duygu yoğunluğunun ardından Türkiye'ye dönmüştüm. Efşin'in aşkı büyütmemiştii beni. Büyütmemiştii çünkü gerçek hayatta değil müziğin dünyasında, konserlerde, opera sahnelerinde, sesin büyüünde yaşamış bir masaldı. Masallar büyütmez çocukları, sadece gerçek yaşam büyütür. İçim ezikti. Müziği, sesimi, kariyerimi, geleceğimi Efşin'e feda etmeye hazırdım o günlerde ama o istememiştii; ayak bağı olacağımı, kendisini sadece müziğe vereceğini, onun geleceğinde yerim olmadığını sezdirmişti kibarca. Aşk elinin tersiyle itip kendini sanatına adayacak kadar büyük bir müzik dehası mıydı? O zamanlar öyle sanırdım. Ne de olsa rakibimin bir başka kadın değil de müzik olması daha az onur kırıcıydı. Şimdi düşünüyorum da, öyle olsaydı müzik dünyasında biryerlerden sesi duyulurdu mutlaka. Yıllar sonra, Berlin Filarmoni'de karşılaştığım Viyana Konservatuvarı'ndan bir arkadaşla eski güzel günleri anarken, Efşin'in müziği bıraktığını, Şah'ı devirmek için ülkesine döndüğünü anlattı. Humeyni hareketine, İran Devrimi'ne katılmış, birkaç yıl sonra da Mollaların kendilerini iktidara taşıyan komünistleri zindanlara tıkip işkence ettikleri, öldürdükleri günlerde ortadan kaybolmuş. Bir daha haber alınmamış Efşin'den. Anlattıkları doğru muydu bilmiyorum. İnsanın kaderi ne tuhaf! Daha o yıllarda İran Komünist Partisi üyesiymiş. Herkes bilirmiş, benim bilmememe şaştı. Bilmiyordum, bu konulara oldum olası ilgi duymam. Siyaset benim için her zaman anlaşılmaz bir dünya olmuştur. Efşin'in komünist olduğunu bilsem ne değişirdi ki! Ben onu sevdim.

Kocamla, bir yandan aşk acısı, bir yandan Türkiye'de, ailemin yanında yeni yaşamıma uyum sancıları çektiğim

günlerde karşılaşmıştım. O tam bir müzik tutkunuydu, meloman denilen türden. Aramızda biraz yaş farkı vardı; yakışıklıydı, İngiltere’de okumuştı, köklü ve zengin bir ailenin tek erkek çocuğu, önemli bir servetin vârisiydi. Beni mi sevmiştı, sesimi mi, bende somutladığı müziği mi? Bunu hiç anlayamadım. Ankara’da benim de seyirci olarak izlediğim bir operada, iki perde arasında rastlantıyla tanışmıştık. Konservatuvardan eski bir arkadaşım la fuayede sohbet ederken yanımıza gelmişti. Arkadaşımın tanıştıydı. Sonradan, “Seni gördüğüm ve vurulduğum için gelmiştim yanınıza, arkadaşın umurumda bile değildi,” demişti. Sonraki günlerde yaşadıklarımız, bana yaşattığı hayat, mütevazı bir subay ailesinin kızının gözlerini kamaştırıp bulutlar üzerine çıkaracak türdendi. Üstelik bunu gösteriş olsun diye, beni etkilemek için yapmıyordu; doğal yaşamını yaşıyordu. Salzburg’da Mozart Günleri var, dediğimde, kendimizi orada, konserde buluyorduk. Milano’da prömiyeri yapılacak operaları benim adıma o izliyor, hadi gidiyoruz, diye haber veriyordu sadece. Benim için bu kadar zahmete girmemesini söylediğimde, ben zaten gidecektim ama seninle olduğum kadar zevk almayacaktım, senin için değil kendim için yapıyorum, diyordu. Doğruydı da galiba.

Evlenme teklifi, karakterinin aynası gibiydi. Çoktan karar verdiği bir konuda usulen onay alıyordu sanki. Konuyu anneme korkarak açtım. Karşı çıkacağını sanıyordum. Yetişmesi, gelişmesi, parlaması için elden gelen gelmeyen her şeyin yapıldığı harika çocuktum. Her türlü sıradanlığın dışında, fânilerin ulaşamayacağı göz kamaştırıcı bir geleceğe hazırlamak için varlarını yoklarını seferber ettikleri, piyangodan çıkmış büyük ikramiye. Benim için yapılan fedakârlıkların bedelini başarıyla ödemem gerekiyordu, zirveye ulaşmak zorundaydım.

"Otur artık şu piyanonun başına. Ne kadar borçlandık biliyor musun şu aleti almak için? Dün de, 'Başım ağrıyor, hastayım mastayım,' dedin, çalışmadın. Bugün en az dört saat... Ders, ödev, arkadaş dinlemem, senin esas işin, dersin, ödevin müzik." Göğsüne bir yumru oturuyor, piyanonun siyah tuşları kara yılanlar gibi kıvrıla kıvrıla üstüne geliyor. "Konservatuvara gidebilmen için baban mesleğini, terfiini feda etti. Dört saat diyorum! En az dört saat. 'Bugün canım istemiyor,' yok; isteteceksin canına."

Sihirli mağaradaki korkunç devin bembeyaz dişlerinin arasından fıskıran kara yılanlara dokunuyor gözleri kapalı. Önce hafiften, sonra kuvvetli, sonra gök gürültüsü gibi. Sesiyle, çaldığı parçaya eşlik ediyor, sesi piyanonun sesini bastırıyor. Sesiyle anneden hınç alıyor. Kendi sesiyle büyüleniyor. "Yeter artık kızım, tamam, saatlerdir çalıyorsun, söylüyorsun. Başım tuttu artık, yeter. Bu çocuğu piyanoya oturtmak bir mesele, kaldırmak başka bir mesele."

Seslerin peşinden önce küçük adımlarla yürüyor, sonra koşmaya başlıyor. Sesleri kovalıyor, tutmak istiyor, tutamıyor, sesler kaçıyor dağılıyor. "Sesim ormana kaçtı" paniği. "Yeteneği aşan bir şey var bu çocukta, içinde gizlenmiş bir cin."

Sesi, orman cinlerine karşı tek silahı, karşısına çıkacak bütün kötü cinlere karşı tek sığınağı. Sessizliğe dayanamıyor. Sus, diyor anne, sesini içinde tut, duymasınlar. Sesi içinde tutamıyor, avaz avaz bağılıyor. Ağzını kapayan pençe gibi bir el. Boğuluyor, boğuluyor. Çocuğu sustur. Çocuk korku içinde susuyor. Sesini içine, kimsenin, orman cinlerinin bile erişemeyeceği gizli köşelere saklıyor.

Kendim de kararsızdım, içten içe annemin bu evliliğe karşı çıkmasını istiyordum. Ama o, sevinçten havalara uçtu. Aileyi tanıyordu. "Kim tanımaz ki o aileyi! Hem zengin hem de köklü, asil insanlar..."

“Ya müzik, Şan, opera? Müzik kariyerimi hiçbir Şeye feda etmemem gerektiğini söylemez miydin anne? Piya-no çalışmam, partiyonlarımı ezberlemem, ses egzersizlerimi yapmam için nasıl baskı uyguladığını hatırlasana. Evlenirsem...”

“Evlilik, annelik bir kadın için her Şeyden önemlidir, hele de böyle bir evlilik. Müziğini de yaparsın bir yandan.”

Müzik bir yandan yapılmaz, annem bunu anlamıyor. Annemin derdi kızının zirveye çıkması. Kendi erişemediği için ömrü boyunca eksiklendiği, kızını merdiven yapıp kızının eteğinden tutarak yükselmeyi umut ettiği o yer... Oraya ister para gücüyle, evlilik yoluyla tırman, ister yeteneğinle, sanat gücünle, onun için önemi yok.

“Bir yandan” müzik yapamayacağımı biliyorum ben. Bazı Şeyler bir yandan yapılmaz. Bunu anneme söylemiyorum.

Evlilik kararını neden, nasıl verdiğimi hatırlamıyorum Şimdi. Kaçtığım ya da aradığım neydi? Müzikten ka mıŐtım belki. Müzik beni hem çekmiş hem de ürkütmüŐtür hep. Hele de sahne... O büyülü korkunç karanlık. Dış dünyadan koptuğun, kendi sesinle yapayalnız kaldığın uçsuz bucaksız karanlık mağara, çocukluk k buslarının dipsiz kuyusu. Çocukluğumdan beri hep kenarında durduğum, derinliklerine korkuyla baktığım, içine bir kez düŐersem bir daha çıkamamaktan rktğm büyülü masal dünyasına açılan o kuyu ağzı. Aradığım neydi? Hi liğe teğet dinginlik hali, kendi sesimi sadece kendim dinleyeceğim mutlak sessizlik. Neden?

Görkemli bir düğün olmuştu. Düğün fotoğrafları vardır mutlaka, onları bulmalıyım. Belki bende, belki de Toplayıcı’nın elindedir. Toplayıcı o fotoğrafları görseydi hayatımın gerçekten muhteşem olduğuna bir kez daha inanırdı. Gelinliğim o sırada Paris’te altın günlerini yaşa-

yan Chanel'dendi. O zamanlar yurtdışından önemli bir modaevinden giyinmek her babayığitin harcı değildi. Boryum kocamdan uzun görünmesin, diye topuksuz balerin ayakkabıları giymiştim. İnci ve pullarla işlenmiş beyaz saten ayakkabılar. Gelinliği hatırlamıyorum ama annemin bu ayakkabılara hayran kaldığını, sen bunların kıymetini bilmezsin, diyerek benden alıp sakladığını hatırlıyorum. Haklıydı, her şeyi unuttuğum gibi onları da unuttur giderdim. Nesnelere karşı garip bir duyarsızlığım var.

"Şunların arasında üzerleri inci işli beyaz saten ayakkabılar var mı, bir baksana Guli."

Külkedisi'nden başka kimsenin ayağına uymayan inci işlemeli beyaz saten ayakkabılar.. Gece saat 12'yi vurduğunda kabağa dönüşen, dört masal atının çektiği altın arabadaki prenses, ocağın küllerini temizliyor. Bir ayağı çıplak, öteki ayağında inci bezemeli saten ayakkabının teki. Saat gece yarısını geçmiş, Külkedisi geç kalmış, balkabağına dönüşen altın arabadan inip karlara bata çıka yürüyor; ayakkabıları parçalanmış, çıplak ayakları üşüyor, çok üşüyor. Uzaklardan duyulan büyüleyici sese doğru gidiyor. Flüt ya da keman ya da... Gece Kraliçesi'nin intikam şarkısı. Sihirli flütün ezgisi, karları yarararak yaklaşan keman, boğuk bir çığlık, donmuş küçük ayakların dibinde parçalanan nar, karın üstüne dağılan kızıl nar taneleri. Külkedisi ayakkabının tekini bağına bastırıyor. Annenin sesi: Ayakların donacak, içeri gel, ocakta ısın. Flütün sesi odaya sızıyor. Anne morarmış minik ayakları iki memesinin arasına sokuyor, sonra çaputlara sarıp ısıtıyor. Köşedeki oymalı sandığın kapağı açılıyor, bir keman konuyor içine. Boyalı kuşlar dört yana uçuşup kayboluyor. Küçük kız annenin göğsünde uyuyor, inci işlemeli beyaz saten ayakkabının teki yere düşüyor.

Gülizar yere yaydığı eski bir çarşafın üstüne döktüğü eşyayı, ben daha iyi görebileyim, diye profesyonel bir ikinci el pazarcısı gibi özenle yerleştiriyor. Gözucuyla bakıyorum. Gümüş sim işlemeli kırmızı dantel bluz annemin en sevdiği giysilerinden biriydi. Dantel bluzun hemen yanında, dirseğin üstüne kadar çıkan parmaksız siyah eldivenler tiyatro kostümü aksesuarı gibi; gözüme pek komik görünüyor. Zamanın kadın dergilerinde, *Hanımeli* diye bir haftalık hatırlıyorum mesela, şık hanımların balolarda, düğünlerde çıplak kollarını uzun eldivenlerle kapatmalarının zarif olacağı yazardı. Bir de parmaksız eldivenlerle uzun ağızlığından sigara tüttüren güzel bir kadın çizimi hatırlıyorum. “Ne özentî şeyler bunlar, hangi baloda hangi kadın böyle sigara içiyor ki!” demişti babam da. Annem çok üzölmüş, “Baloya, opera-ya gittiğimiz, gördüğümüz mü var, götürmüyorsun ki,” diye ağlamıştı.

“Aaa, işte buldum, pek de güzel şeylermiş,” diyor Gülizar. Bez bir torba içinde saklanmış inci boncuk işlemeli babetleri hayranlıkla inceliyor. Güzel ayakkabılarınmış gerçekten de, üstelik yepyeni.

“Bir yana ayır onları Guliciğim, ayağıma hâlâ uyuyorsa evde giyerim.”

Evliliğimiz o güzel, zarif ayakkabalara benziyordu. İncilerle bezeli, kusursuz, dümdüz ve renksiz. Sevişmelerimiz tutkusuzdu, mademki evliyiz, bu da gerekir gibisinden, vazifeten. Daha önce bir ilişkim olduğunu kocamdan saklamamıştım. Üstünde durmamış, “Seni cami kapısında bulmadım ya, tabii ki gençlik heveslerin olmuştur,” demiş, aldırılmaz görünmüştü. Yine de ilk sevişmemizde hayal kırıklığına uğradığını sezmiştim. Hayır, kızlık meselesini hiç açmadı, böyle bir konu yokmuş gibi davrandı. Böyle şeyleri sorun yapmayı kendine yediremezdi. Yine de içinde hep ukde olarak kaldı, biliyorum.

Konuşsaydı, bağırıp çağırsa, suçlasaydı belki çözebilirdik. Sustukça, yarası için için işledi, ruhunu kemirdi. Çok gururlu biriydi, kendine yediremezdi sorun yapmayı. Birlikte yaşadığımız yıllarda iyi sevgili olamadıysak da iyi arkadaşlık, bazen keşke aramızda sadece arkadaşlık ilişkisi olsaydı, müzikte buluşsaydık ömür boyu dost kalabilirdik, diye düşünüp özlerim onu.

Evlilik yıllarım, dıştan bakıldığında Toplayıcı'nın bana biçtiği muhteşem hayat tablosuna uygundu doğrusu. Annem göklerde uçuyordu, kendisi için ne istemiş, neyin özlemini çekmişse kızı hepsine sahip olmuştu işte. Bir anne daha ne ister! Olsa olsa bir torun. Ona da sahip oldu, hamile olduğumu haber verir vermez başladı bebeğe çeyiz düzmeye.

"Bir de şuna bakın Hanımefendi! Doğu tarafında Kürtler mürtler giyerler bunu. Bir Kürt komşum vardı, onda görmüştüm. Bir adı vardır ama unuttum, bizde üçetek denir. Bu kimin ola ki?"

Elindeki elbiseyi benim görebilmem için üstüne tutuyor.

Bal rengi, belden büzgülü ipek kadife eteğin üstünde, önde kırmızı yeşil çiçekli iki parça, arkada da şeffaf sarı bürümcük bir etek daha var. Üç etek gerçekten de. Giysinin üstü lacivert ipek kadife. Daracık uzun kolların dirsek hizasından, istenirse şal gibi kuşanılacak bal rengi bürümcükten upuzun farbalalar uzanıyor.

Yeşil, al, sarı, mavi, mor bulutlar geçiyor. Sıcak bir saganak sonrasında, şimşekler, gök gürültüsü, toprağı döven damlaların sesi birden sustu. Yerden yükselen bir uğultu, sonra sessizlik. Gök gürültüsünden korkma! Şimşeklerden de! Gökkuşağı korur bizi. Çılgın kemanlara kontrbaslar karşılık veriyor, timpani tüm gücüyle vururken simballerin sesi yükseliyor: Cehennem sahnesi... Simbalin son vuruşu-

nu beklemeden ılık gibi girmek gerek. Son vuruşla Orpheus'un ılığı üst üste düşmeli.

Gökkuşağının bütün renklerine sarınıyor. Acı yeşil, al, sarı bulutlar çadır gibi çöküyor üstüne. Mısır tarlasında çocuklar saklambaç oynuyorlar ılık ılığa. Kargalar bulut gibi havalanıyor ılık ılığa. Annem beni arıyor ılık ılığa. Mısırların arasından koşuyorum ılık ılığa... Yeşil, mor, kırmızı, sarı bulutlar ağırlaşıyor. Sonra birden bastıran uyku. Akan su sesi. Ya da yağmur mu başlıyor yine? Yumuşak, lacivert, ıslak, ılık bir uykudan uyanıyor. Kırmızı, mor, sarı çiçekler yeşil yapraklara dolanmış. Tanıdık bir koku, süt mü? Hayır; ılık, kekremsi, tuhaf bir koku, anneye ait ve yabancı. Kulağının hemen üstünde bir ıslak sızı. Saçları alnına, yanaklarına yapışıyor. Bal rengi bürümcük dolanıyor boynuna, göğsüne, kollarına. Yeşil, al, sarı bulutların altında uyuyor...

Daha önce gördüm mü bu giysiyi? Belki de annem göstermiştir. Hoşuna giden, sevdiği nesneleri mutlaka benim de görmemi, beğenmemi isterdi. Belki de bebeklerime süslü elbiseler dikmek için güzel kumaş parçaları peşinde sandığı sepeti karıştırırken görmüşümdür.

Gülizar üçeteği inceliyor. "Bu annemin olamaz," diyorum, "annem etine dolgun bir kadındı, bu kadar uzun boylu da değildi. Baksana etekleri yerleri süpürüyor, bana bile uzun gelir. Benim müsamere kılıkarımdan ya da sahne elbiselerimden biridir desem... Yok, hayır, hiç hatırlamıyorum. Bizimkiler ben küçükken Doğu'da, Güneydoğu'da çok dolaşmışlar, yerli halktan biri anneme hediye etmiştir, belki de annemin çok hoşuna gitmiş, süs olsun diye saklamak için almıştır; meraklıydı böyle şeylere."

"Yeni değil, giyilmiş; epeyce de lekeli. Güve mi yemiş ne olmuş, baksanıza bir-iki yerde delikler var. Büyük

delikler bunlar, kim bilir nasıl delinmiş. Şurada da kocaman siyah bir leke, yağ lekesi gibi.”

“Bunca zamandır kumaşın dağılmadan kaldığına şükretmek gerek, güve de yer, bit de. Naftalin de kâr etmemiş demek ki. Bunu atılacaklara ayır istersen, bir işine yararsa al götür. Yok hayır, dur Guli, bunu da ayır bir tarafa.”

Allı güllü üçetekte beni çeken, büyüleyen garip bir duygu saklı. Hatırlamanın sınırlarını zorlayan ama bir türlü yakalanamayan, yaklaştıkça kaçıp kaybolan tanımsız bir gölge. Rüyalardan süzölmüş bulutumsu bir imge.

“Bu bez bebekleri, küçük köpeği, ayıcığı ne yapıyım? Şu bebek yeleğiyle örgü bebek patikleri sizin miydi yoksa Hanımefendi?”

“Bez bebeklerle ayıcık benimdi, onları hatırlıyorum. At gitsin ya da eve çıktığında torunlarına ver işe yararsa. Örgü patikleri, bebek eşyalarını annem torunu için örmüştü. Demek ki hatıra olarak saklamış hepsini; canım benim! Benim bebeklik eşyalarımın da var mı?”

“Yok, bunlardan başka bebek eşyası yok. Sizin gelinliğiniz de yok burada, herhalde başka bir yerdedir. Atmış olamazsınız.”

“Bunca yıl, o kadar çok yer gezdim, o kadar ülke, o kadar ev değiştirdim ki neyim nerede kaldı kendim de bilmiyorum, gelinliğimi nerede bıraktığımı hiç hatırlamıyorum.”

İstanbul’da Maçka Taşlık’taki bahçe içindeki ev... Gelinlik orada kalmıştır. Keşke atılmamış, kızım bulmuş, değerlendirmiş olsa. İnsan yaşlandıkça böyle şeyler önem kazanıyor. Kocanın ailesi o eve konak derdi, annem villa. Aşçısı, uşağı, hizmetçisiyle birlikte evi bize düğün hediyesi olarak vermişlerdi. Annemin bu saltanat bitecek, diye ödü kopar, kocanın kıymetini bil, diye tekrarlardı ikide bir.

İlk evlilik yıldönümü hediyem beyaz bir konser pi-

yanosuydu: bir Steinway. Kayınvalidemin gelmem için çok ısrar ettiği beş çayından dönüşte, piyanoyu az kullandığımız büyük salonun köşesinde bulmuştum. Üstünde kırmızı güller ve güllere iştirilmiş küçük bir not: "Piyanoyu tektaş yüzüğe tercih edeceğini düşündüm. Birlikte nice yıllara sevgilim."

Piyanonun kapağını açarken içindeki ıssızlıktan ürüyor. Çok heyecanlandığında hep böyle olur, içi katılır sanki. Baba, elinde kocaman bebek kutusuyla kapıda durmuş, gözlerinin içi gülerek kızına bakıyor. "İşte istediğin gözleri kapanan, saçları taranan bebek." Küçük kız kıpırdamıyor. Yılanın gözleriyle hipnotize olmuş bir fare gibi sessiz, hareketsiz duruyor. "Al, kutuyu aç, bakalım beğenecek misin?" Çocuk taş kesilmiş, çocuk lal, çocuk ağladı ağlayacak. "Baban sana o bebeği almış, yarı maaşını yatırmıştır buna. Hadi babana teşekkür et," diyor anne. Teyzenin sesini duyuyor: "Bu kız nankör."

Yerinden kıpırdayabilse odasına kaçacak. Kutunun içindeki bebeği kırmak, parçalamak istiyor. "Çok heyecanlandı da ondan," diyor baba. Bir tek baba anlıyor onu. Küçük kız susuyor. "Kutuyu odana koyacağım, ne zaman istersen o zaman açarsın. Oyuncakçı vitrininde görmüştük ya hani. O zaman paramız yoktu, alamamıştık." Babayı seviyor, bebekten nefret ediyor.

İçi ölgün, ıssız, uykulu. Oturmadan, öyle ayakta tuşlara dokunuyor. Kendinin de bilmediği, daha önce hiç duymadığı bir ezgi süzülüyor parmaklarının arasından. Kafasının içinde bir flütle bir keman eşlik ediyor piyanoya. Beyaz kadife kaplı piyano taburesine iştiriyor. Gök gürültüsü, sağanak, topların sesi, çığlıklar, yenilgi, zafer: Chopin; İhtilal Etüdü... Gözlerinden akan yaşları hissetmiyor, biraz uzakta arkasında duran adamı hissetmiyor. Parmaklarının ucundan fırlayan top mermilerini, mitralyöz ateşini,

yere düşenlerin çığlığını, ırmaklara dönüşen sağanağı, art arda çakan şimşekleri, yıldırımların düşüşünü hissetmiyor. Durup öylece kalıyor piyanonun başında. Bir cılız alkış. "Ama sen ağlamışsın sevgilim." Susuyor, adamın şefkatli kolları arasında bir dal gibi hareketsiz duruyor. İçinde dipsiz kuyular gibi bir boşluk.

Kocamın kıymetini bildim mi? Annemin kastettiği anlamda, hayır; kendime göre evet. Ankara'da Devlet Operası'nda açılan kadroya girmedim. Ne çok ısrar etmişlerdi konservatuvardaki eski hocalarım. Evde piyanoyla vakit geçirmeye başladım. Piyanodan aldım hırsımı. Şarkı söylemeyi unuttum, çocuk doğurdum. Ya hayatını bu işe vakfedeceksin, müzikten başka şeye yer olmayacak yaşamında ya da bırakacaksın, diyerek kandırıyordum kendimi. Önce sesim terk etti beni. Haklıydı, ona ihanet etmiştim. Sonra piyano düşman düşman bakmaya başladı kapağını açtığımda. Başına oturmaz oldum, salonun bir köşesindeki varlığını unuttum. İçimdeki ses sununca dünyanın bütün sesleri sustu sanki. Çocukluk kâbuslarım gerçek olmuştu. Sesim ihanetimi cezalandırmış, bütün sesleri de ardından sürükleyerek kaçıp gitmişti; ıssız kalmıştım. Neye boyun eğiyordum, teslim olduğum neydi? Sıradanlaşma mı, kocamın sağladığı konfor mu, Toplayıcı'nın deyişiyle, muhteşem hayat mı, sessizlik zindanının kilidi olan çocuk mu?

Viyana'daki hocalarımdan birinden İtalya'da üst düzey şan eğitimi bursu ve sahne imkânı teklif eden mektup geldiğinde, önce kimseye bir şey söylemedim, kocama bile. Aklımdan çıkarmaya, unutmaya çalıştım. İçimde müziç bir huzursuzluk duygusuyla, uyurgezer gibi dolanıp durdum günler boyunca. Vereceğim karardan korkuyordum; ihanet ettiğim sesimin dönmemesinden korkuyordum; dış dünyadan, korunmasız, yapayalnız

kalmaktan korkuyordum. "İtalya'da iyi bir burs ve sahne olanağı çıktı, değerlendirmek isterdim," sözleri ağzımdan çıktığında sanki konuşan ben değilmişim gibi kendi sözlerime şaşıtm. Hatırlıyorum: Akşamdı, sofraya yeni oturmuştuk. Gece henüz tam inmemişti, yemekte küçük kızımızla birlikte olabilmek için evde olduğumuz günler akşam yemeklerini erken yerdik. Neden o ânı seçtiğimi de bilmiyorum konuşmak için, belki de çocuğun yanında sert tepki veremeyeceğini, konuşmanın yumuşak geçeceğini hesaplamıştım.

Sadece bir an duraksadı, "Tabii, gerçekten iyi bir fırsatsa değerlendirmelisin," dedi sonra, "gerçek bir sanatçı sahnelerin dışında kalmayı sürdüremez." Sanırım bu ânın geleceğini seziyordu, hazırlıklıydı. O her zaman her şeye hazırlıklıydı zaten. Sanatıma, yeteneğime saygı mıydı, son zamanlardaki durgunluğumun, uyuşukluğumun, isteksizliğimin marazi sonuçlarından mı ürkmüştü, yoksa sıradanlaşmış bir evliliği bitirme fırsatını yakalamış olmaktan doğan ferahlama mıydı, hâlâ bilmiyorum. Belki de onun için en önemli yanımdı, müziğimdi, kafasında yarattığı diva imajıydı; bunlar olmadığında bana olan ilgisini de yitiriyordu. O bir primadonnanın eşi olmak istiyordu içten içe. Kendinde olmayanı benimle tamamlamak... Bunun için benden ayrılmaya bile hazırды. Kaybederek kazanma duygusu.

Yerimden kalkıp boynuna sarıldığımı, evlendiğimizden beri ilk kez dudaklarından tutkuyla öptüğümü hatırlıyorum. O anda bunun evliliğimizin sonu olacağını düşünmüş müydük? Sanmıyorum. Böyle sürdürebiliriz, hatta belki evliliğimize hareketlilik, heyecan gelir, diye hesaplamış bile olabiliriz. Bir süre yürütebildik de gerçekten. Hoş bir dönem oldu. İtalya ile Türkiye arasında mekik dokuyorduk. Sahneye çıkacağım zamanlar, bir konser, özel bir gösteri olduğunda mutlaka geliyordu ve

o birkaç gün ikimiz de çok mutlu oluyorduk. Adımın duyulmaya başladığı, müzik eleştirmenlerinin, opera dünyasının görüş alanına girmeye başladığım bir dönemdi. Benimle gurur duyuyor, yükselişimi izliyor, teşvik ediyordu. Bazen kızımızı da getiriyor, bir süre üçümüz birlikte kalıyorduk. Fırsat bulduğumda ben İstanbul'a dönüyordum. Ailelerimiz yadırgasa da, annem evliliğim için fena halde endişelense de, bize normal gelen bir hayat biçimiydi. Ya da öyle sanıyorduk.

Sonra yorulduk, usul usul koptuk. Gelmeler, gitmeler azaldı. Yaptığım işle, yaşadığım hayatla, kariyerimle uyuşmuyordu evlilik, hele de çocuk. Artık ayaklarım yere basmıştı, boşlukta sallanıp duran hayatım yere inmişti, seçimimin ne olduğunu biliyordum. İçimdeki şeytanın sesi galip gelmişti. Kızımdan ayrılmak büyük sorun olmadı, içim parçalanmadı, melodramatik sahneler yaşamadık. Onda emeğim yoktu zaten. Çocuk da benim yokluğumu fazla hissetmedi sanırım, zaten yoktum. Dadısıyla, kızına tapan babasıyla, babaannesi, dedesiyle mutluydu. Ya da ben öyle sandım. Boşanma sırasında velayet sorunu yaşamadık. Hiçbir kabalık, hiçbir tatsızlık olmadı. Babasıyla daha mutlu olacağını biliyordum.

Yıllar sonra, Olaf'ın yanı başında kar uykusunda ölmesinin ağırlığına dayanamadığım, uyuşturucu etkisinde yanı uykulu yanı uyanık yaşadığım günlerde beni tedavi etmeye çalışan psikolog, annelik içgüdümün bu kadar zayıf olmasının nedenini bulup çıkarmaya çalışmış ama başarılı olamadığını itiraf etmişti. Sonradan adamla dost olduk. Müziği ve sanatımı her şeyin üstünde tutmama bağladı bu eksikliği. Öyle ya! Sevgiyle sarmalanmış, şımartılmış, üstüne titrenmiş bir çocuktum. Aileden gelen bir sorun yoktu. Anneye, babaya karşı kompleksli bir durum belirlememişti. "İçimdeki müzik şeytanı yüzünden," demiştim ona, anlar görünmüştü.

Kızımı bıraktığında altı yaşındaydı, boşandığımızda sekiz. Okula başlayacaktı. Birkaç ay benimle birkaç ay babasıyla kalması, Milano'yla İstanbul arasında mekik dokuması mümkün değildi. Vicdan azabı duymamı engelleyen iyi bir bahaneydi okul: Çocuğun iyi bir eğitim alması, huzurlu yaşaması için ondan fedakârlık ettiğimi düşünüyordum. Sonraki yıllarda kızımın daha çok yaz aylarında görüştük, birlikte uzun tatiller yaptık, iyi anlaştık bile diyebilirim. Hani bazen arkadaşınızın çocuğuyla kendi anesi babasından daha iyi anlaşsınız, daha hoşgörülü, sabırlı, anlayışlı olursunuz; sorumluluğunuz yoktur çocuğa karşı, sadece keyfini çıkarırsınız, öyle bir ilişki işte.

Onu son gördüğümde on üçündeydi. Artık büyüyordu; hoşuna gider diye her zamanki gibi Türkiye'de, Bodrum ya da Çeşme'de kalmak yerine Fransız Rivierası'nda, bir Fransız arkadaşımın Nice yakınındaki evinde tatil yapmayı önermişim. Büyük heyecan göstermedi, itiraz da etmedi. Her şeye sahip zamane çocuklarını heyecanlandırarak, sevinçten havaya uçuracak ne olabilir ki! İngilizcesini, Fransızcasını güçlendirmek için her yaz birkaç ay en iyi yaz okullarına gönderilen, babasıyla sık sık uzak ülkelere seyahat eden bir çocuk için Nice'te tatilin özel bir anlamı yoktu. Viyana'ya ilk gidişimdeki heyecanımı hatırlıyorum da...

Görüşmediğimiz bir yıl içinde büyümüş, boy atmıştı. Bana ne kadar benzediğini fark edip gururla pişmanlık karışımı bir duyguya kapıldım. Böyle güzel bir kızım olduğu için narsist bir gurur; ona sahip çıkamadığım, yaklaşamadığım, annelik yapamadığım için pişmanlık.

"Büyümüşsün, güzelleşmişsin," dedim uçağa binmek üzere yolcu salonunda beklerken.

"Babaannem size benzediğimi söyledi, babam da öyle söyler."

"Sen benden çok daha güzelsin. Ben senin yaşında

sırık gibiydim. Kocaman gözlerim, bir de saçlarım dışında bakılacak bir yanı yoktu.”

“Çocukluk fotoğraflarınızı görmedim ama dergilerde, gazetelerde çıkan fotoğraflarınızda güzeldiniz hep, şimdi de öyle.”

Sesinde sitem mi, özlem mi, ne olduğunu anlayamadığım ezik bir tını vardı.

“Sesimi de almış mısın, merak ediyorum.”

“Hayır, ne yazık ki hayır! Kulağım varmış ama sesim berbat. Müzik dersinde öğretmen sizin kızınız olduğumu öğrenince çok şaşırmıştı. Ne tuhaf; sesim olup olmadığını, müzik yeteneğimi ilk kez sordunuz.”

Acıtmak istememişti, sormadığıma değil sorduğuma hayret etmişti. Ne çok şeyi ilk kez sordum ona, ne çok şeyi hiç sormadım, hiç bilemedim. O anda hissettim bunu ve hemen unutmaya karar verdim bilinçaltımın derinliklerinde.

“Çok az birlikte olabiliyoruz, seni yeterince tanımıyorum. Bir anne için tuhaf, hatta ayıp bir durum, biliyorum ama müzik dünyası insanı kendine köle ediyor. Yarı zamanlı olmayan bir iş bu,” dedim özür dilemeye çalışarak.

Yüzüme düşünceli, hüzünlü gözlerle baktığını hatırlıyorum.

“Adımın Arya olması da bu yüzden miydi?”

“Arya adını baban istemişti. O, neredeyse benden beter bir müzik tutkunudur, bilirsin. Demek istediğim, hem profesyonel opera sanatçısı hem de iyi bir anne olunamıyor. Başkalarını bilmem ama ben beceremedim.”

“Böyle düşünmemelisiniz. Ben mutlu bir çocuğum. Babam sizin ne kadar önemli bir iş yaptığınızı, sizin çapınızda bir sanatçının sıradan bir anne olmasını beklemem gerektiğini anlattı bana.”

Bunları söylerken gülümsüyor. Mahzun gülümse-

me... Çocukluğum boyunca duyduğum bir söz: "Ne kadar mahzun bakışlı bir çocuk! En sevindiği zaman bile hüznü görünüyor." Galiba teyzem söylemişti bunu da annem itiraz etmişti her zamanki gibi.

Uzanıp elini tutmuştum. "Bana siz demekten vazgeçebilir misin? Anne desen, sen desen mesela."

"Öyle istiyorsanız tabii sen derim. Ama garip geliyor biraz. Babam da annesine siz der, ailede böyle alışılmış da ondan."

Anne demeyi hiç denemedi, sen demeye çalıştı ama bunu da başaramadı. Galiba geç kalmıştık.

Tatil görünüşte sorunsuz geçti..İtalya'da, Avusturya'da müzik çevrelerinde parlamaya başladığım, önemli sahnelerde görüldüğüm, bazı opera eserlerinin ilk gösterimlerinde başrol oynadığım, Türkiye'de millî gururumuz vurgulu övgülerle anıldığım bir dönemdi. Nice'in en gelenekli ve de tabii en snop otelinin çay salonunda oturmuş harika pastalardan tadarken yanımıza gelip imza isteyen genç operaseverin beni tanınması, bir Fransız dergisinde hakkımda çıkan küçük bir yazı -yazının başlığı korkunçtu aslında: "Şişman olmayan güzel Türk soprano"- ve benzer olaylar onu etkiliyordu. Annesinin tanınması, parlaması hoşuna gidiyor sanmıştım. Belki de tam tersiydi, anne gibi bir anneye ihtiyacı vardı; şişman olmayan, düzgün vücutlu, billur sesli bir koloratur sopranoya değil.

Ayrılma günü geldiğinde ikimiz de biraz hüznüydük ama hafiflemiştik. Karışık duygular işte. Bir daha buluşmadık. Yazışmalar, doğum günü kutlama telefonları, yılbaşı kartları da kesildi zamanla. İsviçre'de Jan'la ve küçük Olaf'la birlikte yaşadığımız günlerdi. Olaf'ın Alp-ler'deki ölümü, Türkiye gazetelerine benim fotoğraflarımla birlikte yansımıştı. Arya'nın haberi oldu mu; o gazeteleri, fotoğrafları gördü mü, bilmiyorum. Belki gör-

müştü, belki bu yüzden, belki artık büyüdüğü ve bir anne gölgesini hayatından çıkarmak istediği için bir daha tatil tekliflerime olumlu cevap vermedi. Ben de üstelemedim. Kızımı son görüşümdü. Bir daha buluşmadık, yazışmadık da.

Şimdi düşününce annelik maceram inanılmaz görünüyor. Kötü bir senaryo, altı doldurulmamış bir hikâye. Yıllar sonra bunları düşünmeme neden olan, Toplayıcı'nın fotoğraflarla açtığı bilinçaltı dehlizleriydi. Kat kat, kıvrım kıvrım dehlizler. Neyin nereden çıkacağını bilmediğim, korunaksız olduğum bellek kırıntıları.

Kızımınla birlikte geçirdiğimiz son tatilden fotoğraflarımız vardır. Kim bilir nerede, belki çekmecelerimden birinde, belki Toplayıcı'da, belki de başka bir bitpazarında yerlere saçılmış onlarca eski fotoğraf arasında, sararmış, ıslanmış, yırtılmış... Zavallı, öksüz kalmış fotoğraflar. Peki Toplayıcı'ya kızmak neden? O, yitip gideni, harcadığımız ömrün unutulmaya terk edilmiş gölgelerini kendi hikâyelerinde yaşıyor; öksüz kalmış gölgelere can veriyor.

Dalmışım. Gülizar'ın sitemkâr sesini duyuyorum. "Kızınızdan hiç söz etmezsiniz, hayatta mı?" diye soruyor Gülizar. Sonra yaptığı saygısızlığın sonuçlarından çekindiğinden değil beni incitmekten, üzmetten korktuğundan panik içinde geveliyor: "Beni affedin Hanımefendi, haddimi aşmak istememiştim, sizi üzmetmek istememiştim."

"Biliyorum Guli, üzülme, sorun değil. Evet, kızım tabii ki hayatta, kırk yaşına geldi neredeyse. Koca kadın artık. Bilimle uğraşıyor, üniversitede hoca. Uzun yıllar oldu onu görmeyeli. Bir süre yurtdışındaydı, Amerika'da bir üniversitede çalışıyordu. Şimdi dönmüş Türkiye'ye. Bir çocukluk fotoğrafını bulursam sana gösteririm. Çocukluğunda bana benzerdi."

Sanki biliyormuşum, Arya ile haberleşiyormuşum gibi anlatıyorum bunları. Beyaz yalan? Riyakârlık? Mahcubiyet?

Gülizar, soru dolu susuyor. Hiçbir şey anlatmasam daha iyiydi. Şimdi sessiz "neden"ler uçuşuyor aramızda.

Neden? Nedenini bilmiyor. "Annenizle ilk anınız?" diye soruyor psikolog. Bir dağ yolu. Anneyle el ele yürüyorlar toprak patikada. Babanın cipi yolun kenarında bekliyor. Yol virajlı, bir yanı uçurum. Midesi bulanıyor. "Çocuk bu yollarda harap olacak, otomobil tutuyor biliyorsun." "Az yolumuz kaldı, siz biraz yürüyün açık havada, bulantısı geçer, açılır." Uçurumun altından bir ırmak akıyor, görünüyor ama suyun sesini duyuyor. Anne pınarın buz gibi suyuyla yüzünü yıkıyor. Meşe palamudu, ceviz yaprağı, kekik kokusu. Midesi bulanıyor, küçücük bedeni kor gibi yanıyor. "Yine ateşi çıktı çocuğun. Bu yollar yordu onu." Anne minik kızı kucağına alıyor, göğsüne bastırıyor. Süt, kekik, ter karışımı anne kokusu. Kötü bir duman; barut kokulu, is kokulu ağır hava. Cipin egzozundan çıkan gazın kokusu. Taşlı, çukurlu yolda sarsıla sarsıla giderken egzoz patlamış. Pat, pat, pat, pat!.. Anne yere düşüyor. Ayağı taşa mı takıldı? Cip yaklaşıyor, baba ikisini de kucağına alıp cipe bindiriyor. Anneyle ilgili en eski anı? Hafızanın girift labirentlerinde saklanan, tane su yüzüne çıkacakken kaçıp gidiveren sisli puslu görüntüler: annenin iki memesi arasının süt, kekik, ter kokusu, dörtmala giden bir at. "Hop hop hop, korkma korkma!" Ne güzel oyun, hop hop hop. Atlılar geçiyor, doru atlar geçiyor rüzgâr gibi... Bir ses, bir türkü... Bu belki de rüyaydı doktor. Çocukluğunda çok rüya görürdüm; bazen böyle güzel rüyalar, ateşlendiğinde kötü kâbuslar.

Gülizar'a bütün bunlar ağır gelmiş olmalı.

“Sandıktaki eşyayı topluyorum artık, ayırdığınız birkaç parçayı saklar, gerisini atarım. Şimdi size güzel bir çorba yapayım, boğazınıza iyi gelir,” deyip aceleyle çıkıyor salondan. Sesi sevecen değil, kuru, belki de kızgın. Ağlamıştır o şimdi; yufka yürekli, sulugöz bir kadındır zaten. Ben ağlamıyorum.

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Onu tanıdıktan sonra fotoğraflarına başka bir gözle bakıyorum. Tanımazdan önce fark edemediğim bütün ayrıntılar şimdi yepyeni anlamlar kazanıyor. Düğün fotoğrafları; küçük kıızıyla, o saman sarısı oğlan çocuğuyla objektife gülümsediği fotoğraflar. Yabancı ülkelerde, dünyanın en güzel şehirlerinde, sanat merkezlerinde, hele de sahnelerde çekilmiş resimleri. O eski siyah-beyaz fotoğrafta, elinde keman tutan genç adamın yanında nasıl da mutlu görünüyor. “Vienna Operası’nın önü” yazıyor resmin arkasında. Ne kadar genç, ne kadar zarif! On sekizinde, on dokuzunda bile yok belki. Arkadaşı mı, sevgilisi mi? Ne büyük aşklar yaşamıştır kim bilir, nasıl sevmiş, sevilmiştir.

Düğün fotoğrafı annesiyle babasına ithaf edilmiş. Kocasıyla birlikte resmin üstünü imzalamışlar: Sevgili annemize ve babamıza, en mutlu günümüzün hatırasıyla. Resmi, profesyonel bir fotoğrafçının çektiği besbelli. Büyütülmüş bir fotoğraf; bir zamanlar çerçevelenip duvara asıldığı arkasındaki yapıştırma yerlerinden, çerçeve izlerinden anlaşılıyor. Bir gelinlik bu kadar sade, bu kadar zarif olabilir mi? Bir insan, bir kadın bu kadar dal gibi, bu kadar şeffaf olabilir mi? Sanki bu dünyadan değil. Bilinmeyen bir masal gezegeninde

gelip fotoğrafa girmiş, biraz sonra uçarak kaybolacak, kendi dünyasına dönecek. Sonra o toplu düğün fotoğrafları. Ne kadar şık, ne kadar seçkin bir kalabalık. Smokinli erkekler, uzun tuvaletli hanımlar. Çiçekler, çiçekler, çiçekler... Perimallerındaki periler prensesinin düğünü bu. Birazdan masallar ülkesinin prensiyle birlikte, altı beyaz atın çektiği altın yaldızlı faytonlarına binip bulutların üstüne çıkacak, ufukta kaybolacaklar.

Fotoğraflara baktıkça O'nun bizim gibi fânilerden olmadığına bir kez daha inanıyorum. Büyük sanatçıların, müzikçilerin, düşünürlerin, bütün büyük insanların yaşadıkları çağın ruhunun özeti olduklarını düşünürüm. Ortak yüreği, ortak yeteneği, ortak aklı kendilerinde toplamışlardır. Hepimizin yeteneğinden, dehasından aklından, yüreğinden bir parça vardır onlarda. Dede Efendi ya da Beethoven, Mevlânâ ya da Erasmus, Dostoyevski ya da Dante, Mustafa Kemal ya da Napoléon... Hepsi, insanın belli bir çağda, belli bir yerde ulaştığı aşamanın toplamıdır, özetidir bana göre. Ortak ruhu, ortak dehayı yansıtan o insanların tümünde hepimizden, benden de bir parça vardır. Onların ölümsüzlüğü, kimse adı mı bilmeseyse bile, benim de ölümsüzlüğümdür aslında.

Benim için Diva da böyle bir insan, onun da parçasıyım. Hayatının da kendisinin de ne kadar muhteşem olduğunu söylediğimde neden her defasında reddediyor, anlayamıyorum. Alçakgönüllülüğünden mi, kendi konumunun farkında bile olmamasından mı? Belki de kendi dünyasına kimsenin nüfuz etmesini istemediği için, bencileyin sıradan fânilerin o dünyanın mahremine girmelerine izin vermemek için. "Nereden çıkardınız şahane bir hayatım olduğunu, mütevazı bir subay ailesinin kızıydım ben," demişti. Fotoğraflara bakılırsa hiç de öyle değil.

Paşa Dede'nin kılıçlı, göğsü madalyalı, sırma kordonlu fotoğrafı 1870'lerde çekilmiş olmalı. Bir stüdyo fotoğrafı: Phebus Efendi'nin, daha büyük ihtimalle Abdullah Birader-

ler'in stüdyosundan. Tam anlaşılmıyor, arkasındaki pelür kâğıt tabaka tümüyle sıyrılmış. 1900 başlarının giysileri içindeki erkek çocuğun fotoğrafı da o zamanlar kullanılan yağlıboya renklendirme tekniğiyle renklendirilmiş. Özen isteyen, güç ve pahalı bir iş. Bu konuda yanılmam; ne de olsa bunca yıldır eski fotoğraflarla ilgileniyorum. Bu iki fotoğrafı kendime ayıracam. Kimseyle, onunla bile paylaşmayacağım. Ayrıca, aynı naylon poşetten çıksa bile onun ailesine ait olduğunun kanıtı yok. Ben Sultanıma böyle bir tarih yazıyorsam kime ne! Herkes, yazılan hikâyesiyle anılır, insanın gerçek hikâyesini Tanrı'dan başka kimse bilmez, kendisi bile.

Evet, subay çocuğuymuş ama o dönemin sıradan asker ailelerine benzemiyor aile. Giyim, kuşam, duruş bir başka. Üstelik kızlarının yeteneğini keşfedip gelişmesi için ellerinden geleni artlarına koymamışlar besbelli. Özel okullarda okutmuş, dil öğrenmesini sağlamış, sonra da müzik eğitimini müziğin mabedi sayılan Avrupa ülkelerinde sürdürebilmesi için kim bilir ne fedakârlıklar yapmışlar. Tanrı'nın da, kulların da sevgilisi bir insan; benzersiz kaderini hak etmiş, yıldız gibi parlayan bir kişi.

Karıma ondan söz ettim, bazı özel fotoğraflarına ulaştığımı söyledim ama buluşmamızı anlatmadım. Yanlış anlamasından korktum. Bazı müzisyenlere, kompozitörlere, İcracılara aşırı hayranlığımı bilir, Diva'nın sesini, aryalarını özel konser kayıtlarından, CD'lerden, yıllardır özenle topladığım 33'lük plaklardan dinlerken kendimden geçtiğimin de farkındadır. "Çok iyi bir ses, önemli bir sanatçı, anladık ama seninki de biraz fazla. Ünlü film yıldızına körkütük âşık olan ergen delikanlıya benziyorsun," demişti bir defasında. Sesinde sevecen bir alay vardı. O günden sonra plakları, kasetleri yaz evine götürdüm, evde karımın yanında dinlememeye dikkat ettim. Tepkisinin kıskançlıktan olduğunu bilseydim o kadar önemsemezdim. Bir süredir beni tuhaf bulmaya başladığını, dilim varmıyor ama işe yaramaz miskin bir hayalci gibi gördü-

günü seziyorum. Hakkı da var. Sen istediğin kadar kendi gerçeğini yansıtmaya çalış; sürüngenlikten sıyrılıp duyguların, ruhların dünyasına yükselme çabalarını, has duygularını anlat; ötekilerin gözünde neysen olsun, seni nasıl görüyorlarsa öylesin: takıntılı, tuhaf, biraz iyi saatte olsunlara karışmış bir adam...

Tabii ki fotoğraflarını ona iade edeceğim bir gün. Henüz değil, henüz gerçek hikâyesine yaklaşmadım. Elimden kayan, duygularımın ulaşamadığı, adını koyamadığım bir, bir ne... bir boşluk var. Beni büyüleyen sesi, duruşu, kimliği öylesine kusursuz ki, dünyevi değil sanki. Yemek yer mi, sevişir mi, kirlenir mi, ter kokar mı? Neler düşünüyorum böyle, ne densizlik... O ses, müzikle o olağanüstü bütünleşme dünyevi olamaz. Tanrı'ya inanmamı bu seçilmiş kişiler sağlıyor. İnsanın ulaşabileceği dorukları işaret ediyor onlar.

Buradaydı, bu satırları yazdığım masanın hemen karşısında. Demlediğim çayı içiyordu. Bir şey oldu; birden çok üşüdü, oysa odayı iyice ısıtmıştım gelecek diye. Çayı soğumuştur, tazeledim. Yeni baştan sarıyorum filmi. Nasıl girmişti kapıdan içeri, nereye oturmuştu, ilk hangi fotoğrafı göstermiştim, sonra sırayla hangi fotoğraflarını gösterdim ona? Yüzü ne zaman değişmeye, ne zaman huzursuzlanmaya başladı? Karlı fotoğraflar mı? Okuldaki törende şiir okurkenki fotoğraf mı? Sesi ne zaman yükseldi? Hikâyenizi yazmaya devam edeceğim, dediğimde mi? Mecazi anlamda söylemiş de olsam hikâyesini yazacağım fikri rahatsız etti onu. Kendi hikâyesi kendisine ağır geliyordur belki. Bunu anlayabiliyorum; müzikle, sesle, her birini yeniden yarattığı, yaşattığı opera kahramanlarıyla: Aida ile, Carmen ile, Euridice ile, Turandot ile, Ophelia ile, ötekilerle öylesine özdeş ki, her birinin trajedisinin ağırlığını taşıyor. Hepsinin hikâyesinin toplamı o... Keşke lafın gelişti olarak bile söylemeseydim o sözleri; onu incitmeseydim. Her şey bitti mi, bir daha göremeyecek miyim onu? Bulmuşken yitirmek en kötüsü.

İyi bir adam değilim ben. Ona karşı yeterince açık davranmadım. Onun gibi insanlar aşırı hassas olur, gördüklerinin, duyduklarının ardındakini sezerler. Sakladığım, göstermediğim fotoğraflar olduğunu hissetti sanırım. Ama onunla yeniden buluşabilmek için elimdeki tek koz bu. Başka fotoğraflarının, kendine ait belgelerin de elimde olduğunu bir şekilde hatırlatırsam direnemez.

Bazen kendimden utandığım olur. Şimdi de öyle. Ona tuzak kurmayı düşünüyorum. Bir çeşit şantaj. Ne ayıp, ne iğrenç. Ama çaresizim, onu bulmuşken yitirmek istemiyorum. Bitpazarından aldığım naylon torbanın içinden onun fotoğraflarının çıkması bir mucizeydi, Tanrı'nın bir işaretiydi, bir çağrıydı. Bu çağrıya günah işleme pahasına uyacağım.

Konuşmadıkça, anlatmadıkça daha çabuk daha sağlam, daha derin unutup insan. Söz, unutmakla, unutturmakla savaşıyor. Çoğu zaman yeniyor da. Bir de görselin, fotoğrafın, nesnelerin, belleği harekete geçiren, beynin en derin kıvrımlarında, en gizli köşelerinde saklananları bulup çıkaran gücü. Bir kumaş parçasının, bir fotoğrafın, o âna kadar anlamı olmayan, hiç görmediğinize yemin edebileceğiniz bir nesnenin kokuya, sese, renge, tada, ürpertiye dönüşebileceğini öğreniyorum.

Annemin gelinliğini, benim düğünde giydiğim inci işlemeli saten ayakkabıları, rengârenk üçeteği, bir de örgü bebek yeleğiyle patikleri sakladık; gerisini Gülizar aldı. Kimini attı, kimini ona buna dağıttı. Sandığın dibindeki fotoğraf, mektup, küçük bir not defteri, eski takvim yaprakları dolu karton kutuyu sonra bakmak üzere bir kenara ayırdım. Annemin pek sevdiği tahtadan oyulmuş küçük bir kutusu vardı, hâlâ hatırlarım. Minicik kilidi anahtarı olan o kutu iyi büyücünün sihirli çekmecesiydi

benim gözümde. Bir keresinde, anneme çok yalvardığı-mı, onun da dayanamayıp kutuyu açtığını hatırlıyorum. İçindekileri görünce hayal kırıklığıma uğramıştım. Ne Alaaddin'in sihirli lambası ne yıldızlar saçan sihirli sopa-sıyla mavi kanatlı minicik peri kızı ne prense dönüşecek kurbağa... kırmızı kurdeleyle bağlanmış bir tutam saç, ince kâğıda sarılı bir çift küpe, bir altın diş, birbirine ben-zeyen sarı renkli iki madalya –“Babanın İstiklal madalya-ları,” demişti sorduğumda– çok soluk, yıpranmış, sarar-mış birkaç fotoğraf, bir de galiba bir hatıra defteri. Başka şeyler varsa bile bakmamıştım, içinde ne peri ne cin bu-lunan sihirli kutu ne işe yarar! Büyü bozulmuştu.

Sandıkta tahta oyma küçük bir kutu olup olmadığını sordum Gülizar'a. Hayır yoktu, sandığın içini bütü-nüyle boşaltmış, iyice silmiş, güveye böceğe karşı güzel-ce ilaçlamıştı. “Önemli değil,” dedim kafasını takmaması, kutunun peşine düşmemesi için. “Annem herkesten bu-cak bucak kaçırdı kutusunu, ben de içinde çok önemli şeyler var sanırdım. Sonra bir gün açıp gösterdi içindeki-leri. Çocuk aklımla hatırladığım kadarıyla hiç de ilginç değildi. Kim bilir nereye atılmış, nerede kaybolmuştur, hangi çöplükte, hangi bitpazarı tezgâhındadır.”

“Şu dünyada her şey fâni,” dedi Gülizar.

“Başlamışken giysilerime, ayakkabılarıma da bir ba-kalım. Dolaplar çar çaput dolu, şöyle iyi bir temizlik ya-pahm.”

“Bunların hepsi işe yarar Hanımefendi, hepsi giyil-memiş gibi yeni, üstelik de en iyi kalite.”

“İyi ya işte, dolap bekleyeceğine birilerinin işine ya-rasın. Her şey fâni diyen sen değil miydin? En iyilerini, hâlâ giyebildiklerimi ayırırız, ötekileri dağıtırız. Bir giye-cek iki yıl boyunca hiç kullanılmamış, hiç giyilmemişse ona ihtiyaç yok demektir. Ölçümüz bu olmalı.”

“Hatıra olsun, diye saklamak gerekmez mi bazı şey-

leri, o şık tuvaletlerinizden bazılarını mesela.”

Maggiore Gölü kıyısındaki eski oteli hatırladım.

“Zarah Leander hayranı asilzadeyi nereden bulayım ben? Eşyalarımı hatıra olsun diye saklayacak kimsem yok benim.”

Zarah Leander Gülizar’a bir şey ifade etmese de ne demek istediğimi anladı, yine üzüldü.

“Mutlaka vardır Hanımefendi,” dedi. “Kızınız mesela, sadece evinizin, servetinizin değil özel eşyalarınızın, hatıraların da vârisi olmak isterdi belki, bilmiyorsunuz ki. Akrabanız, çocuğunuz olması da şart değil. Siz bütün dünyada tanınan birisiniz, dünyanın dört bir yanında insanların ayakta alkışladıkları bir sanatçısınız. Diva diye yazıyordu gazeteler değil mi? Mutlaka vardır eşyalarınızı sahiplenmekten büyük sevinç duyacak insanlar.”

Sesi her zamanki gibi saygılıydı ama içten içe bana biraz kızdığını, kırıldığını, belki de acıdığını hissettim.

“Abartma Gülizarcığım. Şöyle esaslı bir türkücü ya da pop şarkıcısı olsaydım, o zaman başka tabii ama bırak bütün dünyayı bir yana, Türkiye’de bile kaç kişi tanır senin Diva’nı, müzikle ilgili küçük bir operasever çevre dışında? Üstelik hayranlarım da benim gibi yaşıyor giderek. Her şey bitiyor, her şey ölüyor.”

Sonraki birkaç gün, kendimi daha iyi hissetmeye başladım. Doktorum, zatürreeye çevirme riskinin kalmadığını, bol vitamin almam gerektiğini, normal hayatıma dönebileceğimi söyledi. Grip salgınının hızını kesmeye başladığını, aşıların kâr etmediğini, virüslerin müthiş bir mutasyon gücüne sahip olduklarını, en iyisinin istirahat edip dinlenmek olduğunu anlattı. Sesim henüz istediğim pürüzsüzlüğe ulaşamamış, boğazımdaki tahriş tam geçmemişti; stüdyoya giremeyeceğime göre daha birkaç gün evde kalmamda yarar vardı. Kafama koyduğum tefnizliği yapmak için iyi bir fırsat...

Mintika temizliğine –bu tabiri çocukluğumda babamdan duymuştum– duvarlardaki tabloları, resimlerden başlamaya karar verdim. Bu çok kısa sürdü, çünkü Paşa Dede'nin yağlıboya tablosu, bir de benim tanınmış bir ressam tarafından yapılmış portrem dışında hiçbir özel resim yoktu. Gerisi çoğu yurtdışından, bazıları da Türk ressamlarından aldığım tabloları. Hepsisi orijinal, kimisi enikonu değerli. Kopyalardan hoşlanmam, en iyisinden bile.

Şimdilik eşyalarla tabloları dağıtmayacaktım, dursunlar durdukları yerde. Yıllardır gözümün alıştığı, sevdiğim, hoşlandığım şeyler onlar. Yine de bitpazarına ya da kıymet bilmeyecek müzayedecilerin eline düşmemeleri için küçük bir vasiyet yazmalıyım. Hepsini bir yere, mesela bir konservatuvara, bir üniversiteye bağışlamalıyım. İkisi hariç: Paşa Dede'nin portresiyle kendi portrem. Bu ikisi kızıma gitmeli; yıllardır görmediğim, koptuğum kızıma. Hem de fazla beklemeden, ölümümünden önce, mümkünse hemen.

Bu fikir nasıl geldi, nasıl kurcalamaya başladı kafamı bilmiyorum. Ya da biliyorum: Toplayıcı yüzünden, onun açtığı hatırlama kanallarından.

Gülizar'dan iki tabloyu yerinden indirip temizlemesini, çizilip bozulmalarını engelleyecek şekilde özel kâğıtlarla paketlemesini rica ettim. Bu defa bir şey demedi, nereye gönderilecek, diye sormadı. Kadınca sezgisiyle anladı mı bilmem.

Sekreterime söyleyip kızımın hangi üniversitede çalıştığını, adresini, telefonunu bulmasını isteyecektim. Günümüzde hiç de zor değil bu, internete girince dünyanın bilgisine ulaşıyorsun. Yine de bu bilgisayar işleri bana Çince gibi geliyor. Teknikle aram oldum bittim iyi değildir, hele de teknolojinin akıl almaz gelişmesi karşısında olaya büsbütün yabancı kaldım. Kızımın iletişim

bilgilerine ulaşınca iki tabloyu ona göndermekle yetinecektim, küçük bir notla birlikte tabii. Daha fazlasını düşünmeye cesaretim yoktu; en azından şimdilik.

Kafam bu konularla meşgulken, antika sehpararın, büfenin raflarının, çalışma odamdaki masanın, piyanonun üstünde ya da duvarlarda tek bir özel fotoğraf olmadığını ilk kez fark ettim. Odadan odaya geçtim, oraya buraya bakındım, aradım; yoktu. Ne annemin ne babamın fotoğrafı ne kendi çocukluk fotoğraflarım ne de kızımın bebeklik, çocukluk resimleri. Sanki uzaydan gelmiş, geçmişi olmayan bir yaratıktım. Bilimkurgu filmle-
rindeki, insandan tek farkları gemişsizlik ve anısızlık olan androidler gibi. Öyle bir film hatırlıyorum: İnsan olmaya çalışan androidleri avlamakla görevli uzay dedektifinin açık olduğu kadın, yok edilmemek için kendine çaldığı insan fotoğraflarından bir geçmiş yaratır. Aklıma gelince nedense ürperdim. Hayır; android olduğumdan kuşku duymadım tabii ki. Ne mistik glere inanırım ne de bilimkurgu hikâyelerine. Dünya kadar fotoğrafım var, sadece Toplayıcı'mn eline geçmiş olanlar bile yeter. Dünya kadar da anım var, gereğinden fazla, karabasanlar yaşatacak kadar çok.

Beni ürküten başka bir şeydi: Bu yaşa kadar kendi hakkımda düşünmemiş, kendime dalmamış, kendimi araştırmamış olmak. Sanki kamıştım kendimden. Fotoğraflara ihtiyaç duymamıştım, amları reddetmiştim bilinaltımda. Oysa o kadar da kötü değildi hayatım. Toplayıcı'nın sandığı gibi "muhteşem" olmasa da pek oklarının gıpta edeceği kadar parlak.

Benzer evlerde gümüş çerçeveler içinde sergilenen aile fotoğrafları yoksa da, ne zamandır açılmamış çekmecelerde, kutular içinde eski resimler, albümler, sahne fotoğrafları mutlaka vardır. Artık yorucu gelen hareketli, yoğun normal yaşamımı sürdürüyor olsaydım, provadan

provaya, operadan operaya, konserden konsere koşturuyor olsaydım, fotoğraf avcılığı ya da fotoğraf tasnifçiliğı işine hiç girişmezdim, buna vaktim de olmazdı zaten. Ama şimdi yeterince vaktim vardı.

Arkamda sokaklara dökülecek, bitpazarlarında satılacak, Toplayıcı gibi bir hayran bile olsa, yabancıların eline geçecek bir şey bırakmama bahanesine sarıldım. Büyük temizliğe, çalışma odamdaki antika yazı masasının çekmecelerinden başladım. Şimdi düşünüyorum da, o çekmecelerin köşelerinde, albümlerin sayfaları arasında, eski sandık sepette aradığımı, aslında kendimdi. Bugüne kadar hiç kurcalamadığımı kendim.

* * *

İnsan sincap gibi, gerekli gereksiz ne çok şey biriktiriyor kevuğunda. Şu dikiş malzemesinin, düğme kutusunun, iğne yastığının, renk renk makaraların, makasların ne işi var çekmecemde; sanki dikiş dikermişim gibi! Bir tığ ve beyaz bir dantel kukası bile var. Yıllar önce, içimdeki sesler susup da bir şişme bebek gibi bomboş kaldığımda, tuhaf önerileriyle ünlü psikologum, örgü örmenin veya tığ işinin iyi geleceğini söylemişti. Zincir çekerek başlamıştım işe, kafes örgü yapmıştım ama sonunu getirememiştim.

Ne zamandı? Olaf'ın karlara karışmasından, Jan'ın, küçücük oğlunun cansız bedeniyle birlikte, sessiz sitemsiz buzlar ülkesine dönmesinden sonra mı? Haklıydı, artık birlikte kalamazdık. Çocuğun yokluğu bütün duygularımızı öldürmüştü. Birlikteliğimiz bir suskunluk cehennemine, sessiz bir kâbusa dönüşecekti. Gitmeye, uzaklaşmaya cesaret etti. Kimsenin suçu değildi. Benim yaşamamın mucize olduğu bir kazaydı. Beni sorumlu tutmadı, ne açıktan ne de yüreğinin derinliklerinden be-

ni hiç suçlamadı. İçi katılmıştı, donmuştu; benim de öyle. İnsanın yüreği dondu mu, içi katıldı mı ses susar. Zürich Operası'yla kontratımı, programlanmış iki konseri, bütün işlerimi, kariyerimi, geleceğimi iptal edip göl kıyısındaki o eve –seçkinler için bir rehabilitasyon merkeziydi orası– çekildiğim günlerdi. Ne kadar sürdüğünü bilmediğim, hatırlamadığım uzun, çok uzun bir uykudan uyandırdıklarında yanımdaki sedef kakmalı küçük sehpanın üstünde bir tiğ ile dantel iplikleri vardı.

Dantel kukasının lekesiz kar beyazı, ışığa alışmaya çalışan gözlerini kamaştırıyor. İçinde, göğüs boşluğunda gezinen beyaz fare ağzına doğru tırmanıyor. Midesi bulanıyor. Delirium tremens. Sadece alkolikler görmez beyaz fareyi. Yoksa ben bir dönem?.. Direniyor, tığı zincirlerin deliklerine batırarak çocukluğunda teyzesinden öğrendiği gibi kafes dantel örmeye çalışıyor. Beyaz fare, rengini ve pembe gözlerini ardında bırakarak kaçıyor. Bir zincir, bir zincir daha. Teyze zincirlerini beğenmiyor: "Elin yatkın ama dik-kat etmiyorsun, hevesin yok, hevesin sadece şarkıya türküyeye..." Parmağına batan ince tiğ beyaz iplikte pembe lekeler bırakıyor. Ağlamaya başlıyor. Bembeyaz, lekesiz karların üstünde kızıl bir sızıntı. Çatlayan narın beyaz çarşafa dağılan taneleri. Karlara basa basa, karın yumuşacık emdiği kızıl sızıntıya doğru çıplak ayak yürüyor. Annenin çığlığı. Karın üstüne sessizce düşen siyah bir kuş. Kayalık dağlarda yankılanıp binlerle çoğalan bir silah sesi. Kuş, kanatlarını kıpırdatıyor, sonra hareketsiz kalıyor. Beyazın üstünde giderek genişleyen kızıl leke. Ayakları yerden kesiliyor, huzur veren bir ses: Korkma, korkma!.. İnsan sıcaklığının, anne kokusunun, karın sessizliğinin korkuyu dağıtan sakinleştirici gücü. Sonra, kayalık dağların doruklarından kopup gelen, sessizliği delip kulakları sağır eden gümbürtü, çığ patlaması. Çocuk derin kar uykusunda, çocuk uyuyor,

korkma, dediğini duymuyor. Beyaz fare göğüs boşluğuyla gırtlak arasındaki döngüsel koşuyu sürdürüyor.

Beyaz kukayı avucumda sıkıyorum. Bunca yıldır sararmamış, sandık lekesi olmamış. Tıgı elime alıp birkaç zincir çekiyorum; sonra on zincir, yirmi zincir, yüz zincir. Durup içimi dinliyorum: Ne beyaz fare ne kar ne de çatlayan nar var, midem bulanmıyor, iyiyim. Şu dikiş nakış malzemesinin tümü atılacak, saklamanın âlemi yok! Eli-me iğne iplik almayalı yıllar geçti, bundan sonra terziliğe başlayacak değilim.

Öteki çekmecede mektuplar, kartpostallar var. Bunlar gözümü korkutuyor. Bakıp incelemeye başlasam içinden çıkamam. Hele de mektuplar; kim bilir kimlerden, ne zamandan kalmış. Atmaya kıyamamışım; oradan oraya dolaşırken bile toplamışım demek ki. Bu da bana pek uymuyor. İnsan kendini tanıyabilir mi acaba? Yoksa en çok kendimize mi yabancıyız. İçgüdülerim ve korunma mekanizmam, bu çekmeceye dokunma, diyor. İç se-sime uyuyorum, çekmeceyi kapatıyorum. İleride bakarsız ya da hiç bakmadan hepsini yok ederim. Tabii toplayıcı-ların eline geçmemesine özen göstererek.

Fotoğraflardan, mektuplardan, görsellerden kaçtığım için önce notalarımı elden geçirmeye, müzikle ilgili ne varsa düzenlemeye karar verdim. Sandığımdan daha az malzeme olduğunu anlayınca sevindim. Bu derleme toplama işleri sıkar beni. Ev işlerine de oldum olası yatkın değilimdir. Her şeyi saklamış olsaydım, ta çocukluğumdan, öğrencilik yıllarından kalmış nota defterleriyle, partiyonlarla, konserlerden, temsillerden sonra gazete-lerde, dergilerde çıkan kritiklerin kupürleriyle baş edemezdim. İyi olmuş da gereksiz kâğıt kalabalığı atılıp gitmiş. Önemli, gerekli olanları sekreterim arşivliyor zaten.

Ben atıp yok etmeye meraklıyken Toplayıcı'ya ne

demeli! Bir çeşit hastalık herhalde. Adam bitpazarlarını dolaşıp, çöpleri eşeleyip onun bunun attıklarını topluyor. Benim için değerli olmayan, yük saydığım, içimi sıkan bu ıvır zıvır onun için değerli, değerlinin de ötesinde, hayatına anlam katıyor. Ne garip...

Toplayıcı'yı anlamam güç; anılara meraklı değilimdir, çocukluğumda bile anı defterim yoktu. Doğum günümde babam o zamanlar pek moda olan yaldızlı çiçeklerle bezeli, bordo meşin kaplamalı, kilitli bir hatıra defteri hediye etmişti de hiç kullanmamıştım. Ne yazacağı mı bilmiyordum, öteki kızlar gibi gelişigüzel birşeyler karalayıp saklamak anlamsız geliyordu. Çocuk işi görüyordum bunu. Sırrım yoktu ki kilitli deftere ihtiyacım olsun.

"Bu çocuğun özü, derinliği yok."

En sevdiği kedisi öldüğünde, sokaklardan bahçelerden toplayıp eve getirdiği küçük köpek yavruları kaybolduğunda –aslında anne emir erine söyleyip gizlice attırır, yok ederdi onları– teyzesi kötü azarladığında, babası çok kötü hastalanıp aylarca yatakta kaldığında hiç ağlamadı; kimse görmedi ağladığını. "Öz dediğin nedir senin? Derinliği olmayan kendi kendine böyle yanık türküler söyleyebilir mi, bacak kadar çocuk radyoda dinlediğimiz ünlü şanlı şarkıcıları kışkandıracak kadar içli okuyabilir mi o şarkıları?"

Küçük kız tek notayı kaçırmadan büyülenmiş gibi dinliyor radyodaki şarkı türkü programlarını. Sözleri tam anlamıyor, müziğe söz uyduruyor. "İncecikten Bir Kar Yağar"ı seviyor en çok; bir de tangoları: "Kemanımla ona bir ses verebilseydim eğer (...) Sevdim bir genç kadını (...) Bin elemle doğuyor her yeni gün" Anne sözleri düzeltmeye, ezberletmeye çalışıyor. Küçük kız bildiği, istediği gibi söylemekte kararlı. Özü, müziğin derinliğinde gizli; su yüzüne çıkmıyor.

"Can arkadaş, sırdaş yok bu kızın."

Okulda, sınıfta çocuklar etrafında pervane. Hem komutanın kızı hem de okul müsamerelerinin yıldızı olduğundan. Ama onu sevmiyorlar, kendilerinden saymıyorlar; hissediyor bunu. Kendi içine öyle bir çekilişi, öyle bir kendine kapanışı var ki, yabancılık, uzaklık duygusu doğuruyor çocuklarda. Kendini beğenmiş, kibirli mi? Ya da çekingen, utangaç mı? Küçük kız kendini yalnız hissediyor. İtilmişlik değil duruşundan kaynaklanan bir prenses yalnızlığı bu, şikâyeti yok.

Çocuklar... Onlarca çocuk... Birçok, birçok çocuk; küçük, çok küçük çocuklar karanlık bodrumda saklambaç oynuyorlar. Boş kovuklar, gizli köşeler yok, saklanacakları tek yer karanlığın bağı. Ebe karanlığı gözetliyor, kendini karanlıkla örtebilen kazanıyor. O hep kaybediyor, neden? Daha tam yürüyemiyor, çok küçük, yine de oyuna karışmış. Emekleyerek ışığa doğru gittiğinin, küçücük deliklerden, incecik aralıklardan sızan tozlu, solgun ışık huzmelerine yöneldiğinin farkında değil. Sobelendiğinde uyanıyor uykudan. Çocuklar kaçışıyor. Zayıf ışıklı gece lambasıyla aydınlanan odasında yapayalnız. Bağırtıyor, anne geliyor, küçük kızı kollarına alıp göğsüne bastırıyor. "Neden korktun canım benim? Kötü rüya mı gördün yine?" "Çocuklar nereye gitti? Çocuklar vardı, çok çocuk vardı, saklambaç oynuyorduk." "Rüya görmüşsün küçük kızım benim." Dudaklarını alnına değdiriyor: "Yine ateşin çıkmış, şu bademcikleri aldırılmazsak ikide bir hastalanmanın önüne geçemeyeceğiz." Alnına konan soğuk sirkeli bez, annenin güzel kokan yatağı, babanın homurdanması: "Koca kız oldu artık, yatağa alınır mı?" Sesindeki redde rağmen kolunu uzatıp çocuğun başının altına koyması, alnını, saçlarını şefkatle okşamaları. Karanlık odada saklambaca devam. Anneyle babanın arasında, artık korkmuyor, anne-baba sığınağının eşsiz güvenini tadıyor.

Yüksek ateşin kâbuslarında küçük kızı ürküten karan-

lık mı, ebeye yakalanmak mı, yoksa böcekler gibi kaynaşan o kıvıl kıvıl çocuk kalabalığı mıydı?

*"Bu çocuk kalabalığı sevmiyor, tek çocuk olduğundan-
dır. Tek çocuklar yalnızlığı severler."*

Notaların, CD'lerin, kendi sesimi doldurduğum, mesleki nedenlerle sakladığımız eski teyp kasetlerinin durduğu, müzikle ilgili malzemeye ayrılmış rafa yöneliyorum. Raflardan birinde bej rengi kartondan kırmızı çizgili klasörler içinde repertuarımdaki operalarla ilgili her çeşit materyal var. Fotoğraflar, eleştiri kupürleri, prömiyerlerden sahneler, bir sürü görsel. Sekreterim titiz ve dikkatlidir, eksiksiz fazlasız arşivlemiş hepsini.

Karton kutuların sırtlarında eserlerin adları yazılı. Pucciniler yan yana duruyor. Puccini'yi kendime yakın hissederim, konuları olmasa da müziği ve ruhu daha çağdaştır. Sırtında kırmızı keçeli kalemle "Turandot" yazan dosyayı çekip çıkarıyorum, parmaklarım hafifçe tozlanıyor. Kim bilir ne kadar zamandır yerinden oynamamış, kimse dokunmamış bu klasöre.

İtalya'da ilk kez *Turandot*'ta çıkmıştım sahneye. Aşka yenilen gaddar Çin Prensesi Turandot değil, sevdiği için hayatını feda eden köle Liù rolündeydim. Bence ne sesim ne de yapım uygundu Liù rolüne. Yine de öyle önemli bir başlangıçtı ki reddetmem mümkün değildi.

O geceyi hiç unutmuyorum. Çok özeldi. Puccini'nin ölümünün kaçınıcı yıldönümüydü, hatırlamıyorum. Orkestra şefi, yıllar önce orkestrayı yöneten Toscanini'nin, Puccini'nin ölümünün ardından ilk seslendirmede yaptığı unutulmaz jesti tekrarlamış, benim aryamdan sonra müziği durdurmuş, sahnenin önüne gelerek, "Bu notada Maestro öldü," demişti. Muhteşemdi, seyircilerin ayakta alkışları arasında Puccini'nin anısına saygı duruşunda bulunmuştuk. Alkışlar, Puccini'ye ve orkestra şefineydi as-

linda ama sanki beni alkışlıyorlar gibi algılamış, heyecanlanmışım. Müziğin sustuğu, sahnedekilerin donup kaldığı o anın fotoğrafı var burada. Öndeyim ama yüzüm seçilmiyor. Çinli bir prensese ne kadar benzemişim, makyajım ne kadar başarılı, anlaşılmıyor. Arkamda Prens Calaf: Belden yukarısı çıplak, oturtulduğu yerden hafifçe aşağı sarkmış. Kim oynamıştı o rolü, hatırlamıyorum. Kritikler beğenmemişti, "*Turandot*'un gelmiş geçmiş en kötü Calaf'ı," diye yazmıştı biri. Müzik eleştirmenleri çok insafsızdır, hele de İtalyanlar. O gösteriyle ilgili birkaç eleştiri kupürü iliştirilmiş fotoğrafa. Benden "Umut veren ses", "Liü'yu oynamak için fazla sert, *Turandot* içinse henüz ham", "Sıradan bir *Turandot* icrasının güzel sürprizi" diye söz ediliyor.

Bu temsilden on yıl sonra yeniden sahneye çıktığımda artık hamlığı aşmış, *Turandot* olabilmiştim. Erkeklerden intikam almak için kendisiyle evlenmek isteyen soylu erkekleri sorduğu üç soruyla ölüme gönderen, kendisini hiçbir erkeğe teslim etmemeye yeminli acımasız ve tutkulu Çin Prensesi *Turandot*'ta çekici bir şey vardı. *Turandot* değil, onu bile dize getiren aşkın gücü büyülüyordu beni.

Turandot'un, doğru cevaplarını Calaf'tan başka kimsenin veremediği üç sorusunu bunca yıl sonra İtalyanca, Almanca, Türkçe tekrarlayabiliyorum hâlâ:

"Geceyle gelen, güneş doğunca kaybolan kanatlı hayalet nedir?" Doğru cevap: Umut... "Ölüm yaklaşınca akan, zafer tutkusunu kabartan, günbatımı renginde, aleve benzeyen şey nedir?" Cevap: Kan... "Hem buz hem ateş olan, özgür kişiyi köle yapan, esirden kral yaratan kimdir?" Cevap: *Turandot*...

Sorular ne kadar anlamlı, cevaplar ne kadar uygundu? Şimdi düşününce biraz çocukça buluyorum, oysa *Turandot*'u oynarken kendimi rolüme kaptırır giderdim.

Gaddar prensesi severdim, gaddarlığının altındaki örse-
lenmişliği, umutsuzluktan kaynaklanan kini ve aşka ye-
nilişini içimde duyardım. "Turandot'un gaddarlık zırhı-
nın ardındaki acıları ve aşka susamış yüreği bizlere sez-
dirme başarısını gösteren Türk opera sanatçısını alkışlı-
yoruz," diye yazmıştı önemli bir müzik eleştirmeni.
Belki bunun kupürü de elimdeki dosyanın içindedir.
Rolümde gösterdiğim başarıyı Doğu kökenli olmama,
Doğulu kadının ruhunu taşıyamama, bir de sesimin nüans-
ları ve duyguları aktarmaya elverişli olmasına bağlıyor-
du. Çinli Prenses'le Türk kadınının "Doğulu" paydasında
buluşamayacağını, çok farklı kültürlerden söz ettiğini
bilme de, övgü dolu bir yazıydı, hoşuma gitmişti.

Çinli Prenses rolünde kendime bakıyorum. Gözle-
rim aşırı makyajlı, çekik gözlü görünmem için. Saçlarım
gerilip sımsıkı toplanmış, başıma kâse gibi bir takke ge-
çirilmiş, üstünde de pırıl pırıl taşlardan yüksek bir taç.
Etkileyici ama çirkin bir prenses. Calaf rolündeki teno-
run kısa boylu, tıknazca olduğunu, sahnede ondan daha
uzun görünmemek için ikili sahnelerde tahtta oturduğu-
mu, ayakta olmam gerektiğinde de birkaç adım gerisinde
durduğumu hatırlıyorum.

Sıra sıra duruyor klasörler rafta, sırtlarında renkli
keçeli kalemle yazılmış: "Hoffmann'ın Masalları", "Sihir-
li Flüt", "Orpheus ve Euridice", "Carmen", "Salome",
"Uçan Hollandalı", "Aida", "La Traviata", diğerleri... ve
"Yevgeni Onegin"... Tatyana'yı kendimle özdeşleştirdi-
ğim, belki de en sevdiğim eser.

90 yıl önce Prag'da Çaykovski'nin kendi eserini yö-
nettiği sahnede Tatyana olmak: bir rüya, bir hayal. Puş-
kin'in şiirli metni Çaykovski'nin coşkulu müziğiyle bu-
luşuyor. Aşka geç kalmanın umutsuz pişmanlığı... Bu rol
için yaşlı olduğunu biliyor, neden seçildiğini de: Eğer
daha öncekileri aşan, dinleyenleri sarsacak bir icra isteni-

yorsa, dramatik ve koloratur soprano tonlarını, nüanslarını, renklerini birarada barındıran farklı bir ses gerekir: onun sesi.

Bedeni ve ruhu aşka susamış Tatyana. Kollarına atılmaya hazır olduğu, kendini sunmak için yanıp tutuştuğu erkeğin, o değerli armağanı elinin tersiyle itmesini aklı almayan gururlu Tatyana. Annesinin, "Gerçek hayat romanlardakine benzemez," uyarısını duymak istemeyen saf Tatyana. Ve gecikmiş aşkı kabul etmeyecek kadar aşka âşık Tatyana.

Sırtındaki etikette "Yevgeni Onegin" yazan dosyaya uzanıyorum: kalın ve ağır. İçinde kayıtlar, fotoğraflar, kupürler, vardır, biliyorum. Final sahnesinde kendimi aştığımdan söz eden övücü satırlar. O sahneyi hatırlıyorum. Düetin sözlerine, müziğe, sahneye değil kendime kilitlenmişim, bakışlarım kendi içime dönüktü. Tatyana'ydım. Bütün şan eğitimim, opera ve sahne deneyimim boyunca yanlış diye öğretileni, yanlış olduğunu bildiğim şeyi yapmışım; rolü oynamıyor yaşıyordum. Tatyana olmamışım, Tatyana'nın kendisiydim, kendimdim. "Mutluluk mümkündü, öyle de yakındı ki," diye seslenirken usul ve hüzünlüydü sesim; "Hayır, geri dönemeyiz, artık çok geç," derken çığlık gibiydi. Gözlerimde gerçek yaşlar vardı. Tatyana, artık başkasına ait olduğu için; kurulu düzene, miskin ahlak kurallarına boyun eğdiği için, "Artık çok geç," diyordu. Bense geri dönülecek bir aşk, geri dönülecek bir insanım olmadığı için, coşkumu, heyecanımı yitirdiğim için Onegin'i reddediyordum. Final sahnesinde zamanla, geçmişle, aşkla, kendimle hesaplaşıyordum. Başka bir Tatyana yaratıyordum kendimden: görmüş geçirmiş, yaşlanmış, umutları geride bırakmış bir Tatyana.

"Yevgeni Onegin" dosyasını açmadan yerine koyuyorum. Şu sıralarda ağır duygu yükleri kaldırmaya hiç halim yok. Bir şiir dizesi geliyor aklıma: "Sevmek kimi zaman

rezilce korkuludur / İnsan bir akşam üstü ansızın yorulur / tutsak ustura ağzında yaşamaktan." Hatırlamak kimi zaman rezilce korkuludur, diye tekrarlıyorum içimden.

"Allah vergisi ses tek başına hiçtir." Genç kızlığa geçmeye çalışan çocuğa yabancı hoca kırık Türkçesiyle böyle diyor. "Baştan al, tizlere çıktıkça detone oluyorsun. Dağ başında türkü söylemiyorsun; şan, müzik eğitiminin en zorlusudur. Dayanamayacaksan hemen bırak, piyano tıngırdatmaya devam et, operayı unut." Gözlerine dolan yaşlar, boğazına düğümlenen yumru. Çabalıyor, bağırtıyor, bağırtıyor ama sesi çıkmıyor. Kâbuslarda imdat diye bağırarak isteyip, var gücüyle bağırıp da sesin çıkmaması gibi. Kaçıyor, koridorlar, kapılar, odalar, merdivenler... Kaçıyor. Havaya çıkınca, iki elini kulaklarına kapayıp uzun, sonsuz bir çığlık atıyor. Karşıdaki dev cam kapının camları kırılıp un ufak mermer basamaklara dağılıyor. Bir çığlık, bir çığlık daha. İnsanlardan bir çember adım adım daralıyor. Sesini kılıç yapmış etrafa savuruyor, çemberi yarmayı deniyor. Sesi bedenini terk ediyor. Şimdi silahsız ve güçsüz. Mermer basamaklara çöküyor. Omzuna dokunan bir el. "Başaracaksın, başaracaksın." Hıçkırıklarla ağlıyor. Kapının camları kırılmamış, yerli yerinde. Çevrede kimse yok. Şan hocası simsiyah saçlarını şefkatle okşuyor. "Ne kadar kırılgan bir çocuk. Güçlü olmalısın. En iyisisin, güçlü olursan başarırısın. Kadife seslerin arkasında demir gibi sinirler vardır, unutma." Anlamıyorlar, kimse anlamıyor. Onun sesi bedenine bağımlı değil, bedenini yok ediyor, bedeni uçup hafiflediği zaman, ancak o zaman sesi özgürleşiyor.

Üzerinde "Aida" yazan klasörü açmıyorum bile. İçindeki malzemeyi, kupürleri, sahne fotoğraflarını ezbere biliyorum. Beyaz farelerden, derin uykulardan, depresyondan uyanıp da sesimi bulduktan sonra Aida ile dön-

müştüm hayata. Döndürülmüştüm... Çiçek çocuklarla birlikte süt mavisi bulutlara karışmış, sadece sesimi değil bütün sesleri yitirmişken gelip buldu beni. Kızımın birlikte terk ettiğim, içimdeki ezikliği, suçluluğu büyüten adam: kocam... Bir sahne dekorundan ibaret olan; dorukları beyaz, yamaçları nefti, etekleri yeşil, kırmızı, sarı, beyaz renk cümbüşü gölün bir sükûnet vahası değil mezar olduğunu anlattı. Zaten biliyordum. Gücüm yok, dedim. Sesimi yitirdim, sesim kaçıp gitti, geri gelmeyecek, dedim. O inatçı, ben direnemeyecek kadar yorgundum. "İnsanın, uğruna günah işlediği, çocuğunu bile terk ettiği şeyi bırakmaya hakkı yoktur," dedi. "Gitmene izin verdim seni sevmediğimden, senden vazgeçtiğimden değil. Doruklara çıkabilmen için özgür olman gerekiyordu. Bu bedeli ödedim ben, şimdi sıra sende, sen bedel ödeyeceksin. Sahnelere döneceksin," dedi.

Yıllardır beni izlediğini, işlerimi kolaylaştıran gizli el olduğunu o söylemedi, ben anladım. *Aida*, kendime dönüşümdü. Sevdiğiyle birlikte ölüme giden esir Prenses Aida... Firavun'un kızma yenik düşse de sevgilisine ölümden eşlik edip iktidarın gücünü ölümla yenen Aida...

Gala gecesi oradaydı. Ayakta alkışlıyordu Aidasını. Belki hiç düşünmemiş, hiç hesaplamamıştı ama rakibini kendi ölümüyle yenen Aida gibi o da beni yeniden var ederek, müziği dirilterek zafer kazanıyordu. Kucak dolusu beyaz güllerle fuayeye geldiğinde, "Seni bu gece yalnız bırakmak istemedim," demişti. Gala davetine birlikte katıldık, daireme benimle birlikte geldi. Ve o gece eski kocamla ilk defa gerçek doyumunu tadarak tutkuyla seviştik. Ertesi sabah gazeteleri yatağıma getirdiğinde, "Renata Tebaldi'den ve Callas'tan sonraki en muhteşem Aida olduğunda eleştirmenler birleşiyorlar. Biri de, Türkiye'nin opera sahnelerine gönderdiği mucize, diye yazmış," dedi. Alnımdan öptü beni. Kutladığı aslında kendisiydi,

dün gece seviştiği kadın da ben değil Aida'ydı. Gitti, bir daha görüşmedik. Artık ona ihtiyacım yoktu.

Aida, Carmen, Desdmona, Olympia, Tatyana, Turandot, Amina, Amneris, Isolde, Ophelia... Dramatik koloraturdan mezzosoprano tınısına kadar ykselebilen bir ses, benim sesim, mucize sesim, cinli sesim, lanetli sesim. Ne kadar çokum, ne kadar çoğulum ve ne kadar yalnızım bu sesle.

Kırk-elli yıllık sahne hayatının -bütün hayatımın mı demeliyim yoksa- özeti: ülkeler, opera binaları, sahneler, maestrolar, tenorlar, orkestralar, sahne insanları, kostümler, dekorlar, başarılar, alkışlar, zorlu çalışmalar, başarısızlıklar, hastalanıp yatağa düşmeler, yetersizlik duygusu, zafer heyecanı, umut, konserler, resepsiyonlar, ödüller, sonra unutuluş, sessizlik, yokluk, sonra yeniden diriliş, ses, ritim, kadans... Şu raflarda, kalın dosyaların, klasörlerin içinde duruyor hepsi. Yan yana konulduğunda topu topu iki metre tutar eni; iki metreye sıkıştırılmış bütün bir hayat, arkamdan yetim kalacak bir yaşam özeti...

Artık anlamı ve işlevi kalmamış bu dosyalardan kurtulmak niyetiyle uzanmıştım raflara. Şimdi, toplayıp atmaya ne elim ne yüreğim varıyor. Benden sonra kim ne yaparsa yapsın, ben atmayayım, başkaları atsın duygusu. Ve hemen ardından gelen incecik bir isyan sesi: O zaman yerlere dağılacak, çöplere karışacak, sahaf tezgâhlarına gitse yine iyi; bitpazarlarında, naylon torbalar içinde saplantılı, manyak bir alıcı bekleyecek üç kuruşa satılmak için.

Sırtında "New York Metropolitan" yazılı ince bir klasörü raftan almak isterken bir fotoğraf düşüyor yere. Karlı bir New York akşamı, kar lapa lapa yağıyor. Metropolitan'da gala gecesi. Şoför kapıyı açmış, limuzinden iniyorum. Kardan korunmam için geniş bir şemsiye tutuyor başımın üstüne. Uzun bir vizon kürke bürünmü-

şüm. Binanın önünde birikmiş, ellerinde imza defterlerini, fotoğraflarımı tutan dinleyicilere doğru yürümeye hazırlanıyorum. Toplayıcı bu fotoğrafı görseydi hayatımın muhteşem olduğuna beni bile inandırabilirdi. İmzalayıp ona armağan etmeliyim bu resmi. Renkli fotoğrafı yerden alıp dikkatle bakıyorum. O geceye ait hiçbir anım yok, sanki gerçek değil de tanıtım afişleri için yapılmış bir fotomontaj. Çok mu heyecanlaydım acaba? Metropolitan'da söylemenin benzersiz heyecanı duygularımı dumura mı uğratmıştı. Fotoğrafta dinleyicilere gülümserken sakın görünüyorum. O anki gerçek duygularımı kim bilebilir, kendim bile hatırlamıyorsam. Fotoğraftaki Diva ben miyim? Şimdi yıllar sonra dışarıdan bakarken, kendimi tanımıyorum.

Bu dosyaları Toplayıcı'ya göndersem dünyalar onun olurdu. Peki o ne yapacak elindeki hazineyi? Ne zamana kadar, ne için, hangi amaçla saklayacak, neye yarayacak saklaması? Toplayıcı'nın hikâyesini anlattığım bir arkadaşımın söylediği gibi: "Sen perakende atacaksın fotoğraflarını, evrakını, o adam ölünce hepsi toptan atılacak; bütün fark bu." İnsanı dehşete boğan yok olma, unutulma, bitme duygusu... Fotoğraflar, anı belgeleri, hatta anıların kendisi bu korkuya karşı kullandığımız uyuşturucular değil mi? Toplayıcı'ya sormalı, onunla konuşmalı bunları.

Gülizar'a sesleniyorum: "Şu raflardaki kalın dosyaların tozunu aliver. Ne zamandır buralara el sürülmemiş. Atılacakları içine koymam için büyük çöp torbaları da bulur musun bana. Raftaki kutular, dosyalar kalsın yerinde ama benim biraz daha etrafı eşelemem lazım, bu odada da epeyce gereksiz eşya var."

* * *

Subay çocukları oradan oraya göçmeye, yarıyılı bir okulda, ikinci yarıyılı bir başka okulda okumaya, çevre değiştirmeye alışkındırlar. Benim çocukluğumda böyleydi; konservatuvara devam edebilmem için babam epeyce uğraşıp tayinini Ankara'ya çıkartana kadar Anadolu'da köy kasaba dolaşmıştık. Fazla eşyamız yoktu, babamın tabiriyle asker ailesinin her şeyi portatif olmalı, gerektiğinde bırakıp gidilebilmeli, taşınılan yerde yenileri alınmalıydı. Annem babamın uyumsuzluğu, dikkafalılığı yüzünden oradan oraya sürüldüğümüzü söylerdi. Ne doğru düzgün eşya edinebildik ne de bir yere yerleşebildik, derdi. Bu yüzden tartışılardı bazen. Benim için hava hoştu, zaten çabucak yakın arkadaş edinemez, kimseye, ne okula ne öğretmenlere fazla bağlanmazdım. Hayatımın büyük bölümünün geçtiği orduevi binaları ve bahçeleri, iskemlelerinden içinde kırmızı balıklar yüzen küçük havuzlarına kadar hep birbirine benzerdi; yabancılık çekmezdim.

Belki çocukluğum boyunca göçebeliğe alıştığımдан, belki sonraki hayatımda aynı göçebeliği bu defa yabancı ülkelerde, kentlerde birkaç aylığına kiralananmış möbleli dairelerde, birkaç gece kalınan lüks otellerde yaşadığımdan, ağır eşya merakım hiç olmadı. Bazen yerel motifler taşıyan bir sehpa, egzotik ağaçlardan yontulmuş bir mask, yerel dokumalardan rengârenk örtüler, şallar, Mozambik'ten sedef kakmalı bir tabure, Hindistan'dan oymalı küçükçük bir dolap, öd ağacından bir mücevher kutusu, küçük kilimler, işlemeli yastıklar, bunlara benzer şeyler topladığım olur. Hâlâ da meraklıyım bu türden etnik ıvır zıvıra. Bir de tabii armağanlar var. Armağanları, en sevimsizini, zevkimi hiç okşamayanını bile atmaya kıyamam. O armağanı vereni küçümsemek, incitmek gibi gelir bana.

Korunun yeşilliği içinden Boğaz'a bakan bu daireye yerleşene kadar, hoşuma gidip de almaktan kendimi alı-

koyamadığım bu küçük eşyalar ya dağılıp gitti ya da an-nemin evindeki dolaplarda, kutularda saklı kaldı. Şimdi büyük temizliğe giriştiğimden beri, ilk defa evdeki nes-nelerin her birini inceliyorum. Bazılarını neden aldığımı, neyin hoşuma gittiğini soruyorum kendi kendime, bazı-larına ise ilk defa görüyormuşçasına vuruluyorum. Kedi bibloları koleksiyonum mesela; yarı şaka yarı ciddi, "Öl-medem önce birine vasiyet edeceğim tek değerli varlı-ğım," dediğim dünyanın dört bir yanından toplanmış ke-diler... Çocukluğumda kucağımdan düşürmediğim, an-nem görüp de kapı dışarı etmesin diye yatağımın içine sakladığım, öldüklerinde cenazelerini merasimle kaldır-ma oyunu oynadığımız tüylü, sıcak, güzel yaratıklar.

Kedi yerleşikliği sever, sahibine değil yerine bağlıdır. Zaten sahibi de olmaz kedinin, kendisini bakıp besleyeni sahip olarak değil hizmetkâr olarak görür, bazen de anne beller onu. Oradan oraya taşınmak, göçebelik, kediye uygun bir yaşam değildir. Bu yüzden ilk çocukluk yıllarında yarı evde yarı bahçede baktığım, çoğu hasta, uyuz, kör, topal kedicikler bir yana, kedisever bir arkadaşımın tabiriyle uzun süreli, kadrolu kedim olmadı. Evlendi-ğimde konakta emektar bir kedi vardı. Adı neydi hatırla-mıyorum ama ben ona Pisik derdim. Bebek doğunca ke-di ortadan yok oldu. Sanırım çocuğa zarar vermesin, diye evden uzaklaştırmışlardı. Şimdi düşününce, Pisik'in nereye gittiğini sormadığıma, kapı dışı edilmesine engel olmaya çalışmadığıma hayret ediyorum. O zamanlar dış dünyayla, sevdiğim varlıklarla bile pek ilgilenmediğim kanıtı. Düşük yoğunluklu bir otizm hali; kendimi dağıt-madan tek bir konuya yoğunlaşma; sadece ses ve müziğe kapanma alışkanlığı.

Bu kadar çok kedi biblosunu neden toplamışım ki! Gerçek bir kediye duyduğum özlem yüzünden mi? Ke-diler duvarı boydan boya kaplayan cam raflarda, boy

boy, renk renk, şekil şekil sıralanmış duruyorlar: ahşap, kürk, porselen, kristal cam ya da bez, oniks taşı, mermer, denizkabuğu, seramik, plastik, akla gelebilecek her malzemedен, her ülkeden, her kültürden kediler. Onları seviyorum, üstelik camlı dolaplara kapatmıyorum gözümün önünde olsunlar diye. Gülizar evin en ağır işinin bu yüzlerce kedinin tozunu almak olduğunu, bunların yerine canlı kedi bakmaya razı olacağını söylüyor hep. İyi fikir! Artık daha yerleşğim, kısa süreli seyahatler için evde bakacak insanlar var. Evet, bir kedi edinmek gerçekten iyi fikir, bunu düşünmeliyim.

Şu köşede, fildişinden oyulmuş, büyükten küçüğe doğru dizilmiş filler: Yedi fil insanı ev sahibi yaparmış. En büyük hayali kendine ait bir ev olan dul teyzem yedi fili biraraya getirmeye uğraşırdı. Yedi fili bulup dizmiş miydi, hatırlamıyorum. Daha çok bizimle yaşırdı. Kendine ait bir evi olmadan öldüğünü biliyorum. Erken bir ölümdü, haberi yurtdışında, Viyana'dayken almıştım. Üzülmemiştim, nedense sevmezdik birbirimizi. Teyze anne yarısı derler, inanmayın. Benimki nemrut bir kadındı. Hiçbir şeyimi beğenmez, şımarık olduğumu söyler, annemi benim yüzümden üzerdi. Annem beni savunmak için çırpınırdı. En büyük kozu, "harika çocuk" olmamdı. Teyzem, içimde şeytan olduğunu söylemekten bile çekinmezdi. "Eğer hayatta kalmışsa, şeytanın yardımıyla olmuştur," dediğini duymuştum bir defasında. Kafası kızınca ağzından çıkanı kulağı duymazdı.

Çalışma odasının duvarına yan yana asılmış nazarlıklar; dünyanın her yanından... Hangisini nereden aldığımı unutmuşum, böyle şeylerin arkalarına nereye ait olduklarını yazmalı. Güney Afrika büyücülerininkini hatırlıyorum, bir de tam ortadaki Vişnu tasvirini. Sonra kuşlar; her boydan, her biçimde masmavi gözlü baykuşlar; bakır olanı Şili'dendi, ahşap olanlar Kuzey ülkelerin-

den. Tahtadan oyma, rengârenk boyalı totemler, büyücü asaları, tavus tüyleri, korkunç Çin ejderhaları, dev mavi boncuklar, kem gözleri kaçırmak için göz boncukları... Rengârenk pullarla, parlak yaldızlı kâğıtlarla, mavi boncuklarla, küçücük kilim parçacıklarıyla donatılmış kelebek nazarlık Halfeti'den. Nereden, ne zaman edindiğimi hatırlamıyorum ama Anadolu kültüründen bir parça olduğunu biliyorum. Hepsi kötülöklere, nazara karşı korunmak için, uğur getirsin diye...

Sehpalardan birinin üstündeki şu kıpkırmızı seramik nar. Rengine vurulmuştum herhalde, o kadar güzel, o kadar parlak bir kırmızı ki... Çin porseleni inceliğindeki pürüzsüz, kırılğan küreyi büyücü falcı edasıyla iki elimle kavıyorum. Tahminimden daha ağır. Kızıl kürenin içinde giderek küçülen üç nar var. En sonuncusunun içinde, kristal boncuklardan nar taneleri. Yerine koymaya çalışırken elim titriyor, nar taneleri beyaz yer halısının üstüne yayılıyor. Toplamak için yere eğiliyorum...

Çatlamış narın taneleri karın üstüne dağılmış. Güneş, çepeçevre dağların sarp kayalık doruklarının ardında batmak üzere. Avusturya Alpleri'nde miydi, Kuzey'de mi? Karların ortasında narın ne işi var! Masal narı, dekor narı... Dört bir yana dağılmış nar tanelerini toplamaya çalışıyor. Karın üstünde küçük sevinç çığlıkları atarak bata çıka emekliyor. Üşümüyor, soğuğu hissetmiyor ya da üşümeyi bilmiyor. Nar berekettir, parçalandıkça çoğalan. Baba, elindeki narı ahşap kapının kenarına vurup ikiye ayırıyor. Bak, böyle işte. Kapının kenarından incecik süzülen kan, karın üstüne damlıyor. Güneşin son ışınlarının karşı dağların doruklarında turuncu kızıl oynaşması. Karın sessizliğini delen köpek havlamaları, uzaklardan gelen derin bir uğultu. Annenin fısıltısı, sıcak nefesi: Ayakların donmuş küçüğüm, içeride kocaman bir nar var, içeri gel.

Annenin göğsünün sıcaklığı, yüreğinin atışı, ayaklarından başına yükselen ateş. Karın üstünde kıvrıla kıvrıla giden nar kırmızısı incecik bir iz. Kar kanıyor. Sonra karanlık, boşluk...

Karanlık... Boşluk... Gülizar'ın sesi: "Daha tam iyileşmeden kendinizi böyle zorlamamanız gerek. Bana söyleyin, hangisini isterseniz getirip vereyim. Hepsinin tozunu alırım ben bu bibloların."

"Sadece bakmak, dokunmak istemiştim. Haklısın galiba, grip insanı paçavraya çeviriyor, vücudun direncini kırıyor. Birden başım döndü işte."

* * *

Toplayıcı'yla yeniden buluşmayı aklımdan bile geçirmezken, tekrar arayacak olursa bir bahane bulup telefona çıkmamayı planlamışken, neydi cep numarasını tuşlamaya iten? Hangi merak, hangi dürtü, hangi ihtiyaç?

Beni, o güne kadar hiç önemsemediğim, farkında olmadığım bir dünyayla, nesnelerin, görsellerin dünyasıyla tanıştırmış, yepyeni bir âlemin perdesini aralamıştı. Bütün yaşamlar ve imkânlar o perdenin arkasındaki sihirli sahnede, suretlerin aynasında, nesnelerin hatırasında önüme seriliyordu. Hikâyeyi ya da oyunu istediğiniz gibi kurgulayabilir, gerçeği yeniden yaratabilir, yazabilirdiniz. İnsanın ne kendi ne de başkalarının yaşamı üzerinde hiç sahip olmadığı, olamayacağı mutlak egemenliğe, o tanrısal güce ya da bir romancının insan kaderini gönlünce kurgulama özgürlüğüne sahiptiniz.

Bu gücü, bu özgürlüğü ne Toplayıcı'ya ne de başka birine bırakmaya niyetim yoktu. Kendi hikâyeme, kendi gerçeğime kendim sahip çıkmak, kaderimi kendim kurgulamak, geleceğe kendi kurgumu bırakmak istiyordum

artık. Aradan geçen zamanda Toplayıcı'nın topu topu birkaç fotoğraf üzerinden bana biçtiği hikâyeyi –onun deyişiyse muhteşem hayatı– farkında bile olmadan düşünüyordum. Geçmişle ilgili daha önce hiç ilgilenmediğim, dikkatimi çekmemiş ayrıntılar önem kazanıyor, bir koku, bir resim, bir renk anıların karanlık labirentlerinde gezinip kafamı kurcalıyordu. Çoğu zaman birşeyler hatırladığımı fark ediyor ama hatırladığımın tam ne olduğunu çıkaramıyordum. Hah, işte şöyle olmuştu, diyebileceğim bir açıklığa, aydınlık bir görüntüye, zaman ve mekânda kesinliğe varamıyordum. Yaşanmış ve unutulmuş olan bir sürü an belleğimi zorluyor, göğsümün orta yerinde okşayıcı ya da yakıcı bir duygu akımına dönüşüyor, ama biçim ve ruh kazanıp somutlaşamıyordu.

Arkamda bitpazarlarına, eskicilerin, hurdacıların eline düşecek özel eşya bırakmayayım, düşüncesiyle giriştiğim temizlik bahaneydi. Geçmişe dokunma, hatırlama, kendi hikâyemi yeniden yazma isteğinin bahanesi. Evde dinlenmek zorunda olduğum sıkıntılı günleri değerlendirmek niyetiyle giriştiğim bu uğraşın saplantıya dönüşmeye başladığını fotoğrafları gözden geçirirken fark ettim. Gülizar'dan çekmecelerde, çalışma odasında, şu köşede bu köşede ne kadar fotoğraf bulursa toplamasını rica etmiştim. Meslek hayatımla, sahnelerle, tanıtımla ilgili olanlar zaten tasnif edilmiş, çalışma odasındaki raflarda duran kutulara tıkılmıştı. Gülizar'ın önüme koyduğu büyük karton kutuda zarflar, şeffaf dosyalar içinde ya da dağınık yüzlerce fotoğrafı görünce şaşırdım gerçekten. Nereden çıktı bunlar? Çoğu annemden gelmiş besbelli ama ben de bulduklarımı atmamış, oraya buraya tıkmışım demek ki.

Bazen yapmayı planladığınız bir işin sizi aştığını hissedersiniz, vazgeçersiniz. O anda öyle bir duyguya kapılmıştım. Gülizar'ın genç bir müzik yazarına verdiği rande-

vuyu hatırlatmasıyla ferahladım. Başka zaman olsa, "Ay yine aynı soruları soracaklar, aynı köşede aynı fotoğrafları çekecekler, sonra da basmakalıp satırlar karalayıp gazetelerine verecekler. Niye bu görüşme taleplerini kabul ediyorum ki, niye yumuşak yüzlülük yapıyorum!" diyerek mızıldanırdım. Bu defa randevu saatinin yaklaşmış olmasına neredeyse sevindim. Fotoğraflara bakmayı erteleme nin sağlam bir gerekçesi vardı elimde.

Önemli bir gazetenin sanat sayfasında çalışan, kendisi de müzikle -vurguyla belirttiği gibi klasik müzikle- uğraşan genç adam beni hem şaşırttı hem de mahçup etti. En olumlu yanı, peşinde konudan habersiz, sadece ışığa ve görüntüye odaklı bir foto muhabiri getirmemiş olmasıydı. Yalnızdı ve tek ricası biraz vakit ayırmam, bazı konuları derinliğine konuşmamıza olanak tanımamdı. Hakkımdaki sıradan bilgileri kolaylıkla bulabileceğini, internet ortamının buna imkân verdiğini, zaten buraya gelmeden epeyce bilgi topladığını söyledi. Gazetelerin sanat sayfalarının geniş bir yazıya, derinlikli bir söyleşiye uygun olmadığını hatırlattığımda, bana hak verdi ama sadece sanat sayfasıyla yetinmeyeceğini, aynı zamanda önemli bir müzik dergisinde kendi yorumlarıyla geniş bir yazı düşündüğünü söyledi. "Ayrıca, sizin müziğinizin ve sanatınızın derinliğini yansıtan, doğrudan sizden edineceğim verilerle yapacağım bir haber ya da söyleşi, kısacık da kullanılsa farklı olacaktır," dedi. İddialıydı, ama küstah değildi. İşini iyi yapan bir gençti, hoşuma gitti.

Konuşmamız keyifli, keyifli olduğu kadar da düşündürücü geçti. Sorduğu iyi hazırlanmış soruları cevaplandırmaya çalışırken o müzik hakkında, ben kendi hakkımda düşünüyorduk. Yıllar önce New York'ta, tarzı bu delikanlıya benzeyen bir müzik eleştirmeniyle tanışmıştım. Yaptığı söyleşiden yararlandığımı, müziğin farklı boyutları üzerinde düşünmem için fırsat olduğunu hatırlıyorum.

"Bu çok klasik, çok sıradan bir soru olacak ama gerçekten merak ediyorum: Klasik müzik, özellikle de opera dışında mesela etnik müzikle, Türk halk müziğiyle, yerel ezgilerle, türkülerle aranız nasıl?" diye sorduğunda ben de klasik cevabımı verdim. Bütün müzik türlerine saygı duyduğumu, en otantik ve insana yakın müziğin halkların bağrından çıkan geleneksel yerel ezgiler olduğunu ama benim ilgi ve bilgi alanım dışında kaldığını söyledim. "Ne yazık ki," diye eklemeyi de ihmal etmedim imajımı bozmamak, halkı küçümseyen seçkin bir hava vermemek için.

Madem müzik yeteneği varmış, çocuk piyano çalmalı, diyor anne. Mandolin çalacak hali yok ya! Ne demiş şair? "Üç telli saz sana yaramaz. Üç telli saz dağlarla dalgalarla kitleleri ileri atlatamaz." Piyano çalmalı, uzun tuvaletler giyerek konserler vermeli. Salon alkıştan inlerken maestro önünde eğilip elini öpmeli. Orduvinde bir piyano var ya, tıngırdatsın biraz bakalım. Sahi o piyano nereden gelmiş buraya? Buralarda piyanoyu kim nereden bilecek! Taş mektepten mi? Orası eskiden Ermeni okulu mıymış dedin? Doğru, babam da anlatırdı; buralarda Ermeniler yaşıırken kiliselerinde de, evlerinde de piyano varmış. Tehcirden sonra evlerde ne varsa kapanın elinde kalmış.

Sobanın yanındaki mindere yüzükoyun uzanmış ev ödevini yapmaya çalışırken anneyle babanın konuşmalarını dinliyor. Piyano umurunda değil, o kendi sesini duy-mak istiyor, kendi sesi sustuğunda korkuyor, masaldaki üvey anneden kaçarken ormanda yolunu şaşıran çocuk oluyor. Gece karanlık, dışarıda kar var, oda sıcacık, sobada yanan odunların çıtır çıtır şarkısı. Uzaklardan gelen bir keman sesi, sürüyü ağıla sokmaya çalışan çobanın kavalı mı yoksa... Kışın karda sürüyü dışarı salmazlar. Çobanın kavalı değil. Kulak kesiliyor, keman sesi bir yaklaşıp

bir uzaklaşıyor. Sesin peşinden gidiyor. Usul usul mırıldanıyor rüzgârın taşıdığı şarkıyı. Ne güzel bir müzik bu, okulda mı öğrendiniz? Dışarıdaki kemancının şarkısı. Ben hiçbir şey duymuyorum, kimse keman çalmıyor dışarıda. Bu çocuğun hayal gücünün sınırı yok, olmayan keman sesleri duymaya başladı şimdi de. Dışarıda biri var; keman mı, flüt mü, kaval mı, neyse ne, ama dışarıda beyninin içinde yankılanan bir müzik var. O duyuyor. Sesini yükseltiyor, sese ses veriyor. "Tuhaf bir çocuk bu, müzik işini ciddiye almalısınız."

"Mendelssohn'un Keman Konçertosu'ydu," diyorum kendi kendime konuştuğumu sanarak. Genç adam şaşırıyor. "Mendelssohn'un Keman Konçertosu mu dediniz?" "Ah evet, o anda aklıma bir melodi gelmişti de..."

En fazla bir buçuk saat olarak planladığımız görüşme iki saati çok aştı, epeyce de yordu beni. Sağlığım hâlâ biraz kırılgandı. "Sizi yorduğumun farkındayım ama son bir şey sormak isterdim," dediğinde ferahladım. "Sıradan gibi görünen bir soru, özel bir merak benimki," dedi genç adam. "Dünya sahnelerinde alkışlanan, yaşamı müziğe ve sesine odaklamış bir diva olmak nasıl bir duygudur, insan bu ağırlıkla nasıl başa çıkar?"

O anda içimden geleni söyledim:

"Dışarıdan görüldüğünden daha ağır bir yükür. İnsan bazen başa çıkmakta zorlanır. Başa çıkamadığım, altında ezildiğim zamanlar oldu."

"Ezilmediğinize göre, hâlâ sesinizle, sanatçı kişiliğinizle dimdik ayakta olduğunuza göre, nasıl atlattınız, nasıl başardınız?"

"Yaşama içgüdüsünün gücüyle... Müzik ve onun aracı olan sesim benden ayrı bir şey değil. Yaşamayı sürdürebilmem için sesimi önce kendi içimde duymam, sonra da çığlık olup başkalarına ulaşmam gerekiyordu."

Çocukluğumdan beri çığlık atma ihtiyacı duyardım. Sesim yaşam çığlığımdır."

"Piyano çalmalı, en azından keman." Küçük kız bağırmak, kendi sesini dıymak istiyor. Ne piyano ne keman, araya başka ses girmemeli, onun sesini gölgelememeli. Şarkıya mecbur, kendi sesine mecbur. Şarkı bile yetmiyor ona, çığlık atmak istiyor. Öyle bir çığlık ki kayalıklarda yankı-lansın, dağ başlarından aşır Kafdağı'nın ardındaki masal ülkesine ulaşsın, ovalara yayılsın, dünyayı kaplasın, dünyanın çığlığı olsun. Korkuyor, çok korkuyor; korkusunu sesiyle bastırıyor. Taş merdivenin ilk basamağına oturmuş sözleri anlaşılmayan bir şarkı söylüyor. Bir dil uydurmuş kendine, şarkıyla uyumlu, yumuşacık bir dil. İçinde bir pınar var, şarkı olup da akmazsa yüreğini çatlatacak bir ulusu. Minik elini göğsüne bastırıyor, orada çırpınan kuş uçup kaçmasın, diye. Tiz perdeden başlayan şarkı her nakaratta bir oktav yükseliyor, küçük kız bilmeden sesinin yoğunluğunu deniyor. Her yükselen oktavda bir zafer çığlığı atıyor. Nefesi kesiliyor birden, sesler susuyor, derin bir karanlığa yuvarlanıyor. Annesinin kollarında kendine geliyor: "Şarkım ormana kaçtı, orman çok karanlıktı, kötü kuşlar vardı, cinler vardı, şarkım korktu."

Binlerce dinleyicinin doldurduğu açık hava sahnesinden gecenin lacivert karanlığını okşayan ses ağır ağır yükseliyor. Gece, sesini yumuşacık bir tülbent gibi sarmalıyor.

Sahne ışıkları; dümdüz siyah tuvaleti içinde selvi gibi uzanan sopranoyu, bir de arkasındaki "ruhlar ormanında gece" dekorunu aydınlatıyor hafifçe. Opera ve şan dünyasında kendinden söz ettirmeye başlayan genç yeteneği dinlemeye gelmiş seçkin bir dinleyici kitlesi. Zor beğenen, çok eleştiren, kendi müziklerine meftun ve kıskanç bir kitle. "Bu kızın repertuvarına bu kadar güç parçaları alması küstahlık değil mi biraz!"

Küçük kız oturduğu taş merdivenden usulca kalkıyor. Sesi almış başını gidiyor, geri çağırması gerek. Kötü cinler ormanında kaybolan ses geri gelmez bir daha, korkuya kapılıyor, sesinin peşine düşüyor. "İnanılmazdı, muhteşemdi, cezbeyle kapılmış gibiydi, kendi sesinin peşine takılmıştı sanki. Donup kalmıştık, sahnedeki genç sopranodan değil de bilinmeyen bir kaynaktan fışkıran bu olağanüstü ses bütün dinleyenleri girdap gibi içine, kendi karanlığına çekmişti. Sonra bir şey oldu..." Ünlü bir müzik otoritesinin konser sonrasında yazdığı satırlar.

Bir şey olmuştu; ormana kaçan sesinin peşinden koştururken bir süre sessizliğe gömülmesine, başka bir dünyaya geçmesine neden olan bir şey.

Küçük kız sesini yitiriyor. Ses ormana kaçıyor. Aysız bir gece; orman karanlık, çok karanlık. Cinler ağaçların arkasına saklanmış, ağaçlar kötü ruhlara dönüşmüş. Kötü gece kuşları uçuyor. İncecikten bir keman sesi duyuluyor uzaktan. Dost bir ses, tanış bir ses. O sese doğru koşmak istiyor. Sonra başka bir ses; avcının borazanının geceyi yırtan, ölümü çağıran sesi. Ceylanlar kaçışıyor av köpeklerinin ve kötü kuşların önünden. Küçük kız vuruluyor. "Ruhlar ormanında gece" dekorunun önünde kendinden geçmiş baygın yatıyor. Dalga dalga hareketlenen dinleyiciler, susan müzik, üstüne eğilmiş yabancı yüzler, cankurtaran sireni, karanlık, koyu karanlık...

Bir şey olmuştu.

Hiç hesaplamamıştım, içimden geldiği gibi konuşmuşum ama genç adamın istediği parlak cümleyi de kurmuşum işte. Haberi ya da söyleşiyi yayımlarken bu sözlerimi başlığa çıkaracağından emindim.

Teşekkür edip gitmeye davranırken, "Az kaldı unuttuyordum, heyecanıma verin," dedi, "arşivde fotoğraflarınız var tabii, bu yüzden fotoğrafçı getirmedim, onun

çekecekleri de arşivdekilerden farklı olmayacaktı. Sıradan olmayan birkaç fotoğrafınızı isterdim; çocukluk fotoğraflarınız ya da konservatuvar yıllarınıza ait bir-iki fotoğraf.”

Yine mi fotoğraf! Mistik güçlere, sembollere, göksel işaretlere inanan biri olsaydım genç müzik muhabirinin birkaç özel fotoğraf istemesini kaderin işareti ya da uyarısı sayardım. Neyse ki çocukluğumdan beri hurafelere, boş inançlara, mistik düşüncelere karşı şerbetliyimdir; öyle yetiştirildim. Özellikle babam, kızının Batı’nın bilim ve sanat düşüncesiyle, aydınlık bir kafayla yetişmesine önem verirdi. Ara sıra ziyarete gelip beş-on gün kalan bir yaşlı hala dışında evde namaz kıldığını, dinî merasimler yapıldığını hatırlamam. Teyzem Ramazan’da oruç tutardı ama öyle otuz gün değil; kadir gecesinde ya da son on günde. Küçükken ben de heveslenirdim oruç tutmaya. Çocuğun orucu üç öğün yiyerek olur, derlerdi. Bayramları kutlardık; şeker bayramını, kurban kesilmese de kurban bayramını. Ben mevlitleri severdim. Evde mevlit okunmasa da konu komşunun okuttuğu mevlitlere gidilirdi. Annem başına beyaz bir örtü atardı, öteki kadınlar da öyle. Kâğıt külahlar içinde peynirşekeri, akideşekeri dağıtılırdı. Mevlit okuyan hocayı büyülenmiş gibi dinlerdim; ben okusam şarkı gibi okurdum, diye düşünür, mevlithan olmayı düşlerdim.

Nedense yalan söyledim, “Özel fotoğraflar bulabileceğimi sanmıyorum,” dedim. “Sekreterime sorarım, bulabilirse iletir size.” Toplayıcı’ya sormalısın, onda vardır, diyecek halim yoktu tabii.

Ertesi gün, tahlillerimi yaptırmak için tanı merkezine gitme bahanesi yetiştirdim, daha ertesi gün de müzik çevrelerinden iki eski arkadaşımın geçmiş olsun ziyareti. Ama fotoğraf dolu kocaman karton kutunun çalışma odasının bir köşesinde beni beklediğini biliyor-

dum. Bir ara Gülizar'a, "Bunlarla uğraşmak istemiyorum, olduğu gibi at, ama kimsenin eline geçmemesi için yak hepsini ya da tek tek yırt," demek geçti içimden, sonra vazgeçtim. Hastalıklı bir ruh haline, garip bir paranoaya kapıldığım düşüncesiyle kendime geldim. Alt tarafı fotoğraf, insanın yaşanan anları dondurup sonsuzluğa taşıma ihtiyacının malzemelerinden biri. İnsan denenilen yaratık ânı yaşamakla yetinemiyor, yaşadığını belgelemek, geriye kendinden birşeyler bırakmak istiyor. Doldurduğumuz CD'lerin amacı da aynı değil mi?

Nihayet cesaret ettim işte! Karton kutudaki büyük sarı zarfların en yıpranmış görünenlerinden birkaçını alıp içindekileri divanın üstüne yaydım. Kenarları tırtıklı, sarı lekeli, yer yer kırılmış kartonlara yapıştırılmış aile fotoğrafları... Kılıç kuşanmış, subay elbiseli damat; sandıktan çıkan gelinliği giymiş, duvağını takmış, elinde yapma müge demeti tutan sarışın genç gelin, iki yanlarında anneler, babalar, anneannenin yanında kolları çıplak bırakan şık bir tuvalet giymiş teyzem, babamın sonradan benim de tanıdığım bir asker arkadaşı ve karısı, tanımadığım başka insanlar: bizimkilerin düğün fotoğrafı. Yine öyle büyük boy bir grup resminde bir futbol takımı var. Babam takım arkadaşlarının önüne uzanmış, bir kolunu yere dayamış, öteki kolunun altında futbol topunu tutuyor. Çok genç görünüyor, takım formaları da komik. Resmin sağ alt köşesinde eski yazıyla bir tarih var. Eski yazı rakamları öğrenmiştim, yazının mürekkebi uçmuş, epeyce silinmiş ama okuyabiliyorum: 1922. Babam futbola meraklıydı, gençliğinde kaleci oynadığını anlatırdı. Yine öyle büyük bir fotoğrafta Osmanlı paşası üniformalı, fesli, göğsünde nişanlar asılı, ağır havalı bir adam, yanında kızlı erkekli bir çocuk kalabalığı. Salonda asılı yağlıboya tablodaki paşaya benziyor. Odur belki de. Fotoğraftakilerin hiçbirini tanı mıyorum, zaten çok eski

bir resim, baba tarafımın pek övünülen paşa sülalesinden birileri olmalı.

Birkaç adet atlı fotoğraf da var. Bunlar daha yeni. Babam beyaz akıtmalı güzel bir at üstünde poz vermiş. İşte buna inanmazdım! Annem binici kıyafetiyle, elinde ince bir kırbaç, ayağında mahmuzlu binici çizmeleri, başında beyaz bir şapka, başka bir ata binmiş. O zamanlar kadınların ata binmesi de modaymış demek. Bir başka resimde at üstünde erkekli kadınlı bir grup var. Aralarında annemi seçebiliyorum. Hatırlıyorum, ben de daha küçücükken ata bindirilmiştim. Topçu birliklerinde atlar vardı o zamanlar. En uslu, en sakın hayvan seçilmiş, üstüne babamın ve seyisin yardımıyla oturtulmuştum. Küçük ayaklarım üzengilere yetişsin, diye alayın saracına özel eyer ve takımlar yaptırılmıştı. Hiç korkmamıştım. Daha ilk binişimde dizginleri ben tutacağım, tek başıma bineceğim, diye tutturmuştum da babam çok iftihar etmişti erkek gibi cesur kızıyla. En fazla beş, bilemedin altı yaşındaydım herhalde. Etrafa saçtığım fotoğrafları eşeliyorum, at üstünde bir fotoğrafımı bulamıyorum. Mutlaka vardır, babam kaçırmazdı böyle özel anları, Zeiss Ikon marka körüklü fotoğraf makinesiyle poz poz resimlerimi çekerti. Kim bilir nerededir, nereye dağılmıştır atlı resimler. Belki de Toplayıcı'dadır.

Annenin sitemkâr ve endişeli sesi: "Parmak kadar çocuğu atın üstüne tek başına oturtmaktan korkmuyorsun. Düşüp kafasını patlatsa, Allah korusun böğrüne, kafasına bir tekme yese ne olacak!" "Hiçbir şey olmaz ona, dengesi o kadar iyi ki; bacakları da uzun, tam bir binici." Küçük kız atın üstünde bir masal kuşuna binmiş gibi hissediyor kendini. Atını hafifçe mahmuzluyor; acıtarak değil, hadi uçur beni anlamında bir dokunuşla. At tırıs kalkıyor, yel oluyor. Küçük binici avazı çıktığı kadar bağlamak, sevinç çık-

lıkları atmak, şarkılar söylemek istiyor. Sonsuz özgürlük duygusu, rüzgâra karışmanın coşkusu.

Annenin kucagında, geniş bir kuşakla sıcacık gövdeye sıkı sıkıya bağlanmış, mısır tarlalarının arasından dörtnala geçiyorlar. At bizi kaçırıyor, diyor anne gülerek. Korkma, atlar nereye gideceklerini bilirler, evlerine dönerler. Çocuk korkmuyor. Hava serin ama o anne sıcağından bir giysiye bürünmüş, atın üstünde rüzgârla yarışıyor. Sonra kayalıklar, sonra loş bir koruluğun içinden, başına çarpan dalların arasından annesinin kucagina büzülerek geçişleri. Sonra aydınlık. Korkma...

Annemle birlikte ata bindiğimizi hatırlamıyorum. Çocuk masallarından birinde şeytanın küçük bir kızı atının terkisinde kaçırdığını, eskiden periler padişahının sarayına ait olan atın binicisini dinlemeden dörtnala saraya gittiğini, şeytanın kovulduğunu, küçük kızın peri padişahının kızı olduğunu, büyüyünce de beyaz atlı bir prensle evlendiğini okumuştum. Bellek dediğimiz dipsiz kuyu milyonlarca parçadan nasıl yepyeni bir anı, yeni bir hikâye yaratıyor!

Zarflar, küçük kutular, şeffaf dosyalar fotoğraflarla dolu. Kimisi eski, kimisi benim de bildiğim dönemlerden aile fotoğrafları, okul, arkadaş fotoğrafları. Benim de sınıf fotoğraflarım var öyle. Hem ilkokuldan hem de konservatuvar yıllarından. İnsan duygulamıyor geçmişi hatırlarken; eğleniyor da. Giysiler, saç modelleri, fotoğrafçının verdirdiği pozlar nasıl da değişmiş yıllar boyunca. Zarfların birinin üstünde "doğum ve bebeklik fotoğrafları" yazılı. Hah! İşte bunları merak ediyorum. Toplayıcı'daki fotoğrafların arasında bebeklik resimlerim yoktu, varsa bile o gün ortaya çıkarmamıştı. Nasıl bir bebekmişim bakalım, beni doğurduğunda annem nasılmış? Geç doğurduğunu, Anadolu'nun ücra yerlerinde gezer-

ken çocuk doğurmaya cesaret edemediğini anlatırdı.

Hayal kırıklığı: Zarftaki fotoğraflardan çıkan anne benim; kucığımdaki bebek de benim kızım. Bu pozları çok iyi hatırlıyorum. İstanbul'un o dönemlerdeki en ünlü fotoğrafçısı eve çağırılmıştı. Üç ayaklı fotoğrafçı seh-pasını, dadının bebeği tam resim çekileceği zaman getirip gözleri flaş ışıklarından zarar görmesin diye iş biter bitmez hemen beşiğine götürdüğünü, o gün kendimi çok yorgun hissettiğimi hatırlıyorum. Geceleri bebeği dadiya bırakmak istemediğimiz o ilk günlerde, bebek uyandıkça meme vermekten, ağladıkça sakinleştirmeye çalışmaktan bitkin düşüyordum gerçekten de. Uykusuzluk, yorgunluk yüzümde hüzne dönüşmüş. Bebeğiyle poz veren genç bir annenin bu kadar mahzun görünmesi gerek. Bakışlarım da yorgun. Bu "ben" bana ne kadar benziyor? Nasıl da kendine yabancılaşıyor insan kendi fotoğraflarına bakarken.

Sonraki günlerde fotoğrafların hepsini elden geçirdim. Bazılarına şöyle bir baktım, bazılarıyla birlikte geçmişe yolculuk yaptım. Artık beni korkutmuyorlardı. Kimisinin arkasında tarihler, notlar, yer adları vardı. Annemlerinkilerde, çocukluğumda çekilmiş olanlarda Latin alfabesiyle, daha eskilerde Arap harfleriyle. Bazen merak edip okuyor, bazen bir kenara atıyordum. Başlangıçta hepsini atmak fikriyle oturmuşken büyük karton kutunun başına, giderek hiçbirini atmaya kıyamaz olmuştum. Bizim gençliğimizde, soyağaçlarına meraklı köklü aileler dışında pek önem verilmezdi geçmişe ait nesnelere. Oysa şimdilerde aile kökenini araştırmak moda. Gençler bile aile tarihlerinin, kimliklerinin peşindeler.

Eski fotoğraflara ilgim arttıkça Toplayıcı'yı da anlamaya başlamıştım. Onunki hastalıktı kuşkusuz, üstelik zavalılığın bu işten para kazandığı, bir menfaat umduğu da yoktu. Bunları atacağıma, birkaçını ayırıp hepsini ona

versem dünyayı bağışlamışım gibi sevinir, Sultanım, diye diye yere göğe koyamazdı beni. Biraz kırgın, biraz buruk ayrılmıştık, sanırım onu kırmıştım; ama bahşetmeyi düşündüğüm bu hazine karşısında yelkenleri suya indireceğinden emindim.

Gün geçtikçe fikrimi daha parlak bulmaya başladım. Benim için gereksiz olan bu şeyler birinin işine yarayacaksa, birini mutlu edecekse neden atılsın? Kararımı verince bazı fotoğrafları ayırdım: annemle babamın düğün fotoğrafları, benim ilk konserimden, konservatuvar-dan mezuniyet töreninden bir-iki resmim, kızımın be-bekliği, birlikte geçirdiğimiz son tatilden bir fotoğraf, Olaf ve Jan'la çok güzel, duygulandırıcı bir fotoğraf: Korkunç kazadan hemen önce çekilmiş, hepimizin üstünde kayak kıyafetleri var. Bunlar gibi, unutulmuş ama bir kere buluştuktan sonra ayrılmaya kıyılamayacak an-lar, dondurulmuş yaşam kesitleri, konserve zaman parça-ları... Geri kalanlar Toplayıcı'nın olacaktı. Yakışığı buy-du. Hepsini büyük bir koli yaptırıp adresine postayla gönderecektim.

Sonra bir şey oldu. Daha doğrusu, fotoğrafların hep-sine üstünkörü de olsa baktıktan, bazılarını ayırdıktan sonra bir şey fark ettim: Hiç bebeklik fotoğrafım yoktu. Herhalde Toplayıcı'daki fotoğraflar arasındaydı bebeklik resimlerim. Bana gösterdiklerinde iki-üç yaşlarında görü-nüyordum, tarihleri de öyleydi. Doğumumda, bebekli-ğimde küçük Anadolu kentlerinde, köylerdeki askerî gar-nizonlarda, onun deyimiyle Şark'ta bulunduğumuz için imkân olmamış, fotoğrafçılara gidip resimlerim çektirile-memişti herhalde. Ama hem bana hem de fotoğrafa bu kadar meraklı olan babamın kendisinin çekmemiş olması imkânsızdı. Mutlaka annemdeydi o fotoğraflar. Toplayı-cı'nın bitpazarından topladığı naylon torbaların içinde, şimdi de raflara özenle yerleştirdiği, muhtemelen de üst-

lerine "Sultan'ın Fotoğrafları" etiketi yapıştırdığı kutuların içindeydi. Koleksiyonuna eklediği nadide bir parça, türü kalmamış bir kelebek olarak duvara iğnelenmiş cansız suretlerdi bebekliğim.

İnsan yaşlandıkça daha takıntılı oluyor, gereksiz ayrıntıları takıyor kafasına. Belki de eskisi kadar meşgul olmadığım, acayip şeyler düşünecek bol zaman bulabildiğim içindir. Tam da anılardan kaçtığım, arkamda özel şeyler bırakmamak için köşe bucak temizliğine kalkıştığım sırada kendime küçük bir özel hayat albümü yapma fikri saçmaydı, ama takmıştım kafama. O albümü yapıp kızıma göndermeyi, kendime bile itiraf etmeden, bir süredir için için pişiriyordum sanırım. Böyle bir albümde annemlerin düğün fotoğraflarından sonra boşluk olmamalı, doğum ve bebeklik fotoğraflarım da yerini almalıydı.

Albümüm için Toplayıcı'ya ihtiyacım vardı.

* * *

Yapbozun eksik parçaları

Onu ceptelefonundan aradım.

"İyi günler, ben..."

Adımı söylememe gerek kalmadan: "Ah! Siz..." Ses-sizlik...

"Müsait miydiniz? Rahatsız mı ediyorum yoksa?"

"Hayır, hayır; ben sadece şaşırdım. Beklemiyordum." Yine bir es, sonra: "Efendim."

Nasıl hitap edeceğine karar verememiş, bir an düşünmüştü. İlk karşılaştığımız günkü heyecanını, doğallığını, hesapsızlığını yitirmiş gibi geldi. Sultanım değil, efendim, demişti. Galiba hayal kırıklığına uğratmışım onu, kırmışım, incitmişim. En kötüsü de, bana biçtiği hikâyeye itiraz etmişim.

Gönlünü almak istedim.

"Sizi daha önce arayacaktım ama biraz rahatsızlandım son günlerde. Şu meşhur grip salgını beni de buldu. Ancak fırsat bulabildim."

"Çok üzüldüm, yani hem sağlığınız hem de sesiniz için gribe yakalanmanız büyük şanssızlık. Umarım sağlığınıza kavuşmuşsunuzdur."

"Evet, artık iyiyim. Atlattım samrım. Sizi aklıma takılan bazı fotoğraflar için aramıştım."

Bir de, kırılmış olabileceğinizi düşündüm, özür dile-

mek istedim, diyecekken vazgeçtim. Bu kadarı yeter, fazla yakınlaşmanın, senlibenli olmanın anlamı yok.

"Hangileri Sultanım? Aklıma takılan fotoğraflar dediniz de..."

"Bebeklik fotoğraflarım mesela... Evdeki albümlere baktım, bulamadım. Bir ihtimal sizdekilerin arasındadır."

"O günden sonra tekrar bakmadım doğrusunu isterseniz. Yani ben o gün sizi üzmüş olmaktan korktum, yani siz arzu etmediğiniz halde mahremiyetinize girmiş olduğum için kendime kızdım. O fotoğrafları görmeyi hak etmediğimi düşündüm yani ben."

Heyecanlanınca yaniler artıyor, makineli tüfek gibi art arda sıralıyordu sözcükleri.

"Lütfen böyle düşünmeyin. Asıl ben sizi anlamakta eksik kaldım, kırıcı davrandım."

"Hayır, hayır... Kırılmadım, sizi üzdüğüm, canınızı sıktığım için üzüldüm. Size kırılamam Sultanım. Şimdi hemen toplayacağım fotoğraflarınızı, kuryeyle göndereceğim hepsini size. Ya da isterseniz kendim getirebilirim."

Tam da, siz zahmet etmeyin, arabayı gönderir, şoförümle aldirtırım fotoğrafları, demeye hazırlanırken, vazgeçtim. Fotoğraflardan çok Toplayıcı'nın fotoğraflar üzerinden anlattığı hikâyeyi, bana biçtiği hayatı dinlemek, kendimi onun tuttuğu aynada görmek istiyordum.

"Siz göndermeyin, ben gelip alırım," dedim, kendim de neden böyle söylediğime hayret ederek. İşin büyüğü, o arşiv ya da çöp evdeydi. Oraya yeniden gitmeyi, toz, rutubet, tütün kokulu havayı solumayı özlemiştim sanki.

"Nasıl isterseniz efendim, benim için şereftir sizi evimde ağırlamak. Hafta sonu olursa daha rahat ederiz. Malum, tatil daha başlamadı, dersler sürüyor, çocukların ders saatlerinden çalmak istemem. Hele de müzik dersinden hiç."

Önümüzdeki cumartesi müsait miydi acaba? Müsa-

itti, dört gözle bekleyecekti cumartesi. Nereye gelmek isterdim? Nerede karşılamalıydı beni? Yaz evi dediği eve geleceğimi, karşılamasına gerek olmadığını söyledim. Evin yeri aklımdaydı, yine de ne olur ne olmaz, diye adresi bir kez daha aldım. Şoförünüz de hatırlar zaten, dedi. Cevap vermedim. Oraya yalnız gidecektim.

Özel yaşamımı umuma açmaktan, sanatçı kimliğim dışında kendimi etrafa sergilemekten hep kaçınmışım. Belki tuhaf ama özelimi kendimle bile paylaşmaktan, kendi hakkımda düşünmekten hoşlanmam. Duygularımın derinliklerine dalmak, bilinçaltımı kurcalamak huzursuzluk verir bana. Birara başvurmak zorunda kaldığım psikologum da şikâyetçiydi bu durumdan. Yardımcı olmuyorsunuz, bütün kapıları kapatıyorsunuz, demişti başarısızlığına sinirlenerek.

Bilerek yapmıyordum. Çocukluğumda ateşlenince gördüğüm karabasanlardan kalan bulanık izlerden, yakalayamadığım görüntülerden arda kalan tuhaf duygulardan, birden içime yapışan mide bulantısı, boşluk, hiçlik duygusundan korkuyordum. Toplayıcı, içinde ne bulacağımdan ürktüğüm kutunun kapağını fotoğraflarla aralamıştı. Buna karşı koyamamıştım. Karşı koyamadığım gibi, onun yol göstericiliği ve eşliğiyle çıktığım geçmişe yolculuktan bir çeşit haz duymaya da başlamıştım. Ama kendimi başkalarıyla paylaşmak istemiyordum. Toplayıcı maceranın parçasıydı, kutunun kilidiydi, ona mecburdum, üçüncü kişiler girmemeliydi bu dünyaya, akli fikri benim güvenliğimde olan şoförüm bile.

Cumartesi, Gülizar'ın izin günüdür, bu iyi. Arabayı siz mi kullanacaksınız, henüz tam iyileşmediniz, yorulmaz mısınız, gideceğiniz yer uzak mı, gibi soruları cevaplamak zorunda kalmayacaktım. Şoförüne hiçbir şey söylememeye, sadece arabanın bakımını yapıp garaja bırakmasını rica etmeye karar verdim. Ara sıra şehir içinde

biryerlere giderken arabayı kendim kullanmayı severim, hoş bir özgürlük duygusu verir bana. Şoförüm de alışkırtır, yadırgamaz. Sürücülüğümü de takdir eder, hem güvenli hem de çevik kullanıyormuşum, kadınların çoğu iyi sürücü olmazlarmış ama Hanımefendi başkaymış.

Altı-yedi yaşlarındaydım, babam kendi kullandığı askerî cipin direksiyonunu bana verirdi. Beni kucağına oturtur, kendisi frene, debriyaja basarken hantal direksiyona hâkim olmaya çalışmamı keyifle izlerdi. Vites değiştirmeyi bile öğretmişti. Hızla boy atıp on-on iki yaşlarında ayaklarımı pedallara yettiğinde, basbayağı araba kullanır olmuştum. Hızlı gitmeyi, hep daha hızlı gitmeyi isterdim. "Daha hızlı baba, daha hızlı, daha hızlı," diye bağırığımı şimdi bile hatırlıyorum.

Uzun, taşlı, tozlu, çamurlu yollar; yılan gibi sonsuz uzayıp giden kır yolları, patikalar ya da dağ yolları; bir yanı uçurum. Görünmeyen ırmağın, ıslatmayan sağanağın, uzaktaki çavlanın sesi. Benzin kokusu, motor homurtusu, kayalıklara vurup yankılanan ürkünç bir ses. Vahşi bir kuşun zafer ya da ölüm çığlığı. Alacalı bulacalı askerî araçlar, alacalı bulacalı giysili askerler. Baba tatbikata gidiyor. Bu savaş bitse artık, diyor anne. Derme çatma lojmanın pencerelerinde kalın, siyah storlar. Karanlık çöküp de lüks lambaları yakılınca kara perdeleri çekmek gerek ki düşmana hedef olunmasın. "Hitler orduları Yunanistan'ı işgal etti, Hitler orduları yaklaşıyor, Rusya cephesi zorluyor." Parazitli RCA radyoda akşam ajansı. Baba tatbikata gidiyor yine, küçük kız çok korkuyor. Hitler ejderha olmuş, ağzından alevler saçarak komutan babayı kovalıyor. Tam yakalayacakken kan ter içinde uyanıyor kâbustan. Tatbikat: alacalı bulacalı cipler, GMC'ler, katanaların çektiği top arabaları, koşuşturan askerler. Tatbikat nedir baba? Savaşa hazırlanmak için, sanki düşman karşıdaymış gibi

yapmak, bir çeşit savaş oyunu. Düşman kim baba? Hep değişir küçük kızım. Hep değişiyorsa nasıl tanırsın düşmanı? Yurdumuza, askerimize zarar verişinden. Beni de götürür müsün tatbikata? Çocuklar gitmez güzel kızım. Çocuklardan düşman olur mu babacık? Sessizlik... Olmaz, değil mi? Olmaz kızım. Hadi git oyna sen, korkma, babanın topları, askerleri öldürür düşmanı.

Yol yılan gibi kıvrım kıvrım uzanıyor. Alacalı bulacalı kamyonların arkasına bindirilmiş insanlar. Ama tüfekleri yok, nasıl öldürecekler düşmanı. Toz içinde kalmışlar, ağızlarına burunlarına toz dolmuş. Ağzında toz ve kum tadı. Susamış, ağzı kupkuru; su istiyor. "Dayan, biraz sonra, biraz sonra... makineden inince. Sus, sakın ağlama." Irmak orada köpüre köpüre akıyor. Neden su vermiyor kimse? Babanın askerlerinin öldürdüğü düşmanlar yolun kenarında, uçurumun yanı başında üst üste yattıyor. Su istiyor, ağlıyor, annesinin etekleri arasına saklanıyor sesi duyulmasın, diye. Taşlı, çukur, tozlu yolda sarılarak gidiyorlar. Benzin kokusu, motor homurtusu. Birçok avcı birçok tüfekle, kaçan bir ceylana ateş ediyor. Kurşun sesleri kayalıklara vurup yankılanıyor: tak... tak... tak... tak... Ceylan vurulup ırmağa düşüyor. Tak... tak... tak... tak... Avazı çıktığı kadar ağlamaya başlıyor. Sus, sus, korkma, su verecekler sana, korkma, saklan eteğimin altına.

Bu savaş bir bitse. Her gece kâbus görüyor bu çocuk. Hitler babasını öldürecek diye korkuyor. Geçti küçük kızım, geçti. Baba yarın tatbikattan dönecek. Yine cipe bindirir mi beni anne? Sen de kızmazsın değil mi? Bindirir canım, hayır, ben de kızmam. Ben cipi, otoları, atları çok seviyorum anne. Çok çok çok hızlı gitmek istiyorum, uçmak istiyorum.

Ben yolları hızla arkamda bırakmayı seviyorum. İki buçuk-üç saatlik yolu cumartesi trafiğine rağmen iki saatte almayı başardım. Her işte ölçülüyümdür ama direksiyona

oturunca bazen kendime hâkim olamam, bastırılmış duyguların, gemlenmiş heyecanların dışa yansması belki de.

Yola çıkarken, geleceğimi haber vermiştim. Denize paralel yola girerken bir kez daha cepte telefonundan aradım. "Bekliyorum efendim. Kapıda olacağım."

Buraya ilk gelişimde, Toplayıcı ile ilk karşılaşmamızda hava serindi, şimdi bahar patlamış; erikler, kirazlar çiçekte. Sahil boyunca dizilen gösterişsiz, mütevazı yazlık siteler, küçük bahçeli evler canlanmaya başlamış. Kimisi bahçesini düzenliyor, kimisi camlarını, çerçevelerini onanıyor.

Toplayıcı'nın evinin bulunduğu sitenin girişini, üzerinde beyaz martılar uçuşan mavi flamasından hemen tanıdım. Flamayı görmeme de gerek yoktu zaten, Toplayıcı site girişinde bekliyordu.

Direksiyonda beni görünce şaşırdı. Bir an ne yapacağına karar veremedi. Yazlık sitenin otoparkı birkaç yüz metre ilerdeydi. Yürüyerek gidebilirdi, yine de "buyurun" deyip ön koltuğu işaret ettim. Kapıyı açıp yanıma ilişti. "Yalnızsınız," dedi.

"Evet yalnızım, şoförümün izin günü bugün."

"Bugün cumartesi, hava da güzel, trafik yoğun, yorulmuşsunuzdur."

"Araba kullanmayı severim, hele de uzun yollar rahatlatır beni. Müzik dinleyerek saatlerce sürebilirim."

"Gençlikte sorun olmaz, ama insan yaşlandıkça..."

"O kadar yaşlı mıyım sizce?"

Pot kırdığını yüzüne vurmanın keyfiyle haince gülümsüyorum.

"Yani Sultanım, hayır, tabii ki hayır. Estağfurullah... Yani ben, yorulmanıza üzüldüm, demek istemiştim. Siz hiçbir zaman yaşlanmazsınız, yaşlanmayacaksınız yani."

İlk geldiğimizde bomboş olan park alanında bu defa birkaç otomobil var.

Arabayı park etmeye çalışırken, “Yaşlandım,” diyorum. “Günbegün hissediyorum yaşlandığımı. Ama henüz araba kullanamayacak kadar değil.”

Birbirine benzeyen küçük evlerin önünden geçip Toplayıcı'nın anılar ya da çöpler evine giriyoruz, o sihirli zaman makinesine.

* * *

Bu defa evi hazırlamış. Masanın önüne iki eski koltuk konmuş, araya beyaz dantel örtülü bir sehpa yerleştirilmiş.

“Geleceğinizi öğrenince elimde size ait ne varsa tasnif ettim, düzenledim,” diyor masanın üstündeki kutuları işaret ederek.

Teşekkür ediyorum. “Size zahmet vermek istemedim ama evi toplarken bebeklik fotoğraflarımın eksik olduğunu fark ettim. Babam fotoğrafa pek meraklıydı. Kendi çektikleriyle yetinmezdi, her doğum günümde, hele de İstanbul'da, Ankara'daysak şehrin en iyi fotoğrafçısına götürülürdüm. Annemin hamileliğini, benim doğumumu, kundaktaki halimi o eski körüklü makinesiyle mutlaka çekmiştir. Evde bulamayınca belki sizdedir, diye düşündüm. Onların annemin albümlerinde olması gerekiyor. Tabii oraya buraya savrulup yitip gitmediyse...”

“Bebek fotoğrafları vardı, hatırlıyorum. Şimdi birlikte bakarız. Çay hazır, önce bir çay içmez miydiniz? Yoksa soğuk bir şey mi emrederdiniz?”

“Çay... Çay iyidir. Üstelik şu gıcıkta bir türlü kurulamadım, sıcak sıcak çay boğazıma da iyi gelir belki.”

Çay getirmek için odadan çıkınca, duvarlar boyunca yerden tavana kadar uzanan raflardaki kitaplara, dergilere, dosyalara, içinde kim bilir kimlerin hayatlarının saklandığı kutulara, yere dağılmış eski el ilanlarına, sinema

afişlerine, gazete kupürlerine bakıyorum. İçime kasvet çöküyor. Bu odada, yaşayan hiçbir şey yok. İnsanlar, yaşamlar, düşünceler, sesler, renkler, anlar: Her şey dondurulmuş. Bir kelebek koleksiyoncusunun karton levhalar üzerine yan yana iğnelediği ölü kelebekler gibi, üst üste, yan yana duruyor. Ölü kelebeklerin arasında kendimi arıyorum.

“Bendeki fotoğrafların hepsini elden geçirdim. Evet, bebek fotoğrafları var ama hepsi size mi ait başka bir çocuğa mı karar veremedim,” diyor elinde çay tepsisiyle odaya girerken.

Birden bebeklik fotoğraflarımın peşinde koşmayı da, buraya gelmiş olmayı da saçma buluyorum. Bebeklik fotoğraflarım olsa ne olur, olmasa ne olur! Yaşadığıma göre elbette doğmuşum işte... Bebeklik fotoğraflarımı aramak bir bahane. Neyin bahanesi? Bu adamda, bu evde beni çeken ne var? Bana yakıştırdığı hayat mı, yoksa hayalinde kurduğu, fotoğraflarla süsleyip püslediği hikâyenin hayalî kahramanına duyduğu hayranlık mı? Hangi sanatçı alkışların, arzu ve tapınma nesnesi olmanın çekiciliğinden kurturabilir ki! Hele de artık yavaş yavaş etrafındaki hayranlık halesi gevşemeye, dağılmaya başlamışsa...

“Kendi çocukluk albümünüzü yapmaya karar vermenize sevindim. İnanın bana, insanlar geçer fotoğraflar kalır,” diyor.

“Böyle bir kararım yok, sadece aklım takıldı o fotoğraflara. Yapbozun bir parçasını bulamamak gibi bir duygu. Önemli de değil zaten.”

“Önemli, hem de çok önemli. Kayıp taş insanın aklına takılır. Ama dert etmeyin, albümünüzü mutlaka tamamlarız. Bebek fotoğrafları, çocuk fotoğrafları şu kutuda. Siz bunlara bakarken sevdiğiniz bir müzik koyayım CDçalara, isterseniz sizin sesinizden...”

"Hayır, kendi sesimi dinletmeyin bana. Yumuşak, biraz da neşeli bir şey. Siz nasıl isterseniz..."

"Siz varken ben nasıl cüret ederim müzik seçmeye Sultanım. Neşeli demeseydiniz bir Bach ya da bir ut tak-simi koyardım."

Cevabımı beklemeden, rafların üstüne yığılmış CD'lerin arasından birini seçiyor. Küçük odayı dolduran müziğe kulak veriyorum.

"Mozart'ın flüt konçertosu," diyorum.

Uykuyla uyanıklık arasında duyulan, bir yaklaşıp bir uzaklaşan flüt sesi. Gece: önce turuncu, sonra mor, sonra süt-lü kahve, sonra birden lacivert. Gece önce ılık, sonra fe-rah serin, sonra soğuk, en sonunda dondurucu ayaz. Flüt sesi: önce uzaklardan gelen bir şarkı, sonra zil seslerine, çingiraklara karışan belli belirsiz bir ezgi. Bir ninni: flüt eşliğinde, hüznü, yanık, usul. Toprak kokusu, ceviz yap-rağı acısı, taze biçilmiş çimen. Gece yıldızlı, yıldızlar avu-cunun içinde; kulağına fısıldanan sevgi sözcükleri. Çocuk flütün nağmelerine karışıyor, tanıdık kokuların ipine sarı-lıp ninniye tutunarak yıldızlara tırmanıyor. Flüt susuyor, sesler duyulmaz oluyor; saçlarında, yanaklarında dolaşan bir kelebek. Sonra sessizlik, sonra... derin, dingin bir çocuk uykusu ya da...

Bir keman sesi. İncecikten, vızıltılı bir keman. Durup durup hep aynı yerden yeniden başlıyor. Aynı ezgiyi tekrar-lıyor. Sesler. Bağırışlar. Keman sesinin çizdiği tozlu bir yol. Sıcak. Kalabalık. Keman bir gülüyor, bir ağlıyor. Mavi bal-dıran çiçekleri, dikenler, böğürtlen çalıları. Su sesi, yumu-şacık akan bir dere gibi... keman mı suyu taklit ediyor, su mu kemani? "O tarafa bakma!" Uçurumun kenarında sallanan bir kırmızı kurdele. "O tarafa bakma!" Bir yırtıcı kuş çığlığı. Keman susuyor, dere şarkı söylüyor, neşeli bir şarkı. Üzerine inen koruyucu bir örtü. Tanıdık, güven veri-

ci koku. Sonra yarım kalmış bir nota, çekilememiş yay; sessizlik, karanlık.

“Evet, flüt konçertosu. Ben flütü severim, iyi çalınan kavalı da. Çocukluğumda bütün gün kaval çalan bir çoban tanımıştım. Keşfedilmemiş bir müzik dehasıydı. Onun kavalını dinlerken büyülenirdim, kaçıp onun yanına gider, dizinin dibine oturur, saatlerce dinlerdim. Kavalı bana verdiği de olurdu, parmaklarım titrerdi heyecandan, nefesim kesilirdi, üfleyemezdim. Yani ben Sultanım, yani ben karınca kararınca müziğe yöneldiysem, müziği sevdiysem o çobanın kavalı yüzündendir. Yani ben sizi tanıdıysam, sesinizle büyülendiysen...”

“O çobana teşekkür etmemiz gerekiyor. Ben de fotoğraflarıma kavuştum böylece.”

“Görüyorsunuz, hayatta her şey birbirine bağlı, her şey bir bütün. Rastlantı yok aslında. Bağlantıları kavrayamadığımız, bütünün sırrına varamadığımız için rastlantıymış gibi geliyor bize. Her neyse, sizi sıkmayayım bu saçma sapan laflarla. Fotoğraflara bakalım, aradıklarınızı bulabilecek miyiz? Çocukluk, bebeklik fotoğraflarınızın tümü burada, ilk gelişinizde henüz tamamını tasnif edemediğim için gösterememiştım size.”

Kucağıma resimlerle dolu bir kutu koyuyor. “Siz bunlara bakarken ben çayı tazeleyeyim.”

Farbalalı, şık entarili bebekler, örgü başlıklı, örgü patikli bebekler, çıplak bebekler –yatağın üstüne çıplak yatırılmış, pipisinin görünmesine özel önem verilmiş bir erkek bebek–, annesinin kucağında, objektife şeytan şeytan bakan sevimli bir bebek. Hayır, bu benim annem değil. İşte annem, kucağında da ben! Nihayet kayıp yapboz parçasını buldum galiba. Kenarı hafifçe yanmış, sararmış bir fotoğraf; annem çok genç, gözlerinin içi gülüyor yine, ben kundaktayım. Beni iki koluna yatırmış, yapma be-

bek gibi tutuyor. Resmin arkasını çeviriyorum, silinmiş yazıyı okumaya çalışıyorum: "Nevsal'ın küçük kızı Nilüfer." Hay Allah! Biraz daha karıştırıyorum fotoğrafları. İşte yine annem, yine o bebek ve annemin yanında, onun koluna sıkı sıkıya sarılmış ben. Üç-dört yaşında olmalıyım. Belli ki bebeği kıskanmışım. Suratım somurtuk, dudaklarım sarkık. Fotoğrafi hiç hatırlamıyorum ama içimdeki kötü duyguyu hatırlıyorum. Annemin bağrına bastığı bebeği sevmiyorum, yerimi almasını istemiyorum.

Tazelediği çaylarla geri döndüğünde, "Bunların arasında bebeklik resimlerim yok," diyorum. "Annemlerin akrabalarının, arkadaşlarının çocukları bunlar. Bana ait olanlar hep daha büyükken çekilmiş fotoğraflar."

Sesime yansıyan hayal kırıklığını fark ediyor.

"Mutlaka biryerlerdedir onlar. Ama belki dağılmıştır, belki başka bir torbanın içinde kalmıştır. İki sarı zarf daha vardı. Araştıracam Sultanım."

"O kadar da önemli değil, yoksa yok, ne yapalım! Gereksiz bir takıntı benimki. Siz olmasaydınız bunlar da dağılıp gidecekti, haberim bile olmayacaktı varlıklarından. Annem benim gibi değildi, meraklıydı. Meraklıydı da ne oldu? Ölümünden sonra hepsi bir yana dağılmış işte."

"Evet, hepsi bir yana dağılır, sonra benim gibi takıntılı biri bulur onları; hikâyeleri yeniden kurar, soluk suretlerdeki cansız akisleri yeniden yaşama döndürür. Muhteşem hayatlar yazar onlara. Sonra..."

"Sonra ne" der gibi baktım yüzüne ama devamını getirmedi. Sonra o da ölür, toplanan her şey yine dağılır, muhteşem hayatlar bir daha hayalhanemizde bile yazılamaz, diye geçirdim içimden. Hüzünlendim.

Sesinde muzip bir tınıyla, "Sizin bebeklik fotoğraflarınızı bulamadık ama, bakın burada neler var," diyerek elinde salladığı büyücek sarı zarfı uzatıyor. Birkaç dakika önce odaya yayılan ağır havayı dağıtmak istiyor sanki.

“Bu fotoğrafların hepsi aynı zarfın içindeydi, dağılmamıştı. Zarfın üstünde, bakın sağ alt köşede ‘Arya ile annesi’ yazıyor.”

Duraksıyorum. O fotoğraflardan mı, yoksa kızımı Toplayıcı ile paylaşmaktan mı korkuyorum? Zarf bir an ikimizin arasında kalıyor. Merak galip geliyor, zarfa uzanıyorum.

“Annemin yazısı,” diyorum. “Demek ki tahminimiz doğruymuş, fotoğraflar annemin evi boşaltılırken yanlışlıkla atılmış. O günlerde yurtdışında bir konser turnesindeydim, evle hiç ilgilenemedim. Cenazeden sonra da bir-iki işi yoluna koyup, avukatıma vekâlet verip ayrıldım. Evi kendim toplayabilseydim, atılmazdı bunlar.”

Anneme karşı mı, kızıma karşı mı, hayata karşı mı; anlayamadığım bir suçluluk duygusu yayılıyor içime. Zarfı açmıyorum. Önümdeki sehpanın üstüne koyuyorum yavaşça. Çay fincanına uzanıyorum vakit kazanmak için.

“Öteki kutulardaki fotoğraflara da bakmak ister miydiniz?” diyor. Zarfı açmadığımın farkında değilmiş gibi davranıyor. İçindeki fotoğrafları tek tek incelemiş olduğundan adım gibi eminim ama renk vermiyor. Bu fotoğraflara kendi hikâyesini yazamadığından mı ya da mahremime daha fazla girmekten korktuğundan mı, bilmiyorum. O, bu zarfın içinde beni incitecek bir şey olduğunu seziyor sanki.

“Arya benim kızımdı.”

Sesime en sıradan, en olağan rengi vermeye çalıştığım halde, üç sözcük odanın ortasına düşüyor. Aynı anda flüt konçertosunun son notaları çalındığı ve müzik sustuğu için belki.

Bir an sessiz kalıyor, sonra sözcüklerini dikkatle seçmeye çalışarak, “Kızımdı dediniz?” diyor.

Sormak istediğini hemen anlıyorum, di’li geçmiş ekini kaldırıyorum, “kızım” diye düzeltiyorum.

"Sizin kızınız olmak! Ne büyük mutluluk, nasıl bir şans! Kim bilir ne güzel, ne mükemmel bir anneydiniz. Yeteneğiniz, bu ilahî sesiniz kızınıza geçmiş olmalı. İşte, görüyorsunuz, bu, Allah'ın seçilmiş kullarına bahşettiği bir ayrıcalık. Ne kadar mutlu olmalısınız, kızınız da sizin gibi bir annesi olduğu için kim bilir nasıl gurur duyuyordur. Adından çıkarmalıydım, Arya ne güzel bir ad. Ne kadar yakışıyor sizin kızınıza."

Susabilirim, zarfı alıp başka bir konuya geçebilirim. Arya'yı kurcalamasına izin vermeyebilirim. Ama nedense daha fazla açıklamak intiyacı hissediyorum.

"Arya güzel bir ad gerçekten, babası istemişti o adı. Ama ben Arya'ya iyi annelik yapamadım. Evliliğimi mesleğimle, yani müzikle birarada yürütemedim. Müzik, hele de opera, ya hep ya hiçtir, yarı zamanlı yapılmaz. Eşim kendimi bütünüyle müziğe vermemi destekliyordu, çocuğu o üstlendi. Sonra da, sonra da ayrıldık işte. Kızımız babasıyla büyüdü. On üç yaşından sonra onu görmedim."

"Yani eşiniz göstermedi, öyle mi? Hem de sizin gibi bir anneye... Ne acımasızlık!"

"Hayır, tam böyle sayılmaz. Kendiliğinden oldu. Çocuğumuzun ikimiz arasında çekiştirilmesini istemedik. Hani vardır ya, hafta sonları alınır babadan ya da anneden, sonra teslim edilir. Parçalanmış bir yaşam gibi. Bir de sürekli yurtdışında yaşıyorsanız, biraz da yersiz yurtsuz, göçebeyseniz olacak iş değil. Açık sözlü olmak gerekirse, kızımdan ben vazgeçtim. Aile hayatını, anneliği taşıyamadım. Genlerimde yoktu sanırım."

"Genler meselesi değil bu, yükünüz çok ağırdı. Siz de söylediniz Sultanım, müzik paylaşılmaya gelmez. Yine de ben... Ben sizin çok iyi bir anne olduğunuzdan eminim."

Hikâyesini mi korumak istiyor, beni mi? Kafasında yarattığı divaya, muhteşem hayatın muhteşem kadınına

toz konmasın, diye çabalıyor. Ama sesi kırık, kırgın, söylediğine kendisi de inanmıyor sanki. Sonra kendini toparlıyor; hikâyesinin gölgelenmesine, romanının başkahramanının yara almasına tahammülü yok.

“Bu ne büyük fedakârlık, müzik uğruna nasıl bir özveri... Bunu ancak sizin yüreğiniz, sizin çelik iradeniz başarabilirdi.”

Başardığım nedir, bilmiyorum. Bugüne kadar düşünmemiştim, şimdi ne neyin bedeliydi, ne uğruna hangi fedakârlık sorusu belli belirsiz yokluyor kafamı. Huzursuzlanıyorum. Neden bu kadar açıldım bu takıntılı adama, neden izin verdim mahremiyetime dalmasına! Bu ne samimiyet; ne oldu bana, neredeyse bütün hayatımı anlatacağım! Neyse ki laubalileşmiyor, hatta eskisinden daha mesafeli diyebilirim.

Artık olan oldu. Zarfın içindekileri boşaltmadan, gelişigüzel bir fotoğrafı çekip çıkarıyorum. Arya'nın doğum günü fotoğrafı; pastanın üzerindeki mumlara bakılırsa dört yaşına giriyor. Annem ve kayınvalidem küçük kızın iki yanında ayakta duruyorlar. Arkada kocamla ben. Herkes çok mutlu görünüyor, herkes gülümsüyor. Arya şaşkın, kocaman kara gözlerini pastanın mumlarına dikmiş. Fotoğrafı, Toplayıcı'ya uzatıyorum.

“Kızım kime benziyor sizce?”

“Hayret verici şekilde size benziyor. Sizin aynı yaşlardaki halinize.”

“Evet, çocukken benim çocukluğuma benzerdi. Şimdi...”

Susuyorum. Kızımın şimdiki halini görmek isterdim. Kırk yaşlarında koskoca bir kadın o, görsem tanır mıyım bilmem.

“Bebeklik fotoğrafları da var o zarfta, düşündüm de belki sizinkilerle kızınızinkiler karışmıştır.”

Zarfın içindeki fotoğrafları incelemediğini, hatta

zarfı açmadığını söylememiş miydi? Kendini ele verdiği-
ni fark edip suçlu suçlu gülümsüyor.

Zarfı kucağıma boşaltıyorum. Elimle şöyle bir karış-
tırıp dağıtınca hepsinin renkli olduğunu bir bakışta gö-
rüyorum. Hepsi Arya'nın fotoğrafları... Üç aylıkken, altı
aylıkken, yürütecine tutunarak ilk adımları attığı günler-
den fotoğraflar, benimle, babasıyla, aile ile, İngiliz mü-
rebbiyesiyle birlikte çekilmiş fotoğraflar...

"Benim bebekliğimde renkli fotoğraf yoktu. Bırakın
babamın o körüklü makinesini, fotoğrafçılarda bile yoktu.
Sizdeki o üç-beş yaş resimlerimin hepsi siyah-beyaz." Şa-
kacı bir sesle ekliyorum: "Bebekliğim kayıp benim, siz bit-
pazarından toplamasaydınız bütün hayatım kaybolacaktı."

Yüzü kararıyor, üzgün, ürkek, ıslak bir bakış çöküyor
gözlerine; alt dudağı ağlamaya hazırlanan bir çocuk gibi
uzuyor.

"Böyle konuşursanız beni üzersiniz Sultanım. Sizin
hayatınız, yani siz nasıl kaybolursunuz? Sesiniz dünya-
nın dört bir yanında yankılandıkça, yürekleri doldurduk-
ça, müzik ansiklopedilerinde, opera tarihi kitaplarında
ölümsüzleştikçe, nasıl yok olur hayatınız! Eksik taşları
tamamlayacağım, bebeklik fotoğraflarınızı bulacağım,
size söz veriyorum. Bir küçük zarf vardı naylon torbanın
içinde. Biryerlere karışmış olmalı. Sonra aradım, bulama-
dım. Zaten bu evde ne bulunur ki bu dağınıklıkta. Yani
ben, yani mutlaka buraları düzenlemeliyim, o küçük zarf-
fı da bulmalıyım, yani sizin bebeklik fotoğraflarınız..."

Es vermeden, bir an duraksamadan konuşuyor. Bana
değil kendine sesleniyor. Hikâyesinin başlangıç bölümü-
nü yitirmiş, tam yayınevine teslim edecekken ilk sayfala-
rı bir türlü bulamayan acemi bir yazar o.

O anda her şey o kadar gerçekdişi, o kadar saçma ki,
gülmeğe geliyor içimden. Toplayıcı'yı kırmamak için ken-
dimi tutuyorum.

“Aldırmayın, hiç önemli değil: benimki öyle bir meraklı işte. Hem, çok daha önemli fotoğraflar bulduk, değil mi? Kızımınkileri.”

“Evet, evet; yine de siz hiç üzölmeyin, hatırlıyorum şimdi. Evet, öyle bir zarf vardı, küçük bir zarf, muhtemelen muhterem babanızın, komutanın kendi çektiğı 6x9’luklar. Evet, evet; siyah-beyaz küçük çocuk, bebek fotoğrafları. Hay Allah, nereye soktum o zarfı! İyi saklayayım derken bulunmaz kılmışım işte! Benim özensizliğim, dikkatsizliğim.”

Öyle bir zarf olmadığından, bu beyaz yalanı beni üzmemek için uydurduğundan eminim.

“Artık canınızı sıkmayın lütfen. Bulunca gönderirsiniz bana.”

Bir daha buralara gelmeye hiç niyetim yok. O da seziyor bunu.

“Bir daha gelmezsiniz artık Sultanım. Yorulmanızı da istemem zaten. Hepsini vereyim fotoğraflarınızın. O küçük zarfı da bulunca adresinize gönderirim.”

“Hayır, hayır; ben evdeki gereksiz evrakı, fotoğrafları, ıvır zıvırı tasfiye etmeye çalışıyorum, yenilerini istemem. Sadece Arya’nın çocukluk resimleri olan zarfı alayım, kendisine vermek için. Ne de olsa o fotoğraflar kızıma ait.”

“Evet haklısınız, Arya’nın onlar. Bir şey daha var... Bilmem cesaret etmeli miyim?”

“Rica ederim, cesaret etmek ne demek, lütfen söyleyin.”

“İlk buluştuğumuzda, buraya ilk geldiğiniz, bana şeref verdiğiniz gün size söyleyememiştim. Şoförünüzden çekindim galiba, o da bilsin istemedim. Belki hoşunuza gitmez, diye düşündüm.”

Köşedeki eski ahşap masaya yöneliyor. Masanın küçük çekmecesini açıyor.

"İşte bu... Bir teyp kaydı."

"Eee, ne var bunda" der gibi yüzüne bakıyorum.

"Sizin özel olarak yaptığınız bir kayıt. Teyp kasedine bakılırsa epeyce eski olmalı, bunlardan hiç kalmadı artık."

"Siz dinlediniz mi? Ne var içinde?"

"Evet, dinlemeye cesaret ettim."

Hayal meyal hatırlıyorum. Annemin sevdiği şarkıları kendi sesimden kaydedip anneme armağan etmiş olabilirim. Doğum günlerinde falan yapardım böyle şeyler.

"Dinleyelim isterseniz, ben de merak ettim."

Kasedi müzik kutusuna yerleştiriyor. O âna kadar boş kalan ikinci koltuğa iliyor. Yıllar sonra kendi sesimi duymak tuhaf geliyor, yabancılaşıyorum, sanki başka birini dinler gibiyim. Genç bir ses bu. Pürüzsüz, duygulu ama işlenmemiş, gücünü vahşiliğinden alan bir ses.

Uzaklardan başlayıp giderek yaklaşan yumuşacık, usul, neşeli bir ezgi. İncecikten bir keman. Oymalı ahşap tavanda alevlerin kızıl ışık dansı. Yanık yonga, reçine, elma kabuğu kokusu. Gittikçe koyulaşan alacakaranlık. Uzaklardan, çok uzaklardan gelen bir uluma ya da bir yankı. Sonra kar sessizliği. Sessizliği okşayan keman, gecenin karanlığına dokunan bir ses. Kemanı karşılamaya çıkan tanıdık bir türkü. Sonra sessizlik paralanıyor. Keman susuyor. Susan neydi? Keman mı, çobanın kavalı mı? Bir gece kuşu. Kar sessizliğini yaran çığlık; çığlığa dönüşen türkü. Yarı yanmış odunlar, ocakta parıldayan korlaşmış yumrular. Ahşap tavandaki ışık-gölge oyununun sonu. İçeri dolan soğuk. Geceyi aydınlatan meşaleler. Karla dolmuş eşikte beliren gölge, üzerine kapanan türkü. Kara damlayan kan, laciverdi gecede kanlı karın eflatun mor rengi. Uzaklarda devlerin gölgesi. Çocuk karların üzerinde yatıyor. Issızlık, mutlak sessizlik. Uyku bastırıyor. Uyumamalı, uyumamalıyım. Kemanın sesi susuyor. Keman susmamalı, çocuk uyumamalı. Alpler'de

miydi, bir opera sahnesinde mi? Olaf'ı kürk ceketine sarmıştı. Kan yoktu orada, keman sesi de türkü de yoktu. Kimse bağırmamıştı. Görüntüler, sesler, kokular, duygular birbirine karışıyor. Belki de unutulmuş bir rüyaydı.

Kendi sesimi biraz yadırgayarak dinliyorum. Annemin sevdiği iki türkü: "İncecikten bir kar yağar, tozar Elif Elif diye" ve "Odam kireçtir benim". Sonra o zamanların modası iki tango: "Sevdim Bir Genç Kadını" ve "Papatyam"... "Kemanımla ona bir ses verebilseydim eğer" dizesine içinden, dudaklarını kıpırdatarak eşlik ettiğini fark ediyorum. Kasedi sonuna kadar sessizce dinliyoruz. Ses cızırtılarla tükeniyor. Toplayıcı oturduğu koltuktan kalkıp önüme geliyor, eğilip elimi tutuyor, saygıyla öpüyor. Elimi çekmiyorum. Bir an laubalileşeceğinden, fazla yaklaşığandan korktuğum için kendime kızıyorum. Onu anlamadığımı düşünüp eksikleniyorum. Tuhaf biri, farklı biri o.

"Bu parçaları bugüne kadar sizden iyi söyleyen çıkmadı."

"Abartıyorsunuz, türkülerle fazla ilgilenemedim, neler yapıyor izleyemedim ama yine de genç kuşaktan iyi icracıların olduğunu biliyorum."

"Hayır, abartmıyorum. Sizde farklı bir şey var. Hançerenize yerleşmiş kadim bir tını, yani anlatmakta güçlük çekiyorum ama şöyle diyeyim: Siz türkü söylemiyorsunuz, türkü oluyorsunuz."

"Buna benzer bir övgüye daha önce muhatap olmadım hiç. Opera eleştirmenlerinden biri, rolümü oynamadığımı, kahramanımla özdeşleştiğimi söylemişti. Bunu olumlu anlamda mı, eleştiri olarak mı yazdığını pek anlayamamıştım."

"Benim söylemek istediğim çok daha başka. Sizde, hani ne derler, içinizde, derununuzda türkülerin ruhu var. Ne yazık ki bunları kimse dinleyemiyor."

“Türkücü değilim, doğru. Halk müziğine uzak olduğumu da itiraf etmeliyim. Klasik müzik, hele de opera biraz tutucudur bu konuda. Ben de öyleyim herhalde.”

“Bu kasedi lütfen alın Sultanım.”

“Hayır, madem seviyorsunuz sizde kalsın. Kendi sesi mi dinlemeye meraklı değilimdir. Zaten geç kaldım. Artık kalkmalıyım. Cumartesi dönüş trafiği yoğun olur. Epeyce yolum var.”

Beni yine araba parkına kadar geçiriyor. Yazlık site-nin şehir merkezinden biraz uzak olduğunu bildiğim için, onu evine bırakmayı teklif ediyorum.

“Zahmet etmeyin,” diyor. “Bahar geldi artık, havalar ısınıyor, hafta sonlarını çoğunlukla burada geçiriyorum.”

Eşiniz gelmiyor mu, diyecekken kendimi toplayıp susuyorum. Bana ne adamcağızın özel hayatından.

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Telefonda sesini duyduğumda şaşırmadım. Arayacağını biliyordum. İnsan bir kez hikâyesinin peşine düştü mü yarıda bırakamaz, tümünü bilmek, okumak ister; hele de hikâyesi bir başkasının, bir yabancıнын eline geçmişse.

Bebeklik fotoğraflarını merak etmesini anlıyorum. Bebeklik, çocukluk fotoğrafları insanın en saf haline dönüşüdür. Poz vermemişsinizdir, kimseyi etkileme çabanız yoktur, “ne” iseniz “o”sunuzdur. Büyüdükçe safiyet azalır, başkalarına güzel görünme, geleceğe kalacak sureti süsleyip püsleme isteği öne geçer. Çocukluk fotoğrafları yalan söylemez.

Onun, çocukluğunun peşinde olması hoşuma gidiyor. Kendine hiç dönmemiş, kendi hikâyesiyle ilgilenmemiş, hikâ-

yesini de yazgısını da sesine teslim etmiş. Yaşadığı o muhteşem hayatın bedelini, kendi gerçeğini umursamamakla, belki de inkârla ödemiş biri. Ne mutlu bana, kendini hatırlamasında, geçmişine dönmesinde payım oldu. Elimden o kadar çok fotoğraf geçti, o kadar çok insan tanıdım, o kadar çok kişiye yaşadıkları hayatı katbekat aşan hikâyeler yazdım ki kafamda, artık insanların kendilerinin bile farkında olmadıkları, bilince çıkarmadıkları gerçek hikâyelerine ulaşabildiğimi sanıyorum. O'nun yaşamı benim en muhteşem eserim olacak, biliyorum. Ne kadar kaçmak isterse istesin, bu eseri ikimiz ortak yazacağız.

Derinliklerinde sırlar barındıran bir kadın O. Bu kadar büyük bir ses, böyle bir müzik mucizesinin içi bomboş olmaz. Oysa dış dünyaya karşı şaşırtıcı bir uzaklığı var; dışarıdan, başka bir yerden seyrediyor gibi hayatı. Dış dünya ona işlemiyor, insanlar ne kadar yakın olsalar da ona dokunamıyor, yüreğine nüfuz edemiyorlar, kuşandığı zırh aşılamıyor. Bir an boş bulunup açık verse, ânında kapanıyor, uzaklaşıyor. Şimdi biliyorum, bana bu yüzden kızmıştı ilk gelişinde. Fotoğrafların, sadece dışa karşı değil kendi içine de döşediği zırhı deleceğinden korkmuştu.

“Arya benim kızımdı,” derken sesi de yüzü de ifadesizdi. Sesine insanın bütün duygularını sığdırabilen, acıyı, sevinci, pişmanlığı, aşkı, nefreti, şefkati, özlemi sesiyle duyuran, sesiyle yaşatan, bizlere ulaştıran Diva, “Arya benim kızımdı,” derken robot duyarsızlığındaydı.

Ne kadar usta hikâyeci olursanız olun bir kadını, hele de anne kadını eksiksiz tanıdığınızı, anladığınızı iddia edemezsiniz. Karıma ondan mümkün olduğunca az söz etmeye kararlıydım ama kızıyla ilişkisinde, daha doğrusu ilişkisizliğinde ancak bir kadının, bir annenin anlayıp çözebileceği duygular olduğunu seziyordum. Karıma muhtaçtım.

Onun, Diva'ya tutkuya varan hayranlığımı normal bulmadığını biliyordum. Nesneleri, özellikle de fotoğrafları toplama

merakım gibi, O'na duyduğum müzikseverliği aşan ilgi de karımı huzursuz ediyordu. Kıskançlık değildi; akıllı, dengeli bir kadındır karım. Ruh sağlığımın bozulduğunu düşünüyor, benim için endişeleniyordu. Toplayıcılık merakımı başta hoş bir özellik, kocasının ilginç bir fantezisi saymış, yıllar geçip evliliğimiz eskidikçe, hele de bu merak beraberliğimizden zaman çalıp dar aile bütçemize de dokundukça sinirlenmeye başlamıştı.

"Arya kızımdı," derken kendine güvenli, denetimli, pürüzsüz sesindeki ürkek titreşimler yüreğime takılıp kalmasaydı, yine de konuyu açmayacaktım. Bir gece, karım televizyonda en sevdiği diziyi seyrederken, ben de elimdeki bütün bebek fotoğraflarını incelemeye dalmıştım. Kendime bile itiraf etmesem de O'nun bebekliğini arıyordum fotoğraflar arasında. Karım, benim de televizyon izlediğime hükmetti ki, seyrettiği diziyle ilgili yorum yapmaya başladı: "Bebekken bırakıp gittiği gayrimeşru çocuğunu bunca yıl sonra bulunca nasıl hemen tanıyor ki bu kadın! Kız da öyle, kan mı çekiyor yani? Dizilerin en doğru düzgünü, diye seyrediyoruz, yine de bir sürü saçmalık..."

Tam zamanıydı: "Kafama takılan bir şey, açıklayamadığım bir nokta var," dedim, "bir anne çocuğunu neden, nasıl terk eder?"

"Zorunluluktan olabilir, korkudan ya da çocuğuna daha iyi bir hayat sağlayamayacağını düşündüğünden ya da ne bileyim, dizideki gibi gayrimeşru çocuğu taşıyamayacağı için, toplum baskısı yüzünden..."

"Bunların hiçbiri yoksa, ne maddi imkânsızlık ne de toplum baskısı... O zaman?"

"Normal bir kadın, bir anne zorunluluk olmadıkça çocuğunu terk etmez, edemez. İçgüdüsel bir şeydir analık."

"Diva'nın bir kızı varmış."

O'ndan söz ederken karımın biraz da alaycı bir tonda, istihzayla kullandığı diva sözcüğünü yeğlemiştim. Cevabı hiç düşünmeden yapıştırdı:

“Normal bir kadın değil ki senin Diva’n. O başka bir kategoriye girer.”

“Büyük sanatçılar, üstün kişiler kategorisi mi?”

“Kibarlık olsun, diye böyle de denebilir. Üstünlük nedir bilmiyorum ama bir eli yağda bir eli balda bir ananın çocuğunu terk etmesi için bir bozukluğu, bir eksikliği olmalı.”

“Sanatçı egosu mu sence?”

“Analığa baskın gelen bir sanatçı egosunu da psikolojik açıdan sorgulamak gerekmez mi? Belki daha derinlerde, bilinçaltında bir nedeni vardır. Ne olursa olsun doğal bir davranış değil. Tamam, saçma falan ama dizideki kadın bile terk ettiği çocuğunu bunca yıl içinde taşımış, içinde büyüttmüş. Çünkü, doğurduğu varlığı yitirmenin boşluğu kadının içinde taş gibi kalır. Kusura bakma ama Diva’da bir bozukluk var. Sen hâlâ o hikâyede misin? Bu defa fena takılıp kaldın. Allah sonunu hayretsin.”

“Hikâye büyük,” dedim kırılganlığımı yansıtan bir sesle. Senin anlayamayacağın kadar büyük, diye geçirdim içimden. Yırtık, solgun bebek fotoğraflarına daldım. Doğurduğu varlığı yitirmenin boşluğu içinde taş gibi kalır, demişti karım; derinlerde, bilinçaltında bir nedeni vardır, da demişti. Diva’yı Diva yapan o nedenin ta kendisiydi belki de; artıya dönüşen bir eksi, dehaya dönüşen bir zaaf.

Şimdi düşünüyorum da, onu hiç tanımasaydım, yüz yüze gelmemiş, konuşmamış olsaydık, bazen gözlerinin nasıl buğulandığını, öfkelenince sesinin nasıl kurulaştığını, gülümseme-
sindeki hüznü, fotoğraflara bakarken kendisi bile farkında olmadan bu dünyadan ayrılıp uzak bir yerlere gidişini izlememiş olsaydım, daha güzel, daha gerçek olurdu hikâyem. Bazen kızıyorum ona; fotoğrafların yansıttığı gerçekliği, güzelliği, mükemmeliyeti gölgelemeye çalıştığı, kendi ihtişamını reddettiği için. Bir de... bir de kızıyla ilişkisi konusunda...

Kızmasın, üzülmesin, kendini suçlamasın diye, “Müzik kimseyle paylaşılmaz, çocuğunuzdan bile feragat etmeniz ne

büyük fedakârlık," gibi birşeyler söyledim ona. Doğrusu, içim hiç de öyle demiyor; kim olursa, ne olursa olsun bir annenin çocuğunu terk etmesini anlayabilmem zor. Karımın söylediği gibi, olağan koşullarda, sıradan bir kadın yapmaz bunu, yapamaz. Hele de yoksulluk içinde değilse, çocuğuna daha iyi bir gelecek sağlamak için katlanılan bir fedakârlık değilse. Ama o sıradan bir kadın değil ki, o hiç olağan koşullarda yaşamamış ki. Yine de burada bir boşluk var; fotoğrafların kapatamayacağı bir boşluk, açıklayamadığım, yerine yerleştiremediğim bir gariplik.

Gitgide daha çok bağlanıyorum onun hikâyesine. Büyük bir hikâye bu. Bir konuda kararsızım: yaşamını kurcalamak, boşlukları doldurmak, gerçekçi bir yaşamöyküsü anlatmak mı, yoksa fotoğrafların diliyle yazılmış kusursuz bir başyapıt mı? Şimdi bir de Arya çıkıyor sahneye. Arya'yı yok sayabilir miyim? Bu hikâye Arya'sız yazılabilir mi? Arya ile mi daha gerçek olur, yoksa Arya'sız mı bu olağanüstü yaşam? Gerçek nedir? Bu sorunun cevabını da bilmiyorum. Sanki o da fotoğrafların göstermediği bir gerçeği arar gibi. Bebeklik resimlerinin peşine düşmesini, aradığı fotoğraflara ulaşmak için bir kez daha buralara gelmesini başka nasıl açıklayabilirim?

Söz: Aradığı fotoğrafları bulacağım, O'na bütün hayatı gibi muhteşem bir bebeklik yaratacağım. Çocukluğu, genç kızlığı, sahne yaşamı kadar göz kamaştırıcı bir başlangıç. Sonraki hayatına yakışan, o hayatı koşullayan bir künye... Benim hikâyem, onun gerçeği olacak.

O gün arayıp da bulamadığı küçük zarf bir hafta sonra postayla geldi. Fotoğraflar kırılıp bükülmesin diye özel bir zarfın içinde, iki karton arasına sıkıştırılmış, özenle korunmuş olarak.

Büyük bir prodüksiyon şirketi tarafından iki yıldır

hazırlanan, Batı müzik dünyasında ilgiyle beklenen "Aida'lar ve Radames'ler" projesinin ön çalışmaları için Milano'ya gitmeye hazırlanıyordum. Opera tarihinin en ünlü, en popüler eserlerinden biri olan *Aida* operasında Etiyopyalı Prenses Aida ve Mısırlı Komutan Radames'i seslendirmiş olan opera sanatçılarından, zamanında beğenilmiş ünlenmiş, halen hayatta olup da sahneye çıkabilecek durumda olanları biraraya toplayıp özel bir sahnelemeyle sunmayı amaçlayan projeye önce soğuk yaklaşmıştım. Yaşlanıp sahnelerden uzaklaşmış, defteri dürülmüş eski şöhretlerin sırtından kazanç sağlamaya dönük ticari bir iş, eski ayları kırpıp yıldız yapmanın müzikçesi. Bu kategoride sayılmak biraz da gururumu incitmişti. İş bilen akıllı menajerim, bunun sadece ticari olmadığını, artık halkın ve yeni kuşakların ilgisini çekmeyen operayı yeniden canlandırmayı da amaçladığına ikna etti. Ne zamandır büyük roller için aranmadığımı, yaşımdan itibaren bunun doğal olduğunu da, tabii böyle açık açık değil zarif ve saygılı bir üslupla hatırlattı. Başka bir eser olsaydı daha memnun olurdum, *Aida*'nın müziği muhteşemdir ama o üçlü aşk hikâyesi bana hep sıradan gelmiştir. Radames'in, Firavun'a sadakatiyle aşkı arasında kalışı bile fazla güçlü bir tema değildir bence. *Aida*'yı birçok sahnede, birçok ülkede oynadım. Çoğunlukla övgüler aldım; ama övgüler sesime değil, fiziğimeydi. Batılı dinleyici veya müzik eleştirmenlerinin zihinlerindeki Habeşî prenses imgesine uygundum. "Afrikalı değilse de ne de olsa Doğulu bir Aida, Doğu kadınının tutkulu gizemini taşıyor," diye yazmıştı biri hatırladığım kadarıyla. Övgü niyetine bile olsa sanatçıyı yaralayacak bir değerlendirmeye, basmakalıp oryantalist bir yaklaşım...

Seyahat öncesinde fazla zamanım yoktu, fotoğraflarını keyfini çıkara çıkara inceleyemezdim. Yine de zarfı bir kenara atamadım, içindekilere bir bakmak istedim. Fo-

toğrafları iç içe iki zarftan çıkartmaya çabalarken neden heyecanlandığımı, yüreğimin neden çarptığını bilmiyorum. Eninde sonunda üç-beş eski resim işte...

Eski, yıpranmış, yer yer sararmış siyah-beyaz fotoğraflar... Kimisinin üstü boyalı kalemle çiziktirilmiş, bir çocuğun eline geçmiş besbelli. Hep aynı bebek. Bazen beşiğinde uyurken, bazen objektife hayretle bakarken, bazen süslenip püslenip bir koltuğa oturtulmuş. Bir de yüzü seçilmeyen arkası dönük bir kadının ağzına vermeye çalıştığı mamayı püskürtmüş, yüzüne gözüne mama bulaşmış komik bir fotoğrafı var bebeğin. Annemle babamın bebeği ortalarına almış objektife mutlu gözlerle bakan pozları, bir de Arya'nın araya karışmış iki bebeklik fotoğrafı: Hepsi on beş-yirmi resim...

Toplayıcı yapbozun eksik parçalarını bulup göndermiş işte. Adam bunu iş ediniyor, kafama taktığım parçaların beni huzursuz etmesine içi elvermiyor, arayıp buluyor. Aferin!

Annemle babamın kucağındaki bebeğin yüzü gölge-
li, ayrıca üstü boyalı kalemle çizilmiş, ama üzerindeki işlemeli, kurdeleli, farbalalı bebek entarisi öteki resimlerden birinde daha var. Çok şık, çok özenilmiş, hatta biraz abartık süslü bir bebek. Toplayıcı burada olsaydı, "Muhteşem bebekliğiniz Sultanım," der, fotoğrafa hayranlıkla bakardı, hatta bebeğin entarisinin rengini bile söylerdi: gülkurusu ya da tozpembe ya da... Tuhaf adam gerçekten. Biraz da ürkütücü. Onun görünmezi görünür kılmasından hem korkuyorum hem de büyüüne kapılıyorum galiba.

Resmin arkasını çevirip bir tarih, bir not arıyorum. Kurşunkalemle yazılıp silinmiş bir satır var, okunmuyor. Diğer fotoğrafların da arkasını çeviriyorum. İkisinin arkasındaki yazılar da, yılların etkisiyle değil de sanki özenle silinmiş gibi. Annemin ağzıma mama tıkmaya çalıştığı

resmin arkasını okuyabiliyorum. İspirtolu sabit kalemle yazılmış olduğu için silinmemiş anlaşılan; ama aynı kalemle fena halde karalanmış. "Torunun, kızın gibi obur değil, çok zor yiyor," diye yazmış annem. Anneanneme gönderdiği bir anı fotoğrafı herhalde. En alttaki satırda bir tarih var ama okunmuyor. Acemi bir el, besbelli bir çocuk eli yazıyı karalamış. Ben yapmışımdır. Çocukluğumda eski fotoğraflarla oynamayı severdim, elime kalem geçirdim mi çizerdim böyle. Bir de gözlerini oyardım fotoğrafların, bu yüzden azar işittiğimi hatırlıyorum.

"Oynamasına izin verme fotoğraflarla, demiştim sana, bak tahrip ediyor, çiziyor." "Hepsini vermiyorum, bizimkileri ayırdım zaten. Seviyor bunları, eğleniyor işte." "Ya bunlar? Bunları nereden buldun? Hepsini yok edecektik hani." "Araya karışmış, toplarım şimdi."

Üç ayaklı sehpa üzerine kurulmuş fotoğraf makinesi. Biraz daha ortaya gel güzel kızım, annenle teyzenin arasına gir. Taş merdivenler, ahşap bir kapı. Huzursuz oluyor, kaçmak istiyor. Anne koluna sıkı sıkıya yapışmış, kaçamıyor. Şimdi hepimiz beraber çekileceğiz, ayar tamam. Adam koşturarak gruba katılıyor, birkaç saniyelik sessizlik, sonra otomatik çekime alınmış makineden gelen "klik" sesi. Grup dağılıyor. Şimdi şu güzel elbisenle ağacın altında dur bakayım, yalnız çekeyim seni, kaçma, kaçma kızım, fotoğrafın çekilecek. Zaten tek bir poz kaldı. Korkuyor, panikliyor, var kuvvetiyle koşuyor. Ne tuhaf çocuk bu, korkulacak şeyden korkmaz da fotoğrafının çekilmesinden korkar! Koşuyor, koşuyor... Buraya gel, çabuk gel, bayram yerine gideceğiz.

Baba, kendinin de içine gireceği bir kare çekmek istiyor. Anne, baba, çocuk: mutlu aile fotoğrafı. Makineyi üç ayaklı sehpanın üstüne yerleştirip otomatiğe ayarlıyor. Koşarak geliyor yanlarına, bir koluyla karısına sarılıyor, öteki kolu kızının omzunda. Flaş çakıyor, gülümseyin... Bir çığlık

patlıyor, küçük kız koşuyor, küçük kız ağlıyor.

Fotoğraf çekilecek, sıraya girin çocuklar. Sen öne çık, "İstiklal Marşı" söylenecek, sesi sen vereceksin. Grup resmi çekiliyor. Uzun boylular arkaya geçsin, birbirinize sokulun, hepinizi almıyor yoksa. Üç ayaklı fotoğraf sehpasının arkasında, kara örtünün ardında bir adam. Sıraya girin, sıraya girin, yayılın. Ne diyorlar? Resim mi çekilecekmiş? Neye lazım ki resim! Korkma ama, ağlama, bak bebeğini düşürdün yere. Gel saklan eteğimin altına korkuyorsan; resim çekiliyor, ağlayacak ne var ki!

Yaz yelinin savurduğu saman kokusu, kekik, ıtır, ceviz yaprağı, sunanesi, toz kokusu. Kat kat kumaşın boğduğu yırtıcı kuş çığlıkları, üzerine kapanan kuş kanadı, koyulaşan karanlık. Sonra bir kuş, bir kuş daha; sıvılaşmış bir ağırlık, kan kokusu. Kat kat kuş kanatlarına çarpıp boğulan kurt ulumaları, köpek havlamaları. Sonra sessizlik; büyük, sonsuz sessizlik.

Sınıf fotoğrafı çekiliyor, sen öne çık, fotoğraftan sonra "Korkma Sönmez"in sesini sen vereceksin. Sararmış otlar, yanık mısır tarlaları, uzaktan uzağa bir su sesi. Yavaşça yere düşen küçük kız. Bayıldı, heyecandandır. Ayılır şimdi, su getirin. Ne var heyecanlanacak yavrum, o güzel sesinle sen söyleyecektin "İstiklal Marşı"nızı. Tamam çocuklar, bir şey yok, arkadaşınız yorgunmuş biraz. Bu yaşta kızlarda olur bazen. Bacaklarının arasından sızan kan, sonra sessizlik.

Annem pek severdi süsü, şatafatı. Genç kızlığında o dantelli, tafta kurdeleli kıyafetlerden, başka çocukların takmadığı beyaz eldivenlerden, dalga geçtikleri kürk manşonlardan, çiçekli şapkalardan nefret ederdim. Bir keresinde makasla kesmiştim hepsini. Oysa Toplayıcı bayılıyor bu fotoğraflara; onun hayallerini besleyen, perimasalları, prenses hikâyeleri yazdıran, fotoğraflardaki o aldatıcı görüntüler: el bebek gül bebek, süslü püslü büyü-

tülmüş nazlı kız, hayatının şahane geçeceği daha baştan belli olan harika çocuk... Demek böyle yuvarlacık yüz-lüymüşüm bebekliğimde. İlle de benzetmek gerekiyorsa, resimde bakışlarım anneme benziyor. Büyüdükçe babama benzediğimi söylerlerdi. Nasıl da değişiyor çocuklar. Arya da babasına benzerdi bebekken, sonra bana döndü.

O anda kızımı merak ediyorum. Hayatımdan çıkarmış olduğum, yitirdiğim bir parçayı –kendi parçamı– hatırlama, yeniden sahiplenme ihtiyacı duyuyorum. Toplayıcı'nın beni getirdiği yere bakın. Geçmişin gücü, zamanı donduran fotoğrafların gücü, yaşlanmaya başlamanın garip, karmaşık duyguları, birşeyleri yitirmiş olmanın hüznü, bir daha geri gelmeyecek olanı geç de olsa yakalama telaşı... Arya'yı, kızımı merak ediyorum. Nasıl bir genç kadın olmuştur? Annesi hakkında ne düşünüyor? Evlendi mi, çocuğu var mı, çocuğuna benden söz etmiş midir?

Merakımı yenmem gerek, kurcalamamalıyım. Kediye merak öldürür, derler. Bunca yıl sonra nasıl bir mucize bekliyorum ki! Anne, diye boynuma mı sarılacak, aramızdaki derin boşluk sıcacık duygularla, sevgiyle mi dolacak? Arya'yı bulup da yitirmek istemiyorum. Yitirmek insana acıdan başka bir şey kazandırmaz. Kaybedeceğim şeyin ardından gitmem, kimseyi ehlileştirmem. Çünkü ehlileştirmek, sevmek, benimsemek bağımlılık doğurur. Bağımlılık acı verir. Kitaptaki tilki, "İnsan ehlileştirdiği, kendine bağladığı her şeyden sorumludur," der. Bu konuda haklı işte. Sevdiğinden de sorumlusundur, seni seven-den de. Gençken insan daha dayanıklı oluyor; ilkgençliğimde aklıma bile gelmezdi aşktan korunmak. Nasıl bağlanmıştım Efşin'e! Sonra kendimi korumayı öğrendim, zırhımı kuşandım. Artık zırhımdan soyunamayacak kadar yaşlandım. Kabuğundan soyunmuş bir kaplumbağa gibi dolaşamam ortalıkta.

Çıplak bir kaplumbağa. Tosbağa cıbil!.. Tosbağa cıbil!.. Tosbağa cıbil!.. Çocuklar ellerindeki sopalarla kaplumbağanın kabuğuna vuruyor, dört bir yanından diirtükliyorlar. Bağı ezilmiş, parçalanmış hayvan tozlu yolun üstünde haki bir kitle olarak yatıyor. Başı, ayakları kabuktan çıkmış; belli ki bağanın içine çekilemeyecek kadar yaralı ya da çoktan ölmüş. Yırtık pırtık giysiler içinde bir küçük oğlan hayvanı ters çeviriyor. Elinde kocaman bir taş. Hayır, hayır, diye haykırıyor küçük kız. Hayır, hayır. Vurma, demek istiyor ama ağzından sadece hayır, hayır, sesleri çıkıyor.

Hayvancık arka ayaklarından birini kıpırdatıyor, demek ki ölmemiş ya da sadece refleks. Çocuk ezilmiş kaplumbağayı korkuyla yere atıyor. Ruh girmiş içine, cin var içinde, çarpılacağız! Kabuğunu soyup içine bakalım, cini çıkartalım! Hayvanın kırılmış, çatlamış bağısını ayıklamaya çalışıyorlar. Kaplumbağanın ayakları oynuyor. Hayır, hayır, hayır! Bir kadın koşuyor sese, elinde kalın bir dal. Çocukları kovalıyor. Günah, çarpılacaksınız hepiniz. Çocuklar kaçıyor. Kaplumbağa yerde çıplak yatıyor. Midesi bulanıyor, tozlu yola kusuyor. Ağzında katran ve palamut tadı, çürük et tadı; kaplumbağayı kustuğunu sanıyor. Anne, başını kollarının arasına saklamış tozlu yolda yatıyor. Tosbağa kıpırdamıyor, ölmüş. Anne yatıyor; yere yayılmış eteğinin altından çıkmış çıplak ayağı titriyor. Annenin etekleri kaplumbağa rengi; yeşil, kahve, sarı, haki... Boyunda kızıl bir eşarp var. Hayır, hayır, hayır... Küçük kız bağırtıyor; anne çocukları uzaklaştırıyor. Anne kaplumbağa oluyor; ezilmiş ve çıplak. Küçük kız kusuyor.

Neden bilmiyorum, bazen içime kötü bir duygu yapışır, hiçbir neden yokken nefes borumdan ağzıma doğru pis bir koku, ardından iğrenç bir mide bulantısı yükselir. Sırtımdan ter boşanır. Yine bu pis duygunun sınırındayım. "Sinirsel" tanısı koymuştu doktorum. Anlamadıkları her

şeye sinirsel, diyorlar zaten. Fotoğrafları zarflarına yerleştiriyorum. Dönüşte alıcı gözle bakıp hoşuma gidenleri ayırım. Arkalarındaki yazıları da okumam gerek. Bir gün vaktim olursa küçük bir albüm bile yaparım belki. Benden sonra Arya baksın diye. İnsan gençken böyle şeylerle pek ilgilenmiyor; anılar, fotoğraflar fazla anlam taşıyor gençlikte, yaşlandıkça beliriyor ilgi ve merak; o zaman da neyin ne olduğunu sorup öğrenecek kimseler kalmıyor etrafta. Bir gün geçmişin karanlık labirentlerinden çıkıp gelen bir anı, bir görüntü, bir koku, bir ses, tanımsız bir duygu insanın kafasını kurcalamaya başlıyor. Neredeydi, ne zamandı, kimdi, neydi, gerçek mi rüya mıydı? Kime soracaksın, nereden öğreneceksin? Kendini kayıp parçalarınla tamamlama ihtiyacı. Belki saçma, ama gerçek işte.

* * *

Milano iyi geçti. Başta pek benimseyememiştim ama içine girdikçe projeye ısındım. Altı Aida ve altı Radames'te karar kılındı. 70'lerde birlikte sahneye çıktığımız tenor, benim Radames'im, epeyce zaman önce bir kalp kriziyle hayatını kaybetmişti. Ben orta kuşaktan bir Radames'le eşleşecektim. Tanışmıyorduk. Birkaç kez sahnede izlediğim, sesinden çok teatral üslubuyla öne çıkan, yine de sesini iyi kontrol eden bir tenordu. Dene-me provaları iyi gitti, uyum sağlamakta güçlük çekmedik.

Aidaların en yaşlısı bendim ama fiziğimden kurtarıyordum. Sesim eski renkliliğini yitirmiş de olsa dramatik özelliğini koruyordu, bunca yılda kazandığım sahne rahatlığı da cabası. Proje önümüzdeki kış sezonunda uygulanacak ve dört metropolde tekrarlanacaktı. Bir süredir üzerimden atamadığım "artık benden geçti" ruh halinden kurtulmuştum. Kendimi ne zamandır olmadığım kadar iyi hissediyordum.

İtalya'yı hep sevmişimdir. Birkaç gün Floransa'da, birkaç gün de bizim operacılar kuşağından eski bir arkadaşımın Toscana'daki bağ evinde kalmak keyfimi iyice yerine getirdi. Alessio'nun kendi bağının üzümlerinden ürettiği ev şarapları gerçekten de güzeldi. Bağlarla örtülü yumuşacık tepeler, bağları bölen selvi ağaçları, morsalkımlar, sardunyalar, zakkumlar, San Gimignano'nun uzakta yükselen çan kuleleri. Bin kuleli şehir efsanesi, tütsülü Parma jambonu, Toscana peynirleri: hayatın basit ve vazgeçilmez tatları.

Yıllar önce İtalya'da aynı hocayla çalışmıştık. Operanın opera olduğu, salonların dolup taşıdığı eski günleri andık, eski icralarımızı birlikte dinledik. Eleştirdik, çoğunlukla beğendik. Zaten yarım yamalak olan, aryalardan şarkılardan kapma İtalyancam gerilemişti ama yine de anlaşıyorduk. Müziğin ortak dilinden yardım alıyorduk gerektiğinde. Eskiden hep müzik konuşurduk; vadiye bakan verandada, ılık ve usul havada batan güneşe karşı şaraplarımızı yudumlarken hayattan konuştuk daha çok. Çocuklarımız, sevdiklerimiz, çevremiz ve geçip giden yıllarımız... Alessio, Güney Afrika'ya yerleşen oğlunu, torunlarını hiç görmediğini, kızının evlenip ayrıldığını anlattı. "Düşünebiliyor musun, bir Etiyopyalıydı, hem de siyahi, üstelik kuzguni bir oğlu var, şimdi on altı yaşında. Bu da bir sorun işte. Ama çocukta bir müzik yeteneği, bir ses var ki, inanılmaz!"

Ben de ona kızımı on üç yaşından beri görmediğimi, onu terk ettiğimi, şimdi de kötü bir anne olduğumu düşünüp canımın sıkıldığını anlattım. Bir yabancıya açılmak her zaman daha kolaydır, geçirgen olmayan bir duvara konuşmak gibi. Pişmanlık mı? Hayır, dedim, pişmanlık değil, hayıflanma, diyelim istersen. Müzikle anelik arasında müziği seçtim. Hayır, pişman değilim. İkisi birden yürümez miydi? Yürümezdi, kızımı sahip-

lenmek için evliliği sürdürmem gerekiyordu. Belki de bu yüzden cesaret edemedim anneliğe; yani karılığa, eşliğe cesaret edemediğim için aslında. Bana hak verdi, o da uzun sürdürememiş evliliklerini.

Onu İstanbul'a davet ettim. İtalya Büyükelçiliği'nin bir kültürel etkinliği için Ankara'ya gelmiş eskiden ama İstanbul'a kısmet olmamış. Uzun yıllar sonra tazelenen, mutlaka görüşelim artık denilen, yine de bir daha buluşulamayan, sürdürülemeyen dostluklar vardır. Bizimki de öyleydi.

Alessio ile bağların arasından yürüdük. Küçük şaraphaneyi dolaştık, köylülerle konuştuk, küçücük bir çiftlik evinden taze peynir, ev salamı, ev ekmeği aldık. Çayırın üstüne oturup, peyniri salamı katık edip plastik şişeden şarap içtik. Sandaletlerimi çıkarttım, ne zamandır ayağımın toprağa basmadığını fark edip kederlendim. Kırları unutmuştum sanki, oysa çocukluğumda kırları severdim. Ormanlardan korksam da tarlalar, çayırklar benimdi. Dağ geçitleri, tüneller, uçurumları izleyen daracık yollar, hatta asansörler hâlâ kâbusumdur; kendimi bildim bileli süren klostrofobi illeti... Ama dorukları bulutlu dağlar, gökyüzünü delen sarp kayalıklar, nedenini anlayamadığım fırtınalar estirir içimde. Oralara tırmanmak, bulutlara karışmak isterim. Bu yüzden Alp'ler hep çekmiştir beni. Avusturya'yı, Kuzey İtalya'yı özlemem de bundandır belki.

Alessio'nun malikânem diye dalga geçtiği eski bağ evinde kaldığım birkaç gün boyunca, fark etmeden özlediğim doğaya kavuşmanın içimde kıpırdattığı tanımsız duyguları çözümlemeye, anlamaya çalıştım. Özlem mi, pişmanlık mı, mutluluk mu, korku mu, hepsinin karışımı mı yoksa? Hani anlık bir duygu gelip göğsünüzün ortasına yapışır bazen: bir rengin ya da kokunun anısı... Neyin rengi, neyin kokusu bilemezsiniz ama yaşanıp bi-

linçaltınıza itilmiş bir âna geri dönersiniz. Hatırlamanın en uçucu, en tanımsız, serapa duyguya dönüşmüş biçimi. Öldükten sonra da böyle mi hatırlar insan yaşamı?

Kesme taştan, ahşap panjurlu bir bağ evinin önünden geçerken, "Burayı sana alalım, çok ucuza veriyorlar," dedi Alessio. Evin kapısını yokladı, kilitli değildi. "İçini merak ediyordum," dedi kapıyı itip girerken. Evin içi loştan da öte karanlıktı. Bir an kapıda durup gözlerimizin karanlığa alışmasını bekledik. Kapının hemen yanındaki pencerenin panjurunun açınca yumuşak bir ışık doldu içeri. Ortada büyük ahşap bir masa, duvarlarda ahşap raflar, iki yanda iki masif kerevet, köşede taşlarla örülmüş bir ocak, hemen yanındaki taş duvara asılı kara tavalar, boy boy bakır maşrapalar. Ocağın içinde birkaç çalı çırpı, bir avuç kül.

"Bu demir tavalar, bakır maşrapalar bizde bile kalmadı artık," diyorum.

"Buralarda vardır. Süs için değil, hâlâ da kullanılır. İtalyanlar bir mutfaklarından, bir de şarkılarından kolay kolay vazgeçmezler. Sen şu tavana bak asıl! Sırf bu ahşap oymalı tavan için alınır burası."

Başımı hafifçe kaldırıp bakıyorum. Yüksek ahşap bir tavan. Çepeçevre, oymalı bezemeli ahşap pervazlar, tavanı bir köşeden ötekine kat eden iki çapraz hatıl, çaprazın tam ortasından sarkan, pirinç kulplarla süslü kesme camdan yeşil abajur.

Koyu karanlık gece. Tavanın orta yerinde, iki ahşap hatılın kesiştiği yerde asılı gaz lambası durmaksızın iki yana sallanıyor. Bir gölge bir ışık, bir gölge bir ışık. Duvarlarda ürkütücü, vahşi gölgeler dolaşıyor. Kocaman kanatlarıyla gece kuşları, kartallar, kurtlar, sırtlanlar. Bir tavşan kaçıyor, karga sürüsü havalanıyor. Büyücü, yedi renkli çaputtan asasını sallayarak geliyor. Anne masal anlatıyor.

Cinler ormanında kaybolan yaramaz kızın masalı. Gece olunca evden dışarı kaçmamak gerek, anne sözü dinlemeyen yaramaz çocukları orman cinleri dağlara, mağaralara kaçıtır. Ocakta ateş sönmeğe üzere; reçine kokulu çam kütükleri, gevrek ceviz dalları, kötü ruhlara karşı tütsüler çoktan yanıp kül olmuş. Yılan gibi soyulmuş bir elma kabuğu, sönmüş ateşin ortasında direniyor. Duvarda bir delik; büyüyor, büyüyor, büyüyor. Bir atlı çıkıyor içinden, dörtlüye geçiyor odayı, öteki duvardan çıkıyor. Delik kapanıyor. Tahta kapı fırtınanın tekmesiyle gıcırtyla açılıyor, soğuk ve kar odaya doluyor. Tavandaki ahşap hatıllara asılı lamba bir o yana, bir bu yana sallanıp sönüyor. Anne'nin sesi duyulmaz oluyor, masal bitiyor. Duvarlardaki gölgeler uzuyor, vahşi hayvanlar tavana sıçrıyor, gece kuşları çığlık çığlığa havalanıyor, sonra zifiri karanlık ve soğuk. Dışarıda, dörtlüye uzaklaşan atlılar, fırtınanın açtığı kapıdan içeri dolan kar, eşiğe yığılan gölge, odadan yükselen çığlık. Önce sessizlik, sonra top patlaması gibi gök gürültüsü, çığlıklar, kalabalık.

Açık kalan kapıdan esen yel, yeşil cam fanusu sallıyor. Yukarı bakmamalıydım, gözüm kararıyor, başım dönüyor. Arkamdaki tahta kerevetin üzerine yığılıyorum.

Alessio'nun telaşlı sesi:

"Ne oldu? Kendini kötü mü hissediyorsun? Şarabı fazla mı kaçırdık yoksa."

"İyiyim, telaşlanma. Uzun süre yukarı bakmamam gerekiyordu. Şimdi geçer."

Birkaç yıl önce, müthiş baş dönmelerine tutulmuştum. Yattığım yatak dönüp üstüme devriliyor, yer ayaklarımın altından kayıp gök oluyordu sanki. Önce büyük telaş, ölüyorum duygusu. Sonra beyin MR'ları, daha neler neler. Meğer ortakulaktaki denge merkezinin bozulmasındanmış, "Menier Sendromu" mu ne diyorlar. Teşhis

koyup basit bir tedaviyle beni kendime getiren hekim, dikkat edin, sert boyun hareketleri yapmayın, hele de başınızı kaldırıp uzun süre yukarılara bakmayın, demişti.

Alessio'ya kısaca anlatıyorum bunu. "Galiba yaşılanıyoruz," diyor hüzünlü bir sesle. Sonra, "Affedersin," diye ekliyor. "Kabalık yaptım; kadınlar, hele de senin gibi bir kadın yaşlanmaz."

"Yaşılanıyoruz sevgili Alessio," diyorum, oturduğum yerden kalkmama yardım için uzattığı koluna yaslanırken. "İyi ki de yaşılanıyoruz. Bizim gibi ömrü sahnelerde geçmiş olanlara zor gelebilir yaşlılık ama insan yaşlandıkça sıradan, normal, stressiz bir hayat özlüyor, dinginleşiyor."

Bunları söylerken neden kızımı, bir de Toplayıcı'yı düşündüğümü anlayamıyorum. Milano'ya gitme telaşı içinde, şöyle bir bakıp geçtiğim bebeklik fotoğraflarım geliyor aklıma. Döner dönmez vakit ayırıp şu fotoğraf albümünü düzenleme işine girişmeliyim.

* * *

Toplayıcı'yı tanıdığımdan, onun yol göstericiliğinde fotoğrafların bellek dünyasına girdiğimden beri, tanımlayamadığım, adını koyamadığım bir değişim geçirmeye başladığımı hissediyordum. Uzun yıllar gerçek olmayan sanal bir yaşam sürdürmüşüm de şimdi gerçek yaşamımı keşfediyordum sanki. Fotoğraflar gerçeğin suretleri değil ta kendisiydi, sanki benim yaşamım suretlerden ibaretti de şimdi gerçeğine kavuşuyordu. Kendimi, fotoğraflarla yeniden kurmaya çabalıyordum. Yaşam yapbozunun kayıp parçaları marazi bir huzursuzluk veriyordu. Bebeklik fotoğraflarına takmıştım kafamı ya, Toplayıcı'nın gönderdiği zarftan çıkanlar içimi biraz olsun rahatlatmıştı. Şimdi de sonraki yılların, gençliğimin, orta yaşımın tela-

şına düşmüştüm. Yüzlerce değil belki de binlerce fotoğrafım vardır o yıllardan. Ama neredeyse hepsi sahne fotoğrafları, resmî tören, resepsiyon, elçilik kabulleri fotoğrafları. Eşimle, dostumla, ailemle fotoğraflarım yok; sanki özel hayatım olmamış gibi, sanki sadece sahneye çıktığında, kabullerde, törenlerde görünmesi gerektiğinde uyandırılan uyuyan prenses gibiyim. Gerçek değilim, canlı değilim, bu dünyadan değilim, yokum ben...

Garip bir ruh hali, sadece garip değil ürkütücü de. Atılmış, dağılmış, kaybolmuş bebekliği, çocukluğumu bulabilirim, Toplayıcı sayesinde buldum bile sayılır. Ya diğerleri? Sahneler dışında var olmamış bir yaşamı var edecek, uyuyan prensese, müzikle, sahneyle, alkışla yaratılmış şişme bebeğe can verecek, "O yaşamıştı," dedirtecek olan resimler?

Toplayıcı, elindeki fotoğraflara bakıp hikâyemi istediği gibi yazmakta özgür. Ben, kendi gerçek hikâyemi yazamıyorum, yapbozun kayıp parçalarına ulaşamıyorum. Kayıp parçalar ya da hiç var olmamış parçalar...

Kuş gribi mi, domuz gribi mi, adı neyse ne, virüsü bir kaptınız mı sürekli tekrarlıyor. Benimki öyle oldu. Doktorum grip aşısı önerdi, büsbütün kötüledim. Aşı virüsü aktive etmişmiş. Benim bildiğim aşılar virüslere, mikroplara bağışıklık sağlasın, diye yapılır.

Yine ateşim çıktı, koruluğun yeşil örtüsü üzerinden Boğaz'a bakan pencerenin önündeki kanepeye serildim. Gülizar'ın kaydattığı ballı, zencefilli ıhlamurdan gına geldi ama başka bir şey yiyip içemiyorum.

Şu tatsız, sıkıntılı günlerde kitap okumayı denedim, olmadı, keyif almadım, yoruldum. Zaten çocukluğumdan, genç kızlığımdan beri roman okumaktan pek hoşlanmam. Bir yandan okul, bir yandan müzik dersleri, her gün saatler süren şan çalışmaları, roman okumaya pek vaktim de olmazdı. Sonraları çok okudum ama daha çok

librettolar, opera konularının kaynaklandığı masallar, efsaneler, destanlar, dönemin iklimini, âdetlerini, yaşamını, duygularını aktaran metinler, büyük müzikçilerin biyografileri, müzik tarihi gibi şeyler. Temsil ettiğiniz kahramanı içinizde yaşatabilmek, sesinize yansıtabilmek için o dönemi, o havayı içselleştirmeniz gerekir.

Oyalanmak için, Milano'ya gitmeden önce yarım bıraktığım işe, evi kıyı bucak toparlama, özel yaşamımla ilgili gereksiz belgeleri, fotoğrafları, her şeyi yok etme işine devam etmeye karar verdim. Gülizar'ın, yorulacaksınız, uyarılarına kulak asmadım. Ne var bunda yorulacak; uzandığım, oturduğum yerden, birkaç kutunun, bir-iki çekmecenin içindekileri elden geçirmek neden yorucu olsun?

Şimdi zencefilli ihlamurumu yudumlarken Toplayıcı'nın gönderdiği zarfın içinden çıkan resimleri inceliyorum: bebeklik fotoğraflarımı.

Fotoğraf albümümü yaparken -Yapacak mıyım?- önce annemle babamın düğün fotoğraflarını, sonra da bu bebeklik fotoğraflarını yerleştirmeliyim. Biraz yıpranmışlar ama Toplayıcı'nın söylediğine göre şimdi çok başarılı şekilde onarılıp yenilenebiliyormuş eski resimler.

Annem, babam, bebek ben; o üçlü fotoğrafı dikkatle inceliyorum. Beş-altı aylık bebek de olsam, fotoğrafta anneme benziyorum. Bebeklik suratım aynı annemmiş... Ama ben... Benim gözlerim değil ki bu gözler. Büyüdükçe babama döndüğümü söylerlerdi. Çocuklar çok değişir, biliyorum ama gözler, bakışlar değişmez. Yaşlanınca bile değişmiyor, sadece yorgunluk çöküyor, ferî sönüyor biraz ama gözler aynı kalıyor. Kenarları tırtıklı, sararmış, yıpranmış fotoğrafın arkasını çeviriyorum. Üstü karalanmış, çizilmiş bir-iki satır yazı var. Benim marifetimdir, küçükken ben yapmışımdır mutlaka. Kartı ışığa tutup karalanmış yazıyı sökmeye çalışıyorum. "An...ne..." Cali-

ba "annemize" yazıyor. Altta bir tarih. Sadece son iki hanesi zar zor okunuyor: 96 ya da 36... 96 olamayacağına göre, 36 olmalı... Ben 1936'da doğmamıştım. Yazı da zaten iyi okunmuyor. Annem ne kadar genç bu fotoğrafta, gelinlik resimlerindeki kadar genç; babam da öyle, üniformasının içinde çakı gibi. Apoletlerindeki yıldızlara bakılırsa binbaşymış. Subay çocukları rütbeleri bilirler. Benim hatırlayabildiğim dönemlerde babama "Komutanım" ya da "Albayım" denirdi. İki-üç yılda albay olmuş demek ki. Binbaşılıktan albaylığa atlanır mı? Arada yarbaylık rütbesi olmalı. İçime huzursuzluk yayan bir şey var, ne olduğunu anlayamıyorum. Göğsümün ortasından ağzıma doğru yükselen kara katran tadındaki bulantı, ters giden birşeyler olduğunu haber veriyor.

Kusuyor. Katran karası kusuyor. Kan değil, hayır kan değil. Ne yemiş olabilir? Annenin telaşlı, kaygılı sesi. Toprak, çiğ et, palamut, kül tadı. Kara kusmukla birlikte canını da içinden sökmek, çıkarmak, kurtulmak istiyor. Atlatabilecek mi? Bünyesi kuvvetli, atlatabilir. Zehirlenmiş olmalı. Anne ağlıyor, baba annenin hemen arkasında duruyor. Kustuğu yer toprak. Toprak kara katran kusmuğu emiyor. Marazlı olmasın? Hayır, sara nöbeti değil. Üşüyor, çok üşüyor. Çok susamış, inliyor: Su... Su... Su... Bir at kişniyor, vahşi bir kuş ötüyor. Baba orada, anne gitmiş. Kalabalık, sesler, insanlar, atlar... sıcak, çok sıcak. Bir yanıyor, bir üşüyor. Topluiğne başları... Topluiğne başları milyonlarca. İçinde, göğsünün ortasında şişiyor, şişiyor, göğsünü patlatıyor, kara bir kusmuk olup ağzından çıkıyor. Anne sirkeli bezle bileklerini, alnını ovuyor.

Çocukluğumda hastalanıp ateşim yükseldiğinde hep aynı kâbusu görürdüm. Ya bir uçurumdan kıpkızıl akan bir nehre ya da dipsiz, sonsuz bir kuyuya düşerdim. Ku-

yunun duvarlarından koyu renkli pis kokulu bir su sızardı. Sonsuz kuyunun sonsuz taşlarını elimdeki topluiğneyle tek tek kaldırmak zorundaydım. Topluiğnenin başı büyür, büyür, büyür, kuyunun ağzı kadar olurdu. Bazen de topluiğne başları milyonlarca çoğalırdı. Bağırırdım, avazım çıktığı kadar bağırırdım ama sesim çıkmazdı. Annem ateşimin yükselmesinden değil kâbuslarımdan endişe ederdi. Geceler boyunca başımda beklediğini, zaman zaman uyandırıp su verdiğini, ninniler söylediğini hatırlarım. Olaf'ın ölümünden sonra kaldığım ormanlar içindeki klinikte, İsviçreli psikolog, kâbuslarımdaki topluiğne başlarının yüksek ateşin beyindeki bilinmeyen bir etkisi olduğunu, pek çok kişinin aynı çocukluk kâbusunu anlattığını söylemişti. Beyin ve ruh konusunda o kadar az şey biliyoruz ki, demişti hayıflanarak.

Göğsümün orta yerinde yine o kara pençe. Bebeklik fotoğraflarıma baktıkça artan huzursuzluğum. Oysa kameraya ne de güzel gülümsüyor bebekliğim. Bir yanda annem, bir yanda babam, ortada ikisinin kollarında bebek ben. Ne gereği var şimdi bu kötü duygunun. Ateşim yine yükselmiş olmalı. İnsan çocukken dayanıyor yüksek ateşe. Şimdi 38 derece ateşle bile kötü hissediyorum kendimi.

"Lütfen Guli, bir tas getir, kusabilirim. Ateşim yine yükseldi galiba."

"Yorulacaksınız, demiştim Hanımefendi, insan ateşliyen gözünü çok yorarsa kötüleşir."

"Ondan değil, şu zencefilli mencefilli ıhlamurdan oldu. Midem su dolu."

Gühizar, elinde plastik bir tasla geliyor.

"Tamam, merak etme, iyiyim. Bulantım geçiyor yavaş yavaş. Şu bebek resimlerine bir bakar mısın? Bana ait olabilir mi bunlar? Benim fotoğraflarımı bulan adam göndermiş de."

Gülizar uzattığım fotoğrafı dikkatle inceliyor.

"Bilmem ki Hanımefendi. En iyi siz bilirsiniz."

"Bebekliğimi ben nasıl bileyim! İnsan kendi bebekliğini hatırlar mı?"

İkimiz de gülüyoruz. Şimdi daha iyi hissediyorum kendimi. Fotoğrafa bir daha bakıyorum. O bebek ben değilim. Toplayıcı, bitpazarında bulduğu ne kadar bebek resmi varsa, hepsini yollamış anlaşılan. Anneme benzeyen bebek ben olamam. Belki bir arkadaşlarının çocuğudur. Ay! Ne yapayım, bana ne!

Bunları kafama takmama neden olan Toplayıcı'ya lanet okuyorum.

* * *

Siyah-beyaz fotoğraflardaki renkleri nasıl tahmin ettiğini sorduğumda, "Bakmakla görmek aynı şey değil, görmek yavaş yavaş öğrenilir. Görmeyi öğrenirsek, görüntünün ardındaki öze ulaşırsınız," demişti.

Şimdi düşününce hak veriyorum. Önce ayrıntıları fark etmeyi öğreniyorsunuz, gördüğünüz nesneyi parçalarına ayırıyorsunuz, sonra yeniden baktığınızda gördüğünüz bütünlük ilk algıladığınızdan çok daha zengin, daha anlamlı oluyor. Önce tümdengelim, sonra tümevarım yöntemi. Başladığınız tüm ile vardığınız tüm farklı. Bir opera partisyonuna, bir müzik parçasına çalışır gibi tıpkı.

Nihayet sağlığım düzeldi, boğazımdaki tahriş de geçince stüdyo kaydına girebildim. Aldığımız ilk sonuç iyi değildi. Benden mi, piyanodaki eşlikçiden mi, teknik koşulların elverişsizliğinden mi kaynaklanıyordu, bilmiyorum ama olgunlaşmamış, ruhsuz, sıradan bir kayıttı. Müzikten iyi anlayan, kulağı da iyi olan menajerim, sonucun hiç de kötü olmadığını, mükemmeliyetçiliğim

yüzünden kendime haksızlık ettiğimi söylese de haklı olan bendim. Bir süre sonra yurtdışında bir stüdyoda yeniden denemeyi düşündüm. Repertuvarımı gözden geçirmeye, araya daha popüler parçalar serpiştirmeye, eşlikçimi değiştirmeye, yıllar sonra bile aranacak özel bir kayıt gerçekleştirene kadar titizlikle çalışmaya, pes etmemeye karar verdim. Kusursuz bir kayıt olmalıydı. Müzik için, zirve için bunca değerli şeyin feda edildiği bir yaşamın, Toplayıcı'nın tabiriyle muhteşem bir hayatın muhteşem bir özeti...

O gün, Devlet Orkestrası'ndan yıllar önce emekli olmuş, Türkiye'de kaldığım zamanlar ara sıra görüştüğümüz eski bir arkadaşımın Taksim'deki bir kafede buluşacaktık. Hava güzeldi, vaktim vardı, taksiden Galatasaray'da inip yürümek, İstiklal Caddesi'nin kıvıl kıvıl kalabalığına karışmak, insan görmek, hatta vitrin bakmak iyi gelecekti. Biraz dış dünya, biraz hareket, biraz gündelik yaşam...

Galatasaray Lisesi'nin önünde, üzerinde büyütülmüş vesikalık fotoğraflar, altında da bir ad ve tarih yazılı kartondan levhalarla yere çökmüş beyaz başörtülü kadınları görünce durdum. Büyücek bir pankartın üzerinde "Kayıplarımızı arıyoruz" yazılıydı. Derin bir *déjà-vu* duygusuna kapıldım. Daha önce de görmüştüm onları ama nerede? Hayır rüyada değil, daha kanlı canlı bir resim var gözümün önünde. Onlar da böyle sessizdi, örtüleri beyazdı, ellerinde benzer pankartlar taşıyorlardı. Yazılar başka bir dildeydi, adlar yabancıydı ama büyütülmüş fotoğraflardaki kayıp çocuklar buradakilere benziyordu, beyaz örtülü anneler de öyle. Orası büyük bir parktı, böyle dörtyol ağzında, Galatasaray Lisesi'nin görkemli kapısının önündeki küçük alana sıkışmış değillerdi. Geniş bir meydanın köşesinde toplanmışlardı. Birden, meydan kavramının yarattığı çağrışımla hatırlıyo-

rum: Plaza de Mayo: Mayıs Meydanı... Buenos Aires'in, onyıllar önce kaybolan çocuklarını arayan anneleriydi onlar: Mayıs Anneleri... Madrid Operası'nın Latin Amerika turnesindeydik. *Aida*'yı sahneliyorduk. Şehri gezdiren mihmandarım, "Bu anneler, ablalar, anneanneler cunta döneminde kaybolan, kemiklerine bile ulaşamadıkları çocuklarını, torunlarını, kardeşlerini arıyorlar. Yıllardır, kavurucu sıcakta, dinmeyen yağmurların altında her hafta burada toplanırlar," demişti.

Sürülmüş tarlanın ortasında siyahlı kadınlar, yeşilli, mavili, allı kadınlar, renk renk kadınlar... Beyazlı erkekler, siyahlı erkekler, çıplak çocuklar. Kötü kuşlar dönüp duruyor başlarının üstünde. Sıcak. Boğucu sıcak. Toz kokusu, yanık kokusu, kurumuş ot kokusu. Çömelmişler, yere oturmuşlar. Çocuklar kadınların kucaklarında. Çocuklar her yerde. Bekliyorlar, ağlıyorlar, susuyorlar, birbirlerine soku-luyorlar, ortada bir top oluyorlar. Meydan kalabalık. Beyazlı kadınlar dalgalanıyor, kuşlar iniyor, kuşları kovuyor-lar. Erkekler birerli sıra halinde yürüyorlar. Atlar geliyor dörtnala. Atlar, erkekler, kadınlar tarlanın sonunda kaybo-luyor. Gök gürlüyor, tarla dalgalanıyor, bir toz bulutu kal-kıyor. Bebek siyahlı kadınların ortasında ağlıyor. Toz bulu-tu her yanı kaplıyor. Sessizlik, boşluk, hiçlik...

Galatasaray'da oturan beyaz örtülü kadınların çevresinde polisler var. Neden buradalar, diye soruyorum temiz yüzlü genç polise. "Kayıp yakınlarını arıyorlarmış. Şimdi biri bir şey atar, bir şey patlar, arbede çıkar. Sen buradan uzaklaş anne, anarşik bir iş bu," diyor. "Yakınları ne zaman kaybolmuş?" diye soruyorum pes etmeden. "Ne bileyim ben! Her gün birileri kaybolur bu şehirde. Evden kaçan serseri takımını devriinci diye yutturuyor-lar. Sözde devlet öldürmüş. Anarşik dedim ya, anarşik

örgütten bunlar; sen yoluna git anne, burası sana göre değil."

Burası bana göre değil. Karşı kaldırıma geçip gelen gidene bakıyorum. Beyaz örtülü kadınların çevresinde birkaç genç kız ve delikanlı var. Kadınlara yardım ediyor, belki de koruyorlar. Onların dışında kimse ilgilenmiyor oturanlarla, kalabalık önlerinden geçip gidiyor. "Cumartesi Anneleri' onlar," diyor arkamdan bir ses. "Her cumartesi burada buluşurlar." Dönüp bakıyorum. Karayağız, genç bir adam. Biraz önce konuştuğum polisin yaşında olmalı. "Arjantin'de Mayıs Meydanı annelerini görmüştüm, onlar da böyle oturlardı," diyorum konunun büsbütün yabancı olmadığımı hissettirmek için. "Tam öyle işte; orada faşist cunta döneminde olmuş bürüşler. Bizim burada faili meçhuller gündelik olaydır. Sürekli faşizm yani..."

Sesi kararlı, biraz da öfkeli. Dünyayı görmüşse bile kendi ülkesinde neler olup bittiğinden habersiz bu yaşlı kadını bilinçlendirme çabası. Oradan ayrılırken gencin karşı kaldırımdaki annelere doğru yöneldiğini görüyorum. Polisler şöyle bir dalgalanıyor, sonra cadde eski vur-dumduymazlığına, beyazlı kadınların sesine kulak tıkamış sağırlığına geri dönüyor.

Kayıp çocuklarını arayan beyaz örtülü annelerin arkada koristler olarak sıralandıkları, üniformalı polislerin sahnenin iki yanında yer aldığı, önlerinden neşeli, cıvıl cıvıl, kadın-erkek, genç-yaşlı, çoluk-çocuk bir kalabalığın, beyaz örtülü kadınlarla ilgilenmeden geçip gittiği bir opera sahnesi beliriyor gözümün önünde. Önce neşeli, umursamaz bir hava eşliğinde rengârenk kalabalığın bale adımlarıyla koreografik yürüyüşü, sonra hafiften başlayan, usul usul yükselen hüznünlü bir ağıt. Beyaz örtülü iki ananın sahneye girişi. İki yaşlı annenin bağırmayan, derin, usul acısının yürek dağlayan sesi, koronun katılımı, müziğin yükselişi, acının öfkeye, isyana dönüşmesi, sim-

ballerin vuruşuyla doruğa çıkıp yankılanması... Cadde-
den geçen ilgisiz kalabalık taş kesilmiş gibi duruyor. Be-
yazlara bürünmüş, kadın mı erkek mi belirsiz bir ses giri-
yor sahneye. Beyazın üstünde kızıl kan: ölmüş, öldürül-
müş, kaybolmuş bütün çocukların ruhu. Ses; benim se-
sim yükseliyor. *Hoffmann'ın Masalları*'ndaki Olympa'
nın, *Uyurgezer Kız*'daki Amina'nın final aryasındaki sesi...
Ne tuhaf! Bir flüt ya da kaval eşliğinde söylüyorum. Bu
arya ancak flüt yumuşaklığında, kaval içliliğinde söylene-
bilir.

Birine çarpıyorum. "Uyurgezer misin, nesen kadın!"
Kendi kendime gülümsüyorum. Evet, *Uyurgezer Kız* ope-
rasındaki Amina'yım, diyorum içimden.

Görmeyi öğrenme, gündelik yaşamın akışını uyma
temrinleri yapıyorum. Vitrinlere bakıyorum. Yıllardır vit-
rinlere bakarak çarşıları dolaştığım yoktu. Belli butiklere,
modaevlerine randevuyla gidilir, özel ikramlar eşliğinde
önünüze çıkarılan son modellerden ya da sizin için dü-
zenlenmiş mini defileden birşeyler beğenip alırsınız. Ben
herhangi bir mağazaya girip şöyle basit şeyler seçmeyi,
ayakkabı denemeyi, hoşuma giden bir giysiyi bazen prova
bile yapmadan alıp çıkmayı severim aslında ama yıllardır
buna pek vaktim olmadı. Dolaplar da her çeşit giysiyle
tıka basa dolu zaten. Olanlar beni çıkarır, ölümüne kadar
yeter. Ben böyle konuşunca Gülizar üzülüyor, kızıyor da
bana. Hâlâ genç göründüğümü, endamıma, duruşuma
yirmilik gençlerin su dökemeyeceğini söylüyor.

Endam, duruş, dışa yansıyan suret. Bunca yıl koru-
mak için çalıştığım, korumak zorunda olduğum her şey;
bir de sesim. Ya ötesi? Sahne, alkış, seyirci-dinleyici ba-
ğımlılığı; var olduğunu ancak sahnede göründükçe his-
setme duygusu, görmek, görülmek, konuşulmak üstüne
kurulmuş sanatçı dünyası. Burada, akıp giden kalabalığın
ortasında ne divayım ne primadonna! Geri dur anne!

Uyurgezer misin be kadın! Burada caddeden geçen binlerce insandan biriyim. Bundan pek hoşlanmadığımı itiraf ediyorum kendime.

Birkaç adım ilerideki kapısı olmayan barakamsı dükkâncıktan caddeye dalga dalga yayılan müziğe doğru ilerliyorum. Daha önce duymadığım, yabancı, tuhaf bir ezgi. Önce şiir okur gibi, sonra keman tınılı bir enstrüman giriyor araya. Ve bir kadın sesi, olağanüstü geniş bir ses. Bilmediğim bir dilde, bilmediğim bir duyguda, dokunulmamış, çırılçıplak. Ezgi ne kadar yabancıysa ses o kadar tanıdık: benim sesim... Böyle bir kaydımın olmadığını, bu tarzı hiç denemediğimi bilmesem kendi sesim sanabilirdim.

Tam önüne geldiğimde müzik susuyor, sonra hemen başka bir ezgi, sıradan, kötü bir pop şarkı başlıyor. Burası dükkân denemeyecek, kat kat raflı büyücek bir tezgâh. Esmer, çelimsiz delikanlı ilgilendiğimi hissediyor.

"Buyurun, listede bir numara bu çalan, CD'lerimiz, kasetlerimiz korsan değildir, hepsi bandrollü."

"Bundan önceki, biraz önce çaldığınız."

"Haa... *Daye Daye*'yi diyon sen. O etno; CD'si yok / bandı var, teyp kasedi yani."

"Neydi o?"

"Bizim oralardan havalar, size yaramaz."

"Belki de yarar, ne biliyorsun? Onu istiyorum ben."

Boynunu yana eğip yüzüme bakıyor:

"Biraz pahalıdır o kaset; özel kayıt."

Besbelli beni gözüne kestirdi, iki arada kazıklamak istiyor.

"Tamam, ver bakalım. *Daye* ne demek?"

"Anne, demek."

Kasedi küçük bir naylon poşete sokarken, sır verirmiş gibi alçak sesle, "Kırmanckidir," diyor. "Zazaca yani. Kürtçe gibi yasaklıdır ama kasetlere ses çıkarmıyorlar."

Daye, daye... Çocuk daye, daye diye ağlıyor. Öğretmen, "Türkçe konuş, Türkçe konuş!" diye bağırtıyor ağlayan küçük oğlanın kafasına, ellerine cetvelle vururken. Kendi aralarında anlaşılmaz bir dilde konuştuklarında azar işitiyorlar hep. Komutanın kızı bu dili anlamıyor. Kuşdili değil; kuşdili konuşmayı sever. "Aganigi"li ya da daha güç olan "abcen bebcen"li kuşdili hoşuna gidiyor. Kendi kendine başka kuşdilleri türetmeyi deniyor ama öğretmeni kızdıran dili anlamıyor. Bilmediği, çok güç bir kuşdili olmalı. Kendisi gibi sırık boylu, kapkara gözlü küçük oğlana soruyor: "Sen nasıl konuşuyorsun arkadaşlarınla öyle?" Kara gözlü oğlan dilini çıkarıp yanından kaçıyor. En arka sırada oturan saçları örgülü, lastik ayakkabılı küçük kıza soruyor: "Öğretmenin kızdığı dili nereden öğrendin sen, bana da öğretir misin?" "Annemden," diyor küçük kız, "daye'den öğrendim." "Niye kızıyor öğretmen?" "Yassahtır da ondan." Yasak olanın çekiciliği, öteki çocuklara benzemek, onlar gibi konuşabilmek. "Bana da öğretir misin yasak dili? Ben de sana kuşdili öğretim." "Öğretmene demeycen ama." "Demem." "Babana da demeycen." "Demem." Küçük kız, kulağına yasak dilde bir cümle fısıldıyor. Ben bu kuş dilini biliyorum, ben bu kuş dilini biliyorum. "Wayi wayi daye, wayi wayi bavo..." "Sus, öğretmen duyacak." "Duysun, ne olmuş..." "Vurma bana öğretmenim. Ben demedim, gomitanın kızdır öğretmenim, o dedi." "Bunlar Türkçe öğreneceğine, bizimkiler Kürtçe öğreniyor! Bir daha duymayayım." "Koé Duzgini, Munzur bava... Ben bu kuşdilini anlıyorum, ben yasak dili biliyorum. Oh işte! Oh işte!.."

Çocuklardan duyup kaptığım sözcükleri hatırlıyorum. Evde tekrarlayınca annem telaşlanırdı. Hele bir keresinde, bir türkü dolamıştım dilime. Şimdi bile hatırlıyorum: "Roz vejino tari sono, hard u asmen sama sono, venga Sultan Duzgini dano." Anlamı neydi bilmiyordum

ama makamı hoşuma gidiyordu. "Güzelim sesini böyle uyduruk şeylere harcama, nereden öğreniyorsun bunları, okuldaki çocuklardan mı?" demişti annem, sonra da bu dağbaşlarına mahkûm ettiği için bizi, babama kızmıştı yine. "Anladık, askerlik ama kimse bu kadar uzun Şark hizmeti yapmıyor!"

Ne tuhaf, o türkünün sözlerini bunca yıl sonra hâlâ hatırlıyorum. "*Roz vejino tari sono... venga Sultan Duzgini dano,*" diyorum kasetçi delikanlıya.

"Ne dedin teyze sen? Nereden biliyorsun bu dili?"

Yüzünde şaşkınlıkla ürkeklik karışımı bir ifade.

"Biryerlerden duymuşum çocukluğumda ama anlamını bilmem. Sen biliyor musun ne diyor?"

"Gün doğuyor, karanlık gidiyor gibi birşeyler işte. Bi güzel söyledin ki, biz nasıl dersek tam öyle. Ne dedin bir de? '*Sultan Duzgini dano,*' mu dedin?"

"Öyle kalmış aklımda."

"Bizim dağımızdır o, dağımızdan da ötedir. Oralarda bulunmuşsundur?"

"Çok eskiden, çocukken. Babam subaydı, doğuda dolaşıyorduk ben küçükken. Çocuklardan falan kapmışım birkaç söz, kalmış işte aklımda."

İsteddiği parayı uzatıyorum. Almak istemiyor. Israr ediyorum.

"O zaman beş lira ver yeter..."

Ne tuhaf, ne hoş bu ülkenin insanları. Kendi dillerinde birkaç kelime yetiyor yakınlaşmaları için. İstiklal Caddesi kalabalık. Eskiden de bu kadar kalabalık mıydı, hatırlamıyorum ama bu kadar çeşitli, çoksesli, çok renkli, çok yüzlü olmadığına eminim. Yaşlısı genciyle bütün Türkiye buraya dolmuş sanki. Geçen gün gazetenin Pazar ekinde "İstanbul Türkiye'nin özetidir" diye ilginç bir yazı okumuştum. Alt başlığı da "En büyük Kürt kenti İstanbul" gibi bir şeydi. Doğru galiba.

Vitrinlere, kalabalığa, caddenin iki yanından yükselip birbirine karışan şarkılara, türkülere, müziğe kaptırıp kendimi arkadaşımın randevumuza geç kaldığımı fark ettim. Adımlarımı sıklaştırdım. İçimdeki hafifliğe, neşeli ve kendimden memnun duyguya hayret ederek hızla çıktım Taksim'e. Ara sıra kalabalığa karışmak, şehri arşınlamak iyi geliyor insana. Önümüzdeki günlerde başka semtlere, başka sokaklara çıkmalıyım. Gerçek hayatı özlemişim.

* * *

Arkadaşımın buluşacağımız kafenin açık bölümünde yer yok. İçeri girdiğimde yanından geçtiğim masada yalnız oturan biri hafifçe gülümseyerek selam verdi. Bir başkası karşısındakine gözücuyla beni işaret edip birşeyler söyledi. Hoşuma gitti. Bir zamandır sahnelerden uzak olduğum, üstelik de çoğunlukla Türkiye dışında yaşadığım halde demek tanıyanlar, hatırlayanlar var hâlâ. İstiklal Caddesi'nde yürürken şaşkın ve yabancı edalı yaşlı teyzeydim, bu elit kafede yeniden diva olmanın, kendime dönmenin hazzını duydum. Demek ki buna ihtiyacım var, hâlâ ve hep ihtiyacım var o kimliğe.

Arkadaşımın salonun en dibindeki bir masaya oturmuş çayını yudumluyordu.

"Kusura bakma, geç kaldım," dedim, "ne zamandır yapmadığım bir şey yaptım; Galatasaray'dan buraya yürüdüm. İstiklal Caddesi'ni unutmuşum neredeyse."

"Son yıllarda çok değişti. Ben bile bazen tanı mıy ım, Bir de çok kalabalık, yürürken rahatsız oluyor insan."

"Belki şaşacaksın ama hoşuma gitti benim. Son zamanlarda çok izole yaşıyorum, caddenin renkli kalabalığı iyi geldi. Haa, bak bir de ne aldım."

Çantamdan küçük naylon poşetin içindeki kasedi çıkarıp gösterdim.

"Hay Allah! Etnik müzikle ilgilendiğini bilmiyordum. Amatör bir grubun derlemesi bu. Meraklı, araştırmacı gençler; Anadolu'yu dolaşıp yerel ezgileri, halk türkülerini, mnileri, ninnileri derliyorlar."

"Satıcı ocuk da ilginçti. Çocukluğumdan aklımda kalmış bir-iki söz söyledim diye neredeyse bedava verecekti kasedi. Oysa başta, bu çok özel bir kayıt, diye beni kazıklamaya kalkışmıştı."

Kasedi elinde evirip çevirdi. "Anadolu'nun neredeyse bütün dillerinden türküler var burada. Son zamanlarda etnik müzik pek moda, diskolarda bile alınıyor. Tabii bütün ezgiler deforme ediliyor, pop'a dönüştürülüyor. Ama bunlar farklı, otantik derlemeler yapmaya çalışıyorlar."

"Ben etno ile pek ilgilenmem. Bir ara Hint müziğine merak sarmıştım ama srdremedim, pek de sarmadı açıkçası. Yıllarca klasik müzik eğitimi görüp sonra da operadan şandan başımı kaldıramamanın sonucu. İstiklal'de yürürken duyduğum sesi biraz da kendi çocukluk sesime benzettim de ilgimi çekti. Demin aldığın müziği istiyorum deyince, satıcı ocuk bu kasedi verdi."

Eski günlerden, konservatuvardaki arkadaşlarımızdan konuştuk.

"Bizim dönemden aramızdan bir sen dünya çapında oldun," dedi.

"Abartma, o kadar değil. Leyla Gencer'le kıyaslasan..."

"Kıyaslama yanlış, herkesin yeri ayrı. Senin sesinde farklı bir duygu, farklı bir tını vardır. Eleştirmenler de bu farklılığı ne çıkarırlardı hep. Sanki toprağın bağrından çıkan, kayalarda yankılanan bir ses diye yazmıştı biri, hatırlıyorum. Sesin büyüktür senin. Tevazua gerek yok."

"yle derlerdi. Son günlerde stüdyoya girdim bir CD için, itiraf edecek olursam, o tınıyı yakalayamadığı-

mı hissettim, memnun kalmadım sonuçtan, şimdilik kaydı durdurdum. Ses yaşlanır mı? Yaşlanıyor işte.”

“Bence ses yaşlanmıyor, senin sesin kolay yaşlanmaz ama belki de duygular yoruluyor, insanın içi yaşlanıyor.”

“Bir süredir yaşlılık ürkütüyor beni. Önceden bilmediğim bir ruh hali bu. Geç kalmışlık duygusu, çok önemli birşeyleri tamamlayamamış, yarıda bırakmış olmak. Tamamlamaya ne gücün ne de vaktin var artık. Öteki dünyaya eksik gitmek korkusu gibi bir şey. Stüdyolara girmek, CD kaydı için paralanmak hep bu korkuyu yenmek için belki de.”

“Buna bir de primadonna kimliğini eklersen durum büsbütün ağırlaşıyor.”

Yoğun trafikte, taksinin arka koltuğuna gömülmüş eve dönerken arkadaşımın sözlerini düşündüm. Duygular yaşlanıyor, doğru. Yaşlanmakla kalmıyor; soluyor. İnsan yoruluyor, heyecan tükeniyor, anlamlı sandığın ne varsa anlamını yitiriyor. Bir de arkadaşımın primadonna kimliği dediği o tanımsız, tuhaf varoluş biçimi... bedeni-ne değil sadece, içine, özüne ikinci bir deri gibi yapışmış divahk urbası. Soyunması zor ve acı verici. Toplayıcı olsa, “Divalar yaşlanmaz, zamanın dışında ve üstündesiniz,” gibi birşeyler söylerdi. İtiraz etsem de hoşuma giderdi.

Onu özledim mi, ne?

* * *

Eve döndüğümde Gülizar telaşlıydı. Terzim, ertesi gece katılacağım davette giymeyi düşündüğüm elbiseyi henüz göndermemişti. Adamı birkaç kez aramıştı ama telefonunu açmıyordu. Dert etmemesini, geç vakit de olsa göndereceğinden emin olduğumu, gerekirse başka bir şey giyebileceğimi söyleyip sakinleştirdim. Giyim kuşamıma her zaman özen göstermişimdir, annemden geç-

miş bir haslet olmalı ama artık o kadar önemsemiyorum. Daha doğrusu; o kadar çok giysim oldu, yıllarca sahnelerde öyle şaşıaalı tuvaletler, kaftanlar, tüylü pullu, altınli simli rengârenk giysiler taşıdım ki, doygunluğa ulaştım, giyim kuşam anlamsızlaştı. Yine de önemli bir davete katılmam gerektiğinde ne giyeceğimi önceden düşünüp hazırlarım.

İstanbul sosyetesinin *crème de la crème*'inin katılacağı bir davetti; küçük bir oda orkestrası konseriyle başlayacak bir özel müze açılışı. Bu insanları kısa süren evliliğim sırasında kocamın ailesi nedeniyle tanımışım. Sonradan Avrupa'da, Amerika'da, hatta Arjantin'de benzer çevrelerle ilişkim oldu. Bizimkilerin büyük burjuvalar değil, olsa olsa taşra zenginleri, kentleşmiş ağalar olduğunu fark ettim. Aradan çok zaman geçti, neredeyse kırk yıl. Şimdi onların çocukları, torunları var sahnede. Sana-ta, müziğe tutkun, müzik etkinliklerine sponsorluk yapan kocam kırk yıl önce istisnaydı. Ailenin servetini uçarı hevesler uğruna tüketen bir mirasyedi sayılır, o çevrelerde biraz da hafife alınırdı. Şimdi yeni kuşaklar için entelektüel uğraşlar, sanat, müzik prestij konusu haline gelmiş, bu alanda yarışıyorlar. Özel orkestralar kurulu-yor, müzeler açılıyor, servetler harcayıp büyük ressamla-rın tablolarını alıyorlar. Güzel bir gelişme...

Artık kalabalıklardan sıkıldığımı söylesem de, hadi kendime karşı dürüst olayım, bu tür davetlerden hoşlanıyorum. Sahnelerden, alkışlardan, hayranlık halesinden uzak kalmanın içimde bir boşluk yarattığını itiraf etmeliyim. Şöhreti önemsemeyen alçakgönüllü diva rolünü başarıyla oynasam da –bu yüzden Toplayıcı'yı her defasında hayal kırıklığına uğrattıyorum– beni ben yapanın o alkışlar, o hayranlık halesi, seyirciye, dinleyiciye yüksekten bakılan sahnenin şaşıaası olduğunu biliyorum. Parıltı-yı yitirmekten, efsanenin solmasından, unutulmaktan

korkuyorum. Toplayıcı “muhteşem hayatınız” dedikçe, “Benim muhteşem bir hayatım hiç olmadı,” diye mırıldanmamın nedeni alçakgönüllülüğüm değil onun sandığı gibi. Vardığım yere sadece kendi yeteneğim, kendi çabam, kendi gücümle ulaştığımı sezdirmek istiyorum.

Düzeltmeye verdiğim tuvaletim gecenin epeyce ilerlemiş bir saatinde geldi. Yeni bir şey diktirmek yerine, çoğu ünlü modacıların imzasını taşıyan giysilerimi elden geçiriyorum zaman zaman. Bazıları o kadar benimle özdeşleşmiş ki atmaya, vermeye kıyamıyorum. Ufak tefek işler için bu terziyi tavsiye eden arkadaşım, eskiden çok ünlü olduğunu, sonraları bir yandan konfeksiyonun, öte yandan butiklerin rekabetine dayanamayıp atölyesini kapattığını anlatmıştı. Şimdi biraz da boş durmamak için sadece eski müşterilerine dikiyormuş, bazen de kıramayacağı kişilerin böyle ufak tefek işlerini yapıyormuş.

Gülizar, elinde buruşmasın, diye özenle katlanıp askıya asılmış tuvaletle odaya girerken, başıyla salonu işaret etti: “Mümkünse bir denemenizi rica ediyor, çırakla göndermemiş, kendisi getirmiş. İçeri salona aldım.”

Bu saatte soyunmuş dökünmüş, *Carmen* operasının son zamanlarda çok sözü edilen günümüze uygulanmış video kaydını seyretmeye hazırlanırken elbise provası!.. Yine de adam haklı, uzatırken kısaltırken ola ki ölçü kaçmıştır. Yarın son dakikada ne giyeceğim telaşına düşmek-tense şimdi denemekte yarar var.

Üzerimdeki eşofmanı çıkarıp Gülizar’ın da yardımcıyla, erguvan rengi ham ipekten, göğsü drapeli, yakası önden kapalı arkadan dekolteli, bedenimi ve kollarımı sıkıca saran tuvaleti giydim. Gülizar fermuarı kapatmaya uğraşırken, her zamanki gibi vücudumun inceliğini övmeye başladı.

“Kim bilir kaç yıllık bu tuvalet, bir dirhem et bile almamışsınız. Rengi de çok güzel, çok yakıştı size.”

"Son günlerde şu kötü grip yüzünden kilo vermedim sen fermuarı zor kapardın Guli. Ama haklısın, bünyem böyle. Babama çekmişim, o da yaşlandıkça büsbütün incelmisti, göbek koyacağıma."

Boğaz koruluklarında çiçeğe durmuş erguvanlar, erguvani tepeler, erguvani günbatımı. Bizans'ın kutsal rengini kuşanmış Theodora: imparatoriçe, dansöz, fahişe, tanrıça. Mora çalan erguvani ağır kadife perde kapanıyor. Alkışlar, bravo sesleri. Şimdi perde yeniden açılacak. Orada olduğunu, varlığını bildiği ama sadece dalgalanan bir karaltı olarak algıladığı adsız kalabalığın önünde eğilecek. Sonra bir daha, bir daha... taa ki tanımsız, kaygan, sestten ve haykırıştan ibaret kitle doyumuna ulaşana kadar. Biri kolundan hafifçe tutmuş sahnenin önüne sürüklüyor. Hangi sahneydi? Neresiydi? Ne zamandı? Üşüdüğünü, çok üşüdüğünü hatırlıyor; bir de sırtındaki erguvan kaftanı.

Erguvan rengi ipek tuvaletin eteği arkada kuyruk olup yayılıyor. İki yanında, altın yaldızlı parmaklıkların arasından ışıktandırılmış suların aktığı mermer merdivenleri tırmanırken adım atmakta güçlük çekiyor. Flaşlar çakıyor, fotoğrafçılar, televizyoncular, magazinciler görevde. Baş dönüyor, yine de dimdik yürümeli, güzel görüntü vermeli: kendine güvenli, dal gibi, mağrur. İyi ki çakırkeyifim. Gerçekten kopma tehlikesi mi? Gerçek nedir? Buluttan tüllere sarmalanmadan nasıl dayanılır gerçeğe?

Uzak, yabancı bir ülkeydi; ellerindeki tepsiler üzerinde mumlarla dolaşan siyahi uşakların daha açık tenli -yine de siyahi- efendilere hizmet ettikleri bir ülke. Mermer merdivenler bitmek bilmiyor. Çocukluk kâbuslarındaki dipsiz kuyunun tersine çevrilmiş hali. Gece, yaprak kıpırdamıyor, boğucu sıcak. Yine ateşim mi çıkıyor yoksa! Sırmalı bordo ceketli, lacivert bol pantolonlu, beyaz eldivenli, altın kılıçlı muhafızlar merdivenlerin sonundaki kapıda bekliyor. Han-

gi emirin, hangi sultanın, hangi kralın sarayı burası? Sahne dekoru mu, masal mı, gerçek hayat mı? Altın yaldızlı kapılar peş peşe açılıyor önünde. Odalardan odalara geçiliyor. Bu kadar çok kapı, bu kadar çok oda var mıydı, yoksa dumanın etkisiyle sonsuza kadar tekrarlanıyor muydu görüntüler?

Altın yaldızlı kapılar, salonlar, odalar bitiyor. Erguvan rengi aydınlığın ortasında yapayalnız kalıyor. Şimdi perde inecek, alkışlar başlayacak. Sessizlik... Sessizlik korkutuyor. Yeterince iyi değil miydim? Neden susuyorlar? "Size en yakışacak rengin erguvan olduğunu düşünmüştüm, bu salon sizin için erguvana boyandı." Eline dokunan dudakları hissediyor. Tuhaf bir aksanla İngilizce konuşan adamı salonun loş ışığında görüyor. Uzun boylu, esmer sarı yüzlü, yere kadar uzanan beyaz ipek sarisi içinde olduğundan daha etkileyici görünen bir adam. Zarif bir hareketle ve bale adımlarıyla, avrucunun içinde sıkmadan tuttuğu elinden hafifçe çekerek köşedeki koltuğa oturtuyor. İzin isteyip biraz uzaktaki daha küçük koltuğa da kendisi oturuyor. Koltukla elbisesi aynı erguvan tonunda. Işğın içinde eriyor sanki, yok oluyor. "Belki şaşacaksınız, ama ben gerçek bir opera hastasıyım. Ülkemin uzun süre İtalyan etkisinde kalması yüzünden belki de. Her zaman hayranlıkla izlediğim Diva'yı kendi evimde ağırlamak istedim. Lütfedip geldiğiniz için sonsuz teşekkürler." Ağdalı ama içten konuşuyor. Yalnız kalacaklarını hiç düşünmemişti, konser sonrasında bütün sanatçıların davetli olduğu, yabancı misyonların da katılacağı bir kabul töreni sanmıştı. Oryantalist bir film sahnesinde miyiz? Kendisini uçacakmışçasına hafif, olağanüstü hafif hissediyor. Hayalle gerçek, sahne dekoruyla sarayın erguvani odası birbirine karışıyor. Adam, hazırladığı mine işli, altın nakışlı çubuğu uzatıyor. "İyi gelecek," diyor, "huzura ihtiyacınız var." Huzura ihtiyacı var. İyi geliyor. Erguvan bulutların arasına karışıyor.

Yıllar önce giydiğim tuvalet bu muydu? Aynı renkte o kadar çok giysim oldu ki hatırlamıyorum. Eteğini kısaltıp, sırt dekoltesini ince bir tülle kapatıp yaşıma başıma uygun hale sokunca pekâlâ da giyilebilir. Mihrace mi, sultan mı, emir mi her neyse, masallardan çıkma, sahnelerden fırlama o adamla ne olmuştu sonra? Belki de hiçbir şey, belki... Ne önemi var bunca yıl sonra?

"İyi yapmış, tam üstüme oturdu, boyu da iyi, ayak bileklerimin biraz üstünde."

Terzi de görsün, diye salona yürüdüm. İşine titiz insanları severim, çırağıyla göndereceğine buraya kadar kendisi getirmiş.

Beni görünce ayağa kalktı. Beyaz saçlı, ufak tefek, iyi giyimli bir adam. Benden epeyce yaşlı olmalı ama dinç görünüyor. Yüzünü biryerlerden hatırlıyorum sanki. Ya da çok rastlanan, sıradan bir tip.

"Memnun kaldınız mı Hanımefendi? Üzerinize iyi oturmuş, drapelerini biraz genişlettim, daha rahat edersiniz. Boyu nasıl? Daha kısaltmamı ister miydiniz?"

"Elinize sağlık, iyi olmuş. Teşekkür ederim."

"İzninizle," diyerek ince, sinirli parmaklarıyla kumaşı şurasından burasından çekiştiriyor. Bir bükümünü düzeltiyor, geri çekilip birkaç adım öteden gözlerini kısarak bakıyor, yine "izninizle" deyip boyun dekoltesini esnetiyor. Eserine son rötuşları yapan bir sanatçı o.

"Beni tanımadınız," diyor birden, kısık bir sesle. Gülizar'a bakıyor, sesini daha da alçaltıyor: "Yıllar önce, belki de kırk yıl önce, muhterem kayınvalidenizle birlikte atölyeme gelmiştiniz. O zamanlar İstanbul'un en tanınmış terzilerindendim. *Haute couture* dendi mi ilk akla gelenlerden... Hanımefendi benden giyinirdi. Size de birkaç parça hamilelik kostümü hazırlamıştım."

Sisli puslu bir mişlı geçmişin içinden tek tek yakalamaya çalıştığım anı parçacıkları. Adamın yüzüne daha

dikkatli bakıyorum, onu nereden anımsadığımı artık biliyorum.

“O kadar uzun zaman oldu, üstelik yıllar o kadar yoğun geçti ki hemen hatırlamamamı bağışlayın.”

Biraz mahcup, biraz huzursuz, put gibi duruyorum yaşlı terzinin önünde.

“Bağışlamak da ne demek! Çok haklısınız. Siz bizler gibi kafese kısıp kalmadınız, kanatlarınızı çırpıp dünyaya uçma cesaretini gösterdiniz. Zamanınız bile olmamıştır dönüp geriye bakmak için. Biz sizi kafesimizden izledik, gurur duyduk. Tabii ki unutmuşsunuzdur. Ufuk genişledikçe geçmiş puslanır.”

İçime hüznün çöküyor, oysa biraz önce mutluydum, neşeliydim bile diyebilirim. Bilge terzinin, ufuk genişledikçe geçmiş puslanır, sözünü düşünüyorum. Hele de benim gibi geride bıraktıklarıyla bağlarını keserek rahatlayan, geçmişini silerek adım atmaya çalışan biri için ne kadar doğru bir söz.

“Şimdi hatırlıyorum,” diyorum, “o gün ölçümü almıştınız inceden inceye, modelleri, kumaşları birlikte seçmiştik. Sonra da provaya ihtiyaç duymadan hepsini dikip eve yollamıştınız. Hepsi de çok güzeldi, vücuduma iyi oturmuştu, üstelik nasıl yaptıysanız, karnım büyüdükçe genişleyebilen özel bir kesimleri vardı.”

Karşılıklı, ayakta dikilmiş susuyoruz. Havada sorulmamış soruların, verilememiş cevapların huzursuzluğu dolaşüyor. Sessizliği yine o bozuyor:

“Kayınvalideniz Hanımefendi ile ilişkimiz onu kaybedene kadar sürdü. Benimle sohbet etmekten hoşlanırdı sanırım. Birlikte geçmiş günleri anardık, eski İstanbul hanımefendilerinin anısını yâd ederdik.”

Susuyorum, beklediği soruları sormuyorum, cevaplarıyla ilgilenmiyorum. O cevapların kapattığım kapılarda delikler açmasından korkuyorum. Gelecek karşısında

ne kadar cesursam geçmişe karşı o kadar ödleğim. Geriye bakmam, Orpheus'un ölümcül hatasını tekrarlamam. Euridice'nin çılgılığı benim hançeremden çıkmıştı. Ama keşke Orpheus olsaydım, gözlerini açıp bakmamayı, geriye dönmemeyi bilen bir Orpheus.

"Buyurun oturun isterseniz," diyorum kaba davranmış olmamak için. "Buraya kadar zahmet ettiniz, bir kahve içerdiniz belki de."

"Geç oldu," diyor. "Hem siparişi getirmek hem de sizi yıllar sonra bir kez görmek istemiştim. İnsan yaşlandıkça hatıralarına daha bir bağlanıyor. Şimdilerde nostalji diyorlar, maziye tahassür derdik biz. Rahatsız ettiğim için özür dilerim. Bir emriniz olursa lütfen iletin."

Üstelemiyorum kalması için. O da bunu anladı zaten. Beni kaba ve soğuk bulduğundan kuşku yok. Çekip gitmemi hazmedemeyen kayınvalidemin, gelinini çekiştirmekteki haklılığını bir kez daha teslim etmiştir eminim. Tekrar teşekkür edip, "Beyefendiyi geçirir misin Gülizar, borcumuzu da hemen öde lütfen," diyorum. Sonra bu yaptığımın kabalık olduğunu fark edip kızarıyorum. Kimsenin kaplumbağa evimin kabuğunu kurcalamasına izin vermeye niyetli değilim. Toplayıcı'dan sonra şimdi de bu terzi mi çalışıyor sıkıca tahkim ettiğim kapıları? Orada, eşikte durun bakalım beyler! Geçit yok!

* * *

Davet umduğumdan daha iyi geçti. Restore edilmiş müze binası, daimi koleksiyonların bulunduğu galeriler, geçici sergi, küçük ama zarif dekorasyonlu balo salonu özenle düzenlenmişti. Açılıştaki mini konser de beklediğimden iyiydi. Ev sahibi durumundaki sanatsever burjuva ailesinin genç kuşağının abartısız ama saygılı ilgisi, Kültür Bakanlığı temsilcilerinin --Bakan Bey yurtdışında

olduğu için açılışa katılamamıştı— karşılaşmamızdan duydukları içten memnuniyet, ayaküstü yaptıkları önemli bir uluslararası festivalin açılış konseri teklifi, insanın gönlünü okşayacak düzeydeydi. Bir süredir üstüme çöken iç yorgunluğunu, artık her şey bitiyor bezginliğini, yaşlanma korkusunu atlatmama yardımcı olacak bir iklim. Salonun duvarlarındaki boy aynalarından yansıyan görüntüm de hiç fena değildi. Yaşını ele vermeyen bir vücut, yılların aşındırdığı ama olgunlaştırıp anlam da kattığı yüz çizgileri, erguvan rengi giysinin daha bir görünür kıldığı özenle boyanmış, mavi pırıltılı siyah saçlar. Eski-den omuzlarımdan aşağı, öylece doğal halleriyle bırakırdım, şimdi berberim saçlarımı biraz kısalttı, çeşit çeşit topuzlar yapıyor.

Minik oda orkestrasının genç icracıları konserden sonra yanıma geldiler, onları biraz abartılı övgülerle kutladım. Hayranlık ifadelerini, doygun ve üstten bir gülümsemeyle dinledim. Tek tek tanıştırıldığım konuklara kibar gülücükler, alçakgönüllü teşekkürler dağıttım. Bir zamandır tatmadığım meclisin yıldızı olma keyfini, ilgisiz, uzak, doğal ve alçakgönüllü bir havaya bürünerek yaşadım.

Ayakta durmaması için salondaki az sayıda koltuklardan birine oturtulmuş sekseni aşkın yaşlı bir hanımla tanışmamı isteyen davet sahibi, beni kadının bulunduğu köşeye doğru götürürken, “Hâlâ hiçbir daveti, hiçbir konseri, sergiyi kaçırmaz. Geçirdiği kalça ameliyatından sonra epeyce yavaşladı ama yine de burada işte. Muhteşem bir kadındır, sosyetenin en yaşlılarından, bir çeşit duayen sayılır,” dedi.

Kadın, mihrap yerinde denilen türdendi. Şıktı, hafif makyajlıydı, saçları berberden çıkmıştı. Kraliçe edasıyla yerinden kalkmadan elini uzatırken kıpırdayamadığı için özür diledi: “Sizinle tanışmayı hep istemiştim, Türkiye’deyken nasip olmamıştı. Sonra kaçıp gittiniz, iyi de

ettiniz, bize de başarılarınızı uzaktan izlemek kaldı."

İlgisine teşekkür ettim. Dudağımın ucuna parıltılı bir broş gibi iliştiirdiğim sabit gülümsememi koruyarak sustum. Davet sahibim misafirler arasında ellerinde kadehler ve tadımlık mezelerle dolu tepsiler gezdiren garsonlardan birine işaret etti, benim için de bir koltuk gönderilmesini istedi. Orada yaşlı kadının önünde ayakta dikilip durmamdan huzursuz olmuştu anlaşılan. Sonra da, "Sizi baş başa bırakıyorum," diyerek yanımızdan ayrıldı. Ellerimizde kadehlerimizle kalakaldık.

"Şarap kadına en yakışan içkidir," dedi kadehini taşı yüzüklerle dolu elinin zarif bir hareketiyle yukarı kaldırarak. Ben de kadehimi kaldırdım, "Sağlığınıza," dedim. Yıllar önce diplomat eşi olarak bulunduğu Fransa'nın şaraplarından, efsanevi Loire Vadisi'nden söz etti. Sesinde hüznü titreşimler sezdim. Dönülemeyecek günlerin, aynı tadın alınamayacağı şarapların, belki de eski aşkların hüznü. Yüzüme uzun uzun, inceleyerek baktı. "Kızımızın size bu kadar benzediğini fark etmemiştim. Fotoğraflardan tam anlaşılmıyor, resim gerçeği donduruyor," dedi. "Hele de gözleriniz, bakışlarınızın derinliği. Hatlarının aynı olduğunu söyleyemem ama havasıyla, ifadesiyle Arya çok benziyor size. Onu da ne zamandır görmedim ya, Amerika'daydı bir ara, sonra dönmüş, aramadı hayırsız."

İçimden kabaran köpük köpük sıkıntı, kapana kısılmışlık duygusu, bu yaşlı cadının yanından, kıştırıldığım bu kapandan hemen kaçma isteği... Yerimden kıpırdamıyorum. Avaz avaz bağıyorum ama sesim çıkmıyor, tıpkı çocukluk kâbuslarındaki gibi imdat çağlıklarımı kimse duymuyor, çünkü ben o çağlığı atamıyorum, canavar sesimi boğuyor.

"Evet, beni andırır; herkes benzetir bizi. Gençler biraz hayırsız oluyorlar, haklısınız." Sesimin dinginliğine, pürüzsüz tınısına, sıradan edasına en çok kendim şaşıyo-

rum. Bunca yıllık çetin sahne ve ses terbiyesi işe yaradı demek. Sesim beni koruyor, içimi ele vermiyor.

“Ne de olsa sizin kızınız, sahnelerde, konserlerde görünmese de müziğin dışına çıkmadı. Müzikoloji okumuştum değil mi? O alanda değerli çalışmaları olduğunu duydum, yerel müziklerle ilgili araştırmalar yapıyordu. Biraz anlatmıştı bana. Şimdiki gençler yerele bizden daha çok meraklılar, şimdinin modası bu. Biz evrensel olana, Batı sanatına dönüktük; şimdikiler her alanda köklerini araştırmaya yöneliyorlar.”

Ağzımın içinde, hiçbir anlama gelmeyen sözler mırıldanıyorum. Kulaklarının ağır işittiğini sansın, canı sıkılsın. Bu tipler yaşlılığı kabullenemezler bir türlü. Kadının Arya’yı nereden tanıdığını, yapıp ettiğiyle neden ilgilediğini merak etsem de kendimi tutuyorum. Tek bir soru sorsam konu yaprak yaprak açılacak, buna hazırlıklı değilim. Kibarca izin istiyorum yanından ayrılmak için. Fondötenin kapatamadığı derin kırışıklıklarla dolu yüzünden memnuniyetsizlikle hayal kırıklığı karışımı bir gölge geçiyor. “Sohbete yeni başlamıştık; ama haklısınız tabii, bütün geceyi bana hasredemezsiniz.” “İsterdim ama bir randevum vardı, geç bile kaldım,” diyorum. “Kızınıza sevgilerimi söyleyin,” diye sesleniyor arkamdan. Kızım ile ilişkim olmadığını domuzuna bildiğinden, adım gibi eminim.

Toplantının havası hoşuma gitmişti, bu tatsız karşılaşma olmasa biraz daha kalmak isterdim. Ama kalsam da işe yaramayacaktı, keyfim kaçmıştı bir kere. Arya Müzikoloji mi okumuş? Çocukken kulağı çok iyiydi, sesi vasattı, piyanonun başına dört yaşındayken oturtmuştuk. Onda eksik olan hevesti; hevesi, isteği, hele de tutkusu yoktu.

Eve döndüğümde vakit epeyce geç olmuştu. İçtiğim o bir kadeh şarap –aslında onu bile içmemeliydim– birkaç küçük parça peynir, salam, karides lokması, iki-üç küçük köfte iştahımı kapamıştı. Gülizar’dan, yeşil çay

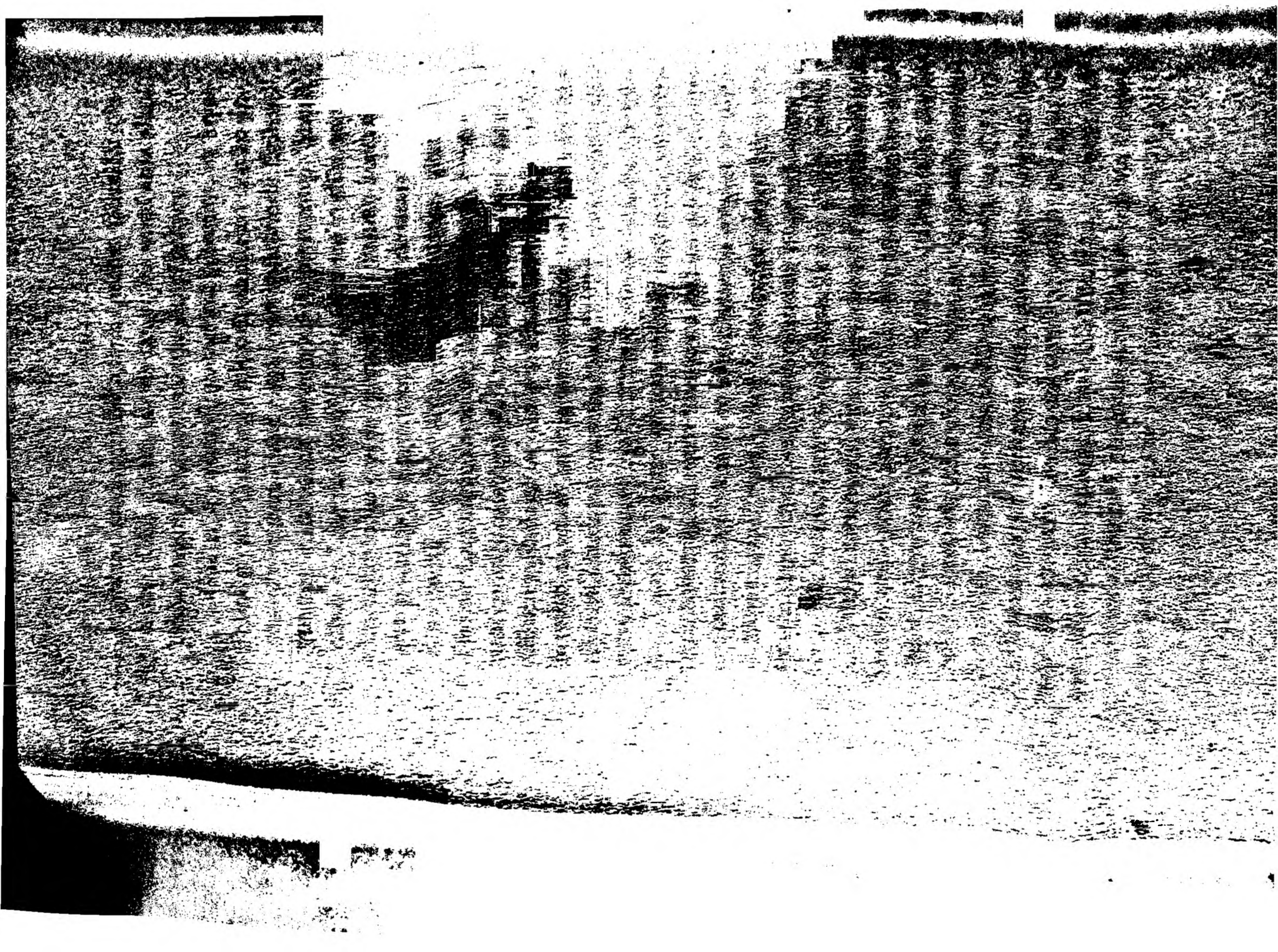
kuşburnu karışımı güzellik içkimi istedim. Güzellik içkisi sözü Gülizar'a ait. Aslında iğrenç bir mayi ama alkol alma isteğimi bastırıyor, mideme de iyi geliyor.

Gülizar'ın yardımıyla tuvaletimi çıkardım, ev kıyafetimi giydim. Çokbilmiş yaşlı kadının sözleri dönüp duruyordu kafamın içinde. Arya yerel müziklerle ilgileniyormuş, etnik müzik derlemeleri yapıyormuş. "Şimdi moda bu," demişti kadın. Çağdaş *Carmen*'in dün yarım bıraktığım video kaydını izlemek için uzaktan kumanda aletini ararken gözüm sehpanın üstünde duran rengârenk kaplı müzik kasedine ilişti. Orada unutmuş gitmişim. Türküleri, ağıtları okuyan ses ilgimi çekmişti, benim sesimi andırıyordu. Açıkgoz Doğulu delikanlının önce kazıklamaya kalkışıp sonra para almak istemeyişi, çocukluğumdan aklımda kalmış, bilinçaltıma yerleşmiş üç-beş sözcüğü hatırlayıp tekrarladığımda gözlerinin içinin gülmesi, kulağıma eğilip, "Yasaklı dildir, dilimizdir," demesi... Kasedi kabından çıkarıp müzik kutusuna yerleştirdim, korunun üzerinden Boğaz'a bakan geniş pencerenin önündeki divana uzandım. Dışarıda solgun ay ışıklı, yumuşak, güzel gece. Önce derinlerden gelen bir fısıltı, bir yakınma, bir ifşaat, sonra gecenin bağrından kopan bir çığlık. Yabancı, yine de çok tanıdık.

Sözleri merak ediyorum, çevirisini bulma umuduyla kasedin çok renkli, ilkel çizimli kapağındaki yazıları okumaya çalışıyorum. "Doğu'dan Batı'dan türkü-ağıt derlemeleri I: Fırat-Munzur yöresi." Altında, katkıda bulunanların adları. Daha da altında: "Düzenleme: Arya G."

Saatin epeyce ilerlemiş olmasına aldırmadan yanı başımdaki cepte telefonundan sekreterimi arıyorum. Arya G. nin derlediği, hazırladığı kaset, CD, özel kayıt, yazılı metin, ne varsa tümünü bulup en kısa zamanda bana iletmesini rica ediyorum. Bir de Arya G. nin iletişim bilgilerini.

Arya

Sarı zarftan çıkan anne

Büyücek sarı zarfı, enstitüdeki dağınık çalışma masamın üstüne yığılı dergilerin, yazışmaların, notaların, henüz açılmamış zarfların arasında buldum. Dışarıda olduğum bir sırada bölüm sekreteri ya da bir arkadaşım dağıtımdan alıp masamın üstüne koymuş herhalde. *Muzikologia* dergisinin son sayısını ararken rastlantıyla geçti elime.

Hafif ama dolgun bir zarftı, kurye ile gönderilmişti. Bir konser davetiyesi, yeni bir yayının tanıtımı ya da piyasaya yeni çıkmış, imzalı bir CD... Derse girmek üzereydim, zamanım yoktu, *Muzikologia*'daki makaleyi aramaktan vazgeçtim, zarfı da açamadım hemen, ama unutmadım. Kabarıklığıyla, özenli görünümüyle "beni aç" diyen bir duruşu vardı. Dersten çıkar çıkmaz küçük oğlumu yuvadan almaya gitmem gerekiyordu. Fazla oyalanmadan öğrenci ödevlerini, açılmamış mektupları, sarı zarfı çantama doldurup aceleyle çıktım.

Büyük oğlanın ödevleri, akşam yemeği, yarın uzunca bir iş seyahatine çıkacak kocamın valizinin hazırlanması –o kendi işini kendisi yapar aslında ama benim içim rahat etmez–, halledilmesi gereken küçük sorunlar derken çantamdakilere bakmaya ancak herkes yattıktan sonra fırsat bulabildim.

Önsezi var mıdır gerçekten? Eşim, bilici kadın, diyerek hafiften dalga geçse de, ben önsezime güvenirim. Bir şeyi yürekten istemedim mi, içim sıkılıp huzursuzlandım mı, o işte bir terslik çıkar. Zarfları açarken, öğrenci ödevlerini üst üste koyup düzenlerken, sarı zarfı en sona bırakmamın nedeni göğsümün ortasında pırpır eden huzursuzluktu. Elimden günde onlarca kapalı zarf geçer, kiminin içinde ne olduğu bellidir: reklamlar, tanıtım metinleri, yayın katalogları, dergiler, kitaplar... Çoğunu açmaya bile gerek duymadan atarım. Bu zarfı da açmadan atmak istiyorum ama içindekiler önemsiz olabileceği için değil, huzurumun kaçmasından korktuğum için.

Zarfin içinde fotoğraflar var: bebeklik, çocukluk fotoğraflarım. Bir de fotoğrafların birine iliştirilmiş zarif bir kartvizit. Üzerindeki adı okumama gerek yok, aradan uzun zaman geçmiş olsa da özenli ve kıvrımlı yazıyı hemen tanıyorum. İçimde pırpır eden huzursuzluğun nedenini biliyorum şimdi. Önsezi denilen şey boş inanç değil, gerçek; bunu da biliyorum. *"Sevgili Arya! Eski fotoğrafları düzenlerken senin bebeklik, çocukluk resimlerini buldum. Onlar sana ait, sende kalsınlar istedim. Sevgiler. Anne."*

Annen değil, sadece Anne. Ne yazacağını uzun uzun düşünmüştür, epeyce kartvizit harcamıştır, kim bilir kaç defa yazdığını beğenmeyip yırtıp atmıştır. Doğal, içten, alçakgönüllü davranma özürdür Anne. Sahnelere, alkışlara tutsak; büründüğü onca karakterin, onca kimliğin kendi gerçek kimliğini sildiği bir kadın. Kendi olduğunda duygusuz, ruhsuz kalan güzel bir... bir ne? Robot ya da manken. Haksızlık ediyorum, kızgınım da ondan. Hâlâ kızıp öfkeleniyorsam, yüreğimden söküp atamamışım demektir. Yokluğu içimi kanatıyorsa onu hâlâ seviyorum, özlüyorum demektir.

Goblen döşemeli yaldızlı koltuklar, beyaz keten örtülü çay masaları. Ağır giyimli, ağır havalı, ağır takılı kadınlar. Beyaz ceketli, beyaz eldivenli garson pastalarla dolu altın yaldızlı servis arabasını kibar bir hareketle masaya yaklaştırıyor. Hangisini seçerdiniz, emriniz efendim. Hayır, pasta yemek istemiyor. "Buranın pastaları, kekleri Nice'in, hatta Côte d'Azur'ün en iyisidir." Hayır, içi almıyor, sadece çay içmek istiyor. Anne ile geçireceği son gün, yarın İstanbul'a dönecek. Bu defa daha bir yakın, daha bir arkadaş gibilerdi sanki, öyle hissetmişti. Yine de, ne "sen" ne de "anne" diyebilmişti ona. Aralarında görünmez bir perde vardı sanki, her yaklaşıma denemesinde çarptığı, dolandığı bir ağ. Ondan mı benden mi geliyor uzaklık? Güzel bir tablo ya da çok alımlı, çok asil bir manken var karşısında. Çin porseleni çay fincanını tutan ince uzun parmaklı el gerçek mi? O eli tutmak, sıcaklığını hissetmek, canlılığından emin olmak istiyor. Elini uzatıyor masanın üstünden. Fincandaki çay beyaz keten örtünün üstüne dökülüyor. Pannik, utanç, korku, kaçıp saklanma isteği... "Özür dilerim, ben... ben elinizi..." Elinizi tutmak istemiştin, diyecek, söyleyemiyor. Yanaklarından süzülen yaşlar beyaz örtünün üzerinde ıslak izler bırakıyor. "Önemli değil, şekere uzanırken elin fincanıma çarptı, üzülecek bir şey yok." Garson yüzünde kıl kıpırdamadan örtüyü değiştiriyor. "Önemli değil Mademoiselle." Önüne bakıyor, oracıkta görünmez olmak istiyor. Anne, sakın bir sesle konuşuyor: "Haklısın, burası senin için fazla ağır, fazla sıkıcı bir yer. Gençler için değil. Görmeni istemiştin sadece. Gelenekli Côte d'Azur otellerinin en iyisidir." Görmek istemiyor, benim görmemi değil kendin görülmeyi istiyorsun, diye geçiriyor içinden. Dönüşüne sadece saatler kalmış. O'ndan ayrılmaktan korkuyor, O'nunla beraber olmak acı veriyor. O'nu ölesiye seviyor, O'ndan öldüresiye nefret ediyor.

Neredeyse otuz yıl olacak. Yüz yüze son görüşmemizdi. Buluğ çağında bir kız çocuğunun dünyası. Annesinin kim olduğunu söylemeyen, sorulduğunda ben bebekken ölmüş, diyen, yıllar boyunca annesiyle ilgili haberleri, duyumları izleyen, gazetelerden kestiği fotoğraflarını yatağının altındaki kilitli anı defterinin sayfaları arasında saklayan, ona benziyorum, diye gurur duyan, ona benzediği için kendinden nefret eden, allak bullak duygularını mutlu, dengeli, dingin, akli başında, yaşından olgun genç kız maskesi ardında gizleyen çocuk.

Bu fotoğraf, birinci doğum günümde çekilmiş. Ne olduğunu anlamayan kocaman gözlerle üstünde tek mum yanan pastaya bakıyorum. Bir yanımda Anne, öteki yanımda babam; anneannem de orada; üçümüzün arkasından başını uzatmış. Annemin yokluğunda bana annelik yapmaya kalkışmadı ama her zaman arayıp sordu, doğum günlerimi hiç unutmadı, babamla da ilişkiyi hiç kesmedi. Babama güvenirdi; kızının kariyeri uğruna evliliğinin bitmesine, sevdiği karısının kendisini terk etmesine sessiz, sitemsiz rıza gösteren bu asil adam –asil adam anneannemin sözüydü– değeri bilinmemiş bir kuyruklu yıldızdı onun gözünde. Kızının kadir bilmezliğini damadına aşırı saygı ve ilgiyle gidermeye çalışırdı.

Fotoğraflara bakıyorum. Bu fotoğrafta dört-beş yaşında görünüyorum. Piyanonun başına oturtulmuşum, ayaklarım yere değmiyor. Annem piyanoya dayanmış gülümsüyor. Beyaz piyano: büyük salonun köşesinde değerli bir biblo gibi duran, annem bizi bırakıp gittikten sonra, salondan geçerken görmemek için başımı çevirdiğim, babamın bütün ısrarlarına rağmen asla başına oturmadığım ürkütücü alet.

*"Benim müzik tutkum, senin olağanüstü yeteneğin...
Bu çocuğun müziğe uzak olması mümkün değil. Bütün me-*

sele çalışmayı sevmemesi." "Daha çok küçük, zorlamamak lazım. Kulağı çok iyi ama kulak her şey değildir. İçinden gelmesi, müziği içinde duyması gerekir. Zorla olmaz. Bırakalım kendi haline, eğer yeteneği, isteği varsa zamanı gelince ortaya çıkar."

Küçük kız, beyaz piyanodan ürüyor. Dadısının anlattığı masallardaki beyazlara bürünmüş, güzel görünüm-lü kötü ruhlu perilere benziyor piyano. Güzel sesleriyle insanları büyüleyip kendine çeken, sonra karanlıklar ülkesi-ne kaçırarak kötü periler. Anne piyano çalmaya başlayınca evin neresinde olursa olsun mıknaatıyla çekilmiş gibi salona koşuyor. Piyanodan uzak bir köşeye, annenin kendisini fark etmeyeceği bir yere oturuyor. Anne beyazlara bürünmüş kötü perinin ardına takılıp gidiyor, seslerin, müziğin içinde kayboluyor. Küçük bir çığlık: Anne!.. Küçük kız ağlıyor. Kötü perinin annesini kaçırmasına izin vermeyecek. Piyanoya doğru koşuyor, klavyeyi yumrukluyor. Anne'nin sakin, pürüzsüz sesi: "Niye kızdın Arya'cım? Burada olduğunu fark etmedim. Hadi kucağıma gel, gel hadi, 'Bir küçük aslancık varmış' ı çalalım birlikte." Hayır, hayır, istemiyor, aslancıkta da piyanodan da nefret ediyor. Anne kucağına alsın, bağına bastırsın, beyaz kötü perinin büyü-sünden beraber kaçsınlar istiyor. Ama anne piyanodan kalkmıyor, dadıyı çağırıyor. "Arya huysuzlanıyor, hava güzel, biraz bahçeye çıkarın, bahçede oynasın," diyor. Arya ne bahçeye çıkmak ne de oynamak istiyor, elinden sıkıca tutan dadısının peşinden, tasma-sından zorla çekilen küçük bir köpek gibi direnerek gidiyor. Beyaz kötü peri en güzel şarkı-larından birini söylüyor şimdi. Anne beyaz sisler, beyaz sesler arasında kayboluyor.

Maçka'daki konağın bahçesinde çekilmiş şu fotoğ-rafta babama sokulmuşum, Boyum onun beline kadar geliyor ancak. Başımı beline dayamışım. Dikkatle bakıyo-

rum; ikimiz de mahzun görünüyoruz. Öyle miydi ya da şimdi mi öyle geliyor bana? Yıllar sonra yazılan hikâyeler gerçeği ne kadar yansıtır? Aslında babamla mutluydum, mutluyduk. Annesinin terk ettiği çocuk kompleksim olmadı benim. Bilinçaltıma yansıyan bir eksiklik duygusu olmuştur belki, ama babamın varlığı, aşırıya kaçmayan dengeli ilgisi, küçükken dadımın sıcaklığı, genç kızlığım-da arkadaş çevrem, annenin yokluğunun dramatik bir ruh haline dönüşmesine izin vermedi çok şükür.

İnsan çocukluk fotoğraflarına bakınca o andaki ruh halini hatırlar bazen. Mesela, yumruğumu şakağıma dayamış şu somurtuk pozumun çekildiği günü çok iyi hatırlıyorum. Altı ya da yedi yaşındaydım. Hala kızlarımdan birinin doğum günüydü. Çocuklar, hem adımla hem de anneannemin dikip giydirdiği çok süslü, fistolu farbalı, etekleri yerleri süpüren rüküş kılığım-la alay etmişlerdi. O elbiseyle bahçede oynamak, ağaçlara tırmanmak, ip atlamak ne mümkün! Saklambaç oynarken de uzun eteğim saklandığım dolabın kapısına sıkışmış, hemen sobelenmişim. Asıl kızdığım çocuklar değil, beni böyle kukla gibi giydiren anneannemdi. Ama o burada değildi ki hıncımı alayım. İçeri girip bir köşeye büzülmüş, somurtup oturmuştum.

Babamla çekilmiş bu fotoğraftaki hüznü halimizin nedenini ise hatırlamıyorum. Belki babama yaslanmak için boynumu büktüğüm-den öyle görünüyorum, belki de ateşli bir hastalık sonrasında çekilmiştir. Çocukken bademciklerim yüzünden çok sık ateşlenirdim. Kâbuslar gördüğüm, ter içinde uyandığım gecelerde babam başımda beklerdi. Belki de hüznün değil yorgunluk izleridir fotoğrafa yansıyan.

Bu fotoğraf Yeşilköy Havaalanı'nda çekilmiş. Anne, baba, çocuk; hepimiz gülümsüyoruz. Anne çok güzel, baba yakışıklı, ikisinin ortasında-yım, elim annemin elin-

de. Anne şarkı söylemeye gidiyor, bütün dünya onu dinleyecek. Dönmeyeceğini bilmiyorum henüz. "Annen büyük bir sanatçı, onun kızı olduğun için gurur duymalısın, her çocuğun böyle bir annesi yok." Neden gittiğini sorduğumda babam öyle demişti. Her çocuğun böyle bir annesi olmadığını çoktan öğrenmiştim, her çocuğun gerçek bir annesi vardı, bunun da farkındaydım.

O zamanlar Anne daha sık gelirdi. Babamla havaalanına karşılamaya giderdik. Bazen de özel bir konsér olduğunda ya da sahneye çıkacağı operanın prömiyerine babam beni de götürürdü. Çok kısa kalırdık birlikte. Babamın işleri, benim okulum vardı. Anne'nin çalışması, provaları aksatmaması gerekiyordu. Üçümüz birlikteyken mutlu olurduk. Anne, babamın yanında beni daha çok severdi, daha içten, daha yakın olurdu bana. Çocuklar ve kediler sevgi konusunda yanılmazlar, gerçek yakınlığı da yapmacığı da anlarlar. Babamın varlığı, onun nedense içine bastırıldığı, ortaya çıkmasından korktuğu analık duygularını uyandırıyor. İkimiz yalnızken yaklaşılmaktan, kızını kucaklamaktan, sevmekten korkuyordu sanki. Bunca yıl sonra onu hâlâ çözemiyorum, anlayamıyorum. Kimsenin bilmediği bir sır gizliyor sanki ya da tek bir konuya odaklanıp çevreye kapanan otistik bir yapısı var, dehaların çoğunda görülen bir durum.

Deniz kıyısındaki şu fotoğraf son tatillerimizden birinde çekilmiş. Her yaz iki hafta birlikte tatil yapardık. O, denize girmezdi, üşütmekten korktuğunu, denizin sesine iyi gelmediğini söylerdi. Beni kısıtlamazdı, denizde istediğim kadar kalmama izin verirdi. Hiçbir isteğime hayır dediğini hatırlamıyorum. Zaten özel istekleri olmayan bir çocuktum. Her şeye sahiptim, belki de ondan. Birlikte yaptığımız son tatil Nice'tekiydi. Bir daha tekrarlamayacağımızı ikimiz de biliyorduk sanki, bir daha görüşmeyeceğimizi ise bilmiyorduk. İyi bir anne olama-

dığı için özür dilemişti kendince. Ne diyeceğimi, nasıl davranacağımı şaşırmıştım. Utanmıştım.

Sonra yavaş yavaş gelen adı konmamış kopuş. Gittiği yerlerden attığı kartlar gelmez oldu önce, telefon konuşmaları seyrekleşti, kısaldı. "Önemli bir şey değil ama biraz rahatsız, kendi kendine kalmaya, dinlenmeye, unutmaya ihtiyacı var," dedi babam. Neyi unutmaya?

Gazetelerdeki o haber: "Ünlü Türk soprano İsviçre Alp-leri'nde geçirdiği çığ kazasından sağ kurtuldu." Bir fotoğraf: Anne, yanında sarı kafalı bir oğlan çocuğuyla objektiflere gülümsüyor. Çocuğun da gözlerinin içi gülüyor; çok sarışın, Kuzeyli tipli güzel bir oğlan. Fotoğrafın altında: "Çığ altında kalan oğlu kurtarılamadı."

Anne'nin bir oğlu mu var? Bu yüzden mi bırakıp gitti bizi? Kime sorabilir, kim bilebilir? Babasına soramaz, üzülür, ne diyeceğini bilemez. Kimseye soramaz. Diva'nın, annesi olduğunu bilenler hep bilmezden geldiler, konuyu yok saydılar. Herkesin bildiği sır... Fotoğraftaki çocuk Anne'ye hiç benzemiyor, ben benziyorum. Çocuk kurtarılamamış, ölmüş. Bir puslanıp bir açılıyor içi. Öfke, kuşku, şaşkınlık, keder, umut, hafifleme duygusu. Mavi kelebeklerle iğrenç karafatmalar birbirlerine saldırarak yayılıyor içine. Anne belki de eve döner artık. Yeniden... Yeniden ne? Başlamak mı? Nereden? Biz hiç birlikte olmuş muyduk? Anne'yi hissetmiş miydik içimde?

O haberi okudu da okumadı; o gazeteleri, o fotoğrafı gördü de görmedi. Kimseye sormadı. Unuttu.

Biyografisindeki, sahnelerden uzak kaldığı hastalık ve sanatoryum dönemi, çocuğun çığ altında kalarak öldüğü kazanın hemen sonrasına rastlıyor. Yayınlanmış ya da internet ortamındaki biyografileri hep çok kısa, renksiz, cansız. Kendisine, özel yaşamına dair bilgi yok. Mü-

zik eğitimini sürdürdüğü kurumlar, sahneye çıktığı me-
kânlar, ülkeler, konserleri, oynadığı operalar, aldığı eleşti-
riler, müzik yaşamı, önemli müzik yayınlarında hakkında
çıkan yazılar, CD ve diğer kayıtlarının tam listesi... Mü-
ziği var, sesi var, sanatçı kariyeri var; kendisi yok. Bu
onun tercihi besbelli, ona çok uyuyor.

İsviçre'de sanatoryumda geçirdiği, sahnelerden uzak
kaldığı yıllar biyografisinde boşluk oluşturuyor. Ağır bir
depresyon muydu? Daha sonra, çığ kazasında ölen fo-
toğraftaki çocuğun oğlu olduğu haberi yalanlandı, arka-
daşının oğlu olduğu yazıldı. Bu düzeltmeyi gördüğümde
içimin rahatladığını hatırlıyorum. Başka bir çocuğa kap-
tırılmış, yitirilmiş Anne geri gelmişti sanki. Fotoğraftaki
çocuk her kimse, onun ölümü pahasına...

Yanında biri var mıydı o güç dönemde, yapayalnız
mı taşıdı acısını ya da hastalığını? Neye sığındı, nasıl da-
yandı? Babam kimseye renk vermeden onu hep izledi
sanırım, ama yanında olduğunu düşünmüyorum. Ne ga-
rip bir ilişkiydi onlarınki! Babamın bir gün bile annemin
aleyhine konuştuğunu duymadım, ne benimle ne de
başkasıyla. Kibar bir adamdı ama melek değildi, başkala-
rına kızdığı, öfkелendiği olurdu. Başıma buyruk hareket
ettiğimde bana da sert davranırdı. Ama anneme karşı
bambaşka bir havadaydı. Karısı değil de hayranlık duy-
duğu bir yabancı gibi. Bir kadına duyulan aşk değildi
onunki. Yeteneğine beslediği aşırı hayranlık, bu "olağa-
nüstü" kadının kendisini seçmesinden duyduğu gurur...
Müzik hastasıydı, tam bir melomandı babam. Etten ke-
mikten bir kadına değil bir sese âşıktı. O kadını kucakla-
mak, onunla sevişmek değil, o sese hâkim olmak istiyor-
du. Kocasını, çocuğunu bırakıp bir başka dünyaya, müzi-
ğin dünyasına taşınırken engel olmamış, aksine cesaret-
lendirmişti. Aman Allahım! Ne tuhaf ana babanın kızı-
yım ben! Normal olmam mucize.

Benimkilerin arasına sıkışmış bir fotoğraf daha var. Bu resmi iyi hatırlıyorum. Aynı fotoğrafın büyütülmüşü Maçka'daki evde beyaz piyanonun üstünde asılıydı: Anne'yle babanın düğün fotoğrafları. Babam ölene kadar hep orada, aynı yerde kaldı. Babaannem indirilmesini istemişti, hatırlıyorum. Ana-oğul tartışmışlardı. Sesleri öyle yükselmişti ki, korkmuştum. Tartışmalar, kavga dövüş her zaman ürkütür beni. "Geçmiş si lemezsiniz, yaşadıklarını yaşamamış sayamazsınız, o benim karımdı, kızımın da annesi," diyordu babam. "Karın olduğunu biliyorum ama kızının annesi olduğu şüpheli!" diye bağıırıyordu babaannem. "O resim, ben ölene kadar orada kalacak, bana kız bulmayı, yeniden evlendirmeyi de aklınızın ucundan bile geçirmeyin anne."

İşte bu iyi, babam yeniden evlenmeye niyetli değil; yok Anne, üvey anneden daha iyidir ne de olsa. O gece, yatağa girmeden önce babama iyi geceler demeye gittiğimde, kulağına eğilip, "Üvey anne istemiyorum, anne istemiyorum," diye fısıldamıştım.

"Korkma küçük kızım, üvey annen olmayacak; biz böyle baba-kız iyiyiz değil mi?"

"Evet baba, iyiyiz, çok iyiyiz."

Koca kız, üstelik yaşma göre boylu poslu, babamın kucağına oturmuş, başımı göğsüne gömmüş, tütün kokulu erkek parfümüne karışan puro kokusunu içime çekmiştim.

"Sen ağlıyorsun ama Arya..."

"Bir yere gitmeyeceksin değil mi, başka bir memleket, başka bir eve gitmeyeceksin."

"Nereden çıkarıyorsun bunları, tabii ki hayır. Baba Arya'yı çok seviyor."

"O'ndan da mı çok?"

"Evet, herkesten çok."

Babaannem yenildi, düğün fotoğrafı hep orada, pi-

yanonun üstündeki yerinde kaldı. Ne zaman gözüm ilişse kötü bir duygu, ince bir bulantı duyardım, açıkçası nefret ederdim o fotoğraftan; ama babamın beni bırakmayacağını, başka bir kadınla evlenmeyeceğinin, bir üvey annem olmayacağını güvencesiydi. Bir çeşit senet gibiydi.

Elimdeki fotoğrafa dikkatle bakıyorum: siyah-beyaz. Renkli olsaydı annenin yüz ifadesini, bakışlarındaki tuhaf derinliği, Mona Lisa gülümsemesini, resmin çerçevesinden usulca çıkıp yok olacağı duygusunu böyle yansıtamazdı. Renklerin yanılsamalar yarattığını, gerçekliği çarpıttığını, göz oyalayıp suretin derinliğine varmayı engellediğini düşünmüşümdür hep. Sadece görselde değil, müzikte de öyle. Öğrencilerime bunu anlatabilmek için rengârenk bir Mozart ile ana temanın her tekrarında biraz daha derinleştiği bir Bach füğü dinletirim.

Fotoğrafta Anne'nin güzelliği değil uçucu zarafeti, bembeyaz çiçekler açmış ince bir dal gibi duruşu öne çıkıyor. Babam mutlu gülümsüyor, yüzü aydınlık, duruşu rahat, kendine güvenli. O hep böyledir zaten. Ben babamı hep sevdim, çok sevdim. Minicikken de, koskoca kız olduktan sonra da en iyi arkadaşım babam oldu. Sırtımı dayayabileceğim, hayata güvenle bakabileceğim sağlam desteğim. Öldüğü zaman kendimi ilk kez yapayalnız hissettim. Genç öldü; elli iki yaş nedir ki!

Resimleri toplayıp yeniden zarfa koyuyorum. Düğün fotoğrafını çocukluk resimlerimle birlikte bilerek mi gönderdi, yoksa dalgınlıkla mı? Açıkça yazamadığı, söyleyemediği bir şey mi söylemek istedi? Duygularım karmakarışık. Zarfın içinden çıkan unutulmuş Anne, sevdiğim bir Fransız filminin güzel adıyla "sakin bir ırmak gibi akan" hayatıma beklenmeyen misafir gibi giriverdi işte. Buna izin vermeli miyim, bilmiyorum.

Aynı şehirde birbirimize değmeden, varlığımızı his-

setmeden, o da burada demeden, ne yaptığımızı, nerede olduğumuzu merak etmeden, birbirimizi yok hükmünde kabul ederek kaç yıl yaşadık? Herkes kendi kovuğunda, kendi dünyasında, kendi yalnızlığında. Pek sık rastlanan bir ana-kız ilişkisi sayılmaz. Ama o anne değil: Diva.

Çocuklara son bir defa göz atıp, elektriklerini söndürüp üstlerini örttükten sonra yatak odasına girdiğimde kocam çoktan uyumuştı. Yarın yine erken kalkacak uçağa yetişmek için. Okumadan uyuyamam ama uykusu bölünmesin, uyanmasın, diye gece lambamı yakmadım. Okuyacak halim de yoktu zaten; kafam ve duygularım karmakarışık. Karanlıkta, gözlerim açık, sırtüstü uzanıp kocamın horultu denemeyecek pıslamalarını dinleyerek öylece yattım. İnsanın kırk yaşını geçmişken birden bir annesi olmasının ya da kayıp bir annenin bunca yıl sonra çıkıp gelmesinin nasıl bir duygu olduğunu kavramaya çalıştım. Kimse kapıya dayanmamıştı. Hiçbir talepte bulunmuyor, görüşelim demiyordu; hatta kartvizitin üzerinde hemen şu anda açıp arayabileceğim bir telefon numarası bile yoktu. Bir işaret fişegi atmıştı, o kadar. Çocukluğumda babamın teknesiyle denize açılır, bazen birkaç gün denizde kalırdık. Tehlikedeki teknelerin SOS olarak işaret fişekleri attıklarını öğrenmiştim. Anne'nin attığı işaret fişegini görüp görmemekte kararsızdım. Onunla buluşmaya, tanışmaya cesaret edip edemeyeceğimi bilmiyordum. Onu görmek istediğimden de emin değildim. Kendi yolunda sakin ve sorunsuz akan hayatımı zorlaştırmak, karmaşıklaştırmak, hayatıma çok geç kalmış bir anne, hele de bir diva sokmak, isteyeceğim en son şeydi.

Kâbuslarla, nereden çıkıp geldiklerini bilemediğim bölük pörçük anılarla, işaret fişekleri ve kayalıklara oturan teknelerle boğuşarak sabahı buldum.

Kocam, kalkmam gerekmediğini, kendisinin hazırlanıp sessizce evden çıkacağını söylese de bir fincan sıcak kahve, bir dilim kek hazırlamadan, birkaç kelime konuşmadan gitmesine içim razı olmadı. Her yolculuk bir maceradır, giden geri dönmeyebilir. İster batıl inanç ister endişeli ruh hali deyin, çocukluğumdan beri kurtulamadığım bir duygu bu.

Onu uğurladıktan sonra dün gece bakmaya fırsat bulamadığım öğrenci ödevlerine göz attım. Çoğu baştan savmaydı, canım sıkıldı. Kendi yeterliliğimi sorgulamak yerine çocuklara kızmak haksızlık, diye düşündüm. Müzik antropolojisi ya da müzik felsefesi günümüz gençleri için soyut, anlamsız, işlevsiz konular. Bu dersleri kolay sanıp kredi puanı doldurmak için alıyorlar. Yöresel etnik müzik derlemeleri daha ilgi çekici olabilir. Projeye kaynak bulabilirsem bu defa Doğu Karadeniz bölgesinde araştırma yapabiliriz öğrencilerle. Bölgede epeyce çalışılmış zamanında; ama benim inceleyebildiklerim otantik değil, herkes kendine göre yeni düzenlemeler yapmış, otantik sesler, cümleler, hatta sazlar kaybolup gitmiş. Bunların peşine düşmeliyiz.

Derslere en fazla ilgi gösteren öğrenciler Anadolu kökenliler. Sayıları çok az, ama Orta Anadolu, Doğu bölgesi, Karadeniz yöresinden gelenlerin derdi, sadece not alıp mezun olmak ya da müzik-gösteri dünyasına diplomalı girerek kariyere bir basamak yukarıdan başlamak değil. Köklerine dönmek, kimliklerini bulmak, varlıklarını kanıtlamak için ilgileniyorlar konuyla. Aradan epeyce zaman geçti, Fırat-Munzur kayıtlarının düzenlemesini yaparken müzik-kimlik ilişkisinin de dil-kimlik ilişkisi kadar derin olduğunu düşünmüştüm. Etnik müziğe Mayalar üzerine çalışırken ilgi duymaya başlamıştım. Türki-

ye'ye dönünce Anadolu halklarının türkülerini derleyen amatör bir grupta tanıştım. O sırada Fırat-Munzur türküleri projesine girişmişlerdi. Yerel sanatçılardan, saz şairlerinden kayıtlar yapmışlardı. Yöreden çok etkilenmişlerdi. Öyle bir anlatıyorlardı ki Amazon Yağmur Ormanları'nda hiç karşılaşmamış bir yerli kabile müziğinden söz ediyorlardı sanki. Biraz abartıyorlardı bana göre. Gidip o coğrafyayı kendim görmek, kendim dinlemek istedim ama fırsat bulamadım. Arkadaşlara düzenleme aşamasında yardımcı oldum, bir çeşit müzik danışmanlığı... Yaptığımız kasette bir-iki otantik parça, bir de anneminkiyle yarışabilecek genişlikteki o kadın sesi dışında fazla bir şey yoktu. Yine de epeyce ilgi gördü. Arkadaşlar Kürtçe, Zazaca parçalar da olduğuna yordular ilgiyi.

Kendime bir fincan kahve koyup masanın üzerine bıraktığım sarı zarfı incelemeye başladım. Kuryeyle gönderilmişti. Sol köşedeki telefon numarası 0212 ile başladığına göre karşı taraftan, Avrupa yakasından geliyordu. Anne'nin kartvizitinin üstünde ne adres ne de telefon numarası vardı, ilişki kurmak istersem arayabileceğim tek telefon bağlantısı bu numaraydı. Sekreterinin ya da ajansının telefonuydu büyük olasılıkla.

Cesaret edip tuşlamalı mıyım? Hayır, daha sabahın körü zaten, kimse uyanmamıştır. Hem sonra, ya bir de onun ev numarasıysa? Otuz yıl sonra sabahın yedisinde uyandırılmak kimsenin hoşuna gitmez. Düşünmek için zamana ihtiyacım vardı. Çocukluk fotoğraflarımı göndermiş olmasının nedeni ilişki kurmak isteğiydi, besbelli. Beni zorlamış olmamak, kendisini de bana muhtaç duruma sokmamak için ceptelefonu, açık ev adresi belirtmemişti. Onu aslında ne kadar az tanıdığımı, hatta hiç tanımadığımı düşündüm. Bir eziklik duydum içimde. Yaşlanmıştı, ben kırk yaşımı geçtim, o en az altmış yaş ortalarında. Konserler, opera sahneleri, turneler, hay-

ranlar; dur durak bilmeyen, ülkelere, kıtalara yayılan, hiçbir yere ait olmayan bir yaşam... Bir an gelir insan yorulur. Yorulmuştur, eski günlerini özleyiyor, kendini yalnız hissediyordur belki ya da yaşamının muhasebesini yapıyor ve hesabı bir türlü kapatamıyordur.

Çocukları uyandırmak, okula hazırlamak, büyük oğlanı servise yetiştirmek, küçüğü yuvaya götürmek. Sonra okul, öğrenciler, derleme projesine sponsorluk için başvurduğum şirketin CEO'su ile randevu... Bir sürü gündelik iş; Anne konusunu geciktirmek için bir sürü geçerli neden.

Gündelik koşturma bitip eve döndüğümde şehrin üzerine akşam iniyordu. Haftanın son günüydü, çocukların babaanne günü. Cumaları okuldan, yuvadan babaanneleri alır, çoğunlukla pazar sabahına kadar onda kalırlar. Babaannelerinin evini severler; yapma etme denilmeyen, istendiği kadar dondurma, istendiği kadar çikolata yenilen, patates kızartmasına sınır konulmayan, en geç dokuzda yatağa girmek gerekmeyen, üstelik de üç kedili bir ev.

Yalnızlık insana bazen ilaç gibi gelir. Hele de bu gece kendi kendimle kalmaya, kendimi dinlemeye ihtiyacım vardı. Sarayburnu'na, Galata'ya, kaç bin yıllık eski İstanbul'a açılan geniş pencerenin önünde durdum. Güneş batmıştı. Eski şehrin, binlerce yıldır insanların hunharlıklarına, yıkıcılıklarına direnen muhteşem silüetinin ardında gökyüzü kızıldan erguvaniye, mora, sonra laciverdi griye bulanıp geceye kavuşuyordu. Pencerenin önündeki koltuğa bıraktım kendimi. Sarı zarfı açtığım dan beri ne kadar gerilmiş olduğumu o zaman fark ettim. Bütün gün dişlerimi sıkmaktan şakaklarım ağrımıştı; sırtım, omuzlarım da öyle. Alacakaranlıkta martılar süzüldü Kızkulesi'nin önünden. Kuleyi aydınlatan ışığın etkisiyle masal kuşları gibi beyaz beyaz uçuştular. Va-

purlar, motorlar geçti kararan denizin üzerinden. Minareler, kubbeler, saraylar hafif bir ışıkla aydınlandı.

Bu şehir, geceleri bir masal şehri olur. Gün ışığının, bütün ayıpları ortaya seren gaddar gerçekliğinden kurtulup gecenin gizemli tesettür giysisine bürünür. Bu şehri seviyorum. Burada mutluyum. Eksisini artısını hesaplasam, ben mutlu bir kadınımla aslında. Evim, kocam, çocuklarım, mesleğim, araştırmalarım, yayınlarım; hepsinin sağladığı tatminin şımarık huzurunu yaşıyorum. Azla yetinen biri olmam yüzündendir. Çocukluğumdan beri, olmayacak duaya amin dememeyi, olmayacağı istememeyi, olanla yetinmeyi öğrendim. "Gerçekçi ol, imkânsızı iste" sloganı bana göre değil. Ama O: Anne, hep yıldızlara baktı. Bizi bırakıp giderken, gemileri yakarken, yersiz yurtsuzluğu seçerken en uzak, en parlak yıldıza bakıyordu. Büyüsüne kapıldığı kendi sesine, çelik bir halata sarılır gibi sarılmıştı yıldızına ulaşabilmek için. Ulaştı da. Ulaştı mı?..

Onun sesini özlediğimi fark ettim. Ne zamandır dinlememiştım. Bu gece, belki de onunla barışabilmek için sesine ihtiyacım vardı. En sevdiğim CD'sini arayıp buldum: Schubert'in *Ave Maria*'sıyla başlayan, Bach, Verdi, Wagner'le devam eden mükemmel bir kayıt. Pencerenin önündeki yerime geçip şehre daldım. Ses; onun sesi, gecenin içinde Bizans'ın surlarına, Ayasofya'nın kubbelerine, Topkapı Sarayı'nın duvarlarına çarparak yükseldi; eski şehrin meydanlarını, sokaklarını, Süleymaniye'nin minarelerini, Sultanahmet Camii'nin güvercinli avlularını dolaşıp Haliç'e indi, Sarayburnu'na süzüldü, tam karşımda Kızkulesi'nin çevresinde dolanıp odanın içine yayıldı: *Ave Maria... Ave Maria*. Gözlerimden yaşlar süzüldüğünü odaya sessizlik çökünce fark ettim. Sadece bütün günün yorgunluğu, gerginliği değildi boşalmamın nedeni. O seste başka bir zamana, başka bir dün-

yaya ait tarifsiz, tanımsız bir şey vardı: insanı kuşatan, ruhu bedenden koparıp ait olduğu yere sürükleyen altüst edici bir güç. Babamın ona duyduğu marazi bağlılığı, tutkulu aşkı, kendisinden kopup özgürleşmesine direnmeyişindeki anlamı ilk kez o gece yüreğimle kavradım. Sesi tutsak edemezsiniz, kendinize bağlayamazsınız, sınırlayamazsınız. Babam bunu biliyordu, öğrenmiş, kabullenmişti.

Müzik her yeri öylesine doldurmuştu ki, bir an onun sesinde boğulacağım duygusuna kapıldım. Uzaktan kumandanın tuşuna bastım, sesi susturdum. Bu kadar basit işte, bir düğmeye hafifçe dokunursunuz ve ses susar. Susar mı? İçimde yankılanıp duran nedir peki?

Keşke çocuklar evde olsaydı, keşke Ali dönmüş olsaydı. Özlediğim, sevdiğim yalnızlık şimdi taşıyamayacağım kadar ağır geliyordu. *Ave Maria* susmuyordu içimde. Beklemediğim, hazır olmadığım bir anda gelen sarı zarf huzurunu bozmuş, dengemi altüst etmişti. Pencerenin önünden kalkıp televizyonu açtım. Saçma sapan bir dizi oynuyordu, tam ihtiyacım olan şey... Sesi kısıp sadece görüntüyü bıraktım. Ekran başında uyuyakalmışım. Uyandığımda epeyce geç olmuştu. Bu saatten sonra tanımadığım birinin telefonunu çaldırmak ayıp olur. O anda, zarfın üstündeki numarayı aramaya karar verdiğimi anladım. Yarın... yarın sabah düşünürüm bu işi. Bu gece uyuyup dinlenmeliyim. İyi bir uyku pek çok şeyi halleder, gün ışığı gecenin hayaletlerini kovar.

* * *

Telefondaki ses onun değildi. Rahatsız ettiğim için özür dileyerek kendimi sadece adımla tanıttım. Zaten öyle bir ad ki, kimse hangi Arya diye sormaz. Kurye ile gönderilmiş bir zarfın üzerinde sadece bu telefon numara-

rası vardı, sizi tatil gününde bu yüzden rahatsız ediyorum, dedim. Kısacık bir sessizlik, sonra kibar bir sesle: Rica ederim, her zaman arayabilirsiniz. Görevim bu benim. Size nasıl yardımcı olabilirim?

Bana nasıl yardımcı olabilir? Ne söyleyeceğimi biliyorum da nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. "Ben... ben şunun için aramıştım: Gönderdiğiniz zarfın içinden çocukluk fotoğraflarım, bir de onun, Anne'nin, annemin yani kartviziti çıktı. Kendisine ulaşip teşekkür etmek istiyorum."

Aman Allahım, bu kadar mı zordu; avuçlarımı, sırtım terlemişti, boğazımda bir yumru, göğsümde ağır bir el. "Anneniz?" Şaşırma sırası karşı taraftaydı şimdi. Keşke sadece adını söyleseydim, keşke annem demeseydim. Belli ki bilmiyor, belli ki bir yabancı, özel sekreteri veya müzik ajansından biri olabilir.

"Aliye Sema Hanım demek istedim. Kendisine ulaşmam gerekiyor."

Karşıdaki ses kendini topluyor. "Tabii efendim, iletişim bilgilerinizi bırakırsanız en kısa zamanda geri döneriz."

Durumun tuhaflığının ikimiz de farkındayız, ikimiz de her şey normalmiş gibi konuşmaya çalışıyoruz. Yine bir sessizlik oluyor. "Lütfen," diyorum, "hoşça kalın," diye ekliyorum.

O gün çocuklardan, arkadaşlarımdan, aşağı kata sızdıran banyonun giderini yenileyecek ustadan başka kimse aramadı. Sabit telefonun her çalışında, hayırsız sevgilisinden telefon bekleyen genç kız heyecanıyla yerimden fırladığımı, ceptelefonumu nereye koyduğumu her seferinde unutup köşe bucak aradığımı hatırlıyorum. Bir de kendi tedirginliğime şaşıtığımı, hatta kızdığımı...

Pazar sabahını beklemeden, çocukları bu akşamüstü kendim gidip almaya karar verdim. Kayınvalidemi de memnun etmiş olurdum. Sakinleşmek için mutfığa gi-

rip oğlucukların sevdiği elmalı cevizli kekten yaptım, hem de iki kalıp. Hayat, normal bir evde nasıl yaşıyorsa öyle akmalıydı. Biraz renksiz, heyecansız olabilir ama sağlıklı, dingin, güvenli.

Sonra kocam taa uzaklardan telefon etti, sevgi sözcükleriyle doğum günümü kutladı. Hediye aldığını, gelirken getireceğini söyledi. Gerçekten unutmuştum, hatırlamasına sevindim. Hele de çiçekçinin getirdiği kucak dolusu gülleri görünce öylesine duygulandım ki, gözlerim yaşardı. Kırmızıydı güller; klasik, sıradan, normal... Hiçbir özel arayışa girmemiş, ilginçlik peşinde ya da gösteriş peşinde koşup pahalı egzotik çiçekler, ebruli Bali orkideleri, mavi gelinzambakları, meyvesi üstünde limon fidanları göndermemişti. Neydi o söz? Makulü normalde aramak mıydı? Bunu seviyorum işte; abartısız, gösterişsiz, içten gelen ilgiyi, derin dingin sevgiyi...

Çocuklara hoşluk olsun diye hazırladığım keklerden birinin üzerine 4 yazıp yanına iki mum dikmeyi, birlikte minik bir kutlama yapmayı düşündüm. Kırmızı gülleri birkaç vazoya dağıttım. Sabahki gerginliğim, tatsız, karanlık ruh halim yerini mutluluğa bırakmıştı. Küçük bir şey nasıl da değiştiriyor insanı, nasıl başka bir iklime geçiriyorsunuz birden.

Özenle giyindim. Aynada gördüğüm Arya'dan, boyumdan posumdan memnun kaldım. Belli belirsiz bir makyaj bile yaptım. Kırk iki yılı arkasında bırakmış bir kadın kendine bakmalı biraz. Ne de olsa gençliğin teraveti; doğal renkleri soluyor yavaş yavaş.

Ceptelefonum çaldığında bu defa heyecanlanmadım. Artık aramayacağım düşündüğümünden belki de.

"Nasılsın Arya?" dedi telefondaki ses: O'nun sesi... Günde birkaç kez görüşüyormuşçasına doğal, sanki dün ayrılmışsınız gibi sıradan. Görüşmeyeli yirmi dokuz yıl geçmemiş gibi genç.

Babanın sesi: "Anne arıyor Arya, seninle konuşmak istiyor." Yine mi, diye geçiriyor içinden. Anne'nin arama günü ne çabuk geldi. Yüreğine oturan sıkıntı mı, heyecan mı bilemiyor.

"Nasılsın Arya?" "İyiyim, çok iyiyim efendim." "Niye efendim diyorsun canım, insan annesine efendim der mi?" "Demez efendim." "Tatile bir ay kaldı değil mi? Tam gününü söyleyebilirsen ben de programımı ona göre ayarlarım. Bu yıl nereye gitmek isterdin? Bodrum'dan bıktıysan, hoşuna gidecek başka bir yer de olabilir." "Nasıl isterseniz, deniz kenarı her yer hoşuma gider. Okullar Mayıs sonu tatil oluyor."

Denizi seviyor. Anneyle tatil her yıl yapılmak zorundaydı, bari deniz kenarında olmalı. Denizde çok vakit geçer. Anne günde iki defa girmesine karşmaz. Böylece karşı karşıya suskun, sıkıcı dakikalar geçirmekten de kurtulurlar. "Okul nasıl gidiyor Arya, piyano çalışıyor musun?" Okul hep iyi gidiyor zaten, piyanoya gelince, yanına bile uğramıyor, ama bunu söylemeyecek.. "Okul iyi gidiyor, bu sırada derslerim çok olduğu için piyano çalışamıyorum." Telefondaki ses susuyor, sıkıntılı birkaç saniye geçiyor. "Seni özledim Arya," diyor Anne, "biraz düşün bakalım, gitmek istediğin bir yer gelirse aklına, aradığında söylersin."

"Düşüneceğim." Baba arkasından fısıldıyor: "Özlediğini söyle." "Ben de sizi özledim." "Efendim," diye ekliyor içinden taşan öfkeyi boşaltmak için. Koşarak odadan dışarı kaçıyor.

"İyiyim ben. İyiyiz. Siz nasılsınız?"

Aman Allahım! Bu kadar basit miydi? Bu işte bir tuhaflık var. İlişkimizin bütünü tuhaf değil mi zaten.

"Gönderdiğiniz fotoğrafları aldım. Çok duygulandım. Bunca yıl sonra... Bunca yıl sonra hatırlamış olmanız, beni bulmuş olmanız."

"Doğum gününü kutlamak istedim. Kırk ikiyi bitirdin değil mi?"

"Evet, evet ama siz nasıl... siz nasıl hatırladınız? Yani demek istiyorum ki, ben bile unutmuştum da Ali'nin... yani Ali kocam, onun telefonuyla aklıma geldi, bir de güllerle."

Saçmaladığımı fark edip susuyorum.

"Anneler unutmazlar çocuklarının doğum gününü."

Bunca yıl nasıl unuttun peki? Sonra ne oldu da hatırladın?

"Haklısınız," diyorum bunları söylemek yerine. "Benim de iki küçük oğlum var, bu duyguyu biliyorum."

Uzak bir akraba ile konuşur gibiyim, içim de öyle, sakın hatta ıssız. Çok heyecanlanınca böyle olurum, bir çeşit korunma mekanizması.

"Seni görmek isterdim Arya."

"Tabii, tabii, ben de; çocukları da görün isterdim, kocamla da tanışmanızı..."

İleri gittiğimi düşünüp susuyorum.

"Evet, tabii. Çocuklar. Torun sahibi olacağımı hiç düşünmemiştim."

Çocuk sahibi olduğunu da düşünmedin zaten, ama ne çare oluyor işte! Tabii bunları içimden söylüyorum.

"Ben size uyarım," diyorum. "Siz nasıl uygun görürseniz, ne zaman isterseniz buluşuruz. Gündüzleri derslerim var ama akşamüstleri boşum, hafta sonları da olur tabii."

"Mesela yarın hafta sonu."

"Ah evet, ama çocuklar evde, birlikte gelsek rahatsız olurdunuz belki de."

"Daha iyi ya, onları da görmüş olurum."

Bir an, çocuklara ne söyleyeceğim, kim diyeceğim, nasıl tanıştıracacağım sorusu geçiyor aklımdan, huzursuzlanıyorum. En iyisi doğruyu söylemek, anneanneniz bu-

rada yoktu, artık döndü, demek. Aklımdan geçeni okumuş gibi, "Artık geldim, İstanbul'a yerleştim. Epeyce de oldu," diyor.

"Size gelmemi mi isterdiniz, yoksa siz mi gelirdiniz? Ben Anadolu yakasındayım, köprü trafiği çok yoğun oluyor bazen, yine de nasıl isterseniz."

"Adresi not et o zaman. Aslında çok kolay, Bebek Korusu'ndayım. Sizi aldırmaq için şoförü de gönderebilirim."

"Hiç gerek yok, biz geliriz. Yarın öğleden sonra üç diyelim mi?"

"Tamam. Adres şöyle..."

"Görüşürüz."

"Görüşeceğiz."

Oğlanlarla eve dönerken, "Size iki sürprizim var," dedim. Gözleri parladı, merakla kulak diktiler. "Birincisi bugün benim doğum günüm, sevdiğiniz keki yaptım, hem de iki tane. Biri kalp, biri çiçek biçiminde. Kendi aramızda küçük bir parti yaparız. Pizza da getirtiriz isterseniz ve kola serbest."

Küçük oğlan yehuuuuu diye el çırpı, büyüğüne pek ilginç gelmemiştir, *happy birthday*, diye mırıldanmakla yetindi. "Bu kadar değil," dedim. "İçeride bir şey daha var; annem, yani anneanneniz uzun bir geziden döndü. Yarın ona gideceğiz."

"Senin bir annen mi var! *Wawww*," dedi büyük oğlan.

"Herkesin bir annesi vardır."

"Hiç tanımıyoruz, resmi de yok evde. Neredeydi eskiden?"

"Eve gidince resmini gösteririm istiyorsanız. Burada değildi. O çok ama çok meşhur bir opera sanatçısı, şarkıcı yani. Herkes, bütün dünya kendisini dinlesin diye başka ülkelerde yaşadı hep. Artık döndü işte."

Çocuklara hava bastığını, annem ile gurur duydu-

ğumu düşünüp kendi kendime güldüm. Çocukluğum, genç kızlığım, bütün yaşamım boyunca böyle bir şey yapmamıştım. Onun kızı olduğumu kimse bilmesin, öğrenmesin istemiştim. Bilenlerle konuşmaktan çekinmiştim. Çocuğunu bırakıp giden bir anneye sahip olmaktan utanıyordum. Şimdi kendi çocuklarıma övünerek anlatıyorum onu, ne tuhaf!

“Michael Jackson kadar meşhur mu? Yoksa Madonna mı?”

“Hayır, onlar gibi değil, pop söylemiyor, opera sanatçısı.”

“Ne sanatçısı dedin?”

“Opera, opera sanatçısı.”

O bir diva, diyecektim kendimi tuttum. İlk karşılaşmamızda çocukları da götürmenin iyi bir fikir olup olmadığından emin değildim. Ama o da istemişti torunlarını görmeyi. Torun sözcüğüyle Diva hiç uymuyordu birbirine. Bakalım, yarın görürüz.

Çocuklar, umulmadık bir anda, masallardaki gibi gökyüzünden, başka bir dünyadan gelen bu anneanneye gitmek yerine arkadaşlarıyla oynamayı yeğliyorlardı tabii. Büyük oğlan biraz direndi de. Bugüne kadar anneanesi olmadığına göre bundan sonra da olmayabilirdi. Kendi diliyle ifade etti bunu. Haklıydı da doğrusu. Anne'nin en güzel, en etkileyici kayıtlarını dinletmemin de bir faydası olmadı, “Güzel ama bana göre değil,” dedi. Daha yeni on yaşına bastı ama tercihleri var ve o tercihlerinde çok kararlı. Bu gibi durumlarda aile içi demokrasinin yerini hemen faşizan baskılar alır; bizim evde bile. “Geleceksiniz, o kadar,” dedim. Rüşvet olarak da matematik ödevine yardım etmeye söz verdim.

Gardırobun karşısına geçip bir süre ne giyeceğimi düşündüm. Anne'nin beni beğenmesini istiyordum. Yeni aldığım dar, siyah blucinle leylak rengi ham ipek bluzda

karar kıldım. Pahalı takılara düşkünlüğüm yoktur ama etnik motifler taşıyan yüzükleri severim. Parmaklarım uzun olduğundan büyük yüzükleri de korkusuzca taşı-
rım. Amerika'dan yerlilerin mavi taşlı gümüş takıları, Meksika'dan Aztek ya da Maya motifli süs eşyası, Uzak-
doğu'dan ejderha başlı yüzükler... Ali'nin evliliğimizin onuncu yıldönümünde hediye ettiği tektaş yüzüğün dı-
şında başka değerli mücevherim yok, olsa da takmazdım zaten, kasada saklanması gereken şeyleri üstümde gez-
dirmeyi, takıp takıştırmam gereken şeyleri ise kasaya koymayı saçma bulurum. Yüzüklerin durduğu kutunun içinden sevdiğim bir parçayı seçip parmağıma geçirdim. İlk anda göze çarpan, güzelden çok ilginç bir form: yüzükparmağımın eklem yerine kadar gelen, aşağıda parmağın elle birleştiği noktadan neredeyse bileğime kadar uzanan, eflatun pembe çiçekli gümüş bir dal. Aynada son defa kendime baktım, beğendim; abartısız ama şıktım.

Çocukları bayramlık giydirmemeye, gündelik kıya-
fetleriyle -blucin, tişört veya kareli bir gömlek- götür-
meye karar verdim. Karşılaşmanın, sanki her hafta anne-
anne ziyareti yaparmışçasına doğal olmasını istiyordum,
üzerimize bir de giysilerin merasim havası çökmemeliy-
di. Peki ne götüreceğiz? Eli kolu boş gidilmez ki. Çiçek?
Çok sıradan. Çikolata, pasta? Bu daha beter. En iyisi
Maya müziği kayıtlarını derlediğim CD'yi, bir de Fırat-
Munzur kasedini götürmek. İlgisini çekebilir. Bir de dün
yaptığım kekin kalp biçiminde olanını götürebilirim. Ol-
duğu gibi duruyor. "Çocuklarla birlikte sizin için yaptık,"
diye bir beyaz yalan da söylerim. Her şey böyle doğal,
ailevi olmalı; sanki aradan yıllar geçmemiş, sık sık görü-
şüyormuşuz gibi.

* * *

Korunun içindeki üç katlı bina, boğaza ulu ağaçlar ve erguvanlar arasından bakan konumu hariç, iddiasız görünümlü. Besbelli iyi bir mimar elinden çıkmış, ayrıntılara kadar düşünülmüş ama gösteriştten kaçınılmış. Sokak kapısına gelince, tek bir konut değil aslında üç katlı bir apartman olduğunu fark ediyorum. Adının yazılı olduğu en üst zile basıyorum. Heyecanlanmayacağım, heyecanlanmayacağım, heyecanlanmayacağım... Yüreğim atıyor, bir an o kapının önünden uzaklaşmayı, koşarak kaçmayı bile düşünüyorum. Çocuklar şimdiden geniş bahçede oynama hevesindeler. "Biz burada kalalım mı anne? Biraz oynayalım, sonra geliriz." Cevap vermeme vakit kalmadan otomatığın sesi duyuluyor, kapı açılıyor. İki oğlanı kedi yavrusu gibi enselerinden tutup içeri itiyorum. Kapı arkamızdan kapanıyor, artık dönülmez yoldayız.

Dairenin kapısı açıldı. Derli toplu, orta yaşlı, aydınlık yüzlü bir kadın içeri buyur ederken, "Hanımefendi salon-da bekliyor sizi, hoş geldiniz," dedi. Sesi dosttu, sevecendi.

Anne salonun hemen girişinde, yüzünde o tuhaf, eğreti gülümsemesiyle ayakta duruyordu. Göz göze geldiğimiz, bir an gözlerimizi kaçırmaya çalışıp başaramadığımız, bakışlarımızın karşılaştığı o ânı sonraları sık sık hatırlayacaktım. Birbirimizin gözlerinde, bakışlarında kendi gözlerimizi gördük. Birbirimizin yüzünde, bedeninde kendi yüzümüzü, kendi bedenimizi gördük. Sadece birkaç saniye ile ölçülen o kısacık anda, birbirimizin bedene, ruhuna girip çıktık sanki. Ya da heyecanım, tedirginliğim, esrik ruh halim yüzünden bana öyle geldi. Yıllardır görüşmemiş, ayrı kalmış bir anneyle kızın sıradan karşılaşması değildi, derin bir buluşmaydı yaşadığımız. Yitirilmiş yılların pişmanlığı, araya giren kemirgen zamanın aşındırdığı duygular, unutmak isteyip de unutamamanın burukluğu, "neden" sorusunun hüznü... Hepsi o birkaç saniyeye sığıdı.

"Onu sevmiyorum, onu unutacağım, o kötü, o beni bıraktı." Küçük kız ağlıyor. Odayı dolduran müziği bastıran ses O'nun sesi. "Tamam, anladım, ağlama, kapatıyorum müziği. O kadar güzel söylüyor ki Anne, hoşuna gider zannetmiştim." "Bana ne, bana ne! O bizi bırakıp gitti, seni de bıraktı. O kötü." "Büyüyünce anlayacaksın, Anne kötü değil. Anne masallardaki melekler, periler gibi başka bir dünyada yaşıyor, oradan seyrediyor bizi." "Gelmesin buraya, kalsın kaldığı yerde, periler cinler yok zaten, hepsi masal." "Masallara inanmak iyidir, yoksa hayat çekilmez olurdu. Hadi hazırlan şimdi, müzik dersine gideceksin." "Hayır!" diye haykırıyor küçük kız, "Müzik dersine gitmeyeceğim, ne bugün ne de başka bir gün." Bir daha ne müzik dersine gidiyor ne de piyanonun başına oturuyor.

"Annesine şaşılacak kadar benziyor Arya. Kızlar baba tarafına çekerler ama bu tıpkı annesi. Hele de gözleri... Büyüyünce boyu posu da benzeyecek, selvi gibi maşallah."

Annesine benzemek istemiyor. Çirkin olmak istiyor. Unutsun beni, tatilde de aramasın. Her yaz birlikte geçirdikleri o iki hafta ağır geliyor, çünkü beraberlerken çaresiz seviyor onu. Herkesin ona nasıl baktığını, nasıl saygı gösterdiğini gördükçe müthiş gurur duyuyor. Güzel elbiseleri, şık kıyafetleri, özenli saçları, gözlerini büsbütün belirginleştiren makyajıyla, yüzünde tuhaf Mona Lisa gülümsemesiyle, fânilerin arasından sanki orada değilmiş, farkında değilmiş gibi süzülüp geçerken küçük kız da onun halesine girmeye çalışıyor. Sonra yine bırakıp gidiyor onu. Gelecek yaz tatiline kadar, ara sıra bir telefon, uzak ülkelerden atılmış kartlar ve kederli bir özlem olarak kalıyor. "Onu sevmiyorum, onu unutacağım, o ölsün istiyorum..."

"Bu iki delikanlı benim torunlarım galiba," dedi içten gülümseyerek. Üzerimden bir yük kalktı, derin bir nefes aldım. İlk söz önemliydi ve söylenmişti işte. Salo-

nun ortasında şaşkın duran çocukların önünde tiyatroya bir edayla diz çöktü. Bir elini küçük oğlana, öteki elini büyüğe uzattı. İşin acemisiydi, sahnede gibiydi sanki. Şimdi bir araya söylemeye başlayacak, diye düşündüm bir an, komik geldi, gülmemi zor tuttum. Araya girip anneanne ile torunları adlarıyla tanıştırdım. İkimiz karşı karşıyaydık şimdi. Benden biraz daha uzundu, bu kadar uzun boylu olduğunu hatırlamıyordum. Hâlâ güzeldi ama biraz yaşlanmıştı. CD'lerinin üstündeki, dergilerdeki, gazetelerdeki fotoğrafları en az on beş-yirmi yıl öncesine ait olmalıydı. Hatırladığım zamanlardaki gibi, yine özenle giyinmişti. Dökümlü ipek jarseden koyu mor, patlıcan rengi etek, kemik rengi bluz, omuzlarına attığı pembe-mor desenli ipek şal. O da beni süzüyordu sanırım. Sonra elimi tuttu, koruluğa ve denize bakan pencerenin önündeki fiskos köşesine götürdü. Zarif bir bilek hareketiyle karşısındaki koltuğa oturmam için işaret ederken, "Çocuklarla ilgilenir misin Gü-lizar Hanımcığım, belki dondurma severler, isterlerse bahçeye çıkar onları, sıkılmasınlar," dedi. O zaman kocaman çantama tıktığım ev yapımı kek geldi aklıma. "Bunu çocuklarla beraber sizin için yaptık," dedim doğal olmasına dikkat ettiğim bir sesle. Kek paketini Gü-lizar Hanım'a uzattım.

Birbirimize sarılmamıştık, öpüşmemiştik. Soğukluktan, uzaklıktan değil; öylesi durumun olağanüstülüğüne yakışmayacağı için. Yıllar sonra yavrusuna kavuşan anne sahnesi bizi anlatmıyordu. Gözyaşları arasında bir kucaklaşma her şeyi sıradanlaştırırdı. Böylesi iyiydi, tam bana göreydi, tam bize göreydi. Kendimi rahatlamış hissettim. Eski Yeşilçam filmlerinden birinde değildik, gerçek yaşamdaydık. Gerçek yaşamın filmlerden, romanlardan, masallardan çok daha şaşırtıcı olduğunu kim söylemişti?

Çantamdan çıkardığım CD paketini aramızdaki şehpanın üstüne bırakırken, "Çeşitli ülkelerde yaptığım etnik müzik kayıtlarını getirdim size, belki ilginizi çeker," dedim. Müzikle uğraştığımı bilmesini istiyordum.

"Biliyorum," deyince şaşırdım. "Biliyorum, tesadüfen elime geçen bir kasedin üstünde adını gördüm. Arya, adım başı rastlanmayan bir ad, öyle değil mi? İlgimi çekti, dinledim."

"Nasıl buldunuz? Arkadaşların yaptığı derlemelerdir onlar ama orkestrasyon da var tabii, bağlamanın ses verdiği çoksesli uygulamalar. Satışa sunulan kasetlerde, CD'lerde yerel sesleri, şarkıcıları da kullandık, yoksa dinleyici kitlesine ulaşamazdık. Size getirdiğim öteki kasetler benim kendi çalışmalarım. Daha çok Maya-Aztek bölgelerinde yaptığım otantik kayıtlar."

"Benim aldığım kaset Kürtçeydi galiba ya da kaset satıcısının söylediğine göre Zazacaymış."

"Fırat-Munzur derlemeleri kasedidir o. Kürtçe, Ermenice, Zazaca, Türkçe karışık bir derleme. Ben arkadaşların o çalışmasına dışarıdan destek verdim; bir çeşit danışmanlık gibi."

"Evet, benim dinlediğim o olmalı. Müzikoloji okuduğunu, müzikle uğraştığını yeni öğrendim. Üniversitede olduğunu biliyordum ama başka bir bölümdesin sanıyordum."

"Amerika'da Antropoloji'yle başladım, oradan etnomüzik, yerel ağız derlemesi derken kendimi müziğin ortasında, etnomüzikolog olarak buldum. Başka türlü olması mümkün değildi galiba, hem genetiğimi hem de içinde yetiştiğim ortamı düşünecek olursanız."

Müzik konusu etrafında ısınma turları atıyorduk. İlişkimizin bundan sonra nasıl gelişeceğini, nerede buluşacağımızı ya da ayrılacağımızı ikimiz de bilmiyorduk. Hiç düşünmediğimiz, hayalimizden bile geçiremeyece-

ğimiz bir yola düşeceğimizi, “o uzun, ince yolda” kaybolacağımızı, hikâyenin –bütün hikâyelerin– başına döneceğimizi nereden bilebilirdik.

“Baban müziğe zorlamadı mı seni?”

“Zorlamak değil ama müzikle ilgilenmemi istedi, özellikle de piyano çalmamı. Ben reddettim. Müzik yapmayı değil müziği düşünmeyi seviyorum galiba.”

Babam hakkında bilgi almak istediğini düşündüm. Lafı bu yüzden açmıştı belki.

“Babamı kaybedeli çok oldu, biliyorsunuzdur.”

“Biliyorum. Geç öğrendim ama biliyorum. Demek etnomüziği seçtin. Günümüzde dünya küçüldükçe etnomüzik yaygınlaşmaya başladı. En uzak, en geri, ücra yerlerdeki halklar bile kendi *identité*’leri peşindeler. Kimlik mi demem lazım *identité* yerine? İnsan çok uzun yıllar dilinden, ortamından kopuk yaşadı mı kelime bulmakta zorluk çekiyor.”

“Siz klasikçisiniz, hem de opera; etnomüzik biraz hafif, ilkel kalabilir. Gürül gürül çoksesliliğe, çok sazlılığa, büyük müziğe, hem de operaya hayatını veren biri için, şairin dediği gibi: Üç telli saz, dağlarla, dalgalarla kitleleri ileri atlatamaz.”

“Bunu başka bir zaman enine boyuna konuşuruz. Nâzım’ın başka şiirlerini severim ama bu mısralar aşırı modernist, fazla Avrupa merkezli geliyor bana, katılamıyorum.”

Ondan böyle sözler beklemediğim için hem şaşırdım hem de sevindim. Diva’nın Nâzım okuduğunu, sevdiğini düşünemezdim. Hele de aldığı eğitimle, yetişme koşullarıyla, yaşıyla, kökeniyle tam da Cumhuriyet kızı örneği olan bir primadonnanın modernizme eleştirel bakışı şaşırtıcıydı. Üstelik söyledikleri biraz klişe olsa da evrensel müzik alanında önemli tartışma konularına gönderme yapıyordu.

"Başka bir zaman enine boyuna konuşuruz," demişti. Bu sözler sürececek bir ilişkiye işaret ediyordu. İyi mi, kötü mü olur, ölçemiyordum ama en azından şu anda ortamı rahatlatan sözlerdi.

Çocuklar Gülizar'la birlikte salona döndüler. Üst başlarındaki lekelerden çikolata! dondurmaya burunlarını batırdıkları anlaşıyordu.

"Anneannenizle biraz konuşmak ister miydiniz?" diye korkuyla sordum.

Karşıdaki goblen berjere rahat bir pozda yan yana oturdular.

"Ellerinizi yıkamadıysanız koltuğa sürmeyin," dedim tam anne tavrıyla.

"Bırak çocukları, leke olursa da silinir. Biraz tanışalım bakalım."

Büyük oğlan, "oh işte, annen izin veriyor istediğimiz gibi oturmamıza" havasında muzaffer bir edayla baktı yüzüme, sonra korktuğum soruyu sordu:

"Yoktun sen, nereden geldin anneanne?"

"Haklı bir soru. Türkiye'de değildim, başka ülkelerdeydim, orada işlerim vardı."

"Şarkı söylüyormuşsun. Ben en çok Michael Jackson'ı seviyorum. Türklerden de Barış Manço'yu. O çocuklar için de söylüyor."

"Çok güzel, ben çocuk şarkılarını pek bilmiyorum ama isterseniz öğrenirim."

Küçük oğlan da ağabeyinden geri kalmamak için lafa karıştı:

"Evet, evet, madem annemin dediği kadar büyük bir şarkıcıymışsın, çocuk şarkılarını öğrenip bize söylemelisin. 'Bir küçücük aslancık varmış'ı söyler misin? Yuvada onu öğrendik bu hafta."

Bana şarkı söyler miydi annem? Hiç hatırlamıyorum. Ninni anım da yok. Küçük oğlan yerinden kalkıp

Anne'nin dizinin dibine geliyor. Kedi yavrusu gibi başını okşatıyor. Oğullarım birbirlerine hiç benzemezler. Aynı anne, aynı baba, aynı ev ortamı ve iki farklı karakter... Büyük, inatçı ve biraz soğuktur, kolay teslim olmaz; küçük uyumludur, sevecendir, çabuk kanar.

"Önce senin anneannemiz olduğuna inanmamıştım. Herkesin anneannesi, babaannesi burada, yanlarında. Ölmüşlerse o başka. Ama anneme çok benziyorsun, görünce inandım."

"Evet, çok benziyoruz, ama anneniz benden daha güzel."

"Sen biraz ihtiyarsın da ondan anneanne," dedi küçük oğlan. Zehir gibi baktım suratına. Durumu fark edip, "Sen de güzelsin ama," diye ekledi.

Gülizar Hanım çayımızı getirdi. Bizim keki de kesip güzel bir tabağa yerleştirmiş. Küçük kanepeler, bir lokmalık pastalar, bir de milföyler var. Çocukluğumda en sevdiklerimden. Tesadüf mü, hatırladı mı?

"Durumumuz biraz tuhaf, değil mi?" dedi hiç beklemediğim bir anda.

Ne diyebilirim? Hazır cümlem yok; çayımı karıştırır gibi yaparak sustum.

"Çocukluk fotoğraflarını göndermeme şaşırmışsındır."

"Haklısınız, hiç beklemediğim hoş bir sürprizdi."

"Hoş muydu gerçekten, yoksa huzurunu mu bozdum? Otuz yıl ortalarda görünmeyen, sesi çıkmayan sonra birden gökten düşen bir anne, bir çeşit *deus ex machina*."

"Doğrusu evet, biraz tedirgin olduğumu da itiraf etmeliyim."

"Çok düşündüm hayatına girmeye hakkım var mı, diye. Sonra, zorlamadıktan, kapısına dayanmadıktan sonra neden olmasın, dedim. Ajansın numarasını yazdır-

dım sadece zarfın üzerine. Arayıp aramamakta bütünüyle özgürdün."

Sesi şimdi eşkiş kadar güvenli değil. Gözleri buğulu mu, yoksa bana mı öyle geliyor?

"Evet, böyle düşündüğünüzü tahmin ettim. Ben de epeyce düşündüm zarfın üstündeki telefon numarasını tuşlayana kadar. Bakın buradayım işte, sadece ben değil çocuk buradayız."

"Bir süre önce garip bir olayla karşılaştım. Yedi-sekiz ay kadar oldu. Tanımadığım biri ajansım üzerinden beni bulup çocukluk ve aile fotoğraflarımın kendisinde olduğunu bildirdi. Önce aldırmadım, sonra eline nasıl geçtiğini merak ettim. Uzun hikâye. İşin özeti, anneannenin ölümünden sonra evi toplanırken oraya buraya dağılan, atılan satılan eşyalar arasında fotoğraflar da varmış anlaşılan. Adam bunları bitpazarında bulmuş. Aklına ne gelirse toplamaya meraklı biri, çok ilginç bir tip. Hastalık derecesinde müzik meraklısı, babanım bir başka türü, biraz daha alaturka, halk işi olanı. Zaten müzik öğretmiymiş. Beni de tanıyor, tanımak ne kelime, müzik kariyerimi adım adım takip etmiş. Hangi operada, hangi rolde sahneye çıkmışım, hangi CD'yi ne zaman doldurmuşum, kayıtlarımın hangisi daha iyiymiş. Sultanım, diyor da bir daha demiyor. Diva lafı yapay geliyormuş ona, üstelik biraz ünlü olur olmaz her şarkıcıya diva diyorlarmış Türkiye'de. Beni onlarla bir tutamazmış."

"Fotoğraflarınızı aldınız mı peki? Geri verdi mi? Bu tipler para için..."

Sözümü kesti:

"Hayır, öyle biri değil. Anlatması güç, tanımak gerek onu. Kaçık demek istemiyorum, ama takıntılı, marazi, tutkulu bir tip. Topladığı fotoğraflarla hem kendine hem ! fotoğraftaki kişilere hayalî bir dünya kuruyor. Romancı ya da senaryo yazarı gibi onların hikâyelerini ye-

niden, istediği şekilde, nasıl hoşuna giderse öyle kurguluyor. Fotoğraflarla kurduğu dünyada insanların kaderine hükmediyor. Kurguladığı hikâyeye aykırı düşen bir şey olursa üzülüyor, öfkeleniyor.”

“Onu iyi tanıyor gibisiniz.”

“Fotoğrafları almak, eksikleri tamamlamak için iki kere buluştuk.”

“Neyin eksikleri anne?”

Ona ilk defa anne diyordum. Birbirimize belli etmeden, yan gözle, bu dört harflik masum sözcüğün üzerimizde yarattığı etkiyi ölçmeye çalışıyorduk. Ben kızardım, o bakışlarını yere indirdi.

“Yapbozun kayıp parçaları,” dedi şakacı bir sesle. “Sahne fotoğrafları, arşiv fotoğrafları, yani profesyonel nedenlerle gerekli olanlar dışında bana, bize ait fotoğrafların çoğu dağılıp gitmiş. Bitpazarına düşenler yanında kim bilir ne kadar da çöpe atıldı. Toplayıcı ile tanıştıktan sonra, ondan huy kaptım galiba, şu fotoğraf nerede, bu fotoğraf neden yok, hangisi nerede kalmıştır, diye merak etmeye başladım. Mesela bebeklik fotoğraflarım... Büyükbaban fotoğrafa pek meraklıydı, körüklü Zeiss Icon makinesiyle kendisi çekerdi. Albümler dolu, poz poz resimlerim vardı, hepsini babam çekmişti. Bu kadar meraklı biri, meme emerken, beşikte, kundakta resimlerimi de çekmiştir mutlaka. Ama yok işte, bebeklik albümlerim yok; ne evde ne Toplayıcı’da.”

“Anlattığınıza bakılırsa kim bilir nereye atılmış, nerede kaybolmuştur. O toplayıcı adam, akıllı biri aslında. Sizden para pul istemese de, son zamanlarda arşivcilik, eski belgeler, hiç ummadığınız bir kâğıt parçası, mesela benim branşımda bestecinin kendi manuskripti olan birkaç müzik cümlesi bayağı iyi para getiriyor. Size ait fotoğrafların, eşyanın, eski kasetlerin değerli olduğundan eminim.”

"Belki ama o bununla ilgilenmiyor. Onu ilgilendiren, aklını başından alan, bana biçtiği hayat hikâyesi, onun tabiriyle benim muhteşem hayatım. Hayatımın pek de muhteşem olmadığını anlatmaya çalıştığımda hayal kırıklığına uğruyor, hatta kızıyor, sinirleniyor."

"Hatırladığım kadarıyla anneannem babama, içinde eski fotoğraflar, eski yazı defterler, büyükbabamın olduğunu söylediği notlar, bazı anı eşyası olan bir kutu teslim etmişti. Siz uzaklardaydınız o zamanlar, 'Değersiz şeyler ama benim için manevi değeri var. Bana bir şey olursa bunlar kaybolup gider, bir gün dönerse Sema'nın görmesini, büyüyünce de Arya'nın saklamasını isterim,' demişti. Babam hepsini özenle sakladı. Onu kaybettikten sonra müzik kitaplarını, plak koleksiyonunu olduğu gibi korudum. Bilirsiniz, babamın klasik müzik diskoteği çok zengindir, ender rastlanan özel kayıtlar var, bunların bir bölümünü enstitüye onun adına bağışladım. Bazı özel eşyalarını, sevdiği, sakladığı fotoğrafları, ufak tefek anı nesnelerini, özellikle sizi hatırlatanları atmaya kıyamadım. Anneannemin babama teslim ettikleriyle birlikte hepsini sakladım. İnsan atamıyor böyle şeyleri, saygısızlık gibi geliyor."

Atmadım, sakladım; doğru. Peki nerede, nereye tıktırdım? Evi değiştirirken hepsini toplayıp getirdiğimi hatırlıyorum, nereye sakladığımı ise hiç hatırlamıyorum. İlgisizliğime öfkeleniyorum. Biraz da sevgisizlik sayılmaz mı birilerinin çok değer verdiği şeylere bu derece ilgisiz kalmak...

Bir köşeye, bir dolabın, bir çekmecenin içine tıkp unuttuğumu söylemedim tabii. "Siz söyleyince şimdi ben de merak ettim. Belki de yapbozun kayıp parçaları onların arasındadır," dedim.

"Önemli değil, acelesi yok. Toplayıcı duysaydı sendeki hazineye de göz koyardı. Yerde kâğıt parçası bulsa

topluyor. Kim bilir olınde neeler vardır daha. Biraz da sen anlat bakalım. Kocan, evin, işin?"

Ali'den söz ettim. Amerika'da master yaparken tanıştığımızı anılatım. "O işletme okuyordu. Alanlarımız çok farklıydı ama böylesi sanki daha iyi oldu, iyi anlaşıyoruz, sakın bir hayatımız var, herkes kendi işinde." İki çocukla mesleğimi yapmakta zorlanıp zorlanmadığımı sordu. "Bir yolunu buluyorum, zaten benim işim sizinki gibi değil, ben sizin gibi olağanüstü bir kişi, bir... lafı bulamadım, bir deha değilim." Sözlerimi yanlış anladı, laf dokundurduğumu, alttan alta iğneledigimi düşündü galiba. Yüzünden geçen gölgeden, dudaklarına takılı iğreti gülümsemenin kasılmasından anladım. Lafımı düzeltmeye çabalamadım. Varsın öyle anlasın, doğru değil mi zaten.

O günkü kısa çay ziyareti, evimi görmek, kocamla da tanışmak istediğini söylemesiyle, başarılı şekilde sona erdi. Gerginlik olmadı. "Anne" hitabı bile dolaştı havada. Sözcüğün dudaklarımdaki, kulaklarındaki açılışını yaptık. Yüreklerimize ulaşması, içimize yerleşmesi için zamana ihtiyacımız vardı. Bu geç kalmış buluşmanın yüzleşmeye, ödeşmeye, barışmaya varmasının uzun ve güç bir yolu birlikte yürümemizle mümkün olabileceğini nereden bilebilirdik ki. Üstelik yine fotoğrafların ve tabii ki Toplayıcı'nın rehberliğinde...

* * *

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

“Arya kızımdı,” derken, dudaklarının kenarının nasıl kasılıp belli belirsiz seğirdiğini hatırlıyorum. Pürüzsüz sesinin, ancak benim duyabileceğim titreşimini, Arya adını telaffuz edişini, “kızımdı” derken, dı’lı geçmiş hüznünü unutamıyorum.

Arya, O’nun güçlü, mükemmel, aydınlık kişiliğinde bulanık bir nokta, plağın takıldığı yer, gereksiz bir soru işareti, hikâyesine yakışmayan bir kurgu hatası. Bu hatayı nasıl tamir edeceğimi, neresinden düzelteceğimi bilmiyorum. Fotoğraflar yetersiz kalıyor; olanı yansıtıyorlar da olması gerekeni göstermiyorlar. Arya’nın hikâyesini, daha doğrusu Sultan’ın Arya hikâyesini ona yakışır şekilde okuyabilmek için –Yazabilmek için mi demeliyim yoksa?– elimdeki malzeme yetersiz. Romancı olsaydım kahramanlarımın kaderlerine hükmeder, hikâyelerini istediğim gibi biçimlendirirdim. O’nun, çocuğunu reddetmiş, bırakıp gitmiş bir anne olmasını kabullenemediğimden, kahramanımın çocuğu olmazdı mesela, Arya dünyaya hiç gelmezdi ya da çok küçükken ayrılırdı bu dünyadan. O zaman çocuğuna ihanet etmez, lekesiz ruhunda hiçbir kara nokta kalmazdı.

Arya, Sultan’ın hikâyesine sızan davetsiz misafirdi ve ben bu davetsiz misafiri ne yapacağımı bilemiyordum. Keşke Arya’nın doğum günü fotoğrafları çıkmasaydı naylon torbanın içinden ya da o fotoğrafları gösterdiğimde sussaydı, Arya kızımdı demeseydi. O lanet “dı” ekiydi işleri karıştıran.

Karıma gitgide daha fazla hak veriyorum. Takıntılarım artmaya başladı. Ruh sağlığımdan kendim bile kuşku duyuyorum bazen. Fotoğrafların hikâyesini yazmak eskiden tekdüze yaşamımı renklendiren, küçücük dünyanın sınırlarını aşip başka dünyalara, başka hayatlara yelken açmamı sağlayan va-

kit geirtici, ferahlatıcı bir uğraşı, bir çeşit hobiydi. Şimdi marazi bir tutkuya dönüştü.

İnsanlar vardır, kendi sınırlılıklarının, vasatlıklarının farkında bile değillerdir. Ya da özelemleriyle yetenekleri eşdeğerdir, çatışmaz, birbirini kemirmez. Böylelerine hep imrenmişimdir. Benim dramım kendi sınırlarımın bilincinde olmak, o sınırları aşıp gökyüzünü zapt etmeye çıkamayacağımı bile bile gözümün hep en uzak yıldızlarda olması. Duygularımın derinliğiyle birikiminin sığığı, ulaşmak istediklerimle yeteneklerimin sınırlılığı çatışıyor.

Geniş olanaklara sahip bir çevrede, en iyi okullarda okuma, küçük yaştan müzik yeteneğini geliştirme olanağı sağlayabilecek bir aile ortamında yetişseydim, yüklü bir kültür dağarcığına yaslansaydım çok farklı olurdu. Baba evimde, bizler yetişene kadar terzi babamın biçki-dikiş metodu kitabından başka kitap haırlamıyorum. İlk müzik kaynağı, babamın dikiş dikerken mırılandığı Rumeli türküleri, radyolar-daki müzik yayınları, bir de hiç unutmadığım kavalcının büyüleyici nağmelerinden ibaretti. Merakımı keşfedip yardım etmeye çalışan emekli Fransızca öğretmeni kitapçı-kıstasiyecı amca da olmasaydı, kendim bile fark etmeyecektim içimdeki müziğı. Fırsat eşitliğı, fırsat eşitliğı, diye söylenirken ne anlatmak istediğini şimdi anlıyorum. Adı bu yüzden komüniste çıkmıştı adamcağızın ama haklıydı.

Kimseyi suçlamıyorum, biraz da kader bu. Kimileri şurada, kimileri burada doğuyor. Aileni sen seçmiyorsun, doğduğun yeri, ortamı, zamanı da... Ama içinde o büyük atılım gücünü duyarsan, görünmeyen kanatlara sahıpsen gerçekten mucizevi bir sıçrayış gerçekleştirebilirsin. Belki de o güçten mahrumdum, yeteneğim de duvarları aşacak kadar büyük değildi. Oysa bir zamanlar yapabileceğimi sanmıştım; gençtim, umutluydum, kendime güvenliydim. Sonra hayaller, umutlar köreldi; hayat burnumu sürttü, razı oldum; rızanın ezikliğı içime oturdu.

Görünüşteki alçakgönüllülüğümün, saygılı, dingin, hoşgörülü tavrımın altında yatan mutsuzluğu bir tek karım anlıyor. Ne kadar iyi bir müzik hocası olduğumu, çocuklarda sanat zevki, müzik ilgisi yaratmayı başardığımı, müziğin her türünde söz söyleyecek bilgiye sahip bulunduğumu, üstelik çok iyi flüt ve bağlama çaldığımı söyler bazen. Bazen de, kendisini de inandırmak istermişçesine, bunca yıllık evliliğimizde, çok şükür büyük sarsıntılar yaşamadığımızı, iyi bir evlat yetiştirdiğimizi, aslında mutlu bir aile olduğumuzu, zengin olamadıysak da kimseye muhtaç kalmadığımızı, bunların değerini bilmemiz gerektiğini söyleme ihtiyacı duyar. Bunları en çok kötü uyuduğum, karabasanlar gördüğüm gecelerin sabahında söyler. Kim bilir bütün gece neler sayıklıyorsam, nasıl inliyorsam artık...

Diva'nın hikâyesine gömüldüğümünden beri, karımın da sabrının taşmaya başladığını hissediyorum. Yaşlandıkça man-yaklaşıyor bu adam, diye düşünüyordur içinden. Şaheserimi yaratmakta olduğumun farkında değil. Hikâyedeki boşlukların sıkıntısıyla boğuştuğumun farkında değil.

Arya'nın çocukluğuna gitmeden, Arya'yı aydınlatmadan tamamlanamaz bu hikâye, eksik kalır, mükemmele erişemez. Arya'yı izleyeceğim; çözemediğim, tanımlayamadığım kör noktayı ancak Arya aydınlatabilir.

Bugün perşembe, bitpazarı kurulmuştur. Birkaç haftadır oraya gitmek içimden gelmiyordu ama bu hafta gideceğim. Kendimi tutup önüme gelen her kâğıda, her pırtıya, her poşete uzanmamalıyım. Yanıma sadece iki beşlik aldım ki fazla açılmayayım. Kumarbazlık gibi bir şey bu, müptela olunca kendinizi tutamazsınız.

Anne'ye ziyareti izleyen hafta iki şey birden oldu. Birini zaten bekliyordum, ötekini anlamlandırmakta güçlük çekiyorum.

Sponsorluk için başvurduğum şirketler grubundan projeye ilgilendikleri haberi geldi, bir hafta sonra görüşmeye çağınıyorlardı. Daha detaylı bir ön proje yazmam, maliyet hesabı çıkarmam, üniversitenin kurumsal katkısının ne olacağını bildirmem, kadro belirlemem gerekiyordu. Üstelik projeye mali yıldan önce başlayabilmek için acele etmeliydim. Gönderdikleri kısa yazıdaki şu cümlelerin üstünde durmadım: "Otantik ezgi ve ağız derlemesinin yapılacağı bölge, proje yöneticisi ile şirketimizin kültür sponsorluğu yetkilisi tarafından ortaklaşa belirlenecek, şirketin onayı geçerli olacaktır."

Sponsorlar, kendi yetki alanlarını genişletmek, sonradan çıkabilecek sorunları, anlaşmazlıkları baştan engellemek için bu türden cümleleri önkabul sırasında da, ana sözleşme yapılırken de metne koyarlar: Parayı veren düdüğü çalar, sözünün en fazla geçerli olduğu yerdir sponsorluk kurumu. Adamlar Doğu'da, Güneydoğu'da Kürtlerle çatışmaların sürdüğü sorunlu bölgelerde yürütülecek bir projeye destek vermek istemeyebilirler haklı olarak. Doğu Karadeniz kuşku yaratacak bir bölge değil. Projeyi ilk düşündüğümde kafamda Artvin-Şavşat yöresi vardı. Öteden beri oralarındaki otantik değişlerin, ritim ve melodinin armonik yapıya yaklaştığını, çoksesli müziğe geçiş verdiğini düşünürüm. İyi ki de burayı seçmişim. Şirket açısından işim daha da kolaylaşacağı benziyor. Konuyu kocama açtığımda, en güzel mevsimin yaz sonu veya bahar olacağını söyledi. Bölgenin o kadar güzel fotoğraflarını görmüştü ki, birkaç gün için de olsa ekibe katılmaya heveslendi. Çocukları babaannelerine bırakabilirdik. Çayı görmeden paçaları sıvamaya başlamıştık bile.

İkinci olay aslında önemsizdi. Anne, Toplayıcı dediği garip bir adamdan söz etmeseydi, e-postama gelen notu silip geçecektim: "Sayın Arya Hanım, müzik öğretmeniyim, derleme çalışmalarım da var. Adınızı Fırat-Munzur

yöresi türkülerini kasedinde gördüm. İletişim bilgilerinize internet üzerinden ulaştım. Elimde bölgeye ait yazılı, sözlü geniş bir arşiv var. İgi duyarsanız ve çalışmalarınızda yardımcı olursa size sunmaktan mutluluk duyarım. Not: Hiçbir maddi talebim yoktur."

Rastlantının böylesi beni kuşkulandırır. Anne ile konuşurken, çocukluk fotoğraflarını ele geçirmiş biraz takıntılı bir Toplayıcı'dan söz etmeseydi bu *mail*'i unutup gidecektim. Bizim alanda çalışanlar birbirlerini izlerler, ellerindeki verileri, arşivleri paylaşırlar. Ama kimliğini bilmediğim, sadece *mail* adresine ulaşabildiğim –adres bir kadın adınaydı– kişinin annemin sözünü ettiği Toplayıcı olması mümkündü. Özellikle şu "Hiçbir maddi talebim yoktur," notu Toplayıcı'yı işaret ediyordu sanki.

Önce, e-postayı yollayanın aynı kişi olup olmadığını annemle konuşmak geldi aklıma, sonra vazgeçtim. Kocama açmayı düşündüm. Ali o kadar gerçekçidir ki vereceği cevabı sormadan biliyordum, "Ne var bunda? Üzerinde derleyen ya da proje yöneticisi yazan kasetlerin, yayınların var. Konuyla ilgili meraklı biri tabii ki sana ulaşmak ister. Ben olsam hemen arardım, ilişki kurardım. Bakarsın işine yarar," diyecekti. Üstelik de haklı olacaktı.

Meçhul kişinin iletisine hemen cevap yazmadım. Acelesi yoktu; ayrıca da peşinde olduğum yeni proje bambaşka bir yöre, bambaşka bir bölgeyle ilgiliydi. En azından o sırada ben öyle sanıyordum.

Haftayı çok yoğun geçirdim, Ali ile hasret gidermeye, uzun uzun konuşmaya bile vaktimiz olmadı. Annemin bana ulaştığını, bunca yıl sonra buluştuğumuzu, buluşmamızın beklediğimden daha iyi geçtiğini geniş bir zamanda anlatmayı planlamıştım. Küçük oğlanın, "Anneanneninin evinde çok dondurma yedik, beni çok sevdi," deyivermesi planlarımı bozdu. "Anneanneye mi gittiniz?" diye hayretle sordu Ali. Çocukla konuşuyor ama

benim yüzüme bakıyor, benden bir cevap bekliyordu. Annesi sevgiliyle buluştuğunu öğrenmiş de sıygaya çekilen bir yeniyetme gibi kızardım.

"Evet," dedim, "annem aradı, davet etti, sen yokken hafta sonu bir çay içmeye gittik."

Dünyanın en normal ilişkisi neden bu kadar olağanüstü geliyordu ki bize.

"Kaç yıl olmuştu görüşmeyeli?" diye sordu kocam.

"Yirmi dokuz yıl," dedim, boğazıma o pis yumru tıkanmıştı yine.

"Zor olmalı," dedi Ali.

"Karar vermesi zordu, ama karşılaşınca her şey yolunda gitti."

Büyük oğlan, gölgede kalmamak için, "Çok meşhur bir şarkıcıymış," diye lafa karıştı. "Opera sanatçısıymış. Ama ben tanımıyorum. Hem de yaşlı, gençlere göre değil."

"Ama çok güzel," dedi küçük, "iyi bir anneanne o, beni sevdi."

"Sana iyi geldi mi buluşmanız?"

"Evet. Önce gidip gitmemekte ikirciklendim, sonra iyi geldi. Sanırım ona da öyle."

* * *

Bazen yaşamın akışını etkileyecek rastlantılar üst üste gelir. Bir hafta sonra, firmamın kültür sponsorluğu bölümünden verilen randevuya gittiğimde başka bir sürprizle karşılaşacaktım.

Kendini kültür alanının hâkimi, bilmediği konuların uzmanı sanan ukala birine dert anlatacağım sıkıntısı içinde beklerken, yönetim kurulu başkanının odasına buyur edilmem, o anda iyi mi kötü mü olduğuna karar veremediğim beklenmedik bir durumdu. Sekreter, "Sizi

bir dakika bekleteceğim efendim, özür dilerim, Başkan'ın misafiri hemen ayrılıyor," dediğinde, içimden, "Bu iş herhalde yattı, yönetim kurulu başkanı beni başından savaçak," diye geçiriyordum.

Adam ben yaşlardaydı, esmerdi, yapılıydı, uzun boyuydu, havalıydı. Dudaklarının kenarından ince bir hat çizerek çenesinde toplanan sakalı, yüzüne değişik bir ifade veriyordu. Ben odaya girince koltuğundan kalkıp ayakta karşıladı. Alışılmış, öğrenilmiş nezaket jestleri, diye geçirdim içimden. Adını duymuşluğum vardı ama hiç karşılaşmamıştık. Başka bir dünyanın, holdingler, uluslararası şirketler, iş ve finans dünyasının adamıydı. Bir zamanlar, babamın da bir ucundan yer aldığı, bana hep yabancı, uzak, itici gelen bir dünya.

Gösterdiği koltuğa oturdum, kendisi de karşıdaki koltuğa geçti. Ne içeceğimi sordu. "Ne alırsınız?" değil, doğal bir edayla, "Ne içersiniz?" demişti. Sadece su içmek istediğimi söyledim. "Kahve içelim," dedi samimi bir şekilde. "Peki," dedim, "şekersiz olsun benimki."

Sekreterine iki şekersiz kahve söyledi. Çok belirgin olmasa da yabancıya çalan bir şivesi vardı. Kulağım, "büyük kulak" dedikleri başa bela duyarlılıkta olduğu için aksan kaymalarını, seslerdeki en küçük farklılaşmayı hemen algılarım. Onun konuşmaya başlamasını beklerken çalışma odasına göz gezdirdim. Gözümüzde bu kadar büyüttüğümüz, kapısına gelip sponsorluk dilendiğimiz koskoca sermaye grubunun yönetim kurulu başkanının odasını başka türlü tasavvur etmiştim: daha görkemli, daha kişilikli, daha modern çizgili... Bu oda ise sanki geçici olarak kiralanmıştı, sanki yeni taşınılmış da eşyalar henüz gelmemişti. Karşımdaki duvarda, ilk bakışta ne olduğunu, neyi tasvir ettiğini çıkaramadığım karışık desenlerle bezenmiş devasa bir duvar halısı vardı. O zaman, odanın boşluğunun o halı için yaratılmış olduğunu,

aklandırmanın o duvarı aydınlatacak şekilde düzenlendiğini fark ettim. Müzelerde ya da galerilerde koleksiyonun en önemli parçası diğerleri arasından sıyrılıp öne çıksın, görünür olsun diye boş bir mekâna, ona özgü bir salona yerleştirilir ya, öyle bir amaç güdülmüştü sanki.

"İlginizi çekti galiba," dedi.

"Evet, daha önce de benzer duvar halıları görmüştüm ama bu çok değişik. Desenlerin ne olduğunu tam kavrayamadım."

Kalkıp duvara yöneldi.

"İsterseniz gelin yakından inceleyin. Aslanın üzerinde, elinde yılandan kırbaçla tasvir edilen uzun saçlı, uzun sakallı kişi Kureyş'tir. Biliyorsunuz, Zerdüşt dinine göre tanrısal adaletin yeryüzündeki uygulayıcısıdır o. Aslında kendini tanrının temsilcisi ilan etmiş bir bey, bir krai olmalı fikrimce. Vahşi aslanı kırbacıyla dize getirecek kadar güçlü bir kişilik. Karşısında, taş örme bir duvara arabaya biner gibi binmiş, duvarı yürütme mucizesini gösteren ise Baba Mansur'dur. Biz Bomosur deriz. Efsaneyi bilirsiniz."

Bilmiyorum, demeye utandım. Sonra bulur kendim okurum, diye düşündüm.

"Peki bu neyin simgesi?" diye sordum duvar halısının sağ üst köşesindeki at figürünü işaret ederek. Kırat silüetinin içinde usta bir hattat elinden çıktığını benim bile anladığım birbirine dolanmış, iç içe geçmiş, yine de kendi yapısını koruyan yazılar vardı.

"12 İmam'ın adı," dedi. "Küheylanın içine 12 İmam'ın ismi âlileri işlenmiş. O taraflarda yaptığınız türkü derlemesini tesadüfen dinledim. Dersim ruhunu, bölge efsanelerini bildiğinizi varsaydım. Aslında haklısınız, yöre mitologyası, daha doğrusu yöre inancı olan Kızılbaş Alevi öğretisi dışarıdan bakana karışık gelir. Ben de uzman değilim, ilgiliyim sadece."

Bir an durup ekledi: "İlgiliyim yerine, oralıyım demem gerekirdi. Kökenimiz o taraflara dayanır."

Cehaletimi görüp de sponsorluktan vazgeçer korkusuyla, "O çalışma bir hayli geride kaldı," dedim. "Amatör bir işti, derlemeyi arkadaşlar yaptı, ben sadece düzenledim. Demek istiyorum ki, ben o bölgeyi pek bilmem. Çalışmayı sizin işaret ettiğiniz boyutlarıyla sürdürecektik ama araya başka işler girdi, o derleme de orada kaldı."

"Tam da bu yüzden yeni projenizle ilgili sponsorluk konusunu konuşmak istemiştım."

"Artvin-Şavşat yöresi projesi. Başvuru formunda kabataslak anlatmıştım."

"Evet, göz attım. Orası da ilginç bir yöre ama beni ilgilendiren Dersim araştırmaları. Üniversiteye karşı bir yükümlülüğünüz var mı bilmiyorum, sizin de itirazınız yoksa, proje bölgesini Doğu Karadeniz'den Dersim'e kaydırabilir miyiz? Daha önce destek verdiğim benzer çalışmalar var, tümünü bir bütünlük içinde düşünebiliriz. İlk derleme çalışmanızın eksik olduğunu, tamamlanmadığını söylemiştiniz. Böylece daha iyi bir sonuç alınabilir."

Şaşırdım; bu kendine güvenli, kendi istediğini dikte eden tavır da sinirime dokunuyordu. Parayı veririm ama şunu şunu yaparsan, diyordu nazik şekilde.

"Üniversiteye karşı bir yükümlülüğüm yok, proje bana ait. Ama tabii ki uygulama bölgesi değişikliğini bildirmem ve onay almam lazım," dedim ters bir sesle. "Ancak teklifinizi düşünmem gerekiyor, çalışmayı birlikte yürüteceğimiz arkadaşlarıma da danışmalıyım. Artvin-Şavşat yöresi için ön çalışma yapmıştık."

"Daha iyi ya. Kendiniz de yetersiz bulduğunuz Fırat-Munzur kayıtları bir ön çalışma sayılır. Devamını getirmek çok daha kolay olur. Yine de karar sizin tabii. Beni cep numaramdan arayabilirsiniz gerek duyarsanız."

Sehpanın üzerinde unuttuğumuz soğumuş kahvele-

ri aceleyle yudumlarken yüzümü incelediğini fark ettim. "Yüzünüz tanıdık geliyor," dedi, "hiç karşılaşmış mıydık?"

"Sanmam, en azından ben hatırlamıyorum."

Bir an, annemin fotoğraflarından tanıyor olabilirsiniz, demek geçti içimden ama hemen vazgeçtim. Annemle övünmenin sırası değildi.

"Kaç kişilik bir ekip düşünüyorsunuz?"

"Alana dört kişiden fazla çıkmak bu türden çalışmalarda sorun yaratabiliyor. Hem insanları tedirgin ediyor hem de hareket kabiliyetini azaltıyor. İşini iyi yapan dört kişi ideal ekip sayılır. Ben, iki asistanım bir de ses kaydıyla, video çekimlerle ilgilenecek bir teknik eleman, böyle bir öğrencim var. Tabii bir de yerel rehber."

"Dersim kapalı kutudur, yabancıya kolay kolay açılmaz. Eski korkular, kadim acılar, sürüp giden çekişmeler..."

"Tahmin ediyorum, o ilk derleme çalışması sırasında oralardan bir arkadaşımız vardı, ekibin işini kolaylaştırmıştı. Yine de epeyce zorlukla karşılaştıklarını anlatmışlardı. Bu arada, siz sanki anlaşmışız gibi konuşuyorsunuz."

"Yanlış anlamayın; parayı veririm, istediğimi yaptırırım havasında değilim. Bana bir projeyle başvurdunuz; ne yapmak istediğinizi siz bilirsiniz, konuyu seçmek sizin hakkınız. Desteğimi gerçekten ilgilendiğim bir konuya vermek de benim hakkım. Oraların insanıyım. Gençlikte fark edilmiyor; yaşlandıkça köklerinize dönmek istiyorsunuz, kimliğinizi aramaya başlıyorsunuz. Hele de o köklerin kurutulduğunun, kimliğinizin silindiğinin farkına varmışsanız, buna isyan ediyorsunuz, birşeyler yapma ihtiyacı duyuyorsunuz."

"Anlıyorum," dedim daha uysal bir ifadeyle. "Düşünüp en kısa zamanda döneceğim size."

"Bekliyorum," dedi odanın kapısına kadar geçirirken.

Eve döner dönmez Fırat-Munzur derleme çalışmasının ham malzemelerinin bende olup olmadığına baktım. Kayıtların, ilgili yayınların durduğu kitaplık dolabını gözden geçirdim. Pek az şey bulabildim. Buna karşılık Meksika'da, Guatemala'da Maya etnik müziği üzerine çalışırken derlediğim pek çok malzeme vardı: fotokopiler, broşür türü kitaplar, notasyonlar, bol bol teyp ve video kaydı... Yurtdışındayken bir konferansta tanıştığım Türkiyeli genç bir adamın, "Belki işinize yarayabilir," kaydıyla gönderdiği birkaç sayfalık bir makale ilgimi çekti. İçeriğini hatırlamıyordum, belli ki önemsememiş, okumamıştım. Makalenin başlığı, "Dersim Alevi Kültüründe Dağların Suların Anlamı"ydı. Daha sonra okumak üzere bir kenara ayırdım.

Akşam, günün özetini Ali'ye anlatmadan duramadım. İlginç bir adam, dedim, belki de iş hayatından tanır-sın. Ahbaplığı yoktu ama bazı şirketleriyle iş yapmışlardı, uzaktan tanıyordu.

"Tunceli bölgesine ilgi göstermesi doğal, çünkü ailesi oralı. Güçlü bir aşiretten geldiğini duymuştum," dedi.

"Sence teklifini kabul etmeli miyim? Doğu Karadeniz'e hazırlanmışken Tunceli yöresi... Haa, bu arada o hep Dersim diyor."

"Eski adı öyleymiş, sonra Tunceli olmuş. Doğu'da bütün yer adları değiştirilmiştir zaten. İlgini çekiyorsa kabul et tabii. Ama bölge şu sıralarda hiç de tekin değil, terör zaman zaman oralara kayıyor. Çalışmak güç olabilir. Engeller çıkabilir."

"Bölge ne zaman sakinleşecek belli mi? Kendimi bildim bileli oralarda çatışma vardır. Bir daha düşüneyim. Ekibe de bir sorayım bakalım."

Projeyi Tunceli'ye kaydırma fikrine yavaş yavaş ısın-

dığımı fark edince aklıma elinde bölgeyle ilgili malzeme olduğunu yazan meçhul kişi geldi. Belki gerçekten de işimize yarayabilecek birşeyler vardır, neden olmasın! Gizil bir güç, görünmez bir el, araştırma-derleme bölgesini Dersim'e kaydırmam için çabalıyor gibiydi. Hepsi rastlantıydı tabii. Art arda gelen rastlantılara mistik anlamlar yükleriz, tanrısal bir gücün yönlendirmesini ararız. Çocukluğumdan beri gerçekçi olmuşumdur. Fallar, burçlar, mucizeler ilgi alanıma hiç girmedi, boş inançlarım yoktur. Şimdilerde Batı'da mistisizm moda oldu, modernizmi tu kaka etmek entelektüel çevrelerde *trendy* sayılıyor. Bana göre değil bu yorumlar, aldığım Antropoloji-Etnoloji eğitimi de mistisizme kapalıydı. Halkların mistik inançlarını araştıracağını, anlayacağını ama bilimsel süzgeçten geçirerek yorumlayacağını.

O hafta boyunca meseleyi kafamda evirip çevirip sindirmeye çalıştım. Sonunda, yönetim kurulu başkanı holding patronunun –o ilginç adamın– sekreterini aradım. Verdiği özel kartvizitinde yazan cep numarasını kullanmak istememiştim. Laubali olmaya gerek yoktu. İş ilişkisi iş ilişkisi gibi gitmeliydi. Sekreter beklediğimin aksine telefonu çabuk bağladı.

“Buyurun Arya Hanım, ben de kültür fonlarımızın planlamasını yapabilmek için sizden haber bekliyordum.”

“O zaman enstitümüze iyi bir fon ayırmanız gerekecek. Projeyi sizin istediğiniz bölgeye kaydırma onayı çıktı.”

Kimsenin onay verdiği yoktu, tercih de onay da bana aitti ama kolay teslim olmadığımı göstermek istiyordum.

“Güzel. Ön projeyi tahminî maliyetle birlikte gönderirseniz üzerinde konuşur, sözleşmeyi hazırlarız. Bu arada, ne zaman başlamayı düşünüyorsunuz?”

“Enstitüdeki dersleri, hazırlık çalışmalarını hesaba katarsak bahardan önce mümkün olmaz. Bir de iklim koşulları var, siz daha iyi bilirsiniz, ilkbahar enikonu iler-

leyip karlar erimedikçe rahat çalışmak, hatta dağ köyle-
rine ulaşmak bile mümkün olmaz. Mayıs sonunda, daha
gerçekçisi hazıranda alana çıkabiliriz.”

“Uygundur, biz de hazırlıklarımızı ona göre yaparız.
En kısa zamanda görüşmek üzere.”

* * *

Kocama, onun da evde olduğu bir hafta sonu Anne’
yi evimize çağırmamız gerektiğini söyledim:

“Kendiliğinden size geleyim demez o, davet etmeli-
yiz, seninle de tanışmak istediğini söylemişti.”

“Ne garip bir anne-kız ilişkiniz var. Önceleri ilişki-
sizliğinize şaşardım, şimdi de bu sizli bizli, merasimli
halinize. Diva davet bekliyorsa, hiç gecikmeden bu hafta
sonu yemeğe çağır. Cumartesi, akşam yemeğine mesela.”

Cumartesi akşamı, elinde dondurma ve pasta kutu-
larıyla geldi. Çocukların dondurmaya bayıldıklarını unut-
mamıştı. Giyimi, hali tavrı o kadar sade, o kadar sıradandı
ki, Ali’nin, “Onu gözünde sen büyütüyorsun, insanüstü
bir yaratığa dönüştürüyorsun. Sahnede öyle olabilir, işi
bu zaten, Diva olmaya koşullanmış; gündelik hayatta bi-
raz tatminsiz, biraz sorunlu ama hoş bir kadın,” demesine
hak verdim. Torunlarına getirdiği dondurma ve pastalarla
kızına yemeğe gelmiş bu anneannenin, uzun boyu, yaş-
lansa da yitirmedeği tuhaf güzelliği dışında olağanüstü bir
yanı yoktu. Eskiden, Diva kimliğini üzerinde sert bir ka-
buk gibi taşırdı. Bu akşam kabuğundan soyunmuştu ya
da anneanne rolüne bürünmüştü.

*Peri kızı, elinde çevreye yıldızlar saçan sihirli sopası,
uçuk mavi tüllerden giysisi, beyaz papatyalardan tacı ile,
karartılmış sahnenin köşesinden kendi ışığıyla aydınlan-
mış olarak giriyor. Ürkek, yumuşak bir sesle güzel bir şarkı*

söylüyor. Sahne ışıkları, karşı köşedeki siyahlar giyinmiş kötü cadıyı aydınlatıyor. Büyüleyici bir ses yükseliyor karanlığın içinden. Ürkütücü ve dayanılmaz bir ses. Peri kızı bu sese kapılıp cadının tuzağına düşecek mi? Çocuk oturduğu koltuğa büzülüp iyice küçülüyor. Görmemek için gözlerini kapatıyor. Görüyormuşçasına, saniyesi saniyesine izliyor sahneyi, kulak gözüyle görüyor. Cadı, peri kızını elinden tutmuş, büyü şarkısına sarmış, bilinmeyen bir yere sürüklüyor. Çocuk, büyü sesin ardından gitmek istiyor. Korku, kuşku, merak... Cadı bir siyah kuş olarak sahneye geri dönüyor. Peri kızının şarkısı uzaklardan duyuluyor. Karanlık ormanın gece kuşları, yarasalar dönüp duruyor sahnede. Gök gürlüyor, trompetler, simballer ve obuaların sesi. Siyah kuşun zafer çığlığı... Perde iniyor. "İyilikle kötülüğün mücadelesi. Siyah kuş ya da cadı kötülüğü anlatıyor." "O annem değil mi?" "Rol icabı öyle, aslında kötü değil tabii." "Kötülük mü kazanıyor?" "Hayır, bir perde daha var, iyilik kazanacak." "Anne mi kaybedecek?" "Hepsi oyun, masal bu. Herkes rol yapıyor." Küçük kız susuyor. Bu müzikten, bu masallardan, ister cadı ister melek olsun Anne'nin bütün rollerinden nefret ediyor.

Elindeki paketleri girişteki konsolun üzerine bırakırken, "Çocuklar çikolatalı dondurmayı seviyorlardı," dedi. Bu defa el sıkışmakla kalmadık; önce bana, sonra çocuklara sarıldı. İçten bir sarılma mıydı, rol icabı bir jest miydi, doğrusu bilmiyorum. Ali her zamanki rahat haliyle biraz arkamızda bekliyordu. Onunla da kucaklaştılar mı, fark etmedim. "Oğlanlara oyuncak almayı düşündüm ama ne severler bilemedim, erkek çocukları pek tanımıyorum," dedi salona yürürken. "Kızları tanıyor musun anne?" Tabii sadece içimden geçirmekle yetindim bunu.

Salona girince, boydan boya cam pencereden görünen manzara karşısında bir an durdu. İşte o anda, yine

sahnelerdeki gibiydi, o müthiş aryalardan birini söylemeye hazırlanıyordu sanki. *Hoffmann'ın Masalları*'ndaki Barcarol mesela; evet, en uygunu buydu.

"İnanılmaz bir manzaranız var. Benden de Boğaz çok güzel görünüyor ama burası bambaşka, masal dekoru gibi."

Kızkulesi, deniz, martılar, gemiler, Sarayburnu, Aya-sofya ile Sultanahmet Camii'nin üst üste düşen, birbirine karışan, laciverdi gecenin içinde gümüş şamdanlar gibi yükselen minareleri, şehrin çirkinliklerini, pejmürdeliğini, bakımsızlığını siyah bir peçe gibi örten alacakaranlık. Bir masal dekoru gerçekten.

"Evet, bu manzara için kendimizi şanslı sayıyoruz," dedi Ali. "İstanbul yaşanması çok zor bir şehir. Trafik derdi, sürekli kargaşa hali, göçle gelen nüfusun yarattığı kaos, gürültü patırtı. Ama şu pencereden bakınca insan hepsini unutuyor. Buraya oturun lütfen, şu koltuğa. Bütün liman, tarihî yarımada ayaklarınızın altında olacak."

"Yemekten önce bir içki alır mıydınız anne? Biz Ali ile burada oturup bir kadeh şarap içmeyi pek severiz."

"Ben ne zamandır alkol kullanmamaya çalışıyorum. Eskiden birara fazla içtim galiba. Size eşlik etmek için bir meyve suyu belki."

Yemeğe çocuklarla birlikte oturuyoruz. Tam bir aile sofrası. İçimde sıcak duygular var. Her şey nasıl olması gerekiyorsa öyle. O ağır ve az yiyor, inceliğini korumak için olmalı. Aklımdan geçenleri anlamış gibi açıklama yapıyor:

"Aslında iştahsız değilimdir ama biraz dikkat etmeye çalışıyorum. İnsan bir yaştan sonra aldığı kiloları kolay veremiyor. 'Şişman olmayan soprano' ünümü korumam gerek. Aslında sopranolar şişman olur mitosu çoktan bitti ya. Görsellik ön plana geçtiğinden beri gençler incecik artık."

"Siz her zaman inceydiniz hatırladığım kadarıyla."

"Bir ara, kendimi kapıp koyuverdiğim dönemde bacağı şişmanlamıştım. Sonra sanatoryumdaki tedavi sırasında hem güçten düşürmeyecek hem de zayıflatacak çok iyi bir diyet uyguladılar. Kendime geldim."

Hangi tedavi, diye sormuyorum. İlk görüştüğümüzde de birşeyler sezdirmeye çalışmıştı bu konuda. Belki de anlatmak istiyor. Yüreğine ağır gelen, paylaşılarak hafifleyebileceği bir konu bu belki. Ama cesaret edemiyorum sormaya. İleride kendisi isterse anlatır.

"Sen bana çekmişsin, aynı incelik, aynı boy. Vücut yapım anneme hiç benzemez. O etine dolgundu, tombalak. Ben babama benzerdim. Sen de büyükbabama çekmişsin. Yine de genetiğe pek güvenmemeli. Yaşlandıkça insanın bünyesi değişiyor."

"Görünüşe bakılırsa bizim oğlanlar benim anne tarafıma çekmişler," diye söze karışıyor Ali, "o da kıloludur. Şişman olmayan soprano dediniz ya, haklısınız, gençler belki daha farklı şimdi ama eskiden opera sanatçısı dediniz mi şişman, iri, enikonu yapılı kadınlar gelirdi akla. Çoğu öyleydi. Maria Callas bile hatırladığım kadarıyla önceleri çok şişmandı, sonra sıkı rejim yaparak zayıflamıştı."

"Biraz hormonal, biraz da göğüs boşluğunun geniş olmasıyla, ses organlarıyla ilgili bir şey bu. Ama artık tablo değişti, ses eğitimi de ilerledi."

Birden bu sönük, anlamsız sohbetten sıkılıyorum. "Size sözünü ettiğim derleme projesi vardı hani, bilmem hatırlıyor musunuz?" diyorum. "Ben Artvin-Şavşat tarafını düşünmüştüm, kafamda projeyi o bölgeye göre kurmuştum. Sponsor firma bölgeyi değiştirmemi önerdi. Fırat-Munzur yöresi, büyük patronun deyişiyle Dersim bölgesi derlemelerine fon ayırabileceğini söyledi."

"Oralarda daha önce çalıştığına göre senin için daha iyi."

"Oralarda çalıştığımı söyleyemem, bölgeden şöyle bir geçmiştim, zaten o işe arkadaşlara yardım için girmiştim, derlemeci de değildim, sadece düzenleme aşamasında bir çeşit danışmanlık yaptım. Bu defa başka bir yere yönelmek istiyordum; bilmediğim ezgiler, bilmediğim ritimler, çalışılmamış bakir yöreler."

"Bütün ömrünü versen tek bir bölgeyi bile tamamlayamazsın, noktayı koydum diyemezsin Arya. Sizin o kasedi birkaç kez daha dikkatle dinledim. Benim alanım değil, iddiayla söyleyemem ama eksik geldi bana. Oradaki kadın sesi muhteşemdi ancak o türkü otantik değildi, aranjmandı. Senin iddian köklere inmek, aslına varmak değil mi?"

"Evet ama o kaset ticariydi, tabii ki etnik müzik araştırmalarında farklı kayıtlar yapıyoruz."

"Benim demek istediğim, sese yansıyan ruhu yakalamak için derinlere inmek gerektiği. Çocukluğum Doğu'da geçmişti." Ali'ye dönüyor: "Belki biliyorsunuzdur; babam, Arya'nın dedesi yani, subaydı. Van'da, Bingöl'de, Erzincan'da, o bölgelerde dolanıp durmuştuk ben çocukken. O zaman bile oraların farklı havasını hissetmiştim. Efsanelerle örülmüş, destansı bir ruh hali, farklı bir dünya. Medeniyetin kıyısında, vahşi, ilkel, yabancı. Böyle olduğu için de çekici, büyüleyici. Arya'nın yerinde olsam sponsorun önerisine itiraz etmezdim."

"Eğer bu projeyi gerçekleştirmek istiyorsam itiraz etme şansım yok zaten. Adam, ille de oralar, diye tutturdu. Bölgede çalışmak şu günlerde biraz güç, yine karışık-mış o taraflar. Ama evet, galiba haklısınız, güçlülere degecek bir çalışma olabilir."

Aklıma, elinde Munzur çevresiyle ilgili zengin bir arşivi olduğunu söyleyen meçhul kişinin *mail*'i geldi. Sormanın tam zamanı.

"Bu arada, biri e-posta adresimi bulmuş, bir *mail* at-

muş. Bölgeyle ilgilendiğimi bildiğini, elinde önemli bir arşiv olduğunu yazıyor. Hiçbir maddi talebim yoktur, diye bitirmiş notunu. Sizin Toplayıcı'yı hatırladım da..."

"Enteresan. 'Hiçbir maddi talebim yoktur, yazıyor haa? Benim Toplayıcı da öyle yazmıştı ilk *mail*'inde. Doğruydum da, hiçbir maddi talebi olmadı gerçekten. Tu-haf!"

"Yemekten sonra çalışma odama geçelim, bilgisayarımda göstereyim gelen e-postayı. Belki siz çözersiniz şifresini."

Yemekten sonra, dondurmasının yanına kahve istemedi. Kahve uykusunu kaçırıyordu, bitki çayı, tercihen melisa varsa... Melisa yoktu, taze ıhlamur, limon çiçeği karışımı bir çay yaptım.

"Hadi şu *mail*'i göster, merak ettim," dedi.

Birlikte çalışma odasına geçtik. Bilgisayarı açtım, meçhul kişinin *mail*'ini buldum. "Bu o," dedi şöyle bir baktıktan sonra. "Nereden anladın dersen, *mail* adresi bir kadın adıydı, sanırım karısının *mail*'ini kullanıyor."

İhlamurundan bir yudum alırken, dalgın bir edayla, "Seni nereden ve neden buldu, işte bu ilginç," diye mırıldandı.

Çalışma odama göz gezdirdi. Duvarlardaki kitaplıklarda pek de düzenli olmayan, orada süs için durmadıkları besbelli kitaplara, dosyalara baktı. CD raflarını, üst üste yığılı kasetleri, bir köşede düzenlenmek için bekleyen dosyaları, kâğıtları gördü. "Bilimkadını olmuştun," dedi alaycı mı, iltifatkâr mı olduğunu seçemediğim bir sesle. Tam odadan çıkarken, birden aklına gelmiş gibi, "O şeylere baktın mı?" diye sordu. "Anneanneninin babana verdiği, sende olduğunu söylediğin eski ıvır zıvıra?"

Yine unutmuştum.

"Çok özür dilerim," dedim, "ilk fırsatta bakacağım. Geçtiğimiz hafta hiç vaktim olmadı. Çok unutkanım,

nereye koyduğumu hatırlamıyorum. Evi aramam gerekecek. Gerçekten özür dilerim.”

“Öylesine sordum işte, acelesi yok.”

* * *

Toplayıcı'nın *mail'*ine cevap verdim. Tunceli yöresinde bir derleme projesiyle uğraştığımı, elinde yerli sanatçıların otantik ses kayıtları varsa ilgilenebileceğimi, fotoğraf ve yazılı kaynakların benim için ikincil önemde olduğunu, bunu profesyonel bir iş olarak gördüğümü, ilgisine teşekkür ettiğimi yazdım. Enstitüdeki iletişim bilgilerimi, telefonumu, adresi verdim. Gelen cevap, adamın annemin toplayıcısı olduğunda kuşku bırakmıyordu. Asıl fotoğraflarla ilgilendiğini, ayrıca müziğe duyduğu ilgi ve mesleki nedenlerle özel kayıtları, eski plak ve kasetleri de topladığını yazıyor, elindeki malzemeyi gözden geçirebilmek ve hazırlamak için uygulamanın tam hangi yöreleri kapsadığını soruyordu.

Bölgeyi kapsayacak bir çalışma düşünmüyordum elbette. Derleme işinde, ne kadar daralırsanız o kadar derinleşebilirsiniz. Yer belirlemesi için yöreyi iyi bilen birilerine ihtiyacım vardı. Şimdi düşündüğümde Fırat-Munzur ezgileri derlemesinin acemice olduğunu, rastlantısal seçimlere dayandığını, hevesli işi olmaktan ileri gidemediğini daha iyi anlıyordum. Sonunda da etnomüziğe meraklı arkadaşların elinde, piyasa işi kasede dönüşmüştü zaten. Bu defa öyle olmayacaktı. Akademik bir çalışma yapmalıydım.

Avrupa'da, Almanya'da, İsveç'te çalışmalarını izlediğim araştırmacılar vardı. Onlar daha çok etnik yapıyla, Alevi Kızılbaş öğretisiyle, sosyo-politik tarihle ilgileniyorlardı. Amerika'dayken tanıştığım Tunceli kökenli genç araştırmacı, bölge kültürünün yok olma tehlikesiy-

le karşı karşıya bulunduğunu, oysa Dersim'in sesli sözlü kültürünün hem çok orijinal hem de çok zengin olduğunu söylemişti. Şimdi hatırlıyorum, ben Tunceli dedikçe o ısrarla Dersim diyordu. "Yaşlılar birer birer ölüyorlar, artık elimizi çabuk tutmamız gerekiyor otantik kaynaklara ulaşabilmek için," demiş, bölgeyle aidiyet duygusu içinde olan bazı genç araştırmacıların konuyu ciddiye aldıklarını, sırf bunun için ciddi kurumlarda müzik eğitimine başladıklarını, bunun bir adanmışlık olduğunu söylemişti. "Bir ne?" diye sormuştum anlamadığım için. "*Vocation*, yani kendini bir davaya adanmak. Yok edilmek isteneni var etmek, yaşatmak için çabalamak. Müzik de kendi öcünü alır. Tıpkı halklar gibi, insanlar gibi..."

Tuhaf konuşan, ne demek istediğini bazen anlayamadığım, bir şiirden mısralar mı, bir efsaneden bölümler mi ya da bir dua mı okuyor, diye düşündüğüm ilginç biriydi. "O kültürün yabancısıysanız, ruhuna nüfuz edemezsiniz. Anladım sanırsınız, anlayamazsınız; sesi sözü zapt ettim sanırsınız; kayıt cihazınızda cızırtılarla çatlak sesler kalır," demişti.

Nerede ne yapacağıma karar vermeden, hele de ayrıntılı proje taslağını sunmadan önce ciddi ön araştırma yapmam gerekecekti. Üstelik elimi çabuk tutmalıydım. Bu gibi durumlarda isteksiz görünmeye, lagar hareket etmeye gelmez, destekçi kurum işin ciddiyetinden kaygı duymaya başlar.

Doğu Karadeniz'in fotoğraflarda, filmlerde gördükleri yeşil cennetinin hevesine kapılmış asistanlarım kuş uçmaz kervan geçmez, üstelik de tekinsiz, yaban, dili dini farklı dağlara vuracağımızı duyunca önce burulduklar. Onlara antropolojik, etnografik araştırmaların en keyifli yanının bilinmeyeni, yabancıyı, yabancı anlamaya çalışmak olduğunu söyledim. Kaderlerine razı olup bilgisayarın önüne geçtiler. Birkaç gün içinde, ummadığı-

muz bir veri yığınıyla karşılaşmıştık. Ne var ki bu veriler yığıldıkça kafam biraz daha karışıyordu; örgüyü çözecek ilmeği bir türlü yakalayamadığımı hissediyordum. Efsaneler, dinsel mistik motifler, Kızılbaşlık töresi, etnik yapı çeşitliliği, diller, dinler birbirine giriyor, bilgiler bazen örtüşüyor, bazen çelişiyordu. Etnik yapı ve göçler dışında bölgenin tarihine girmemeye baştan karar vermiştim. Siyasal tarih konumuzla doğrudan ilişkili değildi.

Bölgenin kültürel yapısının büyük çeşitlilik gösterdiğini eskiden de biliyordum. Otantik kaynaklara ulaşmak kadar, işi dağıtmamak için derleme çalışmalarını nerede, kimlerle yapacağımızı da doğru belirlemek önemliydi. Alana çıkmayı beklemeden, ön çalışma aşamasında, bölgeyi iyi bilen birine ihtiyacımız vardı.

Aklıma gelen parlak fikir, şirket yönetim kurulu başkanına danışmak, ön çalışma sırasında sonra da bölgede kendisinden yararlanacağımız, yöreyi iyi bilen birini tavsiye etmesini istemektir. Araştırmayı Dersim bölgesinde yapmamızı öneren, önermekle kalmayıp proje desteği için önkoşul olarak dayatan kendisiydi. İhtiyaç duyarsak yerel bir rehber tavsiye edebileceğini de söylemişti zaten.

Bu defa sekreteri üzerinden değil bana verdiği cep numarasından aradım. Şu anda cevap veremeyeceği, en kısa zamanda bu numaraya döneceği mesajını dinledim. Öyle ya, bunlar meşgul insanlar; koca bir holdingin yönetim kurulu başkanı ve patronu bütün gün toplantılarda, iş görüşmelerinde ya da yurtdışındadır. Fazla gecikmedi, birkaç saat sonra telefonum çaldı. O'ydu, ta kendisi. Tahmin ettiğim gibi önemli bir toplantıda olduğunu söyleyip özür diledi. Lafı hiç dolandırmadım, karşılıklı konuşmak için randevu da istemedim. Ne konuşacaksak telefonda halledebilirdik. Yardımına ihtiyaç duyduğumu söyledim. Kuyruğu dik tutmak için de, "Siz önerdiniz

Tunceli yöresini," dedim. "Evet, Dersim," dedi, Dersim sözcüğünü belirgin biçimde vurgulayarak.

"Ön çalışma için bölgeyi iyi bilen, tabii ki yerel dili konuşan, bana vakit ayırabilecek güvenilir bir rehber ihtiyacım var," dedim.

"Aradığınız kişi benim, ama ne yazık ki buradan ayrılamam," dedi neşeli bir sesle. "Bana iki gün vakit verirseniz size birini önerebileceğimi sanıyorum."

Mesele çözülmüştü, keyifliydim. Bu günlerde işlerim rast gidiyordu.

Annemin anlattıklarından sonra "onun toplayıcısı" olma ihtimali büsbütün artan meçhul kişiden *mail*'ime cevap geldi. Elinde Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, 1930-40'larda Anadolu'da yapılmış geniş çaplı tarama-derleme çalışmasına ait olduğunu sandığı birkaç eski kayıt ve yine, -sandığı kadıyla- aynı derlemelerin notaya dökülmüş bazı metinleri vardı. Belki işime yarayabilirdi. Maddi talebi olmadığını yineliyor, arzu edersem yakında İstanbul'a geldiğinde işyerime bırakabileceğini yazıyordu.

İlgisine teşekkür ettim, ne zaman isterse buluşabileceğimizi yazdım.

* * *

Beklediğimden daha çabuk geldi. Elinde eski bir deri çanta ile yarı açık duran kapıyı tıklatarak odaya girdiğinde, ziyaretçim olduğunu bildiren bölüm sekreteri sözlerini henüz bitirmişti.

Masamdan kalkıp misafirimi karşıladım, el sıkıştık. Yüzüme o kadar uzun, o kadar dikkatli baktı ki, şaşırdım. Yıllar önce kaybettiği bir yakınıyla karşılaşmış da, o olduğundan emin olmak ister gibiydi. Onun yüzünde de mutluluk mu, şaşkınlık mı, tuhaf bir ifade vardı, belli belirsiz gülümsüyor gibiydi.

Yerime geçtim, masanın önündeki koltuğa oturdu, körüklü meşin çantasını değerli bir hazineyle doluymuş gibi iki yanından sıkıca tutarak kucasına aldı. Nedense onu farklı hayal etmiştim; uzun boylu, kurnaz suratlı, kendine güvenli biri olarak... Karşımda oturan adam mahcup tavırlı, yumuşak yüzlü, bir erkek için ufak tefek sayılabilecek biriydi. Demin yüzüme öyle uzun uzun bakmış olmaktan utanmıştı sanki, gözlerini kucığındaki çantaya, belki de boşluğa dikmiş, lafa nasıl gireceğini bilemeden öylece duruyordu.

"Hoş geldiniz, buraya kadar zahmet ettiniz," dedim.

"Zahmet değil, getirdiklerim işinize yararsa sevini-
rim. Zaten İstanbul'a gelecektim. Değerli vaktinizi aldı-
ğım için üzgünüm ama topladıklarımın işe yaramasını
isterim. Yoksa bunları toplamamın hiçbir anlamı yok."

Kucağındaki çantayı açmış, benim için hazırladığı malzemeyi arıyordu.

"Haklısınız, arşivler yararlanmak içindir. Düşündü-
ğünüz için de teşekkürler. Peki beni nasıl buldunuz, ilgi-
leneceğimi nereden tahmin ettiniz?"

Mahcup gülümsedi.

"Yine bu toplayıcılık illeti yüzünden. Size e-posta'da yazdığım gibi eski belgelere, fotoğraflara, kayıtlara meraklıyım. Gençliğimden beri toplanım. Bu da bir hastalık işte. Çözölmüş, tiftilmiş eski teyp kasetleri bulmuştum bir eskici tezgâhında. İncelerken, birinin üstünde adınıza rastladım. Arya, çok rastlanan bir ad değil. Bendeniz müziğe meraklıyım, Gazi Eğitim'in Müzik Bölümü'nde okumuştum, şimdi de müzik öğretmenliği yapıyorum zaten."

"Yani böyle ilgileceğini, yararlanacağını düşündüğünüz herkesi arıyor musunuz?"

"Hayır. Çok az yaptığım bir şey bu. Cesaret de edemem zaten, nasıl karşılayacaklarını bilemem. Ama siz başkasınız Arya Hanım, siz..."

Bir şey söyleyecekken vazgeçti, sanki son anda yuttu söyleyeceğini.

“Siz, müzik derleme çalışmaları yapıyorsunuz,” diye devam etti. “Benim kendi çapımda, amatörce topladığım şeyler, ola ki işinize yarayabilir, diye düşündüm. Size nasıl ulaştığımı sormuştunuz, onu da söyleyim. Kasedin üzerinde bir web sitesi adresi vardı, izinizi oradan buldum.”

Çantadan çıkarttığı bir naylon poşeti masamın üstüne koydu.

“Sizin için ayırdıklarım bunlar,” dedi. “Benim eksik bilgilerime göre, bayağı eski kayıtlar. Ya da biri eski kayıtlardan kopyalamış. Dinleyince fark edeceksiniz. Kürtçe ya da Kürtçeye benzer başka bir dil.”

Kasetleri elimde evirip çevirirken, “Bana ulaşmanızı sağlayan kasedin üstünde ‘Fırat-Munzur Yöresi Ezgileri’ yazılıydı,” dedim. “Pek iddialı tabii... Siz elinizdeki bu kayıtların o taraflara ait olduğunu nereden çıkardınız da beni aradınız?”

“Halk türkülerini, ezgileri, ağıtları severim ama bildiğim bir konu değil. Okulda daha fazla klasik müzikle ilgilenmiştim. Sanırım operaya meraklı olan bir ben vardım arkadaşlar arasında. Ama daha o zamanlardan eski belgeleri toplamaya meraklıydım. Okulun arşivindeki Anadolu ağzı-ezgi taramalarından bir bölümünü kopyalamıştım. 1930’larda 40’larda bütün Anadolu’da, bu arada Erzincan’da, Elazığ’da derleme çalışmaları yaptırılmış. Devlet önyak olmuş. Ama sonra bunların bir bölümü yayınlanmış, seslendirilmiş. Galiba sadece Türkçe olan derlemeler. Kimileri de, Kürtçe, Zazaca olan kayıtların Türkçeleştirildiğini, yani Türkçe sözlerle söylendiğini iddia ediyorlar. Benim konum değil, bilemem. Fırat-Munzur türkeleri kasedinden sonra bu kayıtları dinleyince, aynı yöreden olabileceğini düşündüm. Bir de...”

Yine sustu.

“Bir de...”

“Gereksiz ayrıntı, değerli zamanınızı almak istemem. Ama mademki sordunuz... Küçük hazinemi zenginleştirmek için eskicileri, bitpazarlarını dolaşırken ya da kapanan eski evlerin, haraç mezat satılan konakların çöpleri arasında eşelenirken, tek tek parçalardan çok, bir torbanın, bir naylon poşetin ya da bir çekmecenin içindekilerle ilgilenirim. Bu çok keyiflidir! Benim gibi hastalar için o torbalar, o çekmeceler muhteşem sürprizlerle doludur. İçlerinde ne olduğunu bilmezsiniz. Alır, eve getirirsiniz. Bir telaş, bir heyecan. Acaba neler çıkacak! Ah, affedersiniz, uzattım lafı. İşte böyle bir torbanın içinden birkaç teyp kasedi daha çıktı: pek yıpranmış, bozulmuş kasetler. Torbada fotoğraflar da vardı. Bakın bunlar işte.”

Gösterdiği fotoğraflara daha dikkatli baktım. Kenarları tırtıklı, sararmış fotoğrafta; bir yanı uçurum dar bir yolda giden bir cip, cipin arkasında üstleri branda kaplı askerî araçlar görülüyordu. Fotoğrafın sağ alt köşesinde: “1937 Hozat, Başvekil’in ziyareti” yazısı okunuyordu. Öteki fotoğrafta, sarp kayalıklar arasındaki bir mağara ağzının önünde yere çöküp oturmuş kadınlı erkekli bir kalabalık vardı; fotoğraf küçüktü ve uzaktan çekilmişti. İnsanlar zar zor seçiliyordu. Fotoğrafın arkasında aynı elyazısıyla “Demirhan Mağaraları önü, 1938” yazılıydı.

“Özellikle şunu görmenizi isterdim,” dedi masanın üstüne yaydığım fotoğraflardan birini işaret ederek. Daha büyük ama iyice yıpranmış bir resimdi bu. Elinde kemanıyla, poturlu, beyaz gömlekli köylü, hemen yanında kaval çalan zayıf naif bir adam, arkalarında sazını omuzlamış, beyaz giysili biri ve artlarında dağlar, dağlar ve birkaç yıkık dökük ev. Fotoğrafın altına, yine aynı işlek elyazısıyla “Hozatlı çalgıcılar” notu düşülmüştü. Tarih yoktu.

“Bu fotoğraf ilginç gerçekten,” dedim. “Haklısınız, Tunceli tarafına ait olmalı bunlar. Resimdeki keman şa-

şırttı beni. Kaval, saz tamam da keman yöreye yabancı bir müzik aleti değil mi?"

"Gazi Eğitim'de okurken bir müzik hocamız vardı, tarihe de meraklıydı. Doğu'da, eskiden Ermenilerle meskûn merkezlerde kiliselerde, okullarda, hatta zengin Ermeni konaklarında piyano olduğunu anlatırdı. Mesela Kayseri Develi'deki taş mektep eskiden Ermeni okuluymuş. Oradan bir fotoğraf gösterdiydi. Kocaman bir piyano ve sınıfın duvarlarında Beethoven, Chopin, Schubert gibi bestecilerin büyük boy portreleri. Tunceli'de, Derim'de, o geçit vermez dağların arasında keman bize yadırgatıcı geliyor, ama neden olmasın? Yani ben haddim olmayarak demek istiyorum ki Arya Hanım, müzik aletleri, sazlar, müzik duygusu, yöreleri, bölgeleri, ülkeleri aşar."

Kemanlı, kavallı, sazlı fotoğrafa bir daha dikkatle baktım. Müzikçiler toprak bir patıkada yürüyorlardı. Arka planda görülen dağlar diğer fotoğraflardaki sarp kayalık dağlara benziyordu. Yanlarında sıska, bakımsız bir köpek vardı. Kemancıyla kavalcı hem yürüyüp hem çalarlarken kısacık bir an, fotoğraf çekimi için durmuşlardı sanki. Belki bir köy düğününe, bir eğlenceye gidiyorlardı. Oraların düğünü bayramı hiç bitmez.

"Bu resimler, üzerlerindeki tarihlere bakılırsa, altmış dört-altmış beş yıl öncesine ait," dedim. "Kayıtların ne zaman yapıldığını tespit etmemiz güç, sizin de dediğiniz gibi otantik kayıtlardan kopyalanmış olmaları büyük olasılık. Üç çalgıcı fotoğrafı çok güzel. Sağ olun, zahmet edip getirdiğiniz için teşekkür ederim. Projeyi bitirip yayımlayabilirsek, hem kitabın hem CD'nin kapak fotoğrafı bu olacak, tabii izninizle."

"Ben sadece çöplerin arasında eşelenen toplayıcıyım. Tümünü siz gün ışığına çıkaracaksınız, siz değerlendireceksiniz."

Kaybettiği bir şeyi ararcasına yüzüme baktı. Odaya ilk girdiğinde de böyle bakmış, sonra utanıp bakışlarını kaçırmıştı. Bu defa gözlerini kaçırmadan, "Annenize hem çok benziyorsunuz, hem de çok farklısınız Arya," dedi; sonra bir an durup "Arya Hanım," diye düzeltti.

* * *

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Bütün bu zahmetlere neden katlandım ben? Hiç ilgilenmediğim bir konuda bunca çabalayıp, —üstelik karım duymasın— güvendiğim bir sahaf arkadaşşıma mütevazı bütçemi aşan epeyce para verip şu birkaç parça fotoğrafın, kaydın peşine neden düştüm?

Annenize ne kadar benziyorsunuz, dediğimde şaşırması görünmedi. Ben Arya'nın şaşırmamasına şaşırdım. Rastlantının bu kadar da fazla, diye geçirmiş olmalı içinden ama belli etmedi. Yerel müzik derlemeleriyle ilgilendiğini, ona söylediğim gibi üzerinde adının yazılı olduğu kasetten öğrenmedim. Tam tersi, Arya adından o kasede ulaştım. Sultanımın, "Arya kızımı," derken sesindeki hüznün, kötü bir anne olduğunu söylerken kendine kıyan, haksızlık eden kederli hali aklımdan çıkmadı. Arya'yı tanımalıydım, hikâyeme yakışmayan puslu boşluk aydınlanmalıydı. O'nun muhteşem yaşamının anlam veremediğim pürüzü giderilmeliydi.

Sahaf arkadaşım, "Hayrola! Neler peşindesin, şimdi de Dersim'e mi merak sardın?" dediğinde lafı geçiştirdim. "Kendim için değil, tanıdığım biri o yörenin türküleri, deyişleri üze-

rine çalışıyormuş, benden rica etti," dedim. "Elime başka malzeme geçecek olursa haberdar ederim. Son zamanlarda, eskiden Ermenilerin, Kürtlerin yaşadığı yerlerle ilgili kitaplara, belgelere, eski fotoğraflara rağbet arttı. Kimsenin aramadığı, yüzüne bile bakmadığı malzeme kıymete bindi," dedi. "Tanıdığına söyle, oralar netameli yerlerdir. Gerçi eskilerde kaldı, devlet oralara da hâkim oldu ama, bölge kaynar durur. Bir zamanlar Dersim demek bile başa bela almaktı; Tunceli diyeceksin. Neyse, şimdilerde biraz gevşedi işler," diye ekledi.

Yedeksubaylığımı alay bandosunda yaparken Tuncelili bir arkadaşım vardı. Güzel saz çalar, semahlar okurdu. Müzik bölümünden mezun olduğumu, müzik ilgimi öğrenmişti. Bazen o saz çalar, ben de kemanla eşlik ederdim. Garip bir ikili oluşturunurduk. Zamanla yakınlaştık, aramızda güven ilişkisi kuruldu. Koğuşta yalnız olduğumuz bir gece o zamana kadar hiç söylemediği bir türküyü sazı eşliğinde alçak sesle söylemeye başladı. Hay, hay, hay nakaratlı, gürül gürül akan ırmaklar misali, sazın olanaklarını zorlayan bir semahtı. Bitirdiğinde Kürtçe mi, diye sordum. "Biz Kırmançki deriz, yani Zazaca. Bir cem semahıdır, Kızılbaş Alevi kültürünün parçasıdır," dedi. Yeni bir parçaya başlayacaktı ki koğuşa dönenler oldu, sazını ranzasının yanındaki yerine asarken, "Kırıldılar, dağıldılar. Semahlar, türküler, deyişler, ağıtlar da dağıldı, kayboldu insanlarla birlikte," diye ekledi keder yüklü bir sesle.

Ayıp, biliyorum; Tunceli-Dersim yöresine ait şu üç-beş parça malzeme Arya'ya kurduğum ökseydi. Ökseye tutulmuştu işte. Bir an, yaptığımdan utandım, hiçbir şey sormadan, söylemeden odadan ayrılmayı düşündüm. Ama hikâyem Arya'sız tamamlanamazdı, Diva'nın resmî biyografilerindeki ruhsuz satırların ötesine geçemez, onu yeterince anlatamazdı. Daha önemlisi, O'nun kızıyla garip ilişkisinin —sadece kendini bütün benliğiyle müziğe, sahneye adanmış olmasıyla açıklanamayacak ilişkinin— gizli kodlarını kavrayamazsam Diva'ya, Sultanıma ulaşamazdım; hikâyesiyle bütünleşemezdim; kimsenin nüfuz

edemediği ruhuyla, gerçek benliğiyle benim olamazdı.

Arya sahiden annesine benziyordu. Boyu bosu, dal gibi inceliği, gözleri, bakışı... Fark; karşımdaki genç kadının doğallığıydı, dinginliği. Nasılsa öyleydi ya da öyle görünüyordu. Hiçbir gizem barındırmıyor, söylenmemiş hiçbir söz saklamıyordu sanki. Sahnede değildi, yaşamın içindeydi. Söylemeye, düşünmeye cesaret edemiyorum ama, sıradandı. Annenin büyüğü Arya'ya geçmemişti.

"Anneme ait eski fotoğrafları bulanın siz olduğunuzu tahmin etmiştim," dedi gülümseyerek.

Demek annesiyle görüşüyordu. Diva kızına benden söz etmişti. Belki kızının çocukluk fotoğraflarına bakıp, "Arya kızmıydı," derken karar vermişti kızını aramaya. Aramış mıdır, yoksa Arya mı buldu annesini?

"Benim gibi saplantılı, eskici ruhlu çerçöp toplayıcılarına sık rastlanmaz. *Mail*'imi aldığınızda, işte bu o, demişsinizdir."

"Annem anlatmıştı eski fotoğraflar olayını, sizinle nasıl tanıştığını. Ona ilk ulaştığınızda, hiçbir maddi talebim yoktur, yazmışsınız; bana ilettiğiniz notta da aynı cümle vardı. Bu yüzden aynı kişi olabileceğinizi düşündüm."

"Evet, ben O'yum ve gerçekten de hiçbir maddi talebim yok. Eğer hayatımın en muhteşem, en şanslı rastlantısıyla Anneniz hanımefendinin —ben ona divalığı bile layık göremediğimden 'Sultanım' diye hitap ediyorum Arya Hanım— çocukluk fotoğraflarına, albümündeki özel resimlerine ulaşmasaydım sizi de tanımayacaktım."

Müzik tutkumla iç içe giden toplayıcılık merakımı, annesinin fotoğraflarına nasıl ulaştığımı, ona olan hayranlığımın müzik sevgimin birleşmesinin yarattığı duyguları anlattım. Annesiyle, her sözcüğü hesaplayarak, bazen ağızımdan kaçan bir sözü geri alabilmek için çabalayarak, tutuk, kekeme konuşan ben; bu genç kadının karşısında giderek açılıyor, rahatlıyordum. O her şeyi anlıyordu, yargılamıyordu, garipse miyordu ya da bana öyle geliyordu.

“Bendeki çocukluk fotoğraflarınızı gördüğünde, ‘Arya kızmıydı,’ dediği andan beri, anneniz sesin çağrısına uyup uzaklara gittiğinde neler hissettiğinizi düşünüp duruyordum,” demeye cesaret ettim sonunda.

Yüzü ilk defa bulutlandı, gözlerini benden kaçırıp masanın üstünde duran resimlere çevirdi. Artık geri dönemezdim, söz bir kere çıkmıştı ağzımdan. “O değerli kişiliğinde, pürüzsüz hayatında çözemediğim, anlayamadığım tek nokta bu: sizden, küçük kızından ayrı kalabilmesi...” dedim.

“Bunu çözmek için beni görmek istemiştiniz değil mi?” dedi sitemkâr olmayan dostça bir sesle. “Gittiğinde altı-yedi yaşlarındaydım, kesin olarak ayrıldığımızda on üçümdeydim. Tepki duydum açıkçası, ondan nefret ettiğim oldu ama hayrandım da. Eksikliğini fazla hissetmedim; zaten anne gidene kadar da dadımla, babamla, kuzenlerimle geçerdi hayatım. O, birlikte aynı evde yaşarken de biraz uzaktı, masallardaki peri kızı gibiydi. Varlığını hissedersiniz ama gerçekliği yoktur. Annem gitti, diye kahrolmadım. Şimdi düşününce gidişini sevgi meselesinden çok gurur meselesi yaptığımı anlıyorum. Bu yüzden belki, ondan söz edilmesini istemezdim. Çok ünlü, hayranlık duyulan biriydi ama onunla övüneceğime kızı olduğumu saklamaya çalışırdım.”

“O’nun sadece müzikle, sesle dolu olmasıyla, müziğin, sesin büyüüne kapılıp peşinden sürüklenmesiyle açıklanabilir mi her şey?”

“Bu soruyu ben de sordum kendime. Hayır, sadece fareli köyün kavalcısının kavalına bağlayamayız Anne’yi yönlendiren güdülerini. Daha fazla, daha derin bir şey olmalı, belki kendisinin de tam bilmediği, bilincine çıkaramadığı ama içinde bir yerde çöreklenip kalmış bir kara delik. Bence korkuyordu. Bağlanmaktan, sevmekten korkuyordu. Kaplumbağa gibi kabuğunun içine çekilerek sevgiye, aşka, duyguya karşı korumaya çalışıyordu kendini.”

“Mutlu bir çocukluk geçirmiş. Babası, annesi, yakınları,

etrafında tam bir sevgi çemberi yaratmışlar; çocukluk fotoğrafları tanığı bunun. Sonra harika çocuk olmanın getirdiği ayrıcalık; sevilmenin, beğenilmenin tatmini. Sahneler, alkışlar, hayranlar. Fotoğraflardan izleyebiliyoruz bu muhteşem hayatı.”

“Ah, fotoğraflar!” dedi Arya derinden gelen bir sesle, “Fotoğraflarda hep gülümsenir, içiniz ağlarken bile ‘çiizzz’ derler, ‘hadi gülümse’. Fotoğraflar yanıltıcıdır, çoğu zaman kandırır, gerçeği saklar. Fotoğraflara güvenemezsiniz.”

Fotoğraflar konusunda böyle pervasız, güvensiz konuşması canımı sıktı.

“Bazen de bilmediğiniz, ummadığınız öyle bir gerçeği ortaya çıkarır ki şaşarsınız,” dedim. “Bütün mesele gören gözlerle, gönül gözleriyle bakabilmektedir.”

“Haklı olabilirsiniz. Demek istediğim, fotoğraflara, belgelere, arşivlere bakarak yazacağınız hikâye başkasınınkinden çok kendi hikâyenizdir. Benimki de bir mesleki deformasyon belki; antropologlar, etnologlar dirilerle de ölülerle de bire bir çalışmayı tercih ederler.”

Ölülerle nasıl bire bir çalışıldığını sormak istedim ama vazgeçtim. “Artık annenizle görüşüyor musunuz?” diye sordum pervasızca.

“Evet, kısa süre önce o beni aradı. Düşünün, neredeyse otuz yıl sonra, ilk defa. Şimdi düşünüyorum da, bunda sizin etkiniz olmalı. Doğrudan değilse de benim fotoğraflarımı göstererek uyandırdığınız duygularla başardınız bunu.”

Heyecanlandım, hem de nasıl!

“Sizi taa içinde, yüreğinin derinliklerinde saklıyordu,” dedim. Yapmaya çalıştığımı, O’nu kızının gözünde temize çıkarmak, bir çeşit affa uğratmak olduğunun farkına vardım; buna hakkım olmadığını düşünüp sustum.

“Evet, yüreğinin derinliklerinde... O derinliklerden çıkarması kolay olmamıştır eminim. Geç de olsa insanın annesini bulması güzel bir duygu. Biliyor musunuz, iki küçük oğlum var benim. Babaannelerini pek severler, şimdi bir de

anneanneleri oldu, eksik kalmadı. Aile ilişkilerine önem veririm ben. Annelerin, babaların, dedelerin, ninelerin, kardeşlerin olduğu ortamlarda insanlar daha dengeli, daha dingin yetişiyorlar, kendileriyle daha barışık oluyorlar.”

“Kavuşmanıza sevindim, buna katkım olduysa mutlu olurum. İkimiz de annenizin bizler gibi, yani benim gibi sıradan biri olmadığını, onun, Tanrı’nın bahşettiği yeteneklere sahip olduğunu biliyoruz. Herkes gibi olmasını bekleyemeyiz. Sizin yokluğunuz bir boşluktu, şimdi o boşluk da doldu.”

Geniş geniş gülümsedi. “Size annem, iki oğlum, kocam ve ben, birlikte bir aile fotoğrafımızı gönderirim, tabii çektiğimiz zaman. Böylece hem hikâyeniz mutlu sona kavuşur hem de başka kimsede bulunmayan bir fotoğraf eklemiş olursunuz arşivinize,” dedi tam kalkmaya hazırlanırken.

O zaman, annesine benzerliğinin aldatıcı olduğunu fark ettim. İlk karşılaştığımızda, ana-kızın benzerliğine şaşırmışım, şimdi konuştukça Diva’dan gitgide uzaklaşıyordu. Rahat, açık yürekli, akıllı, hoş ama sıradan biriydi Arya. Görüşme öncesinde o kadar gerilmeme gerek yokmuş, ama iyi ki de buldum onu, kafamdaki soru işaretlerinin tümü olmasa da bir bölümü aydınlandı. En azından, içimi kurt gibi oyan, Sultanım konusunda yanılmış olma kuşkusu dağıldı. Kızından ayrılmasının çocuğa zarar vermediğini görüp rahatladım. Arya dengeli, dingin bir genç kadındı. Öyle bir anneyle birlikte müziğin gölgesinde kalarak, kendini ikinci plana itilmiş hissederek büyüseydi daha derin psikolojik sorunlar yaşayabilirdi. Küçük kızından ayrılırken belki de bunu düşünmüştür.

“Fotoğrafı bekliyorum,” dedim vedalaşırken. Bir şey söylemedi, yüzünü aydınlatan gülümsemesiyle başını evet anlamında sallamakla yetindi.

O fotoğrafın çekilmeyeceğini, hiçbir arşivde yer almaya-
cağını o gün ikimiz de bilmiyorduk.

Bir insan kaç insandır aslında? Onu tanıyanların sayısı kadardır bence. Hangisi gerçek "o"dur? İnsanın kendisi bile bilemez bunu. Tek insan bile çoğuldur belki; hem kendi, hem başkası.

Bunları, Toplayıcı'yı dinlerken düşündüm. Onu tanımak, Anne'yi yeniden keşfetmek gibi bir duyguydu. Onun Diva hitabını bile az gördüğü Sultanı, benim şöyle rahat rahat "annem" bile diyemediğim Anne... Babamın sevgilisi, anneannemin, dedemin biricik harika kızları, küçük oğullarımın masal dünyasından gelmiş periler kraliçesi anneanneleri, sahnelerin olağanüstü sesi, sanat dünyasının yıldızı, hayranlarının Divası, yakın arkadaşlarının -Var mı?- gıpta ettikleri insan, hayatına giren erkeklerin sevişirken bile ulaşamadıkları kadın; sosyete davetlerinin alçakgönüllü hanımefendisi, magazin basınının buzdan kraliçesi...

Toplayıcı'nın Aliye Seması herkesinkinden daha farklıydı; semaviydi gerçekten. Kendi tutkularıyla, özlemleriyle, hayalleriyle yoğurarak seslerden, görüntülerden, yoğun duygulardan yarattığı sanal bir varlıktı. Yazdığı hikâyenin tanrıça kahramanıydı. Tutkularına, özlemlerine dar gelen küçük dünyasını aşıp yücelmesini sağlayacak kanatlarıydı.

Beni bulmak için bir sürü zahmete katlanması, söylediği küçük beyaz yalanlar, hikâyesinin kahramanına en küçük toz kondurmamak için çabalaması, onun hakkında hep iyi, güzel şeyler söylemem için gözümün içine bakması, Anne ile ilişkimizin normale dönmüş olmasından duyduğu ferahlık... hepsi aynı ruh halinin ürünüydü. Aynasında kendi yüzünün, kendi ben'inin yansımasını göreceği bir tanrıça heykeli inşa etmeye çahşıyordu.

Onu hayal kırıklığına uğratmak istemedim. Hatta hikâyesini besleyecek malzeme bile verdiğimi söyleyebilirim. Varsın, bir de bu versiyonu bulunsun Diva'nın

hikâyesinin. En azından Toplayıcı mutlu olur...

O gittikten sonra, getirdiği kasetlere, fotoğraflara bir daha baktım. Kayıtları daha sonra dinlemeye karar verdim. Fotoğraflar ne işime yarayacaktı bilemiyordum ama gerçekten ilginçti. Hele o üç çalgıcı! Bunları bölgeyi iyi bilen birine göstermeliydim; mesela sponsorumuza. Toplayıcı'yla tanıştığımı Anne'ye haber vermekte acele ediyordum. Hem tepkisini merak ettiğimden hem de Toplayıcı ne de olsa onun adamı, onun toplayıcısı... Bugün çocuklarla Ali ilgilenecekti; derslerim, öğrenci görüşmelerim bitmişti, vakit de erkendi daha. Anne'yi aramayı, evdeyse, uygunsa karşı tarafa geçmeden ona uğramayı geçirdim içimden. Öyle günler öncesinden randevulu, merasimli buluşmalar yerine normal bir ana-kız ilişkisinin de başlangıcı olabilirdi bu. Bir an acaba iyi bir fikir mi, diye düşündüm. Neden olmasın, pekâlâ da iyi fikirdi. Toplayıcı macerasını sıcağı sıcağına paylaşmam onun da hoşuna gidebilirdi. En kötüsünden, uygun olmadığını söylerdi, daha sonra buluşurduk.

Telefonda sesi yorgun geliyordu. "İşim erken bitti, eve dönmeden size uğramayı düşünüyordum," dedim, "bir işiniz yoksa, kendinizi iyi hissediyorsanız," diye de ekledim.

"Tabii, bekliyorum," dedi aynı bıkkın sesle. "Biraz telaşım var, gelince anlatırım."

"O zaman ben... ben rahatsız etmeyim, sonra gelirim."

"Hayır, hayır, tam tersi, yardımın bile olur."

Yarım saat sonra, onun odasında Boğaz'a bakan geniş pencerenin önüne oturmuş Gülizar Hanım'ın demlediği çayı yudumluyorduk.

"Günün olayını sizinle paylaşmak istedim," dedim. "Bugün Toplayıcı ile tanıştım."

"Demek buldu seni!.. O muydu?"

İkimiz de aynı anda güldük. "Benim sorum da bir tuhaf oldu," dedi.

"Benim cevabım da tuhaf olacak: Evet. O'ymuş. Zaten sizin fotoğraflarınızı nasıl bulduğunu, nasıl tanıştığını da saklamadı, anlattı."

"Senden ne istiyormuş?"

"Bir şey istemiyor. Tanıyorsunuz zaten, öyle biri değil. Benim araştırmalarımnda işime yarayabileceğini düşündüğü bazı ses kayıtlarıyla birkaç özel arşiv fotoğrafı getirmiş. Bölgeye ait eski fotoğraflar. Özellikle birini size de göstermek istedim."

Çantamdan fotoğrafları çıkardım, üç çalgıcının fotoğrafını uzattım.

"Bakın, diğer fotoğraflarda fonda görülen sarp kayalar, dağlar bu fotoğrafta da seçiliyor. Demek aynı yerde, aynı coğrafyada çekilmiş hepsi. Köşede, Hozat yazıyor. Bana ilginç gelen, o yıkık dökük kulübelerin, mağaraların, dağların arasında elinde kemanıyla yürüyen şu köylü."

Fotoğrafı dikkatle inceledi. "Evet, keman, yakından bakınca iyice görülüyor, gerçek bir keman bu. Arkadaki adam da kaval çalıyor herhalde. Böyle çala oynaya gidiyorlar. Çocukken, o taraflarda, yerli halkın düğünlerinde davulcular, zurnacılar olurdu, hatırlıyorum. Çalıp oynamayı severler. Kızılbaşların, Alevilerin cem ayinlerindeki semahları, yakarışları vardır. Bir de ağıtları... Saz, kaval tamam da, kemancıyı hatırlamıyorum."

Fotoğrafa bakıp daldı. "Annemin ceviz sandığında küçük bir keman vardı. O oymalı, kuşlu, çiçekli sandığı Ankara'da Samanpazarı'ndan beraber almıştık. Sandığı çok iyi hatırlıyorum da, içindeki kemanı hayal meyal. Bu yakınlarda, Gülizar temizlik yaparken sandığı boşalttık, keman çıkmadı içinden. İnsanı hafızası yanıltıyor bazen. Belki başka bir yerde, başka bir sandıkta görmüştüm o kemanı. Ne tuhaf! Hiç ilgisi yok ama bu poturlu şalvarlı kemancı Mendelssohn'un *Keman Konçertosu*'nu çalıyor sanki. Konçertonun giriş cümlesi... melodiyi bilirsin...

Fotoğrafi seslendirebilseydik, sanki o giriş cümlesini, o unutulmaz motifi duyacaktık."

Melodiyi mırıldanırken resme bakmayı sürdürüyordu. Garip bir duyguya kapıldım, sanki dağlara doğru uçup gitmiş, fotoğrafın içine girmiş, oradan kemana ses veriyor gibi geldi bir an. Sesle, müzikle nasıl da iç içe. Resimdeki kemani, zamanı ve mekânı aşarak duyuyor sanki. Toplayıcı'nın dediği kadar var: Anne'nin sihirli güçlere sahip olduğuna ben de inanacağım neredeyse.

Resmi geri verdi. Konçertoyu seslendirmeyi sürdürdü.

"Kimileri Mendelssohn'un bu *Keman Konçertosu*'nu çok popüler diye küçümser, müziğin özünü kaybettirecek kadar bezemeli, neredeyse arabesk bulur. Ben severim. Sanki ninnilerden bile önce duyduğum, beynimin içinde hep var olan bir müzik. Bir de ilk aşkın anıları eklenince... Bu kemancının da Mendelssohn çaldığını hayal edelim. Ne kaybederiz!"

"Hoş bir fantezi olur," dedim. Sonra hatırladım: "Te-laşım var, demiştiniz..."

Kendi deyişiyle "bütün sanat yaşamının özeti, belki de noktalanması" olacak bir dizi CD kaydı için Almanya'ya gitmeye hazırlanıyordu. "Burada aldığım sonuçtan memnun kalmadım. Yetersiz olan stüdyo değildi de bendim belki. O sıralarda kötü bir gribe yakalanmışım; ağır geçti, sağlığım da sesim de uzun süre olumsuz etkilendi. Artık iyiyim, sesimi yakaladım, ruhum da hazır. Yine de epeyce yorucu bir çalışma olacak, yaşımı da hesaplarsan..."

Hiç de yaşlı görünmüyordu. Bunu kendisine söylediğimde, "Evet, iyiyim," dedi. "Ama seninle paylaşmak istediğim bir şey var. Eskiden hiç bilmediğim, yaşamadığım bir duygu. Nasıl anlatmalıyım, bilemiyorum; ifade etmekte zorlanıyorum."

Sustu, ben de sustum. Söyleyeceklerinden çok bunları başka biriyle paylaşmak zoruna gidiyordu sanırım,

öyle hissettim. Böyle durumlarda sakince beklemek, zorlamamak gerektiğini düşünürüm. Hele de O'nun gibi kendini açık etmeye alışmamış, gücünü zırhından alan, içdünyasına delik açılmasından ürken birini... Bir yandan da bana açılmaya çalışması hoşuma gidiyordu, gururlanıyordum; Anne'ye yakınlaşmak istediğimi, bunun bana da iyi geleceğini seziyordum. Yüzüne yapmacık olmayan gerçek bir sevgiyle, anlayışla baktım.

"Kendime yabancılaşma duygusu," dedi, "sadece kendime değil, -tuhaf olan da bu zaten- kendi sesime yabancılaşma... Sahnelerde onlarca, yüzlerce kimliğe bürünürken, başkaları olurken sesim hep kendimdi. İster Aida, ister Turandot, ister Ophelia, oynadığım rolleri say sayabildiğin kadar, ama sesim benimdi. Çocukluğumda nasıl duyarsam içimde o sesi hep öyle duyardım. Sesime sahiptim. Yine geniş, yine gür, renkli, pürüzsüz; ama yabancı..."

Tam anlayamamıştım, susuyordum.

"Çok eski bir anım var, belki de bebekliğimden hatırladığım belli belirsiz, sisler içinde bir duygu: Sesimi kaybetmişim, sesim ormana kaçmış. Peşinden kan ter içinde koşuyorum, koşuyorum, benim giremediğim bir mağaraya saklanıyor. Avazım çıktığı kadar bağıyorum, ama sesim yok. Belki de bir rüyaydı, bir karabasan. Çocukken çok ateşlenirdim, havale geldi derlerdi. Böyle karabasanlar içinde çırpınırdım."

"O duyguyu ben de bilirim. Kendine ait yaşamsal bir şeyi, bir parçanı yitirmiş olmanın paniği... Peşinden koşarsın, koşarsın ama yakalayamazsın. Sesiniz sizin en önemli parçanızdı; nasıl demeli, siz kendinizi çocukluğunuzdan beri sesinizle tanımlamış, sesinizle var etmişsiniz. Sesinizin sizden kaçması, uzaklaşması tam bir karabasan olmak, çok iyi anlıyorum. Ben de babamı yitirdiğimi görürdüm rüyalarımnda, arkasından koşar, koşar bir türlü yetişemezdim."

Çocukluk kâbuslarımda ardından koştuğum babam değildi, yalan söylüyordum.

Prize takılı küçücük bir ışıldakla belli belirsiz aydınlanan çocuk odasının üstüne beyaz tülleden bir örtü iniyor. Tülден köpükler ya da köpükten tüller kıvrıla dolana odayı dolduruyor. Sonsuz bir gelin duvağı, bir beyaz piyano, beyaz güller... Anne incecik parmaklarıyla alnına dokunuyor; parmakları karlar kraliçesi kadar soğuk. Kollarını uzatıyor, beyaz köpükleri avuçlamak, beyaz tülleri kucaklamak istiyor. Anne, tülден köpükten duvağı ardında sürüyerek odadan çıkıyor. Duvağın kuyruğuna yapışıyor, beyaz köpükler elinde sönüp dağılıyor. Kayan bir yıldız gibi, ardında ışıktan izler bırakan masal perisi gibi kayarak, uçarak uzaklaşıyor. Küçük kız koşuyor, koşuyor, koşuyor. Tüller, köpükler bembeyaz bir bulutun içine girip kayboluyor. Şimdi her yer kapkaranlık. Karanlıktan korkuyor, avazı çıktığı kadar bağırtıyor, bağırtıyor. Beyaz bulut çok uzaklarda. Babanın sesi: "Geçti miniciğim, geçti küçük kızım benim, hepsi geçti. Ateşin var biraz, kötü bir rüyaydı, geçti. Benim yatağıma gel istersen, ağlama, ağlama ama." "Kötü bir rüya değildi, Anne beyaz bulutların içindeydi." Başını babasının göğsüne gömüp ateşli bir uykuya dalıyor.

"Sonra uyanırsınız, ya kendi sesiniz ya da biri uyanır. Müthiş bir ferahlama duyarsınız içinizde. Bu duyguyu tanıyorum."

Bir şey demedi, sustu, sonra gözlerimin içine bakarak alçak ama kararlı bir sesle, "Ben de girer miydim rüyalarına, benim arkamdan da koşar mıydın?" diye sordu.

Soruya hazırlıksızdım. Aramızdaki o kapıyı bir açtık mı nereye varacağımızı, önümüzdeki yolla nasıl baş edeceğimizi bilemiyordum. Ama işte, soru sorulmuştu, söz

sese dökülmüştü. Gözlerimi kaçırmadan, sadece, "Evet anne," dedim.

Cevabı benimki kadar kısa ve açık oldu: "Seni, babanı, her şeyi bırakıp gittiğimde sesim ormana kaçmıştı. Çocukluk kâbuslarımdaki gibi içim boşalmış, sessiz kalmıştım. Sesimin peşinden gittim."

Kısa bir es verdi. Sonra bakışlarını kaçırarak ekledi: "Sen, hayatıma karşılık ödediğim bedeldin. Ağır bir bedel oldu."

Konuyu uzatmadık, ikimizin de gücü yoktu buna. Stüdyoya ne zaman gireceğini, eşlikçilerinin kimler olduğunu, çalışmaların ne kadar süreceğini konuştuk. Ayılırken yine hatırladı:

"Anneannenin babana verdiği bir kutudan, fotoğraflardan falan söz etmiştin. Bakabildin mi?"

Kahretsin! Unutmuştum yine, bakmamıştım. Bu defa kulaklarıma kadar kızardım. "Ne ayıp bana," dedim, "son günlerde iş üstüne iş yığıldı, okul, ev, çocuklar derken hiç aklıma gelmedi, beni bağışlayın. Eve döner dönmez bakacağım."

Kendimi affettirmek için vedalaşırken ona sarıldım: ilk kez. O da sarıldı, sonra başını geri atıp yüzüme baktı. "Böyle iyi işte," dedi.

Sonraki günlerde, anneannemin emanetlerini, o değersiz, anlamsız kâğıtları, fotoğrafları, ıvır zıvırı unutmanın sezgisel bir ret, bir kaçış olduğunu düşündüm. Bunca yıldır merak etmemiş, önemsememiş, bakmak ihtiyacını duymamıştım, oysa meraklı biriyimdir. Bilinçaltı bir korku muydu beni engelleyen?

Babamın ölümünden bir süre sonra, ilk derin acı durulup önce sinsi bir yürek burgusuna, sonra yavaş yavaş soğuk bir boşluk duygusuna dönüşünce, ancak o zaman onun odasını toplamaya cesaret edebilmişim. Eşyalarını, şık gardırobundaki giysilerini evin emektarlarına da-

ğittim. Müzik arşivini korudum, değerli bir koleksiyondu. Bir de, müzikle ilgili şeyler anneme aitmiş gibi geliyordu; Anne'nin haberi, izni olmadan dokunamazdım onlara. Babamın çalışma masasının üstündeki, kullandığını hiç görmediğim antika yazı takımım, gümüş çerçeveler içindeki fotoğrafları –benim iki çocukluk resmim, annemin ilk evlilik yıllarındaki çok güzel bir portresi, bir de hangi operadan olduğunu kestiremediğim bir sahne fotoğrafı–; çekmecelerindeki ufak tefek eşyayı –markalı, altın muhafazalı kalem, zarif ve kullanışlı yazı aksesuarı, birilerinin hediye ettiği kullanışsız ama pahalı eşya, gümüş tabakalar, altın kaplama kartvizit kutuları, mine işli, kakmalı ya da telkâri ağızlıklar, çeşit çeşit pipolar, zarflara tıkılmış fotokopiler, yazmalar, kupürler (çoğu annem hakkında dış basında çıkmış yazılar); ayrı bir çekmecedeki de anneannemin saklaması için verdiği emanetler; hepsini bakmadan, incelemeyen karton kutulara doldurup bir köşeye yığdım. İleride bakıp ayıklarım diye...

Doğup büyüdüğüm, babamla mutlu yaşadığım Maçka'daki evden ayrılırken yanıma sadece o karton kutularla babamın çalışma koltuğunu, bir de çocukluğumda nefret ettiğim beyaz piyanoyu almıştım. Beyaz piyano çocukluk korkularımın, öfkenin, isyanın, tanımsız yoksunluğun olduğu kadar, bu korkulardan kurtulma savaşımın da simgesiydi. Piyanodan vazgeçmek savaşı yitirmek, anlamsız korkulara yenilmek olacaktı. Piyanyu evime taşıyarak çocukluk takıntılarımaya meydan okudum. Babamın koltuğu sevginin, güvenin, dinginliğin anısı demektir. Karton kutular ise geçmişle, özlemlerle, anılarla doluydu. Gündelik yaşamın hay huyu içinde unutilan, bakmaya fırsat bulunamayan küçük şeyler.

Şimdi düşünüyorum da, anı namına ne varsa hepsini geride bıraksaydım, en azından o kutunun içindekileri yok etseydim daha mı iyi olurdu, bilmiyorum. Bu, haya-

tı nasıl anlamlandırdığınıza, hikâyenizi nasıl kurup nasıl anlattığınıza bağlı.

* * *

Benim aramama gerek kalmadan o aradı: proje sponsorumuz.

Bölgeyi iyi tanıyan, kapalı kapıları açabilecek, hem de okumuş yazmış ve de güvenilir birini bulmuştu. Kendisi de bölge kültürünü araştıran, bu konuda birkaç yayın da yapmış biri. Müstakbel rehberimiz şu sırada İstanbul'daydı, ne zaman istersem görüşebilirdim.

İşlerimin bu kadar rast gitmesi iyiye alametti. Enstitü, araştırma bölgesini değiştirmeme itiraz etmemişti. Sponsor firma ise bu türlü işlerde insanı bezdiren bürokratik işlemleri kolaylaştırması bir yana, hiç de yükümlü olmadığı katkılar sunmaya gönüllü olduğunu göstermişti. Tekerlekler bazen hiç beklemediğiniz bir anda hızlı dönmeğe başlar. Annemle buluşma, ilişkimizin rayına oturması, aramızda kurulan duygusal iletişim, adım adım ilerleyen dostluk... şimdi de hiç üzmeden tıkır tıkır işleyen proje hazırlıkları; kısaca hayırlı, uğurlu bir dönemimdeydim.

Görüşmeyi hiç ertelemedim, işler yolunda giderken ağırdan almaya, ayak sürümeye gelmez. Sponsorun bulunduğu rehber enstitüde randevu verdim. Asistanlarımın da görüşmede bulunmalarını istiyordum, işin resmî bir havası olmalıydı.

O gün çok yağmur yağıyordu. Kasvetli bir gündü, hava birden soğumuştı. Bu ayrıntıyı unutmuyorum, çünkü odaya randevu saatinden biraz erken girdiğinde ceketi sırlıslıklamdı. Başını kâğıt mendille kurulamaya çalıştığı, gür saçlarına yapışmış beyaz kâğıt parçacıklarından anlaşılıyordu. "O gün ıslak sıçan gibiydim, çok mahcup olmuştum," demişti sonraları.

"Yağmur yağıyor, ıslanmışsınız," dedim elini sıkarken. Elleri de ıslaktı. Ceketini çıkarmasını, kurutmak için radyatörün üstüne sermesini önerdim. Sıkılğan bir edayla teşekkür edip söylediklerimi yaptı.

Taksi şoförünün yanlışı yerde, üniversitenin ana kapısında indirdiğini, enstitü binasına kadar sora sora yürürken ıslandığını anlattı bir nefeste, sanki ıslanmak ayıpmış da açıklaması gerekiyormuş gibi.

"İlk gelenler bizim binayı bulmakta hep güçlük çekerler, sizin şanssızlığınız yağmura yakalanmanız," dedim.

Asistanım, sıcak bir çayın iyi geleceğini, bu günlerde grip salgını olduğunu, dikkat etmek gerektiğini söyleyerek çay getirmek için odadan çıktı.

Masamın önündeki koltuklara karşı karşıya oturduğumuzda ilk kez birbirimize baktık. "Ben Cansa," dedi gülümseyerek. "Kısaca Can da diyebilirsiniz."

Adının mesela Haydar, Hasan, Hüseyin, mesela Zübeyir, Abdullah, olmadı Ali olacağını düşünmüştüm. Can, hele de Cansa adı pek Batılı, pek modern geliyordu kulağa. Karayağız, biraz kaba çizgili, iriyarı birini beklemiştim. Yöre insanı öyle olur önyargısı işte! Antropolog da olsan, kurtulamıyorsun bu tür kalıpcı beklentilerden. Karşımdaki adam kumral, açık ela gözlü, uzun ince yüzlüydü. Biraz uzun, gür saçlarında kızıla çalan teller vardı. Bu gözle bakılırsa, benim tipim ona göre daha Doğuluydu.

Çaylarımızı yudumlarken ısınma turları atmaya başladık: Kimiz, neyiz, konuyla neden ilgileniyoruz, bölgedeki çalışmamız ne kadar sürecektir, birbirimizden ne bekliyoruz... Sponsorumuzun amca oğlu olduğunu, koşullar öyle gerektirdiği için uzunca bir süre Fransa'da kaldığını, sonra yüreğinin sesine uyup Dersim'e, memleketine döndüğünü, baba ocağını yeniden tüttürmeye karar verdiğini -bu onun kendi deyişiydi-, şimdi yılın en az yedi-sekiz ayını bölgede geçirdiğini bir çırpıda anlattı.

Amatör bir yöre araştırmacısıydı. Kendi çapında sözlü tarih çalışmaları, sözlü sesli derlemeler, kayıtlar yapıyordu. Aslında bölgenin etnik yapısıyla, siyasal tarihiyle ilgiliydi. Projeye yardımcı olmaya hazırды.

Sadece alanda değil, ön çalışmalar sırasında da kendisine ihtiyacımız olacağını söyledim. Bölgede yapılmış ya da bölgeyle ilgili ses derleme çalışmalarını taramaya başlamıştık, daha önce çalışmış bazı kişilerle de görüşecektim. Epeyce ham veya işlenmiş malzeme toplayabileceğimizi görüyordum. Ama bunların çoğu aynı kaynaklardan derlenmiş birbirine benzer çalışmalardı. Daha önemlisi, en azından bizim ulaşabildiklerimiz, otantik kayıt değil uyarlama ve düzenlemeydi. Bölgeye gitmeden önce nerelerde, hangi kaynaklarla, kimlerle çalışacağımızı belirleyebilirsek işimiz kolaylaşacaktı.

“Anlıyorum,” dedi. “Ne zaman isterseniz başlayabiliriz çalışmaya. Topladığınız malzemeyi küçümsemiyorum ama daha farklı bir çalışma, hani söylediğiniz gibi yeni ve otantik kayıtlar yapmak istiyorsanız, belki işe hepsini unutmakla başlamak daha iyi olur: *Tabula rasa...*”

“Ne anlamda?”

“Bölgenin adından başlayarak her şeyi yeniden gözden geçirmek, yerli yerine oturtmak... Haritalarda, yol tabelalarında gördüğünüz yer adları bile gerçek değildir Dersim’de. Tarih kitapları, resmî belgeler –tabü gizli belgeler hariç–, masallar, efsaneler, kulağa fısıldananlar bile gerçeği çarpıtır. Bir tek türküler, ağıtlar, ninniler, semahlar yalan söylemez.”

Fazla kendine güvenli, fazla iddialı değil miydi bu adam? Amerika’da üniversitedeyken tanıştığım, bölgedeki dinsel-kültürel yapıları çalışan genç araştırmacı geldi aklıma.

“O coğrafyayla ilgili araştırmalar yapan birkaç kişiyle tanışmıştım Amerika’dayken. İddıyla söyleyemem

ama anladığım kadarıyla eskiden yasaklıymış, cesaret edilemiyormuş, sonra da terör bastırmış. İzlediğim kadarıyla beş-altı yıldır yeni çalışmalar var, ilgi var; bunlar öyle söylediğiniz gibi resmî görüşlerden, resmî tarihlerden ibaret değil. Proje ön çalışması için malzeme toplarken fark ettim; konuya bilgiyle, bilinçle eğilen genç araştırmacılara rastladım literatürü tararken."

"Haklısınız, yeni yeni başladı, 1990'lardan sonra... Giderek de artacak. Yurtdışındaki Dersim diasporasının katkıları oluyor. Biliyor musunuz, sadece son yüzyılda yurtdışına göç edenler, bugünkü nüfusu üç-beşe katlar. Dersim'i hiç görmemiş ikinci, üçüncü kuşaklar artık kökenlerine ilgi gösteriyorlar, unutturulmuş dilimizi, inançlarımızı öğrenmeye çalışıyorlar. Yine de bizim oralar çağlar boyunca çelişkiler, çatışkılar diyarıdır. Gerçeğe nereden, hangi gözlükle bakarsanız o açıdan, o renkte, o boyda görürsünüz. Dersim gerçeği derindir, yer yer bulanıktır, hem de çoğuldur. Mağdur, kendi hikâyesini içinde nasıl hissediyorsa öyle anlatır. Bazen gerçeklerin çarpıtıldığı izlenimi alırsınız ama anlattığı kendi gerçeğidir. Dış gözle bakanınkinden farklıdır o anlatım. Aslında hikâyenin binlerce yılhk özü, düğümü kavranırsa anlamak kolaylaşır, her şey aydınlanır."

"Siz peki, siz nereden, hangi gözlükle bakıyorsunuz? Berrak görebildiğinizi, çoğul olanın arasından tekil öze varabildiğinizi varsaymam mı gerekiyor?"

"Benim de kendi gözlüğüm var, kendi özel tarihimin, içinden çıktığım kültürün gözlüğü. Ama korkmayın, onu size takmayacağım. Sadece işaret edeceğim görmeniz gerekeni. Yolu tarif edeceğim, siz kendiniz bulacaksınız. *Tabula rasa* derken, gözlüğünüzü çıkarın, gözlüksüz bakmayı deneyin demek istemiştim."

"Merak etmeyin; Antropoloji ve Etnoloji gözlüksüz bakar, en azından iyi bir antropolog öyle bakılması ge-

rektiğini bilir. Ayrıca projemiz ne siyasetle ne tarihle ilgili; kaybolmakta olan otantik müziği, geleneksel sesleri, sazları, usulleri kayıt altına alacağız. Ötesi bizi aşar.”

“Özü kavramazsanız ötesine geçemezsiniz zaten,” dedi kendi kendine konuşur gibi. Sonra neler yapabileceğimizin ayrıntısına girdi, iş konuştuk.

İş koşullarını, ne kadar ücret verebileceğimizi söylediğimde, sözlerimi yadırgadığını hissettiren bir vurguyla para karşılığı iş yapmadığını, sadece yardımcı olmak istediğini, ayrıca konunun kendi ilgi alanına da girdiğini söyledi.

Bu tarz yardımlardan hoşlanmam, profesyonel ilişkileri tercih ederim. İş hayatında kimse kimseye lütuf yapmamalı. İnsanlar mesaieleri karşılığında ücretlerini almalı ki rica mihnet etmeden, rahatlıkla iş isteyebileyim. Bunları kırıncı olmadan söylemeye çalıştım.

“Araştırma bitince bakınız, memnun kalırsanız o zaman konuşuruz,” dedi şakacı bir tavırla.

Birlikte çalışmaya bir hafta sonra başladık. Memlekete kadar uzanıp bir-iki işini tamamlaması gerekiyordu; öyle söylemişti. Harita, kitap, kâğıt, kaset, CD dolu orta boy bir valizle geldiğinde Toplayıcı'yı hatırladım. İşte bir meraklı daha!

“İlk adımda işimize yarayabilecek malzemeyi topladım ama asıl ihtiyacınız olanlar burada,” derken sol elini göğsüne, kalbinin üstüne koymuştu. Kafasını işaret etse yadırgamayacaktım. Bir an, acaba yanıldım mı, hani eksantrik adamlar vardır, ilginç ama gerçeklerle ilişkisi olmayan fikirlere sahiptirler, onlardan birine mi çattık, diye düşünmekten kendimi alamadım. Ama sponsorumuzun tavsiyesi ile gelmişti, üstelik yakınıydı, gönderenin bir bildiği vardı herhalde.

Amerikalarda doktora, post doktora yapmış, Mayalar, Aztekleri çalışmış, müzik felsefesiyle uğraşmış, yine

de heveslendiği konunun cahili akademisyen kadına küçük bir ders vermek istemişti galiba. Sonraları, ilk tanıştığımızda birbirimiz hakkında ne düşündüğümüzü konuşurken, "Maksadım ders vermek, üstünlük taslamak değildi; yüreğimdeki tepkiyi, kederi serinletmenin çocuksu bir yoluydu. Bilmen gerekeni bilmeyişinden, farkındalık eksikliğinden duyduğum hayal kırıklığının dışavurumuydu," demişti.

O gün haritaları büyük masanın üstüne serip harcıâlem bir kelime oyunuyla, kafiye düşerek, "Dersimiz Dersim," diye çalışmaya başladığımızda hevesli bir öğrenciydim. Önce yer adları: Haritada yazılı olan köy, kasaba, dağ, tepe, nehir, çay adlarının yanına renkli kalemle halkın bilip kullandığı gerçek adları, onu deyişiyle "kadim adları" yazıyorduk.

"Bunların hiçbirisi Türkçe değil."

"Çünkü oralar tümünden Türk değil."

"Etnik anlamda demek istediniz, değil mi?"

"Her anlamda söyledim."

"Neden bazı yer adlarını kırmızı kalemle, bazılarını mavi, bazılarını yeşille yazıyoruz?"

"Kürtçe, Zazaca, Türkçe, Ermenice kökleri ayırabilmek için. Bütün bu halklar, kavimler, etniler, daha nice-leri birlikte yaşamıştır Dersim'de."

Harita kimi yerde birbiri içinde, kimi yerde bölge bölge rengârenk yazılarla dolmuştu. Saate baktım. Epeyce vakit geçirmiştik haritanın başında. Küçük oğlanı yuvadan alma vaktiydi, gecikmişim bile. Önümüzdeki günlerde yoğun bir çalışma bekliyordu beni. Küçüğü yuvadan alma işini çözmek, bir de ben eve dönene kadar çocuklarla ilgilenecek birini acilen bulmak zorundaydım.

"Bugün burada bırakalım," dedim. "Biraz sindirelim, ders çalışalım."

“Dersimiz gitgide güçleşecek,” dedi gülerek, “çalışmak gerek.”

Ben bu seçmeli dersi hiç almamalıydım, Munzur boylarında değil, miskin miskin akan sığ ırmağımın kenarında tehlikesiz oyunlarla oyalanmalıydım. Öğrendiğimiz her yeni şey bizi biraz daha mutsuz kılar, diyen kimdi? Ya da ben mi uydurmuştum bu budalaca sözü?

Dersimiz, ilerledikçe güçleşiyordu gerçekten. Güçleştikçe de zevkli oluyordu. Hocamız konusunu biliyor, iyi anlatıyordu ama bilmediğimiz yeni bir dil vardı karşımızda: inancın, sembollerin, doğaüstünün, akıldan ve bilgiden ötelere uzanan dili.

Alevi Kızılbaş öğretisinin inanç temelini konuşuyorduk. Hepsi o öğretiden kaynaklanan semahların, duaların, devriyelerin müzikal anlamına varabilmek, karşılaştırmalı olarak yorumlayabilmek için konuya biraz olsun yaklaşmamız gerekiyordu. Raa Hak inancının –ki Hak Yolu demek olduğunu öğrenmiştim– dinler, peygamberler öncesine, taa yaratılışa dayanan, anlamların devri sürekliliği üzerine kurulduğunu anlatıyordu Can-sa. Kavramlardan sembollere, sembollerden ritüellere uzanan, soyutlamalarla gelişen anlatımı, gündeliği aşan farklı bir dildeydi.

Ne ben ne de asistanlarım tam anlamıyla kavrayabilmiştik anlattıklarını. Projemizle doğrudan bağını da kuramamıştım doğrusu. “Kendini Âdem’de ve âlemlerde gerçekleştirmiş, var etmiş Ali-Muhammed Nuru”nun, onun deyişiyle Nure Oli-Mihemedi’nin, zamanlar boyunca mekânlar içinde aldığı adları, dinî mitolojinin kahramanları değil, mananın taşıyıcıları olduklarını bilmenin bu aşamada bize ne yararı olabileceğini kavraya-

mıyordum. Gereksiz bilgi yüklemesi, diyemem ama Cansa'nın bilgisinin derinliğini göstermek istediğini düşünüyordum. Maya ve Aztek mitolojisini, inanç sistemlerini, ritüellerini araştırdığını yıllarda da benzer anlatımlarla karşılaşmıştım. Ama onları "akıl dili"ne çevirmek, insanın hangi temel ihtiyacına cevap verdiğini açıklamak daha kolay olmuştu sanki. Hepsinin temelinde aynı sorunsalın, aynı arayışın varlığının farkındaydım: İnsanın kendi varoluşunun anlamını kavramaya çalışması... Cansa anlatıyordu: İnsan, varoluşun anlamını sorgulayan tek yaratık. Yaratılışı kavramaya, varlığını bir yere yerleştirmeye çalışıyor. Bu da ancak kendini aşması, saf aklın ötesine geçmesi ile mümkün. Bu noktada bizim pozitivist mantığımız dumura uğrayabiliyor. Bunları biliyordum, yine de bir tutukluluğum vardı.

"Biraz karışık galiba," demişti masal dinler gibi dinlediğimizi fark edince. "Zaten konumuz Kızılbaş Alevilik öğretisi değil. O işleri ben de derinlemesine bilmem, ama kapılarını çalıp sazlarını sözlerini kaydedeceğiniz kişiler, seyitler, pirler, dervişler bilirler, oranın insanı bilir, yüreğinde duyar. Onlar sazı ellerine alıp söylediklerinde 'müzik yapmak' için değil manaya kavuşmak, hak nurunu içlerinde duymak için çalıp söylerler. Bölge insanına hâkim olan ruhu kavramak için anlatmaya çalıştım. Saçma mı geldi?"

"Hayır, hayır, saçma değil apayrı bir dil, apayrı bir dünya. Üstelik Amazonların derinliklerinde ya da Avusturalya'da bakir bir ormanda değil, yüzlerce, binlerce yıldır şurada, yanı başımızda."

"Millî sınırlarımız içinde, hatta tam ortasında," dedi yarı alaycı, yarı buruk bir sesle. "Ama bakın, siz ki bu ülkenin uyanık, duyarlı biliminsanlarındansınız, sizlere kadar bile ulaşamamış."

"O kadar da değil, yıllar önce oralardan geçtiğimde,

daha sonra yurtdışında etnomüzik üzerinde çalışırken yörenin ne kadar özel bir kültüre, ne ilginç inançlara sahip olduğunu fark etmiştim.”

“İlginç, belli bir bakış açısını iyi anlatan sorunlu bir sözcük. Batılı antropolog gözü, araştırdığı ilkel kültürleri ilginç sayar. Kendi kültüründen farklı olan ‘ilginçtir’ bu anlayışa göre. Batılı, anlamak, sevmek için değil kendi üstün kültürüyle karşılaştırmak için araştırır o kültürleri. Kendi akıl yürütme kalıplarına vurduğu için de ilkel bulur. Oysa bize gereken farklı bir bakış: içinde duyan, yüreğiyle kavrayan, her kültürü, her inancı kendi çerçevesi içinde değerlendiren, kıyaslamayan eşitlikçi bir bakış. Kültürümüz ilginç değil derindir, efsanelerimiz insanlığın macerasını, kaderini, varoluşun anlamını, yaradılışın özüne varma çabalarını yansıtır.”

Sözlerinde üstenci bir ton sezdim, bozuldum. “Batılı gözlükle bakmıyorum,” dedim kırıldığımı belli eden bir sesle, “ayrıca bu söylediklerinizi ben öğrencilerime derslerimde anlatıyorum. Batı merkezli anlayışa karşı çıkıyorum. ‘İlginç’ sözcüğü lafın gelişi, değişik anlamında kullandım.”

Sinirlendiğimi fark edip özür diledi: “Sözlerim maksadını aştı galiba. Bazen kendi çapımda bir kültürel milliyetçiliğe kapılıyorum, bağışlayın. Vurgulamak istediğim, araştırma yapacağınız, seslerini sözlerini derleyeceğiniz yörenin kendine has bir inanç-düşünce iklimi olduğuydu. Giderek zayıflayan, bozulan, değişen bir iklim. Bu yüzden de sizin gibi araştırmacıların çalışmaları çok önemli. Derlemelerin, kayıtların, sözlü tarih çalışmalarının vakit yitirmeden yapılması gerekiyor.”

Gönlümü almaya çalışıyordu. Okuduğum bir metni hatırladım:

Dersim’de ikrar vardır, ikrarda müساهiplik vardır; ik-

rarda pir ve taliplik vardır, ikrarda kılavuz vardır... Hatta cin peri vardır; Hak vardır, Oli-Mihemed vardır. Oniki İmamlar vardır, Duzgın'ımız vardır, Munzır'ımız vardır... Epeyce sayarız yani, hepsini saysak, Dersimliler hepsini bilir... Jele'si vardır, Haskar'ı vardır, Buyer'i vardır, Bağır'ı vardır, Dolu Babası vardır, Hızır'ı vardır, Kureş'i vardır, Baba Mansur'u vardır, dili vardır, yani vardır ki vardır... Kırmancıye'si vardır, biz varız... Sonuçta biz bunu konuşup sizin önünüze koyduğumuzda, siz o düğümü güzel açarsınız. Öyle konuşalım ki yani; duamız var, niyazımız var, kutsal günlerimiz var, ölülerimiz var, sağlarımız var, barışımız var, devamız var. Biz varız...

(Çeverê Hazaru, s. 6, Metin ve Kemal Kahraman, Lizgé Müzik, Seyid Mahmut Yıldız'dan Kemal Kahraman kaydı.)

Yörenin kendine has inanç ikliminden, farklı bir dilden söz ederken haklıydı.

"Anlıyorum," dedim. "Haklısınız. Yabancı bir kültüre nüfuz etmek güçtür, biliyorum." Sonra işi yumuşatmak için ekledim: "Sert ama iyi hocasınız Cansa Bey. Bu gidişle, çalışmalara başlayana kadar Aleviliği hatmedeceğiz."

Kendi sözlerimi de saygısız ve üstenci bulup sustum.

Cansa, o güne kadar karşılaştığım erkeklerden farklıydı. Bu farkın neden kaynaklandığını bilmiyordum ama hoşuma gidiyordu. Epeyce sık buluşuyorduk. İstanbul'da aylarca kalamayacağını, kendi tabiriyle "bir süre sır olacağını" söylemişti. Ön çalışmayı mümkün olduğunca çabuk bitirmeye gayret ediyordum.

Bir gün, Kırmancki dediği bir metni Türkçeye çeviriyordu:

...Hızır denizler-deryalar üstündedir. Ölümsüzlük suyunu aramış ve Zülkarneyn'le birlikte, karanlıklar ülkesine yaptıkları yolculukla, Dünya'nın sonunu bulmuştur..

Hızır batın âlemle zahir âlem arasında gidip gelen bir nebi'dir, habercidir. Hızır ab-ı hayat içmiştir, ölümsüzdür. Hızır deryaların denizlerin üstündedir; Hızır dar anların yetişenidir... Hızır en eski zamandan kalandır, yaşlıdır... Rüzgârlar, fırtınalar Hızır'ın nişaneleri, işaretleridir... Hızır kıratın süvârisidir; atıyla geçtiği her yerde bir rüzgâr, tipi olur, rüzgâr gibi geçer... Hızır kurtuluşlar Hızır'ıdır... Hızır bütün nebilerin rehberidir, öğreticisidir... Hızır hem evvel hem ahir olan Oli-Mihemed Nuru'nun şu andaki tezahürüdür. Hazır ve nazır olandır; devran döndükçe var olan, şu an ve şu son andaki mucizevi tanrısallıktır... (Çeverê Hazaru, s. 31-32)

"Bilirsiniz, efsanelerin farklı aktarımlarına göre Hızır kimi zaman Gılgamış destanındaki ölümsüz Utna-pıştim, kimilerine göre Nuh Peygamber olur. Binlerce, onbinlerce yıl öncesine bağlanır. Dersim inancında hepsinin üstündedir. Hızır'a ibadet edilir, ondan yardım istenir, ona yakarılır. Diğer bütün ululara dualar edilir ama imdada çağrılan hep odur. Hızır, dara düştük mü hepimizin ihtiyacı olan kurtarıcıdır, umuttur. Yetiş ya Hızır, demek insanın çözümsüzlüğe, umutsuzluğa, acıya karşı tutunacağı bir daldır. Dara düştüğümüzde hepimiz, kendi Hızırımızı çağırırız bir şekilde."

Sonraki günlerde ne kadar çok duyacaktım Hızır'ın adını, ben de çağıracaktım zaman zaman, ama O bana hiç gelmeyecekti, geldiğinde de ben onu tanımayacaktım.

Başka bir buluşmamızda Güneş'in anlamını, bölge inancındaki yerini anlatıyordu:

"İbadete eşlik eden müziğin ruhuna girebilmek için yaratılış efsanesinde Güneş'in yerini de hatırlamak gerek. Güneş, inancın da yaşamın da merkezine yerleşmiştir. Taa Mısır'dan, Sümer'den, Zerdüşt dininden gelen birikimle zenginleşmiş bir Güneş tasavvuru vardır. Gü-

neş âlemlerin görünen yüzüdür. Rabbin en sevgili kulu, Tanrı'nın varlığının şahidi ve ispatıdır. Yaratılıştta Güneş gündüzlerin, Ay gecelerin sahibi olmuş, yıldızlar burçlardaki yerlerini almışlar, zamanın çarkı dönmeye başlamış. Dersim Aleviliğinin ibadet takvimi güneşin dönen-ce içindeki yerine göre saptanır."

"O kadar içten anlatıyorsunuz ki Cansa Bey, merakımı hoş görün, siz de inanıyor musunuz?"

"İnanç olarak benimseyemiyorum, ama anlıyorum. Kültürel gelenek olarak bu inancın içinden çıktım ama eğitimim, yaşamım, siyasi, ideolojik tercihlerim Batı yolunu izledi. Şimdi gençlik yıllarımdan epeyce farklı düşünüyorum. Çağlar boyunca saldırıya uğramış, yok edilmek istenmiş, yine de direnmeyi başarmış bu kültüre inançla olmasa bile vicdanla bağlanmak, borcumu ödemek istiyorum. Türkiye'de kültürel asimilasyona, kültürel soykırıma karşı mücadele eden bir sürü duyarlı insan var. Amazon Yağmur Ormanları için, Uganda'da yaşayan bir kabile için, kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya diller, nesli tükenmekte olan hayvanlar için kıyameti koparırlar ama burunlarının dibindeki yok oluşa gözlerini kaparlar. Onlardan biri olmak istemiyorum. Her şeyin akıl, para, maddiyatla ölçüldüğü, insanlığın gerilediği şu dünyada manaya dönmemiz gerektiğine inanıyorum."

Gerçekten ilginç bir adamdı Cansa, tanıdığım kimseye benzemiyordu. Anlatırken, kendi anlattıklarının büyüüne kapılıyor, dinleyeni de anlatının içine sürüklüyordu. Konuşurken şivesi sürekli değişiyordu. Bazen vurgularıyla, tonlamasıyla, telaffuzuyla kusursuz bir Türkçe, oraları anlatmaya başlayınca bildiğimiz Doğu şivesinden de farklı vurgular taşıyan bir dil. Ne olursa olsun, iyi anlatıcıydı. Hafif genizden gelen, yumuşak olduğu kadar erkeksi sesinin de payı vardı bunda.

Bize okumamız için kitaplar, fotokopiler, elyazısıyla

notlar, çeşitli kayıtlar veriyordu. Kendi başıma okuduğumda karışık, yer yer simgelerin labirentinde anlaşıl-maz olan bu metinler, onun rehberliğinde farklı anlam-lar kazanıyor, aydınlanıyordu. Dersim'le ilgili yayınların, derlemelerin, kayıtların geç kaldığına hayıflanıyor, ancak 1990'lardan sonra yeni kuşakların kimliklerini araştır-maya merak sardıklarını, kimlik bilincinin öne çıkması, biraz da yasakların gevşemesiyle suskunluğun aşılmaya başladığını söylüyordu. Bölge kültürüne ait kitaplar, mü-zik derlemeleri, sözlü tarih çalışmaları yeni yeni yayım-lanmaya başlamıştı; ama o bu çalışmaları yetersiz bulu-yordu. Çoğunun siyasal-ideolojik çarpıtmalarla sakat ol-duğunu düşünüyordu.

"Dil sorunu önemli," dedim bir gün birlikte çalışır-ken. "Dili çözmek, anlamak her zaman güçtür. Dışarıdan konuşulamıyor, içeriden konuşan da içeriden olmanın saplantılarından kurtulamıyor kolay kolay."

"Asıl mesele de bu ya," dedi, "dışarıdan olup içeriden bakmayı, içeriden konuşmayı becerebilmek. Size para-doksal gelebilir ama pek çoğumuz içeriden olduğumuz halde dışarıdan konuşuruz. Dışarısının bizden bekledik-lerini içeridenmiş gibi anlatırız. Dil odağından kayar. Ya-bancılaştırmanın bir türüdür bu."

Güldüm.

"Antropolojik yaklaşımda içeridenlik-dışarıdanlık meselesiyle ilgili seminerlere devam etmiştim iki yarıyıl boyunca. Teori, pratiğe yardımcı olmuyor her zaman."

"Bazen dil, anlamanın önündeki en büyük engeldir. Kavrayışımızın ufkunu daraltır. Oysa dil, sadece sözcük-lerin seslendirilmesi değildir, sadece birbirimizle anlaş-ma aracı değildir, anlamın aktarılmasının aracıdır. Sözcükler tarif ettiklerinden, gösterdiklerinden ibaret olsay-dı, ne din ne felsefe gelişebilirdi."

"Semiyolojik bir anlatım oldu bu," dedim, "üstelik

göstergebilimin zor anlaşılan karışık-karmaşık anlatımından çok daha açık ve anlamlı.”

Sözlerimin hoşuna gittiğini fark ettim.

O ilk günlerde Cansa'nın kendini ifade tarzı zaman zaman beni şaşırtıyordu. Nerede, ne düzeyde eğitim gördüğünü bilmiyordum, sormayı saygısızlık sayıyordum. Kendini tanıtırken, laf arasında, bir süre Fransa'da yaşadığını söylemiş, gitmek zorunda kaldım, demişti. Gençliğinde karıştığı bir siyasal eylem yüzündendi belki. Yurtdışındayken öyle arkadaşlarım vardı. Kimilerinin ailesi 70'li yıllarda yurtdışına çıkmıştı, kimileri 80 sonrasında kaçıp gelmişlerdi. İlk devrimci siyaset derslerimi onlardan almıştım ama itiraf etmeliyim, bu konulara ne ilgim ne de yatkınlığım vardı.

Bir gün, kuşaklar arasındaki bakış ve görüş farklılığını konuşurken Cansa, 45 yaşında olduğunu söylemişti. 80 darbesi siyasi göçmenlerinden olabileceğini düşünmüştüm. O sıralarda bir sürü genç insanın yurtdışına kaçmak zorunda kaldığını biliyordum. Birlikte çalışmamız ilerledikçe, onun memleketinin kültürüne, folkloruna meraklı sıradan biri olmadığını fark ediyordum. Böyle amatör araştırmacılar, folklorcular vardır. Sadece bizde değil, başka ülkelerde de. Meksika'da Mayalar üzerinde çalışırken San Cristobal'de yerli halktan birini tanımıştım. Çok bilgiliydi ve fevkalade yereldi. Bana çok yardım etmişti. Azınlık gruplarından insanlar kendi kültürlerine daha bağlı oluyorlar. Hatta bazen kültürel bağnazlığa da dönüşebiliyor bu duygu. Bunu Cansa'ya söylediğimde, “Haklısınız, kimliklerinin tehdit altında olduğunu hissedilenler, asimilasyonla karşı karşıya kalan halklar kimliklerini, inançları ve kültürleri dolayısıyla korumaya çalışırlar. Baskı, zulüm, mağduriyet duygusu arttıkça bağnazlık da kaçınılmaz olur,” demişti.

“Amca oğlunuz, sponsorluk desteği vermek için pro-

jemizin Tunceli yöresine kaydırılmasını bu aidiyet duygusuyla mı istedi sizce?"

"Büyük ölçüde, evet; hele de insan mağdur bir halkın nasılsa yırtmış, sıyırtmış üyesiyse bunun bedelini bir şekilde ödemek ister. Bu arada, özür dilerim ama Tunceli değil Dersim. Yerinizin, yurdunuzun adı bile yasaklanmışsa, diliniz yok edilmişse, öfkenizi, isyanınızı yok edilmeye çalışılan kimlik öğelerinize sarılarak ifade edebilirsiniz ancak. Ya da şöyle söylemeliyim: Halklar varlıklarını, kimliklerini korumak için her zaman silaha sarılmazlar; daha önemli, daha derin bir şeye; inançlarına, kültürlerine, dillerine, tarihlerine sarılırlar. Halkın inançları, kutsalları, masalları, efsaneleri vardır. Türküleri, ağıtları, şiirleri, deyişleri vardır. Bunları yok sayarak, hafızalardan kazıyarak insanları kurtaramazsınız. Devletin de, bir zamanlar bizim de –yani zamanın devrimci hareketlerinden söz ediyorum– yanılığımız buydu. Hâlâ da kimileri sürdürüyor bu yanılığı."

Ne demek istediğini anlamamıştım. Devletle devrimcilerin ortak yanılığı bana bir şey anlatmıyordu.

"Kimliğinizi korumak için inançları, efsaneleri, geçmişini yeniden yaratmaya mı çalışıyorsunuz?"

"Bir yanıyla doğru ama bundan ibaret değil. Kişinin kimliğini koruma çabası, halkların kimiksizleştirilmesine karşı bir tepki aynı zamanda. Siz de benzer bir çaba içindesiniz Arya Hanım. Neden unutulmaya yüz tutmuş müzikleri, sesleri derlemek için uğraşıyorsunuz? Konservatuarların küf kokulu odalarında farelerin kemirmesine terk edilecekse neye yarar bu zahmetler? Asıl sahiplerine ve bütün insanlara zenginlik katmayacaksa, umut ve süreklilik duygusu yaratmayacaksa, onların kimliklerini onarıp yüceltmeyecekse, gerçekten neye yarar kayıtlarınız, derlemeleriniz?"

Cansa beni şaşırtmayı sürdürüyordu. Böyle bilgiç

konuştuğunda ya da militan ağzıyla siyasi konulara girdiğinde yanlış bir seçim yaptığımı düşünüyordum. Ne araştırma konumuzun ne de benim siyasetle ilgimiz vardı. O da geçerken birkaç cümle söylemekle yetiniyor, çok üstelemiyordu. Sadece bir keresinde, asistanlarımla birlikte çalışırken, bizleri rahatlatmak için açıklama gereğini hissetti:

"Kayıtları bölgenin hangi yöresinde, nerede yapmaya karar verirsiniz verin, ister Hozat'ta, ister Mameki'de, ister Ovacık, ister Nazımiye tarafında, Dersim'e kendi tarihinin, kendi coğrafyasının damgası çok derin kazınmıştır. Kerbela'dan Yavuz Selim'e, 38'e, oradan günümüze uzanan büyük bir yaradır, travmadır. Endişelenmeyin, siyasi propaganda yapmaya çalışmıyorum. Bölgeyle ilgili basit ipuçları sadece. Araştırmaya niyetlendiğiniz otantik kayıtlara ulaşmak için bölgenin ruhunu kavramanız gerek, yoksa kayıtlarınız Yurttan Sesler Korosu'nun resmî repertuvarının bir adım ötesine geçemez. Mesela ağıtları derleyeceksiniz, semahları kaydedeceksiniz, değil mi? O ruh kavranmadıkça, yaranın derinliği bilinmedikçe, ağıtları yüreğinizde duyamazsınız. Halk, kırımların acısını kuşaklar boyunca ağıtlarla işlemiştir toplumun hafızasına. Semahlarda aramıştır teselli. Siyaset sandığınız, 'bir zamanlar olmuş birşeyler işte' diye düşündüğünüz, çalışmanızla ilişkinizi kuramadığınız pek çok şey Dersim'i anlamamanın kilididir. Bir zamanlar olmuş hiçbir şey bir zamanda kalmaz."

Bana biraz yapay, biraz da itici gelen "Dersimiz Dersim" tekerlemesiyle başladığımız ön eğitim böyle sürüp gidiyordu. Ne elimize tutuşturduğu kitaplar ne de ara sıra, sanki geçerken aklına gelmiş gibi söylediği birkaç söz: "Hayır, oraya gidemeyiz, onyıllardır yasak bölge orası," ya da "O söylediğiniz yerde ilk ağızdan otantik kayıt yapabileceğiniz hiç yaşlı kalmamıştır," veya, "Dersim'e

gitmeye gerek yok; Paris'te, İsveç'te, Amerika'da ya da Aydın'da, Ege kıyılarında, Çorum'da âlâsını bulabilirsiniz aradığınızı..." Bunların hiçbirisi fazla bir şey anlatmıyordu bize. O da bu halimizden keyif alıyordu sanki, belli belirsiz bir tatmin duyuyordu.

Şimdi düşünüyorum da, o günlerde hevesli bir öğrenciydim sadece, Araştırma nesnemi, araştırma alanımı belirlemekle, projemin ön çalışmasını tamamlamakla uğraşırken aslında Cansa'nın dilini öğrenmeye çalıştığının farkında değildim.

* * *

O yıl kış uzadı, İstanbul'da asık suratlı, yağmurlu, soğuk geçti. Doğu'da yollar kapandı, köylere aylarca ulaşamadı. Dondurucu soğuk ve kar, oralarda ölüm oldu. Televizyonlardan izledik, ora insanların çaresizliğine içimiz yandı. Isıtma sistemlerimizi birkaç derece daha yükseğe ayarladık. "Bu da empatinin bir çeşidi," diyerek utangaç bir eksiklenmeyle kendi kendimizle dalga geçtik.

Ön hazırlıklarımız bitmişti. Çalışmalarımızı en rahat, en kolay sürdürebileceğimiz yerleri, başvuracağımız kaynak kişileri ana çizgileriyle belirlemiştik. Tanıdığı yerel ozanların, pirlerin, seytitlerin, dervişlerin –o *dewres* diyordu ısrarla–, ninelerin, yaşlı kadınların hâlâ yaşayıp yaşamadıklarını, yaşıyorlarsa kayıt yapmamıza izin verip vermeyeceklerini öğrenmek onun işiydi artık.

Planladığıma göre, bölgeye gidip alana çıkmamız ancak mayıs sonu, haziran başı mümkündü. Bu soğuk kış aylarında Tunceli'ye gitmek düşünülemezdi bile, üstelik dersler devam ediyordu. İlkbaharda yeniden görüşmek üzere Cansa ile vedalaştık.

"Aslında Dersim'de en görülesi, en gidilesi mevsim

kıştır," dedi ayrılırken. "Bizim mevrada altı-yedi ay karların kalkmadığı olur. Bazen güneş doğmaz; doğar da dağları yarıp inemez. Bazen pırıl pırıl parlar; parlar da bir kar taneciğini, saçaklardaki incecik bir buz sarkıtını bile eritemez. Sizi alıp götürsem şimdi, büyülenirsiniz, bir masal ülkesinde sanırsınız kendinizi. Dört bir yanı dağlarla çevrili, ölümlülere geçit vermeyen, kötü ruhların iyi meleklerle çarpıştığı, insanların dağların, ırmakların kayaların, ormanların koruyuculuğuna sığındığı topraklar..."

"Öyle bir anlattınız ki, enstitüde dersler, evde de çocuklar olmasa kış kıyamet demeden peşinize takılacağım neredeyse."

"Keşke, keşke yapabilseydiniz. Ama insanın eteğine yapışan mazeretler vardır hep. Dersleri bırakamazsınız, çocukları, eşinizi, evinizi hiç bırakamazsınız. İnsan kolay kolay vazgeçemez konforundan, alışkanlıklarından. Ya da vazgeçebilmek için ödenen bedele değecek daha değerli bir şey olması gerekir."

"Siz vazgeçebilmişsiniz. Ağır bir bedel ödediniz mi bilmiyorum ama o bedele değecek bir şey bulmuş olmalısınız."

"Benimki biraz farklı. Vazgeçmeyi denedim bir zamanlar ama beceremedim; vazgeçme günahını işlediğim yere geri döndüm. Günahlar çileyi gerektirir bizim oralarda. İnsanlar günler, aylar boyu mağaralarda çileye çekilirler. Bakın, bu konuşma iyi oldu, şimdi hatırladım. Yıllarca mağarada çileye çekilmiş birini tanıyorum. Bir tek sazını almıştı yanına. Sonra çok hastalandı, çocukları zorla indirdiler mağaradan. O gün bu gün susma yemiyle sustu, sazından başka kimseyle konuşmadı, lisanı hal ile anlattı her şeyi. Doksanını aşmış bir ihtiyar. Dedemin taliplerindenmiş zamanında, 38'de birlikte ölüme götürülmüşler, bu nasılsa sağ kalmış. Beni piri bilir, tabii

dedem yüzünden. Gerçekten iyi hatırladım. Arayıp bulacağım onu, hâlâ sağ ise, hâlâ saz çalıyorsa, razı edebilirim, ondan daha sahih kaynak bulamazsınız."

Aklıma Toplayıcı'nın getirdiği üç çalgıcı fotoğrafı geldi. O güne kadar neden göstermemiştim bu fotoğrafı ona, bilmiyorum.

"Size bir fotoğraf göstermek istiyorum," dedim, "biri bulmuş getirdi. Mağarada çileye çekilmiş, sadece sazıyla dertleşen yaşlı adamdan söz edince aklıma geldi."

Fotoğrafi sakladığım dosyadan bulup çıkardım.

"Kaval, saz tamam da keman şaşırttı beni," dedim.

Fotoğrafi alıp birkaç saniye inceledi. Kaşlarını hafifçe çatmış, bir şey hatırlamaya çalışıyordu.

"Hâlâ hayatta olan bir kemancımız vardır, en az doksan yaşında. Ama bu onun fotoğrafı değil bence. Eski bir fotoğraf, net değil ama görebildiğim kadarıyla başka biri olduğunu düşünüyorum."

"Dersim'de bir sürü kemancı varmış desenize."

"Niye şaşıırıyorsunuz? Neden olmasın? Nedense bize yakıştırılamasa da, bizim oralarda kemence de keman da vardır. Keman Zazacada 'yay', 'yaylı' anlamına gelir zaten. Aileden sağ kalmış büyüklerin anlattıklarına göre düğünlerde derneklerde kemancılar da olurmuş. Keman hiç de yadırgatıcı değil. Bizim o taraflarda müzik inancın ayrılmaz parçasıdır. Tembur, yani sizin bildiğiniz sazdır asıl musiki aletimiz ama bir ozanın, bir *dewres*'in kemanın büyüüne kapılmaması düşünülemez. Araştırmaya değer."

"Ne güzel olurdu şu üç çalgıcının izini sürebilseydik."

"Bunun için söz veremiyorum. O zamandan bu zamana taş üstünde taş kalmamış, insanları göçüp gitmiş bir coğrafyada iz sürmek çok güç. Bazen de o izler bizi istemediğimiz yerlere götürür."

O son sözleri gelişigüzel mi, birşeyler bilerek, düşünerek mi söylemişti bilmiyorum.

Cansa ile bahara doğru buluşmak üzere ayrıldık. Giderken, bıraktığı bazı kitapları okumamın iyi olacağını hatırlattı. "Yazılanların çoğu resmî tarih şablonlarıdır. Sadece devletin resmî tarihinden söz etmiyorum, mağdurların da kendi resmî tarihleri, kendi şablonları vardır. Biraz abartıyorum ama ne kadar Dersimli varsa o kadar ayrı hikâye dinleyebilirsiniz. Hele de farklı siyasetlerden, farklı hareketlerden geliyorsa... Ama yine de bir fikriniz olur."

İlk geldiği gün gibi yine bardaklardan boşanırcasına yağmur yağıyordu; soğuk, dondurucu bir yağmur. Neyse ki bu defa üstünde kalın montu, ayaklarında şık, sağlam botları vardı.

Cansa odadan çıkınca içime hüznü aşan tatsız bir duygu çöktü: göğsümün orta yerinde soğuk bir boşluk, çocukluğumdan beri bildiğim yitirme duygusu.

Baba iş seyahatinde, üç gün sonra gelecek. Göğsünün orta yeri tırmıklanıyor, oyuluyor sanki. İçi acıyor. Küçük kız somurtuyor; başını önüne eğmiş, dadısı gözlerindeki yaşları görmesin, diye yere bakıyor. Yerdeki halıda rengârenk çiçekler, dallar, kuşlar var. Baba neden söylemedi gideceğini? Üzülmesin, korkmasın diye mi? Anne de iş için gitmişti, bir daha dönmedi. Baba döner, baba küçük kızını bırakmaz, biliyor. Yine de o pis duyguyu içinden atamıyor. "İstersen seni halana götürüyüm," diyor dadısı, "ya da telefon edelim çocukları da alıp o gelsin; oynarsınız." Küçük kız oynamak istemiyor, halasını da, hala çocuklarını da istemiyor. Gelirlerse güzel bir gün geçirecekler, sonra akşam olacak, evlerine gidecekler. En fazla korktuğu, gidenlerin artlarında bıraktıkları boşluk. Yalnızlığa alışık, yalnızlıkla baş edebilir. Gidenin ardında bıraktığı boşlukla baş edemiyor. Halının üstüne yatıyor, çiçeklerden bir buket yaptığını hayal ediyor. Rengârenk, kocaman bir buket; ama kimseye

vermeyecek, babasına bile. Bırakıp gidenlere çiçek yok, anneye çiçek yok, kimseye çiçek yok... Küçük kız ağlıyor.

"Cansa Bey'e alışmıştık," dedim asistanıma, "bölgenin renklerini, duygularını güzel aktarıyordu."

Aslında içimden geçen, "Onu özledim, açmaya cesaret edemediğim bir kapının ardındakilere yaklaşıyordu beni," cümlesiydi, söylemedim.

"Alışılmadık biri," dedi asistanım, "dolu bir adam besbelli ama yadırgatıcı bir yanı da var. Çok şey bilip de söylemiyormuş gibi. Biraz da 'Siz fâniler, bunları anlayamazsınız' havasında."

"Bence bize çok yararı dokundu. Farklı kültürleri çözmek için her zaman içeriden birine ihtiyaç vardır: dışarıdakini elinden tutup içeri sokacak birine. Bu açıdan bakarsak tam adamıydı işin. Alana çıktığımızda yardımına daha fazla gereksinim duyacağız."

Sonraki günlerde, yaşam her zamanki düz yolda, her zamanki biteviye temposunda akarken Cansa ile Toplayıcı'yı sık sık düşündüm. Onları birlikte düşündürenin ne olabileceğini sordum kendime. İkisi de hayatıma aynı dönemde, aynı günlerde girmiş, bir bölümü sorulmuş, bir bölümü henüz sorulmamış sorulara, bilmece kıvamında cevaplar getirmişlerdi. Birinde annemin, birinde benim falımın anahtarları vardı. Annemin de, benim de gerçek hikâyemizin sırlarına onların sahip olduklarını nereden bilebilirdim.

İşlerimin yoğunlaştığı günlerdi. Yeni bir ders açmıştım, tek sömestrlik, epeyce de teknik bir ders: farklı kültürlerde karşılaştırmalı melodi-ritim ilişkisi. Bir yandan kendim için de yeni olan dersin notlarını toparlamaya çalışıyordum, bir yandan da şubat ayında Almanya'da toplanacak etnolojik müzik sempozyumunda yapacağım konuşmayı hazırlıyordum. Hafta sonlarını Ali ile çocuk-

lara ayırmıştım ama çoğu zaman işler ağır basıyor, onlara ait vakitten çalmam gerekiyordu. Kocam şikâyetçi değildi, onun da işleri yoğun, sık sık iş seyahatlerine çıkıyor, geceleri geç geliyordu. Böylece ödeyip rahatlıyorduk.

Annemin stüdyo kayıtları işi uzamıştı. Telefonda anlattığı kadarıyla prova kayıtlardan memnun kalmış; yurtdışındaki menajeri stüdyoya girmişken daha geniş repertuvarla birkaç CD birden doldurmasının iyi olabileceğini söylemişti. Ama bu ilk CD'nin sonuçlarını, özellikle de ticari başarısını beklemek gerekiyordu. Yakında döneceğini, şubat sonundan daha geç kalmayacağını söyledi.

Telefon uyarıcıydı. Sorarsa bir kez daha mahcup olmamak için anneannemin emanetlerini bulup ortaya çıkarmalı, ilk karşılaşmamızda kendisine teslim etmeliydim. Aslında bunlar herkesten çok ona aitti. Babam sadece emanetçiydi. İşimin yoğunluğuna rağmen zaman ayırıp aramaya karar verdim. Aklımda kaldığı kadarıyla bir kolinin içine tıkmıştım her şeyi.

Fazla aramak gerekmedi. Çalışma odasında bulamayınca tek aklıma gelen yer sokak kapısının yanındaki yüklük oldu. Orası cankurtarandı benim için. Atamadığım ama ayıklamaya, düzenlemeye üşenip bir kenara koyduğum ne kadar eşya varsa oraya tıkip rahatlıyordum. "Atılmadı ya! Bir gün vaktim olduğunda bakarım" rahatlaması...

Üst üste yığılmış, raflara dizilmiş valizlerin, eski çantaların, kolilerin en altında bir yerde gözüme ilişen karton kutuyu alabilmek için epeyce ter döktüm, belimi incittim hafiften. Temizliğe gelen yardımcımı bekleyebirdim ama yine iş güç ağır basar da unuturum diye, bu değerli hazineyi hiç savsaklamadan hemen ortaya çıkarmaya, el altında bir köşeye koymaya kararlıyım.

Bu işi toz ve ter içinde kalarak başardığımda kendimi

tebrik ettim. Kim bilir bu yüklükte unutulmuş daha neler vardır, bir gün vakit ayırıp hepsini elden geçirmeliyim.

Karton kutu, hatırladığım gibi küçüktü. Profesyonelce bantlanmıştı. Babamın evini taşırken taşıma şirketinin adamları bantlamıştı herhalde. Tozunu silip çalışma odama götürdüm. Hemen açmadım, akşam yemeğinden sonraya bıraktım. Ali yarın yine iki günlüğüne yurtdışına gideceği için bu akşam erken gelecek, sofraya çocuklarla birlikte oturabilecektik. Buna ikimiz de önem veririz. Birlikte sofraya oturmanın aile için önemi olduğunu, çocukların da bu terbiyeyi almaları gerektiğini düşünürüz. Yardıma gelen kadının köfteleri, fritöze konup kızartılacak patatesleri, çocukların zaten yemeyecekleri zeytinyağlı kerevizi önceden hazırlamış, şu nefret ettiğim havuç rendelerine işini bile bana bırakmamıştı sağ olsun. Sofrayı özenle kurdum, Ali söz verdiği gibi erken geldi, yanağıma rutin öpücüğünü kondurdu. Zaten kocam münasip zamanlarda münasip sözleri söylemeyi, münasip kişileri münasip yerlerinden öpmeyi hiç aksatmaz. Kibar, düzgün adam derler ya, tam öyle biridir. Şanslı olduğumu düşünürüm sık sık.

Yemekte daha çok çocuklarla konuştuk. Yuvada neler oluyor, yarıyıl müsamesesindeki yengeç rolü için giyeceği kılığı kiralayacak mıyız, satın mı alacağız? Büyük oğlan çarpım tablosunu ezberlemekte neden güçlük çekiyor? Bilgisayar çağında bu ezber neden gerekiyor? Yarıyıl tatilinde en az bir hafta dağda kayak tatili yapabilecek miyiz? Karnesi iyi olan arkadaşları ödül olarak Amerika'ya Disney World'e götürülüyormuş. Orası çok uzaksa Paris'teki Disney Land'a da gidilebilirmiş. Çocukların ne çok şey bildiklerine, ödül çitasını ne kadar yükselttiklerine hayret edip güldük. Ali yarın katılacağı toplantının şirketin gelişmesi için çok önemli olduğunu, hedefledikleri ortaklığı bağlayabilirse kendi pozisyonunun da güçle-

neceğini söyledi. Ben, annemin en geç şubatta geleceğini aktardım; ne zamandır sorup durduğu kutuyu bulduğumu müjdeledim. Projemizin ilerlemesine bu aşamada çok emeği geçen Cansa Bey'le vedalaştığımızı, oralara büyük olasılıkla Mayıs sonundan önce gidemeyeceğimi söyleyecekken, neden bilmem vazgeçtim. Bunun kimseyi, hele de Ali'yi hiç ilgilendirmediğini düşündüm. Cansa benim dünyama aitti.

Sofrayı hep birlikte topladık; bu da bir alışkanlığımızdır; çocuklar ailede görevleri olduğunu, bütün işleri kadınların yapmayacağını, görev bölüşümünü öğrenmelidirler. Oğlanlar yattı, Ali ile biraz televizyon seyrettik, daha doğrusu o ekonomi programlarını ve yabancı kanalları zaptladı. Erken yatması gerekiyordu, yatak odasına geçti.

El ayak çekildikten sonra çalışma odamın köşesine koyduğum kolinin önünde yere çömelip bantlarını söktüm. O âna kadar bir köşeye atılmış gereksiz eşya hükmündeki karton kutuyu açmaya çabalarken neden heyecanlandığımı, yüreğimin neden hızlı atmaya başladığını bilmiyorum. İnsan önem verdiği bir kişiden, sevgilisinden gelen hediye paketini açarken nasıl heyecanlanırsa öyle.

Annemin emanetleri arasında heyecan verici bir şey yoktu. Herhalde dedemden kalmış Devlet Malzeme Ofisi çıkışlı eski karton dosyalar içinde bazı resmî yazışmalar, ince pelür kâğıdına daktiloyle yazılmış ya da kopya kâğıdıyla çoğaltılmış, "makama özel" veya "gizlidir" damgalı sayfalar, birkaç askerî harita, kapağında *Harp Oyunları İçin Taktik-Stratejik Notlar* yazılı teksir makinesinde çoğaltılmış bir broşür, bazı sayfaları koparılmış, büyük bölümü eski harflerle yazılmış ciltli bir defter: anladığım kadarıyla bir çeşit günlük. Ayrı bir zarfın içinde siyah-beyaz eski fotoğraflar. Ve o küçük tahta kutu: Minicik kilidi var; oymasız, süssüz, dümdüz, parlak cilalı. İki yanına hafifçe basınca kapağı kendiliğinden açılı-

yor. Yay sistemi bunca yıldır paslanmamış, cilası bozulmamış. Besbelli eski bir şey, şimdinin iki günde bozulan Çin mallarına benzemiyor.

Kutunun içi vişneçürüğü kadife kaplı. Ağız ibrişimle büzülü, avuç içi kadar bir kadife kesecik, kırmızı kurdele ile bağlanmış bir tutam saç, iki yanı meleklerle süslü küçük bir çalar saat, üzerinde büyükbabamın adı yazılı gümüş sigara tabakası, bir de altın halka; bileziğe benziyor ama en narin kadın bileğine bile girmez, olsa olsa üç-beş yaşında küçük bir kız çocuğuna ait olabilir.

Artık kimsenin aramayacağı, kimsenin kullanmayacağı, sahiplerinin bir daha dönmemesine bırakıp gittikleri eşyalardan yayılan hüznü elle tutabilecektim sanki. Gümüş tabakanın içinde ince sigaralar vardı: Gelincik sigarası. Tütün kokusu hâlâ duyuluyordu. Bir tane yakmak geldi içimden ama kendimi tuttum. Çalar saatin kurgusu işlemiyordu, meleklerden birinin kanatları kırılmıştı. Kırmızı kurdele ile bağlı yumuşacık siyah saçlar sanki dün kesilmiş gibiydi. Küçük kadife kesenin düğümünü açtım: büyükbabamın madalyaları... Okul kitaplarından, resmî törenlerden bildiğim İstiklal Madalyası'nı hemen tanıdım. Dedem Kurtuluş Savaşı'na katılmış demek, herhalde çok gençti o zamanlar. Doğrusu, dedemin Kurtuluş Savaşı'na katılmış olmasından gurur duydum. Madalyayı çocuklara da göstermeliydim. Tarihimizi bilmelerinde yarar var. Öteki madalya da aynı biçimdeydi. Küçük bir kırmızı kurdeleye minicik sarı bir çengelliğ-neyle tutturulmuştu. Madalyanın üstünde çepeçevre "3. Ordu Manevrası Hatırası.Tunceli" yazılıydı. Ortasında da Atatürk'ün imzası ve "26-VIII-1938" tarihi.

O yıllarda Tunceli bölgesinde çıkan isyanları bastırmak, eşkıyayı etkisizleştirmek için askerî operasyonlar yapıldığını okumuştum. Toplayıcı'nın getirdiği bazı fotoğrafların üstünde "Hozat 1937" yazısı olduğunu, askerî

birlikleri taşıyan araçlar görüldüğünü hatırladım. O operasyonlara katılanlara İstiklal Madalyası ayarında madalya verilmiş demek ki! O kuşağın işi hiç de kolay değilmiş. Memleketi o günlerden bu günlere getirmek için bir ömür harcamışlar.

Madalyaları yeniden küçük kadife keseye koydum, ahşap kutuyu kapattım. Fotoğrafların bulunduğu zarfı açmadım bile. Sayfaları dağılmış ciltli deftere hiç bakmadım. Annem dönünce kendisi bakar artık; kutudaki saç tutamı ona aitse aradığı bebeklik fotoğrafları da büyük ihtimalle o zarftadır.

Toplayıcı geldi aklıma. Ne kadar sevinirdi şu karton kutuyu olduğu gibi ona göndersem. Böylece bana getirdiği malzemeye karşılık borcumu ödemiş olurum. Sonra, bunların aslında anneme ait olduğunu hatırladım. Anne-annem, kızına kolay ulaşamadığı, ulaşsa bile emanetleri saklayabileceğine güvenemediği için kendince önemli gördüklerini babama teslim etmişti; bir gün belki asıl sahibine, anneme ya da bana ulaştırır diye. Annem peşine düşmese, ömür boyu hatırlamayacaktım varlıklarını. Atacak mı, verecek mi, saklayacak mı, karar annemindi artık.

* * *

Yurtdışından biraz yorgun ama memnun döndü. Tippik annem! Döndüğünü ancak bir hafta sonra haber verdi. "Neden bildirmediğiniz geleceğiniz tarihi, sizi karşıladık," dediğimde hiç de yapmacık olmayan bir şaşkınlıkla, "Ama neden? Şoförümün işi bu zaten, yıllardır böyle yaparız," dedi. "O kadar yorgundum ki, insan içine çıkmadan biraz kendime gelmek istedim," diye ekledi.

Telefonda uzun konuşmayı sevmezdi ama bu defa kayıtların beklediğinden de iyi olduğunu, iki CD doldurduklarını, beklenen ilgi sağlanırsa bir süre sonra iki CD'

lik bir repertuvarla devam edeceğini, toplamda altı CD'lik kapsamlı bir proje düşünüldüğünü anlattı. Konuşurken, tümüyle kendisiyle ve yaptığı işle dolu olduğunu fark ettim. Deha böyle bir şey olmalı; bir konuya yoğunlaşıyor, antenlerini dışarıdan içeriye çekiyor, bir süre için başka her şeyi önemsizleştiriyor, sadece hedefindeki görüyor. Büyük sanatçıların benmerkezci oldukları bu bağlamda doğru galiba.

Birkaç gün sonra, kucağımda karton koliyle Kuru'daki evin kapısında idim. Gelmemi kendisi istemişti. Yalnız gelmemden memnuniyet duyacağını da kabalık yapmadan, zarafetle belli etmişti.

"Bu defa mahcup olmadım size karşı," dedim. "Emanetleri getirdim."

Gülizar koliyi elimden alıp içeri, çalışma odasına götürdü. Anne'nin odasında değil salonda oturuyorduk. Salondaki eşyaya ilk kez alıcı gözle baktım: aşırı süslü ve hantal olmayan zevkli, zarif bir oturma takımı, antika olduğunu tahmin ettiğim sehpa, Uzakdoğu'dan, belki de Hindistan'dan gelmiş iki ahşap koltuk, kiraz ağacından camlı dolaplar, köşede' ceviz rengi ahşaptan yarım kuyruklu bir piyano... Hepsi güzeldi, uyumluydu ama insana dekor duygusu veriyordu. Sahibini yansıtmayan, oyun bitince ışıkların söndürölüp oyuncuların, seyircilerin salonu terk edecekleri özenli bir sahne dekoru...

"Salonda oturmayı sevmiyorum," dedi düşüncelerini okumuş gibi. "İnsan yalnız yaşad mı, salon denilen mekân misafirden misafire kullanılan ruhsuz bir boşluk oluyor."

"Bizim evde tam tersi. Salonu derli toplu tutmak mümkün değil. Çocuklar oldu mu, çalışma odası, oturma odası, salon ayrımı kalkıyor."

"Zaten şimdi gençlerin evlerinde böyle ayrımlar yok. Eskiden, benim çocukluğumda, kapısı annemin ka-

bul günlerinde, bayramlarda, aile toplantılarında açılan, koltukların, sehpa­ların üstüne örtü serilmiş, bizim kul­lanmadığımız misafir odaları vardı. Hep saçma gelirdi bana. Ama bak, ben de oturma ve çalışma odalarımın dışında bir salon döşemeye mecbur kaldım.”

“Sizin durumunuz farklı. Yabancı misafirleriniz olur, görüşmeye, röportaja gelenler olur, davet vermeniz gere­kir...”

“Artık pek de gerekmiyor,” dedi aldırmaz bir sesle. “Aslında sosyal biri değilimdir.”

Yurtdışındaki çalışmalarını konuştuk biraz. Daha çok o anlattı: kayıt için girdiği stüdyonun olanaklarını, işleyişin profesyonelliğini, eşlikçilerin her birinin üstün yetenekli, gerçek sanatçılar olduğunu... “Ben de fena de­ğildim, sesimin iyi bir dönemindeydim. Bu defa sesim ormana kaçmadı, beni terk etmedi,” dedi.

Yorgun görünüyordu. İsteddiği sonucu alabilmek için ağır bir çahşma temposuna girdiğini, gerildiğini anlatı­yordu. “Dışarıdan bakan, bir profesyonel için stüdyo kaydının kolay iş olduğunu sanır. Sahneye göre daha az gerilimli, doğru, çünkü tekrar etme, düzeltme imkânın var; yine de belalı bir iş. Belki de ben fazla geriliyorum çalışırken. Gençliğimde bu halin bana özgü olduğunu düşünür, dert ederdim. Sonra baktım, hele de bizim opera alanında biraz sivrilmiş herkes benden beter. Sü­rekli bir yarış, sürekli kendini aşma, sahnede var olma çabası. Tatlı hayat değil yani sanıldığı gibi.”

Doldurduğu CD’lerin henüz dağıtımına girmemiş ti­cari olmayan kopyalarını verdi: “Sonra dinlersin, fikrini almak istiyorum. Müzikolog olduğuna göre sen de işin uzmanı sayılırsın, söyleyecek sözün vardır.”

“Çok iyi olduklarından eminim,” dedim. “Siz müzik alanında hep mükemmeldiniz.”

Bunu onun hoşuna gitsin diye değil gerçekten böyle

düşündüğüm için söylemiştim. Her alanda değil "müzik alanı"nda mükemmel olduğunun altını çizmeyi de ihmal etmeden.

"Biraz da sen anlat, ne yaptın, nasıl geçirdin şu kış aylarını? Proje nasıl gidiyor?" diye sorduğunda, ona anlatacak ilgi çekici bir şeyim olmadığını düşünüp hayıflandım. Ne kadar renksiz, tekdüze bir hayat benimki.

"Fena gitmiyor, ön çalışmalarımız bitti. Mayısta, haziranda alana çıkacağız. Bize rehberlik edecek kişi, o tarafları iyi biliyor, işimizi çok kolaylaştırdı," dedim. Can-sa'nın adını söylemedim, içimden geldiği halde ondan söz etmedim, Anne'yi ilgilendirmeyen, dinler gibi görünse de sıkılacağı bir konuydu. Pek çok konuşmayı böyle nezaketen dinlediğinin farkındaydım. Diva'yı sadece kendisi ve müziği ilgilendiriyordu, biliyordum. Kendi iç âlemine dönük dâhi sanatçı otizmi... Bundan rahatsız olmamayı öğreniyordum yavaş yavaş.

"Anneannemin emanetleri arasından dedemin İstiklal Madalyası çıktı," dedim lafı değiştirmek için. "Bir de başka bir madalya... Daha önce görmüş müydünüz? Üstünde 'Tunceli Manevrası Hatırası' yazıyor, Atatürk imzalı. Projem nedeniyle son zamanlarda o bölgeyle yatıp kalktığım için ilgimi çekti. Çocukluğunuzda dedemin Doğu'da bulunduğunu siz de söylemiştiniz."

"Babamın madalyalarını görmüştüm ama şimdi hiç hatırlamıyorum doğrusu. Annem pek önem verirdi böyle şeylere, ben çocuktum, ilgilenmezdim. Böyle meraklar insan yaşlandıkça kabarıyor. Eski fotoğraflar da öyle. Bir zamanlar hiç önemsemediğin, bakmayı aklından bile geçirmediğin fotoğraflara ilgi duymaya başlıyorsun. Nostalji, yaşlılık hastalığı olsa gerek."

"Bunda Toplayıcı'nın da uyarıcı etkisi oldu galiba."

"Doğru, onun hakkını teslim etmeliyim. İçime merak kurdunu o düşürdü. Nereden buldu, hangi çöplük-

ten topladıysa, çocukluk fotoğraflarımın kendisinde olduğunu haber vermeseydi, aklıma bile gelmeyecekti. İnanmayacaksın ama bir albüm yapıp sana göndermeyi bile düşündüm birara. Hiç bekler misin benden!"

"Gülizar Hanım'ın odanıza götürdüğü karton kutuda, anneannemin emanetleri arasında içinde bazı fotoğraflar olan bir zarf da var. Bir de sayfaları kopmuş, cildi eprimiş bir defter. Yaş meselesinde haklısınız, mesela ben de ne o zarfı açıp içine baktım ne de defteri karıştırdım."

"Gel birlikte bakalım."

Bunu hiç beklemiyordum. O ânı kendine saklamak isteyeceğini düşünmüştüm. Anne'yi tanıyabildiğim kadarıyla, duygularını saklayan, özelini paylaşmaktan hiç hoşlanmayan biriydi. İnsanın ölmüş gitmiş annesinden, babasından kalmış eşya, anlamsız da olsa çocukluğuna ait nesneler, bir kalem, bir defter, yırtık pırtık bir bebek, hele de fotoğraflar özeldir bana göre; o ânı benimle paylaşmak istemesine şaşırdım.

Oturma odasına geçtik. Sehpanın üstünde duran karton kutuyu ben açtım. Başımda durmuş bakıyordu. Hediye paketinin açılmasını sabırsızlıkla, heyecanla bekleyen bir çocuk gibiydi. İçinde ne olduğunu bildiğim için hayal kırıklığına uğrayacağını düşünüp biraz üzüldüm. Küçük ahşap kutuyu çıkardım önce, "Madalyalar, o bir tutam saç, melekli saat bu kutuda," dedim uzatırken.

Boğaz'a bakan geniş pencerenin önündeki divana oturdu. Beyaz moher şalın, yastıkların, dağınık birkaç CD'nin arasından, müzik dolabının uzaktan kumandasını bulup tuşladı. Her zaman, oraya oturur oturmaz yaptığı refleks bir hareketti sanırım. Sessizliğe dayanamıyordu. Kendi sesi odayı doldurdu. "Sana demin verdiğim son stüdyo kayıtlarım," dedi kutuyu açarken.

O ânı hatırlıyorum.

Önce kutuyu evirip çeviriyor elinde. "Annemin si-

hirli kutusu," diyor. "Kilitli olduğu için merak ederdim. Büyüsü, çekiciliğı gizliliğindeydi. Artık kilitlenmiyor herhalde, anahtarı koybolmuştur." Kutunun içindekileri divanın üstüne döküyor. Küçük kadife kesenin düğümünü, manikürlü, bakımlı tırnaklarıyla açıp madalyaları çıkarıyor. "Evet, bunları görmüştüm galiba, ama çocuk halimle hiç ilgilenmemiştim. Babanın madalyaları, demişti annem." İstiklal Madalyası'nı gözüne yaklaştırıyor: "Yakın gözlüğü takmamakta inat ediyorum ama gerekiyor artık. Baksana, askere cephaneye taşıyan bir kadın figürü var bunun üstünde!" Keşifte bulunmuş bir çocuk gibi sevinçli. "Bu madalya neyin nesiymiş, bilmiyorum. Senin anlattığın Tunceli madalyası bu mu? '1938' yazıyor bak! O manevra, tatbikat neyse, onda yararlık göstermiş demek ki. İyi bir askerdi. Biraz da benim yüzümden, ben okuyabileyim, konservatuvara devam edebileyim, diye önce geri hizmete atanmayı istemiş, sonra da erken emekli olmuş, öyle anlatılırdı."

Melekli çalar saatle ilgilenmiyor. Kırmızı kurdeleyle bağlı saç tutamına takılıyor gözü: "Büyük ihtimalle benim saçım. Koyu renk, epeyce de uzun. Bebeklerin saçları daha kısa olur, bu sonradan kesilmiş, anı niyetine." Altın halkayı görünce iki parmağını ortasından geçirip sessizce inceliyor. Hatırlamaya çalışan bir hali var. Sessizlik uzayıp giderken, odayı dolduran sesini dinliyorum: Ophelia'nın aryası. "Bir çocuk bileziğı," diyor alçak sesle. "Benim olabilir mi? Belki doğumumda hediye gelmiştir de annem saklamıştır. Belki de başka bir takının parçasıdır, hiç hatırlamıyorum. Bu altın dişi, küpeleri hayal meyal hatırlıyorum, küpeleri takmak istemişim de annem çok kızmıştı. Kim bilir kimin küpeleriydi; belki anneannemin, belki de teyzemin."

Divan örtüsünün üstünde iki taş parlıyor, büyük gözyaşı damlaları gibi. Bir de pelür kâğıda sarılı bir altın

diş. Kutuyu açtığımda bunları görmemiştim, dikkatli bakmamışım demek ki. "Evet, küpeleri hatırlıyorum," diye tekrarlıyor düşünceli bir sesle. "Annem mücevhere, asıma takıma meraklıydı. Ama bu küpeleri taktığını hiç görmedim. Neden takmazdı acaba?" Taşı pencereye doğru ışığa tutuyor. "Elmas bunlar." Parmağındaki tektaş yüzükle yan yana getirip bir daha bakıyor ışıktaki. "Evet, elmas, kesimi de çok güzel. Sadece temizlenmesi gerekiyor. Küpe seviyorsan sen takmalısın bunları, anneannenden bir hatıra işte." Elmas küpeleri bana uzatıyor. Alıp inceliyorum. "Güzel şeyler gerçekten, montürleri de çok zarif. Delik kulak ister bunları takmak için," diyorum geri verirken. "İlk gördüğün eczanede deldiriverirsin," diye ısrar ediyor.

Üstünde dedemin adı kazılı gümüş sigara tabakasını açıyor. "Bunu çok iyi hatırlıyorum; babam çok sigara içerdi. Bu tabakayı da annem hediye etmişti ona. Sonra ben şan eğitimine başlayınca bıraktı sigarayı. Kim söylemiş, kimden duymuşsa, sadece içenin değil yakın çevresindekilerin ciğerlerini, sesini falan da olumsuz etkilemiş sigara dumanı. Hay Allah! İnsan duygulanıyor."

"İsterseniz zarfın içindeki fotoğraflara da bir göz atalım," diyorum.

"Evet; ne zamandır kafama takılan bebeklik fotoğraflarım buradan çıkar belki." Kendisiyle dalga geçen bir ses tonuyla, yüzünde daha önce görmediğim utangaç bir gülümsemeyle ekliyor: "Albümün ilk sayfaları eksik kalmamalı."

Zarfta tahminimden daha az fotoğraf var. İstanbul manzaralı birkaç kartpostalı bir yana ayırıyoruz. Anneannemin vesikalıktan büyütülmüş güzel bir portresi. Arkasında acemi bir elyazısıyla dedeme yazılmış sevgi sözcükleri: *Sevgilim, erkeğim; sana kavuşacağım günü özliyorum. Bir an önce dönmeni bekliyorum.*

"Ne tuhaf," diyor. "Annemin böyle satırlar yazabileceğini asla aklıma getirmezdin. İnsan kimseyi gerçek yüzüyle tanıyamıyor, hele de annesini, hiç... Çok genç görünüyor burada. Büyük olasılıkla bu fotoğrafı babama henüz nişanlılarken göndermiş."

Anneannemle dedemin düğün fotoğraflarına bakarken ikimiz de duygulanıyoruz.

"Bunu daha önce gördüm, bendeki fotoğraflar arasında bir eşi var. Biliyor musun, geçenlerde Gülizar'la köşe bucağı toplarken anneannenin gelinliğini de bulduk, o kıymetli sandığındaymış."

Dedemin subay arkadaşlarıyla çekilmiş bir fotoğrafı; ağaçlıklı bir dere kenarında kadınlı çocuklu bir piknik sahnesi: Erkekler asker elbiseli ama ceketlerini çıkartmış, yakalarını paçalarını gevşetmişler; kadınlar bol etekli, kolsuz, hafif elbiseler içindeler. "Aaa... bu benim işte!" diyor, suya eğilmiş küçük kız çocuğunu göstererek. Yüzü tam görünmüyor, uzun saçları arkadan atkuyruğu bağlanmış, şortlu ve sandaletli. "Bu dereyi hatırlıyorum, yazın sıcakta piknik yapmaya gidilirdi. Kuru köfte, yalancı dolma, haşlanmış yumurta... Pikniğin olmazsa olmazları. Ama nedense o dereyi hiç sevmezdim, öteki çocuklar suya girerlerdi, annem bari ayaklarımı sokmam için ısrar ederdi, tertemiz, pırıl pırıl su, neden girmiyorsun, derdi. Korkardım o sudan, belki çok sivrisinek olduğu için, belki küçük bir suyılanı gördüğüm için. Böyle yersiz, tuhaf korkularım vardı çocukken."

Zarftan, küçük bir zarf daha çıkıyor. İçinde de sadece üç fotoğraf: iki-iki buçuk yaşlarında çelimsiz, hasta, yoksul görünümlü bir köylü çocuğun fotoğrafları. Birinde çocuk, dedemin yanında ayakta duruyor. Mahmuzlu, çizmeli, golf pantolonlu adamın ancak dizkapağına geliyor boyu. Diğer ikisinde, ne yapacağını bilmez bir şaşkınlık içinde, tek başına. Saçları kısacık kesilmiş, bir şala

ya da küçük bir battaniyeye sarılmış, ayakları çıplak. Erkek mi, kız mı belli değil.

“Babam bu fakir çocuklara, sokak çocuklarına çok acırdı. Hatırlıyorum, garnizondaki subay hanımları aralarında para toplar, bu çocukları temizler, giydirebilirler, kendi eskilerini de çocukların ailelerine dağıtırlardı. Teyzemle annem iyi dikiş diktikleri için kızlara Sümerbank basmalarından, pazenlerinden; oğlanlara ordu malı pantolonluk, kaputluk kumaşlardan entariler, pantolonlar, gömlekler bizim evde dikilirdi.”

Resimlere bir daha dikkatle bakıyorum. Dedemle olan fotoğrafta çocuğun yüzü iyi seçilmiyor. Hem fotoğraf yıpranmış hem de çocuk yüzünü yere eğmiş, gözleri görünmüyor. Diğer iki resimde kocaman açtığı gözleriyle doğrudan objektife bakıyor. Bakışlarında, ürkekliği aşan bir korku. Şoka girmiş gibi, öyle sabit bakıyor. Dedemle birlikte çekilmiş fotoğrafın arkasını çeviriyorum: “1938, 30 Temmuz, Hozat.”

“Bebeklik fotoğraflarım bunların arasında da yok,” diyor. “Hatırlıyorum, bir gün teyzemi kızdırmıştım yine. Kızarttığı pufböreklerinin hepsini mi yemiştım, reçel kavanozunu mu yalamıştım, öyle bir şey işte... Zaten aramız hiç iyi değildi. ‘Şu yaptığın komutanın kızına yakışıyor mu! Tok evin aç kedisi; seni zaten çingenelerden aldık biz,’ gibisinden sözler söylemişti. Günlerce yemek yememiştım, beni çingene anneme babama geri götürün, diye ağlamıştım. Annemle kavga etmişlerdi. Annem de ağlamış, teyzeme küsmüştü beni üzdüğü için. Kadın haklıydı galiba, beni çingenelerden almış olmalılar.”

Gülüyor. Gülüşü içtenlikli, huzurlu. Ben de gülüyorum: “Çingenelerden aldılarsa da pek iyi etmişler,” diyorum.

Dedemin görevleriyle ilgili haritalarla, eski resmî yazışmalarla, çok gizli damgalı emirlerle ilgilenmiyor.

Eski püskü, bazı sayfaları kopmuş defteri şöyle bir karıştırıyor. "Herhalde babamın defteriydi. Çoğu eski yazıyla yazılmış, yine de ilginç. Bak burada hesaplar var, babam ayın ortasında parasız kalmaktan çok korkardı. Hatırlıyorum, masrafları kalem kalem yazar, annemi de bütçeyi aşmaması için tenbihlerdi. Askerler az maaş alırlardı o zamanlar. Vaktim olunca bakarım bu hesaplara. 50-60 yıl önce fiyatlar nasılmış acaba?"

O üç fotoğraf elimde, öylece duruyorum. Yoksul, sefil çocuğun yerlere kadar örtüye sarılmış cılız bedeni, örtünün altından görünen çıplak ayacıkları, gözlerindeki kapana kısılmış çaresiz hayvan şaşkınlığı, korku... Pis bir duygu oturuyor içime. O'nun, çocuğun fotoğraflarıyla ilgilenmemesi, kendine ait olmayana önem vermemesi, kendi bebeklik fotoğraflarını bulamadığı için hayıflanması, bakkal hesaplarına çocukluk anılarından daha fazla ilgi duyması canımı sıkıyor.

"Bunlar sende kalsın Arya," diyor. "Sadece babamın sigara tabakasını alabilirim."

Sesi lütfeder gibi. Hayal kırıklığına uğradığı sesinden de, halinden de belli. Kafasını fena halde bebeklik fotoğraflarına taktığını, anneannemin emanetlerini sık sık sormasının nedeninin bu olduğunu anlıyorum.

"Bende kalmamalı," diyorum kesin ve kuru bir sesle. "Onlar size ait. İçinde o çingene çocuğun fotoğrafları olan zarfı alabilirim sadece, sizin için bir sakıncası yoksa."

Neden o fotoğrafları istediğimi bilmiyorum. Çocuğun bakışları yüzünden belki. Etrafa saçtığımız nesneleri koliye yerleştirmeye çalışıyorum bir yandan.

"Saklayacağım da ne olacak? Sonunda sen veya senden sonra biri, belki kutuların içine bile bakmadan atacak hepsini, toplayıcının biri de bitpazarından iki kuruş on paraya alıp kendi çöplerinin arasına götürecekt."

Yaşama sevincine, umuda, geleceğe kapıları kapamış

sözleri, buruk ses tonu içime işliyor. Oysa ilk geldiğimde, konuşmaya başladığımızda neşeli, mutlu, kendinden memnun görünüyordu.

“Yine de sizde kalsın,” diyorum kesin bir sesle. “Tekrar geri götürmeyeyim.”

* * *

TOPLAYICI'NIN NOT DEFTERİNDEN

Arya'yı tanımak bana iyi geldi. O'nun kızı olduğu her halinden belli. Kendine güvenli, anlayışlı, alçakgönüllü. Pırıltısı noksan biraz ama annesiyle kıyaslamamak gerek. Arya normal bir genç kadın. En çok hoşuma giden yanı, annesini suçlamaması, onun yüzünden yara aldığını, kırıldığını düşünmemesi. Hem de akıllı, sezgili bir kadın; renk vermedi ama kendisiyle ilişki kurabilmek için uydurduğum bahaneyi, araştırmalarına yardımcı olacak belgeler sağlama bahanesini, amiyane tabirle, yutmadı; neyle ilgilendiğimi hemen anladı.

Şimdi, Diva-Arya çekmecesindeki bütün fotoğrafları, belge, bilgi ne varsa tümünü önüme dökmüş elden geçirirken neden hepsini onlara vermediğimi düşünüyorum. Mesele komutan babanın at üstündeki şu fotoğrafına kıyamadım, bende kalsın istedim. Üstünde işlek bir yazıyla “Hozat-Lolan Taner Temmuz 1938” yazan fotoğraf... Gerçekçi olunursa ne Sultanımın ne de Arya'nın işine yarar, benim mütevazı koleksiyonum açınsındansa çok değerli bir parça. Sahaf tanıdığımın söylediği gibi son zamanlarda arşivcilerin, tarihçilerin aradıkları türden.

Biyografilerinin tümünde O'nun 1938 doğumlu olduğu yazıldığına göre, at üstünde poz verdiği günlerde Komutan ya yeni baba olmuş ya da baba olmayı bekliyordu. Dünya çapında bir yıldızın babası olacağı gelir miydi aklına!

Bir de keman çalan beyazlar giymiş genç adamın tek başına fotoğrafını vermeye kıyamadım. Üç çalgıcıyı Arya'ya götürdüm, bu tekli fotoğrafı kendime sakladım. Müziğin evrenselliğini, müzik aletinin, örneğin kemanın sadece papyon kravatlı, siyah giysili Batılı icracılara ait olmayabileceğini çok iyi yansıtıyor. Keman çalan delikanlı bu resimde daha iyi görünüyor. Hatları seçiliyor. Kemanını göğsüne bastırmış, başında sargılar var, bir kaza geçirmiş belki de. Gergin, korkulu bakıyor, elindeki keman bile yumuşatamıyor bakışlarını. Fotoğrafı kim çekmiş olabilir? Sağ alt köşede Komutan'ın fotoğrafının altındaki elyazısıyla, aynı mavi mürekkeple düşülmüş tarih: 1937, Hozatlı kemancı genç.

Sultan'ın bebeklik fotoğrafları için çok çırpındım, çok aradım. İlk aldığım torbadan çıkan zarflardan birinde olabileceğini düşünmüştüm, O'na söz de vermiştim bulup göndereceğim, diye. Yoktu, mutlaka blryerlerdeydi de ben bulamamıştım. Kafasını bu konuya taktığını biliyordum. Gönderdiğim bebek fotoğraflarının O'na ait olmadığını da biliyordum aslında. O'nu gözlerinden, bakışlarından tanırım. Fotoğraflarda annesiyle, babasıyla birlikte görünen bebek o değildi. Belki de kardeşiydi ama böyle bir kardeşin hiçbir yerde kaydı yoktu. Kendisine sormaya da asla cesaret edemezdim.

Diva'ya bir bebeklik yaratmalıydım, onun albümünün eksik parçaları, benim hikâyemin boşlukları tamamlanmalıydı. Biriktirdiğim binlerce bebek fotoğrafını üşenmeden tek tek elden geçirdim. Ona benzeyenleri bir kenara ayırdım. Sonra niyetimden utandım; yalan üzerine kurulu bir bebeklik hikâyesi uydurmak, onu kandırmak, iyi niyetli de olsa aşağılık bir işti. İyi aranacak olursa istediği fotoğraflar mutlaka bulunurdu, büyük ihtimalle de kendisindeydi. Bunu ona söyleme-

ye niyet ettim ama yapamadım. Yapbozun kayıp parçaları tamamlanırsa bir daha dönmek üzere gideceğinden, onu kaybedeceğimden korktum. Onu bana bağlayan tek şey eski fotoğraflardı. Çocukluğunu, gençliğini, gerçek kendini fotoğraflarla yeniden kurmaya, inşa etmeye çalışıyordu. Ben onun malzemecisiydim sadece. Malzeme tamamlandığında bana ihtiyacı kalmayacaktı, onu kaybedecektim.

İçinden, mucizevi şekilde Diva'nın fotoğrafları çıkan naylon poşette, nereden nasıl karışmışsa, ilgisiz birkaç resim, yırtık pırtık kâğıt parçaları, boş bir defter, tükenmezkalemler de vardı. Onları bir kenara ayırmıştım. Kör atış yapıp ne çıkarsa bahtına misali, içine bakmadan aldığınız torbalardan, kutulardan ilgisiz nesnelerin çıkması doğaldır. Bunlar evlerden atılan eski eşyanın, tasfiye edilen işyerlerinin terk edilmiş evrakının arasında eşelenen çöp toplayıcısı çocukların bitpazarlarına doğrudan getirdikleri hazinelerdir. Yazılı kâğıt parçaları, eski faturalar, defter, fotoğraf, kartpostal, telefon defteri, ne varsa hepsini tıkarlar bir poşete. Bir-iki lira karşılığında, bitpazarında tezgâh açan abilere verirler.

Ayırdığım fotoğrafları çok iyi hatırlıyorum. Diva'nın fotoğrafları sarı zarflar içinde toplu haldeydi. Aynı poşette, kim bilir nereden karışmış, özensizce aynı poşete tıkıştırılmış birkaç resim daha vardı: iki-üç yaşlarında, saçları tıraş edilmiş, örtüye sarılmış hırpani kılıklı küçücük bir çocuk. Belki de bir dilenci. Yakın plan bir başka fotoğrafta yine aynı çocuk, gözlerini kocaman açmış, objektife şaşkınlıkla bakıyordu. Burada daha da küçük görünüyordu: olsun olsun iki yaşlarında. İnsanda acıma duygusu yaratan resimlerdi, fotoğraf değil de çizimdi sanki. Elimdeki malzemeye tematik albümler düzenleyip bastırma hayali kurar dururum ne zamandır. Albümlerden birini "Yoksulluğun ve Yoksunluğun Binbir Yüzü" başlığı altında düşünmüştüm. Küçücük sokak çocuğunun fotoğraflarını da o albüme koymak üzere ayırmıştım.

Bazen insanın aklından belli belirsiz, tanımsız bir düşün-

ce geçer. Daha doğrusu, zihin kalıplarına girip düşünceye evrilemeyen, bilincin yakalayamadığı duygu parçacıkları. Sık başıma gelen, huzursuzluk verici bir ruh halidir. Kafanıza takılanın ne olduğunu billurlaştırana kadar rahat edemezsiniz. Küçük sokak çocuğunun bir kenara ayırdığım fotoğrafını düşünürken o rahatsız edici duyguya kapıldım yine. Bir şey hatırlıyordum ama hatırladığımın ne olduğunu bilmiyordum.

Epeyce aradıktan sonra "Yoksulluğun ve Yoksunluğun Binbir Yüzü" dosyasını tikiştirdiğim rafta buldum: bazıları sıradan, bazıları çarpıcı yüzlerce fotoğraf: yıkık evler, çıplak çocukların dolaştığı sefil avlular, Afrika'dan açlık fotoğrafları, dilenciler, sırtlarında yorganlarıyla yollara düşmüş insanlar, işçi pazarlarında iş bekleyenler, ıssız köyler, ellerinde tasla- rıyla imaretler önünde bekleyen yoksullar, yırtık pırtık giysili çocuklar, hasta çocuklar, ağlayan çocuklar... Resimlere dalıp gittim. Kendi pasifliğime, beceriksizliğime öfkelenim. Topladıklarımı işe yaratamadıktan sonra neye yarar! Toplamakla yetinmeyen üretici biri, kendine güvenli, cerbezeli biri bu fotoğraflarla neler başarmaz! Sergi açar, katalog düzenler, yayın yapar, adı duyulur, para bile kazanır...

Kafama takılan çocuk fotoğraflarını epeyce aradıktan sonra buldum. Dikkatle inceledim. Bunca yıldır elimden o kadar çok fotoğraf geçti ki artık işin uzmanı sayılırım. Amatör birinin kendi makinesiyle çektiği, filmi kendi yıkayıp kendi bastığı bir işe benziyordu. Yakın plandan çekilmiş vesikalık boyundaki fotoğrafta bunu daha belirgin görebiliyordum. Profesyonel fotoğrafçı işi olmadığı açıktı. Çocuk, birinin yüreğine dokunmuş, içini titretmişti. Elindeki makineyle, gözle- rindeki ifadeyi zapt etmek, geleceğe aktarmak için deklanşöre basmıştı meçhul fotoğrafçı, başarmıştı da. Birden hatırladım; kafama takılan bu bakışlardı: çocuğun gözlerindeki, şaşkınlıkla masumiyetin korkuyla gölgelenmiş ifadesi.

Ben bu gözleri nereden tanıyorum? Belleğin oyunları, çağrışımların yanıltıcılığı, aklın duygulara yenilmesi... Bir baş-

ka fotoğraf: kurdeleli, farbalalı organize elbisesiyle poz vermiş, poz verdirilmiş küçük kızın gözleri...

Hiçbir ilgisi, ilişkisi yok bu iki fotoğraftaki bakışların, biliyorum. Belleğim değil, aklım oyun oynuyor bana. Aynı yerden aldığım, aynı torbanın içinden çıkan fotoğraflar var ya... beynim yanlış bağlantılar kurarak tümünü birbiriyle ilişkilendirmeye çalışıyor. Siyah gözler ve iri gözbebekleri... Siyah-beyaz fotoğraflarda gözler hep siyahtır, hele böyle amatör işi olanlarda; ve çocuklar objektife bakarken gözlerini hep kocaman kocaman açarlar.

İki fotoğrafı "Yoksullar ve Yoksunlar" dosyasına koydum yeniden. Bu defa kararlıyım, sergi açmak beni aşar ama elimdeki zengin malzemeye bir fotoğraf kitabı yapabilirim. Neden olmasın?

Koleksiyoner bile değil sıradan bir toplayıcı olarak kalmak mı kaderim? Yola bunun için çıkmamıştım. Nasıldı o mısra? "Başka bir kader için hazırlanmış şu yenik askerlere benziyor hayat." Ben de başka bir kader için hazırlanmıştım, parlak bir kader. Şimdi ne yapıyorum? Erişemediğim büyük yaşamları fotoğraflarla hayal edip yeniden kurmaya çalışarak vakit geçiriyorum. Kendimi insanların kaderine hâkim küçük bir tanrı gibi görüp sahte bir güçlülük duygusu tadıyorum. Bunu aşacağım, Diva'nın fotoğraf fotoğraf, ilmek ilmek ördüğüm muhteşem hikâyesi başyapıtım olacak. Ona yakışan bir iş çıkaracağım. İzin verirse, "Muhteşem Kadının Muhteşem Hayatı" başlığıyla onun yaşamını resimli bir kitapta ölümsüzleştireceğim. Onunla birlikte ben de ölümsüzleşeceğim.

Yoksul çocuk fotoğraflarıyla, ıvır zıvır işlerle oyalanmayı bırakmalıyım. O'na yoğunlaşmalıyım. Bebeklik fotoğraflarının peşine düşmeliyim. Başyapıtımda boşluklar kalmamalı. Miskin kaderimi aşmak için ayağıma gelmiş fırsatı, Tanrı'nın bana sunduğu armağanı bu defa heba etmemeliyim. Adımın O'nunla birlikte anılacağı kalıcı, değerli bir işe imza atmeliyim.

Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı...

Senin memleketin Cansa: haritada bir nokta, bir enlem, bir boylam. "İklim" diye aradığımda, "yazları kısa, sıcak ve kurak, kışları uzun, soğuk ve yağışlı" tekerlemesi çıkıyor karşıma. Yurdumuzu tanıyalım faslından, turist gibi geçecek olursan içinden: dağlık, kayalık, çayırılık, sulak bir yer. Türküde söylendiği gibi, "dört dağ içinde".

Şimdi çepeçevre dağlarla kuşatıldığımız bu yerde karlı tepelere bakarak seni dinlerken, dağların sadece dağ olmadığını öğreniyorum. Tırmandığımız kayalıklarda, güneş doruklarda bir an tutunup gözlerimi kızıl kor ateşiyle yakarak kaybolurken güneşin uzayda bir gezegen olmadığını öğreniyorum. Mağaraları gösteriyorsun; ne çok mağara var, ne kadar derin, ne kadar serin, sessiz... Sonra bir ses yankılanıyor kayalıklarda, bir kartal havalanıyor, bir dağ keçisinin rüzgârı geçiyor yanımızdan; mağaraların sadece kaya kovukları olmadığını öğreniyorum. Derelere, ırmaklara, gözelere giriyorum; yeşil mavi akan dupduru suların sadece alabalık, tomruk, ağaç kökleri, sonbahar yaprakları taşımadığını, yaralı bedenlerden süzülen kanın köpüren sulara karıştığını öğreniyorum. Ormanların derinliklerine sürüklüyorsun elimden tutup; nefti yeşil bir çadır kapanıyor üstümüze. Yüreğim pır pır, yüreğim ağzımda. Arzu dudaklarımdan başlayıp yılan

gibi dolanıyor bedenimde. Yılanı okşuyorum, tutuşarak bekliyorum. Uzakta duruyorsun, yaklaşmıyorsun, sarılmıyorsun. Suskunsun, düşüncelisin, kederlisin. Sığındığımız ormanların, korulukların, mağaraların; orman, ağaç, kaya kovuğu değil, toprağın yazgısının, yüreğin acısının tanıkları olduğunu anlıyorum. Irmak ayaklarımın altında, derin vadinin dibinde mavi-yeşil, dolu dolu akıyor. Başımın üstünde, bakışlarımın doruklarına erişemediği sarp kayalık dağlar. Gök ile yerin arasında duruyorum. Dünümle yarınımın arasında duruyorum. Seninle kendim arasında duruyorum. Aşağısı uçurum, yukarısı aşılmaz dağ. Bu dağlar olmasa Dersim olmazdı, diyorsun. Anlıyorum.

İlk ne zaman gördüm ben bu rüyayı? Ne zaman anladım? Haritaları önümüze açmış, kaynak kişileri nelerde bulacağımızı, nerelerde kimlerle kayıt yapabileceğimizi konuşurken mi? Aktardığın inançların, efsanelerin, pirlerin, seytitlerin, dervişlerin, dedelerin dinî ritüellerinin sembolizmini kavramaya, anlamına varmaya çabalarken mi? Mevsim bahara dönüp de alana gitme zamanı yaklaştığında mı? “Elinizde yeterli malzeme var, benim de biraz işlerim var artık,” diyerek uzaklaştığın o birkaç ayı, dönmeyeceksin korkusuyla diken üstünde, huzursuz geçirirken mi? Eskiden pek de izlemediğim televizyon haberlerini kaçırmamaya çalışıp ne zaman Tunceli adı geçse kulak kesildiğimde mi? Kocamla sevişirken gözlerimi sıkı sıkıya kapayıp bedenimi kendimden ayırmaya çalışırken mi?

İçimde usul usul büyüyen kurtçuktun. O kadar yabancı bir duyguydun ki kozanı örüp beynime, yüreğime yerleşinceye kadar varlığını fark edemedim, tehlikeyi sezip önlem alamadım. Şimdi ırmakla dağın, gök ile yerin, dün ile yarının arasında, bir adım atsam düşeceğim korkusuyla kaskatı dururken, artık biliyorum.

Öneri benden gelmişti. Alana kalabalık bir ekiple çıkmayı düşünmüyordum, topu topu dört kişi; ama bölgede elimizde kayıt cihazları, video çekim araçlarıyla ekip halinde dolaşmanın pek de kolay ve güvenli olamayacağını, kayıt işini mümkün olduğunca kısa sürede tamamlatabilmek için, nerede, kimlerle görüşeceğimizi, hangi noktada ne kadar kalacağımızı önceden kesinleştirmenin işimizi kolaylaştıracağını düşünmüştüm.

Ben önden gidip Cansa'nın rehberliğinde araştırma alanımızı yerinde görecektim. Onun daha önce görüşüp olurlarını aldığı kaynakları birlikte kesinleştirecek, yardım ve bilgi alacağımız resmî makamları, yerel sivil toplum kuruluşlarını, dernekleri ziyaret edip tanışacak, kayıt yapacağımız kişilerle ilgili ön çalışma yapacaktık. Ekip bize böyle bir hazırlıktan sonra katılırsa işimiz daha çabuk biter, araştırma daha sağlam olurdu.

Bahar gelmiş, baharla birlikte bölgede hareketlilik artmıştı. Gazetelerde, televizyonlarda, "bölücü terör örgütü mensupları"nın eylemleri, küçük çaplı çatışmalar, orada burada patlayan mayınlar haber olmaya başlamıştı. Bu da bir sorundu tabii.

İnsan bir ülkeyle, bir bölgeyle ilgilendiğinde o zamana kadar farkında olmadığı, önemsemediği, dikkat etmediği olaylar, haberler, ayrıntılar birden algı çemberine giriveriyor. Bir keresinde Güney Hindistan'ın Kerala bölgesine turistik bir seyahat yapmıştım. O gün bu gün Kerala'daki seçimlerden tutun da tsunami tehlikesine, yerel valiye yönelen terör eyleminden Fil Festivali'nde çıldırıp seyircilerin arasına giren filin ayakları altında ezilenlere kadar, Kerala'ya ilişkin bütün haberlere kulak verir oldum. Araştırma bölgemizde olup bitenlere dikkat kesilmemde de yadırganacak bir şey yoktu.

Cansa'ya telefona ulaşıp bölgeye grupla gelmeden

önce kısa bir keşif yapma fikrimi açtım. Bölgeden gelen haberlerin ne derece ciddi olduğunu, çalışmamızın güvenliğini etkileyip etkilemeyeceğini sormayı da ihmal etmedim. Önce yalnız gelme düşüncemi makul buldu. Yerinde yapılacak ön hazırlık ekibin çalışmasını kolaylaştırırdı. Bölgedeki hareketliliğe gelince; her bahar ve yaz başında tekrarlanan bir durumdu, olağanüstülük yoktu, kuştan korkanın dan ekmemesi gerekirdi. Bu son söze biraz bozulsam da belli etmedim. Kendi krallığı söz konusu olunca üstten bakan "öğreten adam" havasını takınıyordu hemen.

Bunları düşünüp planlarken, Cansa'nın anlatımıyla Kafdağı'nın ardındaki büyü, gizemli masal ülkesine dönüşen memleketinde onunla yalnız kalmayı, efsane dağlarını, ırmaklarını, ziyaretlerini, evliyalarını, hikâyelerini masallarını kimselerle paylaşmadan ondan dinlemeyi kurmuş muydum kafamda? Bilinçli olarak, hayır; bilinçaltında? İnsanın bilinçaltını kim bilebilir ki!

Beni Elazığ Havaalanı'nda karşılamıştın. Genişletme çalışmaları yeni başlamıştı, çevre inşaat alanına dönüşmüştü. Bu küçük havaalanlarını severim; insan yolunu, bagajını çabuk bulur; uçaktan inip kapıya gelene kadar bir kilometre yol yürümezsin.

Yolcu çıkış kapısında bekliyordun. Seni uzaktan gördüğümde biriyle konuşuyordun. El ettim, görmedin. Küçük valizimi bagaja vermemiştim; ilk çıkan yolculardan biriydim. Bu kadar çabuk çıkacağımı ummamıştın sanırım.

Garip bir duyguyla, yüreğimi pır pır ederek yaklaştım sana. Hemen yanında bitiverince gerçekten şaşındım. "Özür dilerim, uçak daha yeni indi, hemen çıkacağınızı hesaplamadım," dedin kabahatli çocuk edasıyla. Uzattığım elimi kuvvetlice sıktın. "Araba biraz ileride," dedin

valizini alırken. "Epeyce yolumuz var. Günler uzun ama bizim buralarda, dağların arasında, gece yine de çabuk iner."

Ankara plakalı siyah elpe binnerken, "Dersim'de cip lüks değildir, yolları yokuşları görüyorsunuz, hele de bu mevsimde bazen sulardan da geçmek gerekebilir," diye açıklama ihtiyacı hissettin. "Tunceli merkez 140 kilometreden fazla değildir, yine de iki-iki buçuk saat sürer, hele de yollarda çevirme varsa... Kendinizi ona göre hazırlayın."

Kendi memleketinde daha rahat, daha özgüvenli, biraz da buyurgan bir hal gelmişti üstüne. İstanbul'da enstitüdeki odamda çalışırken eşittik, hatta patron bendim; burada kendi evindeydin, ev sahibiydin. Sağlıklı görünüyordun, daha dik duruyordun, boyun uzamış, irileşmişti sanki. Bir de, daha önce dikkatimi çekmemiş olan erkeksi bir halin vardı. Sertlik diyemem, güç gösterisi de değil, bedeninden çevreye yansıyan tuhaf bir titreşim.

Yolculuğu dakikası dakikasına hatırlıyorum da yolu hatırlıyor muyum, diye sorarsan: hayır. Birbirini izleyen şaşırtıcı bir renk ve ışık geçidi kalmış aklımda; bir de tepelere kazınmış "Ne Mutlu Türküm Diyene" ve "Her Şey Vatan İçin" yazıları. Yol boyunca güneş bir parlıyor, bir kayboluyordu. İki yanımızdan bakır rengi tarlalar, kızıl tuğla rengi tepeler geçiyordu. Sonra gri bulutlar, kısacık bir sağanak, çocuk resmi parlaklığında bir gökkuşağı, bakırdan gümüşe dönen kayalıklar, camgöbeği yeşil, sonra göknavisi, sonra sütbeyaz, sonra yeniden camgöbeği, mavi, beyaz sular.

"Anayollardan giderek Dersim'i göremezsiniz," diyorsun, "bu yollarda manzara hep aynıdır. Bazen dağlık, bazen ovalık ama hep aynı. Dersim, sırlarını güzelliklerini içerilerde saklar."

"Sır!.." Ne çok duyacağım bu sözcüğü senden ve başkalarından. Sırrın bilinmeyenin, erişilmezsin değil, varlığın derununda saklı olan kendi özünün adı olduğunu öğreneceğim. Sırrı faş olan ermişin kendisinin sır olduğunu, izini, cismini kaybettirdiğini anlatacaksın. Her şeyi basitleştirip ticarileştiren, turistik eşyaya dönüştüren sır söylemlerine karşı uyaracaksın.

Yanında oturuyorum. Arabayı dikkatli kullanıyorsun. Konuşurken, anlatırken bana değil dümdüz önüne, yola bakıyorsun. Düzgün profilini seyrediyorum. Çene- nin altında küçük bir mefisto sakalı bırakmışsın; kızıl röf- leli, kumral. Bu sakalla, proje sponsorumuz amca oğluna benzemişsin biraz. Sağ elini direksiyonun üstüne hafifçe dayamışsın; arabayı sol elinle sakın ve rahat kullanıyorsun. İnce uzun parmaklarının üstünde kızıla çalan ayva- tüyü kıllar var. Kırmızı-lacivert ekose gömleğinin kolları- nı bileklerinin üstüne kadar kıvrımışsın, kolundaki kum- ral tüyler ilişiyor gözüme. Tanıdığım erkeklerin -fazla değil, bir Ali, bir de gençliğimde Amerikalı sevgilim- be- denlerini hatırlıyorum. Erkeklerin kolları, tüyleri cinsel organlarından fazla tahrik eder beni. Tüylü hayvanları okşamaktan duyduğum hazla ilişkisi olabilir mi bunun? Kahretsin! Bu düşüncelerin, cinsel anımsamaların ne an- lamı var ki şimdi! Göğüs uçlarımda, karnın boşluğumda münasebetsiz kıpırtılar, kafamdan atınaya çalıştığım bu- lanık görüntüler... Ne oluyor bana böyle, hava mı çarptı?

Görüp görmediğimi soruyorsun. Neyi? Dinlememi- şim ki. "Affedersiniz, manzaraya dalmışım," diyorum. Sorsan hangi manzara, verecek cevabım yok. Dalmışım işte, sana dalmışım; kulaklarıma kadar kızarıyorum.

O anda, birdenbire olmadı ya! Demek ki farkına bile varmadan, aylar boyunca besleyip büyütmüşüm

seni içimde. Üstelik platonik genç kız duyguları değil, tensel arzu. Hasta mıyım? Bunalım mı geçiriyorum? Psikolojimi etkileyen bir sağlık sorunum mu var? Kendimi yadırgıyorum, anlayamıyorum, utanıyorum. Henüz kabule hazır değilim. Henüz anlık bir sapıtma, kırk yaş sıkıntılarının ürünü geçici bir münasebetsizlik sayma aşamasındayım. Sonra reddetme, kendime yalan söyleme, kendimi hırpalama, sonra da sana değil, kendime teslim olma aşamalarına geçeceğim. Şaşkınım. Bu türden duyguların yabancısıyım, aşk acemisiyim, tensel tutku özür-lüyüm. İklim mi çarptı, ne oluyor bana!

Bakır tepeler, gümüşü kayalıklar, beyaz, sarı, kırmızı, mor çiçekli çayırlar, dağlar, bir görünüp bir kaybolan sular boyunca akan yolda, her dönemeçte yeniden doğan gökkuşağına doğru giderken düşünülecek şöyler mi bunlar? Ne oluyor bana, dengemi sarsan nedir? Boyumu aşmayan sakın sularda, kollarımda lastik simitlerle yüzmeye alışmış ben, dolu dolu akan ırmakların, yükseklerden düşen çağlayanların tehlikeli sularına atlısam boğulmam mı?

Yolu kesmiş ürkütücü görünümlü silahlı kişiler imdadıma yetişiyor, kendime geliyorum. "Özel Tim," diyor, "çevirme var, kimliğinizi hazır ederseniz iyi olur, rutin bir kontrol. Birkaç gün önce yolda yine mayın patladı, operasyonlar sürüyor."

Sağ elini beni sakinleştirmek için kolumun üstüne koyuyor. Elinin sıcaklığı kolumdan bedenime yayılıyor. Özel Tim'e aldırdığım yok artık, elini çekmesin, öylece dursun istiyorum.

Kahveli yeşilli, alacalı bulacalı arazi kıyafetleri giymiş askerler cipe yaklaşıyor. Komutanları olduğu anlaşılan genç bir teğmen kibar bir şekilde kimliklerimizi rica ediyor. Güven uyandırır diye nüfus kâğıdı yerine üniversite kimliğimi uzatıyorum. Hiç etki yaratmıyor, "Nüfus kâğıdınız lütfen," diyor teğmen soğuk bir sesle. Nüfus

kâğıdımı dikkatle inceliyor. Bir benim yüzüme bir nüfus kâğıdındaki fotoğrafıma bakıyor.

"Arya? Adınız Arya mı?"

"Evet."

"Yabancı kökenli misiniz?"

Adamın kuşkulu halinin nedenini o zaman anlıyorum. Hay Allah! Hiç aklıma gelmezdi.

"Türk vatandaşımı bildiğim kadarıyla. Arya, şarkı demek, operalarda söylenen şarkı."

"Haa, bu anlamda..."

"Evet, o anlamda."

Cansa'nın kimliğini kontrol ederken, adamın aklının bende olduğunu fark ediyorum. Ben yabancıyım, yabancı her zaman tehlikelidir, dikkati elden bırakmamak gerekir.

"Bölgeye geliş nedeniniz?"

"Müzikologum, yok olma tehlikesi altındaki etnik müziklerle, yani halk müziğiyle ilgilenirim. Bölgede yapacağımız kayıt çalışmalarının ön hazırlıkları için geldim."

Cansa'nın tarafındaki cama yöneliyor.

"Siz neyi oluyorsunuz hanımın?"

"Yerel rehberim. Müzik derleme projesinde kendisine yardımcı olmakla görevliyim."

Son soru, nerede kalacağımız.

"Profesör Hanım, Tunceli'de otelde kalacak, yeri ayırtıldı," diyor Cansa. Otelin adını söylüyor. Kendisi için açıklama yapmıyor, teğmen de sormuyor nedense.

Geçmemize izin veriliyor. Cipi çalıştırırken gözüm yolun kenarına çekilmiş üstü açık askerî araçta silahlı askerler arasındaki iki genç takılıyor. Hırpalanmışlar besbelli.

"Devletimizin bölgeye hoş geldiniz merasimi rahat geçti," diyor Cansa alaycı bir sesle. "Bu bir şey değil, dur daha, neler göreceksin!" havasında.

“Bu arada beni de profesörlüğe terfi ettirdiniz, sağ olun.”

“Böyle şeylerden etkilenirler. Kötü muamele ederse başlarına iş geleceğinden çekinirler. Sahipsizseniz vay halinize.”

“Yolun kenarındaki araçta iki genç vardı. Onlar?..”

“Belki gerilla, belki de ilgisiz iki zavallı köylü delikanlı. Ama o arabaya bindirildikten sonra sonuç pek fark etmez.”

“Hep böyle mi? Bitmeyecek mi hiç? Bu taraflara geleceğim için son zamanlarda haberleri daha dikkatle okuyup dinler oldum. Gazetelere, televizyonlara yansıyan önemli olay yoktu.”

“*Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* romanını bilir misiniz, Erich Maria Remarque’ın? Doğu cephesinde, hele de Dersim’de yeni bir şey yoktur Batı’dan bakıldığında. Hep böyle mi, diye sordunuz ya... Hep böyledir. Yakın tarihe baksanız yüz yıldır, yetmiş yıldır böyledir, en yakın tarihe baksanız otuz yıldır böyledir.”

Gözlerini yoldan ayırıp benden tarafa dönüyor: “Hep böyledir Hocanım, alışırsınız.”

“Hocanım” hitabını ilk kez kullanıyor. Sonraları kızdığı ya da takılmak istediği zamanlar Hocanım olacağım; bir de veda ederken, ayrılıklarda.

Dağların arasına giriyoruz, güneşi yitiriyoruz. Çevresi mor süsenli, sarı çiçek tarlalı yeşil çayırlardan geçiyoruz, güneş yeniden çıkıyor. Tepeler, kayalıklar, uzakta dorukları karlı dağlar, sonra vadi, sonra ırmak: Munzur.

Göğsümün ortasında bir küçük kuş kanat çırpıp duruyor. Bu defa beni heyecanlandıran, onun yanı başımdaki varlığı değil. Dağlarıyla, ırmaklarıyla, sarp kayalıkları, derin uçurumlu vadileri, güneşi gölgeleyen kayalık dorukları, beyaz karları, yeşil çayırları ile Munzur. Munzur’da ne var bilmiyorum. Daha görkemli dağlar, ırmak-

lar, kayalıklar, uçurumlar gördüm, güneşin günlerce, aylarca doğmadığı, batmadığı ülkeler dolaştım. Meksika'da, Brezilya'da, Peru'da, Arjantin'de... Munzur'da ne var, bu coğrafyada ne var? Dolu dolu akan bir ırmak, sarp dağlar, yıkık yoksul köyler, yer yer yangın yeri bakır-kara tepeler... Munzur'da ne var? Munzur, onu başka ırmaklardan farklı, eşsiz kılan bir şey saklıyor içinde. Henüz ne olduğunu bilmiyorum ama varlığını seziyorum.

* * *

Şehre gece bastırmadan vardık. Yolda tahminimden fazla oyalanmıştık. Bazen çevirme, rutin kontrol, birkaç kere de manzaraya bakmak ya da Cansa'nın bir sigara tütürmesi için mola vermiştik.

Beş-altı katlı bir binanın önüne geldiğimizde, "Projesi var, yapılacak ama henüz öyle beş yıldızlı lüks otelimiz yok. En iyisi burasıdır, hem de tanıdık, yani güvenli," dedi. Cipten birlikte indik, valizimi aldı, resepsiyondaki genç adama kendi dillerinden birşeyler söyledi. Adam saygılı bir ifade ile kimliğimi rica etti, geri vermesini bekledim ama hayır, en azından bu gece onda kalması gerekiyordu, sonra fotokopi yapıp jade edecekti, emir böyleydi.

"Öğretmen konukevinde veya benzeri bir yerde de kalabilirdiniz ama böyle daha özgür olacağımızı düşündüm. Diğer yerler hep gözaltındadır. Kim girdi, kim çıktı, devletimiz sürekli teyakkuz halindedir."

"Biraz da hakları var; mayınlar, patlamalar, terör..."

Bir şey söylemedi, lafı değiştirdi:

"Yorgunsunuzdur. Otelin restoranı var. Etrafta da yemek yenecek yerler vardır ama belki bu akşam dinlenmek istersiniz. Yarın sabah saat dokuzda alırım sizi." Resepsiyondaki genci işaret etti. "Genç arkadaşımız her

konuda yardımcı olur. Hoca Hanım sana emanet, benim misafirimdir, ona göre."

İzninizle, diyerek kapıya doğru yönelirken yaşlı bir adam, "Cansa Beyim," diyerek yolunu kesti, Cansa'nın önünde eğilip elini öptüğünü gördüm. Cansa sıkılmış bir edayla benden yana göz attı, elini göğsünde kavuşturdu, hızlı adımlarla kapıya yöneldi.

Çok da şaşırmadım doğrusu. Bölgede aşiret ilişkileri, ocaklar, seyitler, pirlere-talipler, geleneksel hiyerarşik yapılar konusunda üstünkörü de olsa birşeyler okumuştum. Cansa'nın saygınlığının aşiret mensubiyetinden geldiğini düşündüm. Resepsiyondaki delikanlı ile birlikte üçüncü kattaki odama çıkarken biraz bozulduğumu, hayal kırıklığına uğradığımı itiraf ettim kendime. En azından bu gece birlikte yemek yiyebilirdik, şehirde şöyle bir ısınma turu atabilirdik. İstememişti, tanımadığım, bilmediğim, vahşi bir şehrin ortasında yalnız bırakmıştı beni. Belki benim reddedeceğimi, gerçekten yorgun olduğumu düşünmüştür de ondan. Yolda gelirken kendimi de şaşırtan o bir anlık zaafımı, rahatsız edici duygularımı hatırlayınca yeniden huzursuzlandım. Ateş bastı, yüzüm kızardı. Yalnız gelmekle hata mı etmişim ne! Asistanlarımdan biriyle gelebilirdik, o zaman farklı bir atmosfer, farklı bir hava olurdu, pusulayı şaşırmazdım.

Pusulayı şaşırmak! Bugüne kadar başıma gelmemiş bir durum bu. Evlendiğimizden beri kocamla güvene, saygıya dayalı mutlu bir ilişkimiz vardı. Ateşli bir aşk, tutkulu, fırtınalı bir ilişki değildi bizimki ama uyum sağlamıştık, şikâyetimiz yoktu, birbirimize yetiyorduk. Bazen sevişirken cinsel fantezilerim olurdu, gözlerim kapalıyken başka ilişkiler hayal ederdim; ayıp ve aykırı. Kimin yoktur ki cinsel fantezileri! Bunları Ali ile konuşmaya, onunla yaşamaya asla cesaret edemezdim. Evliliklerde değil, ancak yasak aşklarda böyle sevişilir, diye düşü-

nürdüm. Cinsellik birincil sorunum hiç olmadı. Genç kızlığımdan beri yaşadığım küçük flörtler, Amerika'dayken ilk cinsel deneyimimi yaşadığım erkek arkadaşım, sonra kocam; hiçbirinde sorun yaşamadım. Her şey olması gerektiği gibi, olması gerektiği kadardı. Bedensel ve ruhsal huzuruma katkılı yakınlaşmalar.

Valizimi taşıyan genç, odanın kapısını açtı. Pencere-lerin ağır perdelerini iki yana çekti. Alacakaranlıkta dağ-ları, ağaçları, nehrin karşı yakasının solgun ışıklarını gördüm.

“Bir emriniz var mı?” diye sordu vurgulu bir Doğu aksanıyla. Ceptelefonumun çekmediğini fark etmişim, sordum. “Bazen kapsama alanının dışında kalırsınız,” dedi, “Burada çok yerde öyledir. Odanızdaki normal telefon-dan her yere bağlanabilirsiniz. Bir isteğiniz olursa ben sabaha kadar resepsiyundayım. Yemek yemek isterseniz, benekli alabalığımız ünlüdür ama her zaman bulunmu-yor. Kebablar da var.”

Çocuk odadan çıkınca, bu gibi durumlarda her za-man yaptığım gibi önce yatak çarşaflarını, sonra da tuva-leti kontrol ettim. Çarşafklar temizdi, tuvalet ve duş da kırık fayanslara, lavabonun sararmışlığına rağmen idare ederdi. Pencereyi açtım. İçeri serin, temiz bir hava dol-du. Uzakta gördüğüm karaltılar dağlar mıydı, yoksa bu-lutlar mı? Saate baktım, sekize geliyordu neredeyse. Ali eve çoktan dönmüştür, çocuklar babaannelerindedirler. İki kişilik geniş yatağın yanındaki telefona uzandım. Kı-sacık bir an tuşlayıp tuşlamamakta kararsız kaldım. Yol-da başıma gelen tatsız durumla hesaplaşmadan, kendimi arındırmadan Ali ile konuşmak ağır geliyordu. Aramaz-sam, cepten de ulaşamadığı için merak edecekti. Onu meraklandırmaya, huzurunu bozmaya hakkım yoktu. Cesaret edip ev numaramızı tuşladım.

Kocamın her zamanki telaşsız, sakin sesini duyunca

rahatladım. Her şey yolunda işte, paniğe gerek yok. Yol yorgunuyum, gerginliğim bu yüzdendir.

“Sen aramayınca cebinden aradım ama ulaşılamiyordun, biraz merak ettim canım.”

“Galiba burada cepler zaman zaman çekmiyor, kapsama alanı dışına düşülüyor. Odadaki sabit telefondan arıyorum şimdi, istersen hemen yaz bu numarayı. Her şey yolunda, biraz yorgunum ama iyiyim.”

“Biz de iyiyiz burada. Çocuklar annemdeler, haftasonu eve gelecekler, birlikte gezeceğiz. Merak etmene gerek yok. Haa!.. Bu arada biraz önce Anne telefon etti, senden haber alıp almadığımı sordu.”

“İnanamıyorum. Merak mı etmiş? Doğrusu hiç aklıma gelmedi onu aramak, böyle âdetlerimiz yoktu. Yine de annesi tarafından merak edilmek hoş bir duygu.”

“Televizyonda bir haber izlemiş galiba. Tunceli yolunda mayın patlaması mı, bomba mı, öyle bir şey.”

“Doğru olabilir, yolda arama vardı. Anladığım kadarıyla buralarda patlama, arama, operasyon gündelik olay haline gelmiş, kimse fazla aldırıyor. Olağanüstü olağanlaşmış.”

Bir saniye susup ekledim: “Burada bana yardım eden, rehberlik yapan Cansa Bey –hani sana bahsetmiştim– bölgeyi iyi bilen, herkesi tanıyan biri. Güvenlik açısından da deneyimli. Merak edilecek bir şey yok. Anne’yi sen ara lütfen, bir ara fırsat bulunca ben de konuşurum.”

“Tamam sevgilim, kendine iyi bak, çabuk dön.”

Telefonu kapayınca, kendimi gerçekten de yorgun hissettim: yorgun, bir o kadar da yalnız. Restorana inmek, dışarı çıkmak gelmedi içimden. Aç da değildim. Resepsiyonu arayıp çorba ve yoğurt istedim. Beni bırakıp gittiği için Cansa’ya bozulduğumu açıkça itiraf etmekten kaçınısam da keyifsizliğimin kaynağının bu olduğunu biliyordum. Başkalarını kandırmak kolay ama insa-

nın kendini kandırması, kendini kendinden saklaması hiç kolay değil.

Resepsiyondaki genç adam yemeğimi özenle hazırlanmış bir tepsi içinde getirip camın önündeki masanın üstüne koyarken bu gece dışarı çıkmamakla iyi ettiğimi, son eylemlerden sonra durumun biraz karışık olduğunu söyledi. "Cansa Beyimiz, şehre çıkacak olursanız kendisine bildirmemi istemişti, mademki odanızdasınız, arama gerek kalmadı," dedi.

Ne yani! Oda hapsinde miyim? Bir yandan özgürlüğümün kısıtlanmış olması duygusu, öte yandan yakın ilgisinden duyduğum keyif...

"Merak etmeyin, kaçmayacağım," dedim gülerek, "Cansa Bey'i aramanıza gerek yok. Odamdayım, erkenden de uyuyacağım. Kendisi Tunceli'nin içinde mi kalıyor?"

"Burada da, Ovacık yolunda da, Civrak'ta da evleri vardır. Seyit soyundan gelir. Devrimci abimizdir. Bir emriniz var mıydı Hocanım?"

"Teşekkür ederim, hiçbir ricam yok."

"Buranın eşi benzeri yoktur Hocanım, güzel gezin, Cansa Beyim sizi gezdirecektir. Munzur gözelerimiz, Halvori gözelerimiz vardır ki yerli yabancı görenlerin dili tutuluyor, öyle güzel; güzel de ne söz Hocanım. Düzgün Bava'ya da götürür seni Cansa Beyim, bir gör bak, ne dileğin varsa... Bu dağlar Hocanım, bu ırmaklar, bu çiçekler, otlar... Kiraze beze'yi bilir misin, yabani kiraz, mevsimi geldi, bir gör bak. Sadece kayalar yeter, kayalıklardaki mağaralar. Munzur'da rafting bile yapılıyor. Bir de yazın göreceksin buraları. Munzur boyları, Harçık boyları boydan boya plaj olur. Erkekli kadınlı, çoluklu çocuklu dalarlar sulara. Bizim burası Hocanım açıktır, yani kaç göç yoktur. Yabancılar bilmez, bizleri yabansar, başka türlü sanır; yani türlü türlü yalan, dinimizi inancımızı kötülemek için uydurulmuş yalanlar..."

Bıraksam lafın uzayacağı besbelli. Toprağına bu düzeyde tutkunluk, övme savunma duygusu bizim insanlara özgü olmalı ya da belki kendilerini itilmiş kakılmış görenlerin tümüne. "Cennet buradadır," sözünü daha önce Meksika'nın Maya bölgelerinde de duymuştum. Mağduriyet ve yoksunluk psikolojisinin kendine cesaret verme, kendini savunma mekanizması...

"Hepsini görmek isterdim tabii," dedim, "ama bilsen ne kadar çok işim var. Ben aslında çalışmaya geldim buraya." Genci memnun etmek için ekledim: "Türküleriniz, semahlarınız, sazlarınız, âdetleriniz, inançlarınız da çok değerli. Hepsinin korunması gerek. Ben onlarla ilgiliyim."

Odada yalnız kalınca, bir yandan çorbamı, yoğurdu mu kaşıklarken bir yandan tepsinin hemen yanına yerleştirdiğim fotokopiyle çoğaltılmış metne göz gezdirdim: *Dersim Efsanelerinde Munzur*. Bilimsel bir çalışma değil, amatör bir araştırmacının çevresinden derlediği Munzur ile ilgili söylenceler. Munzur, kimi anlatımda aşiret ağası Şeyh Hasan'ın oğlu, kimisinde Hazreti İbrahim'in çobanı, birinde Dersimli Ali Haydar Ağa'nın yavaşması; adı Munzur, Muzur, Mızur halini de alıyor anlatıcıya göre. Tümünde, Munzur suyunun Munzur'un bakracından dökülen sütlerden doğduğu, binlerce kilometre uzaktaki ağasına veya babasına veya şeyhine bir göz açıp kapama süresinde helva götürüp döndüğü, böylece keramet sahibi olduğunun anlaşıldığı ortak teması var. Masalları, efsaneleri hep sevmişimdir. Çocuksudur çoğu ama basit değildir, çağlar boyunca dünyanın dört bir köşesinde kahramanların adları, yaşları, suretleri değişir; hikâyenin özü, sembolizmi, dersi değişmez. Efsaneler insanlığın ortak mirasının farklı yerlerde, farklı zamanlarda çeşitli dillerden anlatımıdır.

Havaya girebilmek için, Munzur efsanelerinden birini okumaya başladım:

Munzur, Pulur'un Zeranik'ine bağı Topuzan Köyü'nün saygın ve güçlü ağası Şeyh Hasan'ın oğludur. Dağlarda düzlüklerde babasının sürülerini otlatan bir çobandır. Sessiz, iyi kalpli, saf; dağlara, meralara, ille de hayvanlara dost, kendi halinde bir gençtir. Kimi aktarımlarda, Şeyh Hasan'ın oğlu değil yanaşması olarak gösterilir; kimi aktarımlarda ise babası Şeyh Hasan'ın kendisini dağda izlemesini, güvenini ve sadakatini sınamasını onur meselesi yapıp yine aynı bölgedeki Bilgeç Dağı eteklerinde Dewa Pile (Büyük Köy) ağası Ali Haydar Ağa'nın yanına çoban girmiştir. Buradan sonra söylenceler ortaklaşır: Şeyh Hasan ya da Ali Haydar Ağa, Kerbela'ya hac tavafına gider. Giderken evini barkını, sürüsünü tarlasını, karısını kızını, her şeyini çok güvendiği Munzur'a emanet eder. Ağa hacda iken bir gün karısı helva pişirmiştir, helvadan çobana da bir tabak verir. Helvayı alan Munzur, "Ağamın canı helva çekti, ben bu helvayı varayım ağama götüreyim de yesin," deyince hanım Munzur'un bir pay daha istediğini sanır, yine de tabağı doldurur. Munzur gider, kısa bir süre sonra döndüğünde elinde boş tabak yoktur. Ağanın hanımı tabağı sorunca, "Onu Ağam dönerken getirecek," der. Helva daha soğumadan ağasına ulaştırmıştır Munzur.

Olaya kimse inanmaz, Munzur'un yarım akıllı olmasına, saflığına verirler. Hacı karşılama günü geldiğinde, bütün köy ellerinde hacılara verilecek hediyelerle toplanır. Munzur'un verecek bir şeyi yoktur. Keçilerinden süt sağıp bir bakraca doldurur. Herkes Ağa'nın elini öpmek için kuyruğa girer. Bu sırada Ağa bir köşede bekleyen Munzur'u görür. Yanına çağırır. "Eli öpülecek kişi ben değilim Munzur'dur," diyerek keramet sahibinin o olduğunu anlatır. Köy halkı keramet sahibi Munzur'un elini öpmek için ona doğru yönelince Munzur kimine göre korkudan, kimine göre alçakgönüllülüğünden ve sırrının faş olmasından duyduğu utançtan kaçmaya başlar, herkes de peşinden koşar. Ka-

yadan kayaya sekerek kaçarken tökezler, bakraçtaki süt dökülür. Sütün döküldüğü yerden süt gibi beyaz, dupduru, tertemiz bir su fışkırır. Munzur kaçmaya devam eder, ayağını her bastığı yerden kayaların arasından, dökülen süt misali, köpük köpük sütbeyazı bir su yeryüzüne çıkar. Kırkinci adımda gözden kaybolur, sır olur.

Munzur dağlarının eteklerinde kırk gözden fışkıran, bahar aylarında sayısı daha da artan gözeler Dersim'in ünlü Munzur (Ovacık-Pulur) gözeleridir. Buralardan fışkıran beyaz köpüklü buz gibi sular kayalık yamaçlarda şelaleler oluşturarak akar. Yöre halkı Munzur Baba efsanesine hâlâ inanmaktadır.

Munzur Baba efsanesinin bir başka anlatımı dikkatimi çekti:

Musır (Munzur), İbrahim Peygamber'in çobanıdır. Temiz kalpli, sadık, özüne sözüne güvenilir bir çobandır. Bir gün Hazreti İbrahim'in sürüsünü otlatırken iki kurt peyda olur. Kurtlar dile gelip sürüden iki koyun isterler. Musır önce direnir, sonra bakar ki hem kendisi hem de sürü tehlikede, "Koyunlar bana ait değil, varıp sahibine sormalıyım," der. Git sor, der kurtlar, sen dönene kadar bekleriz biz. Musır kurtlardan sürüye dokunmama sözü alır, onlara güvenir. Hazreti İbrahim'in yanına varır. Olanları anlatır. Ne yaptın Musır, der İbrahim, sürü kurtlara teslim edilir mi! Kurt sözü verdiler, inandım, der Musır. Git bak o zaman, eğer sürü duruyorsa bir koyun ver onlara, der İbrahim Peygamber. Merakından, kendisi de takılır çobanın arkasına. Sürüye yaklaştıklarında bakarlar ki kurtlar sürüyü bekliyorlar, koyunların kılına dokunmamışlar. Sürüden bir koyun seçin, der Musır. Kurtlar razı olur, sürünün ortasından bir koyun seçerler. Gariptir ki o koyun Musır'ın kendisine ait tek koyunudur hem de doludur, yakında kuzulayacaktır. Söz söz-

dür; Musır tek servetinin elinden alınmasına ses çıkarmaz. İki kurt karnı dolu koyunu sürünün biraz uzağına götürür, karnını yarar, kuzulatırlar. Bir kara, bir beyaz kuzu doğar. Onları alır giderler. Musır'ın koyunu da sapasağlam sürüye döner. O anda, İbrahim Peygamber ve Musır, gözlerinin önünde sürünün yarısının siyah, yarısının beyaz koyuna dönüştüğünü hayretle görürler. Beyaz koyunların bulunduğu yerden sütbeyaz sular fışkırmaya başlar, gözeler oluşur, Musır da sır olup kaybolur. Yine rivayet olunur ki Hazreti İbrahim'in Tanrı'ya kurban etmek için getirdiği oğlu İsmail'in yerine gönderilen koç, kurtların doğurttuğu kuzulardan biridir.

Efsane içinde efsane, ilginç. Akkoyunlu, Karakoyunlu devletlerinin kuruluşuna da gönderme var. İnsan merak ediyor. Bölgenin kadim tarihini daha iyi öğrenmeliyim.

Yorgunluk çöktü üstüme. Bedenime değil de içime. Neredeyim, neden buradayım, neden okuyorum bu masalları? Neden yalnızım? Neyim var?

Cansa'nın kullandığı cipte, yolda gelirken yaşadığım o kısacık utanç verici an; cinsel tensel çekim, göğüs uçlarımdan karnıma doğru inen ateş, hatırlamayı reddedip de unutamadığım tehlikeli duygu... Askerler durdurmasaydı da elini aramızdaki kolluğa dayadığım elimin üstüne koyacak mıydı? Bedenimden yayılan titreşimleri algılamıştı da karşılık mı veriyordu? Tim komutanı yaklaşmasaydı elini alıp alev alev yanan yüzüme götürmeye cesaret edecek miydim? Birkaç saniye içinde hayatım, hayatımız değişecek miydi? Hayır, hiç sanmıyorum, bu kadar pervasız, sorumsuz değilim. Nemfomanyak olduğum ise hiç söylenemez.

Bir daha olmayacak, diye tekrarlardım kendi kendime. İnsanın zayıf ânı olur, cinsel arzuların, dürtülerin kabardığı âdet dönemi öncesidir belki de. Kimyasal bir

etkileşim, bilinçdışı içgüdüsel bir dürtü, hayvan yanımız; hepsi bu kadar işte. Hepsi bu kadar mı?

Duşa girdim. Su sıcak değildi, ılık bile sayılmazdı, yine de iyi geldi. Saç kurutma makinesi yok; düşünmeliydim bunu, her yere taşıdığım portatif saç kurutmamı getirmeliydim. Saçlarımı havlu ile iyice kurulayıp yastığın üstüne kuru bir havlu serdim. Yarın hepsi kıvrım kıvrım havalanacaklar, iğrenç.

Başka zaman olsa, saçlarımı bir tokayla kafamın üstüne toplayıp dolaşırdım, aldırılmazdım. Ama yarın saçlarım güzel olsun istiyordum. Herkesin beğendiği, Ali'nin sevdiği gibi: Omuzlarımdan aşağı çok hafif dalgalı, siyah ve yumuşacık inmeliler. Allahın Tuncelisi'nde, şu ırmağın dağından başka şeyi olmayan yerde saçlarımın şöyle mi böyle mi olacağının ne önemi var!

Var tabii. Kahretsin! Cansa'ya güzel görünmek, onu fiziğimle etkilemek istiyorum.

* * *

İyi uyumuşum, erken kalktım. Hava açık, aydınlık, kendimi dinlenmiş, gevşemiş hissediyorum. Üstelik suyun kalitesinden midir nedir, saçlarım hiç de kötü şekil almamış. Acıkmışım; kahvaltı, benim için olmazsa olmaz ana öğündür. Çayla peynir ekmek de olsa, güne başlamak için mideme birşeyler gitmeli mutlaka. Kahvaltı salonu hiçbir yere bakmıyor. Nedense ırmağı görebileceğimi hayal etmiştim. Yine de temiz pak. Etraftaki masalarda benden başka müşteriler de var. Çocuklu bir aile; hallerinden, giyimlerinden, konuşmalarından memlekete gelmeye gelmiş "Alamancı" veya başka bir Avrupa ülkesinden gurbetçi oldukları anlaşılıyor. Bir başka masada tüccar veya bölge bayii kılıklı iki genç adam, başka bir masada yerel kıyafetli üç kişi...

Kahvaltılıklar açık büfe usulü köşedeki masanın'üstüne konmuş. Birkaç çeşit peynir, tereyağ, bal, koyu renk bir pekmez, pideye benzer küçük ekmekler. Çeşit az ama hepsi bol, üstelik de plastik değil toprak ya da tahta kaplarda. Tabagımı doldurup masama döndüğümde hizmet eden delikanlı patilaların yeni yapıldığını, taze taze isteyip istemediğimi soruyor. O nedir, demiyorum, sürprizi bekliyorum. Çay demli ve taze, keyfim iyice yerine geliyor. Patılanın bazlamayla çiğbörek arası bir hamur işi olduğunu öğreniyorum. İçinde tulumpeyniri var, soğanla domates de var galiba. Garson, sıcakken üstüne tereyağ sürmemi öneriyor, biraz da pul biber... Ne zamandır böyle şeyler yememişim, hoşuma gidiyor.

Cansa saat tam dokuzda geldiğinde henüz kahvaltı masasındaydım. Günaydın, deyip oturdu, kendine bir çay söyledi. Burada, kendi ortamında ne kadar rahat göründüğünü düşündüm. İstanbul'daki Cansa'dan farklıydı, etkileyiciydi de.

"*Bızıke dorakın* hazırlamışlar. Her zaman yapmazlar sabah kahvaltısında; bu, size bir ikram."

"Patila demişti garson çocuk."

"Öyle de deniyor şimdi, eskiler *bızıke* derlerdi. Bazlamanın, gözlemenin Dersimcesi işte. Gördüğüm kadarıyla bitirememişsiniz, yarısı tabağınızda duruyor. Ben bir oturunca, hele de ince açılmışsa birkaç taneyi birden mideye indiririm. Beğenmediniz mi yoksa?"

"Beğendim, çok güzel, ama garsonun tavsiyesine uyup tereyağ da sürünce pek doyurucu oldu, ancak bu kadarını yemeyi başarabildim."

"Hava bugün çok güzel şansınıza. Nereden başlamayı düşünüyorsunuz?"

"Siz daha iyi yönlendirebilirsiniz. Amacımız belli, buna göre nereye gitmemiz, nereyi görmemiz yararlıysa oraya gidelim. Dün gece, Munzur efsanelerini okudum

uyumadan önce. Bakraçtan dökülen süt, kayaların arasından fışkıran sütbeyazı sular, Munzur gözeleri çok ilgi çekici geldi. 'Görmeden ölme,' dedikleri yerlerden olmalı. Belki o tarafa gidebiliriz; tabii esas işimize de katkısı olacaksa, çalışmalarımızı ilerletecekse. Sonuçta turistik bir gezi değil bu."

"Ovacık tarafında artık çok yaşlanmış bir dede vardır: Dewres Bava. Şimdilerde, gençlerin gelip kayıt yaptıkları, seslerini, sözlerini derledikleri önemli saz şairlerimizin esas kaynağı odur. Koluna inme indi bir süredir, artık sazını çalamıyor ama Alevi Kızılbaş inancının gulvanglarını, semahlarını en otantik haliyle ondan dinlemek yakın zamana kadar hâlâ mümkündü. Semahları, gulvangları ritmiyle okur, sözünü ettiğiniz efsaneleri, sadece Munzur efsanesinin değil, Düzgün Baba, Tujik Baba, Sultan Baba, hepsinin tek tük kalan kaynaklarından biridir. Zeranik'in oralarda ya da Dewa Pile'de buluruz onu. Hâlâ çalıp söyleyecek haldeyse tabii. Biraz uzak, zahmetli bir yol ama hem çevreyi görmek hem de Dewres'i dinlemek açısından değer."

"Nerede dediniz?"

"Sizin haritada Zeranik'in adı Yeşilyazı'dır, öteki de Büyük Köy."

"Konuşur mu bizle? Kayıt yapmamıza izin verir mi?"

"Baba tarafım aynı seyit sülalesinden gelir, aynı ocaktandırlar. 38'de mucize kabilinden kurtulanlardan. Eğer kayıt ekibi gelene kadar ömrü vefa ederse, evet konuşur. Akli hâlâ yerinde, 'Artık susma zamanı değil anlatma zamanıdır,' demişti bana son görüştüğümüzde. Bende de onunla yaptığım bazı kayıtlar var, yetersiz de olsa. Üstelik Çoban Munzur'un kayalardan sekerken açtığı gözelere de yakın bir yerde."

Munzur efsanelerini okurken aklıma gelen bir soruyu sormadan edemiyorum:

“Bir anlatı hariç, çoban Munzur’un kimin nesi olduğuna ilişkin ipucu yoktu okuduklarımda, bu konuda bilgi –yani efsane demek istiyorum– var mı?”

“Ben sözünü ettiğim pirden dinlemiştim birini, başka anlatılar da vardır mutlaka. Bir pirin tek kızı genç yaşta ölür. Pir her gece rüyasında kızını görmektedir, kızı, ‘Baba, mezarımı aç, orada bir emanet var, onu al,’ diye yalvarmaktadır. Dede rüyasını taliplere anlatır, istişare edilir, mezarı açmaya karar verirler. Mezar açılır, pirin kızının tabutu içinde bir beşik, beşikte de parmağını emen güzeller güzeli bir erkek bebek vardır. Mucize çocuğu alıp köye götürürler, naz naim büyütürler. Pirin kızı yine babasının rüyasına girer, ‘Çocuğun adını Munzur ya da buradaki deyişle Muzur koy,’ der.”

“Bu söylenceler hep şaşırtmıştır beni. Musa’nın, beşiği içinde Nil’de bulunmasından Tiber Irmağı’na atılan kutudan çıkan Romus ve Romulus’a, mezardaki beşikten çıkan Munzur’a varana kadar, özünde hep aynı Hak tarafından gönderilmiş, bulunmuş çocuk hikâyesi.”

“İnsanın hikâyesi çağlar boyunca değişmedi de ondan belki. Korkuları, zaafları, arayışı, özlemleri de öyle. Her neyse, Munzur efsanesi ilginizi çektiğine göre önce Ovacık tarafına gitmeyi öneririm. Hem ziyaret, hem çalışma olur. Gözeler gerçekten görülmeye değerdir. Yaz iyice geldiğinde, temmuzda çok kalabalıklaşıyor. Avrupa’daki Dersim diasporası, çoluk çocuk gözelere, Munzur’a, Harçik’e akın ediyor. Dersim moda olmaya başladı. Gazetelerde görmüşsünüzdür: ‘Burası Bodrum mu Tunceli mi?’ diye fotoğraflar çıkar yazın. Mayolu, bikini-li hanımlar, güneşlenenler, suların içine masa koyup demlenenler... Ana baba günü olur ortalık. Henüz akın tam başlamadı, gözelere gidebiliriz.”

“Tamam,” diyorum, “rehber sizsiniz, kendimi size teslim ediyorum.”

Kendimi size teslim ediyorum sözünden, benim ağzımdan çıkar çıkmaz fark edip kızardığım anlamı çıkarmadığından eminim.

"Bir dakika, yol durumunu sorayım, telefon bu köşeden çekmeyebilir," diyerek dışarı çıkıyor.

İki dakika sonra dönüyor.

"Özel bir durum yokmuş. Bazen operasyon olduğunda yolu kapatırlar, bazen de bu mevsimde taşkın olur, köy yolları kapanabilir, tedbirli olmak gerek."

Cip otelin kapısında duruyor. Yolun neredeyse yarısını kaplamış. Dün havaalanından gelirken oturduğum ön koltuğa geçiyorum. Bir an, dünkü tuhaf duygularımı anımsayıp huzursuzlanıyorum, fotoğraf çekme bahanesiyle arka koltuğa mı otursaydım acaba? Ne oluyor bana böyle?

Bakımsız sokaklardan, çirkin beton binaların arasından geçiyoruz. Irmağın iki yakaya ayırdığı şehrin ortasında küçük bir meydana vardığımızda, "Buraya Palavra Meydanı denir," diyor. "70'lerde devrimci abiler bu meydana topladıkları halka nutuk atarlardı. Sonra da sürdü gelenek, kan can pahasına da olsa. O gün bu gün meydana adı Palavra Meydanı kaldı. Halk, Palavra Meydanı derdi ama, o palavraları dinlemeyi de severlerdi. 80'lerde burada solun bütün fraksiyonları vardı. Hepsi birbiriyle kavgalıydı; devlete karşı isyan duygularında birleşirlerdi. Halk da o isyan duygusunu severdi bence. Gençlerin anlattıkları halkın kendi hikâyeleriydi, kendi umutlarıydı. Bunu seziyorlardı. Buralarda isyan, direniş, silahlı mücadele, devrim, dışarıdan ithal edilmiş özentî kavramlar değildir. Yüzlerce, belki de binlerce yıldır Dersimlinin yaşamıyla, inancıyla iç içedir."

Uzun, soluksuz, kitabi konuştuğunun farkına varıyor: "Palavralarımla sizi sıktım mı Hocanım?"

Hocanım, deyişinde yine o alaycı, küçümseyici ton-

lama var. Tersleşmek yerine dostlaşmayı tercih ediyorum: "Palavra Meydanı'nda devrimci gençleri dinleyen halktan biriyim ben de. Anlattığınız hikâyeyi dinlemek, bilmek istiyorum."

Munzur boyunca Cansa'nın rehberliğinde çıktığım o uzun yolculuk, hayatımı ortasından ikiye bölen ırmakla özdeşleşiyor şimdi. Gerçekten aklımda kaldığı kadar güzel, gizemli, derin anlamlarla yüklü müydü, yoksa Cansa'nın suskunluklarla, söylenmeyenlerle, efsanelerle dolu anlatıları mı yaratmıştı gündelik gerçeği aşan olağanüstülük duygusunu. Ya da asıl, gerçekliğin başka bir boyutunda, başka bir katında dolaşmaya başladığımdan mı böyle algılıyordum? Dağların, kayaların, suların, ormanların, keçilerin, kartalların, doğada ve insanda ne varsa her şeyin anlam, anlamın da kutsal olduğu; anlamın kendini sözle, sesle, sazla gerçekleştirdiği dört yanı Kafdağı, orta yeri su labirenti bu masal ülkesinde, Cansa meraklı küçük kızı karanlık mağaralara, ejderhanın inine, doruklardaki devlere sürükleyen büyücü rolündeydi. Küçük kız ise kendini büyücüye bırakmış, koyaklardan çıkıp kayalarda yankılanan sihirli sesin çekimine kapılmıştı.

Irmağa paralel giden yol dardı, kötüydü ama muhteşemdi. Güneş vurduğunda, Munzur ırmak değil ışık seli oluyordu. Üzerlerinden sular süzülen sarp kayaların arasından geçerken yeşille gölgelenen, düzlüklerde uysallaşıp camgöbeği parlayan, yıkık yerleşmeleri yalayan, dağları aynasında yansıtan ırmak...

O günlerde ürkek adımlarla, usul usul yürüyordum kendi içime doğru. Aklımın değil yüreğimin pusulasını kullanıyordum. Su duyguya, tutkuya, aşka dönüşür mü? Kendisini hiçten yaratacak bir ayna, susuzluğu giderecek bir ulu ırmak olmadan aşk doğabilir mi? İnsan aşkın nesnesini kendisi mi yaratır? Aslolan, âşık olunan kişi ya da nesne değil de duygunun kendisi midir? Sevdiğimizi de-

ğil de içimizde büyütüp beslediğimiz duyguyu yitirmekten mi korkarız? Ben Cansa'yı mı sevdim, Cansa'daki ırmakları, dağları, efsaneleri mi? Yoksa bu topraklara sinmiş, kuşaklar boyunca insanların içine işlemiş kuşatılmışlığın derin hüznünü mü? İhtiyacım bir başka erkeğe miydi, yoksa başka sulara yıkanmaya, başka iklimlerde dolaşmaya, kendi miskin sularımdan dışarı çıkmaya mı? Bu sorular ânın soruları değildi. O anları, büyüyü dağıtacak gereksiz sorularla karartmıyor, harcamıyor, sadece yaşıyordum. Çok sonra kendimi tanımak için sordum bu soruları. İnsanın aşkı, içindeki boşluğu doldurmak için aradığını, kendini aşkla tamamladığını anladım.

Ovacık yolundayız. Az konuşuyoruz, daha çok o anlatıyor. Çevreyi tanıtıyor, geçitlerin, kayaların, dağların, Munzur'un kıvrımlarının adlarını, anlamlarını, söylencelerini, hikâyelerini. Anayoldan ayrılıyoruz gibi geliyor, su hep yanıımızda. Bir virajdan sonra yavaşlıyoruz. Sağ yanıımızda fotoğraflardan, turizm dergilerinden bildiğim bir görüntü: Munzur'un kendi etrafında dolanarak yarattığı bakır kızılı-mavi-yeşil adacık.

"Burada duralım, fotoğraf çekmek istersiniz belki, en turistik manzaramızdır." Sesinde yine o alaycı perde.

Bu defa sinirleniyorum. "Turizm için gelmedim, biliyorsunuz. İşimle, araştırmalarım ile ilgili değilse, fotoğraf çekmekten de hoşlanmam."

"Yine de inelim birkaç dakika. Zaten ileride karakol var, birazdan kontrol noktasına geleceğiz. Sıkıcı, biliyorum, ama insan zamanla kanıksıyor, siz de alışacaksınız."

İrmak boyu yol, yol boyu kontrol: "Dur! Kimlik, nereden gelip nereye gidiyorsun, hangi köye, kime, neden... bagajı aç, koltukları kaldır..." Yine ırmak, yine yol, yine kontrol.

"Ne arıyorlar?" diye soruyorum.

“Silah, mühimmat, erzak, tıbbi malzeme: gerillanın ihtiyacı olan her şey.”

“Bu ortamda ekiple çalışmamız hiç de kolay olmayacak anlaşılan.”

“Gerekli yerlerden izin belgesi alınırsa iş kolaylaşır. Bazen o bile yetmeyebiliyor, TC devletinin kolluk güçlerinin kendi aralarında da anlaşmazlığa düştüğü oluyor çünkü. Neyse, merak etmeyin, ekip geldiğinde serseri mayın gibi dolaşmayacağız, nokta atışı yapacağız, yani bu gelişinizde saptayacağımız belli yerlerdeki belli kişilere gideceğiz kayıt için. Bu da işimizi kolaylaştırır.”

Dere Laçı’yi, Halvori gözelerini o gün göstermedin bana. Yolumuzun üstündeydi oysa. İkimiz için de henüz erkendi, biliyorum. Anlatıp anlatmamaya karar vermemiştin daha, beni sınıyordun. Belki de hiç anlatmayacaktın, eğer...

Anayoldan sapıyoruz. Dolana dolana tepelere tırmanan toprak yol kayalardan akan sularla yer yer kesiliyor. Sağ yanımızda yanık bir meşelik.

“Bu bölge 1992’de boşaltıldı, ormanlar, meşelikler ateşe verildi. Sonra yeniden iskâna açıldı ama halkın çoğu dönmedi. Yaşlılar var çoğunlukla, bir de yurtdışında yaşayıp da yılda bir-iki hafta gelenler, Dersim diasporası yani. Bazıları eski evleri onardı.”

Dağa tırmanmayı sürdürüyoruz. Uzakta, kayalık dağlara yaslanmış bir yerleşim görünüyor. Toprak yol sona erip köye götüren stabilize yola girilen sapakta, nereden çıktıklarını anlayamadığım tam donanımlı, silahlı insanlar kesiyor önümüzü.

“Sakin olun,” diyor yavaşça. “Bu noktada hep terör yaratırlar köye geçişi güçleştirmek için.”

Fısıltıyla soruyorum: “Teröristler mi?”

“Hayır, gerilla değil, komandolar. Devletin Özel Timleri. Biraz laf anlatmamız gerekecek, hepsi bu.”

İki ağır silahlı komando eşliğinde yanımıza gelen kişi yine kimliklerimizi alıyor. Bu defa bakmakla yetinmiyor, sert bir el hareketiyle bekleyin işareti yapıp elindeki telsizle biriyle konuşuyor. Kimlik bilgilerimizi merkeze geçiyor olmalı. Gözlerimi kucağımda kavuşturduğum elle rime dikmiş bekliyorum. Cansa köye neden gittiğimizi, kimi göreceğimizi, ne yapmak istediğimizi anlatıyor adama. Telsizin öteki ucundan haber bekleniyor herhalde. Kimliklerimiz iade edilirken yine aynı soru: Yabancı kökenli misiniz? "Hayır, Türk kökenliyim, adıma takıldıysanız Arya opera şarkısı demek." Bir homurtu; kaba, saygısız bir ses tonuyla sıralanan sözler: "Bütün Türkiye bitti de şu dağbaşındaki yarı ölü ihtiyar mı kaldı araştırma yapmak için. Akıllı olun."

Nerede, kiminle araştırma yapacağıma ben karar veririm, demek için ağzımı açmaya hazırlanırken Cansa sağ elini kolumun üstüne koyuyor. Susuyorum, adama kötü kötü bakmakla yetiniyorum. Motoru çalıştırıyor, yavaşça hareket ediyoruz. "Etkilendiğinizi, öfkelenendiğinizi anlıyorum ama sakın olun, bu adamlarla sorun çıkarmaya gelmez. Bakın köye geldik bile."

Bulunduğumuz noktadan vadiye tepeden bakıyoruz. Önümüzde güneşi gölgeleyen çıplak, kayalık dağlar ve köyü çevreleyen bir yeşil kuşak.

"Burada on-on beş yıl önce çok yakım yıkım oldu. Doğa yine de pes etmiyor, direniyor, baharda böyle yemyeşil ayaklanıyor işte. İnsanlar da devlet de pes etmiyor ya! Yetmiş yıldır, çiğnendikçe ezildikçe fışkıran çayır misali zulüm de direniş de bitmiyor."

Elini usulca kolumun üstüne koyuyor yeniden. Küçük kız kardeşi sakinleştirmeye, korkusunu dağıtmaya çalışan bir ağabey gibi. Elini çekmesinden korkarak kıpırdamadan duruyorum. Anı yaşamaya, kavramaya çalışıyorum. Köyün içine girdiğimizde, tavuklar ve çocuklar

onumuzden kaçışırken vites değıştirmek için çekiyor elini. O farkında bile değil, içimde pır pır uçuşan minik gece kelebekleri: pervaneler.

* * *

Yaşlı denemez bu adama; zamanı aşmış demek geliyor içimden. Doruklarında karın erimediğı bu kayalık dağların, uçurumların, vadilerin, suların yaratılışıyla yaşıt. Sazını duvara asmış, artık çalamıyor, saz artık gerekmiyor ona. Kutsal Munzur ziyaretgâhlarının gönüllü hizmetkârı. Adı nedir, ne adla bilinir, tanınır? Soruyorum. Önce susuyor, sonra birşeyler söylüyor. "Kendi adını söylemek sahiplerimize şirk koştırmaktır, sen beni Dewres Bava olarak bilesin," diye Türkçeye aktarıyor Cansa. Sonra derinden, inler gibi bir yakınma: "*Hay haaay... İmdade made bero Qılawuze Munzur Bavayi...*" "İmdadımıza gelsin kılavuzumuz Munzur Baba," diyor Cansa. "Çok eskilerden kalma geleneksel bir semah. Farklı söyleyenler vardır, kuşaktan kuşağı geçmiştir. Son otantik deyişler bunlar."

Yaşlı adamın saçı sakalı uzun, bembeyaz; fotoğraflarda, videolarda gördüğümüz gibi. Yapay mı, toy araştırmacılara, yerel kültür budalalarına kurulmuş bir tuzak mı? Maya kültürünü çalışırken karşılaşmıştım benzerleriyle, bir keresinde profesyonel rehberin kurduğu tuzakı düşmüştüm de, son anda Meksikalı bir etnologun uyarısıyla ayılmıştım.

Adam Cansa'ya anlamadığım birşeyler söylüyor. Sesinin tonundan, tanıdık gelen tek tük sözcükten benimle ilgili sorular sorduğunu anlıyorum. O da benden kuşulanıyor, ne garip.

"Asıl amacınızı anlamaya çalışıyor," diyor Cansa. "Son zamanlarda moda oldu, biz son kalanlara üşüşüyorlar ellerinde kayıt cihazlarıyla. Bazılarımız da işin ticare-

tini yapıyor, diyor. Nasıl kullanılacak, ne yapacaklar, ne kadar doğru yapacaklar, diye soruyor. Artık konuşmuyormuş, ben varım arada diye kabul etmiş, bu sonmuş."

"Siz anlatın Cansa, sadece kayıt yapmak istemediğimi, sesinin sözünün geleceğe kalmasını sağlamaya çalıştığımı anlatın. Öze inmek istediğimi söyleyin."

"Gerçekten ilgileniyor musunuz öze, yoksa lafın gelişi mi?"

Sesinde, bakışında hayret var. Bu sözlerin benden çıktığına inanamıyormuş gibi.

"Evet, ilgileniyorum, çünkü öze gidemezsem, derinde olanı yüreğimde duymazsam, müziği de anlayamam. Söyleyin bunu lütfen."

Adam, "Sır: Raa Hak, Hak Yolu," diyor Türkçe. Şaşıyorum.

"Biraz bilir ama pek konuşmaz," diye açıklıyor Cansa.

"Konuştu ama."

"O birkaç söz öyle söylenir zaten. Siz de Kırmancı anlamaya başladınız bakın."

"Sorun lütfen, kayıt alabilir miyim? Ekibi beklemek istemiyorum, ola ki bir aksilik çıkar ya da Dewres bütün susar. Madem buradayız, madem konuşacak, söyleyecek gibi, bu fırsatı değerlendirmek istiyorum. Birkaç kare de fotoğraf..."

Cansa sözlerimi çeviriyor. Uzun konuşuyor, meramımızı anlatmaya, güven sağlamaya çalışıyor samrım. Adam bana bakmıyor, gözlerini sabit bir noktaya dikmiş, sessiz, sakın dinliyor. Belki de gözleri iyi görmüyor. Birkaç sözcük mırıldanıyor sonra. "İzin verdi," diyor Cansa. "Nasıl başlamak isterdiniz?"

Hazırlıklı değilim. "Kendisi nasıl isterse," diyorum. "Mademki Munzur'dayız, belki buralarla ilgili anlatır."

"Gözleri Munzur ziyaretgâhına dikili zaten, Kâbe gibi hep oraya bakar."

Minderler üzerinde oturduğumuz loş ve serin odanın açık bırakılmış kapısından dağların görüldüğünü o zaman fark ediyorum. Yaşlı adamın gözleri kör değil; o, sadece görmesi gerekenle ilgili. Bütün bir yaşamını adanmış kutsallıkla, dağı dağ olmaktan, taşı taş olmaktan, ırmağı su olmaktan çıkaran anlamın, mana'nın saklı olduğu yerle ilgili. Bir tepeye, bir kayaya, bir dağa adanmış insan ömrü... Saygı duymaya, kendimi terbiye etmeye, anlamaya çalışıyorum. Sessiz, saygılı oturuyorsam da yer minderinde, kafam, aklım isyanda; 'mana'ya ulaşamıyorum, anlam vermeyi beceremiyorum; içinden bakmayı, içeriden olmayı başaramıyorum.

Bin yaşındaki adam, gözleri bir noktaya dikili anlatıyor. Ben de o noktaya bakıyorum. İnişe geçmiş güneş karlı dorukları ölgün sarıya, puslu eflatuna boyuyor. Vakit erken daha, akşama saatler var, ama güneş aceleci, bir an önce dağların ardındaki yuvasına çekilmek istiyor. Aynı noktaya bakıyoruz ve ben yaşlı adamın yaratılışın, dünyanın, kendi yaşamının tüm anlamını gördüğü yerde sadece etkileyici bir dağ manzarası görüyorum.

Derviş, ki Cansa ona Dewres diyor, güneşi anlatıyor, dağların, kayaların, gözelerin, ağaçların, ille de suyun, ırmakların kutsallığını, her birinin canı olduğunu, bize can verdiğini anlatıyor. Suyun canı acımasın diye ateşe su dökülemeyeceğini, yangınların bile suyla söndürülmeyeceğini anlatıyor. Dağkeçilerinin, geyiklerin öldürülemediğini, dikilmemiş olanın biçilemeyeceğini, kuşların vurulamayacağını, Munzur Baba'nın kırk adım atıp, kırk göze açıp sonra içinde sır olduğu mağaranın sırrını anlatıyor. Yeni gelenlerin, gönül gözleri kör cahillerin kutsallığı nasıl çiğnediklerini, sahipleri, ziyaretleri nasıl küstürdüklerini anlatıyor. Kaydı kesmemek için Cansa çeviri yapmıyor, bunları sonra aktaracak bana.

Tekdüze bir sesle konuşurken, birden sözün orta ye-

rinden bir yakarış fışkırıyor. Önce usul bir ağıt, sonra perde perde yükselen bir feryat. Yaşlı hançereden çıkmayacak kadar temiz, işlemeli, oylumlu bir ses. "Ölülerini anıyor, Kerbela'dan Yavuz Sultan Selim kırımına, 38'den bugüne zulme kurban gidenleri anıyor," diye fısıldıyor Cansa. Sessizliği bozmamak için iyice yanıma sokulmuş, kulağıma eğilmiş. "Günahlar işledik, sahipleri, uluları, ziyaretgâhları, evliyaları küstürdük, onlar da bizi terk etti, imdadımıza gelen yok artık, diyor." Ağıt biçiminde söylenen bir destan ya da ululara bir yakarış.

Kayıt cihazıma göz atıyorum, ola ki takılmıştır, bir aksama vardır, teknik arıza yüzünden bu kaydı kaçırmak istemem doğrusu. Tanıdık sözcükler, kişi adları, yer adları çarpıyor kulağıma; anlatı bazen resitatif, bazen melodik, inişli çıkışlı sürüyor. "38'i anlatıyor şimdi," diye fısıldıyor Cansa kulağıma. "Daha önce de dinlemiştim ama bu defa kurbanların, zalimlerin adlarını anıyor, olayları tek tek söylüyor, sanki son anlatışı gibi."

"Tede jiar u diyari mara herediya... tede qır kerdi, cendag u cesede ma..." Ve adlar, adlar, adlar... Kimlerin adları? Ölenlerin, öldürülenlerin; nerede, neden? Unutulmaz mı, bitmez mi? İnsanlara destanlar gerektiği için mi çağlar boyunca diri tutulur acılar? Ya da destanlar, acılar küllenip de intikam ateşi hiç sönmesin, diye mi aktarılır kuşaktan kuşağa? Hatırlamak mı, unutmak mı rahatlatır insanı?

Güneş doruklarda oyalanıp dağların ardında kayboldu. Ses, tükenmiş gibi birden sustu. "Yoruldu," dedi Cansa. Yaşlı adama birşeyler söyledi, adam başını salladı. İnmeli kolunu göğsünde kavuşturmuştu, sol koluyla uzakları işaret etti.

"Ziyaretgâha gidin, gözeleri görün, mum yakın, adak, sunak götürün. Geç oldu, kalın, yollar tekin değil, sabaha gidersiniz, diyor."

Ne yapmalıyız, diye sordum Cansa'ya tam bir teslimiyet içinde. Tanımadığı, bilmediği karanlık ormanda kaybolmuş çocuktum, karmakarışıkım, ürküyordum. Yine de ormanın derinliklerine dalmak, o derinliklerde gizlenen neyse, ona varmak istiyordum. Bir de -ve de asıl- Cansa ile kalmak, onunla bütün gece konuşmak, dinlemek, anlamak istiyordum. Geceyi otelde, sadece birkaç kanal alan televizyonun karşısında yalnız geçirmek istemiyordum.

"Kalabiliriz," dedi. "Yandaki ev, Dewres Bava'nın torununundur, şu sırada köydeler. Yerleri vardır, birer yatak sererler bize, tabii siz bu koşullardan rahatsız olmazsanız."

"Beni kolalı çarşafalara alışık, beş yıldızlı otelden aşağısına düşmeyen çıtkırıldım hocanım mı sandınız Cansa? Uygunsa, rahatsızlık vermeyeceksek kalmak isterim. Hem belki yarın biraz daha konuşur Dewres, biraz da sizden dinlerim. Açık söylemem gerekirse, okuduklarımı, bildiklerimi unutuyorum neredeyse. İstanbul'da çalışırken dilden söz etmiştik, hatırlıyor musunuz? Hayır, Zazaca, Kıрманcki falan demek istemiyorum, dilin işaret ettiği anlamdan söz ediyorum. Anlama yabancı olduğumu hissediyorum; dilin duygusunu alamazsam sesi, müziği anlayamam. Kuru, teknik kayıtlar yapmış olurum sadece."

Almanya'da çalışan torunun evi belli ki yeni yapılmış. Çevreye uymayan, özenli ama çirkin, tek katlı bir bina. "Yılın birkaç haftasını geçirmek için dağın başına ev yapılır mı!" dedi torun aklımdan geçenleri anlamış gibi. "Memleket kokusu böyle bir şey, saçma gelecek Hocanım ama insan gurbetteyken hırslanıyor. Sanki sana ait en kıymetli varlığın zorla elinden alınmış gibi oluyor. Geri almaya çalışıyorsun malını."

"38'den sonra buraların ahalisi iki kez zorunlu iskâna tabi tutuldu, sağ kalanlar yani," diyor Cansa. "Dört bir yana dağıtıldılar, hem de aileler parçalanarak. Bölge

kapatıldı. Biliyor muydunuz Arya Hanım? Sonra sözde af çıktı, bir kısmı döndü, bir kısmı dönemedi bile. Kimi dönenler evlerini, otlaklarını yerlerinde bulamadılar. Ya birileri el koymuştu ya da yeni gelenlere dağıtılmıştı. 92'den sonra yine zorunlu göç, yine yakılan, boşaltılan köyler. Şimdi de böyle işte, diken üstünde..."

"Ermeni diasporası deniyor ya hani, Dersim diasporası Avrupa'da katlar onları. Dewres Bava bu toprakları 38'de bile terk etmeyen üç-beş kişiden biridir, son kalanlardan. Kırım günlerinde asker geldiğinde, kimsenin bilmediği bir mağarada saklanıyor. Bir yandan her şeyi görüyor, izliyor, yine de ziyaretgâhı bırakmıyor, mumunu eksik etmiyor, hep gizli gizli. Halkımız efsaneleri sever, yenilerini de türetir durmadan. Munzur'un bizim Dewres Bava dedemizin suretinde görüldüğü anlatılmış bir zamanlar. Önceki kuşaklar bu efsanelerle doğup büyüdüler; bizim kuşak ise İbo'ların, Apo'ların, Ali Haydar'ların menkıbeleriyle, efsaneleriyle yetiştik. Üç kuşağın efsaneleri birbirine karıştı bizde."

Derviş'in torunu, kapının önündeki dut ağacının altına taşınan masayı kurmaya çalışan on üç-on dört yaşındaki kızlarını işaret ediyor: "Bu en genç kuşağın efsanesi yok. Toprağımız değerlerini, efsanelerini yitiriyor."

Karısı, kızları hep birlikte oturuyoruz sofraya. Soğuk bira var. Buzdolabından çıkmış. Demek ki buzdolabı var evde. Niye olmasın? Cansa gidip arabadan bir şişe rakı getiriyor, demek ki tedarikli gelmiş. "Biz özümüzü unuttuyoruz, biracı olduk," diyor ev sahibimiz hayıflanarak. Pille çalışan küçük müzik aletine bir kaset yerleştiriyor. "Bunları dinleyip duruyoruz işte Almanyalarda, Fransalarda."

Rakılar ince belli çay bardaklarına konmuş da olsa, can cana diyerek kadeh tokuşturma merasimi ihmal edilmiyor. "Bardağı avucunuzun içinde tutacaksınız, to-

kuştururken el ele değecek, insanın sıcaklığı insana ulaşacak,” diyor ev sahibimiz. Bir kere daha deniyorum, bu defa başarıyorum. Cansa kadehini uzatıyor, tokuşturuyoruz, parmakları dokunmakla kalmıyor, elimi kavıyor. Ürperiyorum, içimdeki küçük kuş ağızımdan uçup gidecek sanki. Halimi fark etti de, deniyor mu beni? Tepkimi mi ölçüyor? Kulaklarıma kadar kızarıyorum.

Kafamı dağıtmak için müziğe kulak veriyorum. Daha önce duymadığım, etkileyici bir enstrümantal müzik.

“Yeni kuşağın en iyileri bunlar,” diyor Cansa. “Otantik olanı özenle derliyorlar, müzik eğitimleri var, konuyu biliyorlar, otantiği yeni enstrümanlar da katarak düzenliyorlar.”

Aklıma Toplayıcı'nın gönderdiği üç çalgıcı fotoğrafı geliyor. “Bende eski bir fotoğraf var. Buralarda, galiba Hozat'ta çekilmiş,” diyorum. “Önde keman çalan bir adam, hemen arkasında biri kaval, biri de saz çalan iki kişi: üçlü bir müzik grubu. Keman ilginç geldiği için aklımda kaldı.”

“Keman varmış bu çevrede, bildiğimiz keman. Nereden gelmiş, hangi müzik geleneğinin parçası bilinmez. Yaylı sazlar, kabak kemane, kemençe hep vardır zaten. Klasik keman 1930'larda yaygınlaşmış, düğünlerde, bayramlarda çalınmaya başlanmış, diye duymuştum. İşte müzikologlar için iyi bir araştırma konusu daha. Şimdi eski yıllardan kala kala bir tek Silo Qiz kaldı keman ustası, o da babasından devralmış kemancılığı; derlemeci, araştırmacı herkes onun başına üşüşüyor. Sözüünü ettiğiniz fotoğrafın tarihini biliyor musunuz?”

“Sanırım 1937 tarihlidir. Çünkü aynı yerde, aynı zamanda çekildiğini tahmin ettiğim birkaç fotoğraf daha geçti elime. Birinin arkasında Hozat, 1937 yazılıydı.”

Sessizlik oldu, şeytan geçti.

“Dedem, küçük kardeşinin nereden bulmuşsa bul-

muş bir kemanı olduğunu, kemanı da saz kadar güzel çaldığını anlatırdı eskiden. 38'de köy ateşe verildiğinde, taş taş üstünde bırakılmadığında, kırım sırasında kardeşiyle birlikte kemanın da yitip gittiğini anlatmıştı. Yarın kendisine sorabilirsiniz bu konuyu," dedi ev sahibimiz.

"Bu köy mü?"

"Hayır, Cansa beyim bilir, galiba Zeranik'tir orası, şimdinin Yeşilyazısı. Sonraları da Hozat civarına inmiş, oralara yerleşmişler, diye bilirim ben."

Cansa'ya baktım, gözleri kadehine dikili, ifadesiz bir yüzle susuyordu. Konuşmak istemediği bir konuya girildiğinde büründüğü bu suskunluğu tanıyordum artık, üstelemedim. Ona soracağım o kadar çok şey birikmişti ki...

Dağlar, kayalar, ağaçlar kararmıştı. Sadece doruklardaki karlar yumuşacık bir ışıkla aydınlatılmışçasına parlıyordu. Bir de uzakta, yamaçtaki karakolun göz kırpan ışıkları. Sofra toplandı, müzik sustu, ev sahiplerimiz odalarına çekildiler. Mendelssohn'un *Keman Konçertosu*'nu mu mırıldanmıştı annem üç çalgıcı fotoğrafındaki kemancıyı gördüğünde? İnsan beyninin garip çağrışımları. Cansa, önünde bitiremediği rakı kadehiyle karşımda oturuyordu. Gömleğinin kollarını kıvrırmıştı yine. Tepemizdeki ağacın dallarına asılmış lambanın rüzgârda dalgalanan ışığı vardı aramızda; bir onun, bir benim yüzümü aydınlatan.

"Hava iyice serinledi, rüzgâr da çıktı, üşüyeceksiniz. Alışık olmayanları çarpar buranın havası."

Üşümüyordum, serinliği duymuyordum. Başımı "hayır" anlamında iki yana salladım.

"Üşümüyorum, üşüdüğümün farkında değilim ya da. Hani bazen fazla dolduğunuzu hissedersiniz, ağır gelir, sindirmeniz gerekir. Belki de hazır değilsinizdir. Tek bir andır o, ama hayatınız, ruhunuz, bedeniniz, yani özetiniz o âna sığar."

“O anda mısın?” demeni bekledim. Sorsaydın söyleyecektim, ilk söyleyen ben olacaktım. İkrar mı diyorsunuz siz? Kaç boyutu vardır insanın? Algının, duygunun kaç kademesi? Gündelik yaşam boyutlarını aşmıştım. Belki dağlar, belki bu melekler, şeytanlar, ruhlar ülkesi, belki bin yaşındaki adamın anlattıkları yüzünden her şeyi söylemenin mümkün olduğu o kademedeydim. Sarhoş değildim, hayır. Ayıp olmasın diye birkaç yudum almıştım rakıdan, fazla içmeyi beceremem zaten.

Yüzüme dikkatle baktığını fark ettim; ilk kez görüyormuşçasına, maskenin ardında, zahirin ötesinde saklananı keşfetmek istercesine. Yüzümde ne okudun, hiç söylemedin. Yüzümde ne vardı ben de bilmiyorum. Uzanıp rakı bardağıyla oynaşan elimi tuttun. “Dersim’de hiçbir şey görmedin. Hiçbir şey anlamadın daha,” dedin *Hiroşima Sevgilim* filmindeki unutulmaz repliğe gönderme yaparak: “*Tu n’a rien vu à Hiroshima...* Sen Dersim’de hiçbir şey görmedin.”

Sonra kayalıklarda yankılanan bir patlama, karşı yamaçlardan aşağı yuvarlanan bir ışık topu, sonra dan dan dan dan... silah sesleri.

Dut dalına asılı lambayı söndürdüğünü hatırlıyorum. “Sakin olun, gerilla karakolu taciz ediyor, büyük bir saldırı değil, hem de epeyce uzakta,” dediğini, ben masanın başında donmuş kalmış, kıpırdamadan otururken beyaz plastik sandalyeni yanıma çekip elimi tuttuğunu, titrediğimi fark edip de korkaklığımı yüzüme vurmadığını, elimi avucunda sıkmakla yetindiğini hatırlıyorum.

Uykusuz bir gecenin sabahında tan ağarırken kalktığımda, bitişik evin kapısında yaşlı adamı gördüm. Yüzünü güneşe dönmüş, gömleğini açmış, göğsünü ışığa vermişti. Günün en önemli ânının, en hayırlı vaktinin güneşin doğduğu an olduğunu okumuştum. Sabah duasının özel önemini öğrenmiştim. Güneş değildi tapınılan. Bu

yorumun yanlışlığını, yüzeyselliğini Cansa anlatmıştı: "Işık Tanrı'nın şahidi ve inanmak istemeyenlere ispatıdır. Işık Tanrı'dan geldiği için kutsaldır. En büyük ışık kaynağı güneş de bu yüzden Rabb'in sevgilisidir. Tan ağarırken ufuktaki kızılık Ali'dir, o kılıcıyla karanlıkları yırtarak ışığın evrene ulaşmasını sağlar; onun açtığı yoldan Muhammed doğar. 'Mihemed vejino Oli ve vero', yani Muhammed doğuyor, önünde Ali, diye başlar sabah duaları. Tapınılan güneş değildir, Yaratan'dır. Güneşin şahitliğindeki sabah duası, Hakk'a inancı ve umudu tazeler."

Yaşlı adamın duası bitti. Sağlam koluyla koltuk değneğine dayanarak eve girerken beni gördü. Munzur ziyaretgâhı yönünü gösterdi başıyla, "Oraya git, mum yak," dedi Türkçe, sonra evine girdi. Tan yeri ağarmış, güneş bir mızrak boyu yükselmişti bile.

"Ey sabahın ışık taşıyan atlısı, gül nurunu yüreğimden esirgeme. Ey doğan gün! Ey Hak nuru! Hakikati aydınlığınla göster. Ey doğan gün, dağdaki kurdun, gökteki kuşun, tarladaki böceğin, kapıdaki köpeğin rızkını, nasibini ver önce. Artarsa benim de nasibimi ver. Sular ki doğanın kanıdır, suları koru, doğanın hakkını ver. Ziyaretgâhlarını, ulularını, ölülerini de rızksız, duasız koma. Sonra kalırsa eğer bir pay, benim de rızkımı, nasibimi ver."

Bu satırlar, okuduğum metinlerden birinde Dersimli bir kadının Zazaca sabah duasının çevirisiydi. İnanca bağlanan ama kadının içinden kopan, doğaçlama bir dua. En çok da, herkese rızkı nasibi verildikten sonra kendisi için birşeyler istemesi dikkatimi çekmişti. İnancının kitabı, ayetleri, duasının ezberlenmiş metni yoktu. Dileklerini Yaratan'a, elçisi mübarek güneşin aracılığıyla, içinden nasıl geliyorsa öyle iletiyordu.

Yaşlı adamın ardından bakarken inancı düşündüm;

hiçlikle mananın derin çelişkisini, manaya inançsız varılamayacağını, kendi inançsızlığını, inancın binbir çeşidini, binbir halini düşündüm. Manaya varmak isteyip istemediğimi sordum kendime. Zor soru. Hangi mana?

Yaşlı adamın sözüne aldirmayacaktım, oraya gidip mum yakmayacaktım, gözelere turistik geziye de niyetim yoktu. "Mış gibi" yapmadan işime yoğunlaşacaktım.

* * *

Sabah serindi. Tan ağarıp da güneş yüzünü bir dualık gösterdikten sonra nereden geldiğini anlayamadığım kara bulutlar çöktü dağların, yaylaların üzerine. Önce inceden, sonra bardaklardan boşanırcasına sağanak yağmur. Cansa'ya; Munzur Baba'ya, gözelere gitmek istemediğimi, bunu sonraki gelişimize bırakabileceğimizi söylediğimde, önce yağmurlu, puslu hava yüzünden sandı. "Geçer," dedi, "kara bulutlar bastırdıkları gibi eker giderler."

"Yağmur yüzünden değil," dedim. "Biraz çalışmak istiyorum. Yaptığımız kaydın çevirisine yardımcı olursanız, üzerinde düşünmek, sindirmek istiyorum. Şöyle bir okuyup geçtiğim konuları, mesela Dewres'in torununun laf arasında söylediklerini, sizin hep tekrarladığınız 38'i, yaşlı adamın yakarışındaki kırımın ne olduğunu objektif kaynaklardan öğrenmek istiyorum. Projeyle, kayıtlarla ilgisi olmasa da kafamı düzene koymak, her şeyi yerli yerine oturtmak için ihtiyacım var buna."

Ev sahipleriyle yeni vedalaşmıştık. Cipe binmek üzereydik. Arabanın kapısını açmıştın. Şoför koltuğuna oturmadan önce basamakta bir an durdun. Soru sorar gibi yüzüme baktın, konuşacakken vazgeçtin. Öteki kapıyı kendim açıp yanına oturdum. Yağmur o anda hızlanmıştı, hareket etmeden önce silecekleri alıştırdın.

Çamurlu yollarda ağır ağır ilerledik. Sokaklarda kimseler yoktu. Köyün girişini bazıları maskeli, tümü ağır silahlı komandolar tutmuştu. Durdurulduk, hem araba hem kendimiz arandık, bir çeşit sorgulandık: geceyi neden köyde geçirdiğimiz, kimde kaldığımız, şimdi nereye gittiğimiz. Cansa suskundu, adamlarla daha çok ben muhatap oldum.

Geçiş izni alıp yola düzüldüğümüzde, "Dün geceki karakol tacizi yüzünden alarma geçmiş bunlar," dedi. "İyi ki dün gelmişiz, bugün köye bırakmazlardı. Böyle giderse bakarsınız yasak bölge uygulamasına geçerler yine. İnsanın kendi toprağının kendine yasak olması ne tuhaf değil mi?"

Cepte telefonum çaldı. Kapsama alanına girmişiz demek, ne iyi.

"Dün gece de aradım ama ulaşamıyordun," dedi Ali. "Sabah iş yoğunlaşmadan bir daha deneyeyim dedim. Oralar epeyce karışmış, televizyonda izledim, merak ettim. Oteli aradım, sabah çıktığını söylediler."

"Evet, haklısın canım, dün sabah epeyce uzaktaki bir köyde kayıt yapmak için çıktım otelden. Giderken yollarda anormallik yoktu ama ortalık sonradan karışmış biraz. Kaldığımız köye yakın bir dağ karakoluna taciz ateşi açılmış. Bu yüzden dün gece Tunceli'ye dönemedim, köyde geceledik. Şimdi dönüyoruz. Merak etme canım, yanımda Cansa Bey var, sana anlatmıştım hani; bölgedeki rehberimiz."

"Lütfen sık sık ara beni. Televizyondan izlediğim kadarıyla o kadar basit, sıradan bir olay değil, iki asker şehit olmuş, operasyonlar sürüyormuş."

"Tamam, sık sık arayacağım. Ne garip, insan olayın içinde yaşarken farkına varmıyor demek ki. Dışarıdan her şey olduğundan daha ürkütücü görünüyor. Anne'yi de ara da telaşlanmasın."

"Bilirsin Anne'nin pek alakası yoktur bu tür haberlerle, sürekli televizyon izlediğini de sanmıyorum. İki-üç gün önce nasılsa meraklanmıştı. Bir şey yokmuş, dedim, rahatladı. Zaten haberleri izlemiş, duymuş da olsa, sen neredesin, olay yeri nerede birbirine bağlamaz. Onun da rahatını bozmaya, aklında olmayanı aklına getirmeye gerek yok bence."

"Doğru; onu duymamanın, bilmemenin rahatlığına teslim edelim."

Telefon kesildi, şarjı mı bitmişti, yine kapsama alanı dışına mı çıkmıştık bilmiyorum.

"Kocam merak etmiş. Epeyce ciddi çatışmalar olmuş galiba, biz orada burnumuzun dibindeki olayı fark etmedik."

"Duymamanın, bilmemenin rahatlığı... Kendiniz söylediniz telefonda."

"Annem içindi o sözler. Annem..."

Kim olduğunu söyleyiverecektim, hemen vazgeçtim.

Telefonum yeniden çaldı, yine Ali'ydi, telefon kesilince merak etmişti. "İşine karışmak istemem ama bana sorarsan oradan ayrıl. Ortalık sakinleşince yeniden dönersin."

"Engelle karşılaşırsam, çalışamayacak olursam tabii ki hemen dönerim. Hiç merak etme. Tunceli'ye dönünce bir bakarım duruma, Cansa Bey'e de danışacağım, ona göre bir karar veririm. Karına güven, kahraman olmadığımı, kolay tırtıldığımı bilirsin. Başımı belaya sokmaya hiç niyetim yok."

Tam telefonu kapayacakken, "Söylemeyi unuttum," dedi, "o taraflarda çekilmiş bir fotoğraf varmış, sen bulmuşsun, Anne'ye de göstermişsin. Biri kemancı olan üç çalgıcının fotoğrafıymış. Oralardayken imkân bulursan araştırmanı istedi, kafasını kemana fena takmış nedense, bölgede geleneksel müzikte eskiden beri keman var mıy-

mış, yaygın bir enstrüman mıymış, diye soruyor. Sen fırsat bulduğunda kendin ara da konuşun."

Telefonu kapayınca, "İstemedim kulak misafiri oldum," dedi Cansa. "Eşiniz siz burada olduğunuz için habirlere kulak vermiş, telaşlanmış. Ama daha bir ay önce de benzer olaylar yaşandı: baskınlar, çatışmalar, operasyonlar; o sırada ne siz ne eşiniz telaşlanmıştınız, öyle değil mi? Tabii karar sizin ama bence çalışmanızı sürdürmenize bir engel yok, en azından şimdilik."

Vadiye inmiştik, yağmur durmuş, kara bulutlar dağların ardında kaybolmuştu, tıpkı geldikleri gibi, beklenmedik anda, çabucacık, aceleyle... Yol, dün fark ettiğimden daha bozuktu. Durdurma, kimlik kontrolleri, aramalar sıklaşmıştı. Kafamdaki düşünceler, sorular katlanmıştı, yorgundum. Cansa susuyordu, onda da bir tuhafılık vardı. Birden, bu maceraya son vermeyi, toparlanıp eve dönmeyi geçirdim aklımdan. Ali haklıydı, şimdi dönüp ortalık yatışınca ekiple yine gelebilirdim; bölgede üç beş gün fazladan kalırdık, hepsi o kadar. Kocam her zaman aklıyla, mantığıyla hareket eder. İş hayatında da özel hayatta da "minimum risk" anlayışıyla... Üç-beş tının kayıt yapacağım diye değer miydi riske etmeye? Kendime karşı dürüst olabilseydim, "neyi riske etmek" sorusunu sorardım. O kadar cesur değildim henüz, sorunun cevabına da hazır değildim.

"Annem," dedim arabanın içindeki ağır suskunluğu bozmak için, "annem müzikle ilgilidir, sözünü ettiğim Dersimli kemancı fotoğrafına takılmış aklı, geleneksel müzikte kemanın yeri olup olmadığını soruyormuş."

"Annenizin kim olduğunu biliyorum, Arya adının neyi çağrıştırdığını da. Üstelik üşenmedim, sizi tanıdıktan sonra annenizin birkaç CD'sini alıp dinledim. İnanılmaz bir ses, inamlmaz bir ruh. Konservatuvarların tek-düze klasik müzik eğitimi sesin doğallığını bozar çoğu

kez. Büyük sesler vardır, terbiye görmüş, usulüne uygun sestir ama gürül gürül akan bir ırmağın coşkusu, özgürlüğünü taşımaz. Alanınıza giriyorum, çizmeden yukarı çıkıyorum; annenizin sesinde o vahşi güzellik, özgürlük var. Yıllar süren ağır, gaddar ses eğitiminin, sahne gereklerinin, vahşi rekabetin gemleyemediği özgür bir renk var. Çevresi düzenlenmiş, betonla tahkim edilmiş, zapturapt altına alınmış Avrupa ırmakları karşısında Munzur neyse o. Bizim buralardan öyle sesler çıkar nadiren, ama kimse Aliye Sema olamaz.”

“Şaşırttınız beni. Üstelik annemin sesi konusunda söyledikleriniz hem doğru hem etkileyici. Hay Allah, onun sesini farklı, benzersiz kılan nedir, diye ben de düşünmüştüm ama bu kadar iyi ifade edememiştim. Doğru; Munzur’la Seine Nehri’nin, Rhein Nehri’nin farkı gibi.”

“Aliye Sema Hanım bundan memnun olmayabilir, ben sadece övmek istemiştim. Dersimli kemancı meselesine gelince; dün gece bir ara konuştuk ya, çok yaşlı ünlü biri var bildiğimiz, fotoğraf belki ona aittir, belki değil, ama 38 öncesinde onun tek olduğunu hiç sanmıyorum. Dewres’in torununun da yarım buçuk bilgiyle anlattığı gibi, dedesinin 38’de katledilen kardeşinin de kemancı varmış. Propaganda sanmayın ama Dersim müziğe çok yatkın bir yöredir, belki Alevilikte müzikle duanın, inancın iç içe olması yüzünden. Semaya durmak, saz, söz ibadetin eki değil kendisidir. Tabii bunların hepsi araştırma konusu.”

Konuşmaya başlayınca, aramızdaki ağır hava dağıldı. Sessizliğin uzaklığını aştık. Güneş de açmıştı yeniden; keyfim yerine gelmeye başlamıştı. Güneşin altında Munzur yine beyaz, mavi, yeşil akıp duruyordu. Yol boyu, vadi genişledikçe rengârenk dağ çiçekleri, uçurumlar, kanyonlar, kayalık dağlar... Manzara yerli yerindeydi.

“Dersim 38, sanki bir parola gibi ya da kendi aranız-

daki gizemli bir sözcük. Siz de Cansa, Derviş Baba da, torunu da, oteldeki genç adam da sözün bir yerinde 38 diyorsunuz. 37-38'de Tunceli'de aşiretlerin isyan ettiğini, isyanın sert biçimde bastırıldığını, bölgedeki ağaların, şeyhlerin halk üzerindeki nüfuzlarını kırmak için kimilerinin mecburi iskâna tabi tutulduğunu okudum, biliyorum, ama sizin 38'iniz sanki farklı bir anlama sahip."

Hiç beklemediğim bir şey yaptı Cansa, cipi zınk diye durdurdu. Neyse ki güvenlik kemerimi bağlamıştım, yoksa kafamı öndeki cama vurabilirdim. Önce yine güvenlik kontrolü sandım. Artık alışmıştım, iki günde kanıksamıştım bile. Ama yol bomboştu. Ne bir hayvan ne bir insan, sadece Munzur Nehri yol boyu eşlik ediyordu bize.

"Gerçekten habersiz misiniz, yoksa habersiz mi oynuyorsunuz?" diye sordu öfkeli bir sesle.

Ne cevap vereceğimi bilemedim. "Neden habersiz miyim?" dedim biraz daha vakit kazanmak için.

"Burada olanlardan."

"İsyanı, isyanın sertlikle bastırılmasını, Seyit Rıza'nın idamını, mecburi iskânı, hatta kargaşa sırasında bazı çocukların kaybolduğunu biliyorum, okudum."

Dudakları gülümsemek istiyor da çok acı duyduğu için başaramıyormuşçasına gerildi.

"Demek böyle oluyor," dedi. "Siz bile Arya, bölgeyle ilgilendiğiniz halde farkındalık düzeyiniz bu."

Sesi üzgündü, kırgındı. Sonraki günlerde konuştuğumuzda, "Kızgınlığım sana değil kendimeydi. Göze alıp da yeterince mücadele etmediğim, haykırarak anlatmaya, dünyaya duyurmaya çalışmadığım, çılgın atacak yerde fısıltıyla konuştuğum için kendime kızıyordum," diyecekti.

"Bakın şurası... hemen şurada, biraz ileride şu derin kanyon Laç Deresi. Bütün ağıtlar, kamlar derenin günlerce kızıl kan aktığını söyler. Bunu da duymamıştınız

değil mi Hocanım? Oradan, uçurumdan dereye atılan cesetleri, kendilerini uçuruma atan kadınları, askerin eline geçmesin diye anaları tarafından yardan aşağı atılan kız çocuklarını, süngülerin ucuna takılan bebeleri, bu kayalara oyulu mağaralara saklanıp da içeride vahşi hayvan gibi değil fare gibi öldürülenleri de duymamıştın, duymamıştınız. Halvori gözelerini de duymamıştınız, şimdinin gözde piknik yeri. Oraya atılan cesetleri Munzur'un günlerce, aylarca sürüklediğini de duymamıştınız."

"Evet, duymamıştım!" diye bağırdım. O sesini yükseltince ben de yükseltmiştim. "Her şeyi bilemem, duymam, senin de duymadığın ne çok şey olduğunun farkında mısın! Dünyadaki tek mağdur, tek acı çeken halk senin halkı değil. Bıktım herkesi düşman gören, duyar-sız, vicdansız sayan bu mağduriyet edebiyatından..."

Cansa şaşırды bu defa. "Özür dilerim," dedi. Sesinde gerçek bir pişmanlık vardı. "Sizi kızdırmak istemedim. Biliyorum, mağduriyet tekeline sahip değiliz, ama ben Der-simliyim. Baba dede soyu bire kadar kırılmış bir ailenin çocuğuyum. Aborjinlerle, Kızılderililerle, Mayalarla, daha bilmem kimlerle ilgilenenlerin kendi coğrafyasının acılarına ilgisiz kalması, farkında olmaması beni acıtıyor, öfkeliendiriyor, saldırganlaştırıyor. Gerçekten özür dilerim."

Laç Deresi: İkimizin de ne yapacağımızı, nasıl davranacağımızı bilemeden, gergin ve gebe bir suskunluğa bürünerek kenarında durduğumuz uçurum. Vadi değil muhteşem bir kanyon. Dibinden akan suyu hatırlamıyorum. Başım dönmüş, aşağı bakamamıştım. Laç Deresi: benim için bütün dereler gibi bir dere, onun için marazi bir saplantının nesnesi, benim için etkileyici bir kanyon manzarası, birkaç kare fotoğraflık bir kesit, onun için kuşaklar boyu süren kemirici travma...

Yine suskun, biraz da mahcup arabaya dönerken, elimi tuttu, ürperdim. "Biraz yorgun, gerginim; bu yüz-

den olmalı. Düzgün Baba, Munzur Baba, Tujik Baba aşkına, bütün uluların adına rehberinizi bağışlayın," dedi yüzünü aydınlatan, hüzünlü bir gülümsemeyle.

"Unutun," dedim, "belki de siz haklısınız tepkinizde."

O gün değil, bir başka gün başka bir yerde, suları, kayaları, taş heykelleri, "İşte tam şurada," diyerek sadece başı ve kaşlarıyla işaret edip yürürken birden durup ulu bir ceviz ağacının altında dudaklarımdan tutkuyla öptüğü gün, "Bilmediğine inanmamıştım. Artık biliniyor sanmıştım. Demek sen bile... buralara gelmiş, adını duymuş, okumuş yazmış, yüreği böyle derin, vicdanı kararmamış sen bile farkında değildin..." demişti.

Korkuyla, heyecanla, özlemle beklediğim bu ânı neden bu kadar geciktirdiğini o gün anladım. Ulu ceviz ağacının altında yeniyetmeler gibi utangaç, tensel aşkın her türlüşünü yaşamışçasına tutkulu, olgun meyve tadında öpüştüğümüzde aramızdaki engel kalkmıştı. Bilmediğime inanmıştın. Bilmiyordum, öğrenecektim. Öğrendikçe, buraların diliyle, gönül gözüyle kavradıkça, içimde yuvalanan acı, isyan, suçluluk duygusu senin aşkına dönüşüyordu. Seni mi, yoksa başkasının acısını, isyanını duymayı öğrenen kendimi mi sevmiştim sende? Seni mi, yoksa senin dağlarını, ırmaklarını, derelerini, kayalarını, efsanelerini, kutsallarını mı sevmiştim? Ben neye inandım gerçekten? Sana mı, denizler deryalar üstü Hızır'a mı?

* * *

Otelin kapısında vedalaşırken, "Biraz dinlenin," dedi. "Bu arada ben de Dewres'in kayıtlarını Türkçeleştirmeye çalışırım. Eğer isterseniz akşamüstü birkaç kitap da getiririm. Daha önce de söylemiştim ya, Türkiye'de resmî görüş dışında kaynak bulmak zordur, konuya iliş-

kin kitaplar, makaleler, derlemeler yeni yayımlanmaya başlandı, üstelik çoğu tek taraflı. Birkaç yıl önce çıkan *Dersim Ağutları* var mesela. Sanırım görmemişsinizdir. Yurtdışındaki yayınlar gerçeğe daha yakın, daha objektif. Benim de bir makalem var, resmî raporları tarayarak yazmıştım. İşinize yararsa getiririm.”

“Memnun olurum. Dersim dersinin siyasi bölümünden bütünlemeye kaldığıma göre, biraz çalışmam gerekecek.”

Otele girdiğimde resepsiyondaki genç, “Size bir not bırakıldı,” diyerek küçük bir kâğıt parçası uzattı.

Buralarda tek tanıdığım kişi Cansa, onunla da beraberdim zaten. Başka kim not bırakabilir bana? İkiye katlanmış kâğıdı açtım. “Sayın Arya Hanım, nefeslerimizi, deyişlerimizi, sazlarımızı derliyormuşsun. Ben de meraklıyım, haddim olmadan, yıllardır birşeyler yapmaya çalışıyorum. Dersim’in yerlisiyim, buraları bilirim. Belki yardımım olur. İsterseniz beni arayın.” Bir ad ve bir telefon numarası.

Küçük yerlerde yabancı hemen takibe alınır, haberler çabuk yayılır. Kim kime söylemiş, kim kimden duymuş, hayret! Biri izimi bulmuş işte.

Akşamüstü otele geldiğinde elinde kitaplarla dolu bir torba vardı. “İşinize yarayacağını tahmin ediyorum, ama gece uykudan önce okumayın ki karabasan görmeyin. Sizi önceki gece, buradaki ilk gecenizde yalnız bıraktığım için kusura bakmayın, oğlumu ninesine götürmeye söz vermiştim.”

“Bir oğlunuz var demek! Hiç söylemediniz.”

“Sormadınız ki!”

İkimiz de güldük.

“Oğlum on dört yaşında, on iki yaşında da bir kızım var. İkisi de Fransa’da annelerinin yanındalar, ara tatillerde, yaz tatilinde gelirler. İnanmayacaksınız ama buraları

seviyorlar, Lyon'da yetişmiş çocuklar Dersim'i yadırgamıyorlar. Üstelik oğlan dilimizi bayağı anlıyor, biraz konuşuyor da. Annemle birlikte olmayı seviyor."

"Ne güzel," dedim, "çocuklarının kendi kültüründen, değerlerinden kopmaması insanın hoşuna gider."

Karısını sormadım, besbelli ayrıydılar. İlk tanıştığımızda bir süre Fransa'da kaldığını söylemişti. O zaman evlenmiş olmalıydı. Merakımı içime gömdüm şimdilik.

"Şehrimiz beton yığını oldu ama yine de ırmak kenarında güzel yerlerimiz var. Sizi Mavi Köprü'nün altındaki kır gazinosuna götüreyim. Gazino dediysem, suyun hemen kenarında birkaç masa. Kırmızı benekli alabalıkla bir kadeh içki içmek de mümkün. Henüz mevsim tam açılmadı, kalabalık olmaz. Rahat konuşabiliriz."

"Harçik'le Munzur'un kavuştuğu nokta biraz öte-mizde," diye anlatıyor yol boyu. "Şu baraj projeleri çok can sıkıcı, eğer engellenemezse, bu cennet yerler yapay su birikintileriyle dolacak, bağlar bahçeler kuruyacak. Asi Munzur insanların emrinde uysal derecik olacak. Düşünün; güzelim Munzur'a, özgür Munzur'a kelepçe takılacak, hem de duyduğumuza göre sekiz yerinden. Şimdilik bir tek Uzunçayır inşaatı devam ediyor, ama eli kulağındadır ötekilerin de."

"Barajların durdurulması, doğanın korunması için bir festival düzenleniyor galiba burada. Üniversiteden bazı arkadaşlar geçen yıl gelmişlerdi, ben de onlardan duymuştum."

"Evet, üç-beş yıldır öyle bir festival var. Bu yıl da yapılacak, sanırım bu yıl daha kapsamlı olacak. Yine de güç bu işler; her grup, her siyaset kendi güç alanına çevirmek istiyor festivali; hazırlık komitesinde herkes bir başka hava çalışıyor. Hele de şiddet olayları, operasyonlar sürdükçe..."

"Siz ilgilenmiyor musunuz Cansa?"

“İlk başladığımızda işin içindeydim; sonra araçlar amaçlara karışınca, örgütler, siyasetler üstünlük yarışına girince çekildim komiteden. Şimdi yardımımı isterlerse esirgemiyorum, sanatçıların, yazarların çağırılması, lojistik destek gibi...”

Arabadan inince biraz yürüyoruz. “Şelaleyi görün,” diyor. Görmekle yetinmeyip ıslanmamayı başarak al-
tından bile geçiyoruz. Hele de yeşilin ve ırmağın coştığı
bu mevsimde manzara etkileyici. Herkes memleketinin
övülmesinden hoşlanır; Cansa’yı memnun etme fırsatını
kaçırmıyorum, “Gerçekten çok güzel, insanın içi yıkanıyor
sanki,” diyorum. Bir an için gerçekten de ırmağın su-
larında yıkanıp arınmış hissediyorum kendimi.

“Eğer üşümezseniz dışarıda oturabiliriz. Şimdi hava
ılık ama gece birden serinler.”

“Mutlaka dışarıda oturalım. Bu havayı da, bu man-
zarayı da kaçırmak istemiyorum.”

Besbelli her zaman geldiği bir yer burası; evindeymiş
gibi rahat davranıyor. Bizi görür görmez koşturmaya baş-
layan delikanlıya Zazaca birşeyler söylüyor, sonra Türkçe
tekrar ediyor: Taze alabalık var mı, yeşillikler taze mi, ha-
mur açtırabilir mi hemen? Bana sadece ne içeceğimi so-
ruyor: su, kola, rakı, bira? Bira, diyorum, Anadolu şehirle-
rinde, hele de Doğu’da, Güneydoğu’da artık içkili yer
bulmanın, hele de böyle kadınlı erkekli açıkta içmenin
pek doğal karşılanmadığını söylüyorum. “Burası Anadolu
değil ki, Dersim,” diyor ciddi ciddi.

O gece ilk gecemizdi: “Siz”den “sen”e geçtiğimiz,
özelimizi konuştuğumuz, sözümüzü sözcüğümüzü öz-
gürleştirdiğimiz, birbirimiz hakkında bildiklerimizi har-
manlayıp bilmediklerimizi öğrenmeye çalıştığımız, bir-
birimizden çok kendimizi tartıp sınıadığımız, birbirimi-
zin duygularından önce kendi duygularımızı anlamaya
çalıştığımız ilk gecemiz.

Uzun bir gece oldu. Yandaki masalar birkaç kez doldu boşaldı. Gelenlerin çoğu onu tanıyordu. Bir selam, bir merhaba, bazen benim tanıştırlmam. Hoşgelmişin Hocanım, beğenmişsindir memleketimizi? Bizi tanıtın Batı'ya, sadece terör yok burada, mum söndü ayinleri de yapmıyoruz. Sitemkâr gülüşmeler, yarı şaka yarı ciddi "pirim, mürşidim, rayber" hitapları, birkaç dakikadan fazla uzamayan saygılı bir merhaba...

Akşam indikçe serinleyen hava, son ışık yansımalarının önce sulardan çekilip sonra karşı tepelerde kayboluşu, kararan dağlar, kararan gökyüzü, biraz ötede şehrin solgun ışıkları, ırmağın bu ışıkları izleyerek akışı...

Ürperiyorum, "Üşüdün," diyor, sonra, "üşüdünüz," diye düzeltiyor. Biraz önce annelerimizi çocuklarımızı konuşurken, bu akşam ilk "sen" diyen ben olmuştum. Annesinin 38'de sürgün yollarında, yük katarında doğduğunu, anneannesinin baba tarafından tek bir erkeğin sağ kalmadığını, bütün sülalenin, çoluk çocuk bütün köyün Halvori'de katledildiğini, zorunlu iskânla gönderildikleri bir Batı Anadolu köyünde ninesinin sütü kesilince, kimse sütanalığını kabul etmediğinden bebeğin keçi sütüyle büyütüldüğünü anlatıyordu. "Annem orada yetişmiş, ilkokulu orada okumuş, af çıkıp da memlekete döndüklerinde birkaç cümleden başka Zazaca bilmiyormuş," dediğinde. "Senin anadilin Türkçe o zaman Cansa," demiştim.

"Bak bunu düşünmemiştim işte. Ama ben doğduğumda annem artık Kırmanciden başka dil konuşmuyordu. Bir çeşit tepki ya da direniş. Belki de biz kendi dilimizi unutmayalım diye böyle yaptı."

"Halvori," diye tekrarlıyorum. "Dün geçmemiş miydik oradan?"

"Evet, dün yanından geçtiğimiz, durup seyrine doymadığımız Halvori gözelerinin oralarda. Otele gidince, getirdiğim kitaplara bakın, birinde bir fotoğraf göreceksi-

niz. Arkasında 'Temmuz 1938'de Halvori köyünden ölme götürülen köylü kafilesi'. diye yazar. Göreceksiniz, sadece erkekleri değil kucağında kardeşini taşıyan küçük kızları, annelerinin kucağında minicik bebeleri göreceksiniz. Ninem Halvori'ye gelin gitmiş, kırım günü Civrak'ta baba evindeymiş doğumu yakın olduğu için. Öylece kurtulmuş, kendi ailesiyle sürgüne gönderilmiş."

"Dur bir dakika Cansa, dur bu anlattıkların çok ağır. Ben..."

"O fotoğrafa iyi bakın, binlercesinden biri o. Yavaş yavaş dolaşıma girmeye, kitaplara konmaya başladı bu fotoğraflar. Ağır mı dediniz? Ama buralarda hiçbir şey görmediniz ki daha."

Susuyorum, ürperiyorum.

"Üşüdün," diyor. Evet, ürperiyorum ama havanın serinlemesinden değil. Yerinden kalkıyor, arkama dolanıp omuzlarına atmış olduğu ceketini sırtıma koyuyor. Ellerini saçlarımda, boynumda hissediyorum, yine ürperiyorum. Bizi birbirimize ölümler, zulümler mi yaklaştıracak, başkalarının acıları mı birleştirecek?

Yeniden yerine oturduğunda, bir an ikimiz de gözlerimizi tabaklarımıza indiriyoruz. Benekli alabalıklar –o beneklerin ırmaklardan akan kanın izleri olduğuna inanır Dersim halkı demiştin bir gün–, dağların otlarından karılmış salata kalıntıları, konuşmaktan yemeğe sıra kalmamış peynir, ekmek dolması zerefet, yoksa babiko muydu, sofranın üstünde duruyor. Artık suyun kenarında sadece biz varız. Hizmet etmeye çalışan gence birşeyler söylüyor. Elini göğsüne koyup gidiyor. Saza eşlik eden bir ses yükseliyor içeriden. Sözlerini anlamasam da ağıt olduğunu hemen anlıyorum. Fırat-Munzur kayıtları arasında da benzerleri vardı. Ama bu gece, Munzur boyunda, bu küçük kır kahvesinde, Cansa'nın varlığında ağıt Dersim'in feryadı olmaktan çıkıp benim kederim oluyor.

"Kaynağı ırmaklar, doruğu dağlar, müziği ağıt olan bir aşk böyle yaşanır," diyeceksin sonraki günlerde. "Ve böyle sonuçlanır"ı, ilerideki günlerde ben ekleyeceğim.

O gece masum şaşkınlığımızla baş başayız. Adım atmaktan ikimiz de korkarak sonu bilinmeyen maceranın eşliğinde duruyoruz. Ağıtlar yetişiyor imdadımıza. Derleme çalışmasına hazırlık için bunca kayıt, müzik, kaset, CD toplamışken daha 1992'de çıkmış *Dersim Ağıtları* derlemesinden, o yılların başka derlemelerinden, 2000'lerin başındaki çalışmalardan nasıl haberdar olmadığımı şaşıyorsun. "Ağıtlar ilgi alanıma girmiyordu, derlemeyi dinsel musiki çerçevesinde yapmayı amaçlamıştım; semahlar, nefesler, falan," diye savunuyorum kendimi.

"Kızılbaş geleneğinde müzik inançtan, inanç müzikten bağımsız gelişmez. Efsaneye göre Tanrı insanı yarattırken sırrı da beraberinde üflemiş. İnsan Tanrı'nın sırrını taşıyamadığı için, ondan alınmış, temburun tellerine üflenmiş. Tembur, yani saz çalınıp zikredilirken insan yitirdiği sırrın bir bölümüne erermiş, aradığı manayı sezip kendini tamamlarmış."

"Müzikle, sesle dinî inancın böylesine iç içe geçtiği, ayrılmaz olduğu başka bir inanç sistemi var mı bilmiyorum. Araştırmanın ağırlığını dinî musikiye vermek niyetindeydim, bir de ninnileri düşünmüştüm. Şimdi, inancı tam kavramadan, o ruh halini yaşamadan semahların, yarıkarışların özüne varamayacağımı düşünmeye başladım. Kuru kayıtlarla yetinmek de istemiyorum. Ne yapmam gerektiğini pek bilemiyorum doğrusu. Ağıtlar ise bambaşka bir alan. Ağıtlara yönelecek olursam işin içinden hiç çıkamam, büsbütün kaybolurum, diye korkuyorum."

Araştırmadan, işten, genel konulardan konuştukça ikimiz de sakinleşiyoruz, kabaran heyecanımızın, şaşkın ve ürkek duygularımızın çevresinde dolanıyoruz, söylenmesi gereken esas sözden böylece kaçınıyoruz. Otele

bırakılan not geliyor aklıma. Küçük pusula hâlâ pantolonumun cebinde duruyor.

“Bugün biz yokken biri otele bir not bırakmış benim için.”

“Kimmiş?”

Notun altındaki adı da telefon numarasını da unutmuşum çoktan, kâğıdı cebimden çıkarıp Cansa'ya uzatıyorum: “Ne dersin?”

“Ne tilkidir bu adam,” diyor, “nasıl da hemen koku almış. Bizim buralarda, kuşların kanatlarıyla haber taşıdığına inanacağım geliyor.”

“Tanıyor musun?”

“Evet, tabii. Buralara gelen gazetecileri, araştırmacıları, derlemecileri hiç kaçırmaz. Nereden edinmiş bilemem ama birinin fotoğraf arşivini ele geçirmiş, tümünü kopyalamış. Fotoğrafların, belgelerin orijinalleri değil elindekiler, yine de para kazanıyor bu işten. Yalan yanlış kayıtlar da yapmış eskilerin ağzından. Bence hiçbiri güvenilir değil. İşin ticaretini yapıyor.”

“Dersim ticareti mi yani?”

“Daha beteri: 38 kırımı ticareti. 38'de bunun soyu soppu devletin yanındaydı, çoğu milise yazılmıştı. Kendileri de kırımdan kurtulamadılar sonunda ya... Bu da ayrı bir hikâye. Elindeki fotoğrafların, belgelerin, haritaların askerlerden, komutanlardan alındığı söylenir.”

“Ne yapmalıyım?”

“Gayet tabii elinde ne olduğuna bakmalısın. Senin konun değil tam ama bu tilki neyin peşinde olduğunu çoktan öğrenmiş, birkaç parça seçmiştir senin için.”

“Beraber gidelim adama.”

“Hayır. Bir kere, sen gitmeyeceksin; o sana, otele gelecek. İkincisi sülalelerimizin Âdem'den beri araları yoktur. Halvori'de birbirlerine bağlanıp ölüme götürülenlerin yanında askerlerle birlikte yürümüştür babası, agası.

Babaların günahı çocuklara yüklenemez tabii ki. Sonraki yıllarda 38 milislerinin çocuklarının, torunlarının çoğu devrimci oldu, biraz da bilinçaltılarında geçmişin yükünü omuzlarından atmak vardı belki. Ama bu adam 70'lerde Ali Haydar'ın, Kaypakkaya'nın yakalanıp öldürölmele-
rinde parmağı olan muhbirlerdendir. 80'lerde de boş durmadı, şimdi bile boş durduğunu sanmam."

"O zaman, adamı hiç aramayayım, işe hiç bulaştırmayayım."

"Elinde işe yarar bir malzeme varsa yararlanmalısın. Sen benim öfkeli konuşmama bakma. Geçmiş sadece geçmiş değildir, diyen her kimse, pek doğru söylemiş. Hele de Dersim'de, geçmiş içimizi kemirmeyi hep sürdürür. Kimileri unutmayı yeğler, unutarak aşar travmayı; kimileri de benim gibi hatırlayarak, hatırlatarak, yüzleşene kadar affetmeyerek."

Sustuk, çünkü böyle konuşmak istemiyorduk. Sustuk, çünkü kendi sözlerimizden ürküyorduk. Çünkü içimiz titreyerek beklediğimiz ânı geciktirmek istiyorduk. Çocukken, çok sevdiğim, etkilendiğim kitapların son sayfalarını okumayı hep ertelerdim; bitmesin, son gelmesin isterdim, büyüünün bozulmasından korkardım. Yine korkuyordum.

Tehlikesiz sularda yüzmek için başka bir konuya atlamaya, "Benim büyükbabam da buralarda askerî görevle bulunmuş bildiğim kadarıyla, hatta madalyası bile var," demeye hazırlanırken Düzgün Baba mı, Munzur Baba mı, Hızır mı bilmem imdadıma yetişti. Bize hizmet eden genç çocuk biraz tedirgin Cansa'nın yanına gelip alçak sesle bir şey söyledi. "Kalkmamız iyi olacak," dedi Cansa, "ortalık biraz karışacağa benziyor. Yolda yine mayın patlamış, merkezde operasyon düzenlenecekmiş; ayak altında dolaşmamak gerek."

Sırtımda onun ceketi, onun kokusu vardı. Vermek

istedim, almadı; hayır, kalsın, böyle ikimiz de daha iyiyiz, dedi. Cipe doğru yürürken hafifçe kolumu tuttu, eli titriyor gibi geldi ama belki de titreyen bendim.

“Hep böyle midir buralar, böyle gergin, huzursuz, tetik üstünde?”

“En kötü günlerde değiliz. Sizin oralarda da trafik kazaları olmuyor mu sürekli, yine de trafiğe çıkıyorsunuz, otomobile, otobüse biniyorsunuz.”

Aldırmazlığı, kanıksamışlığı içimi rahatlattı biraz.

Otelin kapısına geldiğimizde benimle birlikte indi. Ceketini verdim, iyi geceler diledim. Anahtarımı alıp odama çıkarken, otelin gece görevlisinden başka bir anahtar aldığını fark ettim. Gece otelde mi kalacaktı? Birşeyler oluyor da beni telaşlandırmamak için söylemiyor olabilir miydi? Yoksa... Yok canım! Şeytana uymak üzeresin Arya, hatta uydun bile. En azından ruhunda ve kafanda.

* * *

Düzgün Baba'ya çıkıyoruz.

“Dağların, dorukların efsaneleri vardır,” diyorsun. “Dağlar yüceliğin temsilcisidir. Güneş hangi doruktan doğuyorsa, orası kutsanır. Çünkü güneş mübarek olandır. Verdiğim metinlerden birinde Düzgün Baba efsanesi çok güzel, çok yerel anlatılır.”

Düzgün henüz bir nevcivandır, bryıkları yeni terlemiş toy bir genç... belki on üç-on dört yaşında... Sey mamudo Khal, yani büyük Khureş'in oğludur, asıl adı Sa Heyder... Dersim dağlarında bir çobandır... Keçileri vardır, dağ doruklarını ve en ulaşılmaz, sarp yamaçları mekân tutmuş dağkeçileri, geyikler onun sürüleridir. Düzgün'in bir mekânı vardır; yüce bir dağ, her sabah gri serçelerin cıglık cıglığa ötüşüp uçuşarak haber verdikleri şafakla beraber, ilk ışık huzmesi

bu dağın yüceliklerini aydınlatır ve binler kapısı güneş buradan doğar. Düzgün Kemere Bumbareki'dir, 'bimbarek/mübarek' güneşin sıfatıdır... Ve Düzgün O'nun taşı, doruğudur. Düzgün'in kartalı vardır, her sabah güneşle birlikte yükselen, her akşam güneşle birlikte dağ doruklarında kaybolan bir kartal... Düzgün'in bir atı vardır, küçük doru bir tay... bir çırpıda dorukları aşan doru bir tay... Kurtları vardır Düzgün'in; bazen keçilerini emanet ettiği, süt gibi bembeyaz kurtlar... uzaklardan haber getiren, gurbetlerde Düzgün'in hükümünü uygulayan pusuları korkunç kurtlar. Dağların en yücelerini kaplayan, dorukları aşıp ötelerde kaybolan beyaz bulutlar onlara işarettir... Düzgün'in bir asa'sı vardır, bazen yılan donunda, bazen güvercin donunda görünüp kaybolan, tıpkı Musa'nın asa'sı gibi kerametlerle dolu bir evliya... Düzgün sultandır... Dersim'in 366 evliyasının kumandanıdır... Her perşembeyi cumaya bağlayan gece Dersim'in 366 evliyası Düzgün Dağı'nda, Kırklar Mekânı'nda Kırklar Cem'i yaparlar... Toplari vardır Düzgün'in... Öfkelenir ve cezalandırır, onun attığı toplara çok insan şahittir... Zulüm kaleleri onun attığı toplarla yerle bir olmuştur. O aynı zamanda murad vericidir. Dilekleri kabul eder, yerine getirir; bu açıdan Sa Heyder / Şah Haydar adı da çok şey söyler. O bir şahıttır, 'görenler/uyaranlar şahıdır.'
(Çeverê Hazaru, s. 26-28'den derlenmiştir.)

"Düzgün tora vejîya çeverê hazaru / talubuné xo xo vir ra meke."

"Ne demek?"

"Düzgün! Senden çıktı binler kapısı, taliplerini unutma, demek."

"Babamın bir odacısı vardı ben küçükken. Adı Düzgün'dü, Tunceliliydi galiba."

"Dersimlilerin yarısının, ya adı ya soyadı Düzgün'dür."

“Düzgün Baba yüzünden mi?”

“Evet, en kutsal ziyaretgâhtır, hem de kutsal kişilerin, evliyaların en büyüğüdür. Bir de tabii Türkçeye uyum gösteren bir sözcük olduğundan, yasaklı ad sayılmadığından... Aslını ararsan Düzgün adı, Zazaca sarp, keskin anlamına gelen *thüz* kökünden türemiştir büyük olasılıkla. Zamanla, Türkçenin de bastırmasıyla Düzgün'e dönüşmüş. Dil meseleleri de epeyce karışıktır buralarda. Zazaların ayrı bir halk topluluğu olduğunu kabul etmeyenler, hepimizi Kürt potasında eritmeye çalışanlar, Zazaca Kürtçenin bir diyalektidir, derler ki yanlıştır. Kimi dil uzmanları Farsi kökenlere götürür, kimileri Orta Asya'da arar dilin köklerini. Konuştuğumuz dilin adını bile Kuzey Dersim'de farklı, Güney'de farklı söylerler: Kırmancki, Dimili, Zazaki... Bu konuya şimdilik hiç girmeyelim. Ben Türkçe konuşurken Zazaca demeyi yeğlerim.”

“Ne çok girilmemesi gereken konu var burada.”

“Girince çıkması zor konular da ondan.”

Sarp kayalıklara tırmanan yol Düzgün Baba'ya kurban kesmeye, adak adamaya, dilek dilemeye gelenlerle dolu.

“En çok kadınlar gelir,” diyorsun, “çocuğu olmayanlar ya da erkek çocuk isteyenler. Artık biraz da turistik oldu bu iş. Düzgün Baba turları düzenlenmeye başlanmış. Baharda, hele de yaz aylarında böyledir. Kışın, Gağan'da kara, tipiye, soğuğa aldırmadan gerçek talipler, inananlar gelir.”

“Gağan da nedir? Ne karışık kültürünüz, geleneğiniz var, öğrene öğrene bitmiyor.”

“Karışık denmez ona, zengin denir Hocanım. Dedim ya! Sen daha Dersim'de bir şey görmedin. Gağan, Hızır ve Newroz'la birlikte en önemli üç kutsal günden biridir. Daha doğrusu Alevi ibadet takviminin, üç önem-

li evresi. Gağan, 21-24 Aralık arasında, çok renkli ritüellerle, sembolik oyunlarla kutlanır. Şimdilerde kutsal mekânlara, ululara, evliyalara sunaklar getirildiği, dualar okunduğu tek bir güne indirgendi çoğu yerde. Kimileri Gağan'ı Ermenilerle ilişkilendirir. Ermenilerin de bu toprakların en eski halklarından olduğu düşünülürse, inançlar gibi kutsal günlerin de birbirine karışmış olması pek doğal değil mi? Çok daha eskilere dayanan, güneş merkezli bir zaman döngüsünün duraklarından biri, buralardaki bütün halkların ortak inanç mirası olduğu görüşü daha tutarlı geliyor bana. Dersim inancı bu yoruma daha uygundur.

Eskiden kış kıyamet demeden hamurlu çörekler, pidelер yapıp, üstlerine mum dikilip karların arasından yuvarlana yuvarlana tepelere, doruklara tırmanılmış armağanları ziyaretgâhlara sunmak için. Şimdi epeyce tavsadı bu iş, yaşlılar, bir de inadına Zazalar sürdürmeye çalışıyorlar geleneği."

"İnadına Zazalar da kimler?"

"Benim uydurduğum bir terim. Aslında inanç sahibi olmayan, Kızılbaşlığın düsturlarına, ritüellerine, ibadetlerine aldırmayan, Aleviliği yaşamayan ama asimilasyona, devletin baskısına, soykırıma tepkiyle pirlerden, mürşitlerden, babalarından, dedelerinden daha koyu dindar olan genç kuşaklar."

"Onları anlamak mümkün; benzerlerini kültürleri yok edilmeye çalışılan asimilasyona uğratılmış başka gruplarda da görmüştüm. Tepkisel bir duruş onlarınki. Kimliklerini ve varlıklarını korumaya, pekiştirmeye yönelik bir duygu. İnadına Zaza, inadına Kızılbaş terimleri yerine oturuyor. Bu sabah seni beklerken resepsiyondaki çocukla gevezelik ediyordum. Nazımiye tarafına, Düzgün Baba'ya gideceğimi söyledim. Ne yaptı biliyor musun? Sağ elini göğsünden başlayıp alınına kadar saygıyla

götürdü, nuru üzerimizde olsun gibi bir şey söyledi. O da mı inadına Zaza?"

"Hayır, o otantik, onunki inattan değil yürekten. Sorsan; anam, ninem Düzgün Baba'ya kuldurlar, benimki onlara saygıdan, der. Devrimciyiz ya, devrimcilikle bağdaşmaz inanç sanır, kendine bile itiraf edemediğini sana ayan etmekten arlanır. Ama aslında inanır."

"Ya sen Cansa?"

"İsterdim ama beceremedim. Doğru zamanda doğru yerde değildim belki de. Bir de dedemi hatırlıyorum; annemin babasını. Kim bilir seksen yaşında mıydı, yüz yaşında mıydı öldüğünde. 38'i yaşamıştı, öldü diye bıraktığı ateşe verilen tarlada çevresini alevler kuşatınca cehenneme düştüğünü sanmış, aklını yitirmiş, yetmemiş o yarım akıllı haliyle bir de sürgün. Deli Dewres derlerdi. Sabahtan akşama Dersim'in bütün kutsallarına küf-rederdi. Kabilesini kurtarmayan, taliplerini zalimlere kırdırtan Düzgün Baba'dan başlar, Kureyş'e kadar uzanırdı laneti, küfürleri. Anamlar ninemler 'biz ne yaptık da bunları reva gördün' diye dövünüp yakarırlardı. Onlar, aşiretler birbirine düştü, insan insanın iblisi oldu, seni unuttuk, uluları incittik, affet bizi ya Düzgün, diye suçu kendilerinde ararlarken, yücelerden medet umarlarken Deli Dewres basardı küfrü, bedduayı. Ne de olsa onun torunuyum ben."

Düzgün Baba'ya dilek dilemek istediğimi söyledim, nasıl seslenilir ona, diye sordum. "Nasıl istersen, içinden nasıl gelirse. Yâ Düzgün diyebilirsin."

Dileğimi sormadı, sorsa da söyleyemezdim. Sonraları, bana sarılıp dakikalarca, tutkuyla, coşkuyla, hırsla öptüğünde Düzgün Baba'nın dileğimi kabul ettiğini anladım. Mutlu, doyumlu bir sevişmenin ardından, kayalık yamaçların dibindeki taş evin ortasında, ahşap oymalı orta direği, ahşap hatıllı, işlemeli tavanı seyrederek yere

serdiğin şiltenin üstünde yorgun ama dingin yatarken, "Ne dilemiştin Düzgün Baba'dan?" diye sorduğunda, "Senin dilediğini," dedim. Sarıldın, bedenine örttün çıplak bedenimi, bir kez daha seviştik.

Düzgün Baba'ya gittiğimiz gün, siz'den sen'e yeni geçmiştik, ikisi arasında gelip gidiyorduk. "Sey Qaji geleceğini en güzel, en otantik sürdüren saz şairlerinden biri bizim köyün yakınında bir mezrada yaşıyor. Nedense çok bilinmez, son kalan kaynak kişiler de tuhaf şekilde parsellendi. Kimilerinin önünde kuyruk var, kimileri bilinmiyor bile. Bildiğim kadarıyla ondan çok az kayıt yapıldı bugüne kadar, Türkçe de konuşur, bir görüşün," demişti.

Düzgün Baba Ziyaretgâhı yolumuzun tam üstünde değilse de aynı yöneydi. "Biliyorum, Koé Kemerê Düzgünü üzerinde," dediğimde gülmüştü: "Dersinizi iyi öğreniyorsunuz Arya Hocam."

İlk defa bizim köy diyordu.

"Sizin köy neresi? Tunceli merkeze yakın olduğunu sanıyordum."

"Kızılkilise'den yukarıda Kimsor Yaylası'nın üstünde Civerik köyü; biz Civrak deriz."

Elimdeki haritada arıyorum. Gülüyor: "Nazımiye'nin kuzeyinde Sarıayla diye bak."

Köyün yerini buluyorum.

"Hâlâ aileden kimse var mı köyde?"

"Artık yok, annem de yaşlanınca Nazımiye'ye indi. En azından sağlık ocağına, doktora yakın olmak istedi. Bir de tabii Düzgün Baba'ya yakın olmak."

"Bütün yer adları değiştirilmiş anladığım kadarıyla. Tuhaf bir duygu değil mi bu? Alışması güç olmalı."

"En genç kuşaklar köylerini kasabalarını yeni adlarıyla bilirler zaten. Eskiler yeni adları hiç öğrenmediler,

bir çeşit sessiz silahsız direniş denebilir. En kötü durumda olan benim kuşağımdı. Tarihimizi, kimliğimizi yitirmeye direniyorduk, yer adı değişikliklerinin amacını biliyorduk, ama yenilerin kuşatması altındaydık. İki arada bir derede kaldık yani. Yer adları Osmanlı'dan beri birkaç defa değiştirilmiş zaten. Ermenice olan adların büyük bölümü tehcirden sonra zamanla unutulmuş, değişmiş olmalı. Bir bölümü 1935'te Tunceli Kanunu ile yer adları değiştirilirken değişmiş ama çoğu hâlâ kullanılıyor. Eskinin neredeyse tümünden silinmesi, bölgenin üstünden silindir gibi geçilmesi, 35'te çıkarılan Tunceli Kanunu'yla olmuş, 38'deki kırımla da sadece haritalardan değil hafızalardan da silinmeye çalışılmış."

"Ya sizin aile Cansa? Onlara ne olmuş?"

"Bizimki küçük bir aşirettir. Çok eskiden Horasan'dan gelenlerdenmiş, öyle anlatılırdı. Aşiretin büyük kısmı dağın ötesine, Varto'ya yerleşmiş. Bizimkiler bu tarafta kalanlardan."

"38'den nasıl kurtulmuşlar peki?"

"Kurtulamamışlar; kurtulacaklarını ümit etmişler çünkü aşiret hiç silaha davranmamış, hatta devletin yanında, hizmetinde yer almış, aşiretin ağaları orduya erzak tedariki işini yaparlarmış. Dersim kıyımının yaşandığı döneme ait kitaplarda, tanıklıklarda yeni yeni anlatılmaya başlandı bunlar. 38'de, sürgün emri çıktı diye köyün ileri gelenlerini, ağaları, beyleri aileleriyle birlikte toplamışlar. Topladıkları 54 kişiyi Ramazan Deresi'nde öldürmüşler. 25'i çocuk yaştaymış öldürülenlerin. Hamile bir kadın da varmış aralarında, kadının kocası da o sırada Türk ordusunda asker. Dere deyince, öyle Munzur gibi gürül gürül sular akan bir dere gelmesin aklına, uçurum ya da derin yar anlamında da kullanılır buralarda dere sözcüğü. Birkaç gün sonra yeniden geliyor asker, bu defa köy ahalisinden kim kalmışsa tümünü topluyorlar çayır-

lıkta. Kuyu gibi bir yer orası, etrafı yüksek tepelerle çevrili. Ağır makineler dört yana kurulmuş, herkes öleceğini biliyor. Annem anasının karnındaymış, ninemin karnı burnunda. Yere çömelmiş sonlarını bekliyorlar. Deli Dewres dedem bütün sultanlara, efendilere, ziyaretlere, evliyalara, erenlere, devlete, orduya, Kemal'e ağız dolusu küfrediyor. Dipçikle vuruyorlar, yaralanıyor, ölmüyor. Bu sırada yukarıdaki dik yamaçtan katır üstünde bir ulak geliyor. Bağırarak, işaret fişegi atarak hızla inmeye çalışıyor aşağı. Komutan yeni bir emir olduğunu anlıyor, ateş emrini geciktiriyor. Meğer ki af haberi gelmiş. Böylece hayatta kalıyor bizimkiler. Apar topar, bir-iki saat içinde de sürgüne gönderiliyorlar. Hayatla ölüm arasında birkaç dakika... Af haberi on dakika sonra gelse, katırın ayağı tökezlese dağda, yüzlerce insan, kadın, çocuk, bebe, genç, yaşlı oracıkta öldürülecek. Başka yerlerde olduğu gibi."

"Korkunç bir hikâye."

"Hikâye deme bir daha. İnsan hayatları, binlerce, on binlerce insanın hayatı... Geleceğe kurulmuş bir pusu, bir halkın, bir inancın, bir kültürün ölümle, zulümle, sürgünle yok edilişi. Soykırım mı demiştiniz? Dersim'de olanlar, vahşetiyle hepsine tur bindirir. Neyse, içini karatmayayım daha fazla. 38'de köyüme, aileme ne olduğunu sormuştun da..."

Cansa'nın köyüne gitmedik, ne o gün ne başka zaman. Benim içim kaldırmadı, o da teklif etmedi zaten. Aradığımız saz şairini yerinde bulamadık, Nazımiye'ye inmiş, oğlunun evine. "Epeyce yaşlandı artık, mevrada tek başına kalmak zor geliyordur," dedi Cansa. "Yerinden kıpırdayanlardan değildir pek, bu yüzden önceden haber vermeyi düşünmedim, hata benim."

Nazımiye'ye dönerken, biraz önce uğradığımız mevrada yaşlıların Cansa'nın elini öpmeleri takıldı aklıma.

Otele ilk geldiğimiz akşam da yaşlı biri Cansa Beyim diyerek elini öpmüştü.

“Koca koca adamlar neden elini öpüyorlar Cansa?”

“Hak etmediğim bir davranış, gelenek işte. Baba tarafım seyit sülalesindendir, aşiretleri pir makamındadır. Hak edilsin edilmesin pirlerden gelen erkek çocuklara saygı gösterilir.”

İşi şakaya vurdu, güldü: “İstesem evlere konuk gider çıralık bile alırım.”

“O ne o?”

“Pir köye geldiğinde kendisine verilen hediyeler: bazen para, bazen hayvan, hububat, kimden ne kadar gelirse, gönlünden ne koparsa. El ele, el Hakk'a...”

Cansa ile dağların, dorukların, uçurumların, kayalıkların, ırmakların arasında, yıkık köylerin, terk edilmiş mezraların, geceleri korkuya bürünen kasabaların yollarında; semahları, ağıtları, yakarışları, saza söze, müziğe dönüşmüş inançların ülkesinde dolaşırken bazen neden burada olduğumu soruyordum kendime. “Amacımı yitirmiştim sanki. Sonra birden kafam aydınlanıyordu. Tam da amacıma doğru yürüdüğümü düşünüyordum. Birtakım notalardan ve sözlerden ibaret anlamsız derlemeler yapmak için çıkmamıştım yola. Bana kapalı olanı, aklımla kavrasam da yüreğimde duyamadığımı bir kenarından aydınlatabilmem gerekiyordu; Cansa bu yolda rehberlik ediyordu bana.

Aradığımız yaşlı halk ozanını oğlunun evini bulduk, kapıyı gelini açtı. Blucin pantolonlu tişörtlü genç bir kadın; saçları simsiyah, gözleri kara. Cansa ile gelin Türkçe konuştular. Neden geldiğimizi, uzun kalmayacağımızı, eğer yormayacaksak babayla konuşmak istediğimizi anlattı. Gelin kız bizi buyur ederken içeri Zazaca seslendi.

"Cansa Beyim" bir de "Hocanım" sözlerini anladım.

Ayakkabılarımızı çıkarıp girdiğimiz koridorun sonunda, bir yanında sedirler, bir köşesinde de kendinden çiçek desenli mor kadife kaplı koltuk takımı bulunan büyücek bir odaya alındık. Oturduğum koltuğun tam karşısındaki duvar halısı projemizin sponsorunun odasında gördüğüm figürün bir benzeriydi: elinde kırbaç gibi salladığı yılanla aslana binmiş uzun sakallı figür; karşısında da bir kale duvarına at arabası gibi binmiş, arkasında muhafızlarıyla bir başka figür. Bir karşılaşma tasviri, ama dostça mı, düşmanca mı belli değil.

O gün, sponsorun odasında cehaletim meydana çıkmasın diye soramamıştım, adam, "Bilirsiniz," dediğinde, "Hayır bilmiyorum, anlatır mısınız?" diyememiştim.

"Bu duvar halısının benzeri amca oğlunun şirketteki odasında da asılıydı, neyi tasvir ediyor Cansa?"

"Kureyş'le Baba Mansur'un, bizim deyişimizle Bomosur'un karşılaşması. Aslında efsaneye göre uluların ulusu keramet sahibi Kureyş kurda kuşa hükmedermiş. Ayıyı ehlileştirmiş, üstüne binmiş, yılanı kırbaç gibi kullanmış. En eski zamanlardan, İbrahim Peygamber'den beri defalarca ateşle sınanmış, ateşe hükmetmiş, boyun eğdirmiş. Ayıya bindiği, yolları rüzgâr hızıyla ayı üstünde kat ettiği anlatılır ama tasvirlerde ayıdan çok aslan üzerinde resmedilir: Aslan daha asil, daha fiyakalı olduğu için herhalde. Bomosur ise, duvarı at gibi kullanmış, üstüne binip duvarı yürütmüş. Yani en ulu iki şahsiyetin karşılaşması. Bir çeşit boy ölçüşme, ama barışçı. Buralar da aynı sahnenin değişik tasvirleri vardır evlerde."

"Hangisi daha üstün? Tabii böyle bir hiyerarşi varsa.

"Var tabii, Baba Mansur ocağı en üsttedir, mürşî ocağıdır, onlar sırra hükmederler. Kureyşanlı ocağı pi ocağıdır. Rehber pire, pir mürşide bağlıdır."

"Karışık bir iş."

"Aslında basittir. İşin inanç yanını bir kenara koyarsak, sosyolojik anlamda bütün bu hiyerarşi aşiretlerin iç düzenini, kendi aralarındaki ilişkileri düzene sokabilmek, sorunları mümkün olduğunca kansasız kavgasız çözebilmek için. Çünkü buralarda kan, kavga, eşkıyalık da çoktur tarihte. Aşiretler hiyerarşisinin bile her zaman başarıya ulaştığı söylenemez. Yine de inanca, kutsallara yaslandığı için aşiret-ocak düzeninin bir işlevi varmış. Elli-altmış yıldır bu yapı çözüldü. 38 sonrası göç, mecburi iskân, değişen ekonomik yapı, dışa açılma toplumsal dokuyu tahrip etti, dağıttı. Bölge ne kadar direnirse dirensin, en azından gündelik yaşamda merkezî devletin kuralları ocak-aşiret sisteminin kurallarına üstün geldi. Mahkemelerin olduğu yerde pirlere, ideolojilerin, siyasal partilerin olduğu yerde mürşitlere ihtiyaç azaldı. Rehberlere de aldırın yok artık. Kimse de bir şeye talip değil. Dikkat ettiysen elimi öpenler hep yaşlılar. Bizim kuşağa gelindiğinde çözülme tamamlanmıştı. Tek tek farklı davranışlar, güçlü inanç ve töre bağları olabilir ama yapı gereksizleşti."

"Açıklayıcı bir sosyolojik analiz."

"Strasbourg'da lisansüstü sosyoloji tezim bu konuydu. Ukalalık yapabiliyorsam o tez sayesinde."

"Aaa, sosyolog musunuz Cansa!"

O sırada yaşlı ozan odaya girdi.

Nedense daha genç birine hazırlamıştım kendimi, belki Türkçe konuşuyor dendiği için. Adam en az seksen yaşındaydı ama dinç ve bakımlıydı. Sakalı muntazam kesilmiş, yıkanmış, taranmıştı. İkimizi ayrı ayrı, elini göğsüne koyarak selamladı. Cansa ile Zazaca konuşmaya başladılar. Yaşlı adam bana dönüp yaşlandığını, Türkçe konuşmanın onu zorlamaya başladığını, kelimeleri unuttuğunu söyledi, kendince özür diledi. Neden geldiğimi, kabul ederse yakında ekiple birlikte gelip kayıt yapacağımızı, araştırmanın amacını anlattım kısaca. "Daha önce

de geldiler," dedi. "Bu yenilerde eskiye rağbet arttı. Cansa Beyim bilir, ben pek sevmem bu işi. Biz kayda alınsın diye değil dua için, niyaz için, en sonunda da sırra yaklaşıp Hakk'la bütünleşmek, Raa Hakk'a ulaşmak için saz çalar, beyit okur, mısra düzeriz, yoksa sandıkları gibi çalıp oynayıp mum söndü ayini için değil."

"Biliyorum, ama bir hazineye sahipsiniz, bu hazinenin gömülmemesi, mirasçılara devredilmesi gerekiyor. Yoksa yazık olacak."

Birşeyler söyledi, Cansa çevirdi: "Mirasçılar reddi miras peşinde, böyle sizin gibi meraklılar var tek tük, çoğu da yurtdışında yaşıyor, diyor Seyit."

"Gençlerin merak etmeye başlamaları, sizlerden yardım istemeleri iyi değil mi?"

"İyidir, ama geçtir. Kırımı yaşamış kuşak da Hakk'a yürüyor artık. İçine mana üflenmemişse kaydettiğiniz o sesler ne işe yarar, cızırtıdır sadece. İnanç yıkıldı mı, Düzgün Bava aslını unutanların gezi mahalline dönüştü mü, sır susar."

Düzgün Bava derken gözlerini yere indirip elini üç kademede göğsünden alnına koyarak saygıyla selamlıyor. "Kartalı bile uçmaz oldu artık, toplarını ateşlemiyor, sesimizi duymuyor, ziyaretgâhları küstürdük."

Pes etmeye niyetim yok.

"Düzgün Baba'dan, ziyaretgâhlardan af dilemenin bir yolu da onların inancını, sözünü, duasını diri tutmak, sırrı saklamak değil mi?" diyorum.

Gür sakalının arasından gülümsüyor. Cansa'ya dönüp, "Hocanım yaman," diyor. Gelinine sesleniyor sazını getirmesi için. Bir ayağı altında, bir ayağı minderden aşağı sarkmış, sazını akort ederken fotoğraftaki kemancının giysileri gibi beyaz şalvarımsı pantolon, yakasız beyaz gömlek giydiğini fark ediyorum.

Sonra sazın eşliğinde gür bir ses dolduruyor odayı:

"Heeeey... Mı va hewri vejtyayi hewre şıayi... Amay diyaré Desim sero bive ılayi..." Ses yükseliyor: "Düzgı, Düzgı, mekane to berzo. De bé wayiro, de bé wayiro, Gola Desim"de qom béwariyo heyyyyy..."

Düzgın Baba'ya bir yakarış, bir ağıt. Sözlerini anlamadan içimde duyuyorum sanki. Cansa çok alçak sesle, benim için çeviriyor: "Ey benim Düzgın doruğum, çıkıp geldim kapının önüne işte. Halkına hayırlı bir haber ver, geceler bitmiyor, yıl oldu geceler. Hadi gel sahibimsin, Hadi gel sahıpsin. Gola Desim'de halk sahıpsizdir, gel."

Sessizlik çöktü odaya. Kayıt yapmamıştım. Kayıt cihazını çıkarıp ağzına, sazına tutmak, saygısızlık gibi gelmişti. Üstelik izin de almamıştım. Bu, bir tanışmadan ibaretti. Seslendirdiği yakarış onun beni kırmayıp rica ma saziyla, sesiyle verdiği bir "olur"du. Böyle algıladım.

Gelin, ikram olarak bir tabak dut getirdi, yanında da dut pestiline sarılmış ceviz lokmaları. "Şimdi bizim köyde dut zamanıdır," dedi yaşlı adam. "Dutumuz, cevizimiz, ayvamız, armudumuz vardır. Eskiden, cennet neyse oydu bizim oralar, 47'de aftan sonra izin çıktı, ahalinin bir bölümü geri döndü, ama bir daha eskisi gibi olmadı. Ulular küstü, ziyaretler küstü, Düzgın Bava taliplerini unuttu, mübarek güneş bile küstü de yüzünü göstermez oldu yıllar boyunca, sonra da anarşik olaylar... Cemimizi cemaatimizi kan tuttu, Hızır bile yetişmez oldu imdadımıza."

Hiç beklemiyordum, sazını yeniden eline aldı, tanıdık gelen bir yakarış, bir ağıt: "De wayi wayi Keko bavo wayi... Sanay xo veri berdi, Têde qır kerdı..." Birkaç gün önce Dewres Bava'dan dinlediğimiz ağıdın benzeri, ama kendi tarzında, kendi deyişiyile.

"İşte bu kadar," dedi bitirince. "Cansa Beyim anlatır sana Hocanım, o ilmını yapmıştır bizim buraların. Bilir, anlatır, sen dinle. Bu topraklardaki kanı, kırımı, sürgünü bilmeden sesimizi duyamazsın, sözümüzü anlayamazsın."

Bu son cümleyi kendi dilinde söylemişti, Cansa çevirdi. Anlarmış gibi başımı sallayarak dinledim, sonra, "İşte ben de bu yüzden buradayım," dedim, "sesi duymak, sözü anlamak için."

Cansa ile Ozan konuşmaya daldılar, araya sık sık giren Türkçe sözcüklerden gündelik yaşamla, geçim zorluklarıyla, terörün bölgeyi vurmasıyla ilgili bir sohbet olduğunu çıkarabiliyordum. Aklım yaşlı adamın üstündeki beyaz giysideydi: kemancının üstündeki giysi. Başka fotoğraflarda da köylülerin üstünde aynı giysi vardı: beyaz, bol, iki parçalı.

Bir ara fırsat bulup Cansa'ya bölgede müzik enstrümanı olarak kemanın var olup olmadığını sormasını rica ettim. Anne'nin sorusunun cevabını arıyordum, nedense bu konuya takmıştı kafasını Aliye Sema Hanım.

Ozan cevap vermeden önce düşündü, sakalını sıvazladı. "Keman yaygındır, kabak denir halk arasında. Keman deyince şimdilerde bildiğimiz Silo Qiz vardır, o da babasından öğrenmiştir kemani. Demek ki varmış keman bizden önce de. Ben Ovacık taraflarından birini tanımıştım, saz yerine keman çalardı ama cemlerde, semahlarda saza dönerdi. Keman daha çok düğün dernekte çalınırdı bildiğim. Bir de 38'de Hozat'ta mı, yoksa daha önce hain bir pusuda mı katledilmiş bir yiğidin namı yürümüştür kemani diye; ben tanımadım, bilmem. Bir başka çalarmış, yedi ses birden aynı anda çıkarmış kemanından, diye anlatırlardı. Bizim havalar yanında, Frenklerin ayın musikisine benzer sesler de çıkarırmış yayından. Belki de efsanedir ama duymuşluğum var."

Annemi hatırladım, üç çalgıcının fotoğrafına bakarken Mendelssohn'un *Keman Konçertosu*'nu mırıldanmasını, "Kemancı o konçertoyu çalıyor diye hayal ettim bir an," demesini. Sırtımda bir ürperti dolaştı, oysa oda sıcaktı, üşünecek hava yoktu.

“Keşke izini bulabilseydik o kemancının, eğer doğruysa, anladığım kadarıyla çoksesli müzik de yapıyor-muş,” dedim Cansa’ya bakarak.

Cansa, adama bir şey sordu. Hozat, Lolan Taner, *rayber* gibi tek tük sözcükleri kapmaya çalıştım.

“Ne diyor, bana da söyler misin Cansa?”

“Tam bilmiyor, hatırlamıyor. Hozat çevresinde bir köyden, belki de Lolan Taner’den biri olabileceğini söylüyor.”

“Bizim buralarda tevatür, efsane boldur. Adamın dirisini döver ölüsünü evliyalştırırız, bu da o hesaptır belki Hocanım,” dedi yaşlı Ozan, konuyu pek de ciddiye almadığını belli ederek.

* * *

Şimdi dağlara doğru gidiyoruz. Pusulu, kuşkulu, karakollu yollardan geçiyoruz. Adı bile unutulmuş, yıkık, terk edilmiş bir köyü ardımızda bırakıyoruz. Asırlık çınarların, cevizlerin, bodur meşe ormanının arasından geçip taş evi, senin sığınağını bulacağız. Dünü, yarını unutaacağız bugünü sevişebilmek için.

“Karanlıktan önce varmalıyız, dağ dibi yerleşmelere akşam erken iner,” diyorsun. Cipi bile zorlayan toprak yol bitiyor, kayalardan bir duvar çıkıyor önümüze. Kayalara çakılmış demirlere, beyaz adak bezleri bağlanmış. “Adak taşları,” diyorsun. “Her yer adak taşıdır bu coğrafyada.”

Cipi, insanın yüreğini ağzına getiren uçurum vadi boyunca yılan gibi kıvrılan yolun genişlediği noktada, sanki bu iş için yapılmış, bir araba genişliğindeki kaya kovuğuna park ediyorsun: “Burası da özel garajım. Şimdi biraz yürüyeceğiz, sonrası düzlük.”

Pantolonumun cebindeki beyaz kâğıt mendili kaya-

ların üstüne çakılmış demir çubuklardan birine takıyorum. "Bu da benim adağım."

Taşların arasından incecik bir su akıyor, kuru yerlere basmaya çalışarak seke seke yürüyoruz. Önümüzde bakır rengi küçük bir düzlük. Beyaz kırlaleleri, sarı dağ çiçekleri, körpe dikenler, sağ yanımızda ağaçlar, koruluk... Bal rengi taş yapı, dimdik yükselen tepesi karlı kayalık dağa yaslanmış. Kayalar sanki üstümüze yıkılacak.

"Ev görüldü, az kaldı."

İki katlı taş evin çevresinde birkaç derme çatma kulübe var, bir de ağıllar. Karşıdan elinde su kaplarıyla iki kadın geliyor. Mezra büsbütün terk edilmiş değil demek ki; rahatlıyorum. İnsansızlıktan oldum bittim ürkerim. Ev, uzaktan görüldüğünden daha büyük. Krem beyazı iri kesme taşlarla örülmüş. Öndeki geniş sundurması tahta parmaklıkla çevrili, iki katlı bir yapı. Birkaç basamak merdivenle sundurmaya çıkıyoruz. Yere minderler serilmiş, ortada sehpa yerine büyük bir hamur tahtası, bir sini. Sundurmaya açılan oymalı, bezemeli ceviz kapıyı itiyor. Mavi boyalı dört kapının açıldığı geniş bir oda burası. Bir köşesi mutfak tezgâhı, ocak. Bir köşede rengârenk kilimlerle, halılarla kaplı yüksek sedirler, iki yanı tente- neli, fistolu, kanaviçe işli uzun beyaz yastıklar. Duvarda gözüme ilk çarpan, sponsor firmaya proje sunmaya gittiğimde yönetim kurulu başkanının odasında gördüğüm içi yazılarla bezeli kırat motifli duvar halısı oluyor. Kitap rafları, CD, video kaset rafları, raflarda yer kalmadığından yere üst üste yığılmış kitaplar, dergiler.

"Dede ocağı burasıymış," diyorsun. "38'in en acı yaşandığı yerler. Taş taş üstünde, ceset ceset üstünde kalmamış buralarda. Dedem, büyük amcalar, kadınlar, çocuklar, hepsi... Kadın, çoluk, çocuk ölüme götürülürken fotoğrafları vardır. Hepsi devlet arşivlerinden çıkma ya da kıyımı yapan subayların albümlerinden."

Şimdi sırası mı bunları anlatmanın! Ben buraya vah-
şet hikâyeleri dinlemeye değil, sana yakın olmaya, dindi-
remediğim arzularımı sende tüketmeye geldim. Gemile-
rimi yakmaya, köprüleri atmaya hazırlanırken sana sı-
ğınmaya geldim. Sevişmenin eşiğinde bile kurtulamadı-
ğın, kurtulamadığınız, acı dinecek gibi olduğunda tuz
basıp dağladığınız, unutmaktan korkup unutulmasın di-
ye kendinizi hırpaladığınız karabasanınızın parçası olma-
ya niyetim yok. Sana kızıyorum; benim suçum, günahım
yok yaşananlarda. Neden o kanlı bıçağı şimdi aramıza
saplıyorsun? Bilmiyordum, farkında değildim, tamam.
Ama öğreniyorum, öğrenmeye gayret ediyorum işte.

Dağları arkamıza alıp sundurmadaki alçak sedire,
düzlüğe karşı oturuyoruz. Dağların suskunluğuna, serin-
liğine sarınıyoruz. Kayaların dik bir duvar gibi yükseldiği
bu dağ dibinde, kışın kar bastırınca nasıl bir yaşam sürer,
hayal etmeye çalışıyorum. Dağlarla karların tek hâkim,
tek sultan olduğu bir yaşam nasıldır? Öyle bir yaşamı
kabullenebilir miyim, dayanabilir miyim? Dağların, ka-
yaların neden kutsal olduğunu, neden onlara yakarılıp,
onlardan medet umulup onlara sığınıldığını şimdi anlı-
yorum. Sığınılacak başka ne var?

“Ev aynı ev mi? Dedenin, büyük dedenin ailecek ya-
şadıkları konak mı burası?”

“Yeri aynı ama eski konaktan, aşağı köydeki bir Er-
meni ustanın eseri olan şu oymalı kapıyla sanatkâr işi
orta direktan başka elle tutulur bir şey kalmamıştı. On-
ları da yakmak için yığmışlar, sonra unutmuşlar anlaşı-
lan. Kalan taşları toplatıp evi yeniden inşa ettirdim. Mül-
kiyet hakları için de babam epeyce uğraşmış zamanında,
ben de çok uğraşmak zorunda kaldım. Kendi malımıza,
mülkümüze, topraklarımıza dönebilmek için akla kararı
seçtik. Bu evi yaptırmanın biraz da bu inattandır, toprağı-
ma, ocağıma sahip çıkmak için.”

Susuyorum. Ânı yaşamayı deneyelim. Değiştiremeyeceğimiz geçmiş, bilmediğimiz geleceği değil, bu ânı. Geçmişin acılarıyla geleceğin korkuları arasında sıkışıp kalmasın; elimizde olan, hükmedebileceğimiz tek şey bu an. Sonra ilk adımın senden gelmesini beklemeden, kadınlık gururuymuş, utanmış aldırınadan sana sokuluyorum, sarılıyorum, dal gibi dolanıyorum bedenine. Arzumu, çılgın cesaretimi, pervasızlığımı karşılıksız bırakmandan korkuyorum. Kendi cüretimden, özdenetimimi yitirmiş olmaktan korkuyorum. Biçilmiş ot kokusu geliyor burnuma. Uzaktan, akşamla ağullarına dönen sürülerin çingirak sesleri. Esmeye başlayan akşam yelinin getirdiği kar serinliği. Seninle sevişmenin duygusu taze ot kokusu, kar serinliği, çingirak sesleri ve üstüme abanan dağların gölgesi oluyor. Bir de dünü, yarını unutup zamanı durdurup anda kalmanın olağanüstü hafifliği.

Öncesi tanışmaydı, birbirinizi yoklama, sinamaydı. Bir ileri adım, bir geri çekilmeyle, beden ve duygu yordamıyla ilerleyen usul bir arayıştı. Şimdi, Munzurların doruklarından kopan çığ gibi geliyor üstümüze; altında kalacağız, ezileceğiz, bunu hissetsek de kaçmıyoruz.

İlk sevişmemiz, bedenlerimizi, kokularımızı, titreşimlerimizi, birbirimizi ilk keşfimiz bu. Tanıdığım, tanımadığım bütün erkeklerden Cansa ile yaşadıklarım için özür dilemek istiyorum. Geç kalmışlığım için kendimden özür dilemek istiyorum. Dağlardan, ırmaklardan, efsanelerden, ziyaretlerden, semahlardan, ağıtlardan, isyanlardan, yenilgilerden yarattığım ikonla sevişiyorum. Ne ihanet ne suçluluk ne de günah duygusu...

Kendime hayret ediyorum, kendimi tanımaya çalışıyorum. Bedenim, okşayışlarım, çığlıklarım, pervasızlığım, utanmazlığım, hesapsızlığım, hepsi bana yabancı. Arya yok, Arya kendi cinselliğinin keşfine çıkmış, seviştikçe kendine hayran kalan, seviştikçe özgürleşen yaban-

cı kadını uzaktan, imrenerek seyrediyor Arya. Kendi içinden çıkan öteki Arya'ya hem hayran hem de ondan utanıyor, biraz da korkuyor.

Cansa ile sevişiyorum ama seviştiğim erkeğin kim olduğu önemli değil. Cinsiyeti bile önemli değil. Onu yaşamımın miskin boşluğundan kendim için ben yarattım. Onun anlattığı gibi tıpkı, Rabb'ın Âdem'i kendisi için yarattığı gibi. O benim yaratığım. Benden olma ve benden doğma.

Taş konakta üç gece kaldık. Az konuştuk, çok seviştik, çok sustuk. Konuşmak, duyguları sözcük kalıplarına hapsetmek demektir; dilin işaret ettiği gerçek dünyaya dönmek, dilin kuşatıp sınırladığı o dünyaya mahkûm olmak demektir. Tan ağarırken, sabahın ilk ışıkları kayalık yamaca vurduğunda, sundurmada yan yana sessizce durup güneşi karşılıyorduk. Hayır, dua etmiyorduk, tapınmıyorduk güneşe; ışığını içimize çekiyorduk, ışığından güç alıyorduk. Sonra kır çiçeklerinin öbek öbek açtığı düzlükte, çiçekleri okşayarak yürüyorduk. Tek tek tanıştırıyordun bana mor, beyaz süsenleri, sarı-beyaz çan çiçeklerini, mavi kırsümbüllerini, renk renk kırlalelerini, ille de ters laleyi, artık geçmeye yüz tutmuş beyaz, sarı, pembe kardelenleri... Sonra dört bir yandan, kayalıkların arasından fışkıran sulara yüzümüzü yıkıyorduk. Sık meşeliklerin kuytusunda, gölgelik ağaç diplerinden topladığım mor menekşeleri göğsüme yerleştiriyordum, sevişirken güzel kokmak için. Ve ne zaman anlatmaya çalışsan o meşeliklerde yaşananları, parmaklarımı dudaklarına koyup seni susturuyordum. Anlattıkların ve anlatacaklarınla, travmalarınla, kâbuslarınla özdeşleşmeni, ölümün, kırımın, sürgünün sevişmelerimize sızmasını, seni onlarla hatırlamayı reddediyordum.

Her şeyin nasıl bu kadar hızlı, böylesine baş döndü-

rücü geliştigine şaşıyordum. Kaç gündür buradayım, kaç gündür birlikteyiz, hesaplamaktan kaçınıyordum. Aylar, yıllar olmuştu sanki, Yoğun yaşanan duygular zaman ölçüsünü değiştirmiş, günleri ay yapmıştı. Zaman yoğunlaşmıştı. Zamanın gerçek ritmine kavuşmasından, beni dışına atmasından korkuyordum. Ben'den türeyen bu yeni ben'i hem yadırgıyor, hem seviyordum.

O gün Tunceli'ye dönmek zorundaydık. Cansa'nın işleri, benim de otele not bırakan belge tüccarı adamla randevum vardı. Sabahı, hava pusluydu yine. Güneş bugün doğmaktan vazgeçmişti sanki. Böyle de bir başka güzeldi kayalık dağlar.

Cipi bıraktığı kaya kovuğuna ulaştığımızda, motoru işletmeden önce arabanın içinde biraz oyalandı. Yolun kenarında bekliyordum. Uzun sürünce, arıza var sandım, arabaya doğru yürüdüm. "Gelme, uzaklaş, uzaklaş!" diye bağırdığını duydum. Bir yandan sol eliyle git işareti yapıyor, bir yandan sağ elinde tuttuğu teneke kutuya benzer şeyi gösteriyordu. Sesi öylesine emrediciydi ki, geri geri gidip daha önce durduğum yere döndüm. Elindeki kutuyu kıpırdatmamaya çalışarak cipten indiğini, ağır adımlarla yolun karşısına, uçurum tarafına geçtiğini, elindeki nesneyi kayalık yardan aşağı attığını gördüm. Birkaç saniye sonra aşağılardan boğuk bir patlama sesi duyuldu. Ses, iki yanlı kayalık yamaçlara çarpıp yankılandı. Geniş kanatlı kuşlar çığlık çığlığa havalandı. Cansa bana doğru yürüdü, dışısını ya da yavrusunu korumaya çalışan bir hayvan gibi sarıldı. Tüm bedeninin, ellerinin titrediğini fark ettim. Konuşmadım, sormadım. Birbirimize sarılmış, bana zırh olmuş şekilde arabaya yürüdük. "Bir dakika bekle," dedi cipe yaklaştığımızda. Durdum, bekledim. Tekerleklerin altını, bagajı kontrol etti önce, içeri girip koltukların altına, torpido gözüne baktı. Motoru işletti, hareket

etmeden birkaç saniye bekledi, sonra inip yanıma geldi. Elimden tutup cipe götürdü, yerime oturmama yardım etti, yola koyulduk.

Onu konuşmaya zorlamak istemiyordum. Gergindi, sinirliydi, belki de korkuyordu. Sorularımla boğmamalıydım. Epeyce yol aldıktan sonra, vadiye indiğimizde, üstünde "Munzur Çay Bahçesi" yazan su kenarındaki derme çatma kulübenin tam karşısında durdu. "İnip bir çay içelim," dedi. Oysa bu saatte kimseler yoktu ortalıkta: ne çaycı ne müşteri. Sabah çiyiyle ıslanmış birkaç plastik koltuk atılmıştı bir köşeye. Çay bahçesi, mevsimi henüz açmamıştı. Yine de ağaçların altında ırmağa karşı oturduk.

"Birileri arabanın kapısını kurcalamış, şoför koltuğunun altına da acemi işi bir patlayıcı bırakmış," dedi.

"Birileri kim?"

"Bu defa gerillaydı sanırım. Yine de hiç belli olmaz, buralarda at izi it izine karışır."

"Ama neden?"

"'Ayağını denk al' mesajı vermek için."

"Ne konuda?"

"Seninle hiçbir ilgisi, ilişkisi yok. Bitmeyen, kapanmayan hesaplar, bölge hâkimiyeti itiş kakışı. Belki başka bir neden..."

"Yine mi 38?"

İlk defa güldü. "Hayır, 38 değil, 78, 88, 98 diyelim istersen. Bu topraklarda, şu dağların arasında hesaplaşma bitmez. Devletle, iktidarla, zalimle, zulümle değil sadece, mağdurlar kendi aralarında da hesaplaşıp dururlar."

Üstelemedim, o da anlatmaya teşne değildi zaten. Taş evde yaşadığımız masal orada, dağın dibinde kalmış, şu tatsız olay büyüü dağıtmıştı. Bir daha yakalayabilecek miydik o duyguları ya da başarabilecek miydik yeniden masalımıza dönmeyi? Gerçekler bu kadar sertken, ölümle yaşam arasındaki çizgi bu kadar belirsizken, tür-

küler, semahlar, ağıtlar; çatışma sesleri, patlamalar, zırlı araçların ya da helikopterlerin motor gürültüleri arasında yitip giderken tatlı rüyalar görmek mümkün mü?

Şehre dönerken, yakıt almak için durduğumuz benzin istasyonundaki pompacı delikanlı Cansa'yı köşeye çekip birşeyler anlattı. "Artık her gün geliyorlar. Bir gün komando, bir gün gerilla. Kiminle konuşacaksan konuş abi, canımız tehlikede," dediğini duydum.

"Canı neden tehlikedeymiş?" diye sordum yolda giderken.

"Gelip haraç akaryakıt, benzin isterler. Vermezsen kötü olur. Bu çocukcağızın yetkisi olmadığını bilseler de seni zorlamak için onu korkuturlar. Bu günlerde sıkışık bir durum var anlaşılan, operasyonlar yoğunlaştı; erzaka, mühimmata ihtiyaçları vardır. Üstelik gelenler hangi gruptandır, hangi örgüttendir, çok iyi tanımazsan, işin erbabı değilsen bunu bile bilemezsin. Ertesi gün de jandarma gelir, komando gelir basar, teröristlere yardım yataklardan bir sürü sorgu sual. O tahsilatını aynı olarak değil, nakdi yapar."

"Peki seninle ne ilgisi var bütün bunların Cansa? Biraz önce yaşadıklarımız, sonra bu çocuğun söyledikleri. Sen bu işin neresindesin? Yani senin de başın dertte mi demek istiyorum."

"Ben bu işin hem dışında hem de tam ortasındayım. Gerçekten bilmek istiyorsan, bilmen işe yarayacaksa seni rahatlatacaksa, akaryakıt bayiliği yapıyorum, birkaç benzin istasyonumuz var bunun gibi. İki gün önce biz dağdaki evdeyken, istasyonu basıp para istemişler. Kasada büyük para tutmayız, hele de böyle ortalığın karıştığı zamanlarda ancak kartla veriyoruz akaryakıtı. Kasayı boş görünce çocuğu sıkıştırmışlar, o da korkmuş tabii. Benim cipe konulan patlayıcı düzenek küçük bir uyarıydı. Bir daha bizi boş döndürme uyarısı."

“Akaryakıt bayiliği ha?”

“Hiç de romantik değil, biliyorum, aileden geçen bir iş. Sosyoloji mastırı pek işe yaramıyor buralarda Hocanım.”

“Hocanım deme bana lütfen, akaryakıt doktoru aşiret beyi.”

Direksiyonu sol elle idare ederken boştaki elini omzuma attı, kolumu okşadı, sonra pantolonumun üstünden bacaklarımı okşarken elinin bacaklarımın arasına doğru kaydığını hissettim. Hafifçe kıpırdanıp parmaklarının rahat hareket etmesini sağladım, gözlerimi yumdum, eteklik değil de pantolon giydiğime lanet ederek hiçbir şeye aldırmadan kendimi okşayışlarına bıraktım. Bir yanı kayalık yamaç bir yanı ırmak dar yolda, karşıdan gelen kamyonun kornasıyla irkilip uyandığımda ölümcül bir kazayı teğet geçmenin şaşkınlığıyla baktım Cansa'ya. Yüzü bembeyazdı, korkmuştu. Suçlu çocuklar gibi yerlerimize büzülüp sustuk.

* * *

Otele döner dönmez önce Ali'yi, sonra annemi aradım. Kocamı aramam kendimle hesaplaşmanın bir biçimiydi. Suçlu değilsin, günah işlemedin, başını önüne eğmene gerek yok. Yüreğinin götürdüğü yere gittin, kendini özgürleştirmeye, kuralları tabuları yıkmaya cesaret ettin, diye sesleniyordum kendime. Buna inanmaya çalışıyordum. Ali'yi o anda, bedenimde hâlâ Cansa'nın izleri, Cansa'nın kokusu varken aramasaydım, daha sonra sakinleşince, hayat normale dönünce, aklımı başıma toplayınca aramaya cesaret edemezdim.

Ali'nin telefondaki sesi yorgundu. İşleri sıkışıkmuş, bir de her gün çocuklara uğraması gerekiyormuş, çünkü kayınvalidem anneleri de olmayınca çocukların babaları-

na her gün görmek istediklerini söylüyormuş. Bunda bana atılmış bir taş var mıydı, anlamadım; belki de işkilli olduğumdan bana öyle geldi. Bölgenin karışık olduğunu, iki gün aramayınca beni merak ettiğini, otelden ayrıldığını söylediklerini de ekledi. "Yok canım, abartılıyor, buraların her zamanki haliymiş, olağanüstü bir durum yok," derken, "Ah bir bilseydin!" diye geçirdim içimden. Haklıydı, neredeyse üç gündür bütün irtibatımız kesilmişti. Karlı dağların altındaki taş evde unutmuştum onu. Sadece onu mu? Asıl unuttuğum, Arya'ydı. Düzene bağimli, ruh konforuna düşkün, durgun ve miskin suların Aryası. Onu hiç hatırlamak istemiyordum.

İşlerimi çabuk toparlayıp bir an önce dönmemin iyi olacağını söylediğinde, "Çabuk dönebilir miyim bilmiyorum, buralara kadar gelmişken biraz iş halledeyim, diyorum," cevabını verirken, bu kadar rahat olmama kendim de şaşıtım.

O anda, hayatımda ilk defa, annemi aklımla, yüreğimle, bedenimin her zerresiyle anladım. Diva'lıktan, Anne'likten, Aliye Sema Hanımefendi'likten "annem"e terfi ettirdim onu. İlk defa sevdim; hem de kızı gibi değil, arkadaşı, yoldaşı, eşiti, sırdaşı gibi. Annem her şeyi arkasında bırakıp aşkının, tutkusunun, gerçek ben'inin peşine düşme cesaretini göstermişti. Aşkın, tutkunun nesnesinin ne olduğu, kim olduğu önemli değil. Sanat, müzik, sahneler de olabilir, bir insan da. Onsuz kendinizi eksik, boşlukta, anlamsız hissedeceğiniz şey neyse, o; hayatınızı, varlığınızı anlamlandıran neyse, o. Annemi benden koparan, beni annesiz bırakan onun tutkunun nesnesini ne pahasına olursa olsun izleme cesaretini göstermesiydi. Kendi "mana"sına kavuşmak için her şeyi ardında bırakabilmesiydi. Anlamdan yoksun bir hiç olmaya isyandı. İhanet değil, mecburiyetti.

Annemi aramak için biraz bekledim, kendime bir

duşluk zaman tanıdım. Ben ben değildim, tuhaftım, kendime meydan okuyacak kadar cesurdum. Yarın ne olacak, yarın nasıl bir ben'e uyanacağım, yarın Cansa'da ne bulacağım, ben'i ona nasıl yansıtacağım, bilmiyordum. Umurumda da değildi. "Que sera, sera!" diye yüksek sesle şarkı söyledim ılık düşün altında. Sonra giyindim, sonra saçlarım ıslak ıslak dolaştım odada, nasıl şekil alacaklarına aldırmadan, kendim gibi saçlarımı da özgürleştirerek.

"Seni merak ediyordum," dedi telefonu açar açmaz. "Ali her gün arayıp iyilik haberlerini veriyordu ama sesini duymak istendim."

Şu kocam durumu idare etmek uğruna nasıl da yalan söyler! Her gün konuşmuyorduk ki gündelik rapor verebilsin.

"Telefon bağlantısı çok kötü anne, cepler çoğunlukla kapsama alanı dışında kalıyor, sabit telefonda da ancak otele dönünce konuşabiliyorum. İyiyim, hiçbir terslik yok. Seni asıl şu kemancı meselesi için aradım. Ali'ye de hatırlatmışsın zaten. Biraz araştırdım. Evet, keman eskiden de çalınan, bilinen bir aletmiş buralarda. Hâlâ yaşayan, çevrede ünlü bir keman ustası da var. Ben daha görüşemedim ama konuştuğum saz şairleri, dedeler falan onun keman çalmayı babasından öğrendiğini anlatıyorlar. Düğünlerde, bayramlarda çalan başka kemancıları da hatırlıyorlar. Daha da önemlisi, biri çoksesli müzik yapan bir kemancıdan söz etti. Çoktan ölmüş, daha doğrusu öldürülmüş. İyi hatırlamıyor, kesin konuşamıyor ama duymuşluğu varmış. Burada müzik insanların içlerine işlemiş, inançlara karışmış. Dersim'in özgün, otantik dinî musikisi bizim halk müziği dediğimizden epeyce farklı, çoksesliliğe geçit veriyor sanki. Gelince konuşuruz."

Biraz daha gevezelik ettik telefonda. "Sesin çınlıyor,

çalışmalarının iyi gittiğini çıkarıyorum sesinden," dedi. "Evet, iyi gidiyor, biraz uzayacak ama yararlı oluyor gerçekten."

Telefonu kaparken, benim söylediğime, onun da duyduğuna şaşırıp anlam veremediği bir cümlecik ekledim: "Seni seviyorum anne."

* * *

Aşağıya indiğimde, adam lobide oturmuş bekliyordu, bir de kahve ısmarlamıştı kendine. Lobi dediğim, bir sehpanın etrafında dört meşin koltuk. Ola ki başka biridir diye etrafı kolaçan ederek ona doğru yürüdüm. Beni görünce ayağa kalktı. "Arya Hanım?" dedi soru vurgusuyla. "Evet, benim, merhaba."

Sözde Antropoloji, Etnoloji okumuş; derslerde öğrencileri etnolojik ötekileştirmeye karşı uyarmaya çalışan benim bile tam kurtulamadığım klişelerle Tuncelili tipi diye kafamda ne varsa onu yansıtan biriydi. Cansa'yı tanıyıp buraları gördükten sonra o prototipin ne kadar yanıltıcı olduğunu, burada sarı saçlı mavi gözlüsünden en esmerine, beyaz Türk tipinden kara kafalısına kadar her çeşit insan yaşadığını öğrenmiştim. Yine de adam "tam Tuncelili"ydi işte!

Altmış-altmış beş yaşlarında vardı. Beyaz gömleği, siyah bol pantolonu, siyah yeleğiyle köylü değil kasaba giyimliydi. Uzun konuşmaya, vakit harcamaya niyetli değildim. Cansa'nın anlattıklarından da etkilenmiştim. Budala yerine konmamaya kararlıydım. Yine de duygularımı adama yansıtmamayı başardım sanırım. Projeyi anlattım kısaca; düzenlenmemiş, sonradan süslenip püslenmemiş, aranjman olmayan saf haliyle yöre müziğinin peşinde olduğumu, bugünün ezgilerini değil taa eskiden, kadim zamanlardan beri söyleneni, çalınanı aradığımı ki-

saca anlattım. Konunun yabancıısı değildi, işini iyi biliyor, iyi pazarlıyordu.

"Haklısınız," dedi, "yeni kuşaklar asıllarını merak etmeye başladılar. Dersim meselesi alçak sesle de olsa konuşulmaya başlandığından beri sizinkine benzer çalışmalar yapanlar çoğaldı. Tabii kaynağa gitmek de zorlaştı. Kimileri işin kolayına kaçıyor. Bende öyle kayıtlar var ki, ses kötü, kayıt kötü, eski günlerin teypleriyle yapılmış, ama tam istediğiniz gibi yüzlerce yıldır nasıl söylenmişse, kuşaktan kuşağa nasıl aktarılmışsa öyle."

"Nasıl güveneceğiz otantik olduklarına?"

"Erbabı bilir, anlar. Hâlâ yaşayan çok yaşlı bir-iki kişi vardır, onlara da pirlerinden, ustalarından geçmiştir deyişler. Herkes kendinden bir ses, bir söz, bir nefes ekler ama buranın ozanları otantik geleneği söyler. Siz onun bunun aktardıklarına kulak asmayın. Bizim buralarda hasımlık da, tezvirat da boldur."

Cansa'yı kastettiğini anladım. "Buraların yabancıısıyım," dedim. "Hasımlıklarla, hesaplaşmalarla ilgilenmiyorum. Benim işim buranın müziğini kaynağa en yakın, en saf haliyle derlemek. Dışarıdan geldiğim için bir rehber ihtiyacım oldu. Cansa Bey işi kabul etti. Ona güvenmek zorundayım."

"Doğru yapmışsınız; o bizi sevmez ama Cansa Bey, baba dede tarafından seyit soyundan gelir. Aşiretlerimizin yıldızı barışmamış öteden beri ama pirlerimiz, mürşitlerimiz ortaktır. Herkes hata yapar Hocanım, 38'in hesabını sürenlerin 70'lerin, 80'lerin hesaplarına da bakması gerekir."

Gerçekten anlamıyordum, "Bilmece gibi konuşuyorsunuz," dedim, "70'leri, 80'leri bilmiyorum, ilgilenmiyorum da."

"Önemli değil, bilmeseniz de olur, niye bilesiniz ki zaten Hocanım. Demem o ki, ilk taşı günahsız olan at-

sın. O zaman, kimse taş atamaz."

Adamın dilinin altındaki baklayı merak ettim, Cansa'dan söz ettiğini hissediyordum.

"Benim rehber de ilk taşı atamayacaklardan mı sizce?"

"Tövbe. Tövbe, Düzgün Baba şahittir. Bu topraklarda, sabi sübyan dışında günahkâra ilk taşı atacak kimse yoktur. Dün yoktu, bugün de yok. Burası kanla yağulmuş topraktır. Bir toprak kanla yağulmuşsa mazlumlara bile kan bulaşır. Elini kana bulaştırdığında daha on yedi, on sekizindeydi Cansa Bey. O zamanlar öyleydi, sadece devlet vurmadı, devrimci mücadele diye gençler de birbirlerini vurdular. Bizleri 38'de devletin yaptığı katliamın işbirlikçisi ilan eder. Baba soyunun yok edilmesini bizim aşiretten bilir ya, hem yanlışır hem de günahtır. Atalarını, dedelerini biz teslim etmedik TC devletine, bu eski bir yalandır ki insanlar ölmüş, dağılmış, hâlâ hesabı görülmemiş. Bizim aile milismiş, doğru ama onun ana tarafı da orduya erzak müteahhitliği yaparmış. Yani demem o ki, öyle siyah-beyaz değil işler. Bir yanda iyiler, bir yanda kötüler yok. Ölünün çok olduğu yerde yalan da çok olur."

Hem ilgimi çekiyor, daha fazla konuşsun istiyordum, hem de korkuyordum anlatacaklarından.

"Anlamadığım konular," dedim, "Cansa Bey elini kana buladı dediniz biraz önce, kan davası falan mıydı?"

"Önce aşiretler birbirini yedi Dersim'de. Kürt'müş, Kırmançı'ymış, Zaza'ymış. Yok Şafii Kürt, yok Kızılbaş Alevi, yok Sünni Türk. Şimdilerde bile sürdürüyorlar kavgayı, nifakı. Ma *Kırmancime*," diyor adam, yok hayır sen Kürtsün, diyor birileri. Ötekine sordun mu, Kürt'üm diyor kısa tarafından... Kürt Zaza'yı, Zaza Kürt'ü, Türk hepsini... Haklısın Hocanım, biz anlamıyoruz ki sen anlayasın. İşimize gelince..."

"İşimize gelmeden önce, Cansa Bey'le ilgili söyledi-

ğiniz neydi? O benim rehberim, ne yapıp ettiği ilgilendirir beni."

"Yanlış anlamayın Hocanım; Sıleman söyledi densin istemem, töbe töbe adımızı çıkarmışlar zaten. Herkes bilir herkesi ama benim üstüme kalır yine. Cansa Bey yeni yetmeliğinde anarşik olmuştu. 70'lerde 80'lerde Dersim' de gençler anarşıkti. Aşiretler nasıl birbirlerini vurdularsa örgütler de birbirini kırdı. O günlerde bunun da aklına girmişler, artık hangi örgüttense o zaman, ben adlarını bilmem, karıştıırırım hep, örgüt adına birini vurmuş ya da onu vurmaya gelmişler de kendini savunurken olmuş olanlar. Sonra kaçırdılar bunu. Ailesinden çok kişi 38'den, 47'den sonra dışarı gidip Fransa'ya, İsveç'e, Hollanda'ya, Almanya'ya yerleşmişti. Yanlarına almışlar. Orada uzun kalmış, okumuş, evlenip çoluk çocuk sahibi olmuş. Sülaleleri de varlıklıldır bunların. Yıllar sonra gelip memlekete yerleşti, pirüpak oldu. Gençlik işte, yapmış bir hata. Şimdi mazbuttur, çekinilecek bir şey yok."

Ferahladım, adamın anlattığı hikâye 80'lerin bilinen hikâyelerdendi.

"Çekinmiyorum zaten," dedim, "sadece merak ettim. Hâlâ sürüyor mu düşmanlıklar, Cansa Bey'in düşmanları var mı hâlâ?"

"E, vardır tabii. Gerilla sevmez onu, uzak durduğu için. Ama Cansa Bey de güçlüdür, kolay lokma olmaz. Yani işte Hocanım, hep böyledir bizim hallerimiz. Şu iki kayıt size yarar, dinleyin bunları bir. Söyleyenler çoktan Hakka yürüdü, kimileri de artık söyleyemeyecek kadar yaşlı. Almayın isterseniz ama bir dinleyin."

Bu arada boş durmuyor, yanında getirdiği kasetçaları hazırlıyordu.

"Tamam, dinlerim," dedim, "Fotoğraflar da olduğunu söylemiştiniz galiba."

"Söylemiş miydim? Fotoğrafla ilgilendiğinizi bilsey-

dim daha hazırlıklı gelirdim. Birkaç örnek var yanımda görmek isterseniz.”

Hiç benzemiyordu ama, nedeñse adamın hali, tavrı Toplayıcı’yı hatırlattı. Ses kayıtları, eski defterler, solmuş belgeler, sararmış fotoğraflar üzerinden yeniden kurgulanan geçmiş, keşfedilen özel tarihler, fotoğrafların ayan ettikleri ve gizledikleri, suretlere bakarak yazılan hikâyeler, kurgular, gizledikleri ya da faş ettikleri sırlar...

“Görmek isterim tabii,” derken, ana-kız, yaşamımın ortak kırılma ânında olduğumuzu bilmiyordum.

Adam, kucağındaki naylon torbadan çıkardığı bir defteri uzattı. O da Toplayıcı gibi hazinesini kucağından başka yere koymaya kıyamıyordu. Defterin sayfaları arasında hepsi siyah-beyaz, eski fotoğraflar vardı. Defteri bir çeşit albüm gibi kullanmıştı.

“Bazılarını daha önce bizim buralardan bir meraklı aldı, arşiv yapıyormuş. 38’le ilgili iki fotoğraf yayımlandı bile. Belki görmüşsündür Hocanım. Hani çoluk çocuk köylüler yere oturmuşlar tarlanın ortasında, üstünde de ‘yerliler’ yazılı. Ötekinde de harekât sırasında kayalıklara tırmanan birerli olmuş askerler görülüyordu. Bence yârâyı kaşınamak gerek artık ama meraklıları yığınak yapmaya başladı bile. Şimdilerde fotoğraflar kıymete bindi.”

Adamın iyi satıcı olduğunu, ağzının iyi laf yaptığını, pazarlığı kızıştırmaya çalıştığını düşünüyordum defterin sayfalarını karıştırırken. İşime yarayacak özel bir resim, bir belge bulmayı pek umut etmiyordum doğrusu; yine de belli olmaz, ola ki elinde saziyla bir âşık ya da bakarsın bir kemanc fotoğrafı çıkarır. Kenarları eprimiş, kim bilir kaç el değip kirlenmiş sayfaları çevirirken, askeri araçlar, üniformalı subaylar, yürüyüş halinde ya da at, katır üstünde askerler, köylüler, okul, karakol fotoğrafları, dağları, köyleri gösteren resimler arasında bir fotoğraf

ilgimi çekti. Anneannemin emanetleri arasından çıkan, subay ailelerinin kır gezintisi, piknik, ata binme sefalarının fotoğraflarını andırıyordu. Annem, annesinin at üstünde şık süvari giysili fotoğrafları olduğunu, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde böyle uygun kıyafetle tam teçhizat ata binmenin subay çevrelerinde asriliğin göstergesi sayıldığını anlatmıştı fotoğraflara birlikte bakarken.

Resmi sayfasından çıkarıp baktım: Açık renk sipahi kılıkları giyinmiş, beyaz şapkalı, ellerinde kırbaçları, bacaklarında uzun süvari çizmeleriyle atlarının yanında duran şık hanımlar; üniformalı subaylar –kocaları herhalde–, atların yularını tutmuş seyisler, yerlere kadar inen siyah giysili çok uzun boylu iki kadın, hilal biçimi sıralanmış grubun iki başında iki köylü, arkada düzgün beyaz yapılarla bir yerleşme, daha arkada dağlar...

Fotoğraf eskiydi ama oldukça netti. Yakından bakınca kişiler tek tek seçilebiliyordu. Birden, "aaa" diye küçük bir ses çıktı ağzımdan. Anında kendimi topladım, duymuştu tabii, hemen açıklamam gerekiyordu. "Aaa, o zaman buralarda böyle binici kıyafetli hanımlar varmış demek, şaşırdım," dedim tiyatro repliği vurgusuyla.

"Fotoğraf Hozat'ın bir köyünde çekilmiş, arkasını çevirirseniz orada yazıyor. 38'den önce Hozat Dersim'in merkeziydi. Devlet daireleri, askerî garnizon oradaydı. Canları sıkılan subay aileleri, böyle ata biner, kadınlı erkekli gezinirlerdi çevrede. Şu iki siyahlı kadından sağdaki benim küçük halamdır. Şu en baştaki de büyük amcam. Halam Osmanlı kadındı, namı yürümüştü, erkek gibi nişan alır, attığını vururdu. Bir keresinde..."

Bir sussa şu adam, sakince bakabilsem resme. Susmuyordu, sürdürüyordu konuşmasını. Heyecanımı fark etmesin, diye dudaklarımı ısırıp lafının bitmesini bekliyordum.

"Memurlarla, subaylarla yakın ilişki kurmuşlar bi-

zimkiler. Hem ihtiyaçlarını sağlıyorlarmış hem de böyle gezilerde *rayber*'lik yapıyorlarmış. Subay hanımlarına, kaymakamın, müdürün hanımına ziyarete gittikleri bile olurmuş bizim kadınların."

Fotoğrafın arkasında, "Hozat-Lolan Taner, Eylül 1936" yazılıydı. Eğer sanrı değilse, algı yanılması değilse, tam ortadaki atın iki yanında anneannemle dedem duruyordu. Atın yuları dedemin elindeydi, anneannem jockey şapkasını sol kaşına yatırmış dönemin artist kartpostallarındaki Hollywood yıldızları gibi fettan fettan gülümsüyordu.

"Bu fotoğraf ilginç," dedim, "benim için değil, zamanın modalarıyla, giyim kuşamıyla ilgilenen bir tanıdığım var, onun işine yarardı belki."

"Tamam Hocanım, o fotoğraf sende kalsın. Kayıtları dinleyin hele, alırsan fotoğraf da hediyem olsun."

O anda kayıt dinlemekle zaman geçirecek halim yoktu. İnsan bazen kafasının içinde binbir düşüncenin, binbir görüntünün birbiriyle çarpıştığını, birbirine dolaştığını, birşeyler hatırlattığını fark eder de ne olduğunu çıkaramaz, şekillendiremez, huzursuzlanır. Taa ki ne olduğunu bulup ıkarama kadar kurtulamaz huzursuzluktan. Bir an önce yalnız kalıp kafamı, belleğimi, duygularımı düzene sokmak istiyordum.

"ok işim var şu sırada, fazla vaktim yok. Kayıtlar gerçekten iyiye alayım o iki kasedi. Bozuk çıkarsa, işime yaramayacak sıradan şeylerse geri veririm."

Bir fiyat söyledi. O altüst ruh halimde bile pazarlık yapmayı akıl ettim. Parası için değil adamı kuşkulandırmamak için. Yarı, dedim. stelemedi, iki kasedi ve fotoğrafı elime tutuşturdu. "Bir emrin olursa Hocanım ekinme ara, yardımcı oluruz," demeyi unutmadı.

Kendimi odaya attım, fotoğrafa ışığın altında dik-katle baktım. Grubun ortasında, atın iki tarafında duran-

lar anneannemle dedemdi. Anneannemin binici kılığıyla at üstünde ya da piknikte çekilmiş pozlarıyla, dedemin subay üniformalı fotoğraflarıyla karşılaştırmaya bile gerek yoktu. Onlardı, ta kendileri...

Fotoğraf, o günlerin Türkiye'si'nden bir kesit sunduğu için de ilgi çekiciydi. İngiltere'de at yarışlarını izlemeye ya da atlı bir av partisine katılmaya gelmiş leydiler gibi giyinmeye heves etmişlerdi subay hanımları. Cumhuriyet modaları konulu kitap hazırlayan bir arkadaşım, 1930'larda 40'larda genç Cumhuriyet'in kadrolarının, öğretmen, subay, memur ailelerinin Batı modasını yakından izlemeye çalıştıklarını, o zamanın kadın ve moda dergilerinde ne komik, ne özentili tavsiyeler, modeller, görgü kuralları olduğunu anlatmıştı. Bir dergi kapağındaki dekolte tuvaletli, parmaksız uzun eldivenli kadın fotoğrafına çok gülmüştük, çünkü resmin altında "Hanımlar balolarda sigara da içebilmek için parmaksız eldivenler kullanırlar," yazıyordu, ayrıca ince hanım ağızlıklarıyla sigara içilirken ağızlığın nasıl tutulması gerektiği, erkekler bir hanımın sigarasını yakarken nelere dikkat edileceği ayrıntısıyla anlatılıyordu. Cumhuriyet'in genç subay aileleri de modaya uymuşlardı işte, Hozat'ta köylülerin rehberliğinde at gezintisi... Bu fotoğrafı anneme gösterdikten sonra arkadaşşıma vermeye karar verdim.

Peki içimdeki huzursuzluk, kıvrım kıvrım soru işaretleri, ağzımdaki acı tat neden? Annem babasının subay olduğunu, çok küçükken Doğu'da Elazığ'da, Erzincan'da bulunduklarını, oraları hayal meyal hatırladığını, ilkokula Doğu'da bir kasabada başladığını anlatmıştı. 1936'da, annem doğmadan iki yıl önce buralardaymışlar demek, ne var bunda! Fotoğrafın arkasını bir daha okudum: "Hozat-Lolan Taner, Eylül 1936." Lolan Taner? Nereden biliyorum bu adı? Nerede duymuştum? "Hozat çevresin-

de, Lolan Taner'de bir kemancı varmış," diye anlatmıştı saz şairi.

Soru işaretlerinin çengeline bir madalya takılıyor. O madalya! Anneannemin kutusundaki küçük kadife keseden çıkan madalya. Belleğimi oyan burgunun ucuna takılı duran, üzerinde çepeçevre "3. Ordu Manevrası Hatırası. Tunceli" yazan, ortasında Atatürk'ün imzası, bir de tarih: "26-VIII-1938" kazılı, küçük kırmızı kurdeleli madalya.

Boğulacak gibiydim. Pencereyi ardına kadar açıp akşama hazırlanan kente, gökyüzüne, dağlara karşı durdum. Göğsüm sıkışıyordu. Derin nefes almaya çalıştım, başaramadım. Yatağa uzansam iyi gelebilirdi, ama orada öyle yapayalnız kalmaktan korktum. En iyisi aşağı inmek, hastaneye, eczaneye, öğretmenevine, polisevine, neresi olursa oraya gitmek, insan görmek, yalnız kalmamak. Kahretsin; yanımda ne sakinleştirici ne antidepresan var. Hiç kullanmam, bugüne kadar gerekmedi.

Küçük el çantamı kapıp başımın dönmesine aldırmadan aşağı indim. Ne yapacağımı hâlâ bilmiyordum, Cansa şu anda görmek istediğim son kişiydi. Duygusal bağım olmayan, tanımadığım, duvara konuşur gibi konuşacağım ya da naklen yayın gibi dinleyeceğim birine ihtiyacım vardı. Cansa'nın, "Belki lazım olur, şu kişilerin iletişim bilgileri bulunsun sizde," diyerek verdiği telefon numaralarını kaydetmiştim. Bir avukattan söz etmişti özellikle, "Suskunların sesi olmaya çalışıyor, Dersim'in yakın tarihine ait bütün tanıklıkları, bilgileri derliyor, güvenilir bir arkadaştır, her konuda yardımcı olur isterseniz," demiş, "bizim buralarda bazen avukata ihtiyaç olabilir," diye de eklemişti.

İyi bir fikir miydi bilmiyorum, fazla düşünecek halim de yoktu zaten. Numarayı tuşladım, "Alo, buyurun," sesini duyunca panikledim, hiç konuşmadan kapamayı düşündüm; ama numaram nasıl olsa çıkmıştı ekranına.

“Ben,” dedim bir nefeste, “ben Arya, numaranızı Cansa Bey’den aldım.”

Hiç şaşırmadı, hemen tanıdı, Cansa bahsetmişti demek.

“Buyurun Arya Hamm. Cansa, size her türlü yardımcı yapmakla görevlendirdi beni zaten. Bir aksilik yoktur umarım.”

“Hayır, hiçbir aksilik yok. Kafama takılan bazı sorular var yöreye dair. Cansa Bey, sizin bölge tarihini çalıştığınızı, tanıklıları, bilgileri, belgeleri topladığınızı söylemişti. Galiba ihtiyacım var size, içeriden biri gerekiyor bana.”

Neden Cansa değil de ben, diye sormasına meydan vermeden ekledim:

“Cansa Bey bugün çok yorgun, epeyce vakit harcadı bana. Bu akşam işleri vardı. Bana da bazı bilgiler acil gerekiyor.”

“Ne zaman isterseniz buluşabiliriz. Sizi otelden hemen alırım, büroya gider, orada konuşuruz. Hem sakindir hem de arşivim orada, bir şeye bakmak gerekirse hemen elimizin altında olur.”

Yarım saat sonra avukatın bürosundaydık, karşı karşıya oturmuş eliyle yaptığı kahvelerimizi içiyorduk. Boğulma duygum, gerginliğim, paniğim azalmıştı. Kendimi dışarı atmakla, hele de konuşacak birini bulmakla akıllılık etmiştim. İnsan kendi kendine kaldı mı hem olayları büyütüyor, hem de daha karamsar oluyor.

“Elimde çok iyi malzeme birikti,” dedi. “38’i, öncesini, sonrasını ‘acaba’ dedirtmeden bütün çıplaklığıyla ortaya koyabilecek belgelere, verilere sahibim. Düzenleyip yayımlayacağım yakın zamanda. Bugüne kadar tabu sayılmış, suskunluğa gömülmüş yasak bir konuydu Derdim, ama artık kabuğumuzu deliyoruz. ‘Herkesin bildiği sır’ yüksek sesle ifşa edilmeye başlanacak.”

"Sizi bu yüzden aradım. Belki söylemiştir Cansa Bey, ben etnomüzikologum, siyasi tarihle ilgilenmem, toplumsal tarihle de araştırma konuma yardımcı olduğu oranda ilgilenirim. Bu defa, her ikisine de ihtiyacım var."

"Sizin yerinizde olsaydım ben de aynı ihtiyacı duyardım. Türkülerimizin, nefeslerimizin, semahlarımızın ruhu, ninnilerimiz, hele de ağıtlarımız şu dağlar arasında yüzlerce, belki de binlerce yıldır yaşananlardan kaynaklanır. Suskunların sesi, dilsizlerin dilidir onlar. Bilirsiniz, görmüşsünüzdür sazını silah gibi kaldırmış Alevi figürünü. Sazı, silahıdır Dersim'in."

Sustu, bir şey söylememi bekliyordu. O yalın, basit soruyu sordum:

"38'de buralarda, bu topraklarda gerçekte ne oldu?"

Kahve fincanını yazı masasının üstüne koydu, duvara dayalı camlı dolaba yöneldi. Yasa derlemeleri, hukuk usulü kitapları, avukat yazıhanelerinde görülen siyah ciltli içtihat dosyaları dizili rafların altındaki kapağı açtı, bir dosya çıkartıp hiç konuşmadan önüme koydu. Dosyalanmış şeffaf zarfların her birinin içinde bir fotoğraf, bir defter sayfası, bir resmî belge ya da bir ses kasedi vardı. Ürperdim: görseller... Fotoğraflar üzerinden sürüp giden bu film yine mi çıkıyor karşıma? Toplayıcı ile başlayan tuhaf hikâye, şimdi burada, Tunceli'nin bir işhanındaki kasvetli avukatlık bürosunda mı devam ediyor?

"38'de Dersim'de olanların küçücük bir bölümü var elinizin altında. Yüzlercesi arasından sadece Hozat-Lolan Taner'de, bir de Tunceli merkeze, buraya bir sigara içimi uzaktaki Halvori'de olanlar... Fotoğraflar gerçeği yansıtır sanırsınız ya, birkaçı hariç, gerçeği perdeliyor aslında. Cesetleri, kesik başları, zincire vurulmuş insanları görüyorsun da, cesetlerin altındaki bebeleri, hedef tahtası kadınları, sığındıkları mağaralarda boğulanları, yakılan evlerin içinde ağır makineli silahların yayılım ateşiyle öldürü-

lenleri, süngülerin ucuna takılmış bebekleri, çocukları göremiyorsun. Yine de olanların büsbütün yok sayılmasına karşı tek silahımız bu fotoğraflar. Bir de tanıkların şu kasetlere kaydedilmiş ürkek anıları.”

Ne yapacağımı bilemiyordum. Fotoğraflara bakmaya cesaret edemediğimden kurulmuş bir makine gibi soruyu tekrarlardım:

“38’de Dersim’de ne oldu?”

Dolaptan bir dosya daha çıkardı. “Tanıklıklar burada,” dedi. “38’i yaşamış da sağ kalmış olanların tanıklıkları. İki elin parmakları kadarlar, birer birer Hakka yürüyorlar. Bizim analarımızın babalarımızın kuşağı suskunluğu delip büyüklerinden duyduklarını, evlerde alçak sesle anlatılan korku hikâyelerini şimdi bizlere aktarıyor. Onlar suskun kaldılar, fısıltıyla konuştular, ağıtlarla anlattılar. Bizler onların dilsizliklerinin şifresini çözen araçlarız. Henüz tam düzenleyemedim ama yaptığım sözlü tarih çalışmalarının, görüşmelerin bant çözümleri bu dosyada.”

İki dosyayı da kapayıp masanın üstüne koydum. Teyp kaydı gibi mekanik bir sesle tekrarlardım: “Dersim’de gerçekten ne oldu?”

Sorumun üç sözcüğü aşan anlamını, rutin bir alan araştırması sorusu olmadığını, kendi hikâyemle, kendi kaderimle ilgili olduğunu o zaman kavradı sanırım. İşaretparmağıyla alnını ovuşturdu:

“O sırada burada görev yapmış bir subay, sonraki yıllarda hatıralarında, ‘Okurlardan özür diliyorum, orada olanları anlatmaktan imtina ediyorum,’ diye yazmıştı. Gerçeği bilmek istiyorum, diyorsunuz ya, gerçek ne tarafta durduğunuza bağlıdır. Ama nerede durursanız durun burada tartışılmaz bir gerçek var. Ayrıntısı gerekiyor mu size?”

“Hayır, gerekmiyor, hayır. Bir sorum daha var: 38’de

burada görev yapan bir subay bu vahşetin dışında kalabilir miydi?"

"Kalamazdı... Topladığım tanıklıklarda, isim de verilerek çocuklara, kadınlara ateş etmemek için karavana atan askerlerden, insanları ölümden kurtarmaya çalışan hekimlerden, kaymakamlardan söz ediliyor ama, 'O bizi kurtardı,' denilen hiçbir subay adına rastlamadım. Mümkün de değildi belki, onlar emir-komuta zincirinin tutsağlarıydılar. Asıl önemlisi de doğru bir şey, iyi bir şey yaptıklarına inanıyorlardı. Kurtarıcı oldukları işlenmişti kafalarına. Sapkın ruhları, ilkel yaratıkları kurtarmak, halkı medenileştirmek için gerektiğinde öldürmek, sürmek, tedip etmek gerekiyordu. Amerika Yerlileri, hani şu Kızılderili dediklerimizi bilir misiniz Arya Hanım?"

"Bilirim galiba, daha doğrusu sadece onları bilirim demeliyim. Bütün akademik çalışmalarımı Amerika Yerlileri, Maya, Aztek, İnka kültürleri üzerine yaptım."

"Bağışlayın, ukalahk etmek istemedim. Ama burada da 'yerliler' vardı. Bir türlü medenileşemeyen; dinleri, mezhepleri ilkel; dağa, taşla, ateşe, güneşe tapan, hayvanla insan arası birtakım yaratıklar. Ehlileştirilmesi, medeniyete kavuşturulması gereken yerliler. Bir fotoğraf vardır, bilmem hiç gördünüz mü? Ölüme gönderilmek üzere toplanmış, yere çömelmiş, gözleri korkudan deli deli bakan insanlar. Üst köşesinde, özenli bir kaligrafiyle 'yerliler' yazar."

"Bir arkadaşımın dedesi 38'de Tunceli'de, galiba Hozat'ta görevliymiş, hatta Atatürk imzalı, '3. Ordu Manevrası Hatırası.Tunceli' diye kahramanlık madalyası bile varmış."

Gözümün taa içine baktı, anladı mı, sezdi mi bilemem.

"Kimse atalarının günahlarından sorumlu tutulamaz," dedi. "Ne dört dağ içinde ne Türkiye coğrafyasında

günahsız kul bulamazsınız. Dedelerimizin günahlarından sorumlu olmasak da kendi günahlarımızdan sorumluyuz. Bazen bilebilecekken bilmemek, farkında olabilecekken farkında olmamak da günahdır. Arkadaşınıza bunu söyleyebilirsiniz.”

“Son soru, sizi sıklamadıysam eğer: Anlattıklarınızda hiç abartma yok mu? Buradakilerde gözlediğim bu travmatik ruh hali, mağduriyeti kimlik olarak kuşanma durumu abartmalara, gerçeklerin tahrifine yol açmıyor mu?”

“Abartma belki vardır. Haklısınız, dışarıdan bakınca mağdur abartıyor, diye düşünürüz. Ama bilerek, isteyerek değil, gerçekten öyle hissettiği, yüreğinde acıyı o kadar şiddetli duyduğu için. Size aktardığım o bölük pörçük bilgilerin hepsi doğrudur. Gösterdiğim bütün fotoğraflar, tanıklıklar hepsi doğru. Bu bizim gerçeğimiz, kurbanların tarafından bakıldığında görünen gerçek. Cella-dın gerçeği tabii ki farklıdır. Haklısınız, mağdur öyle bir bürünür ki kendi ruh haline, bütün hikâyeyi kendi mağduriyetinin merceğinden görür.”

“Arkadaşımın dedesi bu vahşete katılmış mıdır sizce?”

“Şu veya bu ölçüde katılmıştır mutlaka. O günlerde ordudan istifa etmemişse ya da görevinden alınmamışsa suçun ortağıdır.”

“Suça ortak olmamak için görevi reddedenler, istifa edenler, halkın yanında yer alanlar olmadı mı hiç?”

“Olmuştur mutlaka ama bu konuda bir belgeye veya tanıklığa biz ulaşamadık. Kadınları, çocukları öldürmemek için havaya ateş eden, ağır makineliileri boşa alan, karavana atış yapan askerler anlatılır. Bunların Kürt oldukları, bölgeden oldukları da söylenir. Ağır da ceza alırlarmış. Ama üstlerden, subaylardan, komutanlardan da örnekler var mı, duymadım, bilmiyorum. Mutlaka

vardır. Zulüm o kadar büyüktü ki, buna itiraz edenler olmuştur mutlaka.”

“Arkadaşımın dedesi iyi bir insanmış, onun insanları böyle çoluk çocuk öldürttüğünü sanmıyorum,” dedim pek de kendimden emin olmayan bir sesle.

“Hepsi iyi insanlardı Arya Hanım. Cumhuriyet’e, medeniyete, Türklüğe hizmet ettiklerine inanıyorlardı. Çıban başı Dersim’in başına buyruk, özgür, kendi inançlarını yaşamaya kararlı halkını yola getirmek, kendi deyimleriyle ‘medenileştirmek’ istiyorlardı. Ulvi bir görevi yerine getirdiklerini sanıyorlardı. Emirleri yerine getiriyoruz, kötü şeyler de oluyor ama vatanın, milletin, Cumhuriyet’in çıkarları için gerekli, diye düşünüyorlardı herhalde.”

“Pusulamı kaybettim, anlamakta güçlük çekiyorum.”

“Cansa bütün bunları çok daha iyi anlatır size. Baba tarafı Halvori’de kırılanlardandır. Seyit sülalesidir onlar, zaten 37’de, 38’de en ağır darbe seyitlere, pirlere, ağalara, beylere vuruldu. Sadece kendilerine değil, kadın, erkek, genç, yaşlı, çoluk çocuk bütün sülalelerine.”

“Arkadaşıma söylememeliyim bunları. Kaldırabileceğini sanmıyorum. Kim babasının, dedesinin kanlı katil olduğunu öğrenmek ister ki! Görev icabı bile olsa... Neyse, ben gideyim artık. Vakit ayırdığınız için teşekkürler.”

Veda edip odadan çıkmaya hazırlanırken, “Bu dosyayı alın, yaşlılar Kırmançki konuştular ama hepsini Türkçeye çevirdik yayına hazırlamak için. Okuyup iade edersiniz,” diyerek dosyayı elime zorla verdi. Otele bırakmak için ısrar etse de kabul etmedim. Açık havada yürümek iyi gelecekti.

* * *

Ertesi gün Cansa ile buluşmadık. Yorgun olduğumu, yollardan usandığımı, otelde kalıp biraz okumak, çalışmak istediğimi söyledim telefonda. Avukat arkadaşına gittiğimden, bana verdiği tanıklıklar dosyasından, o adamdan aldığım fotoğraftan hiç söz etmedim. O da ısrarcı olmadı, "Elazığ'da bir işim vardı zaten, bu arada ben de gider o işi hallederim, akşama dönerken uğrarım otele, istersen birlikte çıkar yemek yeriz," dedi.

Daha dün tenimde ürpertiler yaratan, yüzüme, bedenime ateşler bastıran çağrışımlarla dolu sesi, telefonda uzak, yabancı geliyordu. Yaşadıklarımızdan sonra, yorgunum, çalışmam lazım gibi mazeretlere kanması mümkün değildi Cansa'nın. Yaşadığımız olağanüstü duygu yüklü cinselliği ben mi abartmıştım? Onun için birkaç günlük bir haz ziyafetinden mi ibaretti? Bu kadar mıydım, bu kadarcık mıydık? Ne bunu ne de şu andaki ruh halimi kabullenmeye hazırdım. Sıradan yaşamımın kapısını aralamayı başarmışken, o kapıdan dışarı süzülme cesareti göstermişken, şimdi kendimi yeniden dört duvarın arasına mı tıkacaktım?

Neden? Neden sağırlaşmıştı, soğumuştur duygularım, bedenim, arzularım? Pişmanlık mı, suçluluk mu, kurulu düzenin cenderesi mi? Yoğunlaşmış zamanda her şey baş döndürücü hızla akarken sonlar da böyle çabuk mu geliyordu? Aşka yeni yeni uyanırken, ilk şaşkınlığı aşip kendimi duyguların yoğunluğuna bırakırken, gürül gürül akan bir pınarın birden kuruması gibi mi sona erecekti?

Avukatın elime tutuşturduğu dosyayı açıp okumaya direndim önce. Nelerle karşılaşacağımı seziyordum. Cansa'nın, avukatın, kayıt yapmak için görüştüğümüz yaşlı saz şairlerinin bölük pörçük sözleri, gerçekleri satırların arasında saklayan kitaplar, gördüğüm görmediğim fotoğraflar, bu toprağın hafızasını tutsak etmiş kara-

basanın ipuçlarını veriyordu. Dedemin Tunceli Hatırası madalyasıyla 1936'da çekilmiş o lanetli fotoğraf üst üste düşmeseydi, okuduklarım, duyduklarım, öğrendiklerim dünyanın pek çok yerinde yerli halkların, mesela iyi bildiğim Mayaların, Kızılderililerin kırımını gibi binlerce kırıma kendi ülkemde bir yenisinin eklenmesinden ibaret kalacaktı. Ama o madalya vardı, sadece o fotoğraf değil başkaları da vardı. Dedemin korku dolu gözlerle bakan küçük çocukla çekilmiş fotoğrafı mesela... Nerede, ne zaman çekilmişti? Fotoğraftaki cinsiyeti bile belli olmayan, beyaz bir kumaş parçasına sarınmış küçük çocuk... Dersimli kemancının bol, beyaz giysileri... arkada karlı dağlar: Hozat... Lolan Taner'de, Halvori'de kurşunlanıp öldürülenler... Mağaralarda boğulanlar... Süngülerin ucuna takılmış bebeler... Ölülerin altında diri kalmış çocuklar... Dereler kan akmıştı. Ziyaretler küsmüştü... *De wayi wayi...* "Sen bile bilmiyor muydun? Sen bile... Sen Dersim'de hiçbir şey görmedin Arya..." 38'de ne olmuştu burada? Hepsi yalan, hepsi yalan. Gerçekte ne olmuştu burada?

Bir zamanlar biryerlerde –bu yerde– yaşanmış cehennemin alevleri, bütün bir gece boyunca dosyadaki tamkılıkları okudukça yaklaştı, yaklaştı, beni de sardı. Sabaha karşı son tanıklığı da okuyup dosyayı yere attığımda cehennemin ortasındaydım. 38 Temmuzunda, bir tarlanın ortasına toplanmış köy halkı dört yana yerleştirilmiş ağır makinelerin ateşiyle can verirken annesinin cansız bedeni altında ölümden kurtulan küçük bir kızın anımsadıklarıydı son tanıklık. 2003'te avukatın kendisi tarafından kaydedilmişti. O zaman dört ya da beş yaşındaydım, diye anlatıyordu yaşlı kadın. Ağır makineliyi kurarlarken fotoğrafınızı çekeceğiz dediklerini, komutanın makineliilerin başındaki askerleri azarladığını, anasının altın bileziklerini, küpelerini, ziynetlerini bir men-

dille çıkan yapıp onun göğsüne sakladığını, askerlerin herkesin üstünü arayıp altınları bulduklarını, götürüp başlarındaki subaya verdiklerini anlatıyordu.

Kim o subay? Dedem neredeydi? Orada veya bir başka tarlada, bir başka derede ya da mağarada, ne fark eder!

İftiharla, özenle saklanmış Tunceli madalyası. Tunceli Manevrası Hatırası. Ne karşılığında kazanılmış, neyin hatırası? Hangi zaferin?

Gün ağarırken bitap düşüp uyudum. Uykuya sığındım. Uyandığımda öğle olmuştu. Ağzımın içi zehir gibiydi, ateşim de vardı. Resepsiyona telefon edip çayla peynir ekmek istedim. İki aspirin birden aldım. Ceptelefonumda iki cevapsız arama kayıtlıydı; biri Cansa'dan, biri Ali'den. İkisiyle de konuşmak istemiyordum. Basit bir otel odasında yatakta ateşli yatmak hoşuma gidiyordu; düşünmekten, karar vermekten, davranmaktan koruyordu beni. Mazeretim vardı hayata karşı: Ateşli hastaydım.

Cansa odadaki telefondan aradığında saat üçü geçiyordu. Akşama doğru uğrayacağını söylememiş miydi?

"Oteldeyim," dedi, "hemen yukarı, odana çıkıyorum."

Cevap hakkı tanımamıştı, hastalık mazeretim işe yaramamıştı. Kapıyı vurmadan girdi odaya, doğru yatağa geldi, hasta, yorgun aldırmadan sarıldı. Saçlarım dolandı yüzüne, boynuna. Üstümde bir külot bir de incecik tişört vardı. Elleri, dudakları bedenimde dolaşırken, yüzümde sıcak nefesini, karnımın üstünde sertleşmiş erkekliğini hissederken arzu duymadığımı, uyarılmadığımı, cansız bir bebek gibi öylece kalakaldığımı korkuyla, endişeyle fark ettim. O da fark etti ki, birden durdu, kendini geri çekti, çenemi avucunun içine alıp yüzüme baktı, "Neyin var senin Arya?" dedi. Sesinde hayret, telaş, tedirginlik vardı; sandığından daha kötü hasta olduğumu düşünmüştü belki. Ne kadar arzulu olabileceğimi bili-

yordu. Bedenlerimizin birbirini çektiğinin, cinselliğin karşı konulmazlığının farkındaydı. Arzu yoğunluğumu, cinsel tutkunluğumu nasıl yorumladığını hiç konuşmamıştık, hakkımda ne düşündüğünü bilmiyordum. “Yerli” gördüler mi dayanamayan, egzotik meyve merakı gibi egzotik buldukları erkeği de tatmaya meraklı entel şehirli kadınların, kendi mahalleleri dışında yaşadıkları bir kaçamak mı? Nemfoman olduğumu mu düşünmüştü yoksa? Tam da uyar ya bana!

“Neyin var, gerçekten bu kadar hasta mısın?” derken sesinde şefkat, sevgi, ince bir özür.

“Bilmiyorum. Biraz ateşim var ama çok yüksek değil. Hava değişken ya burada, hiç korumadım, üşütmüş olabilirim.”

“Hayır, ateş arzuyu gemlemez, aksine azdırır. Ciddi bir şey olmalı, doktor getirmeliyim.”

“Doktora ne diyeceğiz? Hasta arzu duymuyor, sevişmek istemiyor mu diyeceğiz?”

Gülmedi, gülümsemedi bile. “Ne oldu? Bir şey var, bir şey olmuş, anlat bana.”

Cevap vermedim, istemeden o yana bakmış olmalıyım ki, yere fırlattığım tanıklıklar dosyasını gördü. Alıp şöyle bir karıştırdı. Daha önce okumuştum sanırım, en azından içinde ne olduğunu biliyordu.

“Avukat arkadaşın sözlü tarih çalışmaları,” dedi. “Nereden buldun bunu? Neden bana söylemedin? Neyin peşindesin Arya?”

“Bilmemi, öğrenmemi isteyen sendin; bilmediğim, farkında olmadığım için kızan sendin. İkide bir, ‘Sen Dersim’de hiçbir şey görmedin,’ diyen sendin. O aptal ‘Dersimiz Dersim’ tekerlemesini söylediğin andan beri iyi öğrenci oldum ben. Ders kitapları iyi anlatmıyordu. Ev ödevleriyle yetinmeyip ek okumalar yaptığım için kızmamalısın şimdi.”

Yine sarıldı ama küçük bir çocuğu teselli etmek ister gibi usulca, şefkatle.

“Ağır geldiğini biliyorum ama bütün bunlarda benim suçum yok. Ben zalimlerin değil mağdurların tarafındayım. Günlerdir sana hissettirmek istediğim buydu. Açık açık anlatmakta zorlanıp da efsanelere, yaşlıların ağıtlarına, unutulmaya yüz tutmuş semahlara, türkülere başvurduğum bundandı. Bilmeni istedim ama bu tanıklıklardaki kadar cesur olamadım. Suçlu ben değilim ki benden uzaklaşıyorsun.”

Suçlu benim, diye avaz avaz bağırmak istiyordum. “Ama ben zalimlerin tarafındaydım,” diyebilirdim sadece.

“Bir keresinde, 38’in buralarda nasıl bir milat olduğunu konuşurken Dersimlilerin travmasından söz etmiştin, hatırlıyor musun? Doğrudur, bu travma dedelerimizin, babalarımızın kuşağında korkularla, acılarla, çaresizlikle derinleşti, bizler ise yarayı kanatarak, konuşarak derinleştiriyoruz. Şimdi de sizler, senin gibiler farkında olmama travması yaşayacağı benziyor. Seni de etkisi altına almış gibi görünen farkındalık eksikliği travması.”

Laf dinleyecek halim yoktu. “Masanın üstünde küçük bir fotoğraf var, elimde belgeler, kayıtlar var, diyen o adamdan aldım, bir bakar mısın Cansa,” dedim. Üzerinde “Hozat-Lolan Taner, Eylül 1936” yazılı fotoğrafı incelemesini seyrettim.

“Daha önce görmemiştim bu fotoğrafı. 1935’te, 36’da Dersim’in merkezi Hozat’mış, karargâh merkezi de oradaydı haliyle. Subay aileleri atlı kır gezisine çıkmışlar işte. Keşke her şey bu fotoğraftaki gibi masum olsaydı.”

“Fotoğrafı aldığım adam, hani senin sahtekârın tekidir, dediğin adam, soldaki köylünün dedesi olduğunu söyledi. Uzun siyah giysiler içindeki iki kadın da kendi ailesindenmiş dediğine göre. Belki de doğru değildir, fotoğrafın gerçekliğinin kanıtı olarak öyle söylemiştir.”

“Olabilir, güvenilmez biridir zaten o. Senin neden bu kadar etkilendiğini anlayamıyorum. Avukat arkadaşla görüştüğüne göre, onda çok daha korkunç fotoğraflar var. Göstermedi mi sana?”

“Baba tarafının 38’de Lolan Taner’de yok edildiğini söylemiştin.”

“Büyük amcalarımın soyu orada, dedemlerinki Halvori’de.”

Hâlâ fotoğrafta ne olduğunu anlamaya çalışarak yüzüme bakıyordu.

“Beni oralardan biriyle, yani olanlara tanıklık edebilecek biriyle görüştürür müsün Cansa? Yaşayan biri var mı hâlâ? Tanıdığın, bildiğin biri. Saz, söz, otantik kayıt falan istemiyorum.”

“Tabii; ama seni anlamakta güçlük çekiyorum, neler oluyor bilmiyorum. Fotoğrafın sırrını çözemiyorum,”

“Benim de çözemediğim o kadar çok sır var ki,” diye mırıldandım ağzımın içinde.

* * *

Küçük bir yerleşme burası. Her köy gibi dağlara, tepelere sığınmış. Önünde tatlı bir meyille kayalık vadiye doğru inen çayır. Yeşil, çiçekli, yağmurdan kalma ıslak.

“Burası mı Lolan Taner?”

“Bir zamanlar burasıydı. Şimdi Çaytaşı.”

“Daha büyük bir köy sanıyordum.”

“Eskiden öyleymiş, 38’e kadar. Sonra bütünüyle yakılıp yıkılmış, yasak bölge ilan edilmiş, sağ kalan köylüler sürülmüş. 47’den sonra geri dönenler ne evlerini ne topraklarını ne sürülerini bulabildiler.”

“Yine de döndüler, değil mi? Nasıl bir duygudur bu insanı toprağına çeken? Bunca olaydan, bunca acıdan sonra...”

“Bir halkın kültürünün, inancının, dininin, dilinin yok edilmesine karşı direnmesinin bir biçimi belki de... Burası 1960’larda da boşaltılmış, sonra geçici olarak 1990’ların başlarında da. 1994’te burada PKK’lilerle, solcu militanlarla devlet güçleri arasında gerçek çatışmalar oldu. Pek çok genç öldü. Köyler boşaltıldı. Gelenek sürüyor, diyeceğim ama diyemiyorum, çünkü 37’de, 38’de buralarda halk devlete karşı silaha davranmamış başlangıçta.”

“Bunu o adam da söyledi. Fotoğraftaki köylülerin kendi ailesinden olduğunu anlatırken, bizim köy birkaç aile hariç devlete dosttu, yine de kırdılar, dedi.”

“Çünkü isyan bastırmak değildi amaçları. İnancını, dinini, kültürünü hiç anlayamadıkları, yabancı, kötü, ilkel saydıkları, Türkiye coğrafyasına nasılsa monte olmuş şu lanet olasıca dört dağ içindekileri yok etmek için buradaydılar.”

Köye giden yol oldukça düzgün. Sık sık operasyonlar, askerî harekât, jandarma aramaları yapıldığı için yolu düzelttiler, diyor Cansa. Köpeklerle, keçilere, arabanın önünden havalanarak kaçan tavuklara çarpmamak için dikkatle ilerliyoruz. İlk evleri geçip kuytuda kalan yoksul bir kulübenin önünde duruyoruz. Cansa’nın elinde içi erzak, tatlı, meyve suyu, çay dolu iki poşet, “Çok yaşlılar, çok da yoksullar, makbule geçer,” diyor. “Son tanıklardandır. Ahalinin evlere, konaklara kapatılıp evle birlikte ateşe verildiğini görenlerden. Müzik kaydı yapmayı unut, çünkü yaşlı karıkoca kendi bağırlarından, yüreklerinden doğanı söylerler. Bir çeşit doğaçlama yani. İnsanın acısını anlamak için önemi var söylediklerinin ama etan-tik Dersim musikisi dersek yanıltıcı olur.”

Kayıtla, musikiyle ilgilenmediğimi, Lolan Taner’de ne aradığımı söylememiş miydin ona?

İçi dışından yoksul kulübedeyiz. Herkese kapalı ka-

pılar Cansa'ya açılıyor. Bir tiyatro sahnesinde gibiyiz. Oyuncu mayum, seyirci miyim, bilmiyorum.

Uzun sakalının bir yanını örmüş yaşlı, çok yaşlı adam ütrek, biteviye bir sesle, zaman zaman duraksayarak söylüyor. Elinde saz yok, müzik de yok zaten. Halini anlatıyor: "*Halla, halla, hall... Zikr u duaze ma... sewda u avaze ma...*" Köşede oturan bin yaşında âmâ kadın gözlerini boşluğa dikmiş sırasını bekliyor. Adam susuyor. Kadının sesi yükseliyor. Ağıt ya da yakarış tonunda uzayıp gidiyor kadının deyişi. Sonra o da susuyor. Görmeyen gözlerini bizden yana döndürüyor, birşeyler söylüyor. Cansa'ya soruyorum: "Anılayabiliyor musun?" "Ondan bir şey almamızı istiyor, yoksa susacağım, anlatmayacağını söylüyor."

"Nasıl bir şey alabiliriz ki, anlattıklarına para mı ödemeliyiz?"

"Hayır, parayla söylemezler. Hakaret sayarlar. O, durumunu incelikle anlatıyor. Çok yoksul olduğunu, bu dağ başlarında yapayalnız kaldığını, ziyaretlere sunacak bir şeyi olmadığını söylüyor. Sana bir şey vermek istiyor."

"Ne satmak, yani ne vermek istiyorsa alalım."

Cansa sözlerimi yaşlı kadına aktarıyor. Kadın, bol eteğinin arasından çıkardığı çevresi oyalı kirli bir mendille sarılı çıkını açıyor. İnsanın içini burkan yoksul, zavallı hazinesini sergiliyor: teneke ya da gümüş bir yüzük, iri beyaz boncuklu bir başka yüzük, yeni olduğu besbelli sedef kakmalı küçük kutular, mineli bir ağızlık.

"İçeride kilim de varmış, eski bir saat de varmış. Kemence de varmış ama onu daha önce gelen bir meraklı almış."

Satılığa çıkarılmış eski eşya oldum olası içimi burkar. İnsanın eskiyen bir uzvunu koparıp satması gibi. Cansa, parayı hakaret sayarlar, dese de kadının paraya ihtiyacı olduğu, küçük hazinesini satmaya çalıştığı bes-

belli. Beyaz taşlı, tuhaf biçimli yüzüğü alıp parmağıma takıyorum: yumurta biçimi irice beyaz taşa telkâri bir yılan sarılmış.

“O yüzük yaratılışı anlatır,” diyor yaşlı adam. “Beyaz inci Hakk’ın yarattığı varlıktır, yılan da zaman. Eskiden kalmadır o. Bunun bütün kardeşleri öldürülürken buncağızın eteğinin düğümünde kalmış nasılsa. Anası, belki çocuk kurtulur, diye küçük kızın entarisinin eteğine saklamış. O satılık değildir.”

“Ninecik vermek istediğini söylemişti ya demin.”

“Görmüyor da ondan.”

Cansa yüzükle gerçekten ilgilendiğimi anlayıp, “Hele bir soralım nineye bakalım,” diyor. Yaşlı kadına kendi dilinden birşeyler söylüyor. Eliyle sinek kovar gibi bir işaret yapıyor kadın.

“Alsın gitsin, alsın gitsin! Ben artık yaşlıyım, yalnızım, bana yüzük ne gerek.”

Kadının buruşuk, nasırlı avucuna kimselere göstermemeye çalışarak büyük bir kâğıt para yerleştiriyorum. Yaptığımdan utanıyorum, paradan utanıyorum, yüzüğü aldığıma utanıyorum. Yaşlı adam, gözucuyla paraya bakıyor. Kadına, kaç para olduğunu söylüyor. Nine, sağ elini göğsüne koyup başını eğerek teşekkür ediyor. Beklediğinin çok üstünde olmalı. Şimdi de onun adına utanıyorum.

“Satmamalıydı,” diyor adam inatçı bir sesle. “Anasından hatıradır. Uğursuzluk gelir, Sultan Baba’ya, Munzur Baba’ya, pirimiz, şeyhimiz Düzgün Baba’ya adak sunmalıydı takmayacaksa.”

Kararsızım, yüzüğü parmağımdan çıkarıyorum. Cansa elimi tutuyor, “Kalsın,” diyor, anlamadığım birşeyler söylüyor yaşlılara. Adam durup düşünüyor, peki, diyor sonra.

“Bu hanım kızı torununuz sayın, dedim, ona ver-

mezseniz kadir kıymet bilmeyecek birinin eline geçer, bu hanım onu saklar, manasını anlar, dedim," diye açıklıyor bana.

Çantamdan fotoğrafı çıkıyorum. Buralara kadar yüzük almaya gelmedim ya... Resmi uzatıp, "Buradakileri tanıyor musunuz?" diye soruyorum adama. "Gözlerim görmez bunları," diyor. Her şeye hazırlıklıyım, yanımda getirdiğim büyütecini uzatıyorum: "Bununla bakın." Cansa şaşırmış, olup bitenleri izliyor.

Yaşlı adam sakalının örgüsünü burarak fotoğrafı inceliyor. Nefesimi tutuyorum, parmağıma geçirdiğim varlık ve zaman yüzüğünü çevirip duruyorum. Uzuyor, uzuyor saniyeler. Adam resmi de büyütecini de kucasına koyuyor. "Tanıdık var," diyor, "baştaki bu köydendi lanet olası, bizi satan odur, askere köpeklik etmiştir."

"Başka? Başka tanıdığı yok mu? Cansa, lütfen anlayacağı gibi sorar mısın, fotoğraftaki askerlerden, subaylardan tanıdığı var mı?"

Yaşlı adam elinde büyüteçle fotoğrafı inceliyor yeniden. Gözlerinin ferisi öyle sönük ki, yüzü öyle ifadesiz ki hiçbir ipucu vermiyor.

"Ortadaki komutan," diyor neden sonra, "eğer oysa, 36'da, 37'de buralardaydı. Köye gelip gitmiştir, iyi adamdı."

"Cansa sor, bir daha sor, belki benim söylediklerimi tam anlamıyordur. 38'de buralarda mıydı? Köylüyü tarama emri veren komutanlar var mı fotoğrafta?" Bağırıyorum: "Ağır makineli, dede! Ağır makineli emri veren var mı bunların arasında?"

Sesim yükselmiş. Adam şaşkın, Cansa şaşkın, yaşlı kadın ağır aksak yerinden kalkıp sopasına dayanarak odadan çıkıyor.

Ağır makineli sözü Türkçe ama o kuşak bu sözü Türkçe biliyor zaten, Türkçe söylüyor.

“Buralarda komutandı ama o gün canları tarlaya topladıklarında yoktu; görmedim, başkaları vardı. Çocuktum zaten, nereden bileyim. Bizim burada değil de başka bir yerdeydi belki. Düzgün Bava affetsin, günahını alamam kimsenin.”

Bir an, sadece birkaç saniye, içimde müthiş bir ferahlama duyuyorum. Komutan dede burada değildi, belki Dersim’de bile değildi o sırada. Madalya bir arkadaşına aitti belki ya da o yıllarda buralarda görev yapan herkese, 3. Ordu’nun bütün subaylarına vermişlerdi bu madalyalardan.

Yaşlı kadın yine zahmetle, duvarlara, kerevetlere çarpmamak için sopasını dikkatlice kullanarak odaya dönüyor. Elinde sararmış defter kâğıdına sarılmış, kırmızı kurdele ile bağlanmış küçük bir şey var. Kâğıdı kocasına veriyor. “Bu olmaz, bu verilmez!” diye bağırıyor adam. Bu kadarını ben bile anlıyorum. “*Ma, ma se kerdo ke / Biz ne yaptık ki?*” diyor kadın, şaşkın. Sonra kavga eder gibi konuşuyorlar.

“Ne oluyor Cansa, benim yüzümden mi? Yanlış bir şey mi yaptım?”

“Hayır. Dede yanlış anladı, elindekini sana vereceğini sandı. Ninecik de, ben deli miyim, sen beni ne sandın, diye bağırıyor ona.”

Anlaşıyorlar, adam kurdeleyi açıp kâğıdın içinden çıkan küçük fotoğrafı bana uzatıyor.

“Buna bak, sadece bakmak için ama. Amcasının geliniydi, yanan evden kaçıp tarlada vurulanlardan. Eri yoktu o gün; onun cesedini sonraki günlerde derede buldular. Saz çalardı, keman da çalardı. Tarlada toplayıp herkesi ağır makineli ile öldürdüler. Sime’ydi adı gelin kızın. Oğlu da, bebesi de gitti, yirmisinde var yoktu daha. Cesetleri bile bulunamamış, cesetleri de yaktılar zaten, dumanlar tüttü tarlalardan. Kız güzeldi, subayla-

rın gözü kalırdı ama cesaret edemezlerdi. Biri çekmiş bu fotoğrafı, o zamanlar, kırımdan önce köydekilerle askerin arası iyi ya, babasına vermişler. Nasılsa kalmış fotoğraf, kim bulmuş etmişse."

Ürkek bakan gencecik bir kadın. Uzun saçlarını yemenisiyle eğreti bağlamış. Koyu renk asi bukleler yemeniden kaçıp omuzlarına yayılmış. Ürkek ama fettan, belli belirsiz gülümsüyor. Dağlara yönelmiş, kaçtı kaçacak. Gözleri yabancı değil; bakışları, duruşu... Kulaklarında küçük küpeler var. Entarisi üçetek, yenleri uçuşuyor. Bu yörede insanlar birbirine ne çok benziyor, hele de şehirde dolaşırken rastladığım şu ince bedenli, kara gözlü, uzun yüzlü genç kızlar... Binlerce yıldır Arabı, Farsı, Armenisi, Kürdü, Türkmeni karışmış işte.

Cansa da bakıyor sararmış, köşesi yanmış eski fotoğrafa. Dikkatle, uzun uzun bakıyor. O ne gördü fotoğrafta? Ona da tanıdık gelmiştir belki. Anasına, ablasına benziyordur ola ki. Fotoğrafı yaşlı adama uzatırken beni süzüyor. Onlara fark ettirmeden bana işaretle bir şey anlatmaya çalıştığını sanıyorum önce. Ama hayır, susuyor, fotoğrafı bana verip gözlerini öte yana çeviriyor.

Subay ailelerinin atlı gezinti fotoğrafını satan adam 38'de köy yakınında öldürülmüş kemancıdan söz etmişti, hatırlıyorum. Gelin kızın kocasıydı belki. Köyde on tane kemancı yoktu ya o zamanlar! Mendelssohn'un *Keman Konçertosu*'nu mırıldanmıştı annem Toplayıcı'nın gönderdiği Dersimli çalgıcılar fotoğrafına bakarken. Evinde ziyaret ettiğimiz yaşlı saz şairi, Hozat'ta, Lolan Taner'de keman çalan biri varmış, belki de efsanedir, demişti.

Kara gözler hep birbirine mi benzer? Gelin kızın ürkek, derin bakışlarını yüzümde hissediyorum. Gözlerimin içine bakıyor, bakışları gözlerime yansıyor. Onun gözleriyle bakmaya başlıyorum.

Başım dönüyor, içim çekiliyor. Yüksek ateşle çıkma-

malıydım bu yollara. Cansa ateşim düşüp biraz iyileştikten sonra gelmeyi önermişti. Acelem vardı, dinlemedim, tam iyileşmeden kalktım. Başım dönüyor. Boşluğa düşüyorum.

Sadece birkaç saniye sürmüş olmalı. Kendime geldim de Cansa başımı koluyla yükseltmiş, su içirmeye çalışıyordu. Uzun sürmüş bir uykudan uyanmış gibiydim: yorgun, mahmur, buğulu. "Geçti, iyiyim," dedim, gücümü toplayıp gülümsemeye çalıştım. Fotoğraf elimden kaymış, yere düşmüştü. Yaşlı adam eğilip aldı. Cansa, önemli olmadığını, hasta hasta yola çıktığım için kötülediğimi söyledi. Yaşlı kadın kendi dilinden dua okuyordu kötü ruhların saldırısından korunmam için herhalde.

Ateşim baygınlık verecek kadar yüksek değildi, Cansa da biliyordu bunu. Biraz dinlendikten sonra oyalanmadan kalktık. Dönüş yolunda fazla konuşmadık, gözlerimi kapadım, uyur gibi yaptım ya da gerçekten uyudum. Cansa'dan çok kendimden kaçıyordum.

Otele döndüğümüzde, cipten inmeden önce elimi tuttu, hafifçe sıktı avucunun içinde. İçim ısındı, iyi geldi. "Seni bu halde bırakamam," dedi, "merak ederim, tek başına bir otel odasında kalamazsın, hayır. İstersen bana gidelim, istersen Nazımiye'ye, anneme. Hem onunla da tanışmış olursun, konuşursunuz."

En son istediğim annesiyle tanışıp konuşmaktı. Konuştuklarım, duyduğum dinlediklerim yetmiş de artmıştı.

"Yapma," dedim, "lütfen anla. Kendi kendime kalıp yaralarımı yalamak istiyorum."

Gülümsedi, "Bir kedi gibi yaralarını yalamak haa? Ama unutma ki kedilerin tükürükleri sağaltıcıdır."

"Benimki de öyledir Cansa. Çocukluğumdan beri, bir köşede yaralarımı yalayıp iyileştirmeyi bilirim."

Yüzümü iki avucunun arasına aldı. "Yaralar ağırsa kedi çaresiz kalabilir, ilaç gerekir," dedi.

"İhtiyacın olursa yardım isterim. Senden başka kime başvurabilirim ki!"

İki kişi arasında bir an olur bazen. Karşibekarşı durursunuz, birbirinize ulaşmak için çarpınırsınız; kurtuluşunuzun, mutluluğunuzun birbirinize ulaşmakta olduğunu bilirsiniz ama başaramazsınız. Daha iki gün öncesine kadar zevkte hazda tek olan, en yoğun duyguları birlikte yaşayan iki beden, iki insan yine yan yanaydık, birbirimize değiyorduk ama aradaki manyetik alanı aşamıyorduk. Söylenmemiş sözlerin, faş edilmemiş sırların, dağların doruklarında, ırmakların derinliklerinde saklanan acıların, kaskatı gerçeklerin engeli vardı aramızda. Henüz dile getirmemiş olsak da Pandora'nın kutusunun içinde neler olduğunu ikimiz de seziyorduk, kutu açıldığında etrafa dağılacak canavarlarla baş edemeyeceğimizi de.

Üstelemedi, "Biraz dinlen, birkaç saat sonra arayacağım," dedi, cipten inmeme yardım ederken. Bu yardıma gerçekten ihtiyacım vardı, bacaklarım beni çekmiyordu.

* * *

Odaya çıkmadan resepsiyona uğradım. Artık ahbap olduğumuz genç adama, acil bir işim çıktığını, Elazığ-İstanbul uçağında ertesi gün için yer ayırtmak istediğimi söyledim. Sorun yoktu, otelle seyahat acentesi zaten birlikte çalışıyordu, Cansa Beyimin misafiri Hocanım için bir yer bulunurdu elbette.

Şu anda kararlı davranamazsam, düşünüp tartmaya, kendimle tartışmaya başlarsam cesaret edemeyeceğimi, kalacağımı biliyordum. Kendimi tanırım, karar almakta ne zaman geciksem yanlış yaparım.

Odaya girer girmez, kendimi öylece yatağa attım. Tonlarca yük taşımışçasına yorgundum. Sağ elimi hafifçe yukarı kaldırıp parmağıma taktığım yüzüğe baktım:

inci ve yılan; varlığı kuşatan zaman... Çocukça bir duyguyla yüzüğü parmağımda çektim. Dile benden ne dilerse, diyecek cini bekledim, gelmedi. Gelseydi, zamanın varlığı azat etmesini, varlığın zamandan bağımsızlaşmasını dileyecektim.

Yarı uyur yarı uyanık ne kadar yattım öyle? Telefonun ziliyle kalktım. Resepsiyondan uçak bileti sorununun çözüldüğünü bildiriyorlardı. Biletim otele gönderilecekti.

Biraz daha iyiydim, en azından bacaklarım titremiyor, başım dönmüyordu. Başka bir emrim olup olmadığını soran çocuğa, bir taksi çağırmasını, on dakika içinde aşağıda olacağımı söyledim. Yüzümü yıkadım, saçlarımı düzelttim; aynada kendime baktım, gelin kızın siyah gözlerini gördüm, annemin gözlerini gördüm, kendiminkileri göremedim.

Cansa beni Munzur kenarındaki kır gazinosunda buldu. Irmağı son bir kez görmek, aramızdaki kıvılcımın benden gelen ateşle tutuştuğu o geceye dönmek istemiştim. İçim ıssızdı; ne hüznün, ne keder, ırmağın sularında yüzer gibi hafif, dingin bir boşluk sadece.

"Taksi çağırıp otelden çıktığını söylediler. Burada olabileceğini düşündüm."

Başımı salladım.

"Yarın gidiyormuşsunuz Hocanım."

Sesindeki kırılganlığı hissettim.

"Evet, yarın gidiyorum, uçakta yerimi ayırttım. İstihbaratınız kuvvetli Cansa Beyim."

Uzanıp elimi tuttu.

"Böyle konuşmayalım, acııyor. Evden kötü bir haber mi aldın, ne oldu? Niye arayıp söylemedin?"

Evet, kötü bir haber aldım, hemen gitmem gerekiyor, diyebilirdim, çocuklar hastaymış, acele dönmem gerekti, diyebilirdim. Çok daha kolay, daha anlaşılır olurdu.

"Evden haber almadımı, evden kimseyle konuşmadım bile," dedim.

"Ne oldu Arya, neden kaçıyorsun? Benden mi, yaşadıklarımızdan mı, bu topraklardan mı? Ne oldu böyle birdenbire?"

Neden kaçtığımı bilmiyordum. Hayır, Cansa'dan kaçmıyordum. Şimdi bile yüzüne bakarken, elimi okşayan elini izlerken içim kıyılıyordu sevgiden. Ona büsbütün bağlanmaktan, onu sevmekten de kaçmıyordum. Köprüleri atma cesaretimi sınımaştım; durgun akan miskin sulardan çıkıp köpüren ırmaklara atlamaktan korkmamıştım. Kaçtığım, henüz adını koyamadığım, şekilsiz, tanımsız bir şeydi. Cansa cevap bekliyordu; şaşkındı; anlayamıyordu. Sağı solu belli olmayan, duygusal dengesi bozulmuş, şu histerik entel kadınlardan biri gibi görüyordu belki de beni. Ya da bir an havalanıp şimdi aklı başına gelmiş namuslu kadın... Beni yanlış anlamasını, küçümseyerek hatırlamasını istemiyordum.

"Lolan Taner'de atlı gezinti fotoğrafındakiler arasında Diva'nın annesi ile babası da vardı. Onları tanıdım," dedim bir nefeste. Anneannemle dedem diyememiştım. Kendimden ayırmak, dünyamdan dışarı atmak istiyordum onları.

Şaşkın baktı. "Diva mı?" dedi.

"Annem yani; muhteşem primadonna, opera dünyasının tapılası kadını, annem."

Hâlâ ilişkiyi tam kuramamıştı, soran gözlerle bakıyordu.

"Annemin babası subaydı. Çok küçükken babasının bu bölgede, Doğu'da görev yaptığını söylemişti birkaç defa, öyle laf arasında."

"Bu neyi değiştirir? Seninle, bizimle ne ilgisi var bunun?"

"38 diyorum Cansa, neden anlamak istemiyorsun?"

Dedem 38'de buradaydı. Bana tek tek gösterdiğin o yerlerden birinde. Halvori'de, Harçık'te, Laç Deresi'nde, Kutu Deresi'nde, Lolan Taner'de, ne bileyim ben işte, orada değilse burada, burada değilse bir başka yerde, Dersim'de."

"Tesadüfen eline geçen bir fotoğraftan bu sonuca varamazsın. Büyükbabanın 38'de burada, Dersim'de olduğuna, kıırma katıldığına dair hangi kanıt var elinde? Neden kendini hırpalamaktan zevk alıyorsun? Son günlerin yorgunluğu, yaşadıklarımız, dinlediklerin, gördüklerin... Sinirlerin yıprandı, ağır geldi. Hepsi bu."

"Ağır geldi, doğru. Ama hepsi bu değil. Madalya... Madalya var Cansa, başka şeyler de var."

Madalyayı anlatıyorum, anneannemin babama emanet ettiği kutudan çıkan Tunceli hatırasını.

"Kimsenin suçu değildi. Bir tarihti, bir dönemdi, kötü zamanlardı. Hele de senin suçun, benim suçum hiç değil. Unut, sil aklından, tarihin bütün günahlarını yüklenemeyiz, böyle bir yüke dayanamayız. Ayrıca, sadece burada harekâta katılanlara değil bütün 3. Ordu mensuplarına verilmiştir o madalyalar."

"Suçlar, günahlar tarihin değildir, insanlarındır. Unut diyorsun, ben unuturum ama siz unutabildiniz mi Cansa, sen unutabildin mi? Kendin yaşamadığın bir acıyı, tarihinizin bütün acılarını sürekli olarak yeniden üretmek değil mi bütün çabanız? Unutulmasın diye, bilinsin diye çabalamıyor musunuz? Yüzleşme, hesaplaşma talep etmiyor musunuz? Farkında olmadığım, bilmediğim için kızmıyor muydun bana! Bak, artık biliyorum, en azından seziyorum."

"Farkında olmak başka, günahı yüklenmek başka."

"Bu kadar değil, bir şey daha var. Yaşlı âmâ kadının gösterdiği fotoğrafı hatırlıyor musun? İki çocuğuyla öldürülen gelin kızın fotoğrafına bakarken kimi gördün

orada sen? Neden bakışların gözlerime sabitlendi. Bir an için bile olsa o soru geçmedi mi aklından?"

Hangi soru, diye sormuyorsun, ikimiz de biliyoruz hangi soru olduğunu.

"Diva'nın sesinin Rhein Nehri'nin, Seine Nehri'nin, yaban ırmakların değil Munzur'un sesi gibi duru, vahşi, gür olduğunu söylediğinde güzel bir benzetme yapıyordun. Ya gerçekten buranın sesiyse, ya benzetme değil de gerçeğin ta kendisiyse... Gözlerimin anneme benzediğini söylerler çocukluğumdan beri. Gelin kızın fotoğrafındaki gözler annemin gözleriydi, benim gözlerimdi. Anne-annemin babama emanet ettiği kutudan çıkan fotoğraflardaki çaputlara sarılı, saçları tıraşlı, ürkmüş küçük çocuğun gözleriydi. Bazı şeylerin ispatı olmaz, insan sadece sezer."

"Yani sen, Diva'nın katliamdan sağ kurtulmuş çocuklardan olduğunu mu?.."

"Bilmiyorum. Yaşlı adam oğlanın cesedinin bulunduğunu, küçük kızın akıbetinin bilinmediğini söyledi. O'dur demiyorum. Hayır, bu kadarına cesaretim yok ama annelerinin ölü bedenlerinin altında sağ kalan çocuklardan söz etti avukat arkadaşın, yaşlıların tamkılıklarında da okudum. Uzağa gitmeye gerek yok, yaşlı âmâ kadının hikâyesi de benzerdi. Subaylar, memurlar alıp götürmüşler o çocukların bazılarını. Düşünebiliyor musun, kedi köpek yavrularını toplar gibi. Annem kendi bebeklik fotoğraflarını arıyordu. Bir bebeklik fotoğraflarına, bir de Dersimli kemancıya takmıştı kafasını. Üç-dört yaşından sonra bir sürü fotoğrafı var. Babası meraklıymış, hem kendi çekmiş hem de ünlü fotoğrafçılara çekirtmiş. Ama tek bir bebeklik fotoğrafı yok. Garip değil mi sence?"

"Bu söylediklerinin hiçbirisi annenin Dersim'in kayıp kızlarından olduğunu kanıtlamaz. Senin anlattığın hikâ-

yeye göre, o toplayıcı dediğiniz adam bitpazarında tesa-
düfen bulmasaydı, çocukluk fotoğrafları da kayıp ola-
caktı. Kemani merak etmesi de doğal, onun hayatı mü-
zik, tabii ki müzik aletleriyle ilgilenecek. Bakışların ben-
zerliğine gelince; insanlar birbirine benzer. Sen etnolog
değil miydin Arya? Gözlerin, bakışların benzerliğinden
hangi kesinliğe ulaşabilirsin ki! Neden kendini hırpalı-
yorsun? Neden bizi hırpalıyorsun? İnsanın hayatında
ancak bir kez yaşayabileceği birlikteliğimizi, o gerçek
olamayacak kadar güzel mucizevi ilişkiyi nasıl, ne hakla
öldürüyorsun? Bir anlamı yok mu senin için?"

"Ne çok soru, hepsi de birbirinden ağır. Kendin söy-
ledin, 'gerçek olamayacak kadar güzel, mucizevi' dedin.
Mucizeler sizin inancınızda, efsanelerinizde yaşıyor sa-
dece. Gerçek hayatta mucizelere yer yok."

"Mucizeleri de, efsaneleri de insanlar yaratır. Onlar-
la varoluşunu açıklamaya, hayatına anlam kazandırmaya
çalışır, bunları hep konuşmuştuk. Annen o çocuklardan
biri olsa ne değişir bizim için?"

"Diva'nın kim olduğu değil önemli olan. Önemli
olan babasının, yani dedemin gelin kızı ya da bir başka-
sını öldürmüş olması. Senin aileni, senin halkını katlet-
miş olması. Bu noktada masumiyet karinesi işlemez.
Bana her bakışında ölülerini göreceksin. Yüzleşmek, he-
saplaşmak istediğin her şey bende somutlanacak. İste-
mesen de, reddetsen de böyle olacak. Olmasa bile ben
senin böyle düşündüğünü hissedeceğim içimde. Bu top-
rakların her köşesinde ölümler çıkacak karşımıza ve her
seferinde ben yargılanacağım. Hayır deme, bir şey söyle-
me, ben senin yanında sürekli suçlu kalacağım, sen suç-
lamasan bile."

"Sanmıyorum," dedin, "bilmiyorum," diye düzelttin
sonra. "Belki de anlattıklarımızı, duyduklarını, okuduk-
larını fazla ciddiye aldın."

“Ciddi değil miydi yoksa?”

“Ciddiydi, ama mağdurun psikolojisini de hesap etmelisin. Yarayı kaşırmaktan, acıyı hep diri tutmaktan alınan marazi zevkten, acıyı unutmaktan duyulan korkudan konuşmuştuk, hatırla.”

“Soruyu şöyle sorayım o zaman: Gerçek değil miydi?”

“Gerçektir.”

Başını iki elinin arasına almıştın. Dirseklerin masaya dayalıydı. Yüzün bembeyazdı. Teslim bayrağı gibiydin. Oturduğumuz yerden dağlar gözükmüyordu. Ama çepeçevre dağlarla kuşatıldığınızı biliyordum. Dört dağ değil sadece, sıra sıra onlarca dağ ile. Çocukluğumda izlediğim masal filmindeki dört yanı aşılmaz dağlarla kaph, dağların kapıları mühürlü sihirli ülkede ydim. Söz dinlememiştim; bir kuşun kanadında yasak ülkeye gizlice girmiştim. Dağlardan yankılanan sesin emrine uyup gözlerimi kapasaydım belki affedilirdim, kurtulurdum. Filmdeki söz dinlemez yaramaz çocuk gibi merakıma yenilmiş, görmek için gözlerimi fal taşı gibi açmıştım. Ne pahasına olursa olsun, neye mal olursa olsun görmek, bilmek istiyordum. Gördüğüm sadece puslu bir karanlıktı, kör olmuştum. Laciverdi gökyüzünde yıldızlar tek tek parlamaya başladığında, dağlarının doruklarına yakut yıldızlar takılı sihirli ülkede tutsak kalan çocuk kadar çaresizdim, yalnızdım, korkuyordum.

Gözlerindeki yaşları fark ettiğimde başka türlü sevdim seni Cansa. Sevişmekle sevmek arasındaki kimi zaman aşılmaz uçurumu aştım. Erkekler ağlamaz denilen bu topraklarda ağlayabildiğin için, suçumuz olmayan ortak çaresizliğimizin gözyaşları için, bir daha seni yaşayamayacağımı bildiğim için sevdim. Aynı acıyı, aynı kederi, çaresizliği aynı anda duymanın muhteşem orgazmını yaşayarak sevdim. Küçük Prens’le tilkisine, kutsal kitabımın o sayfalarına sığındım. Yüksek sesle mırıldan-

dım: *"Sen gidince ağlayacağım, dedi Tilki. Ehlileştirilmeyi sen istedin, dedi Küçük Prens. Evet, ben istedim, dedi Tilki. Ama ağlayacaksın, ne kazandın, diye sordu Küçük Prens. Çok şey kazandım, dedi Tilki. Senin saçların olgun başakların renginde, buğday tarlalarına baktıkça seni hatırlayacağım. Başakların rengini kazandım."*

Uzanıp gözyaşlarını sildim elimle, "Dağların doruklarını, ırmakların köpüklerini, ziyaretgâhların sağaltıcı büyüsünü, başkalarının acısını içinde duymanın derinliğini kazandım ben de," dedim.

Yaşadıklarımızdan pişman mısın, diye sordun sergi-
lim. Hayır, yüz kere, bin kere hayır. Pişman değilim. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı bu dağlık ülke, haritada bir nokta, tarihte bir yalan olmaktan çıktı senin varlığıyla. Pişman değilim. Dağları mühürlü, dorukları kutsal, ırmakları masal, bu sihirli ülkede senin yaşadığını, güldüğünü, ağladığını düşündükçe zenginleşeceğim. Neden pişman olayım? Sadece seninle, cinselliğin doruklarına çıktığım bir erkek bedeniyle değil bir inançla, bir ülkeyle de zenginim artık. Başkalarının acılarıyla zenginim.

"Yarın gidiyorsun."

"Evet."

"Araştırmayı sürdürmek için dönecek misin?"

"Hayır, sanmıyorum. Ön çalışma yararlı oldu, kafamı toplayıp planlamayı yaptıktan sonra asistanlar sürdürebilirler kayıtları. Senin de yardımınla..."

"İstanbul uçağı öğleden sonradır. Yarın havaalanına bırakırım seni."

"Bunu yapmayacaksın. İkimize de zor gelir."

"Haklısın, yapmayacağım, yapamayacağım. Şoför seni otelden alır."

Kalkarken karşıda parlayan bir yıldızı işaret ettin:
"Gökyüzünün açık olduğu geceler yıldızlara baktıkça bü-

tün yıldızlar güler gibi olacak, çünkü ben onların birinde olacağım."

Küçük Prens'i okuduğunu anladım. "Dersim dersine karşı *Küçük Prens* dersi; güç derslerdi ama ikimiz için de yararlı oldu," dedim sesimin ağladığını fark ettirmemeye çalışarak.

"Haritaya baktıkça, haberleri okuyup dinledikçe Tunceli dağları selam gönderecek bana, çünkü sen o dağların ortasında bir yerde olacaksın," diye mırıldandım içimden.

* * *

Hiçbir şey olmamış gibi...

İstanbul'dan hiç ayrılmamışım, başka iklimlerde kaybolmamışım, başka bir erkeğe sarılmamışım, başka duygularla sarsılmamışım gibi...

Korunma mekanizmam daha uçağa biner binmez girmişti devreye. Anı defterinin kimsenin –kendinizin bile– okumasını istemediğiniz sayfasını koparıp atmanın ferahlatıcılığı ya da korkaklığı veya ihaneti. Mucize bir ilaçla, belleğin sadece bir bölümünü karartmak gibi.

Uçakta verilen kahveyi yudumlarken projeyi nasıl planlayıp nasıl götüreceğimi düşündüm. Aksama olmazdı. Başvurulacak kişiler, kayıt yapılacak yaşlılar, yardımcı olacak adresler büyük ölçüde belliydi artık. Cansa'nın projeyi üstleneceğinden, berabermişiz gibi sürdüreceğinden emindim. Ekibe neden katılmayacağımı kimseye anlatmaya mecbur değildim; geçerli bir mazeret bulurdum. Malzeme toplandıktan sonra değerlendirmeyi ben yapacaktım, son raporu da ben yazacaktım nasıl olsa. Böylece Cansa'dan kopmayacaktım.

Anneme ne söyleyeceğimi, neyi ne kadar anlatacağımı düşündüm bir an; kendimi koltuk cebinde bulduğum

dergiyi okumaya zorlayıp annemi kafamdan hemen uzaklaştırdım. Bırak dağınık kalsın, nasıl gelirse, nereden eserse oradan gitsin. Bir şeyin, kaldıramayacağım kadar acı vereceğini hissettiğim zaman, güç toplayana kadar kendi içime çekilip ondan kaçma becerisini çocukluğumda edinmiştim; şimdi işime yarıyordu işte.

Döneceğimi Ali'ye haber verip vermemekte kararsızdım, epeyce düşündüm. Haber vermemek sürpriz değil saygısızlık olacaktı. Yola çıkmadan, son anda kısa bir mesaj attım.

Havaalanında çocuklarla birlikte bekliyordu beni. Hepsini çok özlediğimi onları görünce fark ettim. Şu birkaç hafta içinde çocuklar büyümüşlerdi sanki, kocam da üst düzey yönetici kılığıyla hoştu, yakışıklıydı, sevgi doluydu. Hepsine sarıldım. Kendi coğrafyamın, kendi iklimimin durgun, güvenli sularına bıraktım kendimi.

"Anne'ye de haber verdim bugün döneceğini," dedi Ali. "Çok neşeliydi telefonda, yeni doldurduğu CD'ler çok iyi eleştiriler almış müzik eleştirmenlerinden. Vahşi Anadolu ırmaklarının yaşlanmayan gür sesi, diye yazmış bir İtalyan eleştirmen."

"Sevindim, çünkü son konuştuğumuzda kayıtlardan memnundu ama nasıl karşılanacağı konusunda kaygıları vardı. Müzik otoriteleri ne diyecekler, CD'nin ticari başarısı ne olacak? Onu anlayabiliyorum. Hayatın bütün anlamını müziğine yoğunlaştırmış, tek düşüncesi, tek kaygısı bu. 'Vahşi Anadolu ırmaklarının yaşlanmayan gür sesi' diye mi yazmışlar? Ne tuhaf! Dersim'de, annemi tanıyan, CD'lerini dinlemiş biri, 'Diva'nın sesi bizim ırmaklar gibidir, baharda gürül gürül akan Munzur gibi,' demişti."

"Tunceli'de Diva'yı tanıyan mı varmış! Şu işe bak, tuhaf bir ülke burası. Bakıyorum sen de oraların havasına uymuşsun, Dersim deyip duruyorsun."

Duymazlığa geldim, çocuklarla konuştum yol boyunca.

Anneme geldiğimi, iyi olduğumu telefonla haber vermekle yetindim. Onunla karşı karşıya gelmek için biraz zamana ihtiyacım vardı. Önce her şeyi kendi kafamda düzene sokmalıyım, duygularımla, korkularımla, kuşkuvarımla yüzleşmeliydim. O da beni hemen görmek için yanıp tutuşmuyordu ama CD'nin başarısını anlatmak istiyordu. Sevinçliydi, sesi çınliyordu. Repertuvarının tümünü okuyabileceği bir CD serisi yeniden günde-me girmişti.

Annem hiç değişmemişti, tanıdığım, bildiğim Diva'ydı. Telefonda, o günlerin duygu seli arasında onu anladığımı sanıp, "Seni seviyorum anne," demiştim, köprüleri atabilme cesaretinde buluştuğumuzu sanmıştim. Cansa ile yaşadıklarımı paylaşmayı bile düşünmüştüm.

Neden sonra, "Sen ne yaptın oralarda, gitmen işe yaradı mı bari?" diye sordu. "Yararlı oldu, epeyce kolayla-dım," dedim. Sormasaydı kemani, kemancıyı hiç karıştırmayacaktım.

"Kemanın geleneksel olup olmadığını sorup soruşturdun mu?"

Birden yalan söylemek geldi içimden. Sadece kendi ilgilendiği konulara taktığı, kendinden başkasını görüp duymadığı, halimi hatırlımı soracağına dakikalarca yeni CD'sinden söz ettiği için kızgındım. Doğruyu hak etmi-yordu. Üstelik bu keman işiyle neden ilgilendiğini de anlamış değildim. Dersim'de tek önemli şey kemancıymış gibi.

"Yaşlılara sordum," dedim. "Kemane varmış, kabak kemane diyorlar. Keman konusunda güvenilir bilgi edinemedim. O sizin de gördüğünüz fotoğraftaki çalgıcının elindeki de kemaneydi belki."

"Kemandı. Dört teliyle, gövdesiyle bildiğin keman.

Kemençe usulü, omzuna boynuna dayamadan çalıyordu ama kemandı. Bunu bilirim.”

“Bunu bilirim”i o kadar kendine güvenli, o kadar buyurgan sesle söylemişti ki, “Kemanmış, kemençeymiş, ne önemi var! İnsanlar kemanla, kemençeyle değil babanın ağır makineleriyle öldürüldüler orada, kemancı bile!” diye bağırmamak için kendimi güç tuttum.

“İşlerimi toparlar toparlamaz uğrayacağım, gelince konuşuruz,” dedim kısa kesmek için.

Neden kafasını kemana, kemancıya taktı? Neden keman diye ısrar ediyor? Neden üç çalgıcının fotoğrafına bakarken Mendelssohn’un *Keman Konçertosu*’nun ilk notalarını mırıldanıyordu? Annesinin sandığında bir keman olduğunu söylemişti; hangi annenin, hangi sandığı?

Ruh halimin marazi olduğunu biliyordum. Son günlerde yaşadıklarımdan sonra sağlıklı olsam şaşardım zaten. Biraz sakinleşmeliydim; düşüncelerimi, duygularımı düzene sokmalıydim; çalışmaya yoğunlaşmalıydim. Çağrışımaların, sezgilerin gücüne güvenmemeliydim. Her şey rastlantıdan ibaretti belki de. O yabancı iklimin efsaneleriyle, yabanlığıyla, kanlı hikâyeleriyle, Cansa ile, karma-karışık duygularla doluydum. Sağlıklı düşünemiyordum şu sıralarda. Zamana ihtiyacım vardı.

Anne’ye ziyarete gitme gücünü ancak birkaç gün sonra bulabildim. Aslında daha da geciktirecektim ama, yeni bir kontrat ve görüşme için yurtdışına gitmeye hazırlanıyordu. Bir an önce buluşmalıydık. Evden çıkmadan önce, çantama annesiyle babasının at gezintisi fotoğrafını yerleştirdim. Resmi vermekte kararsızdım. Bakalım, duruma göre. Zaten fotoğrafın tek başına kötücül bir anlamı yoktu, aksine masum bir fotoğraftı, zararsızdı.

Her zamanki gibi Gülizar Hanım karşıladı. Evinin kapısını kendi açmayan, misafirlerini salonda ya da kendi odasında kabul eden hanımefendilerdendi Diva. Eski-

den babaannemin çevresinde böylelerini tanımıştım, he-
le de o hariciyeci karıları, hanedandan oldukları rivayet
edilen süslü püslü yaşlı hanımlar.

Sonra annemi onlarla bir tuttuğum için utandım.
Diva'nın tarzı özentî değildi, züppelik değildi. Farklı bir
katmanda, farklı değerler, kaygılar, duygularla yaşıyordu.
Mesela, "Neden kapıyı kendin açmıyorsun anne?" de-
sem, eminim çok şaşırır, öyle mi yapmalıyım, derdi.

Onun odasında, her gelişimde oturduğum koltuğa
geçtim, o da pencerenin önündeki kendi yerine.

"İyi görünüyorsun Arya," dedi, "Zayıflamışsın biraz
ama yüzüne, gözlerine farklı bir pırıltı gelmiş."

"Farkında değilim. Zayıflamış olabilirim, çok dolaş-
tım, epeyce yoruldum."

Âşık oldum, seviştim, başka âlemlere gittim, sonra
hepsini geride bırakıp geldim, diyemezdim ya!

O anda, gözünün parmağımdaki yüzüğe takıldığını
fark ettim.

"Annemin böyle bir yüzüğü vardı, hatırlıyorum. O
mu vermişti sana?"

"Hayır, anneannemin değil. Uğradığımız bir köyde
yaşlı bir kadın verdi; daha doğrusu mutlaka bir şey sat-
mak istedi, ben de bu yüzüğü aldım. Değişik bir şey, de-
ğil mi? Severek takıyorum. Üstelik müthiş bir semboliz-
mi var. Beyaz taş varlık, yılan ise varlığı kuşatan zaman-
mış. O bölgenin inanılmaz bir mistik kültürü var. Bizim
kavramamız çok zor. Dili bilmek lazım, binlerce yıllık
tarihi, Kızılbaş Alevi geleneğini, o da yetmez Zerdüşt di-
ninin, Şamanizmin özünü kavramak lazım. Öyle turist
gibi birkaç gün kalıp birkaç kişiyle çevirmen aracılığıyla
görüşmekle olmuyor."

"Belki annemin de benzer bir yüzüğü vardı, oradan
hatırlıyorum. Bizimkiler ben küçükken oralarda bulun-
muşlar, söylemiştim sana. Kürtçe mi Zazaca mı bilmem,

hâlâ hatırladığım kelimeler var. Senin arkadaşlarının Fırat-Munzur kasedindeki sözlerden bazıları, anlamını bilmesem de tanıdık geliyor. Çocuklardan duymuş olmalıyım."

"Farklı bir dil, Kürtçe konuşan da var bölgede ama Zazalar Kırmancı konuştuklarını söylüyorlar. Zazaca diyen de var."

"Çocukluğumda, deden nedeniyle Doğu'da dolaşıp dururken Kürt, Alevi, Kızılbaş falan diye duyardık. Subay hanımları toplandıklarında, biz çocuklar duymayalım diye fısır fısır konuşurlardı. Kızılbaşlar, kadın-erkek birarada mum söndü ayinleri yaparlarmış, güneşe taparlarmış, Allah peygamber tanımazlarmış... Böyle şeyler işte. Babam kızardı bu laflara, her duyduğunuza inanmayın, derdi."

"Dedem haklıymış anne. Bu ibadetlerin o kadar başka, o kadar derin anlamları var ki, insan önyargılarından utanıyor."

Konuşurken gözünü parmağımdaki yüzükten ayırmamıştı.

"Şu yüzüğü bana verir misin bir saniye? Çok garip! İyi hatırlıyorum, annemde aynısı vardı."

"Bu değildir," dedim gülerek. "Yaşlı âmâ kadının anneannem olduğunu sanmıyorum."

Sözler ağzımdan çıkar çıkmaz kulaklarıma kadar kızardım.

Yüzüğü parmağına taktı. "Hatırlıyorum," diye mırıldandı. "Sen de söyledin ya, dinî, sembolik bir anlamı olabilir. O zamanlar oralarda bu yüzükten yüzlerce, binlerce vardı belki. Annem de beğenmiş, almış olmalı. Severdi böyle şeyleri."

Yüzüğü geri verdi. Lafı değiştirmek için son CD'siyle ilgili yabancı basında çıkan eleştirileri sordum; hatta riyakârlık yapıp okumaktan memnun olacağımı söyledim. Ortadaki sehpanın üstünde duran dosyayı işaret etti.

"Henüz yeni, ama epeyce değerlendirme var. Öteden beri yıldızımızın barışmadığı bir Alman müzik eleştirmeni hariç hepsi çok iyi, övgü dolu."

"O Alman ne yazmış?"

"Sesimin yaşlandığını," dedi içtenlikle gülerek. "Belki de haklıdır, ama şimdilik bunu sadece o anladığına göre mesele yok."

Çantama sakladığım fotoğraftaydı aklım. Yüzüğü hatırlaması örgüyü besleyen rastlantılar zincirine yeni bir ekti. Ama kendisinin de söylediği gibi, yüzük tek ve biricik değildi ya.

"İlginç bir fotoğraf buldum," dedim bir yandan çantamın içine attığım küçük zarfı ararken. "Bir de siz görün istedim."

Fotoğrafı zarfından çıkarıp uzattım. Yüzündeki en küçük kıpırtıyı kaçırmamaya çalışarak bekledim.

"Tunceli'de eski fotoğraflara, belgelere, kayıtlara ilgi artmış birkaç yıldır. İnsanlar hâlâ alçak sesle konuşuyorlar, sır saklar gibiler ama genç kuşaklarla birlikte Dersim tarihi kurcalanmaya başlanmış. Tabii hemen bu işin ticareti de doğmuş. Yörede araştırma yaptığımı haber alan bir adam bana da bazı belgeler, kayıtlar satmak istedi. Bu fotoğrafı aldım."

Sözlerimin ne kadarını duymuş, ne kadarını algılamıştı bilmiyorum. Uzanıp sehpanın üstüne bıraktığı yalın gözlüğünü aldı. Onu hiç gözlüklü görmemiştim, yadırgadım. Önce resme ilgisizce bakıyordu. Annesi de benzer kılıklarla ata binen, babası subay olan biri için sıradan bir görüntüydü. Sonra gözleri fotoğrafta belli bir noktaya sabitlendi. "Şu ortadakiler annemle babam," dedi.

"Ben de benzettim ama emin olamadım. Eski bir fotoğraf, sizin doğumunuzdan çok önce. Bakın köşede 1936 tarihi var. 'Hozat-Lolan Taner' yazıyor. 1936'da büyükbabam o bölgede görevliymiş demek ki."

Fotoğrafi hâlâ elinde tutuyor, hâlâ dikkatle bakıyordu. “Şu iki siyahlı kadın da yabancı değil. Çocukluğumdan hatırlıyorum böyle giyinmiş kadınları. Çarşafli degillerdi, yerlere kadar siyah giyerler, başlarının üstünden siyah bir örtü atarlardı ama kapanmazlardı. İnanılır gibi değil, nereden nereye! Annemin babamın yetmiş yıl önceki fotoğrafını kızım taa nerelerde buluyor... Kimin eline nasıl geçmiş, bunca yıl nerelerde kalmış. Gel de Toplayıcı’yı hatırlama!..”

Toplayıcı... Nasıl da unutmuştum kaderlerimize hükmeden Toplayıcı’yı! Şu anda en çok ihtiyaç duyduğum kişiydi o, yapbozun parçalarını bulacak ya da büsbütün dağıtacak kişi.

“Aklıma geldi,” dedim, “Toplayıcı bebeklik fotoğraflarınızı bulup gönderdi mi sonunda?”

“Hayır ama onu tanıdığım kadarıyla pes etmemiştir, hâlâ arıyordur. Bana bir sürü bebek fotoğrafı gönderdi, bazılarında annemle babam da var. Ama bebekler bana hiç benzemiyor. Bir akraba ya da arkadaş çocuğu olabilir. Beni asıl şaşırtan, o fotoğraflardaki bebeğin tıpkı anneme benzemesi. Toplayıcı benim bebekliğimi bulamazsa kendisi fotomontajla resimler imal edecek korkarım ki. Hikâyesi eksik kalmasın diye.”

Yaptığı espriden memnun, keyifle güldü.

Sırtımda soğuk bir ürperti hissettim. Bir an, her şeyin Toplayıcı’nın oyunu olduğunu, bitpazarında annemin çocukluk fotoğraflarını rastlantıyla bulma masalından başlayarak hepsinin onun hastalıklı kafasının yaratması olabileceğini düşündüm. Muhteşem bir hikâye kurmuş, suç ortaklarıyla, figüranlarla hikâyesini kare kare beslemişti. Cansa da suç ortağıydı, Dersim’deki yaşlılar da, hatta ben de...

“Şaka bir yana, eskiden subay ailesi olmak böyle bir şeydi. Düşün ki 1930’larda Anadolu’da yol yok, ocak

yok. Şark hizmeti derlerdi. Doğu, mahrumiyet bölgesiydi. Hele de Tunceli: isyanlar, çşkuyalar, vahşı bir halk, acayip inançlar; tamam, kendi suçları değil ama medeniyeti kabul etmiyorlar, yakıp yıkıyorlar. Subay ailelerinin işi büsbütün zordu. Sürekli oradan oraya tayin çıkar, çocuğunuzu doğru düzgün okutamazsınız. Fotoğrafların kaybolmasına hiç şaşmam; bu kadarının bulunması bile hayret verici. Benim müzik eğitimi alabilmem için babam terfiyi reddedip pasif bir görev istemişti, sonra da erken emekli oldu."

"Dedemin Tunceli madalyasını hatırlıyorsunuz, değil mi anne. Annecannemin emanet kutusundan çıkmıştı hani. O madalyanın üstündeki tarih 26 Ağustos 1938. Sizin doğum yılınız."

"Evet ama annem nüfusa biraz geç yazdırıldığını söylerdi. Babam hep manevradaymış, talimdeymiş, bazen günlerce evden uzak kalırmış, Bir türlü vakit bulup yazdıramamışlar." Güldü. "Bu da benim işime yaradı, bir yıl da olsa gençleştim."

Omuzlarından tutup sarsmak geliyordu içimden. Gözleri gelin kızın gözleriydi, bakamıyordum. İçimi kötücul duygular kaplamıştı. Öç almak istiyordum. Neyin öcü, kimden? Farkında olınamak, bilinmek günah sayılır mı? Cellatlar dururken mağdurlara kızmak neden?

"Konuştuğum yaşlılardan biri, eskiden köyde keman çalan bir gencin bulunduğunu, 38'de öldürüldüğünü söyledi. Kemani cesedinin yanında bulunmuş."

Ne demek istediğimi anlamak için yüzüme baktı.

"Kemancı kafanıza takılmıştı; bölgede keman olup olmadığını merak etmiştiniz de oradan aklıma geldi. Varmış; sadece fotoğraftaki kemancı değil keman ya da kemençe çalan başkaları da varmış. 38'de öldürülmüş çoğu."

Böyle bir bilgim yoktu; ekliyordum, abartıyordum.

Kendimi mağdurların saflarına yerleştirmiş, onların ortak ruh haliyle hikâyeyi köpürtüyor, katkıda bulunuyordum.

“38 nedir Arya, 1938 mi demek istiyorsun?”

Kendime geldim, devam etmeye cesaretim yoktu. Onun bir çocuğu andıran cahil saflığı silahlarımı almıştı elimden. Üstelik korkmuştum. Tehlikeli bir oyun oynuyordum ve sonuçlarından sorumluydum.

“Ben de oraya gidince öğrendim. 38’de bir isyan bastırılmış, kanlı olmuş, hepsi bu. Daha fazlasını ben de bilmiyorum, tarihin acı hikâyeleri. Kemancı yüzünden geldi aklıma, acı olaylar, üzücü hikâyeler. Bırakalım bunları, siz yeni kayıtlar için ne zaman gidiyorsunuz yurtdışına?”

“Yakında. Almanya’daki ajanstan haber bekliyorum.”

Bana mı öyle geldi bilmem, yüzü de sesi de düşünceliydi.

Kapıya çıkmadı, odada vedalaştık. O anda, hiç geciktirmeden, en kısa zamanda Toplayıcı’ya gitmeye karar verdim. Düğümü çözecek sihirli anahtarın sahibi oydu. Aradığım son parçaların onun elinde olduğundan emindim.

* * *

Telefonda annemin sesini duyduğumda, ne diyeceğimi bilemedim. Bir haftadır aramamıştım onu. Son konuşmamız yarım kalmış bir konuşmaydı. Soruların tam sorulmadığı, cevapların kaçamak olduğu, söylenmeyenin söyleneni gölgelediğı bir konuşma.

Sesi her zamanki gibiydi; sakın, kararlı, pürüzsüz. Ferahladım, bambaşka bir konu için aramış olabilirdi, yurtdışına gitmeden önce biraz daha sohbet etmek isteyebilirdi. O açmadıkça konuya hiç girmemeye, geçiştirmeye karar verdim. İkinci bir hakikat kurbanına ihtiyaç yoktu, ben yeterince çekiyordum yükü.

"Bugün bana uğrayabilir miydin Arya? Aklıma fena halde takılan bir konu var."

"Tabii uğrayabilirim, isterseniz yarın siz bize gelebilirsiniz, çocukları da görmüş olursunuz."

"Başka bir zaman tabii gelirim ama bu acil, hem de baş başa konuşmamız gereken bir konu."

"Tamam, işten çıkar çıkmaz önce size gelirim," dedim. Konu belliydi.

Sesine, duruşuna, duygularına mükemmel hükmetmeyi öğrenmiş bir kadın o. Bunun eğitimini görmüş, üstüne onca yıllık sahne deneyimi... Duygularını sesine yansıtmaması doğal. O sakın sesin ardında hangi rüzgârların estiğini, ne sert fırtınalar koptuğunu anlamak güçtür.

Bu defa kapıyı kendisi açtı. Gülizar Hanım ortalarında yoktu. "Seni özlemişim," diyerek sarıldı. "İnsan kızına bunca yıl sonra kavuşunca kaybolan zamanı telafi etmek istiyor."

"İyi görünüyorsunuz," dedim. "Dinlenmişsiniz."

"İyi dinlendim. Keyifliyim de. Son kayıtlar çok iyi karşılandı, övgü aldı, ayrıca ticari olarak da başarılıymış."

Oturma odasına geçtik, ikimiz de her zamanki yerlerimize oturduk. Yarılanmış içki kadehini fark ettim. "İçki içmiyordunuz," dedim soru tonlamasıyla.

"Bu saatlerde şu manzaraya karşı hafif bir kokteyl iyi geliyor. İçmemenin nedeni çok içme korkusuydu. Hayatımın o kesitini bilmiyorsun, bir dönem çok içtim, her şeyi bıraktım, sonra toparlandım. Artık korkmuyorum; kendimi sınadım, güvenim yerine geldi. Şimdi ihtiyacım olduğunda içiyorum. Sana da hazırlayım mı hafif bir *mojito*?"

"Hayır, teşekkür ederim, araba kullanacağım. Ben kendime bir bitki çayı yaparım."

Köşede duran su ısıtıcıyı prize taktı, "Bitki çayları şu kavanozun içinde," dedi. "Fincan da var burada. Su kay-

nayınca kendin hallet. Seninle neden hemen konuşmak istediğimi tahmin etmişsindir. Bir haftadır aramanı bekledim, senden ses seda çıkmayınca ben aradım.”

Yüzüne anlamamış gibi baktım. Ne söyleyeceğini, ne soracağını biliyordum. Benim çoktan öğrenip de kendime saklamaya karar verdiğim gerçeğe o da kendi yolundan yaklaşmıştı, bilgilerini tamamlamak, emin olmak istiyordu. Hatta belki emindi de benimle paylaşmak istiyordu.

“Toplayıcı çocukluk fotoğraflarımı bulduğunu haber verdiğinden bu yana o kadar çok soru, o kadar çok cevap birikti ki sonuca gitmemek için budala olmak gerekirdi,” dedi.

Pencereden dışarı bakarak susmayı sürdürdüm.

“Su kaynadı, çayını alabilirsin.”

Ben yine susuyordum.

“Bütün soruları, bulabildiğim bütün cevapları, ben araştırdığımdan değil kendiliğinden önüme gelen ipuçlarını toplayıp birbirine bağladığımda neden bebeklik fotoğraflarımın bulunamadığını çözdüm. Zavallı Toplayıcı istediği kadar çakma bebeklik fotoğrafı imal edip gönderdin: Bebeklik fotoğraflarım hiç çekilmemişti.”

Lafı çevirip zaman kazanmak için sordum:

“Yeni bebeklik fotoğrafları mı gönderdi size? Gerçekten garip bir adam. Asla pes etmiyor, kendi hikâyesinde direniyor.”

“Evet, garip bir adam, ama itiraf edelim ki senden de benden de daha azimli. O, pırıl pırıl, pürüzsüz bir hikâyeye peşinde. Oysa biz kendi hikâyemizi mahvetmek için elimizden geleni ardımıza koymuyoruz. Her neyse; keman meselesine kafamı neden taktığımı merak etmişsindir, şu annem de ne takıntılı kadın, demişsindir mutlaka. Çok basit; kemanın sesini kendimi bildim bileli duyuyordum. Çocukluk anılarımda en geriye gittiğimde, çok bulanık, karmakarışık da olsa, bembeyaz karları, bir

de kemanı hatırlıyorum. Karların üstünde kan ya da nar taneleri vardı, kızıl noktalar... Keman, beyazlar giyinmiş erkek mi, kadın mı bilmediğim birinin elindeydi ve Mendelssohn'un *Keman Konçertosu*'nun nağmeleri geliyordu kulağıma. Sanırım belleğin bir oyunu, ama yoktan yarattığım bir duygu olamaz. Annemle babamın Lolan Taner denilen yerde çekilmiş at üstündeki fotoğrafları, senin parmağındaki yüzük, 1938'de öldürülmüş oranın kemancı, tablo ilmek ilmek tamamlanıyor."

Çayımı hazırlar gibi yaparken ne söyleyeceğimi, nasıl söyleyeceğimi hesaplıyordum.

"Ben de benzer bir tablo çizdim galiba, hele de oraları görüp insanlarla konuştuktan sonra, hele de gelin kızın fotoğrafını gördükten sonra."

"Kim gelin kız?"

"Parmağımdaki yüzüğü aldığım yaşlı âmâ kadının akrabası, yanlış hatırlamıyorsam 'abimin gelini' demişti. 38'de o bölgede iki çocuğuyla birlikte öldürülenlerden biri. Kemancının karısıymış, öyle söylediler. Küçük oğlanın cesedi bulunmuş, kızınki bulunamamış."

"Bulunamazdı. Küçük kız annesinin etekleri altında sağ kalmıştı da ondan."

Ne oldu bilmiyorum, kaynar suyu fincan yerine elimi boşalttım. Küçük bir çığlık attım, incecik Çin porceleni fincan yere düşüp kırıldı.

"Bir saniye bekle," dedi insanın inanası gelmeyen bir sükûnetle. "Hemen buz getiriyorum, bir de yanık merhemi süreriz. Fincana aldırma, Gülizar gelince toplar."

Buz parçalarını içine yerleştirdiği mutfak havlusunu elime sardı. "Biraz dursun böyle. Sonra merhem sürer, sararız. Derin bir yanık olduğunu sanmıyorum."

İkimiz de yerlerimize oturduk. "Çok acımıyor zaten," dedim. "Sarmak bile gerekmeyecek belki."

"Hikâyenin iyi tarafına bakacak olursak, çocuklu-

ğumdan beri kurtulamadığım kâbuslarımdan, bilinçaltımın kötü cinlerinden artık kurtulabilirim. Çocukken kırılan bir bünyem vardı, sık sık ateşlenirdim. Havale geçiriyor, derlerdi. Hep aynı kâbusları, aynı rüyaları görür, bağırarak, ağlayarak uyanırdım. Kâbuslarımdan, belli belirsiz anımsadıklarımın deforme olmuş, sembolik özellikler kazanmış gerçeklerden ibaret olduğunu biliyorum artık. Gelin kızın fotoğrafı mı demiştin? Ne gördün o fotoğrafta Arya?"

"Sizi," dedim yüzüne bakmamaya çalışarak. "Hele de gözleri, bakışları sizin gözlerinizdi, benim gözlerimdi."

"Siz'den sen'e geçemeyecek misin Arya? Bak ortak bir sırrımız var artık, şimdi daha yakınız."

"Ben... ben böyle karşılayacağınızı düşünmemiştim, korkmuştum. Ben sanmıştım ki..."

"Yıkılacağımı, şok geçireceğimi, depresyona gireceğimi sanmıştın belki. Ama Arya, ben hep seziyordum. Öyle apaçık bir bilgi, bilince çıkmış bir gerçek olarak değil, derinde biryerlerde, karanlık bir köşede saklıydı kimliğim. Daha çocukluktan başlarsın ipuçlarını ufak ufak derlemeye. Daha doğrusu, onlar kendileri toplanırlar, yığışırlar. Farkında bile değilsindir ama kuşku kırıntıları, bilgi kırıntıları ağır ağır birikir. Aileden birinin boş bulunup söylediği bir söz, sisler içinde bir anı, inatçı bir duygu, senden saklanan ufak tefek sırlar, en masum soruyu izleyen huzursuz suskunluklar... Son ampul yanana kadar beklersin, yok sayarsın, ertellersin. Sonra o an gelir, pırıl pırıl görünür her şey."

"Sadece görmek isterseniz görürsünüz; kimisi ampulü karartır, görmek istemez."

"Karanlıkta daha fazla korkar ama. Ben aydınlığı severim. Senin getirdiğin kutuda babamın not defteri vardı, o zamanlar unun, şekerin fiyatı ne kadarmış, bakkala kasaba ne harcanırmış, bakayım diye almıştım hatırlıyor musun?"

“Evet, tabii. Fiyatlarla neden ilgilendiğinizi anlamamıştım.”

“Tabii ki fiyatlar umurumda bile değildi. Aradığımın o defterin sayfaları arasında olabileceğini tahmin etmiştım.”

“Buldunuz mu?”

“Günlük olmasa bile zaman zaman tutulmuş notlardı. Çoğu eski yazı ama tarihleri okuyabiliyordum. 1938 Temmuz’una ait tek bir satır yoktu. Daha doğrusu, o sayfalar yırtılıp koparılmıştı. Koparılan yaprakların devamı olan sayfanın en üstünde Latin harfleriyle ‘Asme Sema oldu,’ yazılmıştı. Defteri sansürlerken o sayfayı koparmayı unutmuş zavallı annem.”

“Yani sen anlamış mıydın anne?”

“Anlamıştım. Noktayı koymak için seni bekliyordum. Bana birkaç ayrıntı daha getireceğini biliyordum. Mesela kemanla, kemancıyla ilgili.”

“Nasıl böyle sakın karşılayabiliyorsun? Ben... ben beceremedim, ben altüstüm.”

“Nereden geldiğim değil nerede olduğu, kim olduğu ilgilendiriyor beni de ondan.”

Onu anlayamıyordum. Bu kadar aldırmaz, bu kadar soğukkanlı olması beni ürkütüyordu. Fırtına öncesi sükûnetse, birazdan bir kasırğa esecekse, kendimle başa çıkamadığım bir dönemde annemin fırtınalarıyla nasıl baş edebilirdim ki!

“Sen her zaman cesur oldun. Sen kendinle yüzleşmeye, kendi yolunda yürümeye her zaman cesaret edebildin. Ben başaramadım, kaçtım.”

Konuyu değiştirmek değildi amacım. Ona açılmak, ana kucağına sığınmak istiyordum. İstanbul’a döndüğünden beri kendimle saklambaç oynuyordum. Kendimle, hayatımla, geleceğimle hesaplaşmayı erteliyordum. Hayatın gündelik akışı içinde bu oyunu oynamak kolaydı. Ama şu anda, ancak masallarda, filmlerde rastla-

nan bu olağanüstü yoğun anda, içimdeki volkanın patlamasına artık engel olamıyordum.

Neden kaçtığımı soran gözlerle bakıyor, konuşmamı bekliyordu.

“Galiba hakikatler ânındayız,” dedim. “Bunu şimdi söyleyemezsem, kendimle şimdi yüzleşemezsem bir daha cesaret edemeyebilirim. Orada, Dersim’de biriyle karşılaştım. Senin toprağında anne. Nasıl oldu bilmiyorum. Daha önce hiç yaşamadığım yoğunlukta bir ilişki yaşadım. Sellere kapılıp sürüklendim. Hayır, yanlış anlatıyorum; ırmaklar, seller sürüklemedi beni, selleri ben yarattım, ırmaklara ben atladım. Kısacık bir zaman, işte sen de biliyorsun, iki hafta bile değil ama sanki aylarca, yıllarca beraberdik, sanki birlikte doğmuştuk, kendimi ona hazırlamıştım. Onu sevdim diyemiyorum, ona tutuldum. Tutulma sözcüğü bana çok amiyane, nasıl diyeyim, vıcık vıcık duygu yüklü gelirdi. Şimdi dolu dolu, ‘Tutuldum,’ diyorum, en iyi bu sözcük anlatıyor duygularımı. Sonra senin gerçeğinle, yani bizim gerçeğimiz demek istiyorum, oranın, Dersim’in gerçeğiyle karşılaştım. Korktum, kaçtım. Oysa sen tutkunun peşinden gitmeye korkmamıştın. Ben başaramadım.”

“Dönmek ister miydin?”

“İsterdim, hem de nasıl! Yaşananlar yaşanmamış olsaydı, 38’de tarihin sonu gelmiş olsaydı. Ya da hesaplar görülmüş, ödeşilmiş olsaydı, bu sakın limana demirlemiş gemileri yakardım hiç düşünmeden.”

“Ne senin ne benim günahım var olanlarda. Babam bile günahsızdı, baba bildiğim adam demek istiyorum. Komutan, yanlış yerde, yanlış zamanda bulunmuştu. İki babam da günahsızdı.”

“Haklısın, ama oradakiler ölüleriyle, acılarıyla yaşıyorlar, bu kadar kolay bağışlayamıyorlar. Unuttuklarını sandıkları zaman bile buruk, kekremsi bir duygu tepiyor

içlerinden. Bazen isyan ediyor insan. Olmuş, geçmiş işte, unutulsun istiyor. Ama bu bizim, dışarıdakinin, hadi kelimeden korkmayayım, 'zalim'in cephesinden bakanın görüşü. Zulme uğrayan, taa ki yüzleşene, ödeşene kadar kimliğini mağduriyetiyle tanımlıyor. Gördüğü zulmü, yaşadığı acıları hafife alırsa, unutursa kendine ihanet etmiş gibi oluyor. Bunu öğrendim oralarda."

"O adam, sevdiğin adam anlayamaz mıydı, aşamaz mıydınız?"

"Anlardı, anlamamanın da ötesinde beni olayın dışına çıkarır, başka bir yere koyardı. Sorun bendeydi, ben kendimi olayın dışına çıkaramayacağımı hissettim. Hep kaybetme korkusu içinde olacaktım, her sözden, her bakıştan anlam çıkaracaktım. Hele şimdi gerçekleri bu kadar açık seçik kavrayınca... Yanlış mı yaptım anne?"

"Hangi konuda? Bağlandığın için mi, kaçtığın için mi?"

"Kendimi duygularıma bıraktığım için... Tutkuyu hesapsız, sınırsız yaşamak yanlış mıydı anne?"

"İyi ki bunu yaşadım, pişman değilim, yaşanmaya değerdi, diyebiliyorsan, kendini zenginleşmiş hissediyorsan, yanlış değildi."

"İyi ki yaşadım, diyebiliyorum, evet. O inanılmaz duygu yoğunluğunu, mükemmel doyumunu, hesapsız cinselliği, kendimi bulma, kendim olma duygusunu yaşamaysaydım eksik kalacaktım. Yaşadıklarımınla zenginleştim. Durgun sulardan çıkıp azgın nehirlerde kulaç atmaya öğrendim. Ama korkuyorum. Şimdi ne olacak? Sadece kendim için değil, senin için de korkuyorum. Nereye doğru gideceğiz, ne yapacağız? Nasıl kalkacağız altından?"

"Makas değiştirmeye gerek yok Aryacığım. Dünya hep aynı yöne doğru dönüyor; biz de yürüdüğümüz yolda aynı doğrultuda devam edeceğiz. Yükümüz biraz ağırlaştı, ama birbirimizin sırlarını bilerek, birbirimize dayanarak daha güçlü olacağız."

İnsan güç bir karar ânında, keskin bir dönemeçte, annesine dayanmaktan başka ne ister!

"Bir şey daha var," dedim. "Sana asıl danışmak istediğim, bunaldığım bir konu. Ali ile henüz konuşmadım, ne söyleyeceğime, nasıl anlatacağıma karar veremedim. Ne yapmalıyım anne? Korkuyorum."

"Zor bir soru. Acıtmak için söylemiyorum, ama süslü püslü laflardan, olağanüstü atmosferin yarattığı gerçekdışı masal havasından sıyrınca, ortada kocasını aldatmış kadın hikâyesi kalıyor. Sen istediğin kadar bambaşka bir ilişki yaşadığını, bunun aldatmak olmadığını anlat; karşıdan bakan derinde olanı değil yüzeye yansıyanı, zahiri görecektir. Hani demin mağduriyet psikolojisinden söz ettin ya, o gözle bakarsan aldatılmış kişi de mağdur sayılır. Bence cesaret etmelisin. Yoksa bu yükü hiç kaldıramazsın, çok ezilirsin altında."

"Sen her şeyi, çocuğunu, kocanı, düzenini bırakıp gidebildin. Ben senin kadar cesur olamadım. Bir kere cesaret ettim, onu da sonuna kadar götüremedim. Hiç değilse şimdi kendime karşı cesur olayım. Ali ile konuşmayı ertelemeyeceğim. Nasıl karşılayacağını, ne olacağımızı bilmiyorum, ama cesaret edeceğim. Başka bir boyutta, başka bir duygu yaşadım, diyeceğim ona. Pişman olmadığımı da söyleyeceğim. Hiç pişman değilim, aksine, inanmayacaksın ama gururluyum; kendimi daha çok seviyorum şimdi. Affetmesini değil, bilmesini, anlamasını isteyeceğim. Suçluluk duygusu duymuyorum. Bunu anlayabilecek mi emin değilim. Ama sürdürebileceksek bilmesi gerekiyor."

"Oraya dönmek istemediğinden emin misin?"

"İstemek, istememek doğru sözcükler değil. Dönmem. Dönmemin önündeki engel ne kocam ne çocuklar ne de kurulu düzenim. İnsan kendi kaderini kendi yaratır denir ya, bence yanlış. Kaderimiz dıştan belirleniyor.

Hem de kuşaklar boyunca. Benim sorumluluğum yok, demek yetmiyor.”

“Biliyor musun Arya, asıl mağdurlar bizleriz. Zalimlerin safında görünüyoruz ama kurban biziz. Beni düşün mesela. Neredeyim, hangi safta? Doğduğum yerde kal saydım ne olacaktım? Şimdi neyim? Hangisi daha mutlu kılar beni? Güç sorular. Ben de sandığın kadar cesur değilim. Bu soruları derinleştirmekten, kimliğimi sorgulamaktan kaçınıyorum. Kendi statükomu koruyorum. Ama ne olursa olsun, nasıl gelişirse gelişsin bana güvenebilirsin. Birbirimizi bulmasaydık daha yalnız olacaktık, daha güç başa çıkacaktık.”

Yanıma gelip sarıldı. İşte o zaman sessizce, usul usul ağlamaya başladım. Kırk yaşımı geçmişken, ilk kez annemin kollarında ağlıyordum ve çok iyi geliyordu ağlamak.

“Toplayıcı haklı, sen olağanüstü bir kadınsın anne,” dedim tuzlu gözyaşlarımı yalayarak. “Muhteşem bir kadının muhteşem hayat hikâyesi. Toplayıcı hikâyenin bu yanını, ihtişamının gerçek kaynağını hiç bilmeyecek.”

“Sahi, onu unuttuk. Zavalıcık bana bir bebeklik yaratabilmek için hâlâ çırpınıyor. Fotomontaj resimler imal edip göndermeyi bile göze aldı.”

Döner dönmez ayağımın tozuyla Toplayıcı’ya gittiğimi, kayıp halkaları tamamlayabilmek için benim de çalıştığımı anneme söylemedim.

“O kendi hikâyesini kurtarmaya çalışıyor anne,” dedim.

“Haklısın ama insan kendi hikâyesinin ne kadar gerçek olduğunu biliyor mu ki! Ben biliyor muydum, sen biliyor musun? En gerçek hikâye en güzel yazılmış olanıdır belki.”

Elime merhem sürüp sardı. Ayrılırken sarılıp öptü. “Huzurlu ol,” dedi. “Sakın kendini hırpalama. Suç işlemedin, günahkâr değilsin. Yaşaman gerekeni yaşadın, şimdi daha güzelsin, daha anlamlısın, daha güçlüsün.”

Toplayıcı

Muhteşem bir hikâye yazmak için çıkmıştım yola. Hayatımın şaheseri; hiç boşluk bırakmayan, örgüsü-kurgusu aksamayan, geleceğe kalacak kusursuz, parlak bir yaşamöyküsü. Hikâye, bitpazarında yerlerde sürünen naylon poşetlerden, yıpranmış sarı zarflardan çıkmış, kucağıma düşmüştü. Mucizeydi, Tanrı'nın bir işaretiydi, inanılmaz bir rastlantıydı.

Bu eve ilk geldiği günü hatırlıyorum. Masanın önündeki sandalyeye ilişmişti. Telaştan, heyecandan, odayı biraz derleyip toplamayı akıl edememiştim. Onu oturacak rahat bir koltuğum bile yoktu. Serin, rutubetli bir mart günüydü. O buluşmanın tarihi duvara kazılı: 27 Mart 2004. Yaşadıkça unutmayacağım bir tarih, kolay kolay silinmesin diye çok derin kazıdım. Bir gün, biri fark edip bu neyin tarihi, diye merak ederse, başvurduğu kaynaklarda derde deva bilgi bulamayacak. Sadece benim bildiğim, benim olan, öldüğümde kimseye kalmayacak bir sır.

Şimdi aradan iki yaz, bir kış geçti. Mevsim sonbahara dönüyor. Coşkuların, duyguların, heyecanların sonbaharı. Bir buçuk yılda yaşlandığımı hissediyorum. Sadece ben değil, hepimiz yaşlandık: Diva, Arya, fotoğraflar, şarkılar, anılar, çevremizdeki her şey. En çok da ruhlarımız.

İki ay kadar önceydi, haziran sonlarıydı; Arya cep telefonumdan aradığında içime nedensiz bir sıkıntı yapıştı. Aramasını hayra yormadım. Bir an en kötüsünü düşündüm, O'nu kaybettiğimizi sandım, sarsıldım. Felaketleri cesaretle, metanetle göğüsleyebilmek için insan hep en kötüsüne hazır olmalı.

Çok şükür, kötü bir haber yoktu. Arya'nın telefon-daki sesi biraz yorgun geliyordu ama telaşlı, kederli değildi. Beni aramasına sevindim. Arya kanalı açık kaldıkça, O'nunla bağlarım büsbütün kopmuş sayılmazdı. Belki de kendisi doğrudan aramak istemediği için kızına telefon ettirmiştir, belki bir isteği vardır.

"Sesinizi duyduğuma sevindim," dedim. "Umarım her şey yolundadır. Anneniz, sizin sağlığınız, çalışmalarınız?.."

"İyiyiz," dedi kısaca, "annem bu günlerde epeyce meşgul, bir dizi CD için stüdyoya giriyor. Yurtdışına gidip geliyor."

"Olması gereken buydu işte! Ne kadar sevindim bilemezsiniz! Onun bütün repertuvarının ölümsüzleşmesi, yani o eşsiz benzersiz sesin geleceğe kalması gerek. Yani ben bunu ona söylemeye cesaret edememiştim. Yani ben onun sesini..."

"Sizi aramamın nedeni, danışma ihtiyacı. Bazı fotoğrafları değerlendirebilmek için size ihtiyacım var, bu konudaki deneyiminiz önemli."

"Estağfurullah Arya Hanım, ben kendi halinde bir toplayıcıyım, profesyonel değilim. Yani ben... ben evet, elimden çok fotoğraf geçti, dikkatle bakarım, görüntünün ardındaki gerçeği görmeye çalışırım. Ama asıl, fotoğraflara dalıp hayal kurmayı severim. Gerçeği kendim kurarım, yani yazarım."

"Ben de gerçeğe ulaşmaya çabalıyorum. Bir konuda yardımınızı rica edecektim."

İsteddiği yardımın araştırma yaptığı bölgeyle ilgili olduğunu düşündüm.

"Tunceli taraflarının yerel, otantik musikisiydi değil mi? Size elimdeki malzemeyi getirmişt看. Yeni birşeyler araştırabileceğimi de söylemiştim ama pek ilgilenemedim. Neye ihtiyacınız varsa, yani ben bilirim ne toplamam gerektiğini, memnuniyetle yardımcı olurum."

Kısa bir sessizlik, sonra:

"Bölgeyle ilgili değil. Ön çalışma için bu aşamada yeterli malzeme topladık. Görsele de ihtiyacımız yok zaten. Başka bir konu; sizdeki bazı fotoğrafları bendekilerle karşılaştırmak istiyordum."

"Yani annenizin fotoğrafları mı? Yanlış anlamayın Arya Hanım, sadece derleyip toparlamak, hazırlık yapmak için soruyorum. Yoksa tabii memnuniyetle. Yani ben annenizle ilgili bir şeye hayır diyebilir miyim? Size yardımcı olabilirsem ne mutlu bana. Benim için görevdir, şereftir."

Karımın zaman zaman dalga geçtiği, "Ne kıl konuşma bu!" diye eleştirdiği aşırı saygılı üslupla konuşuyordum yine. Yapmacık değildi, içimden öyle geliyordu.

"Evet, anneme ait resimler ya da diyelim ki benim anneme ait olduğunu sandığım bazı fotoğraflar..."

Başka bir şey sormadım. En başa, Sultanımı gördüğüm ilk âna dönme duygusu yayıldı içime. O an çok güzeldi, benzersizdi, pırıl pırıldı, oysa şu anda nedenini bilmediğim bir tedirginlikle sarmalanmıştım. Kuşku, huzursuzluk, güvensizlik duyuyordum. Garip bir önseziyle hikâyemin tehdit altında olduğunu hissediyordum. O'nun lekesiz hayatını gölgeleyecek, örseleyecek, gerçeğini yalana çevirecek hiçbir şeye tahammülüm yoktu. Bu yüzden ânında cevap vermedim. Telefonda büsbütün uzayan bir sessizlik oldu.

"Anneme ait olduğunu sandığım, dediniz Arya Ha-

nım. Bağışlayın beni, yanlış anlamadıysam resimlerin annenize ait olup olmadığından emin olmak istiyorsunuz.”

“Evet, bunun gibi bir şey işte. Sizin gözünüze de bu yüzden ihtiyacım var. Onu benden daha iyi tanıyorsunuz. Fikrinizi almak isterdim. Bir de sizde hâlâ annemin bir sürü fotoğrafı var yanlış bilmiyorsam, onlara da bakabilirdik.”

“Tabii efendim. Tabii ama anneniz kendine ait fotoğrafları benden daha iyi teşhis eder sanırım. Yani ben ben yabancıyım.”

“Anneme sürpriz yapmak istiyorum. Tabii kendi fotoğraflarını en iyi o ayırabilir ama onun hiç haberi olmamalı bu konuşmadan. Yoksa sürprizin anlamı kalmaz.”

Hikâyenin başladığı âna döneceğimiz sezgisinde yanılmamıştım.

Déjà-vu mu diyorlar? Arya, masanın önünde O’nun ilk geldiği gün oturduğu sandalyeye oturmuş, önüne yığıldığım fotoğraflara bakıyor. Ben karşısındaki sandalyedeyim. Bakkal lastiği geçirip konularına göre ayırdığım fotoğraf desteleri arasından Diva’nın çocukluğu, okul fotoğrafları, aile fotoğrafları, sahnelerde çekilmiş, gazetelerde, dergilerde yayımlanmış fotoğrafları, ne bulursam tek tek ayırmaya çalışıyorum. Romanını tam bitirecekken, son bölümü yazıp nokta koymaya hazırlanırken, metni gizlice okuyan kötü niyetli bir eleştirmenin, kurgunun en baştan yanlış olduğunu söylediği bir yazara benzetiyorum kendimi. İşin kötüsü, eleştirmen de yazar da yanlışın nerede olduğunu bilmiyor. Arya gerçeği aradığını söylerken sorularıyla, kuşkularıyla, hikâyeme güvensizliğiyle benim gerçeğimi yerle bir ediyor. Neden, anlamıyorum. Annesine duyduğu bilinçaltı hınç mı, kendisiyle ilgili çözemediği bir sır mı, yoksa sadece gerçeklik saplantısı mı?

Ah Arya! Gerçeklik nedir? Gerçek hayat dediğin

nedir? Kimin nasıl yazdığına bağlı bir kurgudan ibaret değil midir bütün yaşamöyküleri. O öykülerin gerçeğe en uzak olanı kendi yazdığımızdır aslında. Sen nereden bileceksin bunları? Ben, gerçeğin sanallığını fotoğrafların dilinden öğrendim. Arya ise, bilmediği o dili zorlayıp sanaldan gerçeğe ulaşmaya çalışıyor.

Buraya gelmeyi, arşiv evini görmeyi, çöplerimi eşelemeyi kendisi teklif etti. İsteseydi ne var ne yok yüklenip ben onun ayağına giderdim. Burada daha rahat edeceğimizi, her şeyin elimizin altında olacağını söyledi. Benim için mahzuru yoksa annesinin anlattığı bu evde buluşmalıydık. Onu iskeleden veya merkezden alabileceğimi söylediğimde istemedi. Kendi arabam var, yolu kolaylıkla bulurum, dedi. Sultanımı karşılayışımı hatırladım: o karşılaşmadaki zarafet, heyecan, olağanüstülük duygusu, erişilmeze erişmenin coşkusu... Oysa şimdi Arya ile sanki bir iş konuşması yapar gibiyiz.

Neden beni aradığını, neden buraya gelip annesiyle ilgili bütün fotoğraflara bakmak istediğini anlatmaya çalışırken, aklındakileri söylemediğini, yeterince açamadığını seziyorum. İnsan bazen korunma içgüdüleriyle sezgisinin üstünü örter, bilince çıkıp günyüzü görmeye çalışayan bilinmezlik kırıntılarını geldikleri karanlıklara geri göndermek için düşüncesini köreltmeyi dener.

İçime ağır bir sıkıntı çöktü. Karşımda oturan, Diva'ya benzeyen ama onunla hiç ilgisi olmayan genç kadına kıızıyordum şimdi. Bu odanın büyümesini bozmaya ne hakkı var! O'na benzeyip de O olmamaya ne hakkı var! Annesini benden çalmaya ne hakkı var! Hikâyemi kurcalamaya ne hakkı var!

Gözü, masanın arkasındaki duvara kazıdığını tarihe ilişti: 27 Mart 2004.

"Özel bir tarih mi?"

"Evet, çok özel bir tarih. Annenizin buraya ilk geldi-

gi, şimdi sizin oturduğunuz yere oturduğu, ona bendeki çocukluk fotoğraflarını ilk kez gösterdiğim günün tarihi."

Gözlerini önündeki fotoğraflardan kaldırıp bana çevirdi, anlamaya çalışır gibi baktı yüzüme:

"Anneme olan hayranlığınız bazen beni şaşırtıyor. Onu başka bir kata, ölümlülerin ulaşamayacağı bir kata taşıyorsunuz."

"Kendini ulaşamadığını, ulaşamayacağını bildiğim bir kata, diyelim isterseniz. Hayranlık, insanın gıpta ettiği, isteyip de ulaşamadığı yere ulaşmış kişiyle kendini özdeşleştirmesinin bir yoludur. Hayran olduğunuz kişiyle yücelirsiniz. O ne kadar yüksekteyse, oraya doğru yönelirsiniz. Kendinizi onun ayırtısında görmeye başlarsınız."

"Bunu hiç düşünmemiştim."

Sormaya cesaret ettim:

"Aradığınız nedir Arya? Ne aradığınızı bilemezsem size nasıl yardımcı olabilirim? Nasıl bir sürpriz hazırlıyorsunuz annenize? Neyi öğrenmek istiyorsunuz?"

Gözlerimin içine dündük baktı.

"Hikâyenizde boşluklar var," dedi. "Annemin gerçek yaşamöyküsünde de karanlık noktalar var. Siz kabul etmek istemeseniz de."

Nedir bu kızın niyeti? Neye hizmet ediyor? Neyin peşinde?

"Bana kızacağınızı, kızmanın da ötesinde belki düşünman olacağınızı biliyorum. Fotoğraflara bakmak baha-neydi, sizinle konuşmak istiyorum. Anneme kimse sizden fazla önem vermedi, kimse sizin kadar yüceltip sakınmadı onu. Bu yüzden, sadece sizinle konuşabilirim, diye düşündüm."

"Sevgili Arya, yani bağışlayın beni Arya Hanım, yani ben laubali olmak istemedim. Size..."

"Rahat edin lütfen, 'hanım'ı kaldıralım, Arya deyin bana. Yardıma gerçekten ihtiyacın var. Neden sizin-

le paylaştığımı da bilmiyorum açıkçası, ama sizden başkasına da anlatamazdım. Siz, onun en yakınısınız. Burada konuştuklarımızı unutabilecek kadar, annemle ilgili her şeyi bilmeye hak kazanacak kadar yakın."

"Onurlandırıyorunuz beni, hem de biraz korkutuyorsunuz. Yani ben..."

"Ben de korkuyorum. Orada, Dersim'de, Tunceli'de öğrendiklerim korkutuyor beni ya da tam tersi, aydınlatıyor, korkularımı yenmeme yardımcı oluyor. Karmakarışık duygular içindeyim. Öğrendiklerimin gerçek, gerçek bildiklerimin yalan olmasından korkuyorum."

"Dersim'in, Tunceli'nin annenizle Diya ile ne ilgisi var?"

"Belki hiç, belki de çok. Belki Dersim'in ta kendisi, Munzur'un sesidir o, belki hiç ilgisi yoktur. Şöyle ya da böyle, gerçeği bilmek istiyorum."

Çantasından çıkardığı bir fotoğrafı uzatıyor. Sırtım ürperiyor, şeytan okşuyor, terliyorum. Ne demek istiyor? Hangi gerçeği arıyor Arya? Munzur'un sesi, dedi. Diya'nın çağıl çağıl akan sesindeki benzersiz duygu, ırmaklardan mı geliyor, kadim halkların hançerelerinden mi kopuyor çığlık gibi? İçimde usul usul boy atan lanetli sorunun, bilincimin derinliklerinde ne zamandır aradığım, bulurum korkusuyla aramaktan çekindiğim, korktuğum cevabına yaklaştığımı hissediyorum.

Arya'nın elindeki 6x9'luk eski fotoğrafta atlı gezintiye çıkmış kadınlı erkekli bir grup görülüyor.

"En ortadaki subayla, sipahi elbiseli kadın anneannemle dedem," diyor.

"Evet, biliyorum. Anneniz, babasının Doğu bölgelerinde görev yapan bir komutan olduğunu söylemişti. Zaten ben elimdeki fotoğraflardan da biliyordum bunu. Oralarda görev yapan subayların, subay ailelerinin vatan için fedakârca katlandıkları zorluklardan söz etmiştik onunla."

"Evet. Bu fotoğraf Hozat'ın Lolan Taner köyünde çekilmiş. Üzerinde tarih de var: 1936 yazıyor. Bir de şu fotoğrafa bakın: Lolan Tanerliler ölüme yürüyorlar. Tarih: Temmuz 1938."

Boş boş bakıyorum. Bu tarihlerin, bu fotoğrafların, Allah'ın unuttuğu yerdeki tuhaf adlı köyün O'nunla ne ilişkisi olabilir.

"Tunceli'de kaynak araştırması yaparken Lolan Taner'e gittim. Oranın adı Lolan Taner değil artık, değiştirilmiş, Çaytaşı olmuş. Unutulsun diye belki ama unutulmuyor. Çok yaşlı bir karıkocayla konuştum, 38'i anlattılar. Önemli olan bu değil. Bir fotoğraf gösterdiler bana. Âmâ ninelik, sakladığı yerden çıkarıp getirince o resmi, yaşlı adam nedense kızdı karısına. Onlar için çok değerliydi. 'Gelin kızın' fotoğrafı, dediler."

"Sizde mi o fotoğraf?"

"Hayır, hayır; ne ben istedim ne onlar verdi. Ama beynime, belleğime öyle bir çakılmış ki, bütün ayrıntılarıyla gözümün önünde. Gencecik, dal gibi bir kız, sanki kaçarken yakalanmış gibi objektife hem ürkek, hem de fattan bakıyor. Ardında, arka planda sarp dağlar görülüyor. Yamacı sekerek tırmanırken, biri dal gibi, güzel köylü kızın resmini çekivermiş. O bölgede bulunan meraklı ya da görevli subayların çektiği böyle fotoğraflar var. Sizin bana verdiğiniz Dersimli çalgıcılar fotoğrafı da onlardan biri zaten. Beni etkileyen, gelin kızın bakışlarıydı. O gözler annemin gözleriydi, benim gözlerimdi."

Anlatmaktan vazgeçiyor, susuyor. Ben de susuyorum. Sonra kararlı bir sesle devam ediyor:

"Katliamda öldürülmüş, öyle anlattılar. Küçük oğluyla yan yana bulunmuş cesetleri. İki yaşlarında bir de kızı varmış, onun ne ölüsüne ne de dirisine ulaşılabilmiş. Ölüleri dereye atıyorlardı, su sürüklemiştir belki, demişti anlatan."

Amerikan filmlerindeki o meşhur sahne: Şu anda söyleyeceğiniz her söz aleyhinize delil olarak kullanılabilir. Şu anda söyleyeceğim her söz Sultanımın bağına saplanan bir ok olabilir. Susuyorum, düşünür gibi yapıyorum. Ne demek istediğini çok iyi anladım oysa, düşünmeye ihtiyacım yok.

“Annem bizi bırakıp gittikten sonra anneannem babama bir kutu getirmişti. Ben on beş-on altı yaşlarındaydım o sıralarda. O yaşlarda insan böyle şeylere önem vermiyor. Ne ben ilgilendim ne de babam kutunun içindekilerden söz etti. O da bakmamıştı belki. Babamı kaybettikten sonra, birkaç anı eşyasıyla birlikte anneannemin kutusunu da atamadım, bir kenara ayırdım. Anneme emanet kutudan söz edince içindekileri görmek istedi. Biliyorsunuz, bebeklik fotoğraflarının peşindeydi. Kafasını fena halde takmıştı kayıp bebekliğine. Onları kutuda bulacağını umut ediyordu sanırım.”

“Ben ona bebeklik fotoğrafları göndermiştim,” diyorum.

“O fotoğrafları gördüm; 1935 tarihli bazı fotoğraflar... Ama ne siz ne O ne de ben inandık onların Aliye Sema Hanım’a ait olduğuna. 1935’te annem henüz doğmamıştı, annesine de hiç benzemezdi.”

Haklıydı. Gönderdiğim fotoğraflardaki bebek o değildi. Çok küçük yaşta yitirilmiş bir ilk çocuktan belki de. Gönderirken de farkındaydım. Kimi kandırmak istemiştim? O’nu mu, kendimi mi?

“Çıkardığınız sonuç nedir Arya?”

“Çıkardığım değil ama kuşkulandığım sonucu paylaşmaya geldim sizinle. Neden sizinle paylaşmak istediğimi de tam bilmiyorum. Belki anneme olan saygınız, sevginiz yüzünden, gerçek ne olursa olsun kötüye kullanmayacağınızdan emin olduğum için, belki de sorularımın cevabını bulup huzura kavuşmak için.”

“Güveninizi boşa çıkarmayacağımdan emin olabilirsiniz. Haklısınız, onu incitecek, ona en küçük zarar verecek bir şey yapamam, düşünemem.”

“Anneannemin emanet kutusundan ufak tefek anı nesneleri, birkaç da fotoğraf çıktı. Fotoğrafların birinde, dedemin yanında örtülere sarılmış, hırpani kılıklı küçücük bir çocuk vardı. Saçları kısacık kesilmiş, kız mı erkek mi belli olmayan bir çocuk. Diğer fotoğraf vesikalığa benziyordu, çocuğun sadece yüzü görünüyordu. Ürkek, hatta korkak bakıyordu objektife. Gözleri, Çaytaşı’ndaki âmâ yaşlı kadının koynundan çıkarıp gösterdiği gelin kızın ürkek bakışlarının kopyasıydı.”

“Yoksulluğun ve Yoksunluğun Binbir Yüzü” dosyamda sakladığım fotoğraflar, zarflarından çıkıp gözlerimin önünde durmaksızın dönmeye başlıyor. Anında kovduğum, beynin en karanlık kıvrımlarına gönderdiğim soru: Ben bu bakışları nereden tanıyorum? Ve o basmakalıp cevap:

“Bütün çocuklar objektife öyle bakarlar. Renklilerde değil ama siyah-beyaz fotoğraflarda gözbebekleri hep karadır...”

Hüzünlü bir gülümseme takılıyor dudaklarına. Gülümsemeden çok, cevabımdan duyduğu hayal kırıklığının, kırgınlığın, bezginliğin sessiz ifadesi.

“Bir tanıdığım da aynı cümleyi kurmuştu. Gerçeklerden kaçışın basit cümlesi. O cümle işe yaramıyor, yetmiyor. Bize yetmedi.”

Bize yetmedi, derken ne demek istedi? “Biz” kim? Hangi gerçeklerden kaçıyoruz? Karar ânındayım, yol ayırındayım. Fotoğraflar, Arya’nın hemen arkasındaki rafta, “Yoksulluğun ve Yoksunluğun Binbir Yüzü” dosyasında duruyor. İki adım atsam, dosyayı raftan indirsem, o fotoğrafları çıkarsam, Arya’nın önüne koysam, birlikte baksak... Peki bu neye yarayacak? Birden yüreğim ağzı-

ma geliyor. Dilenci kılıklı çocuğun fotoğraflarının annesinin getirdiği kutudan çıktığını, annesinin de onları gördüğünü söyledi. Komutan baba, o fotoğrafları birkaç kopya yaptırmış demek ki... "O da gördü mü bu fotoğrafları, ne dedi, ne yaptı?" diye sormak istiyorum ama kendimi tutuyorum. Paniklememem gerek, Arya'ya koz vermemem gerek.

"Önemli olan, insanın kendisini nasıl gördüğü, kimliğini nasıl tanımladığı değil midir Arya," diyorum sesimi kontrol etmeye çalışarak. "Diva neyse odur, hiçbir sözde gerçek değiştiremez onun öz gerçeğini. Sizin istediğiniz gibi, daha açık söyleyecek olursam, ister Dersim'den evlat edinilmiş bebek, isterse Komutan'ın naz naim büyütülmüş kızı olsun, ne fark eder? Sesi farklı mı çınlayacak, aryları farklı mı söyleyecek, sahnelerde farklı mı salınacak, dünya ona farklı gözlerle mi bakacak!"

"Sizin için değil, müzik dünyası için değil, ama kendisi için birşeyler değişecektir mutlaka. Benim için de. Bilmemenin, farkında olmamanın yalancı mutluluğunu savunamazsınız, düzmece kimliklerle yaşayamazsınız. Birileri yaşayabilir belki, ben hayır. Bunu yapabilseydim şimdi burada olmayacaktım. Farkında olmama mazere-tine sığınabilseydim benim için çok değerli bir şeyi kurban etmeyecektim ama yalanlar üzerine kurulu bir yaşam olacaktı bu."

"Annenizin gerçek kimliği sanatçı kişiliğidir. Sesidir, şarkılarıdır, duruşudur. O bir divadır. Onu kimin doğurduğunun hiç önemi yok, doğduğu değil olduğu kişidir O."

Duraksadı, gülümsedi, annesi gibi derin ve hüzünlü baktı.

"Haklısınız," dedi, "hepimiz olduğumuz kişiyiz ama olduğumuz kişi binlerce, milyonlarca genetik koddan, binlerce rastlantıdan, binlerce ilişkiden oluşuyor. Dersimli üç çalgıcı fotoğrafını hatırlıyor musunuz? Diva'nın

sesinin, olağanüstü kulağının, müzik dehasının sırrı o fotoğrafta gizli olabilir. Annemin bilinçaltında bir keman var, hiç susmayan bir keman. O fotoğrafı gördüğünden beri Dersim bölgesinde kemanın bilinen, çalman bir müzik aleti olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Ben oradayken kaç kere sordu, fotoğraftaki kemancı fena halde takılmıştı kafasına.”

“Kemanla ne ilgisi var bütün bunların Arya Hanım? Müzikle bu kadar iç içe biri Doğu’nun kuş uçmaz kervan geçmez ücra bölgelerindeki sazları tabii ki merak eder. Siz de, ben de merak ediyorduk. Siz de, ben de zaten, etnomüzikologum demiyorduk.”

“Keman sadece bir sembol. Bunun gibi bir sürü ayrıntı: Dersim madalyası, dedemin, annemin, dedemin gedefe çekilmiş fotoğrafları, birbirini tutan tarihler, birbirini besleyen anılar, hikâyeler... Dedemin yanındaki örtüye sarılmış küçük çocuk belki de annemdi, belki de Dersim’in kayıp çocuklarından biriydi annem... Bebeklik fotoğraflarını neden bu kadar tutkuyla arıyor sizce? Neden bunca fotoğraf arasında yok onlar?”

Olacak, diye geçirdim içimden. Olacak, bulacağım, yapbozun kayıp parçalarını tamamlayacağım. Buna mecburum.

Bu işe Arya’yı bulaştırdığım için, hikâyemde boşluklar kalmasın, sisli puslu bölümler olmasın, kahramanım yara almasın diye Dersimli çalgıcılar fotoğrafını bulup buluşturup Arya’ya verdiğim için kendime küfrediyordum şimdi. Masum fotoğrafların her biri, kurduğum mükemmel yapıyı tehdit ediyordu. Arya’nın inatçı ısrarı, müziğin gerçekçiliği sinirimi bozmaya başlıyordu.

Birden kendi sesimi duydum. Önce sakın, pes perdeden, konuşur gibi. Sonra sesim yükseldi. Kendi sesimi duydum. Bağırıyordum:

“Bunu yapmayacaksınız, buna hakkınız yok. Onu

yıkmanıza izin vermeyeceğim, kimsenin onu üzmesine izin vermeyeceğim. Konu kapandı benim için!”

“Yıkılmasından korktuğunuz annem değil,” dedi sakin bir sesle. “O tapınırcasına sağınıza rağmen annem umurunuzda değil. Siz yarattığınız kahramanı korumaya çalışıyorsunuz. Kendi hayal dünyanın çökmesinden korkuyorsunuz. Marazi tutkunuzun esirisiniz, hastası- nız, biraz da ürkütücüsünüz.”

Sonra acele etmeden çantasını topladı. “Diva’nın muhteşem yaşamöyküsünü istediğiniz gibi yazabilirsiniz,” dedi. “Romancılar ve hayalciler özgürdür. Verdiğim rahatsızlık için özür dilerim. Hoşça kalın.”

Çıkıp gitti.

* * *

Onu engellemem gerekiyor. Hesabı nedir bilmiyorum. Sakin davranmadığım için kendime kızıyorum şimdi. Tartışmak yerine, kuşkularını dağıtabilecek sağlam kanıtlar bulup hikâyesini çürütebilseydim bir çılgınlık yapmasının önüne geçebilirdim. Üstelik öyle sert tepkiler vermek, bağırıp çağırmak tabiatıma da hiç uymuyor. Neler oluyor bana, dengemi bozan nedir bilmiyorum.

Arya’nın kuşkularını giderecek sağlam kanıtlar bulabilir miyim? Öncelikle annesinin bebeklik fotoğrafları... Diva’nın da kafasını kurcalıyordu o fotoğraflar. Burada bir boşluk var, biliyorum, 1935 tarihli resimlerdeki bebek o değil. Keşke acele etmeseydim o resimleri göndermek için. Kötü niyetle yapmadım, O’nu rahatlatmak istiyordum. Rahatlatmak yerine içine kuşku düşürmekten başka işe yaramadı. Bazen ne kadar budala olabiliyorum! Karımın kızınca söylediği gibi, yarı otistik bir tipim ben.

Arya bir çılgınlık yapabilir. Yakıştırmalarını, kuşkularını O’na gerçekmiş gibi aktarabilir. O hassas kadının

dengelerini altüst edip çöküşüne neden olabilir. Bunda benim de sorumluluğum var. Fotoğrafları herkesin başına ben bela ettim, kendi kurduğum ökseye kendim tutuldum. Arya'dan daha çabuk davranmalıyım; annesini kendi hikâyelerine inandırmasına olanak tanımamalıyım. Birilerinin etkisinde kalmış gittiği yerlerde, besbelli. Naz naim büyütölmüş zengin İstanbul kızı Kürtçölüğe heveslenmiş. Benim gençliğimde işçi-köylü modası vardı, şimdilerde Kürtçölük, Alevilik moda. Dinledikleri hikâyelere inanır bunlar, bölücülerin bire bin katan propagandalarının en iyi müşterileridir. Hanım kızımız bir iki gün Tunceli'de kalmış, üç-beş hikâye dinlemiş; başımıza Dersim uzmanı kesildi.

Ne çok yalan var çevremizde! Yalanlarla öylesine kuşatılmışız ki, gerçek nerede, yalan nerede karıştırıyor insan. Arya'ya kızıyorum şimdi. Ne yaparsa yapsın umurumda değil, yeter ki annesine zarar vermesin. Bir ara küçük kızını bırakıp gitmeyi yakıştıramamıştım Sultanıma, "neden yaptı bunu" sorusunun peşine düşmüştüm. Şimdi düşünüyorum da, haklıymış, iyi etmiş. Arya annesini kemirmeye çalışan, intikam peşinde küçük bir canavar.

Hayır! Buna izin vermeyeceğim. O'nun romanını, ilk gününden bugüne -ömrüm oldukça yarına- kadar, en küçük bir kuşku kırıntısı bırakmadan, belgeli, ispatlı, fotoğraflı koyacağım ortaya. Zamanla yarışıyorum, zamanı yenmem gerek. Arya annesiyle buluşup konuşmadan benim O'na ulaşmam gerek.

Vakit geçirmeden aradım. Şanslıydım. Telefonuma cevap veren sekreteri, Aliye Sema Hanımefendi'nin stüdyo kayıtları için yurtdışında bulunduğunu, eylöl ortalarında döneceğini söyledi. "Kiminle görüşüyorum? Konu nedir acaba? Size dönmemizi ister miydiniz?" Klasik sekreter soruları... "Toplayıcı diye not alın, o anlaya-

caktır, ben eyllden sonra tekrar ararım,” dedim.

Nasıl yapacağımı bilmiyordum. Aklıma gelen tek czm, elimdeki bütün görsellerden yararlanarak annesi babasıyla ckilmiş “işte bu benim” diyebileceği inandırıcı birkaç bebeklik fotoğrafı bulabilmek, olmadı, o fotoğrafları yaratmaktı. İmal etmek, demeliydim aslında ama imal sözcüğü, sahtekârlık cağrışımı yapıyor, beni kendimden utandırıyor. Yapacağım iş aynı olsa da, ne amacla yaptığımı, kendi vicdanımda ne ad verdiğim önemliydi.

Bilgisayarda böyle işler yapıldığını duymuştum. Cok hoşumuza giden, pırıl pırıl bir fotoğrafın tümüyle bilgisayarda oluşturulduğunu ya da yeni bir fotoğrafa eski görünüm kazandırılabilindiğini biliyordum. İyi de nasıl yapacaktım? Hiç ckilmemiş bir fotoğrafı yoktan yaratmak için ne bilgisayar deneyimim ne de fotoğrafçılık bilgim vardı. Bir suç ortağı bulmalıyđım. Ve elimi cabuk tutmalıyđım.

Zorda kalınca insanın kafası daha iyi calışıyor. Okuldaki ğretmen arkadaşlardan birinin bilgisayar teknolojisine meraklı olduğunu hatırladım. Yeni konulan bilişim teknolojileri dersini de o veriyor zaten. En önemlisi, o arkadaş başka bir dünyanın insanıdır; ne Diva’yı tanır ne müzikten, operadan anlar. Beni de sever, kahvede tavla oynarız bazen. Toplayıcılık merakımdan haberdardır; topladığım fotoğraflarla tematik bir sergi ya da kitap yapma fikrimi açmıştım da yürekte desteklemişti.

Keşke anne babasının başka bir bebekle ckilmiş fotoğraflarını kendisine gndermeseydim, onlar üstünde calışmak daha kolay olurdu. Neyse ki kucaklarında arkadaş cocuklarıyla cektirdikleri fotoğraflar bendeydi. Bebek fotoğrafları zarfında da işe yarayabilecek bir sürü fotoğrafı vardı. Onlardan birine iki-c yaşlarındaki en eski fotoğrafındaki yüz monte edilebilir, photoshop’la mkemmelm bir kck Aliye Sema elde edilebilirdi. Teknik ayrıntıları-

nı bilmesem de mümkün olduğunu biliyordum.

Öğretmen arkadaşım beni kırmadı, neye yarayacağına kafası basmasa da epeyce uğraşarak ricamı yerine getirdi. İlk sonuç kötüydü, hele tek fotoğrafta iki-üç aylık bebeğin yüzü neredeyse beş-altı yaşında görünüyordu. Öğretmen arkadaşımın elinden gelen bu kadardı, daha ötesi onu aşıyordu. İşin bu aşamasında bir fotoğrafçının daha iyi sonuç alabileceğini söyledi. Elimizde bilgisayar çıkışlarıyla küçük şehrimizin en tanınmış, en iyi fotoğrafçısına gittik. Esrarengiz bir işle uğraşmadığımı, kötü amacım olmadığını anlatmam lazımdı artık. Dışarıdan bakan birinin aklına, çocuk kaçırma, şantaj, belge tahrifatı, neler neler gelir.

Türkiye'nin yakın tarihini bir subay ailesinin albümü üzerinden anlatmaya çalıştığımı söyledim. Kronolojik anlatım için gerekli bütün fotoğraflara sahip olmadığım, bazen bu gibi fotomontajlara gereksinim duyuyordum, bu yüzden zahmet veriyordum onlara.

Öğretmen arkadaşım da, fotoğrafçı da projeyi ilginç buldular. İçleri rahat etti. İşe sarıldılar. Birkaç gün sonra elimizde, üç aylık, beş aylık, biri biraz daha büyük dört bebek fotoğrafı vardı. Yıpranmış, köşeleri kırılmış eski fotoğraf görünümünü bile elde edebilmiştik. Sonuç istediğimden de daha iyiydi. En önemlisi: O'ydu, O'nun bebekliği idi işte, O'nun gözleri, O'nun bakışıydı.

Kendimi kuş gibi hafiflemiş hissediyordum. Arya'ya karşı silahlanmıştım. Kanıt mı, işte kanıt. Senin gerçeğine karşı benim gerçeğim, senin lanet olası gelin kız fotoğrafına karşı Diva'nın bebeklik fotoğrafları...

Ben, bütün fotoğrafların birer yalan olduğunu bilmem mi! İnsanların içi kan ağlarken, "Çiizzz deyin," komutuyla sırtıttığı fotoğraflar, birbirinden hiç hoşlanmayan, birbirinin gözünü oyanların sarmaş dolaş, can ciğer kuzu sarması fotoğrafları, karıkocaların mutluluk fotoğ-

rafları... Bütün fotoğraflar o ânın veya geleceğin yalanlarını söyler. Arya'yı ilk tanıdığımda, o buna benzer bir şey söylediğinde bozulmuştum ama doğrudur. Fotoğraf, ânın dondurulmasıysa eğer, kendisi yalandır zaten.

Biri annesiyle, biri anne babasıyla, ikisi tek, dört bebek fotoğrafını bir zarfa koydum. Önce, çoğaltıp birer kopyasını Arya'ya göndermeyi düşündüm ama hemen vazgeçtim. Zarfın üzerine özenli bir yazıyla Aliye Sema Hanımefendi'nin adresini yazdım. Küçük beyaz bir kâğıda aynı özenle, "Bebeklik fotoğraflarınızı yanlışlıkla bambaşka bir klasöre koymuşum. Bütün fotoğrafları elden geçirdim ve nihayet buldum. İstedığınız zaman hemen bulamadığım, sizi beklettiğim için özür dilerim, Yapbozun son parçası da tamamlandı. Sultanım. Saygılar..." diye yazıp zarfa koydum.

Eline geçtiğinden emin olmak için mektubu postaya iadeli taahhütlü vermiştim. Bununla da yetinmedim, sekreterini arayarak Sayın Aliye Sema Hanımefendi döner dönmez zarfın eline geçip geçmediğini kontrol etmesini rica ettim. İçinde kendisine ait özel fotoğraflar var, dedim, işi sağlama bağlamak için.

Eve dönerken ne zamandır olmadığım kadar mutluydum. Isık çala çala yürüdüm sokaklarda. Sokak kapısını anahtarla açmak yerine birkaç kez çaldım, karım gelip açsın diye. Kapıyı gülümseyerek açtığında sarılıp öptüm. Ne zamandır unutmuşuz bu türden yakınlıkları. Şaşırdı, biraz da kuşkulandı sanırım. Bu adam bir halt etmiş olmasın, diye düşünmüştür içinden. Efendi kadındır, anlayışlıdır. Başkası olsa çekmezdi beni. Akıllı fikri kâğıt parçalarında, eski fotoğraflarda, kasetlerde, plaklarda olan bir koca. Diva'ya olan tutkulu hayranlığım da cabası. Yine de karıma olan sevgimi saygımı hiç yitirmedim, bunu da bilir.

"Neşelisin," dedi.

“Evet, ne zamandır kafama takılan bir iş vardı bugün hallettim. Hava da pek güzel, akşam yemekten sonra çay bahçesine çıkalım mı? Senin sevdiğin, deniz kıyısındakine.”

Bu defa yüzüme endişeyle baktı ya da bana öyle geldi.

“Tabii çıkalım, ben de bunaldım bütün gün. Üstelik mehtap da var, bu gece ayın on üçü ya da on dördü. İyi olduğuna emin misin? Sende bir hal var; loto çıktı da bana mı söylemiyorsun yoksa!”

“Bilirsin, loto oynamam, şansıma güvenmem. Çözmem gereken bir sorun vardı, galiba çözdüm, hafifledim.”

Fazlasını sormadı, “İyi,” dedi, “son günlerde pek bir uyurgezer halindeydin.”

Uyurgezerleri uyandırmak tehlikelidir. *Uyurgezer Kız* operasında Amina'nın final aryası; tehlikeli değirmen köprüsünden uykuda geçerken söylediği içli şarkı geldi aklıma. “Ah! Kimse bana inanmıyor...”

Diva ne kadar güzel, ne kadar yürekten söylerdi o arayı.

* * *

Düşlerin sonbanarı

Kısacık bir zamana, topu topu iki-üç haftaya nasıl sığdı bunca olay! Hastanedeki genç psikiyatra göre, ağır gelmiş, kaldıramamışım. Neyin ağır geldiğini o bilmiyordu ama ben biliyorum.

Daha okullar açılmadan iki haftalık rapor yazdı. Duruma göre iki hafta daha uzatacağını söyledi. Sürekli rapor alıp kaytaran öğretmenlerden hiç hoşlanmam, hem öğrencilere hem de devlete karşı sorumsuzluk sayarım. Bunu söylediğimde, "Sandığınızdan daha ciddi bir kriz atlattınız," dedi. "Bir süredir öylesine dolmuşsunuz ki emniyet sübabını attırmışsınız amiyane deyişle."

Ona ne Diva'yı ne Arya'yı anlattım, açık vermedim. Zorlamadı da; bence fazla deneyimli değildi ya da hastanın hikâyesiyle değil yüze çıkan belirtilerle ve sonuçla ilgileniyordu. Hatırlamadığımı o iki günde neler olduğunu sadece karıma sormaya cesaret edebildim. "Uyudun canım," dedi, "uyuttular, ruhun dinlendi. Unut artık, insanlık hali, hepimizin başına gelebilir. Bazen insan kaldıramaz."

Her şeyin etrafımda dönmeye başladığını, dosyaların, kutuların, zarfların, kâğıtların, fotoğrafların, ses kasetlerinin odada uçuştüğünü, rafların gürültüyle düştüğünü, üzerlerinde ne varsa yerlere döküldüğünü hatırlı-

yorum. Tıpkı büyük depremdeki gibi. Bir de beynimi dağıtırcasına, kulaklarımı patlatırcasına yükselen, kulaklarımı iki elimle kapattığımda da beynimin içinde yankılanmayı sürdüren müzik: O'nun sesi, avaz avaz benim sesim, kalabalığın uğultusu, çığlıklar, siren sesleri... Hayır, cankurtaran sirenleri daha sonraydı galiba. Bilmiyorum, hatırlamıyorum... Sonra mutlak sessizlik, sonsuz beyazlık, yokluk, huzur...

Alçak sesle konuştuklarını duyuyorum; mecalim yok, çok yorgunum, gözlerimi açmıyorum, uyanmak istemiyorum. "Kesin tanı için erken, izleyeceğiz ama eldeki veriler çok şiddetli bir sinir krizi ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Halk arasında sigortası attı, denir ya, Hocamızın da sigortası atmış. Korkulacak, endişelenecek bir şey yok, rahatlaması için uyuttuk, birazdan uyanır. Birkaç ay dinlenmeli, mümkünse çevre değiştirmeli. Olay mahallinden uzaklaşmalı, olanları ağır ağır içine sindirmeli. Ona yardımcı olmalısınız, size çok iş düşüyor."

Olup biten nedir? Bilmiyorum, hatırlamıyorum. İçimde, nefes borumun gırtlığıma kavuştuğu noktada mide bulantısını andıran kötü bir his. Kustum kusacağım. Olay mahalli mi? Yerde yatan, üstüne gazete serilmiş bir ölü, cinayet, ölüm, kan... Fotoğrafın altındaki yazı: Polis olay mahalline geldiğinde...

Hangi olay, hangi mahal? Son hatırladığım; kuryenin getirdiği kargo paketinden çıkan mektup, fotoğraf ve iki adet CD. Sonra havada uçuşan kâğıtlar, zarflar, kasetler, sonra... Hayır, orada benden başka kimse yoktu, yalnızdım.

"Ne yaptım ben?" diye soruyorum panik içinde. "Olay mahallinde yalnızdım, kimseye zarar vermedim, kimseyi öldürmedim!"

"Sakin olun, tabii ki hayır, tabii ki kimseye zarar vermediniz."

Karım elimi tutuyor, güzel yüzü kaygılı, üzgün.

“Çok şükür uyandın canım. Tabii ki kötü bir şey yapmadın. Öldürmek falan nereden çıktı? Bir baygınlık geçirdin, o kadar.”

Gözlerimi kapıyorum. Doktorun sesini duyuyorum: “Her şey yolunda, rahatlayın, dinlenin, hemşire birazdan gelecek ilaçlarınız için.”

Karım yatağın kenarına oturmuş, elimi okşuyor. Hep böyle kalsak, sadece ikimiz, burada; yabancılara hesap vermek zorunda olmadan böyle yarı uykuda yarı uyanık yatsam. Sessizlik olsa. Hatırlamasam. Zamanda ve mekânda ne geriye ne ileriye gitmeden böyle donup kalsa her şey.

Olmuyor, gözleri kapatmak yetmiyor. İç gözlerim, beynimin içinde kıvıl kıvıl kaynaşan küçücük kurtçukların peşinde, bilinç katmanının altına doğru kayıyor, hatırlama denizine dalıyor.

Sıcaktı; ağustos sonu. Bir gün önce yaz evini kâğıtlarıma, fotoğraflarıma dadanan kötü böceklerle, tahta kurtlarına karşı ilaçlamıştım. Kapıyı açıp girdiğimde içerinin havası o kadar ağırdı ki pencereleri açmak yetmedi, sığa aldırmadan sokak kapısını da açtım. Temizlik yapmak, ölü böcekleri süpürmek, gazete dergi tomarlarının, rafların tozunu almak, dört bir yana dağılmış ıvır zıvrı yerleştirmek niyetindeydim. Bu evin temizliği bana aittir. Başkalarının küçük hazinemi karıştırmalarına izin vermem. Buranın, dağınıklığı içinde sadece benim bildiğim bir düzeni vardır, kimsenin bozmasını istemem.

Motosikletli kurye, temizlik malzemelerinin durduğu dolapta elektrik süpürgesinin toz fırçasını ararken, açık bıraktığım sokak kapısında belirdi.

Çocuğu tanırım, okulu bırakmadan önce birkaç yıl öğrencim olmuştu. “Kargo paketiniz var Hocam,” dedi. “İstanbul çıkışlı. Bir imzanızı alayım. Şuraya lütfen.”

Gösterdiği yeri imzaladım. Ismarladığım CD’lerdir.

Bu kadar çabuk beklemiyordum, memnun oldum. Paketler, kapalı zarflar, kutular, içi kâğıt, fotoğraf, kitap dolu naylon poşetler hediye paketi bekleyen ocuk gibi heyecanlandırır beni, hemen açmak isterim. Zarfın kenarını masamın üstünde duran kâğıt makasıyla kestim. Yanılmamışım; CD'ler... Ve A.S. amblemlı beyaz, zarıf bir zarf, ince pelur kâğıdıyla korunan büyük boy bir fotoğraf. Masanın önündeki sandalyeye çöktüm. Amblemini, zarfın üstündeki elyazısını nasıl tanımam! O göndermişti. CD'ler Arya'nın sözünü ettiğı toplu kayıtlar olmalıydı. İçime sıcakık bir mutluluk duygusu yayıldı: Gönderdiğim bebeklik fotoğrafları için zarıf bir teşekkür...

Sol köşesinde Diva'nın amblemini taşıyan krem rengi zarf, kapalı değildi. Üçe katlanmış mektubu ıkarıdım içinden. Sevgilisinden ilk aşk mektubunu almış yeni yetme heyecanıyla okumaya başladım.

Sevgili Toplayıcıım,

Size böyle seslendiğim için sakın incinmeyin. Bana verdiğiniz değeri kadar, özenle topladığınız fotoğraflarımın hayatımın bundan sonraki akışı için ne kadar önemli olduğunu anlatmak istedim. Muhteşem sandığınız hayatım bir yanıyla kâbuslarla dolu korkulu bir rüya, bir yanıyla da bir peri masalıydı. Bütün masallar gibi gerçekdışı, sabun köpüğü, hayali ve sahte bir yaşam.

Bana layık gördüğünüz muhteşem hayat hikâyesinin gerçeklerle gölgelenmesine tahammülünüzün olmadığını biliyorum. Ne zaman hayatım hiç de muhteşem değildi, diye itiraz edecek olsam kırıldığınızı, hatta kızdığınızı fark ettim. Bana bahsettiğiniz küçük prenses çocukluğu, mutlu aşk hikâyeleri, lekesiz, mükemmel bir karakter hep sizin kurgunuzdu, gerçekte olanlar değil olmasını istediğiniz ideal modellerdi. Bir tek sahne kariyerimde haklıydınız, evet doruklara vardım. Neler pahasına!..

Arya ile görüşmüşsünüz. Ona da kırılmışsınız biraz. Bu noktada sizi çok iyi anlıyorum. Arya'nın kuşkuları, bulguları kurgunuzu yerle bir ediyordu. Hikâyenizin, yani benim hikâyemin temellerini sarstıyordu. Ama Arya haklıydı. Ona kızmayın, ben doğumumla ve kimliğimle ilgili gerçekleri, yani hiç de muhteşem olmayan gerçek hikâyemin peşine çoktan düşmüştüm. Son olarak gönderdiğiniz bebeklik fotoğraflarım, Komutan'la eşinin öz kızları olduğumu kanıtlamaktan çok, sizin de buna inanmadığınızı kanıtlıyordu. Onları imal etmek için ne kadar zahmet ettiğinizi, ne kadar çabaladığınızı düşündükçe içim eziliyor, size verdiğim bunca zahmet için, sizi üzdüğüm için üzülüyorum.

Bitpazarında fotoğraflarımı bulup da bana göndermeseydiniz kendi gerçeğime hiç ulaşamayacaktım. Çocukluğumdan beri beni huzursuz eden, bilinçaltıma yerleşmiş, karabasana dönüşmüş seslerden, görüntülerden, rüyalar-
dan, korkulardan kurtulamayacaktım. Kısacası, gerçek adımları bile bilmeyecek, kendim olamayacaktım. Sizin paha biçilmez yardımlarınızla, kızımın inatçı gerçek tutkusu ve gerçeklerden korkmama cesaretiyle, kendime ve adıma döndüm: Asme oldum. Gerçeğime, toprağıma, önem verdiğiniz sesimin kaynağına dönebilme umudum doğdu.

Sakin üzülmeyin. Bu süreç sancılı olmadı, güçlük çekmedim. Belki her şeye her zaman hazır olduğum için, belki de bulunduğum yere sağlam bastığım için sarsılmadım. Arya benden daha derin etkilendi sanırım. Gençlikte insan daha duyarlı oluyor.

Siz belki kabul etmeyeceksiniz, ama benim hayatım ve hikâyem asıl şimdi benzersiz ve muhteşem oldu. Ancak büyük trajediler gerçek kahramanlar yaratır.

Size Diva'nın fotoğrafını gönderiyorum. Sizin için özel olarak imzaladım onu. Bir de Komutan'ın yanında, paçavralara sarılmış küçük kızın fotoğrafı var. İkisini yan yana koyun. İkisi de benim gerçeğim; ne birini ne ötekini

reddedebilirim. Düşünüyorum da, gerçeği öğrenmeseydim Divalıkla yetinebilirdim ama şimdi Dersimli küçük kızsız eksik kalırım. Onu yok sayamam, bir kez daha öldüremem. Onunla tamamlanıyorum.

Son doldurduğum CD'lerimi gönderiyorum. Arkası da gelecek. Dersim dağlarından, Munzur boylarından kopup gelmeseydim, belki de o ses olmayacaktı.

Size, hoşunuza gideceğini düşündüğüm bir sürprizim daha var. Arya ile birlikte, "Munzur'un Sesi" başlığı altında çok özel bir kayıt düşünüyoruz. Yerel dille, ben söyleyeceğim. Türkülerin bana yakışacağını, sesimin türkülerde bir başka yankılanacağını söylemişsiniz. Türküler sizin aslınız, demiştiniz hatırlıyor musunuz. Deneyeceğim, operanın fil-dişi kulesinden çıkıp biraz da ırmak boylarında, dağlarda, kırlarda dolaşacağım. Bu habere sevineceğinizi sanıyorum.

Her şey için teşekkürlerimi kabul edin. Belki bir gün yeniden görüşürüz, belki hiç karşılaşmayız. Beni gerçeğime kavuşturan Toplayıcıyı unutmayacağımı bilmenizi isterim.

Zarftan çıkan fotoğraf parlak kartona basılmış profesyonel bir kopyaydı. Metropolitan Operası'nın önünde, uzun kürk mantosu içinde limuzinden inip hayranlarına doğru kraliçe edasıyla yürüyen Diva'yı gösteriyordu. Muhteşemdi gerçekten. Arkasına kendi elyazısıyla "Beni böyle hatırlayın," yazmış, Aliye Asme diye imzalamıştı.

"Mektup," diye fısıldadım. "Mektup vardı, bir de fotoğraf."

"Ve CD'ler," dedi karım. "Hepsini topladım. Çoğu zarar görmemişti. Senin için önemli olduğunu bildiğim her şeyi eve getirdim. İçin rahat etsin. Mektup, fotoğraf, CD'ler evdeki odanda duruyor. Aliye Sema'nın yazdıklarını okudum. Mahremine girmek istemezdim, özür dilerim. Seni krize sokan, kendinden geçiren neydi, anlamaya çalışıyordum."

Gözlerimi yeniden kapadım. Neydi beni kendimden geçiren? Uyku beyaz bir çarşaf gibi çöktü üstüme. Çıktığım huzur dolu beyaz boşluğa yeniden yuvarlandım.

* * *

Sonbahar. Havada eylül sonu titreşimleri, yumuşacık eylül ışığı; yerde tek tük kızıl sarı yapraklar, bakımsız tarhlarda sarı, kırmızı yıldızçiçekleri, cılız lavantalar, geç kalmış, boynunu bükmüş horozibikleri...

Denize doğru yürüdüm. Sahildeki kırık ahşap banka oturdum. Çevre tenhaydı, okullar açılmış, yazlıkçılar siteyi birer birer terk etmişlerdi. Mevsimi uzatan birkaç emekli çift, gündelik sahil yürüyüşlerine çıkmamışlardı henüz. Denize baktım. Gümüşü suyun üstünde dur durak bilmeyen kıpır kıpır binlerce kandilcik yanıyordu. Yorgundum, üstümde çöken miskinlikten kurtulamıyordum. "Aldığın ilaçların etkisi, bir süre sonra hepsi geçecek," diyordu karım. Bu durumdan pek de şikâyetçi değildim aslında.

Eylül dinginliğine sarınmak, eylülü üstüme yumuşacık bir örtü gibi çekmek istedim. Bir avuç çakıltası aldım yerden. Gri, beyaz, bademşekeri gibi küçük, yuvarlak taşlar. Oturduğum yerin yanına, bankın üstüne bir gri, bir beyaz yan yana dizerek çeşitli şekiller yaptım. Çakıltaları, denizin gümüş şamdancıkları, sonbahar dinginliği... Neden bunlarla yetinmiyor insan, neden ulaşılmaza ulaşmaya çalışmakla geçiyor hayatımız?

Şimdi burada, arşiv evimin, çöp evimin birkaç adım ötesinde, fırtına öncesinin ürkütücü sessizliği, yanıltıcı dinginliği içinde avucumda çakılların serinliğini hissederrek kendimi dinliyorum. Yunuslar geçiyor uzaktan. İyi haber, demek ki körfezin suyu temizlenmiş. Yunus; balı-

ğı bol, temiz suları sever. Ben de yunusları severim, barışçı oldukları için. Yunusların dinginliğine, sakın denizlere, çakıtaşlarını yumuşacık yalayan suların dingin müziğine ihtiyacım var.

Raporumu on beş gün daha uzattılar. Bu defa heyete girmem gerekti. Biraz korktum, meslekten men edilmek istemem. O gün kendimi kaybettüğimde kötü bir kriz geçirdiğimin farkındayım. Evin halini görüp de üzülmeyeyim, diye karım her yanı temizleyip düzeltmiş, yine de her şeyin nasıl altüst olduğunu, bir de yanık izlerini görünce durumun vahametini kavradım, etrafı tarumar etmişim. Kafası atınca kendini de çevreyi de böyle dağıtan bir öğretmene güvenilebilir mi? Neyse ki heyettekiler anlayışlıydı, bir süre sonra okuluma dönebileceğimi söylediler, geçmiş olsun, dediler. İnsanın binbir türlü hali var. Doktorun söylediği gibi, emniyet sübabının attığı oluyor bazen. Bir daha başıma geleceğini sanmıyorum. Neden o hale geldiğimi de bilmiyorum.

A.S. armalı zarfı gördüğümde, önce gönderdiğim bebeklik fotoğrafları için teşekkür mektubu sanmıştım. Yüreğim hop etmişti; sevinçten değil, utançtan. Onu aldatmıştım, sahtekârın tekiydim. Niyetim iyiydi. Ona karşı kötü niyet besleyebilir miyim? Ama o ünlü sözdeki gibi, cehennemnin yolu iyi niyet taşlarıyla döşelidir.

Sonra mektubu okuduğumu hatırlıyorum; bir daha, bir daha okudum. Arkasında "Gerçek ben buyum, beni böyle hatırlayın," yazılı, imzalı fotoğrafa baktım. CD'lere dokunmadım bile. Eskiden olsa, ilk yapacağım iş CD'leri teker teker, saatlerce dinlemek olurdu. Beynimin içinde bir elektrik akımı dolaştı, sol gözümün bebeğinde bir şimşek çaktı. Bir an beyin kanaması geçirdiğimi düşündüm. Mektup elimdeydi, hatırlıyorum. Zar zor seçebildiğim bir satır gözlerimin değil beynimin içinde dolaşıp duruyordu. *"Her şey için teşekkürlerimi kabul edin... Beni*

gerçeğime kavuşturan Toplayıcıyı unutmayacağım."

Gerçek mi? Hangi gerçek, ne için teşekkür ediyor bana? Ben Komutan'ın yanındaki paçavralara sarılı çingene çocuğunun hikâyesini yazmıyorum. Hayatta karşıma çıkan en büyük fırsatı böyle heba etmesine izin vermeyeceğimi anlamıyor mu? O bile anlamıyorsa kim anlayacak! Hak etmiyor, hayır! O benim hikâyemi hak etmiyor, beni hak etmiyor. Hepsi yanılgıydı, yanılsamaydı, hayaldi, yalandı. Fotoğraflar kandırdı beni, O beni kandırdı!..

Kibrit aradım, mutlaka bir kutu kibrit vardır bir yerlerde. Çakmağımı aradım, sigara içmem ki çakmağım olsun. Kibrit bulamadıkça öfkem kabarıyordu; kibrit diye bağıryordum. Bütün fotoğraflardan, kâğıtlardan, bunca zamandır binbir özenle topladığım bu çöp yığınınan kurtulmak istiyordum. O beni kandırmıştı, O'ndan kurtulmak istiyordum. Kibrit arıyordum...

Hatırladığım son şey bu.

Buldum mu, çaktım mı kibriti, yoksa yine başaramadım mı?

*"Gerçek hayat dediğin nedir ki
kurduğumuz hayallerden,
uydurduğumuz hikâyelerden başka."*

Son bir not ve teşekkür

Diva gibi ben de subay kıızıydım. Askerî garnizonlar, 60-70 yıl önceki Anadolu köyleri, kasabaları ve o zamanlar "Şark" denilen Doğu, çocukluk anılarımın parçasıdır. Bir gece, annemle babam, lüks lambasının ışığında, vakit geçirmek için bezik oynarlarken, "Fitnat, etek altı çocuğudur," dedi babam. Benim varlığımı unutmuşlardı ya da babam bu laftan hiçbir şey anlamayacağımı bilmenin rahatlığıyla sözünü sansürleme gereği duymamıştı.

Fitnat Abla benden üç-dört yaş büyüktü, levazım komutanının kıızıydı, oyun arkadaşımdı. "Etek altı çocuğu" sözü, bebeklerimin kat kat kabarık eteklerinden başka çağrışım yapmadı bende, unuttum. Taa ki Dersim'de olanları öğrenene kadar, meğer ki "herkesin bildiği sır"ın farkına varana kadar. Ve evde, üzerinde "3. Ordu Manevrası Hatırası.Tunceli" yazılı madalyayı bulana kadar.

İlk tepkim, "Hayır, babamın olamaz, babam o tarihte orada olamaz," reddiyesiydi. Hâlâ da bilmiyorum gerçeği, babam da annem de öleli yıllar geçti.

Dört yıl kadar önceydi. Tıpkı anlattığım hikâyedeki gibi, bana ait bazı çocukluk fotoğraflarını bulan o değerli kişi olmasaydı, ne yapıp edip bana ulaşip fotoğrafları paylaşmasaydı, bu roman yazılmayacaktı. En büyük teşekkürü ona borçluyum. Roman kahramanına dönüştürürken onu o kadar kendisi olmaktan çıkardım ki, saygısızlık olmasın diye adını vermiyorum.

Roman taslağını okuyup eleştiren, maddi hataları düzelteren, kurguyu gözden geçirmeme yardımcı olan bütün okur arkadaşlarıma, özellikle müzikle ilgili eksiklerimi tamamlayan, yanlışlarımı düzelteren Aydın Büke'ye ve Dersim'le ilgili bölümlerde, derin ve yerin-

de eleştirileriyle o toprakların ruhuna, duygusuna, inancına yaklaşılabilmeme yardımcı olan Kemal Kahraman'a teşekkür borçluyum.

Bu roman bir Dersim romanı değil. Roman kahramanlarından Arya gibi, geç kalmış bir farkındalığın, dışarıdan bakışın ve anlamaya çalışmanın romanı. Her şeyden önce de, muhteşem hayatların barındırdığı sırları sorgulayan, insanın gerçek hikâyesinin ve kimliğinin izini sürmeye çalışan bir metin.

Yazabilmek için pek çok kaynaktan, belgeden, kitaptan, müzik yapıtından, fotoğraflardan ve tanıklıklardan yararlandım. Hepsinin emeğine, yüreğine saygıyla...

OYA BAYDAR